O POVESTE DESPRE CHURCHILL, FAMILIE ȘI REZISTENȚĂ ÎN TIMPUL BOMBARDAMENTELOR ASUPRA LONDREI

ERIK LARSON

LITERA KRONIK4

ERIK LARSON

SPLENDOARE SI INFAMIE

/

O poveste despre Churchill, familie şi rezistenţă în timpul bombardamentelor asupra Londrei

Traducere din limba engleză de Valentina Georgescu

Lui David Woodrum, din motive secrete

Fiinţelor umane nu le este dat – din fericire pentru ele, căci altfel viaţa ar fi intolerabilă – să prevadă sau să prezică la scară largă cursul evenimentelor.
Winston Churchill, „Elogiu pentru Neville Chamberlain", 12 noiembrie 1940

NOTĂ CĂTRE CITITORI

Abia când m-am mutat în Manhattan, în urmă cu câţiva ani, am ajuns să înţeleg, cu o claritate neaşteptată, cât de diferită a fost experienţa din 11 septembrie 2001 pentru newyorkezi şi pentru aceia dintre noi care am urmărit de la distanţă derularea acestui coşmar. Oraşul, căminul lor, era atacat. Aproape imediat, am început să mă gândesc la Londra şi la atacurile aeriene ale germanilor din 1940- 1941, întrebându-mă cum au putut oare oamenii îndura aşa ceva: 57 de nopţi consecutive de bombardamente, urmate de o serie intensă de raiduri aeriene nocturne pe parcursul următoarelor şase luni.

M-am gândit în mod deosebit la Winston Churchill. Oare cum a rezistat? Dar familia şi prietenii lui? Ce a însemnat pentru el să-şi vadă oraşul bombardat nopţi la rând şi să ştie foarte bine că aceste raiduri aeriene, oricât de oribile, erau probabil doar un preambul pentru ceva mult mai rău, o invazie germană pe cale maritimă şi aeriană, cu paraşutişti coborând în grădina lui, tancuri germane huruind prin Trafalgar Square şi gaz toxic plutind peste plaja unde obişnuia cândva să meargă să picteze marea?

Am decis să aflu, ajungând rapid să-mi dau seama că una este să *spui* „Continuă" şi cu totul alta să o *faci.* M-am concentrat asupra primului an al lui Churchill ca prim- ministru, 10 mai 1940-10 mai 1941, perioadă care a coincis cu campania aeriană germană, aşa cum a evoluat ea de la raiduri sporadice, aparent aleatorii, la un atac absolut asupra oraşului Londra. Anul s-a încheiat cu un

sfârşit de săptămână de o violenţă demnă de Kurt Vonnegut[1], când cotidianul şi fantasticul au convers pentru a marca ceea ce s-a dovedit a fi prima mare victorie a războiului.

Ceea ce urmează nu este nicidecum o relatare exhaustivă a vieţii lui Churchill. Alţi autori şi-au atins acest scop, în special biograful său neobosit, dar din păcate nu nemuritor, Martin Gilbert, al cărui studiu în opt volume ar trebui să satisfacă orice dorinţă chiar şi pentru cel mai neînsemnat detaliu. Relatarea mea este una mai intimă, ce analizează modul în care Churchill şi cercul său au supravieţuit zi de zi: momentele sumbre şi luminoase, încurcăturile romantice şi eşecurile, suferinţele şi bucuriile, dar şi măruntele episoade ciudate ce dezvăluie cum era cu adevărat trăită viaţa sub furtuna de oţel a lui Hitler. Acesta a fost anul în care Churchill a devenit *Churchill,* buldogul fumător de trabuc pe care cu toţii credem că îl cunoaştem, când a susţinut cele mai măreţe discursuri şi a arătat lumii ce înseamnă curajul şi aptitudinile de lider.

Deşi uneori poate părea altceva, aceasta este o lucrare de nonficţiune. Orice citat este preluat din diverse documente istorice, fie ele jurnale personale, scrisori, memorii sau alte artefacte; orice referire la un gest, o privire ori un zâmbet, sau orice altă expresie facială provine dintr-o relatare a unui martor ocular. Dacă vreun lucru din cele ce urmează va contrazice ce aţi ajuns să credeţi despre Churchill şi epoca lui, daţi-mi voie să vă spun doar că istoria este un sălaş viu, plin de surprize.

ERIK LARSON

MANHATTAN, 2020

combinat în operele sale *(Abatorul cinci, Leagănul pisicii* sau *Micul dejun al campionilor*) satira, umorul negru şi ştiinţifico-fantasticul. (n.tr.)

NORVEGIA
Thurso
Scapa Flow
SCOȚIA
0 kilometri
200
Glasgow
(Dungavel House)
REGATUL UNIT
Marea Nordului
Liverpool
IRLANDA
ANGLIA
ȚĂRILE DE JOS
Birmingham
Coventry
Berkeley
(Berkeley Hall)
Chipping Norton
(Ditchley)
Aylesbury
(Chequers)
Rotterdam
Londra
Dunkerque
Westerham
(Chartwell)
Southampton
Sedanuna
Cap
Blanc-Nez
BELGIA
Plymouth
Canalul Mânecii
Oceanul Atlantic
Paris
FRANȚA
Tours

SPERANȚE SUMBRE

Nimeni nu s-a îndoit că bombardierele vor veni. Planificarea apărării începuse cu mult înainte de război, deși planificatorii nu avuseseră în minte nici o amenințare anume. Europa era Europa. Dacă ar fi fost să se orienteze după experiențele trecute, un război ar fi putut izbucni oriunde, oricând. Comandanții britanici vedeau lumea prin prisma experienței regatului din războiul anterior, Marele Război, cu măcelul în masă al soldaților și al civililor deopotrivă și cu primele raiduri aeriene sistematice din istorie, desfășurate deasupra Angliei și a Scoției cu întrebuințarea bombelor lansate de la bordul zeppelinelor germane. Primele au avut loc în noaptea de 19 ianuarie 1915, fiind urmate de peste alte 50, în timpul cărora dirijabile uriașe plutind silențios deasupra Angliei au lansat 162 de tone de bombe care au ucis 557 de persoane.[1]

Între timp, bombele deveniseră mai mari și mai devastatoare, dar și mai ingenioase, cu temporizare și modificări ce le făceau să țiuie în timpul coborârii. O imensă bombă germană, de aproape patru metri și două tone, botezată Satana, putea distruge un întreg cartier.[2] Aeronavele care transportau aceste bombe deveniseră și ele mai mari și mai rapide, zburau mai sus, fiind astfel capabile că scape apărării frontului intern. Pe 10 noiembrie 1932, Stanley Baldwin, pe atunci viceprim-ministru, a făcut o previziune în fața Camerei Comunelor despre ceea ce avea să urmeze: „Consider că este bine ca omul de rând să înțeleagă că nu există nici o putere pe pământ care să-l protejeze de bombardamente. Orice ar spune oamenii, bombardierele vor birui de fiecare dată." Singura apărare eficientă este ofensiva, a spus el, „ceea ce înseamnă că trebuie să ucideți mai multe femei și copii mai repede decât inamicul, dacă vreți să vă salvați".[3]

Experții britanici în apărare civilă, temându-se de o „lovitură nimicitoare", au prezis că primul atac aerian asupra Londrei va distruge mare parte din oraș, dacă nu chiar pe tot, omorând 200 000 de civili.[4] „S-a crezut în mare parte că Londra va fi redusă la o masă de moloz în doar câteva minute de la declararea războiului", scria un ofițer inferior.[5] Raidurile vor provoca asemenea teroare în rândul supraviețuitorilor, încât milioane de oameni vor simți că își pierd mințile. „Timp de câteva zile, Londra va fi o imensă casă de nebuni", scria J.F.C. Fuller, teoretician militar, în 1923.[6] „Spitalele vor fi luate cu asalt, traficul va fi blocat, cei fără adăpost vor striga după ajutor, orașul va deveni iadul pe pământ."

Ministerul de Interne estima că, dacă se respectă protocoalele standard de înmormântare, fabricanții de coșciuge vor avea nevoie de aproape două milioane de metri pătrați de „lemn pentru sicrie", o cantitate imposibil de furnizat.[7] Ar fi trebuit să fabrice sicriele din carton gros sau din papier-mâche ori să îngroape pur și simplu oamenii în giulgiuri.[8] „Pentru gropile comune", Departamentul de Sănătate din Scoția spunea că „cele mai potrivite tipuri de morminte sunt cele de tip tranșeu, săpate suficient de adânc ca să încapă cinci straturi de cadavre."[9] Planificatorii au solicitat excavarea unor gropi mari la periferia Londrei și a altor orașe, însă cât mai discret cu putință. Antreprenorii de pompe funebre urmau să fie instruiți special pentru decontaminarea cadavrelor și a hainelor celor uciși cu gaze toxice.[10]

Când Marea Britanie a declarat război Germaniei, pe 3 septembrie 1939, ca reacție la invadarea Poloniei de către Hitler, guvernul s-a pregătit în mod serios pentru bombardamentele și invazia ce aveau cu siguranță să urmeze. Numele de cod pentru a semnaliza că invazia era iminentă sau în curs era „Cromwell".[11] Ministerul Informațiilor a emis o broșură specială, *Beating the Invader (Cum să învingem invadatorul)*, care a fost distribuită în

milioane de case. Intenția nu era liniștirea populației. „Dacă inamicul aterizează", suna avertismentul, vor urma lupte dintre cele mai violente." Broșura instruia cititorii să acorde atenție oricărei recomandări guvernamentale de evacuare. „Când atacul va începe, va fi prea târziu să mai plecați... RĂMÂNEȚI PE POZIȚIE." Clopotnițele bisericilor au amuțit în toată Marea Britanie.

Indicația era clară, clopotele trebuiau să bată doar când se dădea semnalul „Cromwell" și invadatorii se apropiau. Dacă auzeai clopote, însemna că în apropiere fuseseră semnalate trupe de desant. În această situație, broșura sfătuia astfel: „Demontați și ascundeți bicicletele și distrugeți hărțile". Dacă aveai un automobil: „Scoateți capul de distribuție și cablurile și fie goliți rezervorul, fie scoateți carburatorul. Dacă nu știți cum să faceți asta, informați-vă chiar acum la cel mai apropiat atelier auto."

Orașele și satele au îndepărtat toate semnele de circulație, limitând vânzarea hărților doar către cetățenii cu permise eliberate de poliție.[12] Fermierii și-au lăsat mașinile și camioanele vechi pe câmpuri ca obstacole în calea planoarelor pline cu soldați. Guvernul a distribuit 35 de milioane de măști de gaz civililor, care le purtau cu ei la serviciu și la biserică, acasă ținându-le lângă paturi.[13] Cutiile poștale londoneze au fost vopsite cu o vopsea specială galbenă care își schimba culoarea în prezența gazului toxic.[14] Reguli stricte de camuflaj cufundau străzile într-o asemenea beznă, încât era aproape imposibil să recunoști un vizitator sosit într-o gară după lăsarea întunericului.[15] În nopțile fără lună, pietonii pășeau în fața mașinilor și a autobuzelor și intrau în stâlpii de iluminat, cădeau de pe trotuare sau se împiedicau de sacii cu nisip.

Brusc, toată lumea a început să fie atentă la fazele lunii. Bombardierele puteau ataca pe timpul zilei, desigur, dar se credea că, după lăsarea întunericului, acestea și-ar fi putut identifica țintele

doar la lumina lunii. Luna plină şi fazele ei crescătoare dintre primul pătrar şi lună plină au devenit cunoscute drept „luna bombardierelor".[16] Lumea se consola cu gândul că bombardierele şi, mult mai important, avioanele de vânătoare care le însoţeau trebuiau să zboare de la bazele lor din Germania, o distanţă atât de mare încât le limita drastic raza de acţiune şi procentul victimelor. Dar asta presupunea că Franţa, cu straşnica ei armată şi cu Linia Maginot, plus puternicele forţe navale, să fie de neclintit, încolţind astfel Luftwaffe şi blocând toate căile de invazie ale germanilor. Rezistenţa francezilor era piatra de hotar a strategiei britanice de apărare. Nimeni nu concepea ca Franţa să cadă.

„Atmosfera este dominată de ceva mai mult decât anxietate", scria Harold Nicolson, cel care avea să devină curând secretar parlamentar al Ministerului Informaţiilor, în jurnalul său pe 7 mai 1940.[17] „Este practic o stare de frică reală. „ El şi soţia lui, scriitoarea Vita Sackville-West, au hotărât să se sinucidă mai degrabă decât să fie luaţi prizonieri de invadatorii germani. „Trebuie să fie ceva rapid, nedureros şi portabil", îi scria ea pe 28 mai. „Of, dragul meu, iubitul meu, să ajungem noi într-o astfel de situaţie!"

O confluenţă de forţe şi de circumstanţe neprevăzute a adus, în cele din urmă, bombardierele la Londra, cel mai important dintre ele fiind un eveniment inedit petrecut chiar înainte de amurgul zilei de 10 mai 1940, una dintre cele mai frumoase seri din cea mai frumoasă primăvară pe care şi-o putea aminti cineva.

1940
PARTEA I
Ameninţare

crescândă
mai-iunie
CAPITOLUL 1. PLECAREA LEGISTULUI

Maşinile se deplasau în mare viteză pe marele bulevard The Mall, ce leagă Whitehall, sediul guvernului britanic, şi Palatul Buckingham, reşedinţa cu 775 de încăperi a regelui George al VI-lea şi a reginei Elisabeta, cu faţada sa de piatră vizibilă acum la capătul îndepărtat al carosabilului, întunecat din cauza înserării. Era vineri seara, devreme, pe 10 mai. Peste tot înfloreau zambilele şi primulele. Delicatele frunzuliţe primăvăratice împodobeau ca o boare vârfurile copacilor. Pelicanii din St. James's Park se bucurau de căldură şi de privirile vizitatorilor, în vreme ce verişoarele lor mai puţin exotice, lebedele, pluteau cu obişnuita şi neclintita lor lipsă de interes. Frumuseţea zilei contrasta şocant cu tot ce se petrecuse de la ivirea zorilor, când trupele germane invadaseră Ţările de Jos, Belgia şi Luxemburg, folosind blindate, bombardamente în picaj şi trupe paraşutate, cu un efect copleşitor.

În spatele primului automobil se afla cel mai important oficial al trupelor navale britanice, primul lord al Amiralităţii, Winston S. Churchill, în vârstă de 65 de ani. Deţinuse această funcţie şi înainte, în timpul războiului precedent, fiind numit din nou de prim-ministrul Neville Chamberlain, la declararea noului război. în al doilea automobil se afla poliţistul care asigura paza lui Churchill, inspector detectiv Walter Henry Thompson de la Divizia Specială a Scotland Yard, responsabil cu protecţia lui Churchill. înalt şi zvelt, cu un nas ascuţit, Thompson era omniprezent, adesea vizibil în fotografiile de presă, dar rareori menţionat – o „slugă", în limbajul

vremurilor, asemenea multor altora care făceau guvernul să funcţioneze, în mulţimea de asistente, dactilografe şi secretari privaţi şi parlamentari care constituiau infanteria de la Whitehall. Spre deosebire de majoritatea, însă Thomson purta tot timpul un pistol în buzunarul vestonului.

Churchill fusese convocat de rege. Pentru Thomson, cel puţin, motivul era clar. „Mergeam în spatele maşinii în care era Bătrânul cu o mândrie de nedescris", scria el.[1]

Churchill intră în palat. Regele George avea la acel moment 44 de ani şi era în al patrulea an de domnie. Cu picioare strâmbe, buze de peşte, urechi foarte mari şi chinuit de o evidentă bâlbâială, părea fragil, mai ales în comparaţie cu vizitatorul lui, care, deşi cu vreo şapte centimetri mai scund, era mult mai corpolent. Regele era precaut faţă de Churchill. Simpatia lui Churchill pentru Eduard al VIII-lea, fratele mai mare al regelui, a cărui relaţie amoroasă cu americanca Wallis Simpson, divorţată, declanşase criza abdicării din 1936, rămânea un motiv de fricţiuni între Churchill şi familia regală. Regele fusese, de asemenea, ofensat de criticile aduse anterior de Churchill prim-ministrului Chamberlain în legătură cu Acordul de la München din 1938, care îi permisese lui Hitler să anexeze o parte din Cehoslovacia. Regele nutrea o neîncredere generală faţă de independenţa lui Churchill şi de schimbarea loialităţilor politice.

El i-a cerut lui Churchill să ia loc şi l-a fixat cu privirea o vreme, într-o manieră pe care Churchill o va descrie mai târziu drept cercetătoare şi zeflemitoare.

Regele a spus: „Presupun că nu ştiţi de ce am cerut să fiţi chemat?"[2]

„Majestate, nici nu pot să-mi imaginez."

în Camera Comunelor avusese loc o revoltă ce destabilizase guvernul lui Chamberlain. Revolta se declanşase în contextul unei dezbateri pe marginea

eşecului tentativei britanice de a evacua trupele germane din Norvegia, pe care Germania o invadase cu o lună înainte. Churchill, lord al Amiralităţii, fusese responsabil cu partea navală a planului. Acum, britanicii erau cei care se confruntau cu evacuarea în faţa unui atac german neaşteptat de feroce. Nereuşita a aprins solicitarea unei reorganizări a guvernului. Din punctul de vedere al rebelilor, Chamberlain, în vârstă de 71 de ani şi având diverse porecle, printre care „Legistul" şi „Umbrela Bătrână", nu era la înălţimea sarcinii de a gestiona un război cu expansiune rapidă. Într-un discurs din 7 mai, un membru al Parlamentului, Leopold Amery, a lansat un denunţ usturător la adresa lui Chamberlain, împrumutând cuvinte folosite de Oliver Cromwell în 1653: „Aţi stat prea mult acolo pentru cât bine aţi făcut. Plecaţi, vă spun, şi să scăpăm de voi. În numele lui Dumnezeu, plecaţi!"[3]

Camera a organizat o sesiune de vot de încredere, prin metoda „împărţirii", în care membrii se aliniază pe coridor pe două şiruri, pentru şi împotrivă, şi trec pe rând pe lângă chestorii care le consemnează voturile. La prima vedere, numărătoarea a părut să ducă la o victorie pentru Chamberlain – 281 pentru şi 200 împotrivă –, dar, de fapt, prin comparaţie cu voturile anterioare, a subliniat cât de mult teren politic pierduse.

Ulterior, Chamberlain s-a întâlnit cu Churchill şi i-a spus că plănuia să demisioneze. Churchill, dorind să pară loial, l-a sfătuit să nu o facă. Gestul l-a încurajat pe rege, dar l-a făcut pe unul dintre adversari, îngrozit că Chamberlain ar fi putut încerca să rămână, să-l compare cu „o gumă de mestecat veche şi murdară lipită de piciorul unui scaun".[4]

Până joi, 9 mai, forţele care se opuneau lui Chamberlain reflectaseră asupra deciziei. Pe măsură ce ziua avansa, plecarea lui părea tot mai certă, doi bărbaţi detaşându-se rapid drept candidaţii cu cea mai mare probabilitate de a-l înlocui: ministrul său

de externe, lordul Halifax, şi prim- lordul Amiralităţii, Churchill, pe care majoritatea publicului îl adora.

Dar apoi a venit ziua de vineri, 10 mai, şi atacurile blitzkrieg ale lui Hitler asupra Ţărilor de Jos. Ştirea i-a întristat pe toţi cei din Whitehall, deşi pentru Chamberlain a adus totodată o licărire de speranţă că şi-ar putea păstra funcţia. În mod cert, Camera ar fi fost de acord că, date fiind evenimentele importante în joc, schimbarea guvernării ar fi fost o nebunie. Rebelii însă au subliniat foarte clar că nu au de gând să servească sub Chamberlain, insistând pentru numirea lui Churchill.

Chamberlain şi-a dat seama că nu avea de ales decât să demisioneze. L-a îndemnat pe lordul Halifax să preia postul. Halifax părea mai echilibrat decât Churchill, mai puţin probabil să conducă Marea Britanie către o nouă catastrofa. În rândul celor de la Whitehall, Churchill era recunoscut drept un orator genial, deşi mulţi considerau că îi lipsea judecata sănătoasă. Halifax însuşi îl considera un „elefant potlogar".[5] Dar Halifax, care se îndoia de propria abilitate de a conduce în vreme de război, nu dorea postul. El a exprimat acest lucru cât se putea de clar când un emisar însărcinat cu încercarea de a-l face să se răzgândească a descoperit că Halifax plecase la dentist.[6]

Decizia îi revenea acum regelui. L-a convocat mai întâi pe Chamberlain. „I-am acceptat demisia", scria regele în jurnalul său, „şi i-am spus cât de nedrept mi s-a părut că a fost tratat şi că îmi pare teribil de rău de toată această dispută."[7]

Cei doi bărbaţi au discutat despre succesori. „Eu l-am sugerat, desigur, pe Halifax", scria regele. Îl considera pe Halifax „omul potrivit".

Dar acum Chamberlain l-a surprins şi l-a recomandat pe Churchill.

Regele scria: „Am trimis după Winston şi i-am cerut să formeze un guvern. A acceptat şi mi-a spus că nu se gândise că acesta era motivul pentru care îl chemasem"[8] – deşi Churchill, conform consemnărilor

regelui, s-a întâmplat să aibă la el pregătite numele câtorva persoane la care se gândea pentru cabinetul său.

Mașinile care îi transportau pe Churchill și pe inspectorul Thompson s-au întors la Casa Amiralității, sediul comandamentului naval din Londra și, în momentul acela, casa lui Churchill. Cei doi bărbați au coborât din automobile. Ca de obicei, Thompson își ținea o mână în buzunarul vestonului pentru a avea acces rapid la pistol. Gărzile care țineau puști cu baionete fixe stăteau de veghe, la fel și alți soldați înarmați cu mitraliere ușoare Lewis, la adăpostul sacilor cu nisip. Pe spațiul verde de lângă parcul St. James, turelele lungi ale tunurilor antiaeriene erau îndreptate în sus, ca niște stalagmite.

Churchill s-a întors către Thompson. „Știi de ce am fost la Palatul Buckingham", l-a întrebat el.[9]

Thompson știa, așa că l-a felicitat, dar a adăugat că își dorea ca numirea să fi venit mai devreme și în vremuri mai bune, din cauza importanței misiunii care îl aștepta.

„Doar Dumnezeu știe cât este de măreață", a spus Churchill.

Cei doi bărbați și-au dat mâna, solemn ca doi îndoliați la o înmormântare. „Sper doar să nu fie prea târziu", a spus Churchill. „Tare mi-e teamă că este. Dar nu putem decât să ne dăm toată străduința și tot ce mai avem – ce ne-o mai fi rămas."

Erau cuvinte sobre, deși, în sinea lui, Churchill era euforic. Trăise toată viața pentru acest moment. Că el venise într-o epocă atât de sumbră nu mai conta. În orice caz, numirea sa era cu atât mai măreață.

În lumina slabă din cauza înserării, inspectorul Thompson a observat lacrimi pe obrajii lui Churchill. Thompson însuși era în pragul plânsului.

Târziu în noaptea aceea, Churchill stătea întins în pat, animat de un sentiment palpitant de provocare

şi de şansă, „în îndelungata mea experienţă politică", scria el, „am deţinut majoritatea funcţiilor importante în stat, dar recunosc cu dragă inimă că funcţia care mi-a revenit acum este cea care îmi place cel mai mult."[10] Să râvnească la putere de dragul puterii a fost o ţintă „primară", scria el, adăugând: „Dar puterea în timpul unei crize naţionale, când un bărbat crede că ştie ce ordine ar trebui date, este o binecuvântare".

Churchill a simţit o mare uşurare. „În sfârşit, aveam autoritatea să dau indicaţii pe toată scena. Mă simţeam ca şi cum mergeam alături de destin şi toată viaţa mea dinainte fusese doar o pregătire pentru acest moment şi pentru această încercare... Deşi eram nerăbdător să vină zorile, am dormit buştean, fără nevoia unor vise îmbucurătoare. Realitatea este mai bună decât visul."[11]

În ciuda îndoielilor mărturisite inspectorului Thompson, Churchill a adus cu el în Downing Street numărul 10 o încredere manifestă că sub conducerea sa Marea Britanie va câştiga războiul, chiar dacă orice evaluare obiectivă ar fi spus că nu avea nici o şansă.

Churchill ştia că provocarea pentru el era acum să-i facă pe toţi ceilalţi să creadă acest lucru – concetăţenii săi, camarazii săi, miniştrii cabinetului şi, cel mai important, preşedintele american, Franklin D. Roosevelt. Churchill a înţeles de la bun început un adevăr fundamental despre război: că nu îl putea câştiga fără eventuala participare a Statelor Unite. De una singură, considera el, Marea Britanie ar fi putut face faţă Germaniei, ţinând-o la distanţă, dar numai puterea industrială şi forţa de muncă a Americii ar fi asigurat eradicarea definitivă a lui Hitler şi a naţional – socialismului.

Ceea ce făcea totul şi mai descurajant era că Churchill trebuia să atingă aceste scopuri rapid înainte ca Hitler să-şi îndrepte întreaga atenţie asupra Angliei şi să-şi dezlănţuie forţele aeriene, Luftwaffe, pe care serviciile britanice de informaţii le

considerau cu mult superioare Forţelor Aeriene Regale britanice.

În mijlocul acestor evenimente, Churchill trebuia să facă faţă multor altor provocări. O datorie personală imensă era scadentă la finalul lunii, una pentru care nu avea banii necesari. Unicul său fiu, Randolph, era de asemenea înglodat în datorii, demonstrând în mod repetat că avea darul nu doar de a risipi bani, ci şi de a-i pierde la jocuri de noroc, pentru care dădea dovadă de o prostie legendară. În plus, bea prea mult şi avea tendinţa ca, odată beat, să facă scene, reprezentând astfel ceea ce mama lui, Clementine, considera a fi un risc continuu ca într-o zi să provoace o ruşine irevocabilă familiei. Churchill trebuia, de asemenea, să se confrunte cu regula camuflajului şi cu raţionalizarea strictă, dar şi cu intruziunea tot mai mare a oficialilor care încercau să-l ţină în siguranţă, să nu fie asasinat – precum şi, nu în ultimul rând, cu veşnicul deranj al armatelor de muncitori trimişi să asigure măsurile de securitate la Downing Street numărul 10 şi în restul complexului Whitehall împotriva atacului aerian, cu nesfârşitul zgomot, care, mai mult decât orice altă sursă de enervare, avea capacitatea de a-l aduce în pragul furiei.

Cu excepţia fluieratului, poate.

Ura lui faţă de fluierat, a spus chiar el la un moment dat, era singurul lucru pe care îl avea în comun cu Hitler. Era mai mult decât o simplă obsesie. „Declanşează în el aproape o tulburare de natură psihiatrică – imensă, imediată şi iraţională", scria inspectorul Thompson.[12] Odată, în timp ce se îndreptau împreună către Downing Street numărul 10, Thompson şi proaspătul prim-ministru au întâlnit un băiat de vreo 13 ani care vindea ziare, venind din sens opus, „cu mâinile în buzunare, cu ziarele la subraţ, fluierând tare şi voios", îşi amintea Thompson.[13]

Când băiatul s-a apropiat, furia lui Churchill a atins

cote maxime. Şi-a curbat spinarea şi s-a repezit la băiat. „Nu mai fluiera", a mârâit el.

„De ce?", a răspuns băiatul, total netulburat.

„Pentru că nu-mi place şi este un zgomot oribil."

Băiatul şi-a văzut de drum, pe urmă s-a întors şi a strigat: „Ai putea să-ţi astupi urechile, ce zici de asta?"

Şi a plecat mai departe pe drumul lui.

Churchill a rămas pentru o clipă încremenit. S-a înroşit tot de furie.

Dar una dintre marile calităţi ale lui Churchill era perspectiva, care îi oferea abilitatea de a închide evenimente mărunte în cutii, astfel încât dispoziţia proastă se putea transforma în voioşie. Churchill şi Thompson şi- au continuat drumul, iar Thompson l-a văzut pe Churchill zâmbind şi repetând replica băiatului: „Ai putea să-ţi astupi urechile, ce zici de asta?"

Apoi a izbucnit într-un râs zgomotos.

Churchill şi-a îndreptat imediat gândurile spre noua sa misiune, încurajându-i pe mulţi, dar confirmându-le totodată altora grijile cele mai îngrozitoare.

Capitolul 2. O noapte la Savoy

Mary Churchill, în vârstă de 17 ani, s-a trezit în dimineaţa aceea, 10 mai, primind veştile sumbre din Europa. Detaliile erau îngrozitoare în sine, dar juxtapunerea dintre modul în care Mary îşi petrecuse seara şi ceea ce se întâmplase dincolo de Canalul Mânecii făcea situaţia cu atât mai şocantă.

Mary era cea mai mică dintre cei patru copii ai lui Churchill. Un al cincilea copil, o fiică pe nume Marigold, adorata „Duckadilly" a familiei, murise de septicemie în august 1921, la doar doi ani şi nouă luni. Ambii părinţi fuseseră de faţă la moartea ei, un moment care o făcuse pe Clementine să scoată, după cum i-a spus ulterior Churchill lui Mary, „o succesiune de urlete sălbatice, ca un animal în

chinuri".[1]

Sora mai mare a lui Mary, Diana, 30 de ani, era căsătorită cu Duncan Sandys (pronunțat Sands), care servea drept „omul special de legătură" al lui Churchill cu Air Raid Precautions (ARP), Serviciul de Apărare Antiaeriană Civilă al Ministerului de Interne. Cei doi aveau trei copii. A doua soră, Sarah, 25 de ani, atât de încăpățânată că fusese poreclită în copilărie „Catârul", era actriță și, spre nemulțumirea lui Churchill, se măritase cu un comediant australian pe nume Vie Oliver, cu 16 ani mai mare și cu două căsătorii la activ înainte să o cunoască pe ea. Nu aveau copii. Al patrulea copil era Randolph, de aproape 29 de ani, care se căsătorise cu un an înainte cu Pamela Digby, acum în vârstă de 20 de ani și gravidă cu primul lor copil.

Mary era frumușică, plină de viață, descrisă de un observator drept „foarte efervescentă".[2] Interacționa cu oamenii cu entuziasmul pur al unui mieluțel, o inocență pe care o tânără americancă venită în vizită, Kathy Harriman, o considera siropoasă. „Este o fată foarte inteligentă", scria Harriman, „dar foarte naivă. Spune lucrurile cu atâta franchețe, pe urmă oamenii râd de ea, o iau în zeflemea, iar ea, fiind deosebit de sensibilă, pune totul la suflet."[3] La nașterea sa, mama ei, Clementine, o poreclise „șoricelul Mary".[4]

În timp ce Hitler provoca moarte și traume mai multor milioane de oameni din Țările de Jos, Mary era în oraș cu prietenii, distrându-se de minune. Seara a început cu un dineu în cinstea bunei sale prietene Judy – Judith Veneția Montagu –, o verișoară, de asemenea în vârstă de 17 ani, fiica răposatului Edwin Samuel Montagu, fost secretar de stat pentru India, și a Veneției Stanley, soția acestuia. Cei doi avuseseră o căsnicie plină de dramă și de speculații. Veneția se măritase cu Montagu după o relație amoroasă de trei ani cu fostul prim-ministru H.H. Asquith, cu 35 de ani mai mare decât ea. Dacă Veneția și Asquith avuseseră

vreodată o relație fizică a rămas pentru toți, în afară de ei doi, o chestiune neelucidată, deși, dacă doar volumul cuvintelor ar fi o măsură a intensității romantice, Asquith era un bărbat pierdut iremediabil în dragoste. Pe parcursul celor trei ani ai relației lor, el i-a scris Veneției cel puțin 560 de scrisori, pe unele dintre ele în timpul ședințelor de cabinet, o apucătură pe care Churchill a numit-o „cel mai mare risc de securitate pentru Anglia".[5] Logodna ei surprinzătoare cu Montagu l-a distrus pe Asquith. „Nici iadul nu poate fi mai rău de atât", scrisese el.[6]

La dineul lui Judy Montagu au participat numeroși alți tineri și tinere, toți membri ai elitei londoneze, odraslele nobilimii britanice, care mâncau, dansau și beau șampanie în cele mai populare cluburi de noapte din oraș. Războiul nu pusese capăt petrecerilor, deși le dăduse o oarecare notă sumbră. Mulți dintre bărbați se alăturaseră diverselor ramuri ale serviciilor militare, RAF fiind probabil cea mai atrăgătoare, sau se înscriseseră la școli militare precum Sandhurst și Pirbright. Unii luptaseră în Norvegia, iar alții erau acum peste hotare cu Corpul Expediționar Britanic. Multe dintre fetele din grupul de prietene ale lui Mary se alăturaseră Serviciului Voluntar al Femeilor, care ajuta la relocarea celor evacuați, conduceau centre de odihnă și de recuperare și furnizau alimente de urgență, dar îndeplineau și alte sarcini, precum toarcerea părului de câine în fire pentru a fi utilizate la confecționarea hainelor.

Alte tinere se pregăteau pentru a deveni surori medicale. Unele ocupaseră niște posturi obscure în Ministerul de Externe, unde, așa cum spunea Mary, desfășurau „activități ce nu puteau fi definite". Dar distracția era distracție și, în ciuda faptului că adunarea avea loc în plin camuflaj, Mary și prietenii ei mergeau la dans, Mary înarmată cu alocația de 5 lire (20 de dolari) pe care o primea de la Churchill la începutul fiecărei luni. „Viața mondenă a Londrei era animată", scria Mary într-o relatare.[7] „În ciuda

camuflajului, teatrele erau pline, existau destule cluburi de noapte unde să dansezi până târziu, după închiderea restaurantelor, şi mulţi organizau încă dineuri, adesea prilejuite de venirea vreunui fiu în permisie."

Un local favorit al lui Mary şi al prietenilor ei era Players' Theatre, lângă Covent Garden, unde se stătea de obicei la mese şi se urmăreau trupe de actori, printre care Peter Ustinov, interpretând vechi varieteuri. Stăteau acolo până la închiderea teatrului, la două dimineaţa, pe urmă plecau acasă pe străzile unde domnea un întuneric deplin. Mary adora frumuseţea şi misterul nopţilor cu lună plină: „Când ieşeai de pe străzile cufundate în beznă, ca nişte văi întunecate, în vasta întindere a Trafalgar Square scăldată de lumina lunii, simetria clasică a bisericii St. Martin in the Fields era gravată în fundal şi Coloana lui Nelson se înălţa deasupra leilor săi gardieni atât de formidabili şi de negri – aceea era o privelişte pe care nu o voi uita niciodată".[8]

Printre bărbaţii de la dineul lui Judy Montagu se afla un tânăr maior de armată pe nume Mark Howard, pe care Mary îl considera arătos şi fermecător şi pe care „îl cam plăcea".[9] Sortit să moară în misiune patru ani mai târziu, Howard era maior în Gărzile Coldstream, cel mai vechi regiment din armata regulată britanică. Deşi era o unitate de luptă activă, îndatoririle sale includeau participarea la paza Palatului Buckingham.

După dineu, Mary, Mark şi prietenii lor au mers la faimosul hotel Savoy să danseze, pe urmă s-au mutat într- un club de noapte frecventat de tinerii avuţi din Londra, 400 Club, cunoscut drept „cartierul general al vieţii de noapte pentru lumea bună". Situat într-un subsol din
Leicester Square, clubul era deschis până în zori şi clienţii dansau vals şi foxtrot pe muzica unei orchestre formate din 18 membri. „Am dansat aproape exclusiv cu Mark", scria Mary în jurnalul ei.[10] „Foarte frumos! Acasă şi în pat la 4 dimineaţa."

În dimineața aceea, vineri, 10 mai, Mary a aflat de atacurile fulgerătoare ale lui Hitler din Europa. Ea nota în jurnal: „în timp ce eu și Mark dansam veseli și atât de nepăsători azi dimineață – în zorii cenușii și reci, Germania a invadat încă două state nevinovate, Țările de Jos și Belgia. Bestialitatea atacului este de neconceput."[11]

Mary s-a dus la școala pe care o frecventa, Queen's College de pe Harley Street, unde studia franceza, literatura engleză și istoria ca elevă la cursurile de zi cu frecvență redusă. „Un nor de incertitudine și de îndoială a plutit deasupra noastră toată ziua", nota ea.[12] „Ce se va întâmpla cu guvernul?"

Mary a primit curând răspunsul. În după-amiaza aceea, așa cum făcea de obicei vinerea, a plecat la reședința familiei Churchill, Chartwell, la aproximativ 40 de kilometri sud-est de Londra. Acolo crescuse îngrijind o menajerie cu animale pe care a încercat să le vândă printr-o firmă pe care a numit-o „The Happy Zoo".[13] Casa era închisă pe timp de război, cu excepția biroului lui Churchill, însă o căsuță de pe moșie rămăsese deschisă, fiind acum ocupată de mult iubita fostă bonă a lui Mary, Maryott Whyte, verișoară de gradul întâi a lui Clementine, cunoscută în general printre membrii familiei drept Moppet sau Nana.

Era o seară călduroasă, ca de vară. Mary s-a așezat pe treptele casei în amurgul albastru – „crepusculul", cum îi spunea ea – ascultând radioul pornit înăuntru. Pe la ora nouă seara, chiar înainte de difuzarea știrilor obișnuite de la BBC, Chamberlain a intrat în direct și a ținut un discurs scurt, în care a declarat că demisionase și că noul prim- ministru este Churchill.

Mary a fost încântată. Însă mulți alții nu prea.

Pentru cel puțin un membru din gașca lui Mary, prezent de asemenea în noaptea aceea la Savoy și la 400 Club, numirea era tulburătoare, atât în ceea

ce privea modul în care avea să afecteze naţiunea şi războiul, cât şi modul în care avea probabil să-i afecteze propria viaţă.

Până sâmbătă dimineaţa, 11 mai, John „Jock" Colville fusese secretarul privat al lui Neville Chamberlain, dar acum se trezise transferat la Churchill. Având în vedere cerinţele funcţiei, îl aştepta practic perspectiva unui trai alături de acest bărbat în sediul din Downing Street numărul 10. Părerea lui Mary despre Jock era ambivalentă, aproape circumspectă: „L-am suspectat – pe drept[14], în ambele cazuri! – a fi un «Chamberlainite» şi un «Munícheenf—. La rândul lui, Jock era şi mai puţin încântat de ea: „Fiica lui Churchill mi s-a părut cam îngâmfată".[15]

Funcţia de secretar privat era una de prestigiu. Colville s-a alăturat altor patru bărbaţi proaspăt numiţi, împreună alcătuind „Biroul Privat" al lui Churchill şi servind aproape ca adjuncţi ai lui, în vreme ce o echipă de alţi secretari şi de dactilografe se ocupau să transcrie după dictare şi munca administrativă obişnuită. Moştenirea lui Colville părea să predetermine numirea sa în echipa premierului. Tatăl său, George Charles Colville, era avocat pledant, iar mama sa, lady Cynthia Crewe-Milnes, făcea parte din suita palatului regal ca doamnă de onoare a lui Mary, regina-mamă. Cynthia era totodată asistent social care ajuta populaţia săracă din estul Londrei, obişnuind să-l ia din când în când şi pe Colville cu ea, astfel încât să poată vedea şi cealaltă parte a vieţii englezeşti. La vârsta de 12 ani, Colville devenise paj de onoare al regelui George al V-lea, o funcţie formală care îl obliga să se înfăţişeze la Palatul Buckingham de trei ori pe an, îmbrăcat în pantaloni scurţi până la genunchi, manşete din dantelă, o pelerină albastru-regal şi un tricorn cu pene roşii.

Deşi avea doar 25 de ani, Colville părea mai în vârstă, atât din cauza hainelor ca de cioclu pe care era obligat să le poarte, cât şi a sprâncenelor sale

negre şi a chipului blazat, împreună, acestea dădeau impresia unei persoane extrem de critice, când, de fapt – după cum avea să devină evident dintr-un jurnal secret despre zilele petrecute în Downing Street –, era un fin observator al comportamentului uman care scria frumos şi aprecia profund frumuseţea lumii înconjurătoare. Colville avea doi fraţi mai mari, cel mai mare, David, în marină, celălalt, Philip, maior de armată care servea în Franţa alături de Corpul Expediţionar Britanic şi pentru viaţa căruia Jock se temea foarte tare.

Colville fusese şcolit în cele mai bune locuri.[16] Acest lucru era foarte important în rândul eşaloanelor superioare britanice, pentru care şcoala frecventată de cineva servea ca un fel de steag al regimentului. Urmase Harrow ca echivalent britanic al liceului, fiind căpitanul echipei de scrimă, pe urmă se mutase la Trinity College, Cambridge. Harrow, mai ales, avea o influenţă covârşitoare asupra destinului tinerilor din clasele britanice superioare, după cum reieşea şi din lista de „foştilor harrovieni", care includea şapte prim-miniştri, printre care Churchill, un elev mediocru, despre care un membru al personalului spunea că ar fi dat dovadă de „o neglijenţă fenomenală". (Din rândurile harrovienilor din vremuri mai recente fac parte actorii Benedict Cumberbatch şi Cary Elwes, cunoscut pentru rolul din filmul *File de poveste*, şi un ornitolog pe nume James Bond.) Colville învăţase germana, pe care şi-a îmbunătăţit-o pe parcursul celor două şederi în Germania, prima în 1933, la scurt timp după ce Hitler devenise cancelar, şi a doua în 1937, când Hitler revendicase deja controlul absolut. La început, Colville a considerat entuziasmul populaţiei germane molipsitor, dar cu timpul a devenit neliniştit. A fost martor la arderea unor cărţi în Baden-Baden şi ulterior a participat la unul din discursurile lui Hitler. „Nu mai văzusem niciodată şi nu am mai văzut de atunci un exemplu de isterie în masă cu un caracter atât de universal", scria el. În acelaşi an s-a alăturat

Ministerului de Externe în cadrul Diviziei de servicii diplomatice, din care erau numiți secretarii privați pentru Downing Street numărul 10. Doi ani mai târziu ajunsese să lucreze pentru Chamberlain, deja copleșit de conflictul declanșat de eșecul Acordului de la München. Churchill, unul dintre cei mai duri critici ai lui Chamberlain, numise acordul „o înfrângere totală și fără întoarcere".

Colville îl plăcea și îl respecta pe Chamberlain, temându-se de ce s-ar fi putut întâmpla acum, că la putere ajunsese Churchill. Nu vedea decât haos în viitor. Asemenea multor altora de la Whitehall, îl considera pe Churchill capricios și băgăcios și cu tendința de a acționa în mai multe direcții în același timp. Dar publicul îl adora. Colville, în jurnalul său, dădea vina pe Hitler pentru această imensă popularitate, scriind: „Una dintre cele mai inteligente mișcări ale lui Hitler a fost să-l facă pe Winston Eroul Public Numărul Unu în țară și în SUA".[17]

Pentru Colville era ca și cum o miasmă de consternare s- ar fi instalat la Whitehall pe măsură ce potențialele consecințe ale numirii lui Churchill începeau să apară. „Desigur că el se poate să fie bărbatul de acțiune și plin de vigoare, așa cum îl crede poporul, și se poate să fie în stare să imprime viteză mașinăriei noastre militare și industriale șubrede", scria Colville.[18] „Dar este un risc teribil, presupune pericolul imprudenței și al unor abuzuri spectaculoase și nu pot să nu mă tem că această țară ar putea fi condusă către cea mai periculoasă situație în care a fost vreodată."

Colville nutrea o dorință ascunsă ca mandatul lui Churchill să fie scurt. „Se pare că există tendința de a crede că N.C." – Neville Chamberlain – „va reveni curând", scria el în jurnal.[19]

Un lucru părea însă cert: funcția lui Colville pe lângă Churchill avea să ofere material amplu pentru jurnalul pe care începuse să-l țină cu opt luni în urmă, imediat după izbucnirea războiului. El și-a dat

seama abia ulterior că făcând asta comitea o gravă violare a legilor ce guvernau securitatea națională. Așa cum va spune un coleg secretar mai târziu: „Sunt copleșit de uimire față de riscurile la care se supunea Jock în materie de securitate, pentru care ar fi trebuit concediat pe loc, dacă ar fi fost prins".[20]

Scepticismul lui Colville era împărtășit de toți cei de la Whitehall. Regele George al VI-lea scria în jurnalul său: „Încă nu mă pot gândi la Winston ca la un prim-ministru".[21] Regele s-a întâlnit cu lordul Halifax pe domeniile Palatului Buckingham, pe unde Halifax avea permisiunea regală de a merge zilnic de la casa lui din Euston Square la Ministerul de Externe. „M-am întâlnit cu Halifax în grădină", scria regele, „și i-am spus că regret că nu este el prim-ministru."

Halifax, deși proaspăt renumit ministru de externe, era sceptic în privința lui Churchill și a energiei nebunești pe care părea că urma să o aducă în Downing Street numărul 10. Sâmbătă, 11 mai, ziua de după numirea lui Churchill, Halifax îi scria fiului său: „Sper ca Winston să nu ne conducă spre ceva nebunesc".[22]

Halifax – care îl poreclise pe Churchill „Pooh", după Winnie de Pluș, personajul cărților pentru copii ale lui A.A. Milne – se văicărea că noului cabinet Churchill îi lipsea puterea intelectuală. Halifax îi asemuia pe toți cu niște „gangsteri", gangsterul-șef, în opinia lui, fiind Churchill. „Rareori am întâlnit pe cineva cu lacune mai ciudate de cunoștințe sau a cărui minte să funcționeze într- un stil atât de agitat", scria Halifax în jurnalul său în ziua de sâmbătă.[23] „Va fi oare posibil să facem acest guvern să funcționeze așa cum se cuvine? Depind atâtea de asta."

Numirea lui Churchill o înfuriase pe soția unuia dintre membrii Parlamentului, care l-a asemuit cu Hermann Goring, obezul și brutalul comandant al forțelor aeriene germane, Luftwaffe, și al doilea cel mai puternic om al celui de-al Treilea Reich. „W.C. este echivalentul lui Goring în Anglia", scria ea, „cu o

sete nestăvilită de sânge, «Blitzkrieg», şi umflat de orgoliu şi de mâncare în exces, iar prin vene îi curge aceeaşi perfidie, punctată de grandomanie şi de fanfaronadă."[24]

Dar Nella Last, autoarea unor jurnale zilnice, avea un punct de vedere diferit, unul pe care l-a raportat la Mass- Observation, o organizaţie înfiinţată în Marea Britanie cu doi ani înainte de război, ce recruta sute de voluntari pentru a ţine zi de zi jurnale, cu scopul de a ajuta sociologii să înţeleagă mai bine viaţa obişnuită din Marea Britanie. Autorii jurnalelor erau încurajaţi să-şi perfecţioneze abilităţile de observaţie descriind tot ce se afla pe polițele propriilor şemineuri, dar şi de pe cele ale prietenilor. Mulţi voluntari, asemenea lui Last, au ţinut jurnale pe toată durata războiului. „Dacă ar trebui să-mi petrec toată viaţa cu un bărbat", scria ea, „l-aş alege pe Chamberlain, dar cred că l-aş vrea mai degrabă pe domnul Churchill dacă s- ar isca o furtună şi aş fi naufragiată."[25]

Publicul şi aliaţii lui Churchill au salutat numirea sa cu aplauze. Numeroase scrisori şi telegrame de felicitare au sosit la Casa Amiralităţii. Două dintre ele l-au măgulit cu siguranţă pe Churchill, ambele de la femei cu care era prieten de multă vreme şi care, în diferite momente, se poate să fi nutrit sentimente romantice pentru el. În mod cert Clementine a fost pusă pe gânduri şi s-a spus chiar că ar fi fost suspicioasă în privinţa amândurora.

„Dorinţa mi-e împlinită", scria Violet Bonham Carter, fiica lui H.H. Asquith, fostul prim-ministru, care murise în 1928.[26] „Acum pot să privesc tot ce va să vie cu credinţă şi încredere." Ea îl cunoştea bine pe Churchill şi nu se îndoia că energia şi spiritul său războinic vor schimba cabinetul. „Asemenea ţie, ştiu că s-a semănat deja vânt şi că trebuie să culegem cu totii furtuna", scria ea. „Dar tu o vei domina – în loc să fii târât dinaintea ei –, Slavă Cerurilor că eşti acolo tu, scut al destinului nostru – şi fie ca spiritul naţiunii să fie înflăcărat de al tău."

A doua scrisoare era de la Venetia Stanley, femeia care avusese o aventură epistolară cu Asquith.[27] „Scumpule", îi scria Venetia acum lui Churchill, „vreau să-mi alătur glasul marii ode a bucuriei care a străbătut toată lumea civilizată când ai devenit prim-ministru. Slavă Domnului, în sfârşit." Ea se bucura, după cum îi spunea, de faptul că „ţi s-a dat şansa să ne salvezi pe toţi".

Scrisoarea ei avea şi un post-scriptum: „Apropo, cât de plăcut este ca la numărul 10 să fie din nou un om pe care îl iubesti".

Susţinător al lui Chamberlain şi susţinător al Acordului de la München (n.tr.)

CAPITOLUL 3. LONDRA ŞI WASHINGTON

America ocupa un loc important în gândurile lui Churchill despre război şi despre rezultatul său final. Hitler părea decis să copleşească Europa. Forţele aeriene germane, Luftwaffe, erau considerate mult mai numeroase şi mai puternice decât Forţele Aeriene Regale, RAF, iar submarinele şi trupele terestre împiedicau acum fluxul de alimente, arme şi materii prime, atât de vitale pentru naţiunea insulară. Războiul precedent arătase cât de potente puteau fi Statele Unite ca forţă militară când treceau la acţiune. Acum era singura ţară care părea să aibă mijloacele necesare pentru a restabili un echilibru între părţi.

Cât de importantă era America în gândirea strategică a lui Churchill a devenit evident pentru fiul său Randolph, într-o dimineaţă, la scurt timp după numirea ca prim- ministru, când Randolph a intrat în dormitorul tatălui său de la Casa Amiralităţii şi l-a găsit în picioare în faţa unui lavoar cu oglindă, bărbierindu-se. Randolph venise acasă în permisie de la Regimentul 4 Husari ai reginei, fostul regiment al lui Churchill, unde Randolph era acum înrolat

„la loc, dragă băiete, şi citeşte ziarele până termin eu cu bărbieritul", i-a spus Churchill.[1]

După câteva clipe, Churchill s-a întors către fiul său. „Cred că am găsit soluţia", a spus el.

Apoi s-a întors cu faţa la oglindă.

Randolph a înţeles că tatăl lui vorbea despre război. Afirmaţia îl speriase, îşi amintea el, pentru că el însuşi nu prea vedea ce şanse ar fi avut Marea Britanie să învingă. „Vrei să spui că putem evita înfrângerea?", a întrebat Randolph. „Sau că i-am putea bate pe nenorociţi?"

în acel moment, Churchill şi-a aruncat aparatul de ras în lavoar şi s-a întors brusc către fiul lui. „Bineînţeles că asta vreau să spun, îi putem bate", a izbucnit el.

„Păi, de acord", a spus Randolph, „dar nu văd cum ai putea-o face."

Churchill şi-a şters faţa. „Am să implic Statele Unite."

în America, publicul nu era interesat să fie implicat în nimic, cu atât mai puţin într-un război din Europa. Era o schimbare faţă de începutul conflictului, când un sondaj al companiei americane de analiză şi consultanţă Gallup Poli arătase că 42% dintre americani erau de părere că, dacă în lunile următoare ar fi fost cert că Franţa şi Marea Britanie vor fi înfrânte, Statele Unite ar fi trebuit să declare război Germaniei şi să trimită trupe; 48% răspunseseră nu. Dar invazia lui Hitler în Ţările de Jos schimbase drastic atitudinea publicului. într-un sondaj realizat în mai 1940, Gallup arătase că 93% se opuneau unei declaraţii de război, o poziţie cunoscută sub numele de izolaţionism. Congresul SUA codificase anterior această antipatie odată cu adoptarea, începând din 1935, a unei serii de legi, Legile neutralităţii, ce reglementau îndeaproape exportul de arme şi de muniţie şi interziceau transportul lor pe nave americane către orice naţiune aflată în război. Americanii empatizau cu

Anglia, dar acum se punea întrebarea cât de stabil era Imperiul Britanic, care își răsturnase guvernul exact în ziua în care Hitler invadase Țările de Jos, Belgia și Luxemburg.

Sâmbătă dimineața, 11 mai, președintele Roosevelt a convocat o ședință de cabinet la Casa Albă în care noul prim-ministru al Marii Britanii a devenit subiect de discuție. Chestiunea centrală era dacă ar fi fost posibil ca acesta să triumfe în războiul recent extins. Roosevelt făcuse schimb de comunicate cu Churchill de câteva ori în trecut, când Churchill era prim-lord al Amiralității, dar le păstrase secrete de teamă să nu întărâte opinia publică americană. Tonul general al ședinței de cabinet a fost sceptic.

Printre cei prezenți era și Harold L. Ickes, secretarul internelor, un consilier influent al lui Roosevelt, însărcinat cu implementarea programului lui Roosevelt de lucrări sociale și reforme financiare cunoscut sub numele de New Deal. „Se pare", a spus Ickes, „că Churchill este foarte instabil sub influența alcoolului."[2] Ickes a continuat criticându-l pe Churchill că este „prea bătrân". Conform lui Frances Perkins, secretarul muncii, în timpul acestei ședințe Roosevelt a părut „nesigur" în privința lui Churchill.

Îndoieli cu privire la noul prim-ministru, cu precădere la consumul său de alcool, fuseseră însă exprimate cu mult înainte de ședință. În februarie 1940, Sumner Welles, subsecretar în Departamentul de Stat al SUA, pornise într- un turneu internațional, „Misiunea Welles", pentru a se întâlni cu liderii de la Berlin, Londra, Roma și Paris, în vederea estimării condițiilor politice din Europa. Printre cei vizitați s-a aflat și Churchill, pe atunci prim-lord al Amiralității. Welles a scris despre această întâlnire în raportul ulterior: „Când am fost condus în biroul domnului Churchill, acesta ședea în fața șemineului, fumând un trabuc lung de 60 de centimetri și bând whisky cu sifon. Era destul de evident că acesta consumase

deja destule whisky-uri înainte se sosirea mea."[3]

Principala sursă de scepticism cu privire la Churchill era însă ambasadorul Americii în Marea Britanie, Joseph Kennedy, care nu-l plăcea pe prim-ministru, completând în mod repetat rapoarte pesimiste despre perspectivele Marii Britanii şi despre caracterul lui Churchill. La un moment dat, Kennedy i-a repetat lui Roosevelt o remarcă făcută de Chamberlain, şi anume că Churchill „a devenit un băutor înrăit şi judecata sa nu s-a dovedit niciodată

Kennedy, la rândul său, nu era foarte simpatizat la Londra. Soţia ministrului de externe al lui Churchill, lordul Halifax, îl detesta pe ambasador pentru pesimismul lui în ceea ce priveau şansele de supravieţuire ale Marii Britanii şi pentru predicţia lui că RAF va fi rapid zdrobită.

Ea scria: „Mi-ar fi făcut mare plăcere să-l omor cu mâinile mele".[5]

CAPITOLUL 4. HOTĂRÂT

în primele 24 de ore în funcţie, Churchill s-a dovedit a fi un prim-ministru cu totul şi cu totul diferit. Dacă Chamberlain – Bătrâna Umbrelă sau Legistul – era ferm şi chibzuit, noul prim-ministru, fidel reputaţiei sale, era extravagant, dinamic şi complet imprevizibil. Una dintre primele decizii ale lui Churchill a fost să se autoproclame ministru al apărării, ceea ce l-a determinat pe un fost oficial să scrie în jurnalul său: „Dumnezeu să ne ajute".[1] Postul era unul nou, prin care Churchill avea să supervizeze şefii de stat-major care comandau armata, marina şi forţele aeriene. Acum avea control deplin al războiului şi responsabilitate deplină.

S-a mişcat repede în constituirea guvernului, făcând şapte numiri-cheie până a doua zi la prânz. L-a păstrat pe lordul Halifax ca ministru de externe, într-un act de generozitate şi de loialitate, de asemenea, l-a inclus pe Chamberlain, numindu-l lord preşedinte al Consiliului, o funcţie cu volum minim

de muncă, ce servea drept punte între guvern şi rege. în loc să-l scoată pe Chamberlain imediat din reşedinţa din Downing Street numărul 10, Churchill a decis să mai locuiască o vreme în Casa Amiralităţii, actualul său domiciliu, ca să-i dea timp lui Chamberlain pentru o ieşire demnă. I-a oferit lui Chamberlain o locuinţă adiacentă, pe Downing Street numărul 11, pe care Chamberlain o ocupase în anii 1930, când fusese ministru de finanţe.

O nouă energie se dezlănţuise la Whitehall. Coridoarele posomorâte s-au animat. „Era ca şi cum motorul primise peste noapte una sau două viteze în plus, capabil acum de performanţe mult mai mari decât fusese vreodată posibil", scria Edward Bridges, secretar al Cabinetului de Război.[2] Noua energie, necunoscută şi derutantă, a cuprins toate structurile birocratice, de la cel mai mărunt secretar până la cel mai important ministru. Efectul în clădirea de la numărul 10 era motivant. Sub Chamberlain, nici măcar izbucnirea războiului nu tulburase ritmul activităţii, după spusele lui John Colville; dar Churchill era un adevărat dinam. Spre uimirea lui Colville, „funcţionari publici respectabili erau văzuţi alergând efectiv pe coridoare".[3] Pentru Colville şi colegii săi membri ai secretariatului privat al lui Churchill, volumul de muncă a crescut la cote inimaginabile până atunci. Churchill emitea directive şi ordine în scurte memorandumuri cunoscute drept „minute", pe care le dicta unei dactilografe, mereu la dispoziţia sa, de la prima oră şi până când se ducea la culcare. Il înfuriau greşelile de ortografie şi frazele fără noimă pe care el le punea pe seama lipsei de atenţie, când, de fapt, provocarea de a scrie după ce dicta el era cu atât mai mare cu cât avea un uşor defect de vorbire, un fel de sâsâit, care îl făcea să pronunţe neclar s-urile. Transcriind un discurs de 27 de pagini, o dactilografă, Elizabeth Layton, care a venit în Downing Street numărul 10 în 1941, şi-a atras mânia lui Churchill pentru că a comis o singură eroare, tastând *„ministrul* Aviaţiei"

în loc de „*Ministerul* Aviației", creând astfel o frază menită a oferi o imagine nedorită, dar puternică: „Ministrul Aviației a fost într-o stare de haos de sus și până jos".[4] Putea fi însă destul de dificil să-l auzi corect pe Churchill, mai ales dimineața, când dicta din pat, conform spuselor lui Layton. În plus, mai existau și alți factori ce tulburau claritatea dictării. „E implicat mereu și un trabuc", nota ea, „iar el se plimbă de obicei încolo și încoace prin cameră în timp ce dictează, așa că uneori este în spatele scaunului tău, iar alteori, la capătul celălalt al camerei."[5]

Nici un detaliu nu era prea mărunt pentru a-i atrage atenția, nici chiar formularea și gramatica pe care miniștrii o foloseau când își scriau rapoartele. Ei nu trebuiau să utilizeze cuvântul „aerodrom", ci mai degrabă „teren de aterizare", nu „aeroplan", ci „aparat de zbor". Churchill insista în mod deosebit ca miniștrii că compună memorandumurile concis, limitându-le lungimea la o pagină sau chiar mai puțin. „Este o dovadă de indolență să nu vă comprimați gândurile", spunea el.[6]

O comunicare atât de precisă și de pretențioasă a instalat la toate nivelurile un sentiment de responsabilitate față de evenimente, risipind caracterul demodat al muncii ministeriale de rutină. Comunicatele lui Churchill veneau zilnic, cu zecile, invariabil scurte și mereu scrise într-o engleză impecabilă. Nu era ceva neobișnuit pentru el să ceară un răspuns la o chestiune complexă înainte să se încheie ziua respectivă. „Tot ce nu era de importanță imediată și de interes pentru el era lipsit de valoare", scria generalul Alan Brooke, cunoscut drept „Brookie" în rândul membrilor secretariatului din Downing Street numărul IO.[7] „Când cerea să se facă un lucru, trebuia să lași tot și să te ocupi de el."

Efectul, constata Brooke, era „ca fasciculul unui proiector ce se învârte neîncetat și pătrunde în spațiile cele mai îndepărtate ale administrației – astfel încât oricine, oricât de neînsemnat i-ar fi fost

rangul sau funcţia, avea sentimentul că, într-o zi, fasciculul acela s-ar fi putut opri asupra lui, dezvăluind ceea ce făcea”.[8]

Până la plecarea lui Chamberlain din Downing Street numărul 10, Churchill şi-a înfiinţat un birou la parterul Casei Amiralităţii, unde plănuia să lucreze nopţile. O dactilografă şi un secretar personal ocupau sufrageria, traversând zilnic un culoar cu mobilier decorat cu delfini, spatele şi braţele fotoliilor realizate din alge şi creaturi marine răsucite. Biroul lui Churchill ocupa o încăpere interioară. Avea pe masa de lucru o gamă impresionantă de pilule, pudre şi scobitori, precum şi mânecuţe pentru protecţia hainelor şi diverse medalii de aur, pe care le folosea ca prespapier. Pe o masă alăturată se aflau sticle de whisky. Pe timpul zilei ocupa un birou din Downing Street numărul 10.

Dar noţiunea lui Churchill despre ce însemna un birou era largă. Adesea, generali, miniştri şi membri ai personalului se trezeau că se întâlneau cu Churchill în timp ce acesta se afla în cadă, unul dintre locurile de muncă preferate. Îi plăcea, de asemenea, să lucreze în pat, petrecând acolo multe ore în fiecare dimineaţă, parcurgând corespondenţa şi rapoartele cu o dactilografă în apropiere. Mereu prezentă era The Box (Cutia), o cutie neagră de corespondenţă ce conţinea rapoarte, depeşe şi stenograme de la alţi oficiali care îi solicitau atenţia, umplută zilnic de secretarii lui privaţi.

Aproape în fiecare dimineaţă, un anume vizitator venea în dormitorul lui Churchill: generalul-maior Hastings Ismay, proaspăt numit şef de stat-major, cunoscut de toată lumea după porecla „Mopsul”, pentru că semăna foarte bine cu această rasă de câini. Misiunea lui Ismay era să servească drept intermediar între Churchill şi generalii celor trei ramuri ale armatei, ajutându-i să-l înţeleagă, iar pe el să-i înţeleagă. Ismay făcea acest lucru cu tactul şi priceperea unui diplomat. A devenit foarte repede

unul dintre membrii centrali ai „Cercului său Secret", cum îl numea Churchill. Ismay venea în dormitorul lui Churchill pentru a vorbi despre chestiuni ce aveau să fie aduse în discuţie ulterior, în şedinţa de dimineaţă a şefilor de stat- major. Alteori, şedea pur şi simplu cu Churchill, în caz că avea nevoie de el – o prezenţă caldă şi reconfortantă. Mopsul era deopotrivă preferatul dactilografelor şi al secretarilor privaţi. „Ochii, nasul încreţit, gura şi forma feţei lui dădeau impresia absolut adorabilă a unui căţel", scria John Colville.[9] „Când zâmbea, i se lumina faţa, părând că dădea în acelaşi timp dintr-o coadă imaginară." Ismay era uluit de cât de mult părea publicul să aibă nevoie de acest nou prim-ministru. Mergând alături de el din Downing înapoi la Casa Amiralităţii, Ismay se minuna de entuziasmul cu care îl întâmpinau bărbaţii şi femeile pe lângă care treceau. Un grup de oameni care aşteptau la intrarea privată de la numărul 10 l-au felicitat şi l-au încurajat, strigând: „Mult noroc, Winnie. Fii binecuvântat."

Churchill era profund mişcat, observa Ismay. Când au intrat în clădire, Churchill, căruia nu-i era niciodată teamă să-şi arate emoţiile, a început să plângă.

„Bieţii oameni, bieţii oameni", a spus el.[10] „Ei au încredere în mine, iar eu nu le dau altceva decât dezastru pentru o bună bucată de vreme."

Ce dorea el cel mai mult să ofere era acţiune, aşa cum făcuse clar de la bun început — acţiune în toate domeniile, de la guvern până pe câmpul de luptă. Ce voia în mod special era ca Marea Britanie să preia iniţiativa în război, să facă ceva, orice, să ducă confruntarea direct la „omul acela malefic", termenul lui preferat pentru Adolf Hitler. Aşa cum a spus Churchill în nenumărate ocazii, voia ca germanii „să sângereze şi să ardă".[11]

La două zile după preluarea funcţiei de prim-ministru, 37 de bombardiere RAF au atacat oraşul german Miinchen-Gladbach, din landul german

puternic industrializat Ruhr. Raidul a ucis patru persoane, dintre care, în mod destul de bizar, o englezoaică.[12] Dar scopul nu era doar provocarea haosului. Această misiune şi alte raiduri ce i-au urmat curând aveau drept scop transmiterea mesajului către britanici, către Hitler şi în special către Statele Unite că Marea Britanie intenţiona să lupte – acelaşi mesaj pe care Churchill a căutat să-l transmită luni, 13 mai, cu ocazia primului său discurs în faţa Camerei Comunelor. El a vorbit încrezător, făgăduind să obţină victoria, dar şi ca un realist care înţelegea terenul nesigur pe care se afla acum Marea Britanie. O idee s-a evidenţiat cu o claritate anume: „Nu am nimic să vă ofer decât sânge, trudă, lacrimi şi sudoare".[13]

Deşi ulterior aceste cuvinte aveau să-şi afle locul în panteonul oratoriei ca fiind cele mai inspirate rostite vreodată – ani mai târziu primind chiar laudele şefului propagandei lui Hitler, Joseph Goebbels – la momentul respectiv, discursul era pur şi simplu încă un discurs, rostit în faţa unui public devenit din nou sceptic confruntat cu remuşcările de a doua zi. John Colville, care în ciuda noii sale numiri îi rămânea loial lui Chamberlaine l-a caracterizat ca fiind „un discurs scurt şi genial".[14] Pentru eveniment, Colville a decis să îmbrace „un costum nou albastru intens de la Fifty-Shilling Tailors" – un mare lanţ de magazine care vindeau haine bărbăteşti la preţuri mici – „ieftin şi cu aspect senzaţional, pe care eu l-am considerat potrivit pentru noul guvern".

Forţele germane îşi impuneau deja controlul asupra Ţărilor de Jos cu o autoritate nemiloasă. Pe 14 mai, numeroase bombardiere ale Luftwaffe, zburând la 600 de metri altitudine, au bombardat Rotterdam într-un atac ce a părut aleatoriu, omorând mai bine de 800 de civili, transmiţând totodată mesajul că o soartă similară ar putea aştepta şi Anglia. Ceea ce l-a alarmat cel mai tare pe
Churchill şi pe comandanţii săi a fost însă forţa

înfiorătoare cu care blindatele germane, sprijinite de forţele aeriene acţionând ca artilerie aeriană, snopeau forţele aliate în Belgia şi în Franţa, făcând rezistenţa franceză să cedeze şi să lase Corpul Expediţionar Britanic, BEF, periculos de expus. Marţi, 14 mai, prim-ministrul Franţei, Paul Reynaud, i-a telefonat lui Churchill, implorându-l să trimită zece escadrile de avioane de vânătoare ale RAF în completarea celor patru deja promise, „dacă se poate, chiar

Germania se vedea deja triumfătoare. În joia aceea, la Berlin, William Shirer, un corespondent american, a auzit posturile de ştiri germane proclamând în repetate rânduri victoria, întrerupând programul obişnuit de radio pentru a se lăuda cu evoluţia evenimentelor. Mai întâi intra o fanfară, pe urmă ştirile despre cele mai recente succese, iar după aceea, aşa cum nota Shirer în jurnalul său, un cor cânta „hitul momentului, «Pornim în marş spre Anglia»„.[16]

La ora şapte şi jumătate a doua zi, miercuri, 15 mai, Reynaud l-a sunat din nou pe Churchill, care era încă în pat la ora aceea. Churchill a ridicat receptorul de pe noptiera de lângă pat. Prin intermediul legăturii telefonice slabe de la mare distanţă, l-a auzit pe Reynaud spunând, în engleză: „Am fost înfrânţi".[17]

Churchill a tăcut.

„Suntem înfrânţi", a spus Reynaud. „Am pierdut bătălia."

„Nu se poate să se fi întâmplat atât de repede. Nu are cum", a răspuns Churchill.

Reynaud i-a spus că germanii trecuseră de linia franceză de apărare din comuna Sedan, din Ardeni, chiar lângă frontiera Franţei cu Belgia, şi că tancurile şi blindatele năvăleau în număr mare prin breşă. Churchill a încercat să-şi calmeze omologul francez, subliniind că experienţa militară îl învăţase că ofensivele îşi pierd în mod invariabil avântul în timp.

„Suntem înfrânţi", a insistat Reynaud.

Acest lucru părea atât de puţin probabil încât nu convingea. Armata franceză era numeroasă şi bine pregătită, Linia Maginot fortificată era considerată impenetrabilă. Planurile strategice ale Marii Britanii contau pe Franţa ca partener, fără de care BEF nu avea nici o şansă de izbândă.

Churchill şi-a dat seama că sosise clipa să le facă americanilor o propunere directă de sprijin. Într-o telegramă secretă adresată preşedintelui Roosevelt şi transmisă chiar în ziua aceea, el i-a spus preşedintelui că se aşteaptă, fără urmă de îndoială ca Anglia să fie atacată, şi asta curând, şi că se pregăteşte pentru un atac violent. „Dacă este necesar, vom continua războiul singuri şi nu ne temem de asta", scria el.[18] „Dar am convingerea că vă daţi seama, domnule preşedinte, că vocea şi forţa Statelor Unite s-ar putea să nu conteze câtuşi de puţin dacă sunt dezlănţuite prea târziu. S-ar putea să avem o Europă complet subjugată, nazificată, cu o rapiditate uluitoare, iar povara ar putea fi mai apăsătoare decât vom putea noi

Churchill voia ajutor material, cerându-i în mod specific lui Roosevelt să ia în considerare expedierea a până la 50 de distrugătoare vechi, pe care Marina Regală le-ar fi folosit până când propriul program de construcţii navale ar fi putut începe livrarea de noi nave. Cerea, de asemenea, aparate de zbor — „câteva sute din ultimul tip" — şi arme şi muniţie antiaeriene, „din care, din nou, vom avea din plin anul viitor, dacă vom trăi să o mai vedem şi pe asta".

Acum ajunsese la ceea ce ştia că este o chestiune deosebit de sensibilă în negocierile cu America, având în vedere nevoia ei aparentă de a negocia dur, sau măcar să fie văzută făcând asta. „Vom continua să plătim dolari atât cât vom putea", scria el, „dar mi-ar plăcea să fiu cât de cât sigur că, atunci când nu vom mai putea plăti, veţi continua totuşi să

ne livrați materialele."

Roosevelt a răspuns două zile mai târziu, spunând că nu poate trimite distrugătoare fără aprobarea specifică a Congresului și adăugând: „Nu sunt sigur că ar fi înțelept ca această propunere să fie făcută Congresului în acest moment".[19] Era încă circumspect în privința lui Churchill, dar și mai circumspect în privința reacției pe care ar fi avut-o poporul american. În momentul acela, Roosevelt se gândise serios dacă să candideze pentru un al treilea mandat, deși nu-și exprimase încă interesul.

După ce a ignorat mai multe cereri din partea lui Churchill, președintele a adăugat: „Vă doresc mult

Neliniștit în continuare, Churchill a decis că trebuie să se întâlnească personal cu liderii francezi, atât pentru a înțelege mai bine bătălia în desfășurare, cât și pentru a încerca să le susțină hotărârea. În ciuda prezenței avioanelor de vânătoare germane pe cerul Franței, joi, 16 mai, la ora trei după-amiază, Churchill a decolat într-o aeronavă militară de pasageri, un de Havilland Flamingo, de la o bază militară RAF din Hendon, la aproximativ 11 kilometri nord de Downing Street numărul 10. Era avionul preferat al lui Churchill, un avion de pasageri integral din metal, motor dublu, dotat cu fotolii mari, tapițate. Flamingo s-a alăturat imediat unei escadrile de avioane de vânătoare britanice Spitfire, ridicate de la sol pentru a-l escorta până în Franța. „Mopsul" Ismay și un mic grup de oficiali se aflau de asemenea la bord.

La aterizare, și-au dat imediat seama că lucrurile erau mult mai rele decât se așteptaseră. Ofițerii delegați să-i întâmpine i-au spus lui Ismay că se așteaptă ca germanii să ajungă la Paris în următoarele zile. Ismay scria: „Nici unuia dintre noi nu-i venea să creadă".[21]

Reynaud și generalii săi au solicitat din nou mai multe avioane. După o îndelungată agonie și cu un

ochi, ca întotdeauna, la istorie, Churchill le-a promis cele zece escadrile. A telegrafiat la Cabinetul de Război în noaptea aceea: „Nu ar fi bine din punct de vedere istoric dacă cererile lor *ar* fi respinse şi ar avea drept rezultat distrugerea lor".[22]

Churchill şi echipa s-au întors la Londra a doua zi dimineaţă.

Perspectiva trimiterii unui număr atât de mare de avioane de vânătoare către Franţa l-a îngrijorat pe secretarul privat Colville. în jurnalul său, acesta scria: „înseamnă văduvirea acestei ţări de un sfert din apărarea sa din prima linie asigurată de avioanele de vânătoare".[23]

Pe măsură ce situaţia din Franţa se degrada, creştea şi teama că Hitler urma să-şi îndrepte acum toată atenţia către Marea Britanie. Invazia părea sigură. Curentul profund al concilierii, care cursese persistent în interiorul Whitehall şi al societăţii engleze, a început să iasă din nou la suprafaţă, cu noi solicitări pentru un acord de pace cu Hitler, vechiul instinct bolborosind precum apa subterană sub o peluză.

Acasă la Churchill, astfel de discuţii defetiste nu stârneau decât furie. Într-o după-amiază, Churchill l-a invitat pe David Margesson, şeful grupului parlamentar, la masa de prânz, alături de Clementine şi de fiica sa Mary. Margesson era unul dintre aşa-numiţii „Bărbaţi de la München", care susţinuseră anterior politica de conciliere şi Acordul de la München al lui Chamberlain din 1938.

Pe parcursul prânzului, Clementine era tot mai neliniştită.

De la numirea lui Churchill ca prim-ministru, ea devenise aliatul său omniprezent, organizând mese şi dineuri şi răspunzând la numeroasele scrisori din partea cetăţenilor. Purta adesea pe cap o eşarfa înfăşurată ca un turban, imprimată cu mici copii ale afişelor de război şi lozinci de îmbărbătare de genul „Împrumut pentru apărare", „Să pornim la treabă" şi altele asemenea. Avea acum 55 de ani şi era

căsătorită cu Churchill de 32. Când se logodiseră, buna prietenă al lui Churchill, Violet Bonham Carter, îşi exprimase serioasele îndoieli cu privire la onorabilitatea lui Clementine, prezicând că „nu va putea fi niciodată pentru el mai mult decât o piesă de mobilier ornamentală, aşa cum am spus deseori, fiind totodată destul de lipsită de spirit critic pentru a nu-i păsa că nu este mai mult de atât".[24]

Dar Clementine s-a dovedit a fi orice, numai „o piesă de mobilier" nu. înaltă, zveltă şi afişând o „frumuseţe desăvârşită, fără de cusur", după cum recunoştea Bonham Carter, avea o voinţă de fier şi era atât de independentă încât pleca deseori singură în vacanţe, departe de familie, perioade îndelungate.[25] în 1935 a plecat singură într-o călătorie în Extremul Orient, care a durat mai bine de patru luni. Ea şi Churchill aveau dormitoare separate.[26]

Relaţiile sexuale aveau loc numai la invitaţia ei explicită. La scurt timp după nuntă, i-a mărturisit chiar lui Bonham Carter preferinţele ciudate ale lui Churchill în privinţa lenjeriei intime: roz pal şi neapărat din mătase.[27] Clementine nu era descurajată de controverse, indiferent de superioritatea adversarului ei, spunându-se chiar că ar fi fost singura persoană care putea să-i ţină piept cu succes lui Churchill.

Acum, la masa de prânz, furia ei lua amploare. Margesson adopta un pacifism pe care ea îl considera dezgustător. A ajuns rapid în punctul în care nu a mai putut suporta, condamnându-l pentru rolul de conciliator avut în trecut, învinuindu-l implicit pentru contribuţia la aducerea Marii Britanii în dezastruoasa situaţie curentă. Aşa cum spunea fiica ei Mary, „l-a criticat sever, apoi a ieşit vijelios din încăpere".[28] Nu era ceva neobişnuit. Membrii familiei discutau despre „ieşirile furtunoase ale mamei". Descriind un incident în care victima primise o mustrare deosebit de aspră, Churchill remarca: „Clemmie s-a năpustit asupra lui ca un

jaguar sărind dintr-un

În acest caz, ea nu a ieşit din cameră singură. A tras-o după ea şi pe Mary. Au plecat amândouă să ia prânzul la Grill, un restaurant de la hotelul Carlton, aflat în vecinătate, faimos pentru interiorul strălucitor cu mult auriu şi alb.

Mary a fost îngrozită de comportamentul mamei ei. „Am fost deosebit de stânjenită şi de îngrozită", scria ea în jurnal.[30] „Eu şi mami am fost nevoite să mergem să mâncăm la Carlton. Mâncare bună distrusă de dispoziţia sumbră."

O vizită la biserică i-a oferit lui Clementine o nouă ocazie de a-şi exprima indignarea. Duminică, 19 mai, ea a participat la slujba de la St. Martin in the Fields, renumita biserică anglicană din Trafalgar Square, unde l-a auzit pe preot ţinând o predică care i s-a părut necorespunzător de defetistă. S-a ridicat şi a ieşit valvârtej din biserică. Ajungând în Downing Street numărul 10, i-a povestit soţului ei totul.

Churchill a spus: „Ar fi trebuit să strigi «Ruşine», întinează Casa Domnului cu minciuni!"[31]

Churchill a plecat apoi la Chartwell, casa familiei de lângă Londra, ca să lucreze la prima sa transmisiune radio ca prim-ministru şi să petreacă nişte momente tihnite lângă lacul din curte, hrănind caraşii aurii şi o lebădă

Mai avuseseră şi alte lebede, dar le mâncaseră vulpile.

Un nou apel telefonic din Franţa l-a făcut pe Churchill să se întoarcă la Londra. Situaţia se înrăutăţea dramatic, armata franceză fiind cu totul depăşită. În ciuda veştilor grave, Churchill a părut netulburat, iar asta a făcut ca atitudinea lui Jock Colville faţă de noul său angajator să devină şi mai afectuoasă. în consemnarea din acea duminică din jurnalul său, Colville scria: „Indiferent de defectele pe care le-ar avea, Winston pare bărbatul potrivit la momentul potrivit. Are un spirit neînduplecat şi, chiar dacă Franţa şi Marea Britanie ar fi pierdute, am

sentimentul că el ar continua cruciada de unul singur cu o ceată de corsari."[32]

Apoi adăuga: „Poate că l-am judecat prea aspru, dar situaţia era foarte diferită acum câteva săptămâni".

La întâlnirea Cabinetului de Război de la patru şi jumătate după-amiază, Churchill a aflat despre ideea retragerii către ţărmul Canalului Mânecii, pe care ar fi luat-o în considerare comandantul suprem al trupelor britanice din Franţa, mai precis către oraşul-port Dunkerque. Churchill s-a opus ideii. El se temea că armata avea să fie prinsă într-o capcană şi distrusă.

Churchill a luat decizia ca, de fapt, nici un avion de luptă să nu fie trimis în Franţa. Cum destinul acelei ţări părea acum atât de nesigur, nu prea avea rost, şi oricum toate avioanele de vânătoare erau necesare în Anglia pentru apărarea împotriva inevitabilei invazii.

Churchill a lucrat la discursul de la radio până în ultima

instalat în faţa unui microfon al BBC.

„Vă vorbesc întâia oară ca prim-ministru într-un moment important din existenţa ţării noastre", a început
el.[33]

El a explicat cum germanii străpunseseră linia franceză folosind o „remarcabilă" combinaţie de aparate de zbor şi de tancuri. Cu toate acestea, a spus el, francezii se dovediseră în trecut pricepuţi la contraofensivă, iar acest talent, împreună cu puterea şi măiestria armatei britanice, ar fi putut schimba situaţia.

Discursul a stabilit un tipar pe care el avea să-l respecte pe tot parcursul războiului, oferind o evaluare obiectivă a evenimentelor, amestecată cu motive de optimism.

„Ar fi o nesăbuinţă să mascăm gravitatea momentului", spunea el. „Ar fi o nesăbuinţă şi mai

mare să ne pierdem ambiția și curajul."

Nu s-a referit deloc la posibilitatea, discutată cu doar câteva ore înainte cu Cabinetul de Război, ca Marea Britanie să retragă trupele BEF din Franța.

Churchill a prezentat apoi motivul principal al discursului său, și anume avertizarea concetățenilor săi în legătură cu ce îi așteptа. „După ce această bătălie din Franța își va mai domoli forța, va urma bătălia pentru insulele noastre, pentru tot ce este Marea Britanie și tot ce înseamnă Marea Britanie", a spus el. „În acel moment crucial, nu vom ezita să luăm toate măsurile – chiar și pe cele mai drastice – pentru a cere poporului nostru până la ultima picătură, ultimul strop de efort de care acesta este capabil."

Discursul i-a îngrozit pe unii ascultători, însă sinceritatea evidentă a lui Churchill – cel puțin în ceea ce privea amenințarea invaziei, dacă nu adevărata stare a armatei franceze – i-a încurajat pe alții, conform Diviziei de informații interne din Ministerul Informațiilor. Divizia se străduia să monitorizeze opinia publică și moralul cetățenilor, publicând rapoarte săptămânale alcătuite în baza a peste 100 de surse, inclusiv cenzori poștali și telefonici, directori de cinematografe și vânzători în chioșcurile de difuzare a presei deținute de W.H. Smith. După discursul lui Churchill difuzat la radio, Divizia de informații interne a efectuat un sondaj-fulger în rândul ascultătorilor. „Din 150 de persoane chestionate din ușă în ușă în zona Londrei", scria în raport, „aproximativ jumătate au spus că au fost speriate și îngrijorate de discurs; restul au fost «îmbărbătate», «au devenit mai hotărâte», «îndârjite»."[34]

Acum, Churchill a revenit la agonizanta decizie asupra sutelor de mii de soldați britanici din Franța. Ar fi înclinat să insiste să pornească la atac și să lupte până la capăt, dar timpul pentru astfel de acte eroice părea să fi trecut. Corpul Expediționar Britanic era în plină retragere către zona de coastă, urmărit

de divizia de blindate germane care îi acordase lui Hitler un avantaj atât de puternic la înaintarea prin Europa. BEF se confrunta cu perspectiva mai mult decât reală a anihilării.

Acel Churchill pe care Colville îl considerase imperturbabil duminică era acum înlocuit de un prim- ministru care părea profund îngrijorat de destinul imperiului ce i se dăduse în grijă. Colville scria marţi, 21 mai: „Nu l-am mai văzut niciodată pe Winston atât de deprimat".

Churchill a decis, în ciuda sfaturilor comandanţilor supremi ai armatei şi ale altora, să zboare la Paris pentru o a doua întâlnire, de data aceasta pe vreme rea.

Vizita nu a dus la nimic, cu excepţia îngrijorării lui Clementine şi a fiicei Mary. „A fost o vreme cumplită pentru zbor", scria Mary în jurnalul ei, „şi mi-a fost atât de frică. Veştile sunt incredibil de proaste – nu poţi decât să te rogi să iasă bine."[35]

Lucrurile erau atât de tensionate, presiunea era atât de mare în toate privinţele, încât membrii cabinetului lui Churchill au decis că acesta avea nevoie de un medic personal, deşi pacientul nu era de acord. Misiunea i-a revenit lui sir Charles Wilson, decan al şcolii de medicină de la St. Mary's Hospital din Londra. Ofiţer medical în războiul anterior, acesta fusese decorat cu Crucea Militară în 1916 pentru fapte de eroism în bătălia de pe Somme.

Vineri, 24 mai, dimineaţa târziu, Wilson a venit la Casa Amiralităţii, fiind condus la etaj, în dormitorul lui Churchill. „Am devenit doctorul său", scria Wilson în jurnalul lui, „nu pentru că el ar fi dorit unul, ci pentru că anumiţi membri ai Cabinetului, care şi-au dat seama cât de important a devenit, au decis că cineva trebuie să aibă grijă de sănătatea lui."[36]

Era deja ora prânzului, dar când Wilson a intrat în cameră, l-a găsit pe Churchill încă în pat, în şezut, cu spatele sprijinit de tăblia patului, citind. Churchill nu a ridicat privirea.

Wilson s-a dus lângă pat. Churchill tot nu l-a băgat în seamă. A continuat să citească.

După câteva momente – care lui Wilson i s-au părut „destul de lungi" – Churchill a lăsat jos documentul pe care îl citea şi a spus enervat: „Nu ştiu de ce fac atâta tam- tam. Nu am nimic."

Şi-a reluat lectura, cu Wilson încă acolo.

După alt interval foarte lung, Churchill a renunţat brusc la poziţia confortabilă, a aruncat cât colo păturile şi s-a răstit: „Sufăr de dispepsie" – indigestie, sau ceea ce generaţiile mai tinere ar numi arsuri la stomac – „şi acesta este tratamentul".

A făcut un exerciţiu de respiraţie.

Wilson l-a privit. „Abdomenul lui mare şi alb se mişca în sus şi în jos", îşi amintea el ulterior, „când s-a auzit un ciocănit în uşă, iar prim-ministrul a tras peste el un cearşaf în momentul în care în cameră a intrat doamna Hill." Era vorba de Kathleen Hill, 39 de ani, adorata lui secretară personală. Ea şi maşina ei de scris erau omniprezente, indiferent dacă Churchill era sau nu îmbrăcat.

„Curând după aceea", scria Wilson, „eu am plecat. Numi place slujba şi nu cred că acest aranjament poate dura. „

Din perspectiva lui John Colville, Churchill nu avea nevoie de atenţia unui doctor. Părea în formă şi era din nou binedispus, depresia din urmă cu câteva zile disipându-se. Mai târziu în acea zi de vineri, Colville a sosit la Casa Amiralităţii şi l-a găsit pe Churchill „îmbrăcat în cel mai înflorat halat de casă, pufăind dintr-un trabuc lung în timp ce urca din Camera de Război în dormitorul său".[37]

Ca în fiecare zi, voia să facă o baie[38], pregătită cu mare atenţie – două treimi din cadă plină cu apă la temperatura de 37 de grade Celsius – de către valetul său, Frank
Sawyers, prezent la orice oră („omniprezentul, extraordinarul Sawyers"[39], cum îl descria Colville).

Churchill făcea două băi în fiecare zi, un obicei vechi, indiferent unde se afla și indiferent de urgența evenimentelor care se desfășurau altundeva, fie că era la ambasada din Paris, în timpul uneia dintre întâlnirile sale cu liderii francezi, ori în trenul prim-ministrului, a cărui baie era dotată cu o cadă.

În această zi de vineri, numeroase apeluri telefonice importante au necesitat atenția lui în timpul orei de baie. Cu Colville alături, Churchill a preluat fiecare apel, ieșind gol din cadă și înfășurându-se într-un prosop.

Colville considera că aceasta era una dintre cele mai îndrăgite trăsături ale lui Churchill – „absența totală a vanității personale".

Colville era martorul unor scene, în Casa Amiralității și în Downing Street numărul 10, care nu se comparau cu nimic din ce văzuse cât timp lucrase pentru Chamberlain. Churchill obișnuia să colinde pe holuri îmbrăcat într-un halat de casă roșu, cu cască de baie și papuci de casă cu pompoane. Îi plăcea, de asemenea, să poarte „combinezonul" bleu-ciel, o ținută dintr-o singură piesă, creație proprie, pe care îl putea trage pe el în orice clipă. Personalul său îl numea „salopetă". Câteodată, conform ofițerului său de securitate, inspectorul Thompson, ținuta îl făcea pe Churchill să arate „atât de umflat, încât părea că în orice clipă s-ar putea ridica de la sol și pluti peste moșiile sale".[40]

Colville începea să-l placă.

Calmul lui Churchill era cu atât mai remarcabil, date fiind veștile venite în acea zi de vineri de dincolo de Canal. Spre uimirea continuă a tuturor, măreața armată franceză părea acum în pragul înfrângerii definitive. „Singura stâncă neclintită pe care toată lumea a fost dispusă să construiască în ultimii doi ani era armata franceză", scria ministrul de externe Halifax în jurnalul lui, „iar germanii au trecut prin ea așa cum au făcut cu polonezii."[41]

Tot în ziua aceea, Churchill a primit un document

descurajant care îndrăznea să analizeze acest rezultat până atunci de neconceput, depășind încă orice imaginație, astfel încât autorii raportului, șefii de stat-major, nici nu îl putuseră menționa în titlu, alegând să-și intituleze documentul „Strategia britanică într-o anumită eventualitate”.

CAPITOLUL 5.
ÎNFIORĂTOAREA LUNĂ

„Scopul acestui document”, începea raportul, „este de a investiga mijloacele prin care am putea continua să luptăm singuri dacă rezistența franceză s-ar prăbuși complet, implicând pierderea unei părți substanțiale din Corpul Expediționar Britanic, iar guvernul francez ar ajunge la o înțelegere cu Germania.”[1]

Etichetat „ULTRASECRET“, raportul era înfricoșător de citit. Una dintre ipotezele fundamentale ale acestuia era că Statele Unite vor acorda „sprijin economic și financiar deplin“. Fără acesta, se menționa în raport cu scris cursiv: *Nu credem că am putea continua războiul având vreo șansă de izbândă*. Raportul prognoza că doar o parte a BEF putea fi evacuată din Franța.

Teama supremă era că, dacă francezii chiar ar fi capitulat, Hitler și-ar fi îndreptat trupele și forța aeriană împotriva Angliei. „Germania“, spunea raportul, „are forțe suficiente pentru a invada și ocupa această țară. Dacă inamicul reușește să aducă o armată, cu vehiculele sale, pe uscat, armata Regatului Unit, care duce mare lipsă de echipament, nu dispune de forța ofensivă să o alunge.“

Totul depindea de un lucru: „Dacă apărarea noastră va putea reduce amploarea atacului la limite rezonabile“. Energiile britanice trebuiau concentrate pe producția de avioane de vânătoare, pregătirea echipajelor și apărarea fabricilor producătoare de aparate de zbor. „Esența întregii probleme este apărarea aeriană a acestei țări.“

Dacă Franța ar cădea, spunea raportul, misiunea

avea să fie incomensurabil mai dificilă. Strategiile anterioare de apărare a ţării se bazau pe supoziţia – certitudinea – că Luftwaffe va zbura de la baze aeriene de pe teritoriul Germaniei, având astfel o capacitate limitată de a penetra profund spaţiului aerian britanic. Dar acum strategii britanici trebuiau să ia în calcul perspectiva decolării avioanelor de vânătoare şi a bombardierelor germane de pe aerodromuri plasate de-a lungul coastei franceze, adică la doar câteva minute distanţă de ţărmul englez, şi de la baze din Belgia, Ţările de Jos, Danemarca şi Norvegia. Aceste baze, spunea raportul, îi permiteau Germaniei „să concentreze un număr foarte mare de atacuri ale bombardierelor cu rază lungă şi scurtă de acţiune asupra unei zone extinse din această ţară".

O întrebare centrală era dacă publicul britanic va fi capabil să îndure ceea ce avea să fie cu certitudine un atac furibund, în forţă, al forţelor aeriene germane. Moralul populaţiei, avertiza raportul, „va fi supus unei tensiuni mai mari decât oricând". Autorii aveau însă motive să creadă că moralul poporului va rezista, „dacă oamenii îşi vor da seama – aşa cum încep deja – că în joc este însăşi existenţa Imperiului". Era timpul, spunea raportul, „ca cetăţenii să fie informaţi asupra adevăratelor pericole cu care ne confruntăm".

Londra părea a fi sigur ţinta principală a lui Hitler. Într- un discurs din 1934 în faţa Camerei Comunelor, Churchill însuşi numise capitala „cea mai mare ţintă din lume, un fel de vacă uriaşă, grasă, valoroasă, legată pentru a atrage animalul de pradă".[2] După o şedinţă de cabinet, Churchill şi-a condus miniştrii afară în stradă şi, cu un zâmbet sumbru, le-a spus: „Uitaţi-vă bine în jurul vostru. Mă aştept ca toate aceste clădiri să arate foarte diferit în vreo două sau trei săptămâni".[3]

Nici măcar raportul întocmit de şefii de stat-major, pe cât de sumbru era, nu întrevedea prăbuşirea

rapidă şi completă, deja în desfăşurare pe malul celălalt al Canalului. Cu o victorie germană în Franţa aproape sigură, serviciile britanice de informaţii prognozau acum că Germania ar fi putut invada Anglia imediat, fără să mai aştepte o capitulare oficială a francezilor. Britanicii se aşteptau ca invazia să înceapă cu un atac violent de proporţii titanice al forţelor aeriene germane, posibil o „lovitură nimicitoare" – sau, aşa cum o numea Churchill, un „banchet" aerian — cu nu mai puţin de 14 000 de avioane întunecând cerul.

Strategii britanici credeau că Luftwaffe avea de patru ori mai multe avioane decât RAF. Cele trei bombardiere principale ale Germaniei – Junkers Ju 88, Dornier Do 17 şi Heinkel He 111 – aveau la bord bombe variind între 1 000 şi 4 000 de kilograme, mai mult decât s-ar fi putut imagina în războiul anterior. Un anumit avion era cel mai temut, Stuka, numele lui reprezentând o prescurtare a cuvântului german pentru avioanele proiectate să atace în picaj ţintele de la sol: *Sturzkampfflugzeug*. Avionul arăta ca o insectă enormă cu aripi curbate şi era echipat cu un aparat, *Jericho-Trompete* („trompeta Ierihonului"), care emitea un vuiet terifiant când avionul era în picaj. Putea lansa bombe – până la cinci simultan – cu mult mai multă precizie decât avioanele standard şi băgase spaima în trupele Aliaţilor în timpul atacurilor din Blitzkriegul german.

Conform viziunii strategilor britanici, Germania avea capacitatea de a bombarda Anglia până în punctul în care aceasta nu ar mai fi avut altă opţiune decât să capituleze, un rezultat preconizat cu mult înainte de teoreticienii războiului aerian care vedeau „bombardamentele strategice" sau „bombardamentele de teroare" ca pe un mijloc de supunere a inamicului. Bombardarea Rotterdamului de către Germania păruse să valideze o astfel de gândire. În ziua de după atacul Luftwaffe, Ţările de Jos se predaseră, de teamă să nu fie distruse şi alte oraşe. Capacitatea Angliei de a se apăra în faţa unor

astfel de campanii depindea în întregime de capacitatea industriei naţionale de a produce avioane de vânătoare – Hurricane şi Spitfires – într-un ritm destul de accelerat nu doar pentru a compensa pierderile ce se acumulau cu rapiditate, ci şi pentru a creşte numărul total de avioane disponibile pentru luptă. Avioanele de vânătoare nu aveau cum să câştige singure acest război, deşi Churchill credea că având suficiente avioane, Anglia l-ar fi putut ţine la distanţă pe Hitler, întârziind invazia îndeajuns de mult ca Statele Unite să intre în război.

Dar producţia avioanelor de vânătoare stagna. Uzinele constructoare de avioane ale Angliei funcţionau după un program antebelic care nu lua în calcul noua realitate a unei forţe ostile staţionate chiar pe malul celălalt al Canalului. Producţia, deşi creştea, era sugrumată de practicile mucede ale unei birocraţii din timp de pace, abia acum trezindu-se la realităţile războiului total. Lipsa unor componente şi materiale perturba producţia. Avioanele avariate se adunau în aşteptarea reparaţiilor. Multe avioane aproape terminate nu aveau motoare şi instrumente de bord. Piese vitale erau depozitate în locuri îndepărtate, păzite cu suspiciune de oficiali care le păstrau pentru eventualele nevoi personale.

Ştiind toate astea, Churchill, în prima sa zi ca premier, a creat un minister cu totul nou dedicat exclusiv producţiei de avioane de vânătoare şi de bombardiere, Ministerul Producţiei de Aeronave. În opinia lui Churchill, acest nou minister era singurul lucru care putea salva Marea Britanie de la înfrângere, fiind convins că ştia omul potrivit pe care să-l pună la conducere, vechiul său prieten şi oponent ocazional, Max Aitken – lord Beaverbrook –, un om care atrăgea controverse la fel cum turlele atrag fulgerele.

Churchill i-a oferit funcţia în seara aceea, dar Beaverbrook a ezitat. El făcuse avere cu ziare şi nu

ştia nimic despre conducerea fabricilor care produceau lucruri atât de complexe precum avioanele de vânătoare şi bombardierele. Mai mult decât atât, avea o sănătate şubredă. Avea probleme oftalmologice şi unele mai grave de astm, încât dedicase o încăpere a conacului din Londra, Stornoway House, pentru tratarea acestei boli, umplând-o cu ceainice care să producă aburi. La două săptămâni după ce împlinise 62 de ani, el se retrăsese de la conducerea directă a imperiului său de presă şi intenţiona să petreacă mai mult timp la vila sa de la Cap-d'Ail, de pe coasta sud- estică a Franţei, deşi Hitler îi distrusese deocamdată planurile. Secretarii lui Beaverbrook continuau să compună variante de scrisori de refuz când, în seara de 12 mai, aparent din impuls, a acceptat postul. A devenit ministru al producţiei de aeronave două zile mai târziu.

Churchill îl înţelegea pe Beaverbrook, ştiind instinctiv că el era omul care putea să trezească din amorţire industria aeronautică. El înţelegea, de asemenea, că Beaverbrook putea fi dificil – *avea să fie* dificil —, anticipând că va stârni conflicte. Dar nu conta. Aşa cum spunea un oaspete american: „Premierul, care nutreşte cele mai calde sentimente faţă de Beaverbrook l-a privit pe acesta la fel cum un părinte indulgent îşi priveşte băieţelul la o petrecere după ce a spus ceva deloc potrivit, fără a face însă vreun comentariu".[4]

Dar decizia lui Churchill însemna mai mult de atât. Churchill avea nevoie de prezenţa lui Beaverbrook ca prieten, pentru a-i oferi sfaturi în chestiuni dincolo de producţia de aeronave. În ciuda biografiilor ulterioare, Churchill nu a reuşit şi, sincer, nici nu ar fi putut să facă faţă presiunii uluitoare a administrării războiului de unul singur. El s-a bazat enorm pe alţii, chiar dacă uneori aceştia au servit doar ca simplu public pe care el şi-a putut testa gândurile şi planurile. Pe Beaverbrook putea conta pentru sinceritate în orice moment şi pentru sfaturi, fără a

lua în considerare politica sau sentimentele personale. Dacă „Mopsul" Ismay avea un efect calmant şi reconfortant, Beaverbrook era gazul de pe foc. Era, de asemenea, deosebit de amuzant, o trăsătură pe care Churchill o adora şi de care avea nevoie. Ismay şedea tăcut, pregătit să-şi ofere sfaturile şi părerea; Beaverbrook anima orice încăpere. Uneori îi plăcea să se autointituleze bufonul de la curtea lui Churchill.

De origine canadian, Beaverbrook se mutase în Anglia înainte de războiul precedent. în 1916 cumpărase *Daily Express*, atunci în declin, şi de-a lungul timpului îi crescuse tirajul de şapte ori, la 2,5 milioane, cimentându-şi reputaţia de nonconformist ingenios. „Lui Beaverbrook îi plăcea să fie provocator", scria Virginia Cowles, important cronicar al vieţii din Anglia în vreme de război, care lucra pentru publicaţia *Evening Standard* deţinută de Beaverbrook.[5] Mulţumirea de sine era pentru el la fel de tentantă „ca un balon pentru un băieţel cu un ac în mână", afirma Cowles. Beaverbrook şi Churchill erau prieteni de trei decenii, deşi intimitatea relaţiei lor înregistra suişuri şi coborâşuri.

Pentru multe persoane care nu-l plăceau pe Beaverbrook, înfăţişarea lui părea o metaforă a personalităţii sale. Avea 1,75 metri înălţime – cu circa opt centimetri mai înalt decât Churchill – cu un trunchi lat, şolduri înguste şi picioare subţiri. Era ceva în această combinaţie, îmbinată cu zâmbetul său larg şi plin de veselie, urechile şi nasul prea mari şi o puzderie de alunițe pe toată faţa, care îi făcea pe oameni să-l descrie ca fiind mai mic decât era, ca un elf răutăcios dintr-o poveste. Generalul american Raymond Lee, staţionat la Londra ca observator, îl numea „un spiriduş violent, pătimaş, maliţios şi periculos".[6] Lordul Halifax îl poreclise „Broscoiul".[7] Unii îl numeau pe la spate „Castorul".[8] Clementine, mai ales, nutrea o neîncredere profundă faţă de Beaverbrook. „Dragul meu" – îi scria ea lui Churchill.[9] „Încearcă să te descotoroseşti de acest

microb despre care unii oameni se tem că ţi-ar fi intrat în sânge – exorcizează acest demon şi vezi dacă aerul nu va fi apoi mai clar şi mai

De regulă însă, femeile îl considerau pe Beaverbrook atrăgător. Soţia lui, Gladys, murise în 1927, el având multe amante şi în timpul căsniciei şi după aceea. Adora bârfele şi, graţie prietenelor sale şi reţelei de reporteri, ştia multe dintre secretele păturilor superioare ale societăţii londoneze. „Max nu pare a se plictisi vreodată de dramele de doi bani din vieţile unora, de infidelităţile şi pasiunile lor", scria doctorul lui, Charles Wilson, acum şi medicul lui Churchill.[10] Unul dintre cei mai febrili inamici ai lui Beaverbrook, ministrul muncii Ernest Bevin, a folosit o analogie dură pentru descrierea relaţiei dintre Churchill şi Beaverbrook: „Este ca un bărbat care s-a însurat cu o târfă: ştie că este târfă, dar cu toate acestea o iubeşte".[11]

Churchill vedea relaţia în termeni succinţi: „Unii iau medicamente", spunea el.[12] „Eu iau Max."

El şi-a dat seama că, transferând responsabilitatea producţiei de aeronave de la vechiul Minister al Aviaţiei la Beaverbrook, crea bazele unei ciocniri de interese teritoriale, dar nu a reuşit să anticipeze câte certuri va genera numaidecât Beaverbrook şi ce mare sursă de exasperare va deveni acest lucru. Scriitorul Evelyn Waugh, al cărui roman satiric *Scoop* ar fi fost inspirat, în opinia unora, de însuşi Beaverbrook (deşi Waugh a negat acest lucru), s-a declarat cândva obligat să creadă „în Diavol, fie doar şi ca justificare a existenţei lordului Beaverbrook".[13]

Miza era, într-adevăr, mare. „Era o perspectivă mai sumbră decât oricare alta cu care se confruntase Marea Britanie vreodată", scria David Farrer, unul dintre mulţii secretari ai lui Beaverbrook.[14]

Beaverbrook a îmbrăţişat noua sarcină cu mare plăcere. Adora ideea de a fi în centrul puterii şi adulat, şi chiar mai mult perspectiva perturbării

vieţii birocraţilor înguşti la minte. Şi-a lansat noul minister din propriul conac şi a populat partea administrativă cu angajaţi luaţi de la ziarele sale. Printr-o mişcare neobişnuită pentru acea epocă, l-a angajat, de asemenea, pe unul dintre editorii săi ca reprezentant personal pe probleme de propagandă şi relaţii cu publicul. Decis să transforme rapid industria aeronautică, a recrutat o armată de directori de top din domeniul afacerilor ca locotenenţi de rang înalt, printre aceştia numărându-se inclusiv directorul unei uzine Ford Motor Company. Nu prea l-a interesat dacă aceştia aveau cunoştinţe despre avioane. „Sunt toţi şefi în industrie, iar industria este ca teologia", spunea Beaverbrook.[15] „Dacă ştii principiile de bază ale unei credinţe, pricepi sensurile alteia. Eu, unul, nu aş ezita să-l numesc pe preşedintele Adunării Generale a Bisericii Prezbiteriene să preia îndatoririle papei de la Roma."

Beaverbrook convoca întâlniri importante în biblioteca sa de la parter sau, în zilele cu vreme bună, afară, în balconul sălii de bal de la primul etaj. Dactilografele şi secretarele lui lucrau sus, oriunde le permitea spaţiul. Băile aveau maşini de scris. Paturile serveau drept suprafeţe pentru aranjarea documentelor. Nimeni nu părăsea clădirea pentru masa de prânz. La cerere, mâncarea pregătită de bucătarul lui Beaverbrook era servită pe tăvi. O masă tipică de prânz pentru Beaverbrook consta din carne de pui, pâine şi o pară.

Se aştepta de la toţi angajaţii să muncească acelaşi număr de ore ca şi el, adică 12 pe zi, şapte zile pe săptămână. Beaverbrook putea fi nerealist de exigent. Unul dintre oamenii săi aflat pe o poziţie foarte înaltă s-a plâns de modul în care că Beaverbrook îi dăduse o însărcinare la două dimineaţa, apoi îl sunase la opt dimineaţa pentru a vedea cât îndeplinise din ea. După ce un secretar personal, George Malcolm Thomson, şi-a luat liber neprogramat într-o dimineaţă, Beaverbrook i-a lăsat

un bilet: „Spune-i lui Thomson că Hitler va fi aici dacă nu este atent”.[16] Valetul lui Beaverbrook, Albert Nockels, ar fi reacționat o dată când acesta i-a spus pe un ton răstit „Pentru numele lui Dumnezeu, mai repede!" cu replica: „Dar, domnule, eu nu sunt un Spitfire".[17]

Indiferent de valoarea lor, avioanele de vânătoare rămâneau singurele arme defensive. Churchill dorea de asemenea o creștere rapidă a producției de bombardiere, pe care le considera singurele mijloace disponibile în acel moment pentru a duce războiul direct la Hitler. Deocamdată, Churchill trebuia să se bazeze pe flota de bombardiere medii ale RAF, deși două bombardiere grele cu patru motoare, Stirling și Halifax (nume inspirat după un oraș din Yorkshire, nu după lordul Halifax), fiecare cu capacitatea de a transporta până la șase tone de bombe până în Germania, erau aproape de a fi date în folosință. Churchill știa că Hitler era deocamdată liber să-și desfășoare forțele în orice direcție poftea, fie către est, fie în Asia și în Africa. „Dar există un lucru care îl va împinge înapoi și îl va răpune", scria Churchill într-o minută adresată lui Beaverbrook, „și acesta este un atac absolut devastator, exterminator, al unor bombardiere foarte puternice din această țară peste patria naziștilor. Trebuie să fim capabili să-l copleșim în acest mod, fără de care nu văd o cale de ieșire.”[18]

Churchill a adăugat apoi de mână: „Nu putem accepta nici un țel mai mic decât stăpânirea cerului. Când îl vom obține?"

Ministrul producției de aeronave a acționat cu exuberanța unui impresar, creând chiar și un steguleț special de agățat pe radiatorul automobilului său, cu acronimul pentru funcția pe care o deținea, „M.A.P.”, scris cu roșu pe fond albastru. Uzinele aeronautice britanice au început să producă avioane de vânătoare într- un ritm pe care nimeni, cu atât mai puțin serviciile de informații germane, nu l-a putut prevedea și în împrejurări pe

care directorii de fabrici nu şi le imaginaseră vreodată.

Perspectiva invaziei forţa cetăţenii de la toate nivelurile societăţii britanice să se gândească exact ce ar fi însemnat aceasta, nu ca un lucru abstract, ci ca un eveniment care s- ar fi putut întâmpla în timp ce stăteai pur şi simplu la masă citind *Daily Express* sau când erai prin grădină şi tundeai tufele de trandafiri. Churchill era convins că unul dintre principalele obiective ale lui Hitler era să-l omoare, cu speranţa că orice guvern l-ar fi înlocuit pe al lui ar fi fost mai dispus să negocieze. Insista să ţină în portbagajul automobilului o mitralieră uşoară Bren, jurând în nenumărate ocazii că, dacă germanii i-ar fi luat urma, ar fi luat cât ar fi putut de mulţi cu el în mormânt. Purta adesea un revolver – pe care îl şi rătăcea de multe ori, conform inspectorului Thompson. Din când în când, îşi amintea Thompson, Churchill îşi flutura revolverul, exclamând „furios şi cu încântare": „Vezi tu, Thompson, nu mă vor prinde niciodată viu! Am să omor unul sau doi înainte să mă împuşte."[19]

Dar era pregătit şi pentru situaţii mai rele. Conform uneia dintre dactilografele lui, doamna Hill, introdusese o capsulă cu cianură în capacul stiloului său.[20]

Harold Nicolson, secretar parlamentar al Ministerului Informaţiilor, şi soţia acestuia, scriitoarea Vita Sackville- West, au început să se ocupe de amănuntele esenţiale ale gestionării unei invazii, ca şi cum s-ar fi pregătit pentru un viscol. „Buickul trebuie să aibă rezervorul plin, pregătit să pornească", scria Nicolson.[21] „În el ar trebui să punem alimente pentru 24 de ore, iar în portbagaj să ducem bijuteriile tale şi jurnalele mele. Vei mai lua haine şi orice lucru foarte valoros, dar restul va trebui lăsat în urmă." Vita locuia în casa de la ţară a cuplului, Sissinghurst, la doar 32 de kilometri de strâmtoarea Dover, cel mai îngust punct dintre Anglia şi Franţa şi, astfel, o posibilă cale de acces

pentru o invazie cu submarine. Nicolson recomanda ca, atunci când va veni invazia, Vita să urce în mașină și să plece la Devonshire, la cinci ore distanță spre vest. „Totul sună foarte alarmant", adăuga el, „dar ar fi o prostie să pretinzi că pericolul este de neconceput."

Vremea frumoasă nu făcea decât să intensifice anxietatea. Era ca și cum natura ar fi conspirat cu Hitler, oferind o înlănțuire aproape neîntreruptă de zile cu vreme frumoasă, caldă, cu ape calme în Canal, condiții ideale pentru barjele cu pescaj mic pe care Hitler le-ar fi putut întrebuința pentru transportarea pe uscat a tancurilor și a artileriei. Scriitoarea Rebecca West descria „văzduhul imaculat al acelei veri perfecte", când ea și soțul ei au intrat în Regent's Park din Londra în timp ce bidoane de baraj – „uriași elefanți argintii" – pluteau în înaltul cerului.[22] 562 de astfel de baloane lunguiețe uriașe pluteau deasupra Londrei, ancorate cu cabluri kilometrice, pentru a bloca bombardierele în picaj și a împiedica avioanele de vânătoare să coboare suficient de jos cât să bombardeze străzile orașului. West își amintea cum oamenii ședeau pe scaune printre trandafiri, cu ochii pierduți în zare, cu chipurile albe și încordate. „Unii dintre ei se plimbau printre straturile de trandafiri, cu o gravitate aparte, privind minunatele flori și inhalându-le mireasma, de parcă și-ar fi zis: «Așa sunt trandafirii, așa miros. Trebuie să ținem minte asta, pentru când ne vom cufunda în beznă.»„

Dar nici măcar teama de invazie nu putea anula în totalitate seducția pură a acelor zile de primăvară târzie. Anthony Eden, noul ministru de război al lui Churchill – înalt, chipeș și ușor de recunoscut precum o vedetă de cinema –, a ieșit la o plimbare în St. James's Park, s-a așezat pe o bancă și a tras un pui de somn de o oră.

Cu Franța în colaps, raidurile aeriene asupra Angliei păreau certe, iar luna se transformase și ea într-o

sursă de anxietate. Prima lună plină de când Churchill devenise premier a răsărit marţi, 21 mai, revărsând peste străzile Londrei paloarea rece a unei lumânări de ceară. Raidul german asupra Rotterdamului dăinuia ca o amintire a ceea ce s-ar fi putut curând abate asupra oraşului. Atât de probabilă era această perspectivă, încât trei zile mai târziu, vineri, 24 mai, cu luna încă strălucind puternic – deşi în descreştere –, Tom Harrison, director al reţelei de observatori sociali Mass-Observation, le-a trimis un mesaj celor mulţi care ţineau jurnale: „În caz de raiduri aeriene, observatorii nu trebuie să iasă pe străzi… va fi suficient dacă observatorii se vor adăposti, atâta vreme cât se vor adăposti împreună *cu alţi oameni.* De preferat *cu mulţi oameni.*"[23]

Şansa de a observa comportamentul uman în forma sa cea mai pură era de-a dreptul extraordinară.

CAPITOLUL 6. GORING

În acea vineri de 24 mai, Hitler a luat două decizii care aveau să influenţeze durata şi natura viitorului război.

La prânz, la sfatul unui general de încredere, Hitler a ordonat diviziilor de blindate să oprească înaintarea împotriva Corpului Expediţionar Britanic. La recomandarea generalului său, Hitler a consimţit acordarea unei şanse de regrupare a tancurilor şi a trupelor sale înaintea unei înaintări programate către sud. Trupele germane suportaseră deja pierderi importante în aşa- numita campanie din vest: 27 074 de soldaţi morţi, 111 034 de soldaţi răniţi şi alţi 18 384 de soldaţi daţi dispăruţi – o lovitură pentru poporul german, care fusese făcut să creadă într-un război scurt şi simplu.[1] Ordinul de oprire, care le-a acordat britanicilor o pauză vitală, i-a lăsat perplecşi pe comandaţii britanici şi germani deopotrivă. Albert Kesselring, feldmareşal al Luftwaffe, a numit ulterior acţiunea o „eroare

fatală".[2]

Kesselring a fost cu atât mai surprins când, brusc, misiunea distrugerii trupelor britanice aflate în retragere i-a fost dată lui şi flotei aeriene comandate de el. Comandantul suprem al aviaţiei militare Luftwaffe, Hermann Goring, îi promisese lui Hitler că trupele sale aeriene puteau distruge singure BEF – o promisiune care nu avea aproape nici un fundament în realitate, lucru ştiut de Kesselring, mai ales dată fiind epuizarea piloţilor săi şi curajoasele atacuri ale piloţilor RAF care zburau cu ultimele Spitfire.

În aceeaşi zi de vineri, influenţat şi mai mult de încrederea lui Goring în puterea aproape magică a forţelor sale aeriene, Hitler a emis Directiva nr. 13, unul dintr-o serie de ordine strategice generale pe care avea să le emită pe parcursul războiului. „Sarcina Forţelor Aeriene va fi de a zdrobi toată rezistenţa inamică din partea forţelor încercuite, pentru a împiedica fuga trupelor engleze peste Canal", menţiona directiva.[3] Prin ea, Luftwaffe era autorizată „să atace teritoriul în forţă, de îndată ce sunt disponibile suficiente forţe".

Goring – masiv, energic, necruţător, crud – se folosise de legătura sa strânsă cu Hitler pentru a pune mâna pe această misiune, utilizându-şi nestingherit forţa pură a personalităţii sale exuberante şi viciate pentru a calma îndoielile lui Hitler, cel puţin pentru moment. Deşi oficial, pe hârtie, adjunctul lui Hitler era Rudolf Hess (a nu se confunda cu Rudolf Hoess, care a condus lagărul de la Auschwitz), Goring era favoritul lui. Goring făcuse din Luftwaffe forţa aeriană cea mai puternică din lume. „O discuţie cu Goring este pentru mine ca o baie de oţel", îi spunea Hitler arhitectului nazist Albert Speer.[4] „Mă simt înviorat după aceea. Mareşalul Reichului are un mod reconfortant de a prezenta lucrurile." Hitler nu avea aceeaşi părere despre adjunctul său oficial. „Cu Hess", spunea Hitler, „orice conversaţie devine un efort insuportabil

de chinuitor. El vine mereu la mine cu chestii neplăcute la care nu vrea să renunțe." Când începuse războiul, Hitler îl alesese pe Goring ca prim succesor, trecându-l pe Hess pe locul doi.

În plus față de forțele aeriene, Goring deținea o influență enormă și peste alte domenii din Germania, acest lucru reieșind din multele sale titluri oficiale: președinte al Consiliului de Apărare, ministru responsabil cu Planul de patru ani, președinte al Reichstagului, prim-ministru al Prusiei și ministru al pădurilor și vânătorii, acesta din urmă în semn de recunoaștere a iubirii sale pentru istoria medievală. Crescuse pe domeniile unui castel feudal cu turnuri de apărare și ziduri cu metereze de pe care se aruncaseră pietre și ulei încins asupra oricărui atacator. Conform unui raport al serviciilor britanice de informații, „în jocurile din copilărie lua întotdeauna rolul unui cavaler haiduc sau conducea un grup de băieți din sat, reproducând manevre militare".[5] Goring deținea controlul deplin asupra industriei grele germane. O altă evaluare britanică concluziona că „acest bărbat de o cruzime și de o energie anormale are acum în mâinile sale toate sforile puterii din Germania".

Pe lângă aceasta, Goring conducea un imperiu criminal de comercianți de artă și de huligani, care îi furnizau opere de artă cât pentru un muzeu, fie furate, fie achiziționate la prețuri foarte mici, negociate cu forța, mare parte considerate „artă evreiască fără proprietar" și confiscate din case evreiești – în total, 1 400 de picturi, sculpturi și tapiserii, inclusiv *Podul Langlois din Arles* al lui Van Gogh și lucrări de Renoir, Botticelli și Monet.[6] Sintagma „fără proprietar" era o etichetă nazistă aplicată lucrărilor de artă abandonate de evreii fugiți sau deportați. Pe parcursul războiului, în timp ce va călători, chipurile, cu afaceri în numele Luftwaffe, Goring va vizita Parisul de 20 de ori, adesea la bordul unuia dintre cele patru „trenuri speciale" ale sale, pentru a viziona și a selecta lucrări adunate de

agenții săi la Jeu de Paume, un muzeu din Jardin des Tuileries. În toamna lui 1942, adunase deja 596 de lucrări doar din această sursă. Sute dintre cele mai valoroase lucrări deținute au fost expuse la Carinhall, reședința lui de la țară și, tot mai mult, cartierul său general, denumit după prima lui soție, Carin, care murise în 1931. Picturile atârnau pe pereți din podea până în tavan, pe mai multe niveluri care evidențiau nu frumusețea și valoarea lor, ci, mai degrabă, lăcomia noului proprietar.[7] Nevoia sa de lucruri fine, în special cele realizate din aur, era alimentată și de un fel de hoție instituțională. An de an, subalternii lui erau obligați să contribuie cu bani pentru achiziționarea unui cadou scump la aniversarea sa.[8]

Goring proiectase Carinhall astfel încât să evoce un castel de vânătoare medieval, construindu-l într-o pădure seculară aflată la vreo 70 de kilometri nord-est de Berlin. A construit de asemenea un mausoleu imens pe același domeniu pentru trupul răposatei sale soții, mausoleu pe care l-a flancat cu megaliți sarsen din gresie gri-pal ce evocau blocurile de piatră de la Stonehenge. S-a recăsătorit cu o actriță pe nume Emmy Sonnemann, pe 10 aprilie 1935, într-o ceremonie care a avut loc în Catedrala din Berlin, la care Hitler a participat și în timpul căreia bombardierele Luftwaffe au zburat în formație deasupra alaiului de nuntă.

Goring avea de asemenea o pasiune pentru costumații extravagante. Își crea singur uniformele, cu cât mai țipătoare, cu atât mai bine, cu decorații și epoleți și cu fireturi de argint, adesea schimbându-și ținutele de mai multe ori pe parcursul unei zile. Era recunoscut și pentru costumele excentrice pe care le purta, inclusiv tunici, togi și sandale, pe care le scotea în evidență vopsindu-și unghiile de la picioare în roșu și aplicându-și fard pe obraji. La mâna dreaptă purta un inel imens cu șase diamante. La mâna stângă, un smarald despre care se spunea că ar fi avut trei centimetri pătrați. Defila pe moșia de

la Carinhall ca un Robin Hood obez, într-o haină încinsă cu o centură din piele verde, cu un cuțit mare de vânătoare prins la cingătoare și cu un toiag. Un general german relata că fusese convocat la o întâlnire cu Göring, pe care l-a găsit „stând acolo, îmbrăcat după cum urmează: o cămașă din mătase verde brodată cu fir de aur, cu fire de aur țesute prin ea, și cu un monoclu mare. Își vopsise părul în galben, avea sprâncenele pensate, obrajii dați cu roșu – purta ciorapi de mătase violet și balerini negri de lac. Ședea acolo de ziceai că-i o meduză."[9]

Pentru observatorii din afară, Goring nu părea foarte întreg la minte, însă un anchetator american, generalul Cari Spaatz, avea să scrie ulterior că Göring, „în ciuda zvonurilor, este departe de a avea probleme psihice. De fapt, el trebuie considerat un «șmechen>, un mare actor și un mitoman profesionist."[10] Publicul îl adora, iertându-i legendarele excese și personalitatea grosolană. În jurnalul său, corespondentul american William Shirer încerca să explice acest paradox aparent: „În vreme ce Hitler este distant, legendar, nebulos, o enigmă ca ființă umană, Göring este un om temperamental, pământesc, lubric, în carne și oase. Germanii îl plac deoarece îl înțeleg. Are metehnele și virtuțile omului de rând, iar oamenii îl admiră pentru ambele. Adoră uniformele și medaliile ca un copil. La fel și ei."[11]

Shirer nu a detectat deloc resentimente în rândul publicului la adresa „viețiI personale fantastice, medievale — și foarte costisitoare — pe care o duce. Este genul de viață pe care ar duce-o și ei, poate, dacă ar avea norocul ăsta."

Göring a fost adulat de ofițerii care l-au slujit – la început. „Am jurat pe Führer și ne-am închinat lui Göring", scria un pilot de bombardier, care atribuia prestigiul lui Goring performanței sale din războiul anterior, când fusese un as al cerului, legendar pentru curajul său.[12] Dar unii dintre ofițerii și piloții lui începeau să se simtă deziluzionați. Au început să-l porecleaască pe la spate „Grasul". Unul dintre cei

mai de seamă piloţi de vânătoare, Adolf Galland, a ajuns să-l cunoască bine, având cu el repetate controverse pe tema tacticilor. Goring era uşor influenţabil de „o clică meschină de lingăi", spunea Galland.[13] „Favoriţii de la curtea lui se schimbau frecvent, deoarece îi puteai intra în graţii doar prin măguliri constante, intrigi şi daruri scumpe." Mult mai îngrijorător, în opinia lui Galland, era faptul că Goring părea să nu înţeleagă că războiul aerian avansase radical de la războiul anterior. „Goring era un bărbat care nu avea mai deloc cunoştinţe tehnice şi înţelegerea condiţiilor în care lupta un avion de vânătoare modern."[14]

Însă eroarea cea mai gravă a lui Goring, în opinia lui Galland, a fost numirea unui prieten, Beppo Schmid, la conducerea departamentului de informaţii al Luftwaffe, responsabil cu evaluarea capacităţii de zi cu zi a forţelor aeriene britanice – o numire ce avea să aibă curând consecinţe grave. „Beppo Schmid", spunea Galland, „a fost un fiasco total ca ofiţer de informaţii, cea mai importantă funcţie dintre toate."[15]

Cu toate acestea, Goring i-a acordat atenţie doar lui. Avea încredere în Schmid ca prieten, dar, şi mai important, se bucura de veştile bune pe care acesta părea întotdeauna pregătit să i le ofere.

Când Hitler şi-a îndreptat atenţia către misiunea dificilă a cuceririi Marii Britanii, el a venit, desigur, la Goring, iar Goring a fost încântat. În campania din vest, armata, şi mai ales diviziile ei blindate, fusese cea care primise toate onorurile, forţele aeriene jucând rolul secundar, oferind doar sprijin trupelor de la sol. Acum Luftwaffe avea ocazia să se încununeze de glorie, iar Goring nu avea nici o îndoială că va triumfa.

CAPITOLUL 7. FERICIRE ÎNDESTULĂTOARE

În timp ce Franţa se clătina, iar avioanele germane

zdrobeau trupele britanice şi franceze concentrate la Dunkerque, secretarul privat John Colville se lupta cu o dilemă veche şi, pentru el, dureroasă. Era îndrăgostit.[1]

Obiectul adoraţiei sale era Gay Margesson, studentă la Oxford şi nepoata lui David Margesson, fostul conciliator pe care Clementine Churchill îl atacase la masa de prânz. Cu doi ani în urmă, Colville o ceruse pe Gay în căsătorie, dar ea îl refuzase, iar de atunci se simţea în egală măsură atras de ea şi respins de refuzul ei de a-i răspunde afecţiunii. Dezamăgirea îl făcea să caute, şi să găsească, defecte ale personalităţii şi comportamentului ei. Totuşi asta nu-l împiedica să încerce să se vadă cu ea cât de des putea.

Miercuri, 22 mai, el i-a telefonat pentru a confirma programul următorului sfârşit de săptămână, când urma să o viziteze la Oxford. Ea a fost evazivă. I-a spus mai întâi că nu are rost să vină, pentru că va lucra, dar pe urmă şi-a schimbat povestea, spunându-i că avea ceva de făcut în acea după-amiază la şcoală. El a convins-o să-şi onoreze planurile, din moment ce aranjaseră această vizită cu mai multe săptămâni în urmă. Gay a cedat. „A făcut-o în silă şi m-am simţit foarte ofensat că ar fi preferat te miri ce jalnic program studenţesc, pe care şi-l făcuse la Oxford, în locul întâlnirii cu mine", scria el.[2] „Este extraordinar să fii atât de indiferentă faţă de sentimentele altor persoane şi să te prefaci că le placi."

Sfârşitul de săptămână a început totuşi într-o notă optimistă. El a pornit cu maşina spre Oxford sâmbătă dimineaţa, pe o vreme superbă de primăvară, deosebit de însorită. Dar când a ajuns la destinaţie cerul s-a înnorat. După masa de prânz la un pub, el şi Gay au pornit cu maşina spre Clifton Hampden, un sat la sud de Oxford, pe malul Tamisei, unde şi-au petrecut timpul întinşi în iarbă, vorbind. Gay era deprimată din cauza războiului şi a ororilor de care era sigură că aveau să vină. „Cu toate

acestea, ne-am simţit bine", scria Colville, „iar pentru mine a însemnat o fericire îndestulătoare să fiu cu ea."

A doua zi s-au plimbat împreună pe domeniul Colegiului Magdalen, unde au discutat o vreme, dar conversaţia a fost anostă. Au urcat în camera ei. Nu s-a întâmplat nimic. Ea a învăţat la franceză, el a tras un pui de somn. Mai târziu s-au contrazis într-o discuţie pe teme politice, Gay declarându-se recent socialistă. S-au plimbat pe malul Tamisei (denumit Isis pe teritoriul oraşului Oxford), cu multele sale mahone^ şi barje colorate, iar apoi, spre seară, au ajuns la Trout Inn – prescurtat The Trout (Păstrăvul) –, o cârciumă din secolul al XVII-lea de pe malul fluviului. Soarele a ieşit şi vremea a devenit „splendidă", scria Colville, cu „cerul albastru şi soarele ce stătea să apună şi nori exact cât să facă soarele şi mai spectaculos".[3]

Au luat cina la o masă cu vedere spre cascadă, un pod vechi şi o pădure învecinată, pe urmă s-au plimbat pe o alee de-a lungul canalului, în timp ce nu departe se jucau nişte copii, iar fluierarii se auzeau ţiuind prin zăvoi. „Nu a existat niciodată un cadru mai frumos în care să fii fericit", scria Colville, „iar eu nu am mai simţit niciodată mai mare tihnă sau mulţumire."

Şi Gay s-a simţit la fel. I-a spus lui Colville că „fericirea se poate atinge doar când trăieşti clipa".

Totul părea promiţător. Dar apoi, când s-au întors în camera ei, Gay şi-a reiterat decizia de a nu se căsători cu Colville. El a promis că va aştepta, în caz că se va răzgândi. „Mi-a cerut să nu fiu îndrăgostit de ea", scria el, „dar eu i- am spus că cea mai mare ambiţie a mea era să o fac soţia mea şi că nu puteam să nu mai plâng după lună, când luna însemna pentru mine totul în viaţă."

Colville şi-a petrecut noaptea de duminică pe o canapea dintr-o casă de pe o moşie din apropiere, deţinută de familia unei cumnate, Joan.

La Londra, în seara aceea, 26 mai, puțin înainte de ora șapte, Churchill a ordonat declanșarea Operațiunii
Dynamo, evacuarea Corpului Expediționar Britanic de pe țărmul francez.

La Berlin, Hitler a dat ordin diviziilor blindate să-și reia înaintarea împotriva BEF, care umpluse orașul-port Dunkerque. Trupele lui s-au mișcat mai precaut decât se așteptase, bucuroase să lase bombardierele și avioanele de vânătoare ale lui Goring să termine misiunea.

Dar Goring avea o percepție distorsionată despre ceea ce se întâmpla deja lângă Dunkerque, unde soldații britanici – porecliți Tommies – se pregăteau de evacuare.

„Sosesc doar câteva bărci de pescuit", a spus el luni, 27 mai. „Să sperăm că Tommies știu să înoate."[4]

Nume dat unor vase sau ambarcațiuni folosite la transportul mărfurilor, la încărcarea și descărcarea navelor, la pescuit etc. (n.tr.)

CAPITOLUL 8. PRIMELE BOMBE

Evacuarea a cutremurat întreaga lume. În jurnalul său, regele ținea o evidență zilnică a persoanelor care scăpaseră. Ministerul de Externe îi trimitea lui Roosevelt actualizări zilnice detaliate. Inițial, Amiralitatea se așteptase ca, în cel mai fericit caz, să fie evacuați 45 000 de soldați; Churchill însuși estimase un maximum de 50 000. Cifra pentru prima zi – doar 7 700 de soldați – părea să sugereze că ambele estimări erau generoase. A doua zi, marți, 28 mai, a fost mai bine, cu 17 800 de soldați evacuați, dar nici pe departe volumul de care Marea Britanie avea nevoie pentru refacerea unei armate viabile. Cu toate acestea, Churchill nu și-a pierdut speranța. Nici gând. Părea aproape entuziasmat. Înțelegea însă că ceilalți nu-i împărtășeau

perspectiva optimistă. Acest lucru a fost subliniat chiar în acea zi de marți, când un membru al Cabinetului de Război a spus că perspectivele BEF păreau „mai sumbre ca niciodată”.

Știind că încrederea și curajul erau atitudini ce puteau fi îmbrățișate și asimilate prin puterea exemplului, Churchill a emis o directivă către toți miniștrii pentru a afișa o atitudine încrezătoare, pozitivă. „În aceste zile negre, premierul ar fi recunoscător dacă toți colegii săi din Guvern, precum și înalții oficiali ar păstra un moral ridicat în cercurile lor, fără a minimaliza gravitatea evenimentelor, dar arătând încredere în abilitatea noastră și hotărâre fermă de a continua războiul până vom zdrobi voința inamicului de a domina întreaga Europă.”[1]

Tot în acea zi, el a căutat să pună capăt, odată pentru totdeauna, oricărui gând că Marea Britanie ar fi intenționat să facă pace cu Hitler. Vorbind în fața a 25 dintre miniștrii săi, Churchill le-a spus ce știa despre iminentul dezastru din Franța, recunoscând că până și el se gândise pentru scurt timp să negocieze un acord de pace. Dar acum, spunea: „Sunt convins că fiecare dintre dumneavoastră s- ar revolta și m-ar da jos din poziția pe care o ocup dacă m- aș gândi, fie și pentru o clipă, la tratative sau la capitulare. Dacă această îndelungată istorie a insulei noastre se va sfârși, în cele din urmă, atunci să se sfârșească numai după ce fiecare dintre noi va cădea, înecat în propriul sânge, la pământ.”[2]

Pentru o clipă s-a așternut o tăcere mormântală. Apoi absolut toți miniștrii s-au ridicat în picioare și l-au înconjurat, bătându-l pe spate și exprimându-și încuviințarea. Churchill a fost surprins, dar și ușurat.

„A fost de-a dreptul magnific", scria un ministru, Hugh Dalton. „Bărbatul, și unicul om pe care îl avem, pentru acest moment crucial."

Aici, ca și în alte discursuri, Churchill a dat dovadă de o trăsătură deosebită: priceperea sa de a-i face pe oameni să se simtă mai curajoși, mai puternici și,

mai presus de toate, mai curajoşi. John Martin, unul dintre secretarii săi privaţi, era de părere că „a transmis încredere şi o voinţă invincibilă care făceau apel la tot ce era brav şi trainic”.[3] Sub conducerea sa, scria Martin, britanicii începeau să se considere „protagonişti ai unei scene mai vaste şi campioni ai unei cauze măreţe şi invincibile, pentru care stelele de sus, din mersul lor, se luptau".

A făcut asta şi la un nivel mai intim. Inspectorul Thompson îşi amintea o seară de vară de la Chartwell, reşedinţa lui Churchill din Kent, când Churchill îi dicta nişte notiţe secretarei.[4] La un moment dat, el a deschis o fereastră pentru a lăsa aerul curat de ţară să intre şi în cameră s-a năpustit un liliac mare, care a început să zboare disperat prin încăpere, aruncându-se din când în când asupra secretarei. Aceasta a fost îngrozită. Churchill nici nu observase. În cele din urmă, a văzut-o ferindu-se dând agitată din mâini şi a întrebat dacă s-a întâmplat ceva. Secretara i-a arătat că un liliac – „unul mare şi extrem de agresiv", scria Thompson — este în cameră.

„Doar nu vă temeţi de un liliac, nu-i aşa?", a întrebat Churchill.

Dar ei chiar îi era teamă.

„Vă voi proteja eu", a spus el. „Reluaţi-vă munca."

Evacuarea din Dunkerque s-a dovedit un succes peste aşteptări, ajutată de ordinul de oprire a înaintării cil lui Hitler şi de vremea proastă de deasupra Canalului, care a zădărnicit planurile Luftwaffe. Soldaţii britanici nu au trebuit, până la urmă, să înoate. La final, 887 de ambarcaţiuni au dus la bun sfârşit evacuarea din Dunkerque, dintre care doar un sfert aparţineau Marinei Regale Britanice. Alte 91 au fost vase pentru pasageri, restul – o armadă de vase de pescuit, iahturi şi alte ambarcaţiuni de mici dimensiuni. În total, au fost evacuate 338 226 de persoane, inclusiv 125 000 de soldaţi francezi. Alţi 120 000 de soldaţi britanici au rămas în Franţa, inclusiv fratele mai mare al lui John

Colville, Philip, dar aceştia s-au îndreptat către punctele de evacuare din alte zone de-a lungul coastei.

Oricât a fost de reuşită, evacuarea trupelor BEF a fost, fără îndoială, deosebit de frustrantă pentru Churchill. Acesta îşi dorea cu disperare ofensiva. „Cât de minunat ar fi dacă germanii ar putea fi făcuţi să se întrebe unde vor fi atacaţi data viitoare, în loc să ne forţeze pe noi să încercăm să ne baricadăm pe insulă şi să punem şi un acoperiş deasupra", îi scria el „Mopsului" Ismay, şeful de stat- major al apărării.[5] „Trebuie să facem un efort pentru a scăpa de supunerea mentală şi morală în faţa voinţei şi iniţiativei inamicului de care suferim."

Nu este deloc o întâmplare că, în toiul evacuărilor, Churchill a început să aplice câte o etichetă roşie autocolantă cu mesajul „ACŢIONAŢI CHIAR ASTĂZI" oricărei minute sau directive prin care cerea un răspuns imediat. Aceste etichete, scria ministrul Martin, „erau tratate cu respect. Se ştia că astfel de solicitări de la vârf nu puteau fi ignorate."[6]

Pe 4 iunie, ultima zi a evacuării, într-un mesaj către Camera Comunelor, Churchill a apelat din nou la retorică, de data aceasta pentru a îmbărbăta imperiul ca întreg. Mai întâi, a aplaudat succesul de la Dunkerque, deşi a ţinut să facă o menţiune sumbră: „Războaiele nu se câştigă prin evacuări".[7]

Apropiindu-se de încheiere, discursul lui Churchill a devenit înflăcărat: „Vom continua până la sfârşit", a spus el, într-un crescendo de încrâncenare şi de încredere. „Vom lupta în Franţa, vom lupta pe mări şi pe oceane, vom lupta cu tot mai mare încredere şi cu forţă tot mai mare în aer, ne vom apăra insula, cu orice preţ. Vom lupta pe plaje, vom lupta pe terenuri de aterizare, vom lupta pe câmpuri şi pe străzi, vom lupta pe dealuri; nu vom renunţa niciodată."

În timp ce membrii Camerei ovaţionau, Churchill i-a şoptit unui coleg: „Şi... ne vom bate cu ei cu sticle sparte, la naiba, pentru că doar atât avem".[8]

Fiica lui, Mary, care se afla în public în acea zi

alături de Clementine, a considerat discursul copleşitor. „Abia acum, dragostea şi admiraţia pe care i le port tatălui meu au fost accentuate de un puternic sentiment de adulare", scria ea.[9] Un tânăr ofiţer de marină, Ludovic Kennedy, ce avea să dobândească mai târziu faima ca jurnalist şi crainic, îşi amintea că în momentul „în care l-am auzit, am ştiut imediat că totul va fi bine".[10]

Harold Nicolson îi scria soţiei sale, Vita Sackville-West: „Mă simt atât de pătruns de spiritul măreţului discurs al lui Winston, încât aş putea înfrunta o grămadă de duşmani".[11] Totuşi nu într-atât încât să-şi abandoneze planurile de sinucidere. El şi Vita aveau de gând să facă rost de un fel de otravă pe care să o administreze – împrumutând o formulare din *Hamlet* – „doar cu un pumnal". El a instruit-o pe Vita să ţină pumnalul la îndemână, „ca să-ţi poţi pune capăt vieţii când va fi nevoie. Voi avea şi eu unul. Nu mi-e câtuşi de puţin teamă de o moarte atât de rapidă şi de onorabilă. În schimb m-aş îngrozi să fiu torturat şi umilit."[12]

Oricât de emoţionant a fost discursul lui Churchill, nu a câştigat aprobarea tuturor din toată inima. Clementine nota că „un segment numeros al partidului Tory" – Partidul Conservator – nu a reacţionat cu entuziasm, unii primind chiar discursul cu „o tăcere morocănoasă".[13] David Lloyd George, un fost prim-ministru şi actual membru liberal al Parlamentului, a numit primirea „foarte lipsită de entuziasm".[14] A doua zi, Serviciul intern de informaţii raporta că doar două ziare „au considerat discursul lui Churchill demn de prima pagină" şi că discursul făcuse prea puţin pentru îmbărbătarea publicului.[15] „Recenta evacuare a trupelor BEF a adus cu sine un anumit sentiment de depresie", nota raportul. „Există o reducere a tensiunii fără o creştere corespunzătoare a voinţei." Raportul mai arăta că „unele temeri au fost provocate în întreaga ţară de referirea premierului la «lupta pe cont propriu». Aceasta a condus la o uşoară creştere a îndoielii faţă

de intenţiile aliatului nostru" – cu referire la Franţa.

Una dintre persoanele ce ţineau jurnale pentru Mass- Observation, Evelyn Saunders, scria: „Discursul de ieri al lui Churchill nu mi-a ridicat moralul, tot mai am o stare generală de rău".[16]

Dar publicul la care s-a gândit cu precădere Churchill când şi-a scris discursul fusese, încă o dată, America, iar acolo a fost privit ca un succes fără echivoc, aşa cum era de aşteptat, deoarece dealurile şi plajele pe care trebuia să se lupte erau la 6 400 de kilometri depărtare. Deşi el nu a menţionat niciodată America direct, intenţia lui Churchill a fost ca discursul său să-i comunice lui Roosevelt şi Congresului că, în ciuda dificultăţii provocate de Dunkerque şi indiferent care avea să fie următoarea mişcare a Franţei, Marea Britanie era dedicată în totalitate victoriei.

Discursul i-a trimis totodată un semnal şi lui Hitler, reiterând hotărârea lui Churchill de a continua lupta. Dacă discursul a avut sau nu vreo legătură cu asta, a doua zi, miercuri, 5 iunie, forţe aeriene germane au început să bombardeze pentru prima oară ţinte de pe teritoriul Angliei – ridicând de la sol câteva bombardiere, însoţite de grupuri de avioane de vânătoare. Acest raid şi altele ce i-au urmat la scurtă vreme i-au dezorientat pe comandaţii trupelor RAF. Luftwaffe a pierdut avioane şi oameni în mare parte în zadar. Pe parcursul raidurilor din acea noapte, bombele au căzut pe islazurile din Devon, Cornwall, Gloucestershire şi în alte zone, provocând foarte puţine pagube.

RAF au presupus că ar fi fost raiduri de antrenament menite să testeze apărarea britanică în pregătire pentru invazia inevitabilă. Hitler, aşa cum s-au temut toţi, părea să-şi fi îndreptat acum atenţia către insulele britanice.

CAPITOLUL 9. ÎN OGLINDĂ

Un lucru pe care Churchill nu l-a abordat în discursul său a fost un element subapreciat al evacuării din

Dunkerque. Pentru cei care au avut curiozitatea să fie atenți, faptul că mai bine de 300 000 de soldați reușiseră să traverseze Canalul, în ciuda tuturor atacurilor aeriene și terestre concertate, a reprezentat o lecție dură. Aceasta sugera că descurajarea unei invazii germane de proporții putea fi mai dificilă decât presupuseseră comandanții britanici, mai ales dacă acea forță, asemenea flotei de evacuare de la Dunkerque, era alcătuită din multe sute de mici ambarcațiuni, barje și șalupe rapide.

Generalul Edmund Ironside, comandantul Forțelor de Apărare Internă ale Marii Britanii, scria: „Asta îmi dă de înțeles că nemții pot la fel de bine să debarce soldați în Anglia, în ciuda bombardamentelor [RAF]”.[1]

El se temea, de fapt, de un Dunkerque în oglindă.

Capitolul 10. Un duh mânios

Luni, 10 iunie, l-a găsit pe Churchill într-o dispoziție proastă, unul dintre rarele momente când războiul îi alunga exuberanța. Italia declarase război Marii Britanii și Franței, atrăgând din partea lui un șuvoi de remarci usturătoare: „Cei care merg în Italia să se uite la ruine nu vor mai trebui să meargă tocmai până la Napoli și Pompeii

Aceasta, plus situația din Franța, reprezentau o combinație ce făcea din Downing Street numărul 10 o scenă furtunoasă. „A fost foarte prost dispus”, scria Jock Colville, „s-a răstit aproape la toată lumea, a scris minute aprinse către primul lord al Amiralității și a refuzat să acorde vreun pic de atenție mesajelor transmise oral.”[2] Când Churchill era într-o dispoziție atât de proastă, de obicei, persoana cea mai apropiată era cea care primea suflul exploziei în plin, iar acea persoană era adesea loialul și încercatul său detectiv, inspectorul

Thompson. „Obișnuia să se lege de oricine îi ieșea în cale și să se descarce”, își amintea Thompson.[3] „Pentru că eu eram *mereu* la îndemână, aveam parte de cele mai multe dintre aceste răbufniri. Parcă nimic din ce făceam nu i se părea bine. Îl plictiseam. Necesitatea slujbei mele îl plictisea. Eterna mea omniprezență trebuie să-l fi plictisit de moarte. Mă plictisea chiar și pe mine.” Ieșirile nervoase ale lui Churchill îl descurajau uneori pe Thompson, făcându-l să se simtă un ratat. „Îmi tot doream să-l atace odată cineva, ca să-l pot împușca pe atacator“, scria el.

Totuși, la fel de adevărat era și faptul că proastele dispoziții ale lui Churchill se risipeau rapid. Nu-și cerea niciodată scuze, dar reușea să comunice prin alte mijloace că furtuna trecuse. „A fost acuzat că ar fi fost țâfnos”, explica lordul Beaverbrook, care, ca ministru al producției de avioane, era el însuși deseori ținta mâniei lui Churchill.[4] „Nu-i adevărat. Putea fi foarte iute la mânie, dar, după ce te critica aspru, avea obiceiul să te atingă, să-și pună mâna adevăratele lui sentimente pentru tine erau neschimbate. O dovadă minunată de umanitate.”

Vremea nu era de ajutor. După perioada lungă de căldură și de vreme însorită, zilele au devenit întunecate la modul straniu. „Întuneric beznă“, scria Alexander Cadogan, subsecretar de stat pentru afaceri externe, diplomat cu experiență al Marii Britanii, important autor de jurnale al epocii.[5] Un alt autor de jurnale, Olivia Cockett, funcționară la Scotland Yard și prolific membru al echipei Mass-Observation, scria: „Norii negri și grei rămân pe cer cât e ziua de lungă, deși nu plouă deloc, și sunt subiectul principal al conversațiilor. Dispoziția este extrem de sensibilă.”[6] Ea a auzit pe cineva spunând: „La fel de întuneric a fost și-n ziua când a fost răstignit Hristos, ceva cumplit se va întâmpla“.

Preocuparea principală a lui Churchill era Franța. Îl enerva că, în ciuda mai multor călătorii întreprinse în Franța, nu reușise să influențeze evenimentele și să

determine o redeșteptare a francezilor. Se aștepta ca Parisul să cadă în decurs de 48 de ore, și părea cert că francezii vor capitula. Totuși el nu cedase încă. Continua să creadă că, prin prezența lui, cu încurajările lui, poate cu câte o remarcă sau cu o afirmație spirituală, ar fi putut reînsufleți trupele franceze. A primit șansa marți, 11 iunie, când premierul Reynaud l-a convocat din nou, de data aceasta la Briare, un orășel de pe Loara, la 160 de kilometri sud de Paris. Conferința nu a aprins nimic, ci a subliniat mai degrabă cât de mult se agravase situația. Sperând să-l însuflețească pe premier, Churchill, într-un amestec de franceză precară și engleză perfectă, a jurat să lupte oricum, și singur, dacă era nevoie – „neîncetat, neîncetat, neîncetat, t*oujours*, mereu, pretutindeni, *partout, pas de grâce,* fără milă. *Puis la victoire!"* („Pe urmă victoria!")[7]

Francezii nu au fost impresionați.

Totuși întâlnirea a reușit să întipărească în mintea mai multor ofițeri francezi o imagine deosebită, pe cea a lui Churchill, mâniat că francezii nu-i pregătiseră baia de după-amiază, trântind de pereți mai multe uși duble, îmbrăcat într-un chimono roșu cu cordon alb, urlând: *U ay ma bain?* — versiunea lui în franceză pentru „Unde mi-e baia?" Un martor relata că, nervos cum era, arăta ca „un duh japonez mânios".[8]

Francezii erau atât de dezolați și, în mod clar, atât de aproape de a capitula, că Churchill și-a reînnoit hotărârea de a nu trimite avioane de vânătoare RAF în ajutor. Le-a spus francezilor că nu este egoist, ci mai degrabă prudent, că doar escadrilele de avioane de vânătoare puteau opri atacul așteptat asupra Angliei. „Regretăm că nu putem ajuta mai mult", a spus el, „dar nu putem."

Pentru Jock Colville exista și o teamă personală. El știa că mulți dintre soldații britanici aflați încă în Franța erau evacuați din Cherbourg și spera ca fratele lui, Philip, să se afle printre ei. O parte din

bagajele lui Philip sosiseră deja la Londra, un semn de speranță, dar pericolul era încă

Cu ambii frați în război și cu atâția alți prieteni ai săi, Colville decisese acum că trebuia să se alăture și el luptei. Credea că cea mai bună cale ar fi fost prin Marina Regală, așa că i-a spus asta șefului său direct, Eric Seal, principalul secretar personal al lui Churchill. Seal a promis să-l ajute, dar a aflat că nu putea face nimic. Mulți tineri de la Whitehall aveau aceleași aspirații precum Colville, inclusiv numeroși din serviciul diplomatic, iar aceasta devenise o problemă. Deocamdată, cel puțin, Ministerul de Externe refuza să le permită tinerilor săi angajați să se înroleze. Colville a hotărât să nu renunțe.

Miercuri, 12 iunie, când Churchill și echipa sa și-au încheiat vizita în Franța, ambasadorul Statelor Unite, Joseph Kennedy, i-a trimis o telegramă confidențială șefului său, secretarul de stat Cordell Hull, oferind încă o evaluare părtinitoare a perspectivelor Angliei. Pregătirea imperiului era, consemna el, „îngrozitor de slabă" în raport cu marea forță a Germaniei.[9] „Jalnic", scria el. Anglia nu avea nimic altceva decât curaj. Ceea ce îl făcea pe Churchill să continue, afirma Kennedy, era convingerea lui că Statele Unite vor intra în război curând după următoarele alegeri prezidențiale din 5 noiembrie, la care părea tot mai probabil că Roosevelt va candida. Churchill, scria el, credea că, „atunci când cetățenii Statelor Unite vor vedea orașele Angliei, după care au fost denumite atâtea orașe americane, bombardate și distruse, vor cere la unison

Kennedy cita un raport al unui corespondent englez în America, care scrisese că nu era nevoie decât de „un «incident» pentru ca Statele Unite să intre în război". Kennedy a considerat acest detaliu alarmant. „Dacă doar de asta ar fi nevoie, oamenii disperați vor face lucruri disperate", avertiza el.

Dintr-o altă direcție veneau vești cumplite. În

dimineaţa zilei de miercuri, 12 iunie, noul consilier personal al lui Churchill pentru probleme ştiinţifice, Frederick Lindemann, cunoscut sub numele de Proful, a convocat o şedinţă cu un tânăr cercetător din Departamentul de informaţii al Ministerului Aerului, doctorul Reginald V. Jones, fost student de-al său, care, acum, la vârsta de 28 de ani, avea înaltul titlu de director adjunct al Departamentului de analiză a informaţiilor.

Întâlnirea ar fi trebuit să analizeze dacă Germania reuşise să dezvolte şi să folosească propriul sistem radar, ceva ce britanicii făcuseră înainte de război şi foloseau acum, în secret, cu rezultate foarte bune printr-o reţea de relee plasate pe linia de coastă – staţiile din „Chain Home" –, obţinând avertizări timpurii precise în cazul apropierii avioanelor germane. Şi totuşi întâlnirea s-a îndreptat curând în altă direcţie dezvăluind o perspectivă cutremurătoare: un progres tehnologic care, dacă ar fi fost real, ar fi oferit Germaniei un imens avantaj în războiul

ffVgTEA A

O anumită eventualitate iunie-august

CAPITOLUL 11. MISTERUL CASTELULUI SCHWANENBURG

Profu – Lindemann – asculta cu mare scepticism. Ceea ce propunea acum Jones, tânărul de la serviciul de informaţii al aviaţiei, contrazicea tot ceea ce ştiau fizicienii despre propagarea undelor

radio pe distanțe mari. Frânturile de informații prezentate de Jones erau convingătoare, dar cu siguranță însemnau altceva decât ceea ce își imagina Jones.

Era sarcina Profului să evalueze lumea cu obiectivitate științifică. În vârstă de 54 de ani, fizician format la Oxford, era unul dintre primii oameni pe care Churchill îi adusese în cabinetul lui, în acord cu convingerea prim-ministrului că, în acest nou război, progresele din tehnologie aveau să joace un rol important. Asta se dovedise deja adevărat în cazul radarului, un fericit produs secundar al mult mai puțin reușitelor cercetări despre fezabilitatea creării unei „raze a morții", capabilă să distrugă avioane pe loc. În mod similar, britanicii deveneau pricepuți la interceptarea și la decriptarea comunicațiilor Luftwaffe, procesate la Bletchley Park, sediul ultrasecret al Școlii Guvernamentale de Coduri și Cifruri (Government Code and Cypher School), unde cei care spărgeau coduri descoperiseră secretele faimoasei mașini germane de criptare „Enigma".

Lindemann condusese anterior un birou al Amiralității înființat pentru a-i furniza lui Churchill, ca prim-lord, o înțelegere cât mai detaliată cu putință a pregătirii de zi cu zi a Marinei Regale. Imediat după ce a devenit prim- ministru, Churchill l-a pus pe Lindemann la conducerea unui birou succesor cu un scop mult mai vast, Departamentul de Statistică al prim-ministrului, numindu-l consilierul lui special pe probleme științifice, cu titlul oficial de asistent personal al prim-ministrului. Împreună, cele două roluri îi permiteau lui Lindemann să cerceteze orice chestiune științifică, tehnică sau economică ce cir fi putut influența cursul războiului, un mandat convingător, și cu certitudine unul care stârnea invidie ministerele de la Whitehall.

Ceea ce complica și mai mult lucrurile era Lindemann însuși, a cărui principală realizare,

conform subsecretarului de la externe, Cadogan, „a fost să unească împotriva lui orice grup de oameni cu care a intrat în contact”.[1]

Era un bărbat înalt, palid, care prefera să poarte cămăşi „apretate”, gulere rigide şi cravate cu nod mic. Paloarea i se asorta bine cu costumele cenuşii. Purta mereu un melon negru imens şi un palton cu guler de catifea şi căra întotdeauna după el o umbrelă. Avea invariabil o expresie dispreţuitoare din cauza buzelor cu colţurile veşnic arcuite în jos. Părea fără vârstă – sau, mai degrabă, mereu în vârstă, îşi amintea lady Juliet Townsend, fiica lordului Birkenhead, prieten apropiat al lui Lindemann şi, în cele din urmă, biograful său. „Cred că era probabil unul dintre oamenii aceia care ajung să arate mai în vârstă destul de timpuriu", spunea ea, „şi apoi continuau pur şi simplu să arate la fel timp de 20 de ani.”[2] Townsend fusese cel care, în copilărie, îi dăduse lui Lindemann porecla „Profu‘l". Dacă cineva îi spunea „Prof’ sau „Profu‘l” era doar o chestiune de alegere personală.

Lindemann era un om al contradicţiilor. Ura persoanele de culoare şi, cu toate acestea, juca de ani întregi tenis la dublu având ca partener un amic din Indiile de Vest. Îi displăceau evreii, descriindu-l la un moment dat pe un coleg fizician drept „u-un o-ovreu n-nenorocit"[3], şi, cu toate acestea, îl considera pe Albert Einstein prieten şi, în timpul ascensiunii lui Hitler, a ajutat fizicieni evrei să fugă din Germania. Era categoric în ceea ce privea afecţiunea de care dădea dovadă. Prietenii săi nu puteau face nimic rău, duşmanii lui – nimic bun. Odată supărat, rămânea aşa pe viaţă. „Memoria lui", scria Colville, „era nu doar vastă, ci de elefant când venea vorba de reţinerea insultelor din

Şi totuşi, conform părerii generale, femeile şi copiii îl iubeau. Era unul dintre favoriţii familiei lui Churchill şi nu uita nici o aniversare. Era adorat în special de Clementine, care îi simpatiza prea puţin pe

majoritatea miniştrilor şi generalilor cu care Churchill avea de a face. Austeritatea vădită a lui Lindemann ascundea suficient de bine o sensibilitate interioară faţă de percepţia publică, până într- acolo încât el nu purta niciodată ceas la mână, de teamă că ar fi părut lipsit de virilitate. Păstra cu asiduitate secretul despre numele de alint dat de părinţii săi în copilărie: Peach („Piersicuţă").

Trebuia să fie cel mai bun în tot ce întreprindea şi juca tenis la nivel aproape profesionist, concurând la un moment dat chiar într-un meci de dublu la Wimbledon. Juca adesea cu Clementine, dar nu afişa niciodată vreun sentiment de bucurie, după spusele surorii lui, Linda. Părea să ducă veşnic o luptă interioară: „Piersicuţă, la prânz, strălucind cu a lui cultură generală de-a dreptul înspăimântătoare, care făcea toate conversaţiile un coşmar plin de capcane. Piersicuţă jucând cu încrâncenare şah, tenis, cântând la pian. Bietul Piersicuţă, care, în realitate, nu se juca niciodată cu adevărat."[5]

Printr-o eroare de sincronizare, pe care Lindemann a pus-o pe seama egoismului mamei sale, el nu se născuse în Anglia, ci în Germania, în oraşul staţiune balneară Baden- Baden, pe 5 aprilie 1886. „Faptul că ea a ştiut că i se apropia sorocul şi, cu toate astea, a ales să-l nască pe teritoriul Germaniei a fost toată viaţa un motiv de supărare pentru Lindemann", scria lordul Birkenhead.[6] Lindemann nu se percepea deloc ca german, detestând, de fapt, Germania, şi totuşi, dat fiind locul său de naştere, se trezise, în timpul precedentului război şi acum, din nou, în timpul celui de-al doilea, că era ţinta suspiciunilor cu privire la loialitatea sa. Până şi Colville nota la început: „Legăturile lui externe sunt cam dubioase".[7]

Mama lui Lindemann a mai avut o influenţă de durată care a afectat ulterior modul în care era perceput de ceilalţi. Ea a fost cea care, pe când el era încă un copil, l-a trecut, alături de toţi ceilalţi fraţi, la o dietă strict vegetariană. Ea şi ceilalţi au abandonat curând acest regim, el rămânând

singurul care s-a ţinut de el, şi chiar cu o încăpăţânare răzbunătoare. Zilnic, consuma cantităţi enorme de albuş (niciodată gălbenuşuri) şi maionează făcută din ulei de măsline. Îi plăceau, de asemenea, enorm dulciurile, având o pasiune deosebită pentru bomboanele de ciocolată umplute, în mod special cele de la Fuller's cu cremă de ciocolată. Măsurând cu atenţie, consuma zilnic până la 200 de grame de zahăr, echivalentul a 48 de linguriţe.

Lindemann şi Churchill s-au întâlnit prima oară în vara lui 1921, la un dineu la Londra, devenind cu timpul prieteni. În 1932 au străbătut Germania împreună, vizitând câmpurile de bătălie pe care luptase strămoşul lui Churchill, ducele de Marlborough, despre care Churchill scria o biografie la momentul acela. Colindând împreună prin regiunile rurale în Rolls-Royce-ul Profului (care moştenise o avere considerabilă după moartea tatălui său), cei doi au devenit conştienţi de tendinţa spre naţionalismul belicos. Alarmaţi, au început să colaboreze adunând cât mai multe informaţii cu putinţă despre ascensiunea militarismului în Germania lui Hitler şi atrăgând atenţia Marii Britanii asupra pericolului care stătea la pândă. Casa lui Churchill devenise un fel de centru pentru strângerea datelor din interior despre Germania.

Lindemann simţea un fel de legătură profesională între el şi Churchill. Îl vedea ca pe un bărbat care ar fi trebuit să fie om de ştiinţă, dar care îşi ratase vocaţia. Churchill, la rândul său, era uluit de abilitatea lui Lindemann de a-şi aminti detalii şi de a distinge elementele fundamentale din subiecte complexe. El spunea adesea despre Prof că are „o minte extraordinară".[8]

Întâlnirea lui Lindemann cu doctorul Jones a început, conform planului, cu întrebarea dacă Germania începuse să stăpânească tehnologia detectării avioanelor folosindu- se de undele radio. Jones era convins că germanii o făcuseră, citând informaţii

secrete pe care le avea pentru a- şi susţine punctul de vedere. Când întâlnirea a ajuns la final, Jones a schimbat subiectul. La începutul acelei zile se întâmplase ceva ce îl tulburase. Un coleg, comandantul de detaşament L.F. Blandy, comandantul unităţii RAF responsabile cu ascultarea transmisiunilor radio germane, îi dăduse lui Jones o copie a unui mesaj al Luftwaffe descifrat la Bletchley Park.

„Îţi spune ceva asta?", a întrebat Blandy. „Nu pare să însemne mare lucru pentru cei de aici."[9]

Mesajul era scurt şi cuprindea o poziţie geografică redată prin latitudine şi longitudine, alături de ceea ce păreau să fie două substantive germane, *Cleves* şi *Knickebein*. Tot ce reuşise Jones să descifreze era următorul mesaj: *„Cleves Knickebein* este confirmat [sau stabilit] la poziţia 53° 24'

Jones a tresărit. Mesajul, i-a pus el lui Blandy, însemna *totul* pentru el.

Mesajul se potrivea într-un mozaic care era parţial completat în mintea sa, alcătuit din fragmente de informaţii care îi atrăseseră atenţia pe parcursul lunilor anterioare. Mai văzuse cuvântul *Knickebein* o dată, pe o bucată de hârtie găsită în epava unui bombardier german doborât în martie 1940; pe hârtie era scrisă fraza: „Radio Beacon *Knickebein"*. Mai recent, după ce Departamentul de Informaţii al RAF îşi făcuse un obicei din a trage cu urechea la conversaţiile dintre prizonieri, el ascultase o înregistrare a dialogului dintre doi piloţi germani care discutau despre ceea ce părea a fi un sistem secret de navigaţie fără fir.

Şi apoi a apărut acest ultim mesaj. Jones ştia că *Knickebein* însemna „picior strâmb" sau „picior de câine" şi credea că, cel mai probabil, Cleves, se referea la un oraş din Germania, ortografiat şi Kleve. Oraşul avea un faimos castel, Schwanenburg, sau Cetatea Lebedei, unde se presupunea că ar fi locuit Anne de Cleves înainte să pornească spre Anglia

pentru a deveni a patra soție a lui Henric al VIII-lea.[10] Se credea că Cetatea Lebedei și legenda cavalerului Lohengrin îl influențaseră pe Wagner în crearea renumitei sale opere care poartă numele cavalerului.

Brusc, toate piesele se potriveau perfect, într-un fel care avea sens pentru Jones, deși concluzia pe care o trăgea părea improbabilă. Avea 28 de ani. Dacă ar fi greșit, ar fi părut un prost. Dar, dacă ar fi nimerit-o, descoperirea lui ar fi putut salva nenumărate vieți.

El știa că acele coordonate geografice menționate în mesajul interceptat recent identificau un punct la sud de orașul Retford, din regiunea industrială Midlands, din centrul Angliei. O linie de la Cleves la Retford trasa un vector, posibil cursul unui avion sau al unei transmisii radio – o rază ori un semnal luminos –, așa cum era evidențiat de propoziția „Radio Beacon *Knickebein*". Termenul „picior strâmb" sugera un fel de intersecție și, după socoteala lui Jones, ridica posibilitatea ca un al doilea semnal să se intersecteze cu primul. Efectul ar fi fost marcarea unei locații precise la sol, poate un oraș sau chiar o fabrică anume. Exista deja o tehnologie pentru ghidarea avioanelor comerciale și militare folosind semnale radio, dar numai pe distanțe scurte, ca să le ajute să aterizeze în condiții de vizibilitate limitată. Cunoscută drept Fasciculul Lorenz, după numele inventatorului, C. Lorenz AG din Germania, această tehnologie era cunoscută de ambele părți, fiind folosită în aeroporturi și în aerodromurile militare din Anglia și Germania. Jones a bănuit că Luftwaffe se putea să fi descoperit o modalitate de a proiecta un fascicul de tip Lorenz până pe malul celălalt al canalului, către ținte din interiorul Angliei.

Perspectiva era deosebit de îngrijorătoare. La cum stăteau lucrurile acum, piloții de bombardiere care luptau pe timp de noapte aveau nevoie de cer senin și de lumina lunii, dacă sperau să obțină cât de cât precizie. Cu un sistem de genul celui la care se

gândea Jones, bombardierele germane ar fi zburat deasupra Angliei în orice noapte, fără să mai aştepte luna plină sau fazele ei în creştere ori în descreştere, chiar în condiţii meteorologice care ar fi ţinut avioanele de vânătoare ale RAF la sol. RAF era încrezătoare că ar fi putut face faţă raidurilor aeriene desfăşurate pe timp de zi, dar noaptea, avioanele lor de luptă aveau capacitate limitată de a depista şi de a ataca un avion inamic, în ciuda reţelei de radare a Angliei. Lupta necesita contact vizual, iar radarul de la sol pur şi simplu nu era suficient de exact pentru a-i aduce pe piloţii RAF suficient de aproape pentru a lupta. Până când piloţii primeau corectarea poziţiei de la turnurile de control ale Comandamentului de Luptă, bombardierele germane erau deja în alte locuri, posibil la alte altitudini şi cu alte

Acum, în timpul întâlnirii de dimineaţă cu Proful, Jones şi-a prezentat teoria. Era emoţionat, sigur dăduse peste o tehnologie germană secretă. Dar Lindemann – palid, rigid, cu colţurile gurii în jos, ca întotdeauna – i-a spus că ceea ce propunea el era imposibil. Fasciculele convenţionale pentru aterizare oarbă circulau doar în linie dreaptă, ceea ce însemna că, întrucât Pământul este rotund, când un fascicul pornit din Germania ar fi parcurs cei 300 şi mai bine de kilometri până în spaţiul aerian de deasupra unei anumite ţinte din Anglia, el ar fi fost inaccesibil până şi bombardierelor care ar fi zburat la cea mai mare altitudine. Era o teză acceptată. Iar Lindemann, odată convins de un lucru, greu mai putea fi convins de contrariu. Aşa cum spunea un colaborator apropiat, Roy Harrod: „Nu am întâlnit niciodată un om care, odată convins de propriile-i argumente, să fie atât de profund şi de neclintit convins”.[11]

Descurajat, dar nu şi învins, Jones a revenit în biroul lui ca să-şi pregătească următoarea mişcare. A aranjat o a doua întâlnire cu Lindemann pentru ziua următoare.

La ora 11 în dimineaţa zilei de joi, Churchill a decolat din nou către Franţa, pentru ceea ce avea să se dovedească a fi ultima sa întâlnire faţă în faţă cu liderii francezi. I-a luat cu el pe „Mopsul" Ismay, pe Halifax, pe Cadogan şi pe generalul-maior Edward Spears, ofiţerul britanic de legătură cu armata franceză, şi de data aceasta chiar şi pe lordul Beaverbrook, punând din nou în pericol o parte semnificativă a guvernului britanic. Aerodromul de la Tours către care au fost direcţionaţi fusese bombardat chiar cu o noapte înainte. Pentru Mary Churchill şi mama ei, zborul a însemnat încă o zi de angoasă. „Nu-mi place deloc când pleacă", scria Mary în jurnalul ei.[12] „Avem toţi o premoniţie cumplită că francezii vor ceda. Of, Doamne! Franţa nu poate face asta! Trebuie să continue – trebuie să continue."

Aerodromul era pustiu şi părăsit, plin de cratere în urma raidului din noaptea precedentă. Piloţii francezi leneveau prin hangare, prea puţin interesaţi de cei sosiţi. Churchill s-a dus la un grup de piloţi şi s-a prezentat, într-o franceză groaznică, ca fiind prim-ministrul britanic. Ei i-au pus la dispoziţie o maşină mică – în care Churchill abia încăpea, să nu mai vorbim de Halifax, care avea 1,95 înălţime. Astfel înghesuiţi într-o maşină, precum personajele dintr-un film de comedie cu gaguri, au pornit cu toţii către prefectura locală, unde îşi aveau sediul reprezentanţii locali ai guvernului naţional. Acolo au găsit doar doi oficiali, pe premierul Franţei, Reynaud, şi pe subsecretarul acestuia de la externe, Paul Baudouin. Reynaud stătea la un birou. Churchill s-a aşezat într-un fotoliu jos, dispărând aproape complet din raza vizuală a lui Reynaud.

Spre deosebire de întâlnirea anterioară de la Briare, Churchill nu s-a străduit deloc să pară afabil. Arăta „extrem de serios şi de concentrat", scria generalul Spears.[13] „Mopsul" Ismay, care nu mai lăsa impresia absolut adorabilă a unui căţel, avea de asemenea o expresie serioasă. Beaverbrook

zdrăngănea nişte monede în buzunar, „ca şi cum ar fi căutat una pe care s-o dea cuiva bacşiş", observa Spears. Faţa îi era îmbujorată, iar părul – puţinul pe care îl avea – îi stătea vâlvoi. „Capul lui rotund arăta ca o ghiulea gata să fie lansată în orice clipă spre Reynaud din impulsul pe care i l-ar fi dat trupul lui mărunt încordat."

Francezii erau clar pregătiţi să capituleze, părând nerăbdători să termine întrevederea. În acest punct, Reynaud a spus că totul depindea de ce aveau de gând să facă Statele Unite. El avea în plan să-i trimită o telegramă lui Roosevelt imediat. „Pentru moment", observa el, „singura soluţie pentru noi este să-i prezentăm situaţia preşedintelui american cu cea mai mare onestitate."

Churchill a promis să facă la fel, pe urmă a solicitat să rămână o clipă singur cu colegii lui. *Dans le jardin!* („În grădină!") a ordonat el. S-au retras într-o grădină dreptunghiulară sumbră, mărginită de o potecă îngustă, şi au început să se plimbe în cerc. „Cred că eram cu toţii prea uluiţi ca să putem vorbi", scria Spears. „Eu cu certitudine

Brusc, Beaverbrook a rupt tăcerea. Tot ce puteau face acum, a spus el, era să aştepte răspunsul lui Roosevelt. Temându-se că Churchill ar fi putut promite din nou pripit că trimite escadrile de avioane de vânătoare RAF,

Beaverbrook l-a îndemnat să nu facă promisiuni de ultim moment. „Ne pierdem vremea aici", a spus el. „De fapt, nu facem decât rău să ascultăm declaraţiile astea pe care le face Reynaud. Să discutăm acasă."

S-au întors în Anglia la apus.

Pentru a doua sa întâlnire cu Profu, doctorul Jones a venit mult mai bine pregătit. Jones ştia că expertul de top al Angliei în unde radio, Thomas L. Eckersley, vechi inginer cercetător în compania Marconi, scrisese cândva o scurtă lucrare în care calculase că un fascicul foarte subţire putea, într-adevăr, să se

arcuiască pe curbura Pământului, putând astfel să ghideze un bombardier din Germania în Marea Britanie. Acum Jones adusese cu el lucrarea lui Eckersley, dar şi câteva informaţii noi.

În timpul pregătirii întâlnirii, Jones luase legătura cu un prieten şi coleg, comandantul de detaşament Samuel Denys Felkin, care avea misiunea de a-i interoga pe membrii echipajelor Luftwaffe.[14] Jones ştia că bombardierele doborâte în ultimele zile furnizaseră noi prizonieri aduşi la interogatoriu, aşa că îl rugase pe Felkin să introducă întrebări specifice despre tehnologia ghidării cu fascicule.

Felkin a făcut întocmai, dar întrebările directe nu au dus la nici un rezultat. Felkin însă dezvoltase o metodă nouă, eficientă, de culegere a informaţiilor de la prizonieri. După interogatoriu, subiectul era lăsat să se alăture camarazilor săi, iar Felkin asculta cu ajutorul unor microfoane ascunse ce discutau aceştia despre interviu şi despre întrebările adresate. Felkin l-a dus pe unul dintre noii prizonieri în celula lui şi a ascultat cum acesta le-a spus colegilor de celulă că, oricât de mult ar fi căutat RAF, nu avea să găsească vreodată „echipamentul".

Lucru care, desigur, i-a atras atenţia lui Jones. Remarca prizonierului oferea confirmarea indirectă că Jones era în direcţia bună. Asta sugera totodată că dispozitivul putea fi ascuns, de fapt, la vedere.

Jones a solicitat imediat o copie a unui raport tehnic realizat după ce anchetatorii britanici examinaseră un bombardier doborât în toamna anterioară, acelaşi tip de bombardier cu care zburase prizonierul. Jones s-a concentrat pe echipamentul lui de emisie-recepţie. Un dispozitiv anume i-a atras atenţia, identificat în raport drept receptor pentru aterizare în orb. Dispozitivul în sine nu era surprinzător, din moment ce toate bombardierele germane erau echipate cu sistemul de aterizare Lorenz standard. Raportul arăta că echipamentul fusese examinat îndeaproape de un inginer al Royal Aircraft Factory, o unitate de aviaţie

experimentală.

Jones l-a sunat.

„Spuneți-mi”, l-a întrebat el, „ați observat ceva neobișnuit la receptorul pentru aterizare în orb?”[15]

Inginerul a spus că nu, pe urmă și-a schimbat răspunsul. „Dar acum, că ați adus vorba”, a spus el, „este mult mai sensibil decât ar fi necesar pentru o aterizare de acest fel. „

Dispozitivul putea fi acordat pe frecvențe specifice, care, a concluzionat Jones, trebuiau să fi fost distanțele pe care opera noul sistem de fascicule – asta dacă, desigur, bănuiala lui era corectă.

Oricât de mult ar fi fost înclinat Lindemann să nu cedeze, el era totodată receptiv la logica științifică. Una era să asculte un cercetător de 28 de ani care sugera existența unei noi tehnologii secrete germane de ghidare, pornind de la câteva dovezi neconcludente, și cu totul altceva să vadă în cifre clare, solide, calculele unui expert de frunte care susținea că radiofizica de bază putea permite crearea unui astfel de sistem. Iar noile dovezi culese de Jones erau convingătoare.

Lindemann a recunoscut de data aceasta că, dacă Luftwaffe reușise să valorifice această nouă tehnologie, era într-adevăr o schimbare înfricoșătoare. Jones credea că fasciculul putea plasa un avion la o distanță de aproximativ 400 de metri de o țintă, un grad de precizie înspăimântător.

Folosindu-se de legătura sa directă cu Churchill, Lindemann a compus chiar în acea zi o minută urgentă care să-i fie transmisă personal premierului. Această controversată legătură intimă era cea care stârnea atâta suspiciune și invidie în rândul colegilor lui Lindemann. Odată cu noua sa funcție, absolut totul intra acum în sfera sa de competență. Putea să cerceteze în cele mai ascunse colțuri ale guvernului și să pună la îndoială orice, putea chiar propune noi arme și interveni în strategii militare și, făcând asta, tulbura existențele birocraților de la toate nivelurile.

„Era încăpățânat ca un catâr, neacceptând că ar fi existat vreo problemă pentru care să nu aibă calificarea să o rezolve", își amintea „Mopsul" Ismay.[16] „Putea scrie un memorandum despre strategie înaltă într-o zi și o tează despre producția de ouă a doua zi." Notele și minutele zburau din biroul lui Lindemann – peste 250 la finalul anului – pe subiecte extrem de diverse, precum nitroglicerina, furnizarea de cherestea și arme antiaeriene secrete. Acestea îl determinau adesea pe Churchill să solicite noi acțiuni din partea miniștrilor săi, perturbându- le astfel vieţile deja perturbate. în timpul unei ședințe, nu se știa niciodată dacă Churchill, pregătit din vreme de Lindemann, nu cumva avea să etaleze brusc o spadă statistică pentru a eviscera o cerere sau un argument – sau dacă nu cumva eviscerarea urma să fie realizată de Lindemann însuși, cu glasul său încet, gâjâit. Cu cât Lindemann se instala mai confortabil în funcție, cu atât îndrăznea mai mult să anexeze la note un proiect de minută pe care Churchill să-l parafeze, scris pe un ton apropiat de cel al lui Churchill, atent să-și mascheze propriul rol în

Dar exact asta voia Churchill de la Lindemann, să-i provoace pe conservatori, pe cei previzibili, ducând astfel la o mai mare eficiență. Proful era încântat să vină cu idei noi care să dea peste cap convingerile convenționale. Odată, pe când se plimba împreună cu un coleg, Donald MacDougall, a văzut un afiș care avertiza: „Nu mai lăsa robinetul să picure", un îndemn pentru economisirea apei și astfel a cărbunelui ce alimenta sistemul de distribuție a apei.[17] în timpul plimbării, Proful a început să calculeze consumul de energie, celuloză de lemn și de transport necesar pentru producerea hârtiei pentru afișe. „Și", își amintea MacDougall, „desigur că Proful a avut dreptate cu bănuielile sale inițiale că totul ducea la o sumă cu mult mai mare decât s-ar fi economisit dacă sfatul din afiș ar fi fost urmat."

în minuta sa către Churchill despre aparenta descoperire a doctorului Jones, Lindemann păstra un ton imparţial. „Se pare că ar exista motive să presupunem că germanii deţin un gen de dispozitiv radio cu care speră să- şi găsească ţintele", scria el.[18] Natura exactă a tehnologiei nu era clară, dar ar fi putut, conform ipotezei lui, să presupună un fel de fascicul sau poate chiar semnalizatoare radio instalate în Anglia de spioni. Oricum ar fi fost, scria Lindemann, „este vital să se investigheze şi mai ales să se descopere care este lungimea de undă. Dacă am şti asta, am putea concepe mijloace de bruiaj." I-a cerut lui Churchill permisiunea de a „realiza această investigaţie împreună cu Ministerul Aerului şi să încercăm să acţionăm".

Churchill a luat informaţia în serios de la bun început, amintindu-şi ulterior că a primit vestea ca pe un „şoc puternic". A înaintat minuta lui Lindemann ministrului aerului, Archibald Sinclair, cu o notă scrisă de mână: „Pare ceva extrem de grav şi sper că veţi analiza temeinic situaţia".[19]

Venind de la Churchill, era ca un îndemn cu biciul. Sinclair a acţionat imediat, deşi fără tragere de inimă, însărcinând un înalt oficial al Ministerului Aerului să investigheze teoria lui Jones.

A sosit şi ziua mutării pentru Churchill. Vineri, 14 iunie, după ce prim-ministrul demis Chamberlain plecase, în sfârşit, din Downing Street numărul 10, familia Churchill a început să-şi transfere bunurile din Casa Amiralităţii în noua reşedinţă. Clementine conducea operaţiunea.

Mutatul este o chestiune stresantă în orice epocă, însă tensiunea a fost, în mod cert, amplificată de faptul că Franţa era pe punctul să capituleze, iar invazia era iminentă. Clementine însă părea să reziste bine, aşa cum constata prietena ei, Violet Bonham Carter (presupusa rivală de odinioară), când a trecut pe la Casa Amiralităţii pentru un ceai, cu doar câteva zile înainte de mutare. Casa era încă

mobilată şi decorată. „Arăta grozav – plină de flori – şi toate fotografiile lor minunate luminau camera", scria ea în jurnal pe 11 iunie.[20] „Clemmie era exact aşa cum este ea de obicei – veselă – foarte drăguţă – şi mereu mai amuzantă decât te-ai aştepta să fie."

Mutarea a durat câteva zile, timp în care Mary şi Clementine au locuit la hotelul Carlton, care era de asemenea şi reşedinţa temporară a Profului. Alegând să evite haosul domestic, Churchill a stat la lordul Beaverbrook, în conacul londonez al acestuia, Stornoway House, cartierul general al Ministerului Producţiei de Aeronave.

Familia Churchill a adus în Downing Street numărul 10 un nou membru, pe motanul negru al Amiralităţii, Nelson, numit după viceamiralul Horatio Nelson, erou al victoriei navale britanice de la Trafalgar. Sosirea lui Nelson a provocat o oarecare vrajbă felină, după spusele lui Mary, pentru că Nelson a început să hărţuiască pisica ce locuia deja la acea adresă şi a cărei poreclă era „München Mouser" („vânătorul de şoareci de la München").

Erau multe de aranjat, desigur, ca în orice gospodărie, însă un inventar pentru Downing Street numărul 10 sugerează problemele care o aşteptau pe Clementine: pahare de vin şi de whisky (căci trebuia şi acesta turnat în ceva), pahare pentru grepfrut, vase pentru carne, teluri, site, cuţite, carafe, ceşcuţe cu farfurioare pentru micul dejun, ace pentru cusut carnea de pasăre, carafe şi căni pentru dormitor, 36 de sticle de soluţie pentru lustruirea lemnului, 12 kilograme de săpun carbolic, 68 de kilograme de săpun cu primulă (în bucăţi) şi 35 de kilograme de săpun Brown Windsor, preferatul lui Napoleon şi al reginei Victoria.[21] Erau perii cu coadă, cu peri tari şi moi, o măturăelectrică Ewbank, perii pentru şemineu, covoraşe pentru stat în genunchi în timpul grădinăritului, mopuri şi cozi pentru mopuri, precum şi capete speciale pentru mopuri universale, plus piei de căprioară, patru kilograme de cârpe şi 24 de duzini de cutii de

chibrituri pentru aprinderea deopotrivă a focului în şemineuri şi a trabucurilor.

„Familia Chamberlain a lăsat casa foarte murdară", scria Mary în jurnalul ei a doua zi. „Mami a lăsat reşedinţa de la Amiralitate curată lună."[22]

Lui Mary i-a plăcut mult noua ei casă, în special aerul ei impunător. Uşa de la intrare era vopsită cu lac negru şi avea montat un ciocănel în formă de cap de leu. Era păzită de un portar în uniformă şi de un ofiţer de poliţie. Biroul privat al lui Churchill şi faimoasa sală de şedinţe a cabinetului, Cabinet Room, se aflau la parter, unde domnea o linişte impunătoare, de parcă zgomotul vieţii de zi cu zi ar fi fost înăbuşit de importanţa de netăgăduit a istoriei britanice. Tablourile lui au fost agăţate pe coridoare.

Apartamentul familiei se afla sus, la etajul al doilea (sau al treilea, după numerotarea americană), camerele fiind legate prin coridoare văruite într-un bleu pal, cu mochetă de culoarea roşiilor. Ferestrele cu cercevele dădeau spre grădină, spre intrarea din spate a casei şi spre Horse Guards Parade, o piaţetă extinsă, cu pietriş, unde aveau loc ceremonii importante. Pentru Mary, acest etaj îi inspira o casă de la ţară. Aici, la fel ca şi la Casa Amiralităţii, Churchill şi Clementine au avut dormitoare separate.

Lui Mary i-a plăcut în mod deosebit camera ei. „Mami mi-a dat un adorabil dormitor, o cameră de zi şi o debara pentru haine deosebit de spaţioasă (aceasta din urmă foarte hollywoodiană)". scria ea.[23]

Cu tatăl prim-ministru, Mary era în mijlocul acţiunii acum. Totul era foarte trepidant şi romantic. Gândul că Luftwaffe avea să provoace evacuarea lui Mary din frumoasele ei camere, şi chiar din Londra, era, în acest moment, judecând după conţinutul jurnalului ei, departe de a-i frământa mintea.

Ţinându-se de promisiunea faţă de francezi, sâmbătă după-amiază, 15 iunie, Churchill a dictat o telegramă adresată preşedintelui Roosevelt, conţinând cea mai înflăcărată pledoarie de până

atunci.

Procesul dictării aducea, invariabil, la capătul răbdării pe oricine era de serviciu – de obicei, principala sa secretară personală, doamna Hill, şi un secretar personal, în cazul acesta John Colville. Aşa cum scria Colville mai târziu: „Privindu-l cum compune cine ştie ce telegramă sau minută pentru dictare este ca şi cum ai asista la naşterea unui copil, atât de încordată îi este expresia, atât de agitată zvârcolirea într-o parte şi-n cealaltă, atât de bizare sunetele pe care le scoate când respiră".[24]

Ritualul era cu deosebire migălos în cazul telegramelor atât de sensibile precum aceasta.

„Înţeleg toate dificultăţile pe care le aveţi cu opinia publică americană şi cu Congresul", a dictat Churchill, „însă evenimentele se precipită într-un ritm în care vor depăşi controlul opiniei publice americane când vor ajunge la maturitate. "[25] Franţa se confrunta cu o criză existenţială, unica forţă capabilă de a-i influenţa viitorul fiind America. „O declaraţie că Statele Unite vor intra în război, dacă va fi necesar, ar putea salva Franţa", a spus el. „Fără aceasta, rezistenţa franceză se va prăbuşi în câteva zile, iar noi vom rămâne singuri."

În joc era mult mai mult decât Franţa, a adăugat el. A menţionat spectrul căderii şi a Marii Britanii sub influenţa lui Hitler, avertizând că un guvern nou şi progerman l-ar fi putut înlocui, în acest caz, pe al lui. „Dacă noi vom fi înfrânţi, s-ar putea să aveţi nişte State Unite ale Europei sub comandă nazistă, mult mai numeroase, mult mai puternice, mult mai bine înarmate decât Lumea Nouă." Şi-a reînnoit solicitarea anterioară ca Statele Unite să trimită distrugătoare pentru sprijinirea Marinei Regale, susţinând această solicitare cu un document care detalia cât de urgentă era nevoia de distrugătoare în lumina aşteptatei invazii. Documentul, reluând îngrijorările anterioare ale comandantului Forţelor Interne, generalul Ironside, despre un Dunkerque în oglindă, avertiza că o invazie germană de pe mare

„va lua mai mult ca sigur forma unor debarcări dispersate de pe un număr mare de ambarcaţiuni mici, singura apărare eficientă într-o astfel de situaţie fiind să se păstreze patrule de nave de luptă numeroase şi eficiente". Dar, Marina Regală, avertiza raportul, avea doar 68 de distrugătoare operaţionale. Nevoia de mai mult era, prin urmare, crucială. „Acesta", scria Churchill, „este un pas în mod categoric practic şi posibil chiar decisiv, care poate fi făcut imediat, şi vă cer în modul cel mai onest să cumpăniţi asupra cuvintelor mele."
El numea primirea distrugătoarelor „o chestiune de viaţă şi de moarte".

După terminarea acestei telegrame şi a alteia adresate prim-miniştrilor Canadei şi ai celorlalte dominioane ale Marii Britanii, Churchill s-a întors către John Colville şi i- a spus în glumă: „Dacă vorbele ar conta, ar trebui să câştigăm acest război".[26]

Deşi a înţeles situaţia, Roosevelt a rămas paralizat de legile neutralităţii şi de tendinţa către izolaţionism a publicului american.

Curând după aceea, Colville s-a trezit dus la ţară pentru o săptămână, în locul care devenea rapid pentru Churchill un fel de armă secretă: domeniul oficial al instituţiei prim- ministrului, Chequers, în Buckinghamshire, la 60 de kilometri nord-vest de Londra.

CAPITOLUL 12. FANTOMELE CELOR ANOSTI

Cele trei automobile negre Daimler străbateau în mare viteză ţinutul rural în lumina ce începuse să pălească. Lui Churchill îi plăcea viteza. Cu ceva noroc şi multă îndrăzneală, şoferul lui putea străbate distanţa din Downing Street până la Chequers într-o oră; dacă reuşea în 50 de minute, o realizare ce presupunea trecerea pe culoarea roşie a semaforului şi ignorarea regulilor de acordare a priorităţii,

câştiga aprecierea lui Churchill. Se spune că la un drum de întoarcere ar fi atins o viteză de peste 100 de kilometri pe oră – asta într-o epocă în care automobilele nu aveau centuri de siguranţă. Churchill era în mod invariabil însoţit pe bancheta din spate de o dactilografă, pentru care călătoria era înspăimântătoare. Secretara Elizabeth Layton scria despre o experienţă ulterioară: „Stătea cu agenda în echilibru pe un genunchi, măzgălind de mama focului ceva, ţinând strâns în mâna stângă fie un alt creion, fie tocul ochelarilor ori un trabuc de rezervă, uneori ţinând deschisă cu un picior preţioasa Cutie, care altfel s-ar fi închis când viram în viteză la câte o cotitură”.[1] Stenografia era permisă doar în maşină; în restul timpului, textul dictat de Churchill trebuia scris la maşină.

Inspectorul Thompson îl însoţea şi el, iar anxietatea lui se amplifica la apropierea de casă, pe care el o considera locul ideal pentru un asasinat. Graţie darului făcut de fostul proprietar, sir Arthur Lee, casa, un mare conac în stil Tudor din cărămidă cu nuanţe oranj ca de turmeric, fusese reşedinţa rurală oficială a prim-miniştrilor britanici încă din 1917, când Lee o donase guvernului. „Un ofiţer de poliţie, fie el şi în cea mai bună formă şi înarmat cu un revolver, se putea simţi foarte singur aici”, scria Thompson.[2] „Şi foarte expus.“

Alaiul intra pe proprietate printr-o mare poartă de fier forjat, flancată de ambele părţi de gherete din cărămidă. Soldaţi ai Gărzii Coldstream patrulau pe proprietate; în gherete stăteau ofiţeri de poliţie care opreau maşinile pentru a verifica actele. Nici măcar şoferul lui Churchill nu făcea excepţie. Maşinile îşi continuau apoi drumul pe o alee lungă şi dreaptă, numită Victory Way (Calea Victoriei).

Pe timp de pace, la ferestrele înalte se vedeau nişte lumini chihlimbarii primitoare, dar acum geamurile erau cufundate în întuneric, conform regulilor stricte de camuflaj în vigoare în toată ţara. Maşinile au intrat pe o alee semicirculară şi s-au

oprit în fața intrării principale, în aripa de est a clădirii, unde grupul a fost întâmpinat de Miss Grace Lamont, „Monty", o scoțiancă ce administra casa pentru proprietarii ministeriali încă din 1937. Titlul ei oficial era „lady housekeeper".

Condițiile donației lui Lee menționau că între pereții acelei case nu era voie să se muncească – locul era unul pentru odihnă și recuperare. Lee scrisese: „În afară de aceste subtile influențe, cu cât sănătatea conducătorilor noștri este mai bună, cu atât vor putea conduce mai sănătos, iar motivația de a petrece două zile pe săptămână în aerul pur al înălțimilor și al pădurilor de pe dealurile din Chiltern va avea, să sperăm, drept rezultat un real avantaj pentru națiune și pentru conducătorii ei aleși".[3]

Era, într-adevăr, un loc idilic. „Fericiți prim-miniștri, oriunde mergeți vă întâmpină frumusețea proaspete", scria Hubert Astley, un descendent al fostului proprietar.[4] Casa se afla într-o vale nu foarte adâncă dintre dealurile Chiltern, înconjurată fiind pe trei laturi de teren înalt brăzdat de poteci ce-i conduceau pe drumeți printre tufe de tisă, iazuri și crânguri de fagi, larice și ilice, vizitate cu delicatețe de fluturi albăstrui. Una dintre frumoasele păduri de pe proprietate era Long Walk Wood, unde sălășluia o densă și fericită populație de iepuri. Pe câmpurile imediat învecinate exista un teren de crichet, spre încântarea lui Clementine, jucătoare avidă și pretențioasă. Churchill avea să dea curând terenului de crichet o întrebuințare secundară, testând pe el arme noi, unele dintre ele, invenții de-ale Profului. La capătul sudic al casei, se afla un antic cadran solar, cu o inscripție sumbră:

A voastre ceasuri zboară,
Muri-vom toți cândva
Ferite-n fața vârstei A
voastre dealuri și a voastră
casă Singure vor perpetua.[5]

Ușa de la intrare dădea într-un coridor de acces ce ducea la Great Hali, cu pereți înalți cât toată

înălțimea casei, pe care erau expuse 30 de picturi imense, inclusiv *Matematicianul* lui Rembrandt.[6] (S-a stabilit ulterior că pictura fusese, de fapt, realizată de unul dintre discipolii acestuia.) Întreaga casă întruchipa anvergura istoriei britanice, însă Long Gallery, de la etajul doi, era locul unde trecutul se simțea cel mai palpabil. Aici se afla o masă folosită de Napoleon Bonaparte în timpul exilului său pe insula Sf. Elena. Pe polița unui șemineu uriaș se odihneau două săbii mânuite cândva de Oliver Cromwell, iar una dintre ele se presupunea că l-ar fi însoțit în bătălia de la Marston Moor din 1644. În stânga șemineului era agățată scrisoarea trimisă de el de la locul acțiunii, cu rândul remarcabil: „Dumnezeu i-a făcut să cadă ca spicele sub Săbiile noastre".[7]

Casa nu era pe gustul tuturor. Lui Lloyd George nu-i plăcea faptul că era situată într-o depresiune, priveliștea către ținuturile dimprejur fiind astfel îngrădită. Casa, spunea el, era „plină de fantomele celor anoști", iar asta, scria, ar fi putut explica de ce câinele lui, Chong, avea obiceiul să mârâie în Long Gallery.[8] Churchill vizitase casa în timpul mandatului lui Lloyd, în februarie 1921, o vizită care cu siguranță trebuie să-i fi alimentat dorința de a fi prim-ministru într-o zi. „Iată-mă aici", îi scria el lui Clementine despre vizita sa.[9] „Ți-ar plăcea să vezi locul acesta. Poate că ai s-o faci într-o bună zi! Este exact genul de casă care îți place ție – un muzeu lambrisat plin de istorie, plin de comori – dar insuficient încălzit –, oricum ar fi, o proprietate minunată."

Churchill a demonstrat rapid că nu intenționa deloc să onoreze condiția lui Arthur Lee ca prim-miniștrii să uite acolo de muncă.

Cina din acea sâmbătă, 15 iunie, avea să înceapă la nouă și jumătate seara. Bucătarul, avertizat că Proful urma să fie oaspete, pregătise o mâncare specială pentru el, potrivită dietei sale vegetariene. El prefera omletele cu sparanghel, salatele verzi și

roşiile, mai întâi descojite, apoi tăiate felii – practic, orice ar fi mers cu ouă şi maionează cu ulei de măsline. Pe Clementine nu o deranja să mobilizeze întregul personal din bucătăria casei pentru a-i satisface poftele Profului. „Mama depunea foarte mult efort", îşi amintea Mary.[10] „Exista întotdeauna o mâncare specială, diferită, pregătită pentru Prof, nenumărate preparate cu ou, iar el îndepărta cu atenţie gălbenuşurile şi mânca albuşurile." în afară de mâncare, Profui nu era deloc un oaspete problematic. „Pentru el nu trebuia să-ţi faci niciodată griji", scria Mary. „Nu era deloc greu să-l ai ca oaspete: mergea singur să joace golf, lucra sau îl informa pe Papa ori juca tenis. Era un oaspete absolut minunat."

Dar pe cât era de bine-venit, Mary avea totuşi rezervele ei. „Nu-mi plăcea niciodată să stau lângă Prof, pentru că nu glumea prea mult, iar pentru o persoană tânără, era cam plicticos. Nu mă simţeam niciodată în largul meu cu Profui. Era absolut adorabil", remarca ea, „dar per ansamblu era o specie cu totul aparte."[11]

Nici Clementine, nici Mary nu erau prezente în acea sâmbătă seară, alegând, probabil, să rămână la Londra pentru a definitiva procesul mutării familiei – şi a motanului Nelson – în Downing Street numărul 10. Printre oaspeţii care urmau să înnopteze acolo se aflau Diana, fiica lui Churchill, şi soţul ei, Duncan Sandys, cât şi omniprezentul John Colville. Profui, temându-se că s-ar fi putut intersecta cu alţii în eventualele drumuri la baie, nu rămânea niciodată peste noapte, preferând intimitatea şi confortul camerelor sale din Oxford, la noua sa reşedinţă de lucru de la hotelul Carlton.

Cu puţin timp înainte ca toată lumea să intre în sufragerie, Colville a primit un telefon de la un coleg secretar personal rămas de serviciu la Londra, care îi dădea cea mai sumbră veste din Franţa primită până atunci. Francezii cereau acum deschis permisiunea de a negocia propria pace cu Hitler, încălcând un

pact anglo-francez anterior. Colville i-a dat vestea lui Churchill, „care a devenit imediat extrem de deprimat".[12] Atmosfera de la Chequers a căpătat instantaneu o notă funestă, scria Colville. „Cina a debutat lugubru, W. mâncând repede şi lacom, cu faţa aproape îngropată în farfurie, adresându-i din când în când întrebări tehnice lui Lindemann, care îşi consuma tăcut mâncarea vegetariană."

Churchill – tulburat şi încruntat – a dat limpede de înţeles că, cel puţin pentru moment, nu era deloc interesat să întreţină conversaţii de complezenţă şi că singurul care merita toată atenţia sa era Lindemann.

În cele din urmă, personalul din casă a servit şampanie, coniac şi trabucuri, iar acestea au făcut minuni, destinzând atmosfera. Această revitalizare la un pahar de băutură şi după cină era un fel de obicei, după cum observase în trecut soţia lordului Halifax, Dorothy: Churchill era „tăcut, morocănos şi distant" la începutul mesei, scria ea.[13] „Dar se înmuia după şampanie şi mâncare bună, devenea cu totul altul, o prezenţă plăcută şi amuzantă." După ce Clementine l-a criticat o dată pentru că bea alcool, el i-a spus: „Să nu uiţi niciodată, Clemmie, că eu am beneficiat mai mult de pe urma alcoolului decât a beneficiat el de pe

Conversaţia s-a animat. Churchill a început să citească cu glas tare telegrame de susţinere sosite din teritorii îndepărtate ale imperiului, asta ca o modalitate de a se îmbărbăta şi de încurajare deopotrivă a celor de faţă. Apoi a făcut o remarcă serioasă: „Războiul va deveni acum unul sângeros pentru noi, dar sper că poporul nostru va rezista bombardamentelor şi că nemţilor nu le va plăcea ce le vom oferi noi. Dar ce tragedie că victoria noastră din ultimul război ne-a fost smulsă de o mână de molâi."[15] Prin „molâi" se referea la susţinătorii politicii de conciliere a lui Chamberlain.

Grupul a ieşit la o plimbare pe moşie, Churchill,

ginerele său, Duncan, şi inspectorul Tompson mergând în grădina de trandafiri, în vreme ce Colville, Proful şi Diana s-au îndreptat către capătul opus al casei. Soarele apusese la 9:19; luna strălucea sus pe cer, o lună pe jumătate în creştere, urmând să devină plină în cinci zile. „Era o seară plăcută, luminoasă şi caldă", scria Colville, „dar santinelele, cu căşti metalice şi baionetele fixate pe arme, plasate pe toată proprietatea, ne făceau să fim perfect conştienţi de ororile realităţii."[16]

Colville era chemat deseori la telefon şi de fiecare dată pornea în căutarea lui Churchill – „Îl căutam pe Winston printre trandafiri", după cum scria el în jurnal. Francezii, i-a spus el lui Churchill, erau tot mai aproape de capitulare.

Churchill a răspuns: „Spune-le că... dacă ne dau flota lor, n-o vom uita niciodată, însă dacă se predau fără să ne consulte, n-o vom ierta niciodată. Le vom ponegri numele pentru 1 000 de ani!"[17]

A făcut o pauză, pe urmă a adăugat: „Desigur, nu face

În ciuda veştilor, dispoziţia lui Churchill a continuat să se îmbunătăţească. A împărţit trabucuri, chibriturile au scânteiat în întuneric. Capetele incandescente ale trabucurilor străluceau, în timp ce el recita poezii şi comenta războiul cu o însufleţire vecină cu desfătarea.[18] Din când în când, fredona refrenul unui cântec la modă interpretat de un duo masculin, Flanagan şi Allen:

> Bang, bang, bang, bang tună puşcociul fermierului,
> Fugi iepuraşule, fugi, iute, iute, iute, iute.

Cântecul avea să devină extrem de popular ulterior, în timpul războiului, când Flanagan şi Allen au înlocuit cuvântul „iepuraşule" cu „Adolf".

Apoi a venit un apel telefonic pentru Churchill din partea ambasadorului SUA în Marea Britanie, Joseph Kennedy. Colville l-a chemat pe Churchill din grădină. Cu o atitudine vădit mai gravă, Churchill a

dezlănțuit asupra lui Kennedy „un potop de argumente despre rolul pe care America ar putea și ar trebui să-l joace în salvarea civilizației", scria Colville în jurnalul său.[19] Churchill i-a spus ambasadorului că promisiunile Americii de sprijin financiar și industrial erau „de tot râsul pe scena istoriei".

La ora 1 noaptea, Churchill și oaspeții săi s-au adunat în salonul central. Churchill s-a așezat pe sofa, pufăind din trabuc. A spus mai multe bancuri deocheate și a discutat despre importanța creșterii producției de avioane de vânătoare pentru RAF.

La 1:30 s-a ridicat și a plecat la culcare, spunându-le celorlalți: „Noapte bună, copiii mei".

În noaptea aceea, Colville scria în jurnalul său: „A fost deodată cea mai dramatică și mai fantastică noapte pe care am trăit-o vreodată".[20]

CAPITOLUL 13. SCARIFICARE

în dimineața de duminică, la ora 7:30, aflând că Churchill era treaz, Colville i-a adus ultimul raport despre situația din Franța, care sosise mai devreme atât la telefon, cât și sub forma unui document livrat de curier. Colville a adus mesajul în camera lui Churchill. Churchill era în pat, „arătând exact ca un porcușor drăgălaș, îmbrăcat într-o jiletcă de mătase".[1]

Churchill a decis să convoace o ședință specială de cabinet la 10:15 în acea dimineață, la Londra. În timp ce Churchill își lua micul dejun în pat, valetul său i-a pregătit baia, întreaga casă trecând la treabă. Doamna Hill și-a pregătit mașina de scris portabilă. Inspectorul Thompson a verificat zona de posibili asasini. Șoferul lui Churchill a pregătit mașina. Colville a dat fuga să se îmbrace și să-și facă valiza, apoi și-a mâncat repede micul dejun.

Au pornit în viteză spre Londra pe o ploaie torențială, trecând pe culoarea roșie a semaforului și parcă zburând pe The Mall, cu Churchill dictând în tot acest timp minute doamnei Hill și dându-le de

muncă pentru toată dimineața lui Colville și colegilor secretari privați.

Churchill a sosit în Downing Street numărul 10 exact când miniștrii cabinetului său se adunau. Ședința a avut drept rezultat o telegramă adresată francezilor, trimisă la 12:35 după-amiază, prin care Franța era autorizată să solicite termenii unui armistițiu în nume propriu, „numai cu condiția ca flota franceză să fie dusă imediat în porturile britanice, în așteptarea negocierilor".[2] Telegrama preciza foarte clar că Marea Britanie avea în plan să continue lupta și că nu intenționa să participe la nici o negociere a Franței cu Germania.

Churchill știa că Franța era pierdută. Cel mai mult îi păsa acum de flota franceză. Dacă aceasta ajungea sub controlul lui Hitler, așa cum părea probabil, s-ar fi schimbat echilibrul de forțe pe mare, unde Marea Britanie, cel puțin pentru moment, deținea superioritatea.

La Londra, în acea duminică, Proful și tânărul dr. Jones de la Departamentul de Informații al Aviației au participat la o ședință a Comitetului RAF pentru interceptări nocturne, ședință convocată de ofițerul superior al forțelor aeriene Philip Joubert, cu scopul analizării aparentei descoperiri făcute de Jones a unui nou sistem german de navigație prin unde radio. Churchill, fiind ocupat, nu a participat, însă interesul său era evident. Ceea ce fusese până atunci un subiect de interes mai mult sau mai puțin academic devenise acum țința cercetării concrete, cu sarcini specifice atribuite diverșilor ofițeri.

„Ce schimbare", scria Jones, „de la inactivitatea mea de acum doar o săptămână!"[3]

Însă îndoielile cu privire la teoria lui Jones persistau. Un participant-cheie la acea ședință, comandantul Forțelor Aeriene, Hugh Dowding, șef al Comandamentului de Luptă, descria cazul lui Jones ca fiind alcătuit din „niște dovezi cam vagi".[4] Un altul, Henry Tizard, important consilier științific în Ministerul Aerului, scria: „Poate mă înșel, dar mie mi

s-a părut că a existat un entuziasm inutil față de această ultimă presupusă metodă germană de abordare a țării. Este imposibil să se poată iniția un bombardament precis asupra unei ținte anume în acest fel."[5]

Proful însă era convins că această chestiune era urgentă. Lindemann i-a scris din nou lui Churchill, de data aceasta îndemnându-l să emită o directivă „pentru ca o astfel de investigație să aibă prioritate, nu numai în ceea ce privește materialele, ci mai ales în alocarea oamenilor, față de orice cercetare ale cărei rezultate nu se așteaptă să afecteze producția în următoarele trei luni".[6]

Churchill a fost de acord. Pe nota lui Lindemann el a scris: „A se executa fără greșeală".[7]

Nu după mult timp, Jones a auzit zvonul că Churchill considera chestiunea atât de gravă, încât intenționa să convoace o ședință pe această temă în Downing Street numărul 10.

Pentru Jones, așa ceva părea neplauzibil, foarte probabil primul pas al unei glume proaste cu mai multe etape pusă la cale de colegii de la Departamentul de Informații al
Aviației, care ridicaseră arta farselor la un nivel înalt; Jones însuși era recunoscut drept maestru în domeniu.

Luni, 17 iunie, a apărut „o anumită eventualitate". Franța a căzut. Cabinetul lui Churchill s-a întrunit la 11 dimineața și curând după aceea s-a aflat că mareșalul Philippe Petain, care îl înlocuise în acea zi pe Reynaud la conducerea Franței, ordonase armatei franceze să înceteze

După ședință, Churchill a ieșit singur în grădina din Downing Street numărul 10 și a început să se plimbe, cu capul plecat, cu mâinile împreunate la spate – nu deprimat și nu speriat, ci profund îngândurat. Colville îl urmărea. „Cumpănea, fără îndoială, la cel mai bun mod prin care flota franceză,

forţele aeriene şi Coloniile puteau fi salvate", scria Colville.[8] „El, sunt sigur, va rămâne neînfricat."

Judecând după telegrama pe care Churchill le-a trimis-o lui Petain şi generalului Maxime Weygand, ulterior în acea zi, aşa se părea că stăteau lucrurile. Făcând uz de linguşiri presărate cu ironie, el începea astfel: „Doresc să vă repet profunda mea convingere că ilustrul mareşal Petain şi faimosul general Weygand, camarazii noştri în două mari războaie împotriva germanilor, nu-şi vor leza aliatul prin predarea măreţei Flote Franceze inamicului. Un asemenea act le-ar scarifica" – *a scarifica*, un cuvânt vechi de 600 de ani, pe care doar Churchill l-ar fi putut folosi în corespondenţa diplomatică din momente cruciale – „le-ar scarifica numele pentru 1 000 de ani de istorie. Totuşi la acest rezultat s-ar putea ajunge cu uşurinţă prin irosirea celor câteva preţioase ceasuri în care Flota ar putea fi transportată la loc sigur în porturile britanice ori americane, aducând cu ea speranţa în viitor şi onoarea Franţei."[9]

Vestea despre Franţa a fost prima dată transmisă de BBC la ora 1 în acea după-amiază. Serviciul Intern de Informaţii a raportat că reacţia publicului „a fost una de confuzie şi de şoc, dar nicidecum de surpriză. Din toate părţile s-a raportat nedumerire şi mare anxietate."[10] Era o teamă larg răspândită că guvernul britanic ar putea să „acţioneze afară" sau pur şi simplu să renunţe. „Câţiva credeau că totul s-a terminat." Două dintre cele mai frecvente întrebări din mintea oamenilor erau ce se va întâmpla cu soldaţii aflaţi încă în Franţa – „Va fi posibil un al doilea Dunkerque?" – şi ce se va alege acum de forţele aeriene şi navale franceze. Era crucial, spunea raportul, ca Churchill sau regele să iasă chiar în noaptea aceea şi să vorbească.

Olivia Cockett, funcţionara de la Scotland Yard şi scriitoare de jurnale pentru Mass-Observation, era la serviciu când a auzit transmisiunea BBC. „Biata Franţă!", a scris ea la ora 15:40.[11] „Ştirile de la ora 1

au fost o adevărată bombă pentru mine. Îmi repetasem neîncetat că nu credeam că Franța va ceda vreodată în fața Germaniei. Am rămas cu toții foarte tăcuți." A sosit ceaiul de la ora 5. Cockett nu împărtășea obsesia națională a englezilor pentru ceai, dar în acea zi a spus: „Am fost, de data aceasta, recunoscătoare pentru o cană de ceai". Ea și-a petrecut următoarea oră „tremurând și plângând".

Dar în Downing Street numărul 10 și la Palatul Buckingham exista un sentiment nou și bine-venit de claritate. „Personal", scria regele într-o scrisoare adresată mamei sale, regina Mary, „mă simt mai fericit acum, că nu mai avem aliați cu care să fim politicoși și pe care să-i cocoloșim."[12] Comandantul Forțelor Aeriene, Dowding, era euforic, pentru că asta însemna, în sfârșit, finalul persistentei amenințări că Churchill, într-un moment pripit de generozitate, ar fi trimis avioane de vânătoare în Franța și ar fi desfășurat trupele necesare respingerii asaltului de proporții al forțelor aeriene germane care cu siguranță avea să vină acum, că Franța capitulase. Dowding i-a mărturisit ulterior lordului Halifax: „Nu mă deranjează să vă spun că, auzind despre capitularea Franței, am căzut în genunchi și i-am mulțumit Domnului".[13]

Dar toată această ușurare era temperată de o estimare a modului radical în care prăbușirea franceză modificase peisajul strategic. Luftwaffe avea acum siguranța că își putea muta flotele aeriene în baze de-a lungul coastei canalului. Invazia părea nu doar posibilă, ci și iminentă.
Britanicii se așteptau ca aceasta să înceapă cu un atac violent masiv al forțelor aeriene germane, mult temuta „lovitură nimicitoare".

În după-amiaza aceea au sosit și mai multe vești proaste. Churchill ședea în liniștea Sălii Cabinetului din Downing Street numărul 10 când i s-a comunicat că un mare transatlantic al companiei maritime

Cunard, *Lancastria,* care fusese rechiziționat de guvernul britanic și era folosit acum ca vas militar și care avea la bord peste 6 700 de soldați, piloți și civili britanici, fusese atacat de avioane germane. Trei bombe loviseră vasul și îl incendiaseră. Se scufundase în 20 de minute, cu pierderea a cel puțin 4 000 de vieți, mult mai multe decât totalul victimelor de pe *Titanic* și *Lusitania*.

Atât de sfâșietoare a fost această știre, mai ales după cea a dezastrului din Franța, încât Churchill a interzis presei să o comunice. „Presa are destule dezastre, cel puțin pentru azi", a spus el.[14] Aceasta a fost însă o tentativă dezastruoasă de cenzură, ținând cont că 2 500 de supraviețuitori au ajuns curând în Marea Britanie. *The New York Times* a publicat povestea cinci săptămâni mai târziu, pe 26 iulie, iar presa britanică i-a urmat exemplul. Faptul că guvernul nu comunicase vestea scufundării a provocat un val de neîncredere în rândul publicului, conform datelor Serviciului Intern de Informații. „Tăinuirea știrii scufundării navei *Lancastria* este subiectul multor critici ostile", afirma agenția într-unul din rapoartele zilnice.[15] Lipsa transparenței a provocat „temeri că alte vești proaste sunt tăinuite... și faptul că știrea a fost comunicată numai după publicarea acesteia în presa americană dă naștere sentimentului că ar fi fost, altfel, ținută secretă și mai mult timp".

Din întâmplare, numărul morților a fost probabil mult mai mare decât se raportase inițial. Numărul real de persoane de la bordul navei nu a fost niciodată stabilit, dar ar fi putut fi de până la 9 000.

Au sosit însă și vești bune de la Ministerul Producției de Aeronave. Marți, 18 iunie, lordul Beaverbrook a oferit
Cabinetului de Război primul său raport despre producția de avioane. Rezultatul era uluitor: avioane noi ieșeau de pe poarta fabricilor sale într-un ritm de 363 pe săptămână, o creștere de la 245. Producția

de motoare crescuse şi ea – 620 de motoare noi pe săptămână, faţă de 411.

Ce nu raporta el, cel puţin nu în acest document, era că aceste succese fuseseră posibile cu un preţ considerabil pentru el, în materie de stres şi de sănătate şi pentru armonia din guvernul lui Churchill. Imediat după acceptarea noii funcţii, Beaverbrook a început să aibă conflicte cu Ministerul Aerului, pe care îl considera demodat şi limitat în abordarea nu doar a construirii de aeronave, ci şi a lansării şi a echipării acestora. El avea o bună cunoaştere a războiului aerian. Fiul său, pe care îl chema tot Max şi care era cunoscut drept „Micul Max", era pilot de avioane de vânătoare, un bărbat înalt şi deosebit de frumos, şi care avea să fie decorat curând cu Crucea pentru distincţie în zbor. Din când în când, Beaverbrook îl invita, împreună cu camarazii piloţi, acasă la el, la cocktailuri şi discuţii. Beaverbrook trăia fiecare zi într-o stare de anxietate până pe la ora 8, seară de seară, când Micul Max îl suna ca să-i confirme că e în viaţă şi nevătămat.

Beaverbrook voia controlul – şi peste tot: producţie, reparaţii, depozitare. Ministerul Aerului însă le considerase întotdeauna exclusiv responsabilitatea lui. Voia toate avioanele pe care le putea obţine, desigur, dar era deranjat de amestecul lui Beaverbrook, mai ales când acesta căuta să dicteze până şi tipul de arme care să fie instalate în noile avioane.

Beaverbrook a înfuriat şi alte ministere. El voia să aibă prioritate în accesul la toate resursele: lemn, oţel, textile, burghie, echipamente de frezat, explozibili – orice era necesar pentru fabricarea bombardierelor şi a avioanelor de vânătoare, indiferent de nevoile şi de solicitările altor ministere. Rechiziţiona, de exemplu, clădiri deja destinate altor utilizări. Legătura sa directă cu Churchill îi făcea jaful şi mai exasperant. Aşa cum se exprima „Mopsul" Ismay, Beaverbrook avea mai multe în comun cu un tâlhar la drumul mare decât cu un organ executiv.

„Pentru a obține orice își dorea – fie că era vorba de materiale, de mașini-unelte sau de forță de muncă – el nu ezita niciodată, după cum afirmau departamentele rivale, să se dedea la hoție pe față."[16]

Cu două zile înainte de predarea raportului referitor la progresele făcute, Beaverbrook dictase o scrisoare de nouă pagini adresată lui Churchill, în care își expunea problemele. „Astăzi", începea el, „mă găsesc frustrat și obstrucționat, motiv pentru care îți cer ajutorul grabnic."[17]

Enumera apoi o listă lungă de probleme, inclusiv împotrivirea Ministerului Aerului cu privire la campania sa de recuperare și de reparare a avioanelor RAF doborâte, o competență pe care ministerul o considera a lui. Beaverbrook își dăduse seama de la bun început că aceste epave erau un tezaur de piese de schimb, în special motoare și instrumente de zbor, ce puteau fi reasamblate în avioane întregi. Multe avioane britanice de luptă deteriorate reușiseră să aterizeze forțat pe aerodromuri, în ferme și parcuri ori pe alte terenuri prietenoase, de unde au putut fi recuperate rapid. El a adunat numeroși mecanici talentați și a implicat mici companii pentru a crea o rețea de ateliere de reparații atât de pricepute la recuperarea aparatelor de zbor, încât să poată retrimite în luptă sute de avioane pe lună.

Beaverbrook cerea control total asupra hangarelor de întreținere unde erau adunate avioanele deteriorate și componentele, susținând că Ministerul Aerului, din ranchiună cu privire la zonele de competență, încerca să-i pună piedici la orice pas. În scrisoarea sa către Churchill, el descria cum una dintre echipele lui de salvare recuperase 16 000 de mitraliere Vickers nefuncționale dintr-un depozit și le trimisese spre reparație unei fabrici. I se spusese că armele nu mai există, lucru care s-a dovedit a nu fi adevărat. „Ieri, după un raid la primele ore ale dimineții, desfășurat la insistențele mele, am

recuperat un alt lot de 1 120 de arme", scria el.

Folosirea cuvântului „raid" era emblematică pentru abordarea sa. Tactica folosită nu era deloc apreciată de oficialii din Ministerul Aerului, care considerau aceste echipaje de salvare de urgență – sau „detașamente de acțiune" – echivalentul bandelor de piraţi, interzicându-le chiar, la un moment dat, accesul pe aerodromurile de pe linia frontului.

Beaverbrook nu a trimis niciodată acea scrisoare de nouă pagini. Această schimbare de atitudine nu era neobișnuită. El dicta adesea reclamații și atacuri, uneori în mai multe variante, decizând până la urmă să nu le expedieze. În documentele personale lăsate în cele din urmă la arhivele Parlamentului, un dosar consistent conținea corespondența neexpediată, o colecție debordând de irascibilitate ținută sub capac.

Nemulțumirea lui a continuat să-l macine și să se intensifice.

CAPITOLUL 14. „ACEST JOC STRANIU ŞI MORTAL"

în acea după-amiază de marți, 18 iunie, la 15:49, Churchill a ieșit în fața Camerei Comunelor pentru a vorbi despre prăbușirea Franței, ținând un discurs pe care avea să-l repete în seara aceleiași zile într-o transmisiune radio către cetățeni. Și acest discurs va fi considerat unul dintre marile momente ale oratoriei, cel puțin așa cum l-a susținut în fața Camerei Comunelor.

Churchill a vorbit despre trupe de desant și despre acțiuni ale trupelor aeropurtate, despre atacuri cu bombe „care vor veni cu certitudine foarte curând peste noi".[1] Deși Germania avea mai multe bombardiere, a spus el, și Marea Britanie avea bombardiere, pe care intenționa să le folosească „fără întrerupere" pentru a ataca ținte militare din Germania. El a reamintit publicului prezent că Marea Britanie avea o flotă. „Unii oameni par să uite asta",

a spus el. Totuşi nu a încercat să ocolească adevărata semnificaţie a prăbuşirii franceze. „Bătălia pentru Franţa" se încheiase, a spus el, adăugând: „Presupun că Bătălia pentru Anglia stă să înceapă". În joc nu era doar Imperiul Britanic, ci întreaga civilizaţie creştină. „întreaga furie şi forţă a inamicului se va abate foarte curând asupra noastră. Hitler ştie că va trebui să ne zdrobească pe această insulă sau va pierde războiul."

Cu paşi hotărâţi, s-a îndreptat către punctul culminant: „Dacă îi putem face faţă, întreaga Europă poate fi liberă şi viaţa lumii poate merge mai departe pe tărâmuri vaste, însorite. însă, dacă pierdem, întreaga lume, inclusiv Statele Unite şi tot ce am cunoscut şi am iubit, se va prăbuşi în abisul unui nou Ev Mediu şi mai sinistru, poate şi mai lung, văzut în luminile ştiinţei pervertite."

El a lansat apoi un apel către măreţul spirit al britanicilor de pretutindeni. „Să ne adunăm aşadar puterile şi să ne asumăm îndatoririle, şi să ne comportăm astfel încât, dacă Imperiul Britanic şi al său Commonwealth vor mai dura încă 1 000 de ani, oamenii să continue să spună: «Acesta a fost cel mai frumos moment

Probabil că acesta a fost şi cel mai bun moment al lui Churchill, şi aşa ar fi rămas dacă cir fi respectat recomandarea ministrului informaţiilor de a transmite discursul în direct de la Camera Comunelor. După cum aflaseră Serviciile Interne de Informaţii, publicul avea nevoie să audă din gura lui Churchill despre eşecul francezilor şi ce însemna acesta pentru perspectivele Angliei în război. Dar procesul organizării unei transmisiuni de la Cameră, inclusiv al votului de aprobare necesar al membrilor, s-a dovedit anevoios.

Churchill a fost de acord, fără entuziasm, să facă o transmisiune separată în noaptea aceea. Miniştrii s-au aşteptat ca el să scrie ceva nou, dar, cu încăpăţânarea unui copil, Churchill a decis pur şi

simplu să citească discursul pe care îl ţinuse în Cameră. Deşi reacţia publicului, aşa cum a fost ea măsurată de rapoartele Mass-Observation şi de Serviciile Interne de Informaţii, a variat, o temă consecventă a fost criticarea felului în care Churchill îşi rostise discursul. „Unii au sugerat că ar fi fost beat", raporta Mass-Observation miercuri, 19 iunie, „alţii, că nu a simţit el însuşi încrederea pe care o proclama. Câţiva au crezut că era obosit. S-ar părea că felul în care a fost rostit discursul a neutralizat într-o oarecare măsură conţinutul lui."[2] Cecil King, director editorial la *Daily Minor,* scria în jurnalul său: „Nu ştiu dacă era beat sau frânt de obosealã, dar a fost cel mai slab cu putinţă efort cu o ocazie în care ar fi trebuit să ofere cel mai strălucit discurs al vieţii sale".[3]

Un ascultător a mers până într-acolo încât a trimis o telegramă în Downing Street numărul 10, avertizându-l pe Churchill că sunase ca şi cum ar fi avut o afecţiune cardiacă, recomandându-i să lucreze stând întins.

întâmplător, problema fusese în mare măsură mecanică. Churchill insistase să citească discursul cu un trabuc ţinut strâns în colţul gurii.

A doua zi, principalii trei comandanţi ai lui Churchill – şefii săi de stat-major — au trimis o notă secretă („A se păstra sub cheie") lui Churchill şi Cabinetului de Război, via „Mopsul" Ismay, notă în care prezentau pericolele iminente în termeni mai duri decât folosise Churchill în discursul lui. „Experienţa campaniilor militare din Flandra şi Franţa indică faptul că nu ne putem aştepta la o perioadă de respiro înainte ca germanii să înceapă o nouă etapă a războiului", menţiona nota.[4] „Prin urmare, trebuie să considerăm ameninţarea cu atacul drept iminentă." Dar mai întâi va avea loc un atac aerian, explicau comandaţii, unul care „va afecta apărarea noastră aeriană şi moralul poporului nostru din plin".

Hitler va fi necruţător, avertizau ei. „Germanii au

avut pierderi enorme în Franța, fiind probabil pregătiți să facă față unor pierderi și mai mari și să-și asume riscuri chiar mai mari decât și-au asumat în Norvegia pentru a obține rezultate decisive împotriva țării noastre."

Următoarele trei luni, era predicția lor, aveau să fie decisive pentru rezultatul războiului.

Joi, s-au înmulțit zvonurile că Churchill urma să convoace o ședință dedicată exclusiv sistemului de navigație cu fascicul. Ședința, auzea acum dr. Jones, avea să aibă loc a doua zi dimineața, vineri, 21 iunie. Nimeni nu-l invitase însă, așa că în acea vineri dimineață el și-a urmat programul obișnuit, care includea urcarea în tren în cartierul londonez Richmond la ora 9:35 și sosirea la muncă aproximativ 35 de minute mai târziu. Când a ajuns la birou, a găsit o notă de la o secretară a Departamentului de Informații al Aviației, în care scria că un coleg, comandantul de escadrilă Rowley Scott-Farnie, „a telefonat și a spus să mergeți în Camera Cabinetului din Downing Street numărul IO".[5]

în Downing Street numărul 10, Camera Cabinetului începuse să se umple cu oficiali. Aici se afla „masa lungă", o întindere de aproape opt metri de lemn lăcuit acoperit cu postav verde, punctată de spătarele a 22 de scaune din lemn de mahon. Scaunul prim-ministrului – singurul fotoliu, se afla la mijlocul uneia dintre laturile mesei, în fața unui imens șemineu de marmură. Ferestre înalte dădeau spre grădina din spate și, dincolo de ea, spre Horse Guards Parade și St. James's Park. în dreptul fiecărui scaun era un caiet de notițe, o bucată de sugativă și hârtie de scris cu antetul „10 Downing Street" cu litere negre în

Din când în când, Churchill folosea încăperea ca birou în care își dicta telegramele și minutele. O secretară obișnuia să șadă în fața lui, cu o mașină de

scris, uneori ore în şir, dactilografiind dictare după dictare, Churchill „întinzând mâna spre ea aproape înainte de a fi terminat de dictat", scria Elizabeth Layton.[6] La îndemâna sa erau aşa- numitul „klop" – perforatorul – şi două stilouri, unul cu cerneală neagră-albăstruie, pentru semnarea corespondenţei, celălalt cu cerneală roşie, pentru parafarea cu iniţiale a minutelor. Dacă avea nevoie de ceva, întindea o mână şi spunea „Dă-mi", iar Layton trebuia să ştie ce anume cere. El folosea exact aceeaşi comandă pentru a-i convoca pe oameni. „Dă-mi-l pe Prof' sau „Dă-mi-l pe Mops" însemna că ea trebuia să îl cheme pe Lindemann sau pe generalul Ismay. Momente îndelungate când era tăcere, ea asculta clopotul Big Ben şi orologiul din piaţeta Horse Guards, ambele bătând la intervale de 15 minute, cu o plăcută disonanţă, sunetul orologiului din Horse Guards pe fundalul ecoului solemn al Big Benului.

Oficialii şi-au ocupat locurile. În sală au intrat Churchill, Lindemann, lordul Beaverbrook şi oficiali de vârf ai aviaţiei imperiale, inclusiv ministrul aerului, sir Archibald Sinclair, şi şeful Comandamentului de Luptă, Hugh Dowding, în total o duzină de bărbaţi. Prezent era de asemenea şi Henry Tizard, consilier al guvernului pe probleme de aeronautică. Cândva prieten al lui Lindemann, Tizard se înstrăinase de Prof, în mare parte din cauza măiestriei Profului de a păstra ranchiună. Nici un secretar nu era prezent, privat sau personal, ceea ce indica faptul că şedinţa era considerată atât de secretă, încât nu se făceau consemnări scrise.

În sală domnea o atmosferă tensionată. Tizard şi Lindemann se confruntau pe tema unor minciuni imaginate din trecut; duşmănia dintre ei era mai mult decât evidentă.

Churchill a observat că o persoană-cheie, Jones, tânărul cercetător a cărui muncă de detectiv dusese la convocarea acelei şedinţe în primul rând, absenta. Discuţiile au început fără el.

După căderea Franței, stringența problemei creștea de la o zi la alta. Luftwaffe își muta bazele tot mai aproape de coasta franceză. Raidurile germanilor deasupra Angliei creșteau ca proporții, severitate și frecvență. Cu două nopți mai devreme, Luftwaffe trimisese 150 de avioane să survoleze Anglia, afectând uzine siderurgice și una chimică, distrugând conducte de gaz și apă, scufundând un vas comercial și aproape aruncând în aer un depozit de muniție din Southampton. Zece civili fuseseră omorâți. Totul făcea parte din suspansul crescând cu privire la momentul în care germanii urmau să invadeze, exact ca în acumularea lentă de emoție a unui thriller (pentru a utiliza un cuvânt apărut în 1889). Suspansul îi făcea pe oameni irascibili și anxioși, dar și mai critici la adresa guvernului, conform raportului Serviciului Intern de Informații.

Dacă avioanele germane erau într-adevăr călăuzite pe timp de noapte de un nou sistem de navigație secret, era crucial să se știe asta și să se conceapă câteva mijloace de contracarare a tehnologiei cât mai curând posibil. Acest domeniu al științei secrete era unul care pe Churchill îl încânta deosebit de mult. Iubea dispozitivele electronice și armele secrete și erau un promotor înfocat al noilor invenții propuse de Prof, chiar și al celor luate în râs de alți oficiali ca fiind aiurelile unui trăsnit. După eșecul unui prototip de dispozitiv exploziv lipit pe caroseria unui tanc – și ocazional pe trupul vreunui soldat – Churchill a sărit în apărarea Profului. Într-o minută adresată „Mopsului" Ismay, dar destinată unei difuzări mai largi, Churchill scria: „Orice ironie a oficialilor care au fost atât de indolenți încât să nu vadă potențialul acestei bombe dincolo de faptul că nu a fost un succes va fi total disprețuită de către mine".[7]

„Bomba lipicioasă", cum era cunoscută, a ajuns, în cele din urmă, în punctul în care a putut fi folosită pe front, în ciuda împotrivirii Ministerului de Război. Churchill a respins obiecțiile ministerului, susținând

deplin arma.
Într-o minută datată 1 iunie 1940, remarcabilă atât pentru precizie, cât şi pentru concizie, Churchill ordona: „Fabricaţi un milion. WSC."[8]

Ulterior, când o parte din membrii Parlamentului au început să conteste influenţa lui Lindemann, Churchill i-a domolit. În timpul unei şedinţe aprinse, cunoscute drept „Question Time" („Ora întrebărilor"), din Camera Comunelor, un parlamentar nu doar că a adresat întrebări care îl criticau implicit pe Lindemann, dar a făcut şi aluzii sumbre la originile sale germane, lucru care l-a înfuriat pe Churchill. După aceea s-a năpustit asupra calomniatorului în fumoar şi – „urlând la el ca un taur înfuriat"[9], conform unui martor ocular – a strigat: „De ce dracului ai pus întrebarea aia? Nu ştii că este unul dintre cei mai vechi şi mai dragi prieteni ai mei?"

Churchill i-a spus bărbatului „să plece dracului de acolo" şi nu i-a mai vorbit niciodată.

Într-o discuţie între patru ochi cu propriul secretar parlamentar, Churchill spunea: „Mă iubeşti pe mine, iubeşte-mi şi câinele, iar dacă nu-mi iubeşti câinele, să dea naiba că nici pe mine nu mă poţi iubi".[10]

Dr. Jones continua să creadă că invitaţia la şedinţa din Downing Street numărul 10 ar fi putut fi o farsă. A căutat – o pe secretara care îi lăsase biletelul pe birou în dimineaţa aceea. Aceasta l-a asigurat că invitaţia era reală. Încă neconvins, Jones a dat un telefon comandantului de escadrilă Scott-Farnie, colegul care îi transmisese la telefon secretarei mesajul original. Acesta s-ajurat că nu era vorba despre o farsă.

Jones a luat un taxi. Când a ajuns la numărul 10, şedinţa era în desfăşurare de aproape o jumătate de oră.

Pentru Jones a fost un moment tulburător. Când a intrat în sală, Churchill şi o mulţime de alţi bărbaţi s-au întors spre el. Jones a fost un pic uluit să se

trezească, la cei 28 de ani ai săi, privind legendara masă lungă din Camera Cabinetului.

Churchill era aşezat în mijlocul laturii stângi a mesei, flancat de Lindemann şi de lordul Beaverbrook, doi bărbaţi la poli total opuşi ca înfăţişare – Lindemann, palid şi servil, Beaverbrook, vioi şi irascibil, întru totul spiriduşul îmbufnat din fotografiile din presă. De cealaltă parte a mesei şedeau Henry Tizard, Sinclair, ministrul aerului, şi şeful Comandamentului de Luptă, Dowding.

Jones simţea tensiunea din încăpere.[11] Lindemann a făcut un gest către scaunul gol din dreapta lui. Bărbaţii de pe partea lui Tizard i-au făcut semn să vină să se aşeze lângă ei. Pentru o clipă, Jones nu a ştiut ce să facă. Lindemann era fostul lui profesor şi, fără îndoială, principalul motiv pentru care fusese invitat înainte de toate la acea şedinţă, însă reprezentanţii Forţelor Aeriene erau colegii lui, aşa că, fără doar şi poate, trebuia să se alăture lor. Ceea ce a complicat şi mai mult momentul a fost faptul că Jones era conştient de ostilitatea dintre Tizard şi Lindemann.

Jones a rezolvat dilema alegând scaunul de la capătul mesei, din ceea ce el a numit „tărâmul nimănui", aflat între cele două delegaţii.

I-a ascultat pe ceilalţi reluându-şi conversaţia. Şi-a dat seama după comentariile lor că grupul înţelegea doar parţial situaţia fasciculului şi implicaţiile acestuia în războiul aerian.

La un moment dat, Churchill i-a adresat direct o întrebare, pentru a lămuri un detaliu.

în loc să răspundă pur şi simplu, Jones a spus: „Ar ajuta, domnule, dacă v-aş relata povestea de la bun început?"[12] Privind retrospectiv, Jones s-a speriat de propria stăpânire de sine. Şi-a pus parţial calmul pe seama faptului că acea convocare la şedinţă îl luase în asemenea măsură prin surprindere că nu avusese ocazia să dea răgaz anxietăţii să se acumuleze.

Jones a relatat povestea ca pe una poliţistă, descriind primele indicii şi acumularea ulterioară de

dovezi. El a dezvăluit, de asemenea, unele informaţii proaspete, inclusiv o notiţă găsită cu trei zile în urmă într-un bombardier german doborât, ce părea să confirme bănuiala lui că sistemul *Knickebein* dezvolta nu doar un fascicul, ci două, al doilea intersectându-se cu primul deasupra ţintei avute în vedere. Notiţa confirma punctul de origine a celui de-al doilea fascicul ca fiind Bredstedt, un oraş din landul
Schleswig-Holstein de pe coasta de nord a Germaniei. Aceasta oferea totodată ceea ce părea să fie frecvenţele fasciculului.

Churchill a ascultat absorbit, iar fascinaţia sa pentru tehnologiile secrete era la cote maxime. Dar şi-a dat în acelaşi timp seama de semnificaţia sumbră a descoperirii lui Jones. Era şi-aşa destul de rău că Luftwaffe îşi stabilea deja baze pe teritoriul ocupat, aflat la doar câteva minute de coasta engleză. Acum înţelegea şi că aparatele de zbor din acele baze puteau bombarda cu precizie chiar şi în nopţi fără lună şi cu vreme închisă. Pentru Churchill, acestea erau într-adevăr veşti rele, „unul dintre cele mai negre momente ale războiului", după cum spunea el însuşi mai târziu.[13] Până în acest punct, el fusese încrezător că RAF putea rezista, în ciuda faptului că, aşa cum credea Departamentul de Informaţii al Aviaţiei, era mult depăşită numeric de Luftwaffe. Pe timp de zi, piloţii RAF se dovedeau abili în doborârea bombardierelor lente ale germanilor şi în depăşirea escortelor de avioane de vânătoare ale acestora, paralizate deoarece erau nevoite să rămână în urmă pentru a proteja avionul mai lent, dar şi din cauza limitărilor de combustibil care le acordau avioanelor de vânătoare doar 90 de minute de zbor. Pe timp de noapte însă, RAF erau neputincioasă în interceptarea avioanelor germane. Dacă avioanele germane puteau bombarda cu precizie, chiar şi pe vreme foarte înnorată şi în cele mai întunecoase nopţi, însemna că nu mai aveau nevoie de roiurile de avioane de vânătoare ca

escortă, nemaifiind aşadar restricţionate de limitările de combustibil ale acestora din urmă. Puteau traversa insulele britanice fără restricţie, un avantaj uriaş în pregătirea terenului pentru invazie.

Jones a vorbit 20 de minute. După ce a terminat, Churchill îşi aducea aminte că „s-a instalat o atmosferă generală de neîncredere" în sală, deşi unii de la acea masă erau în mod evident îngrijoraţi.[14] Churchill a întrebat: Ce ar trebui să se facă acum?

Primul pas, a spus Jones, era să se folosească avioane care să confirme că fasciculul chiar exista, după care să zboare printre ele pentru a le înţelege caracteristicile. Jones ştia că dacă germanii foloseau într-adevăr un sistem Lorenz precum cel întrebuinţat de avioanele comerciale, acesta trebuia să aibă anumite caracteristici. Transmiţătorii de la sol ar fi trimis semnale prin două antene separate. Aceste semnale s-ar fi propagat, devenind difuze la distanţe lungi, însă acolo unde se suprapuneau formau un fascicul puternic, restrâns, la fel cum două umbre devin mai întunecate în punctul în care se intersectează. Acest semnal era cel urmărit de piloţii de pe avioanele comerciale până vedeau pista de aterizare. Transmiţătorii emiteau un semnal lung, de tip „liniuţă", dintr-o antenă şi un altul scurt, de tip „punct", dintr-o alta, ambele redate sonor de receptoarele de la bord, pentru a fi auzite de piloţi. Dacă pilotul auzea un puternic semnal „liniuţă", ştia că trebuia să se deplaseze spre dreapta, până când semnalul „punct" devenea puternic. Când era centrat pe traiectoria corectă de abordare, unde liniuţele şi punctele erau egal de puternice – aşa-numita zonă de semnale egale, sau zonă neutră –, pilotul auzea un singur ton continuu.

Odată natura fasciculului cunoscută, le-a spus Jones celor din sală, RAF puteau concepe contramăsuri, inclusiv bruierea undelor şi transmiterea de semnale false pentru a- i păcăli pe germani să-şi arunce bombele prea devreme sau să zboare pe un curs greşit.

Auzind asta, dispoziția lui Churchill s-a îmbunătățit – „povara s-a ridicat încă o dată”, i-a spus el ulterior lui Jones.[15] A ordonat să se înceapă numaidecât căutarea fasciculelor.

Churchill a sugerat, de asemenea, că astfel de fascicule făceau și mai important proiectul uneia dintre armele secrete ale Profului, „mina aeriană", pe care Lindemann o tot promovase cu mult înainte de război și care devenise o obsesie pentru el și pentru Churchill deopotrivă. Aceste mine erau mici dispozitive explozive atârnate cu un fir de paraşute ce puteau fi lansate cu miile în calea formațiilor de bombardiere germane, pentru a se încâlci de aripi și în elice. Lindemann a mers și mai departe, propunând un plan de protejare a Londrei prin înălțarea unei „cortine de mine" nocturne pe o distanță de peste 30 de kilometri, aprovizionată prin zboruri succesive ale unor avioane cu misiunea de răspândire a acestor mine, avioane care să lanseze 250 000 de mine în șase ore în fiecare noapte.

Churchill a susținut total minele lui Lindemann, deși aproape toți ceilalți s-au îndoit de valoarea lor. La insistențele lui Churchill, Ministerul Aerului și Ministerul Producției de Aeronave al lui Beaverbrook dezvoltaseră și testaseră prototipuri, însă nu cu foarte mare entuziasm, lucru ce i-a provocat lui Churchill o mare frustrare. Inevitabilul asalt al Luftwaffe cerea analizarea minuțioasă a tuturor mijloacelor posibile de apărare. Acum, la ședință, frustrarea lui Churchill s-a reactivat. Pentru el părea clar că existența fasciculelor de navigare germane, dacă era dovedită, adăuga o nouă dimensiune împlinirii visului Profului, întrucât, dacă aceste fascicule puteau fi localizate, plasarea de mine aeriene de-a lungul traiectoriei bombardierelor care ar fi intrat în spațiul aerian al Angliei ar fi devenit brusc mult mai precisă. Dar deocamdată întregul program părea să se fi împotmolit în studii și minute. Churchill a bătut cu pumnul în masă. „Tot ce primesc de la Ministerul Aerului”, a urlat el, „sunt

doar dosare, dosare, dosare!"[16]

Tizard, mânat parţial de ostilitatea faţă de Lindemann, a luat în râs povestea lui Jones. însă Churchill, convins de „principiile acestui joc straniu şi mortal", a declarat că existenţa fasciculelor germane trebuia tratată ca un fapt constatat.[17] El înţelegea că Hitler va îndrepta întreaga forţă a Luftwaffe împotriva Angliei. Soluţiile de contracarare a fasciculelor trebuiau să aibă prioritate faţă de toate celelalte proiecte, a spus el, „cel mai mic semn de reticenţă sau de abatere de la îndeplinirea acestei politici" urmând a-i fi raportat direct lui.

Tizard, cu obiecţiile ignorate şi disprețul faţă de Lindemann reaprins, a luat totul ca pe un afront personal. La scurt timp după şedinţă, el a demisionat şi din funcţia de director al Comitetului de Consiliere Ştiinţifică şi din cea de consilier al Forţelor Aeriene.

în astfel de momente îl aprecia Churchill cel mai mult pe Prof. „Existau, fără îndoială, oameni de ştiinţă mai mari", mărturisea Churchill. „însă el avea două calităţi cu consecinţe vitale pentru mine." Prima era faptul că
Lindemann „mi-era prieten şi confident de încredere de 20 de ani", scria Churchill. A doua calitate a Profului era abilitatea lui de a distila misterioasa ştiinţă în concepte simple, uşor de înţeles – „abilitatea de a descifra semnalele experţilor din îndepărtate orizonturi şi de a-mi explica în termeni lucizi, simpli, despre ce e vorba". Odată astfel înarmat, Churchill îşi putea activa „releul de forţă" – autoritatea funcţiei – şi transforma conceptele în acţiune.

Un zbor de cercetare cu încercarea de a localiza fasciculele a fost programat pentru acea seară.

Jones a dormit puţin în noaptea aceea. îşi riscase cariera în faţa prim-ministrului şi a lui Lindemann, dar şi a celor mai înalţi oficiali din Forţele Aeriene Regale. A reluat în minte iar şi iar întreaga şedinţă, detaliu cu detaliu. „Oare mă făcusem de râs", se

întreba el, „și mă purtasem deosebit de necuviincios în fața premierului? Trăsesem oare concluzii primite? Fusesem păcălit de o mare farsă a germanilor? Și, mai presus de toate, irosisem oare, în mod arogant, o oră din timpul prim-ministrului când Marea Britanie era pe punctul să fie invadată sau rasă de pe fața pământului din aer?”[18]

Churchill mai avea un motiv să se simtă ușurat în ziua aceea, avusese loc un fel de Dunkerque financiar. Pe măsură ce războiul se intensifica, iar cerințele cărora trebuia să le facă față se multiplicau, a început să se lupte cu o problemă personală care îl chinuise aproape toată cariera lui, și anume lipsa banilor. Scria cărți și articole pentru a-și suplimenta veniturile. Până la numirea ca prim-ministru, scrisese articole pentru *Daily Mirror* și *News of the World* și făcuse emisiuni pentru posturi de radio americane, tot pentru bani. Dar nu fusese niciodată suficient, iar acum se apropia de o criză financiară, neputând să-și achite integral taxele și facturile regulate, printre care se numărau și cele ale croitorilor, furnizorului de vin și ale atelierului unde își repara ceasul. (Churchill își poreclise ceasul „napul”.) Mai mult decât atât, datora băncii unde era client – Lloyds – o grămadă de bani. Din extrasul său de cont de marți, 18 iunie, reieșea că avea o descoperire de cont de peste 5 000 de lire, echivalentul a mai bine de 300 000 de dolari americani din secolul XXI. La sfârșitul lunii, era scadentă plata dobânzii, iar el nu avea bani nici măcar pentru asta.

Însă, în vinerea aceea, la ședința despre fascicul, un cec în valoare de 5 000 de lire a apărut în mod misterios – și convenabil — în contul lui de la Lloyds.[19] Numele de pe cecul de depunere era al lui Brendan Bracken, secretarul parlamentar privat al lui Churchill, dar adevărata sursă era bogatul coproprietar al revistei *The Economist* a lui Bracken, sir Henry Strakosch. Cu trei zile în urmă, la primirea

extrasului de cont de la Lloyds ce cuprindea suma cu care contul lui era descoperit, Churchill îl sunase pe Bracken la birou. Se săturase de preocuparea pentru problemele financiare şi de tot stresul, având treburi mult mai importante de rezolvat. I-a spus lui Bracken să rezolve situaţia, iar Bracken a rezolvat-o. Plata către Lloyd nu l-a scos pe Churchill complet din datorii, dar a eliminat riscul imediat al unei probleme personale jenante.

A doua zi, sâmbătă, dr. Jones a participat la o şedinţă convocată pentru prezentarea rezultatelor zborului din noaptea precedentă pentru căutarea fasciculelor germane. Pilotul, locotenentul de aviaţie H.E. Bufton, s-a înfăţişat personal cu un raport concis, cu trei chestiuni numerotate distinct. El şi un observator decolaseră de pe un aerodrom din apropiere de Cambridge, cu dispoziţia de a zbura doar către nord şi de a căuta transmisiuni asemănătoare cu cele generate de un sistem Lorenz de aterizare oarbă.

Mai întâi, Bufton a raportat că a descoperit în aer un fascicul subţire la 1,6 kilometri sud de Spalding, un oraş din apropierea coastei de nord-est a Angliei, unde litoralul se îngustează spre interior, formând un golf mare numit Wash.[20] Zborul a detectat semnale scurte, de tip punct, chiar la sud de fascicul şi lungi, de tip linie, în nord, aşa cum era de aşteptat de la un emiţător de tip Lorenz.

Apoi, Bufton a raportat că frecvenţa fasciculului detectat era de 31,5 megahertzi pe secundă, frecvenţă identificată anterior într-una din consemnările găsite de Serviciul de Informaţii al Aviaţiei.

În cele din urmă, a venit cea mai bună veste dintre toate, cel puţin pentru Jones. Zborul detectase un al doilea fascicul, cu caracteristici similare, ce se intersecta cu primul într-un punct din apropiere de Derby, pe locul unei fabrici Rolls-Royce care producea toate motoarele Merlin pentru avioanele

Spitfire şi Hurricane ale RAF. Acest al doilea fascicul, cu o frecvenţă diferită, trebuia să se intersecteze neapărat cu primul cu puţin înainte de ţintă, pentru a oferi echipajului german timp să-şi lanseze bombele.

În ciuda faptului că punctul de intersecţie părea să indice că ţinta era fabrica Rolls, cei prezenţi au sărbătorit momentul. Pentru Jones, în special, era o mare uşurare. Ofiţerul responsabil cu şedinţa, îşi amintea Jones, „începuse, practic, să ţopăie prin sală de încântare".

Acum foarte importante erau eforturile de a găsi o modalitate eficientă de contracarare a fasciculelor. *Knickebein* a primit numele de cod „Headache" („Durere de cap"), iar potenţialele contramăsuri – „Aspirin" („Aspirină").

Mai întâi de toate însă, Jones şi un coleg s-au dus la St. Stephen's Tavern din apropiere, un local popular în rândurile celor de la Whitehall, situat la mai puţin de 100 de metri de Big Ben, şi s-au îmbătat.

CAPITOLUL 15. LONDRA ŞI BERLIN

La ora 18:36, sâmbătă, 22 iunie, francezii au semnat un armistiţiu cu Hitler. Marea Britanie era acum oficial singură. A doua zi, la Chequers, vestea despre Franţa a tensionat atmosfera. „La parter, un mic dejun într-o atmosferă dezolantă şi plictisitoare", scria Mary în jurnalul

Churchill era abătut la culme. Ceea ce îi măcina gândurile şi îi întuneca dispoziţia era flota franceză. Germania nu dezvăluise imediat termenii exacţi ai armistiţiului, soarta oficială a flotei rămânând astfel un mister. Părea cert că Hitler îşi va însuşi vasele franceze. Efectul avea să fie catastrofal, urmând foarte probabil să modifice balanţa puterii în Mediterana şi, în acelaşi timp, să facă o invazie

germană a Angliei şi mai certă.

Comportamentul lui Churchill a enervat-o pe Clementine. Aceasta s-a aşezat să-i scrie o scrisoare, dându-şi seama, ca de obicei, că cel mai bun mod de a-i atrage atenţia asupra oricărui lucru era scrisul. Ea a început astfel: „Sper că mă vei ierta dacă îţi spun ceva ce simt că trebuie să ştii".

A terminat scrisoarea, însă apoi a rupt-o.

La Berlin, victoria părea aproape. Duminică, 23 iunie, Joseph Goebbels, al cărui titlu oficial era de ministru al propagandei publice şi al iluminării poporului, a convocat şedinţa obişnuită de dimineaţă cu principalii săi agenţi de propagandă, de data aceasta pentru a comunica noua direcţie a războiului, acum, că Franţa îşi oficializase capitularea.

Cu Franţa în stăpânire, a spus Goebbels grupului, Anglia trebuia să devină acum principalul obiectiv al atenţiei lor.[2] El a avertizat să nu care cumva să fie făcuţi cetăţenii să creadă că va urma o victorie rapidă. „Este încă imposibil de spus cum va continua acum lupta împotriva Angliei şi, în nici un caz, nu trebuie creată impresia că ocuparea Marii Britanii este pe cale să înceapă mâine", a spus Goebbels, conform minutei de la şedinţă. „Pe de altă parte, nu încape nici o îndoială că Marea Britanie va primi aceeaşi sentinţă ca Franţa dacă persistă în a fi reticentă la soluţii raţionale" — şi se referea aici la un acord de pace.

Cu Marea Britanie înfăţişându-se acum drept ultimul gardian al libertăţii europene, spunea Goebbels, Germania trebuia să sublinieze acum în replică ideea că „suntem lideri în confruntarea dintre Europa continentală şi plutocraticul popor insular britanic". Comunicatorii vorbitori de limbi străine ai Germaniei trebuiau, de aici înainte, „să opereze în modul deliberat şi sistematic cu sloganuri de genul: «Naţiuni cile Europei: Marea Britanie vă organizează înfometarea!» etc."

într-o remarcă neconsemnată în minute, însă citată ulterior de un membru al biroului de presă al Reichului, Goebbels a mai spus grupului: „Ei bine, săptămâna aceasta va aduce cea mai mare schimbare în Marea Britanie”[3] – însemnând că, după căderea Franței, publicul englez avea, mai mult ca sigur, să cearâ în gura mare pacea. „Churchill, desigur, nu poate să reziste", a spus el. „Se va forma un guvern de compromis. Suntem foarte aproape de sfârşitul războiului."

CAPITOLUL 16. COD ROŞU

La Londra, luni, 24 iunie, Cabinetul de Război al lui Churchill s-a întrunit de trei ori, o dată dimineața şi de două ori seara, ultima întrunire începând la ora 10:23. În cea mai mare parte a timpului s-a discutat despre ceea ce subsecretarul de stat de la externe, Cadogan, numea „problema îngrozitoare a flotei franceze".[1]

La începutul acelei zile, ziarul *Times* din Londra dezvăluise termenii armistițiului francez, pe care Germania nu-i făcuse încă publici oficial. Trupele germane aveau să ocupe nordul şi vestul Franței, restul țării urmând a fi administrat de un guvern nominal liber stabilit la Vichy, aflat la circa 322 de kilometri sud de Paris. Articolul 8 a fost citit cu cel mai mare interes de Churchill: „Guvernul german declară solemn că nu are nici o intenție să folosească în scopuri proprii în timpul războiului flota franceză staționată în porturile din regiunile aflate sub control german, cu excepția acelor unități necesare pentru supravegherea coastei şi detectarea minelor".[2] Articolul mai cerea navelor franceze care operau în afara apelor teritoriale franceze să se întoarcă în Franța, dacă nu era nevoie de ele pentru protejarea coloniilor deținute de francezi.

Clauza, aşa cum a fost publicată ulterior de Germania, includea această frază: „Guvernul german promite de asemenea solemn şi declară în

mod expres că nu intenţionează să revendice flota franceză la încheierea

Churchill nu a crezut nici măcar o clipă că Germania îşi va onora promisiunea. Dincolo de ticăloşia obişnuită a lui Hitler, formularea însăşi a textului articolului părea să ofere multă libertate în modul de întrebuinţare a navelor franceze. Ce însemna mai exact sintagma „supravegherea coastei"? Sau „detectarea minelor"? Churchill a râs la auzirea promisiunii „solemne" a Germaniei. Aşa cum va spune ulterior în faţa Parlamentului: „Întrebaţi mai multe ţări care este valoarea unei asemenea asigurări oficiale" .[4]

În ciuda celor trei şedinţe de consiliu, miniştrii nu au reuşit să contureze o direcţie finală de acţiune.

Imediat după încheierea ultimei şedinţe, la ora 1:15 în dimineaţa zilei de marţi, sirenele de atac aerian au început să urle, primul „cod roşu" al oraşului din septembrie trecut când începuse războiul. Alarma însemna că un atac era iminent, dar nu a apărut nici un bombardier. Alarma fusese declanşată de un avion civil.

Aşteptând sunetul care să anunţe trecerea pericolului, Olivia Cockett şi-a deschis jurnalul pe care îl ţinea pentru Mass-Observation şi a scris: „Noaptea este foarte liniştită. Ceasul ticăie zgomotos. Patru vaze cu trandafiri şi una cu crini albi cu tije lungi împrăştie un plăcut parfum dulceag în aer."[5] Sub privirile familiei, ea a luat crinii şi s-a întins apoi pe covor, aşezându-şi florile pe piept, ca la o înmormântare. „Toţi au râs", a scris ea, „dar nu chiar în hohote."

Serviciul Intern de Informaţii a raportat în acea marţi că între 10 şi 20% din populaţia Londrei nu auzise sirena. „Mulţi oameni nu şi-au părăsit dormitoarele", scria în raport, „iar părinţii nu s-au repezit să-şi trezească din somn copiii."[6] O fetiţă de şapte ani a inventat un cuvânt pentru sirene: „Wibble-Wobbles".

Ameninţarea invaziei părea să crească zilnic. Vineri, 28 iunie, Churchill a primit o notă de la dr. Jones de la Departamentul de Informaţii al Aviaţiei, care părea să aibă talentul transmiterii de veşti tulburătoare. În nota sa, Jones raporta că aceeaşi „sursă ireproşabilă" care furnizase informaţia critică despre fasciculele germane aflase că o unitate antiaeriană a forţelor aeriene germane, cunoscută sub numele *Flakkorps I*, solicita să fie trimise imediat la cartierul general 1 100 de hărţi ale Angliei la diferite scări. Jones evidenţia că aceasta putea indica „intenţia de a debarca unităţi antiaeriene motorizate atât în Anglia, cât şi în Irlanda".[7] O asemenea forţă putea fi necesară pentru sprijinirea unei armate invadatoare la apărarea împotriva RAF şi consolidarea poziţiei pe teritoriul ocupat.

Churchill ştia că „sursa ireproşabilă" nu era, de fapt, un individ, ci, mai degrabă, organizaţia de elită de criptanaliză de la Bletchley Park. El era unul dintre puţinii oficiali de rang înalt de la Whitehall care ştia despre existenţa organizaţiei. Jones, ca director adjunct al Serviciului de Informaţii al Aviaţiei, ştia şi el. Secretele de la Bletchley ajungeau la Churchill într-o cutie specială de corespondenţă de culoare galbenă, separat de obişnuita cutie neagră, pe care numai el era autorizat să o deschidă. Interceptarea solicitării de hărţi era menită să îngrijoreze, pentru că era genul de măsură pregătitoare concretă de aşteptat înaintea unei invazii. Churchill a trimis imediat copii ale mesajului Profului şi „Mopsului" Ismay.

După socotelile lui Churchill, următoarele trei luni reprezentau perioada în care ameninţarea invaziei avea să fie cea mai mare, după care vremea urma să devină treptat tot mai urâtă, aşadar, descurajatoare.

Tonul minutelor lui era tot mai imperativ şi mai precis. La îndemnul Profului, i-a spus „Mopsului" Ismay că trebuiau săpate tranşee de aproape 400 de metri lungime peste orice câmp deschis, ca măsură

de apărare împotriva tancurilor şi pentru a împiedica aterizarea avioanelor cu trupe la bord, precizând că „acest lucru ar trebui făcut simultan în toată ţara în următoarele 48 de ore".[8] Într-o notă separată, datată duminică, 30 iunie, i-a ordonat Mopsului să se ocupe de întocmirea unui studiu al mareelor şi al fazelor lunii în Estuarul Tamisei şi în alte locuri, pentru a determina „În ce zile condiţiile vor fi cele mai favorabile unei in' vazii de pe mare". Tot în acea duminică, i-a trimis Mopsului o minută pe un subiect de o sensibilitate aparte: folosirea gazului toxic împotriva trupelor invadatoare. „Presupunând că ar fi afectate locuinţe de pe coasta noastră, nu ar putea exista puncte mai bune pentru utilizarea iperitei decât aceste plaje şi aceste locuinţe", scria el.[9] „În opinia mea, nu va fi nevoie să aşteptăm ca inamicul să adopte astfel de măsuri. El le va adopta cu certitudine dacă va crede că va merita." I-a cerut lui Ismay să afle dacă „înecarea" plajelor în gaz toxic ar fi fost eficientă.

O altă ameninţare îl îngrijora în mod deosebit: paraşutiştii germani şi membrii Coloanei a cincea. „Trebuie să acordaţi mare atenţie", scria el, „celor care poartă uniforma britanică."[10]

Stresul gestionării războiului începuse să-l marcheze pe Churchill, iar Clementine devenea tot mai îngrijorată. Toată săptămâna de dinainte, la Chequers, el fusese deosebit de grosolan. După ce rupsese prima ei scrisoare pe această temă, Clementine i-a scris din nou.

Ea i-a spus că un membru din cercul intim al lui Churchill, pe care nu l-a numit, „a fost la mine şi mi-a spus că există pericolul să fii antipatizat de către colegii şi subordonaţii tăi din cauza sarcasmului tău grosolan şi a stilului arogant".[11] Şi-a asigurat soţul că sursa acestei nemulţumiri era „un prieten devotat „, care acţiona total dezinteresat.

Secretarii privaţi ai lui Churchill, scria ea, păreau să fie hotărâţi doar să constate şi să ridice din umeri

nepăsători. „La un nivel mai înalt, dacă o idee este sugerată (la o întrunire, de exemplu), se spune că ai fi atât de disprețuitor, încât nu mai vine nimeni cu nici o idee, fie ea bună sau rea."

Auzirea acestor lucruri o şocase şi o rănise, spunea ea: „Pentru că în toţi aceşti ani m-am obişnuit ca toţi cei care au lucrat cu tine şi în subordinea ta să te iubească". Căutând să explice degradarea comportamentului lui Churchill, prietenul devotat spusese: „Fără îndoială că este tensiunea".

Dar nu doar observaţiile prietenului au determinat-o pe Clementine să-şi scrie scrisoarea. „Dragul meu Winston", începea, „trebuie să mărturisesc că am observat o deteriorare a comportamentului tău; şi nu mai eşti la fel de amabil ca înainte."

Ea îl avertiza că, deţinând puterea de a da ordine şi de a „demite pe oricine", era obligat să menţină un standard înalt de comportament – să „combine buna-cuviinţă, bunătatea şi, dacă este posibil, calmul olimpian". Îi amintea că în trecut îi plăcea să citeze o maximă franceză: *„Oti ne règne sur les âmes que par le calme"*, adică, în esenţă, „Trebuie să conduci cu calm".

Îi scria: „Nu suport gândul că cei care servesc Ţara şi pe tine nu te-ar iubi, admira şi respecta". Apoi îl avertiza: „Nu vei obţine cele mai bune rezultate cu irascibilitate şi mitocănie. Acestea vor genera nrecis ori antipatie, ori mentalitate de sclav – (Revolta în vreme de război fiind de neconceput!)"

Clementine încheia astfel: „Te rog, iart-o pe a ta iubitoare şi grijulie Clemmie".

În josul paginii a desenat o caricatură a unei pisici odihnindu-se, cu coada răsucită, adăugând un post-scriptum: „Am scris aceste rânduri la Chequers, duminica trecută, le-am rupt, dar iată-le acum din nou".

Irascibilul Churchill descris de ea nu era totuşi cel pe care John Colville l-a întâlnit în acea dimineaţă când a intrat, la ora 10, în dormitorul lui Churchill din Downing Street numărul 10.

Prim-ministrul părea foarte relaxat. Era în pat, sprijinit de speteaza acestuia. Purta un halat de casă roşu aprins şi fuma trabuc. Avea alături o scuipătoare din crom pentru trabucurile consumate (de fapt, o frapieră de la hotelul Savoy) şi Cutia, deschisă şi pe jumătate plină cu documente. îi dicta doamnei Hill, care şedea la capătul patului cu maşina ei de scris. Fumul de trabuc plutea gros în cameră. Motanul negru al lui Churchill, Nelson, era şi el tolănit la capătul patului, întruchiparea calmului şi a

Din când în când, Churchill privea drăgăstos animalul şi murmura: „Iubitul meu motan".

CAPITOLUL 17. „TOFREK!"

Ca refugiu de la toate tensiunile şi nebunia zilelor de lucru din Londra, Chequers era o adevărată mană cerească pentru Churchill. Locul devenise deja postul său de comandă de la ţară, unde convoca o mulţime de oaspeţi – generali, miniştri, oficiali străini, rude, subalterni – invitaţi acolo să ia masa, să rămână peste noapte sau să „cineze şi să înnopteze". A adus acolo un secretar privat (lăsându-i pe ceilalţi la datorie în Londra), două dactilografe, pe valetul său, şoferul, două telefoniste şi, ca de obicei, pe inspectorul Thompson. Domeniul era înconjurat cu sârmă ghimpată, soldaţii din Garda Coldstream patrulau pe dealuri, prin văi şi de-a lungul hotarelor proprietăţii, santinele păzeau toate căile de acces, cerând parole tuturor celor care intrau, inclusiv lui Churchill. în fiecare zi, mesagerii aduceau rapoarte şi minute şi ultimele informaţii, toate în cutia neagră sau în cea galbenă pentru documente strict secrete. Churchill primea opt cotidiene plus ziarele de duminică şi le citea pe toate. Deşi îşi lua pauze pentru masă, plimbări, băi şi siestă, petrecea aproape toată ziua dictând minute şi discutând despre război cu oaspeţii lui, cam la fel cum făcea şi în Downing numărul 10, dar aici cu o

diferență crucială: casa înlesnea un schimb mai ușor și mai sincer de idei și de opinii, încurajat de simplul fapt că toată lumea își lăsase birourile în urmă și aveau o multitudine de noi ocazii de a face conversație — drumeții pe dealurile Coombe, plimbări prin grădina de trandafiri, partide de crichet și runde de pinăcle, înlesnite și mai mult de râuri de șampanie, de whisky și de coniac.

Discuțiile se prelungeau mult după miezul nopții. La Chequers, oaspeții știau că puteau vorbi mai liber decât în Londra și cu maximă confidențialitate. După o săptămână, noul comandant al Forțelor Interne, Alan Brooke, îi scria lui Churchill pentru a-i mulțumi pentru invitațiile periodice la Chequers și „pentru că mi-ați oferit ocazia de a discuta problemele de apărare ale acestei țări cu dumneavoastră și de a vă prezenta câteva dintre dificultățile pe care le întâmpin. Aceste discuții neoficiale sunt pentru mine de cel mai mare ajutor și sper sincer că înțelegeți cât de recunoscător vă sunt pentru amabilitatea dumneavoastră.[1.1]

Churchill, la rândul său, se simțea mai relaxat la Chequers, înțelegând că se putea comporta cum dorea, convins de certitudinea că orice se întâmpla acolo avea să rămână secret (poate o încredere nefondată, ținând cont de memoriile și jurnalele care au apărut după război, precum florile de deșert la prima ploaie). Acesta era, spunea el, un *cercle sacré*. Un cerc sacru.

Generalul Brooke își amintea o zi anume când Churchill, la ora 2 dimineața, sugerase ca toți cei prezenți să se retragă în salonul mare pentru sandviciuri, ceea ce Brooke, istovit, spera să fie semnalul că noaptea avea să se încheie curând, iar el se putea duce la culcare.

„Dar nu!", scria el.[2]

Ce a urmat a fost unul din acele momente frecvente la Chequers, care rămâneau vii în amintirea oaspeților pe

„El pornise un gramofon", scria Brooke, „şi, în halatul acela de casă multicolor, cu un sandvici într-o mână şi salată de năsturel în cealaltă, a început să se plimbe în cerc prin salon, săltând din când în când pe muzică." În timp ce înconjura salonul, se mai oprea uneori „ca să declame vreun citat preţios ori vreun gând". Într-o astfel de pauză, Churchill asemuise viaţa omului cu o plimbare de-a lungul unui culoar mărginit de ferestre închise. „În dreptul fiecărei ferestre, o mână necunoscută o deschide, iar lumina ce pătrunde înăuntru se simte şi mai intensă în contrast cu bezna de la capătul culoarului."

Apoi continuase să danseze.

În acel ultim sfârşit de săptămână din iunie, casa a fost plină până la refuz. Cel puţin zece oaspeţi au venit, unii pentru cină, alţii ca să stea la masă şi să înnopteze acolo. Lordul Beaverbrook a sosit debordând de exuberanţă şi de irascibilitate. Alexander Hardinge, secretarul privat al regelui, a rămas doar la ceai. Fiul lui Churchill, Randolph, şi soţia lui în vârstă de 20 de ani, Pamela, au venit şi ei pentru a-şi petrece acolo sfârşitul de săptămână. Acum sosise şi generalul Bernard Paget, şef de stat-major al Forţelor Interne, şi Leopold Amery, membrul conservator al Parlamentului al cărui impresionant strigăt cromwellian – „În numele lui Dumnezeu, plecaţi!" – îl ajutase pe Churchill să vină la putere.

Conversaţia a fost variată: producţia de avioane, noutatea războiului cu blindate cil germanilor, căderea Franţei, cum trebuia abordat ducele de Windsor, a cărui abdicare pentru a se căsători cu Wallis Simpson, cu patru ani înainte, continua să provoace mari nemulţumiri, şi unde şi cum aveau cel mai probabil să debarce forţele cotropitoare. Un invitat, generalul Augustus Francis Andrew Nicol Thorne, comandantul trupelor care aveau misiunea de a apăra coasta engleză în zona cea mai îngustă a canalului, s-a declarat convins că zona lui era

principala ţintă şi că Germania va încerca să mobilizeze 80 000 de soldaţi pe acele plaje.

Sâmbătă, în după-amiaza de 29 iunie, în timp ce Churchill şi Beaverbrook discutau între patru ochi şi, ca de obicei, aprins, John Colville s-a folosit de pauză pentru a- şi petrece după-amiaza însorită şi caldă în grădină cu Clementine şi cu fiica ei Mary, „pe care o consider o cunoştinţă mult mai amabilă şi mai apropiată", scria el.

A urmat ceaiul, după care Randolph Churchill i-a oferit lui Colville o mostră dintr-o faţă mai grosolană a vieţii familiei Churchill. „Îl consideram pe Randolph unul dintre cei mai deranjanţi oameni pe care îi cunoscusem vreodată: zgomotos, ambiţios, cârtitor şi, sincer, antipatic", scria Colville.[3] „Nu mi se părea inteligent." Într-adevăr, Randolph avea reputaţia de oaspete mitocan al casei. Era cunoscută plăcerea lui de a porni dispute până şi cu cei mai respectabili comeseni, părând să se contrazică intenţionat cu toţi cei prezenţi. El a respins ceea ce Colville numise „război preventiv", învinuindu-i pe oaspeţi mai degrabă pentru ceea ce se aştepta să spună aceştia decât pentru ceea ce spuneau de fapt. Adesea, pornea dispute cu Churchill însuşi, spre marea jenă a acestuia. Nu ajuta deloc nici faptul că obişnuia să se scobească în nas în public şi că avea accese sâcâitoare de tuse. „Tuşea lui este ca un dragor uriaş care aduce la suprafaţă din adâncuri lucruri metamorfozate de mare", scria lady Diana Cooper, soţia ministrului informaţiilor, Duff Cooper, care se declara prietenă cu Randolph.[4] „Iar el scuipă acele chestii în palmă."

Lucrurile s-au înrăutăţit în timpul mesei, scria Colville. Randolph „numai amabil nu a fost cu Winston, care îl adoră".[5] „A făcut o scenă" în faţa şefului de stat-major al Forţelor Interne, Paget, criticând generalii, lipsa de echipament şi delăsarea guvernului.

Când cantitatea mare de alcool de peste zi şi-a

făcut efectul, Randolph a devenit mai gălăgios şi chiar şi mai agresiv.

Soţia lui Randolph, Pamela, era opusul lui: fermecătoare, amuzantă şi cochetă. Deşi avea doar 20 de ani, era sofisticată şi încrezătoare ca o femeie meii matură, posedând totodată şi un grad de cunoştinţe sexuale neobişnuite pentru cercul ei. Lucrul acesta fusese evident încă de cu doi ani în urmă, când Pamela „ieşise în lume" şi fusese prezentată pentru prima oară în societate. „Pam era teribil de sexy şi ieşea mult în evidenţă", spunea o colegă domnişoară debutantă în societate.[6] „Era foarte rotofeie şi cu sâni atât de mari că o poreclisem cu toţii «lăptăreasa». Purta tocuri înalte şi dădea din fund când mergea. Nouă ni se părea destul de vulgară. Era cunoscută drept şarmantă, o tânără foarte sexy." Un oaspete american, Kathy Harriman, scria: „Este o fată minunată, de vârsta mea, dar una dintre cele mai înţelepte tinere pe care le-am cunoscut vreodată – cunoaşte tot ce ţine de politică sau de altă natură".[7]

Prin căsătoria ei, Pamela se apropiase de familia Churchill. Era de asemenea prietenă cu lordul Beaverbrook, care îi aprecia capacitatea de a se învârti în cele mai înalte cercuri ale societăţii. „Îi transmitea lui Beaverbrook tot ce ştia despre oricine", spunea crainicul radio american Reagan McCrary, cunoscut mai bine ca Tex, editorialist pentru *New York Daily Minor* al lui William Randolph Hearst.[8] „Beaverbrook era un bârfitor, iar Pamela era câinele lui de aport."

Pamela şi Randolph se căsătoriseră pe 4 octombrie 1939, după o relaţie scurtă, graba fiind, cel puţin parţial, determinată de dorinţa lui Randolph de a avea un copil – un fiu care să-i fie moştenitor – înainte să fie trimis pe front şi să moară, un scenariu pe care îl considera inevitabil. O ceruse de soţie pe Pamela de la a doua lor întâlnire, iar ea, sub impulsul momentului, acceptase. El era cu aproape

zece ani mai mare decât ea şi extrem de arătos, dar ceea ce a atras-o cel mai mult pe Pamela a fost faptul că era un Churchill, în centrul puterii. Deşi Clementine nu fusese de acord cu căsătoria, Churchill, numind-o pe Pamela „o fată fermecătoare", şi-a deschis larg braţele şi nu a văzut nici o problemă în viteza cu care avansase relaţia celor doi. „Mă aştept ca el să intre în acţiune la începutul primăverii", îi scria Churchill unui prieten, la scurt timp după nuntă, „aşa că sunt foarte bucuros că s-a însurat înainte să plece."[9]

Churchill considera căsnicia un lucru simplu, căutând să-i risipească misterul printr-o serie de aforisme. „Pentru a fi căsătorit nu-ţi trebuie decât şampanie, o cutie cu trabucuri şi un pat dublu", spunea el.[10] Sau: „Unul dintre secretele unei căsnicii fericite este să nu vorbeşti niciodată şi nici să nu o vezi pe persoana iubită înainte de prânz"." Churchill avea o formulă şi pentru dimensiunea unei familii. Patru copii era numărul ideal: „Unul, copia soţiei, altul, copia ta, al treilea, pentru creşterea demografică, iar al patrulea, pentru eventualitatea unui accident".[12]

Neliniştea lui Clementine faţă de căsătorie rezulta mai degrabă din îngrijorările pentru fiul ei decât pentru Pamela. Relaţia lui Clementine cu Randolph fusese întotdeauna încordată. El fusese un copil dificil. „Combativ", conform directorului şcolii.[13] Împinsese odată o doică în cada de baie plină cu apă; altă dată, sunase la Ministerul de Externe şi se dăduse drept Churchill.[14] Există o poveste conform căreia şi-ar fi încurajat un verişor să verse conţinutul oalei de noapte pe fereastra deschisă direct în capul lui Lloyd George. Venită într-o vizită la şcoală, pe când fiul ei avea nouă ani, Clementine l-a pălmuit, un gest pe care Randolph l-a calificat ulterior drept momentul în care şi-a dat seama că ea îl ura.[15] Nu a fost un elev remarcabil, atrăgându-şi frecvent criticile lui
Churchill pentru lipsa de rigoare academică.

Churchill îi critica chiar şi scrisul, înapoindu-i o dată acasă o scrisoare cu corecturi de redactare făcute cu roşu. Randolph a intrat la Oxford doar prin intervenţia amabilă a lui Frederick Lindemann, Profesorul, care îl trata ca pe un drag nepot. Dar Randolph nu a excelat nici acolo. „Viaţa ta zadarnică şi trândavă mă ofensează [foarte] tare", scria Churchill.[16] „Se pare că duci o existenţă perfect nefolositoare." Churchill îl iubea, scria John Colville, dar cu timpul „l-a plăcut din ce în ce mai puţin".[17] Clementine devenise între timp, după toate standardele, un părinte distant, ce dădea dovadă de puţină căldură maternă. „Acesta a fost unul dintre motivele pentru care el era aşa un coşmar", i-a spus un prieten lui Christopher Ogden, biograful Pamelei. „Nu a primit niciodată nici măcar un pic de dragoste maternă, Clemmie l-a urât pe Randolph toată viaţa ei."

Mary Churchill oferea o analiză mult mai nuanţată a fratelui ei, observând că „pe măsură ce personalitatea lui s- a dezvoltat, a produs trăsături de caracter şi de fizionomie prea diferite de întreaga fire şi atitudine a mamei sale faţă de viaţă".[18] Conform percepţiei lui Mary, Randolph „avea nevoie în mod clar de mâna tatălui, însă întreaga sarcină a strunirii lui a căzut aproape în întregime pe umerii lui Clementine, astfel încât, încă din primele zile, ea şi Randolph au fost în conflict".

Randolph era zgomotos, era lipsit de tact, bea prea mult, cheltuia mult peste ce câştiga – solda şi salariul primit pentru postul de corespondent la *Evening Standard*, publicaţia lui Beaverbrook – şi juca jocuri de noroc cu o lipsă de abilitate înfricoşătoare. Chiar şi după ce Churchill a încercat să-şi stabilizeze situaţia financiară în acea primăvară, Randolph i-a cerut ajutorul pentru a-şi achita datoriile, lucru cu care Churchill a fost de acord. „A fost într-adevăr generos din partea ta să spui că vei acoperi 100 de lire din facturile mele", îi scria Randolph tatălui său pe 2 iunie.[19] Doar suma

aceea era echivalentul a peste 6 000 de dolari la valoare de azi. „Sper că nu este un inconvenient prea mare pentru tine să faci asta. Îţi trimit aici două dintre cele mai urgente."

Din punctul de vedere al viitorului cuplului, mai îngrijorătoare era atitudinea lui Randolph faţă de femei şi de sex. Pentru el, fidelitatea era o condiţie fungibilă. Adora cuceririle sexuale, indiferent dacă ţinta lui era căsătorită sau nu, şi profita de prostul obicei vechi de secole din casele de la ţară prin care gazdele ofereau cazare pentru oaspeţi pentru a încuraja relaţiile sexuale. Randolph s-a lăudat la un moment dat că obişnuia să intre în camerele femeilor fără să fie invitat, în caz că, poate, prezenţa lui ar fi fost binevenită. I-a povestit asta unei prietene, care a glumit sardonic: „Probabil că eşti alungat de multe ori".[20]

El a spus râzând: „Aşa este, dar am parte şi de multe partide de amor".

Randolph a demonstrat de la început că era orice în afară de un soţ ideal. Deşi transmitea o imagine de fermecător, avea totodată o latură anostă. În timpul lunii de miere, serile, în pat, obişnuia să-i citească Pamelei din *Istoria declinului şi a prăbuşirii Imperiului Roman*, de Edward Gibbon. Citea pasaje lungi, tratând-o pe Pamela mai degrabă ca pe o elevă neatentă decât ca pe consoarta cu care împărţea patul, întrebând din când în când: „Eşti atentă?"[21]

Da, răspundea ea.

Dar el voia dovada. „Atunci, care a fost ultima propoziţie?"

Pentru moment, totul fusese eclipsat de faptul că Pamela era acum însărcinată în şase luni. Era foarte liniştitor: aici, în toiul unei conflagraţii mondiale, venea dovada că ritmurile mai măreţe ale vieţii persistau şi că în faţă se prefigura un viitor, în ciuda perspectivelor incerte ale momentului. Dacă mergea totul bine – dacă Hitler nu ar fi invadat, dacă gazul toxic nu cir fi distrus peisajul –, copilul avea să se

nască în octombrie. Pamela îşi numea fătul „Gogoşica mea".

După cină – după şi mai mult vin şi mai multă şampanie – Colville a ieşit la o plimbare cu Mary şi cu încă un oaspete, prietena lui Mary, Judy Montagu, reamintindu-şi cu această ocazie că, oricât de bucolică şi de adorabilă era acea moşie, un război bătea la uşă, iar Chequers era strict păzit.
Cei trei s-au trezit „puşi la încercare în cel mai alarmant mod cu putinţă de fioroasele santinele", scria Colville.[22] Din fericire, cunoşteau toţi parola zilei, „Tofrek", probabil o referire la o bătălie din secolul al XIX-lea din Sudan.

Ulterior, când l-a sunat pe ministrul aerului la Londra, pentru ultimele detalii ale raidurilor germane din acea noapte, Colville a aflat că o flotilă de avioane inamice tocmai fusese reperată foarte aproape de Chequers. Colville i-a dus vestea lui Churchill, care i-a spus: „Pun pariu pe ce vrei tu că nu vor lovi casa".

Încântat de perspectiva acţiunii, Churchill a ieşit în grabă mare din clădire, a trecut pe lângă santinelă, strigând în timpul acesta: „Prieten – Tofrek – Prim-Ministru", gardianul rămânând cu gura căscată de uimire.

Colville şi generalul Paget, şeful de stat-major al Forţelor Interne, l-au urmat mergând agale. Paget, amuzat, a spus: „Ce om minunat de tonic".

Totul era ameţitor pentru Colville, mereu prezent, totuşi mereu în fundal, iar a doua zi, duminică, 30 iunie, de dimineaţă, în timp ce şedea pe un scaun la soare, reflecta în jurnalul său asupra ciudăţeniei situaţiei: „Este un sentiment ciudat să-ţi petreci sfârşitul de săptămână într-o casă la ţară, nu ca musafir şi totuşi, dintr-o mie de motive, în relaţii destul de apropiate cu familia. A semănat foarte mult cu orice altă petrecere de la sfârşit de săptămână, cu excepţia conversaţiei, care a fost, desigur, genială. Este o încântare să auzi discuţii în

cunoştinţă de cauză, nepunctate de remarci prosteşti şi inculte (cu excepţia celor ocazionale ale lui Randolph), şi este o uşurare să te afli în fundal, cu mici comisioane ocazionale de executat, dar puţine păreri de exprimat, în loc să se aştepte de la tine să fii interesant, pentru că eşti secretarul privat al prim-ministrului."[23]

în ziua aceea, ca un vestitor al invaziei ce părea că se va întâmpla curând, germanii au atacat şi au ocupat Guernesey, a doua cea mai mare dintre insulele Canalului Mânecii din largul coastei Normandiei, o dependenţă a coroanei britanice, aflată la mai puţin de 200 de mile marine de Chequers. A fost o acţiune nesemnificativă – germanii au ocupat insula cu doar 469 de soldaţi dar în acelaşi timp tulburătoare.

CAPITOLUL 18. DEMISIA NR. 1

De parcă războiul şi invazia nu ar fi reprezentat suficiente subiecte de gândire, în aceeaşi duminică, 30 iunie, lordul Beaverbrook, prietenul apropiat şi consilierul lui Churchill şi magicianul industriei, şi-a depus demisia.

Scrisoarea începea într-o notă optimistă, cu reiterarea faptului că în cele şapte săptămâni de când Beaverbrook devenise ministru al producţiei de avioane, aceasta crescuse într-un ritm aproape de neconceput: RAF aveau acum la dispoziţie 1 040 de aparate de zbor gata de funcţionare, comparativ cu 45 când preluase el frâiele – deşi modul în care obţinuse aceste cifre va deveni în curând subiect de dispută.[1] El făcuse ceea ce îşi propusese, acum era momentul să se retragă. Conflictul lui cu Ministerul Aerului devenise atât de grav, încât îi împiedica desfăşurarea activităţii.

„Acum este esenţial ca Ministerul Producţiei de Aeronave să treacă în grija unui om care să ţină legătura şi să fie simpatizat de Ministerul Aerului şi de ofiţerii superiori din aviaţie", scria el. Se învinuia, declarând că nu era potrivit pentru a conlucra cu

oficialii Ministerului Aerului. „Sunt sigur că un altul ar putea prelua responsabilităţile, cu speranţa şi perspectiva acelei măsuri de sprijin şi de simpatie care mie mi-au fost refuzate."

A cerut să fie exonerat de îndatoriri imediat ce succesorul lui va fi fost complet informat cu privire la operaţiunile şi la proiectele în curs ale ministerului său.

„Sunt convins", scria el, „că activitatea mea a ajuns la final şi că sarcina mea s-a încheiat."

John Colville a ghicit că adevăratul motiv al lui Beaverbrook era o dorinţă de a demisiona „în culmea succesului, înainte de ivirea unor noi dificultăţi".[2] Colville considera motivul nedemn. „Este ca atunci când ai încerca să nu mai joci cărţi imediat după o mână norocoasă", scria el în jurnalul personal.

Churchill, evident enervat, i-a trimis lui Beaverbrook răspunsul său a doua zi, luni, 1 iulie. În loc să i se adreseze cu Max, sau pur şi simplu, Beaverbrook, el şi-a început scrisoarea cu un glacial „Dragă domnule ministru al producţiei de aeronave".[3]

„Am primit scrisoarea dumneavoastră din 30 iunie şi mă grăbesc să spun că într-un moment ca acesta, când o invazie este considerată iminentă, nici nu încape discuţie să fie acceptată demisia vreunuia dintre miniştri. Vă solicit, prin urmare, să vă luaţi gândul de la această chestiune şi să continuaţi extraordinara activitate pe care o desfăşuraţi, de care siguranţa noastră depinde într-o mare măsură."

Între timp, îi spunea Churchill, „eu voi analiza cu răbdare cum să vă satisfacem cerinţele în ceea ce priveşte controlul asupra acelor părţi comune departamentului dumneavoastră şi Ministerului Aerului şi, de asemenea, cum să fie rezolvate nefericitele diferende apărute".

Un Beaverbrook parţial temperat a răspuns imediat. „Cu certitudine că nu-mi voi neglija îndatoririle de aici în faţa invaziei. Dar este esenţial –

şi cu atât mai mult astfel din cauza acestei ameninţări de atac armat asupra ţărmurilor noastre – ca procesul de transfer al acestui minister să aibă loc cât mai curând posibil."[4]

El îşi exprima apoi din nou frustrările: „Nu pot obţine informaţiile solicitate despre provizii sau echipamente. Nu pot obţine permisiunea de a desfăşura operaţiuni esenţiale de consolidare a rezervelor noastre la maximum în vederea pregătirii pentru ziua invaziei.

îmi este imposibil să merg mai departe deoarece în ultimele cinci săptămâni s-a produs o ruptură prin presiunea pe care am fost obligat să o exercit asupra ofiţerilor reticenţi."

Această ruptură, scria el, „nu poate fi reconciliată".

Dar Beaverbrook nu mai ameninţa cu demisia imediată. Churchill era uşurat. Plecarea lui Beaverbrook în acel moment ar fi lăsat un gol de neumplut în scutul de consiliere şi de sprijin care îl înconjura pe prim-ministru. Acest lucru avea să devină evident ulterior în acea seară, când, cu ameninţarea demisiei acum înăbuşită, Churchill a fost nevoit să-l convoace pe Beaverbrook în Downing Street numărul 10 pentru a aborda o chestiune de cea mai mare urgenţă.

CAPITOLUL 19. FORŢA H

Noaptea era neobişnuit de întunecată, aproape fără lună. Un vânt puternic zgâlţâia ferestrele din Downing Street numărul 10. Churchill avea nevoie de sfatul unui prieten – un prieten hotărât, cu mintea limpede.

Abia trecuse de miezul nopţii când l-a chemat pe Beaverbrook în Camera Cabinetului. Nu încăpea nici o îndoială că Beaverbrook era încă treaz şi sprinten. Ca ministru al producţiei de aeronave, avea acelaşi program precum Churchill, îndemnându-şi angajaţii să găsească modalităţi de a face fabricile de avioane din Marea Britanie să accelereze producţia. Scurta

insurecție a lui Beaverbrook fusese mai degrabă un capriciu de şcolar ce urmărise obținerea sprijinului lui Churchill împotriva Ministerului Aerului decât o încercare serioasă de a renunța la funcție.

Prezenți deja la întâlnire erau cei doi şefi ai Amiralității, primul lord A.V. Alexander şi directorul său operațional, primul lord al Amiralității sir Dudley Pound. În cameră era o atmosferă tensionată. Chestiunea măsurilor ce trebuiau luate în privința flotei franceze ajunsese la o simplă alegere între da ori ba – preluarea sau nu a flotei, ca să nu ajungă în mâinile lui Hitler. Marina Regală era pregătită să execute un plan nou conceput pentru „capturarea, controlul sau dezactivarea efectivă a întregii flote franceze disponibile, executate simultan", însemnând orice vas aflat în porturi engleze precum Plymouth şi Southampton, dar şi cele ancorate la bazele franceze din Dakar, Alexandria şi Mers el-Kebir, din Algeria. Un element al planului, nume de cod Operațiunea Catapulta, se concentra asupra celei mai importante baze, Mers el- Kebir, şi a unei anexe mai mici aflate la cinci kilometri distanță, în Oran, unde erau ancorate unele dintre cele mai puternice nave ale marinei franceze, printre care două crucişătoare, două cuirasate şi 21 de alte nave şi submarine.[1]

Timpul era limitat. Aceste nave puteau ridica ancora în orice zi şi, odată ajunse sub controlul Germaniei, echilibrul puterii pe mare avea să se schimbe, mai ales în
Mediterană. Nimeni nu se aştepta nici măcar pentru o secundă ca Hitler să-şi respecte promisiunea de a nu folosi flota franceză pe toată durata războiului. Un eveniment nefast părea să confirme temerile Amiralității: serviciile britanice de informații aflaseră că germanii aveau şi foloseau codurile navale franceze.

Churchill ştia că Operațiunea Catapulta, odată declanşată, comandantul ei ar fi putut fi obligat să folosească forța dacă francezii nu renunțau de

bunăvoie la navele lor sau nu le scoteau din acțiune. Persoana care primise această misiune era viceamiralul sir J.F. Somerville, care se întâlnise anterior cu superiorii săi la Londra pentru a discuta planul. Pentru Somerville, ideea deschiderii focului asupra francezilor era deosebit de tulburătoare. Marea Britanie și Franța fuseseră aliate, declaraseră împreună război Germaniei, iar trupele lor luptaseră umăr la umăr, suportând mii de pierderi în încercarea zadarnică de a opri înaintarea lui Hitler. Apoi mai era și faptul că ofițerii și echipajele de pe navele franceze erau marinari ca și ei. Navigatorii de toate națiile se simțeau puternic legați, chiar și pe timp de război, ca frații pentru care marea, cu toate dificultățile și pericolele ei, era un adversar comun. Ei recunoșteau drept datorie sfântă salvarea celui aflat în derivă, fie dintr-o nefericită întâmplare, din cauza vreunei furtuni ori a războiului. Luni după-amiază, Somerville telegrafiase Amiralității, insistând ca „folosirea forței să fie evitată cu orice preț".

El era, însă, pregătit, să-și îndeplinească ordinele până la capăt, având mijloacele necesare pentru a face acest lucru. Amiralitatea plasase sub comanda lui o flotă de luptă impresionantă, nume de cod Forța H, compusă din 17 nave, inclusiv un cuirasat, HMS *Hood,* și un portavion, HMS *Ark Royal.* Luni noaptea, când Churchill l-a convocat pe Beaverbrook, forța era deja adunată în Gibraltar, pregătită să pornească spre Mers el-Kebir.

Amiralul Somerville nu mai avea nevoie acum decât de ordinul final.

În Downing Street numărul 10, în acea noapte furtunoasă, primul lord al Amiralității, Pound, s-a declarat în favoarea unui atac asupra navelor franceze. Primul lord
Alexander a ezitat la început, dar în curând i s-a alăturat lui Pound. Churchill era încă neliniștit. A numit problema „o decizie plină de ură, cea mai nefirească și mai dureroasă în care m-am implicat vreodată".[2] Avea nevoie de claritatea lui

Beaverbrook.

Şi, după cum îi era firea, Beaverbrook nu a ezitat nici un pic. A încurajat atacul. Nici nu încăpea îndoială, a argumentat el, că Hitler şi-ar fi însuşit navele franceze, chiar dacă echipajele şi căpitanii lor s-ar fi împotrivit. „Germanii vor obliga flota franceză să se alăture italienilor, preluând astfel comanda în Mediterană", a spus el.[3] „Germanii vor face asta ameninţând cu incendierea oraşului Bordeaux în ziua în care francezii vor refuza, apoi, a doua zi, va urma Marsilia, iar în a treia, Parisul."

Asta l-a convins pe Churchill, dar imediat după ce a dat ordinul de declanşare a operaţiunii, magnitudinea situaţiei ce ar fi putut urma curând l-a copleşit. L-a prins strâns pe Beaverbrook de braţ şi l-a tras după el în grădina din spatele clădirii din Downing Street numărul 10. Era aproape două dimineaţa. Vântul bătea cu putere. Churchill a traversat cu pas grăbit grădina, cu Beaverbrook după el, abia ţinând pasul. Beaverbrook a avut o criză de astm. Oprindu-se şuierând şi chinuindu-se să-şi regleze respiraţia, Churchill a afirmat că singura cale era într- adevăr atacul, apoi a început să plângă.

Somerville a primit ordinele finale marţi dimineaţă, 2 iulie, la ora 4:26. Operaţiunea urma să înceapă cu transmiterea unui ultimatum din partea lui Somerville către amiralul francez în funcţie la Mers el-Kebir, Marcel Gensoul, ultimatum ce cuprindea trei alternative: să se alăture Angliei în lupta împotriva Germaniei şi Italiei, să navigheze către un port britanic sau să navigheze către un port francez din Indiile de Vest, unde navele puteau fi dezarmate sau transferate în Statele Unite, la loc sigur.

„Dacă refuzaţi aceste oferte rezonabile", spunea mesajul lui Somerville, „trebuie să vă cer, cu profund regret, să vă scufundaţi navele în decurs de şase ore. În caz contrar, la ordinele guvernului Majestăţii Sale vom lua orice măsuri necesare pentru a împiedica navele voastre să cadă în mâinile

germanilor ori ale italienilor."

Forţa H a părăsit Gibraltărul în zori. În noaptea aceea, la ora 22:55, la cererea lui Churchill, amiralul Pound i-a telegrafiat lui Somerville: „Aţi primit una dintre cele mai neplăcute şi mai dificile sarcini pe care a primit-o vreodată un amiral britanic, dar avem deplină încredere în dumneavoastră şi ne bazăm că o veţi îndeplini întocmai".

La Berlin, în aceeaşi zi, marţi, 2 iulie, Hitler le-a cerut comandanţilor armatei, marinei şi aviaţiei să evalueze fezabilitatea unei invazii totale a Angliei, prima indicaţie concretă că începuse să se gândească serios la un asemenea

Până atunci, Hitler nu prea fusese interesat de invazie. Odată cu căderea Franţei şi confuzia armatei britanice după Dunkerque, Hitler presupusese că Anglia, într-un fel sau altul, se va retrage din război. Era crucial ca acest lucru să se întâmple, şi repede. Anglia era ultimul obstacol în vest, unul pe care Hitler trebuia să-l elimine pentru a se putea concentra pe mult-visata invadare a Rusiei sovietice şi a evita un război pe două fronturi, un fenomen pentru care limba germană născocise, aşa cum îi stătea în obicei, termenul potrivit: *Zweifrontenkrieg*. El credea că până şi Churchill va recunoaşte la un moment dat că ar fi fost o nebunie să continue să i se împotrivească. Războiul din vest era, în opinia lui Hitler, încheiat de-a binelea.[4] „Poziţia Marii Britanii este fără speranţă", i-a spus el şefului Marelui Stat-Major al Armatei, generalul Franz Halder.[5] „Războiul este câştigat de noi. O inversare a perspectivelor de izbândă este imposibilă." Hitler era atât de convins că Anglia va negocia, încât a demobilizat 40 de divizii din Wehrmacht- 25% din armata sa.

Dar Churchill nu se comporta ca un om raţional. Hitler a trimis o serie de propuneri indirecte de pace prin multiple surse, inclusiv regele Suediei şi de la Vatican, dar toate au fost respinse sau ignorate.

Pentru a evita spulberarea oricărei şanse de a obţine un acord de pace, i-a interzis comandantului Luftwaffe, Hermann Göring, să lanseze raiduri aeriene asupra cartierelor civile ale Londrei. Invazia era o perspectivă pe care el o contempla cu neliniște și reticență, din motive bine întemeiate. Studii recente realizate independent de marina germană cu mult înainte ca Hitler să fi început el însuşi să se gândească la o invazie evidenţiaseră obstacole periculoase, majoritatea axate pe faptul că marina relativ mică a Germaniei nu era bine echipată pentru o astfel de cutezanţă. Armata, de asemenea, considera că existau piedici importante.

Incertitudinea lui Hitler era evidentă în modul în care transmitea acum această nouă cerere comandanţilor săi. El sublinia că „planul invadării Angliei nu a căpătat încă o formă definitivă" şi că solicitarea lui contempla pur şi simplu posibilitatea unei astfel de invazii.[6] Totuşi Hitler era sigur asupra unui singur punct: o astfel de invazie ar fi putut reuşi numai dacă Germania dobândea mai întâi superioritate deplină în faţa RAF.

La ora trei dimineaţa, miercuri, 3 iulie, când Forţa H comandată de amiralul Sommerville s-a apropiat de Oran, în Marea Mediterană, un distrugător din grup a fost trimis înainte cu trei ofiţeri, pentru a deschide canalul de comunicare cu francezii. În apropiere se aflau ruinele unui străvechi oraş roman cu tulburătorul nume de Vulturia. La scurtă vreme după aceea s-a transmis un mesaj amiralului francez aflat la comandă, Gensoul, solicitându-i-se o întrevedere. Mesajul începea cu o salvă de formulări măgulitoare:

„Marina militară britanică speră că propunerile sale vă vor permite dumneavoastră şi bravei şi glorioasei marine franceze să fiţi de partea noastră". Amiralul francez era asigurat că, dacă alegea să navigheze alături de Marina Regală, „navele dumneavoastră vor rămâne ale dumneavoastră şi nimeni nu va trebui să se teamă

pentru viitor".

Mesajul se încheia astfel: „O flotă britanică se află pe mare lângă Oran aşteptând să vă întâmpine".

Amiralul a refuzat întâlnirea cu ofiţerii britanici, care i- au trimis acum o copie scrisă a întregului ultimatum. Era 9:35. Amiralul britanic Somerville le-a transmis francezilor următorul mesaj: „Sperăm cu toată sinceritatea că propunerile vor fi acceptate şi că vă vom avea alături".

Avioanele de recunoaştere de pe *Ark Royal,* portavion ce făcea parte din Forţa H, au raportat că navele franceze dădeau semne că s-ar fi pregătit de navigare, „scoţând aburi şi desfaşurându-şi tendele".

La ora 10 dimineaţa, amiralul francez a transmis un mesaj în care afirma că nu va lăsa niciodată navele franceze să cadă în mâinile germanilor, jurând totodată, în lumina ultimatumului, că navele sale vor riposta dacă britanicii vor face uz de forţă. A repetat această promisiune o oră mai târziu, făgăduind solemn că nu avea să precupeţească nici un efort pentru a-şi apăra flota.

Tensiunea creştea. La 11:40 britanicii au trimis un mesaj, declarând că nici o navă franceză nu va avea voie să părăsească portul dacă nu sunt acceptaţi termenii ultimatumului. Avioanele de recunoaştere britanice au raportat noi semne că flota franceză s-ar fi pregătit să iasă în larg. Echipajele se aflau în formaţie completă pe punţi.

Amiralul Somerville a ordonat ca aeronavele de pe *Ark Royal* să înceapă să pună mine la gura portului.

Somerville era pe cale să trimită un nou mesaj prin care să le transmită francezilor că va începe să le bombardeze navele la 2:30 în acea după-amiază, când a sosit vestea de la amiralul francez, care era de acord cu o întâlnire între patru ochi. În acest punct, Somerville a început să bănuiască faptul că francezii nu făceau decât să tragă de timp, dar a trimis un ofiţer. Întâlnirea, desfăşurată la bordul navei-amiral *Dunkerque,* a început la 4:15, moment

în care navele franceze erau complet pregătite de navigare, cu remorcherele pe poziţii.

Somerville a ordonat plasarea şi mai multor mine, de data aceasta în portul din apropiere, Oran.

La bordul vasului *Dunkerque,* Întâlnirea a mers prost. Amiralul francez a fost „extrem de indignat şi de nervos", conform emisarului britanic. Discuţia a durat o oră, fără nici un rezultat.

La Londra, Churchill şi Amiralitatea deveneau tot mai nerăbdători. Era evident că amiralul francez trăgea de timp, aşa cum, din câte se pare, făcea şi Somerville. Şovăiala lui de a ordona atacul era de înţeles. Cu toate acestea, venise momentul acţiunii. Se apropia seara. „Nu se putea altfel decât să-i dea [lui Somerville] un ordin categoric de îndeplinire a respingătoarei sarcini fără alte întrebări", scria „Mopsul" Ismay.[7] „Dar toţi cei de faţă la scrierea acelui mesaj nu se puteau simţi decât trişti şi, într- o oarecare măsură, vinovaţi." „Mopsul" se opusese iniţial atacării flotei franceze, atât din considerente morale, cât şi de teamă că Franţa ar fi putut declara război Marii Britanii. „Să loveşti pe cineva când este la pământ este neplăcut în orice situaţie", scria el. „Dar, când acel cineva îţi este şi un prieten care a suferit cumplit, pare un gest la limita infamiei."

Amiralitatea i-a telegrafiat lui Somerville: „Rezolvă situaţia rapid, sau va trebui să faci faţă întăririlor francezilor".

La 4:15 după-amiază, în timp ce întâlnirea de pe *Dunkerque* era în desfăşurare, Somerville le-a transmis francezilor că, dacă nu acceptă una dintre opţiunile din ultimatumul iniţial al britanicilor până la 5:15, le va scufunda navele.

Forţa H s-a pregătit de luptă. Francezii au făcut la fel. Când emisarul britanic a părăsit *Dunkerque,* a auzit în urma lui alarmele sunând „Acţiune". A ajuns la nava sa la 5:25, cu cinci minute înaintea termenului-limită al lui Somerville.

Termenul-limită a venit – şi apoi a trecut.

În Portsmouth şi Plymouth, unde operaţiunea de preluare a flotei franceze era în desfăşurare, trupele britanice s-au confruntat cu puţină rezistenţă. „Acţiunea a fost rapidă şi inevitabil o surpriză", scria Churchill.[8] „A fost folosită o forţă copleşitoare şi întreaga tranzacţie a arătat cât de uşor ar fi putut germanii să pună stăpânire pe orice nave de război franceze aflate în porturile controlate de ei."

Churchill a descris acţiunea din porturile britanice ca deosebit de „amiabilă", unele echipaje franceze arătându- se chiar bucuroase să-şi lase în urmă ambarcaţiunile. Un vas a opus rezistenţă — *Surcouf,* un imens submarin numit după un corsar francez din secolul al XVIII-lea. Când un echipaj britanic a ocupat vasul, francezii au încercat să ardă manuale şi să scufunde submarinul. în urma schimbului de focuri, un marinar francez şi trei britanici au murit. *Surcouf* s-a predat.

În Mediterană, lângă Mers el-Kebir, amiralul Somerville a dat, în sfârşit, ordinul de deschidere a focului. Era 5:54, cu aproape o jumătate de oră după termenul-limită. Navele lui erau poziţionate pe „o rază de vizibilitate maximă" de aproape 16 kilometri.

Prima salvă a lăsat de dorit. A doua a lovit un dig, spulberând bucăţi mari de beton, unele dintre acestea lovind vasele franceze. A treia şi-a atins ţinta. Un mare vas de război francez, *Bretagne,* cu un echipaj de 1 200 de oameni, a explodat, înălţând un uriaş nor de fum gros şi portocaliu la sute de metri în aer. A explodat şi un distrugător. Portul s-a umplut de fum, blocând vizibilitatea observatorilor britanici la bordul navelor şi în

Un minut mai târziu, francezii au început să riposteze, folosind tunuri mari de la bord şi artileria grea de pe ţărm. Proiectilele cădeau din ce în ce mai aproape de navele britanice, pe măsură ce artileriştii îşi reglau tirul.

Somerville a trimis o telegramă la Londra:

„Suntem puternic atacaţi".

În Downing Street numărul 10, Churchill i-a spus primului lord al Amiralităţii, Alexander, că „francezii se luptă acum cu toată forţa pentru prima dată de la izbucnirea războiului". Churchill se aştepta ca francezii să declare război.

Proiectilele britanice au lovit un alt vas de război francez, provocând o pălălaie de flăcări portocalii. Un distrugător mare a primit o lovitură în plin când încerca să părăsească portul.

în total, navele Forţei H au tras 36 de salve de obuze, fiecare de 38 de centimetri în diametru şi pline cu explozibili puternici, până când tunurile franceze au amuţit. Somerville a dat ordin de încetare a focului la 6:04, la doar zece minute de la declanşarea acţiunii.

După ce fumul s-a risipit, Somerville a văzut că vasul de război *Bretagne* dispăruse. Atacul şi acţiunile asociate acestuia au ucis 1 297 de ofiţeri şi marinari francezi. Pentru cei pasionaţi de statistici, asta ar însemna aproximativ 130 de vieţi pe minut. Aproape 1 000 dintre cei decedaţi se aflaseră la bordul vasului *Bretagne*. Forţa H a lui Somerville nu a înregistrat victime.

În Downing Street numărul 10 au început să sosească veşti despre bătălie. Churchill se plimba prin biroul său, repetând neîncetat: „Teribil, teribil".[9]

Bătălia îl afectase profund, aşa cum observa fiica sa, Mary, în jurnalul ei. „Este atât de îngrozitor că trebuie să fim obligaţi să tragem asupra propriilor aliaţi", scria ea.[10] „Papa este şocat şi profund îndurerat că o asemenea acţiune a fost necesară."

Din punct de vedere strategic, atacul a avut ca rezultat beneficii evidente, paralizând parţial marina franceză, însă, pentru Churchill, ceea ce a contat în mod egal sau chiar mai mult a fost semnalul pe care l-a transmis. Până în acest punct, mulţi spectatori presupuseseră că Marea Britanie va căuta un armistiţiu cu Hitler, acum, că Franţa, Polonia,

Norvegia şi numeroase alte ţări căzuseră sub stăpânirea lui, însă atacul a oferit dovada vie, irefutabilă, că Marea Britanie nu avea de gând să se predea – dovadă pentru Roosevelt şi dovadă, totodată, pentru Hitler.

A doua zi, joi, 4 iulie, Churchill a prezentat povestea bătăliei de la Mers el-Kebir în Camera Comunelor, spunând-o ca pe un thriller marinăresc, relatând faptele întocmai cum se întâmplaseră, în termeni direcţi, fără a face economie de detalii. El a numit-o „acţiune dezolantă", dar una a cărei necesitate fusese de netăgăduit. „Las judecarea acţiunii noastre, cu încredere, în seama Parlamentului. O las în seama naţiunii şi o las în seama Statelor Unite. O las în seama lumii şi a istoriei."[11]

Camera şi-a scandat aprobarea, într-un tumult nebun, laburişti, liberali şi conservatori deopotrivă. Marele truc al lui Churchill – unul pe care îl mai demonstrase şi înainte, şi pe care avea să-l mai demonstreze şi în viitor – era abilitatea sa de a transmite veşti cumplite lăsându-şi, cu toate acestea, audienţa încurajată şi cu moralul ridicat. „Fortificat" a fost termenul folosit de Harold Nicolson în jurnalul său în consemnarea din acea zi.[12] În ciuda circumstanţelor macabre, şi a posibilităţii şi mai macabre ca Franţa să fi declarat acum război Marii Britanii, Nicolson a simţit ceva asemănător euforiei. „Dacă suntem perseverenţi", scria el, „vom câştiga cu adevărat războiul. Ce mai luptă! Ce mai şansă pentru noi! Acţiunea noastră împotriva flotei franceze a avut un efect uriaş în toată lumea. Sunt cât se poate de înverşunat."

Aplauzele au durat câteva minute. Churchill a plâns. În tot acel tumult, John Colville l-a auzit spunând: „Este sfâşietor pentru mine".[13]

Publicul a aplaudat de asemenea. Sondajul Serviciului Intern de Informaţii din 4 iulie a raportat că vestea atacului „a fost primită în toate regiunile cu satisfacţie şi uşurare... sentimentul general este

că această acțiune în forță oferă dovada binevenită a vigorii și a fermității Guvernului."[14] Un sondaj Gallup pentru iulie 1940 a arătat că 88% dintre britanici îl aprobau pe prim-ministru.

În rândurile Amiralității însă, acțiunea a fost condamnată. Ofițerii superiori implicați în atac au numit acțiunea „un act de pură trădare".[15] Ofițerii de marină francezi i-au trimis lui Somerville o scrisoare usturătoare care, conform „Mopsului" Ismay, îl acuza pe amiral că adusese „rușine întregii profesii de marinar". La prima vedere, Somerville a părut să ignore mustrarea, dar, scria Ismay, „sunt sigur că l-a atins exact unde îl doare".[16]

Episodul a provocat un moment tensionat în timpul prânzului din Downing Street numărul 10 curând după aceea. La urechile lui Clementine ajunsese zvonul că unul dintre invitații așteptați, generalul Charles de Gaulle, acum găzduit în Anglia, era într-o dispoziție și mai turbulentă decât de obicei și că avea să se asigure că toți cei prezenți la masă vor fi puși la punct cum se cuvine. Pamela Churchill era printre invitați.

La capătul mesei unde stătea Clementine, conversația aluneca spre o zonă periculoasă. Ea i-a spus lui de Gaulle că speră ca flota franceză să se alăture acum Marii Britanii în lupta împotriva Germaniei. „La asta", își amintea Pamela, „generalul i-a răspuns tăios că, în opinia sa, ceea ce ar oferi cu adevărat satisfacție flotei franceze ar fi să întoarcă armele «Contra voastră!»."[17] Adică a flotei britanice.

Clementine îl plăcea pe de Gaulle, însă, extrem de conștientă de cât de profund îl mâhnise pe soțul ei scufundarea navelor franceze, l-a atacat acum pe general și, într-o franceză impecabilă, l-a luat la rost „pentru că a exprimat cuvinte și sentimente, astfel că răul a devenit fie un aliat, fie un oaspete în această țară", după cum spunea Pamela.

Churchill, aflat la celălalt capăt al mesei, a încercat să risipească tensiunea. S-a aplecat înainte și, pe un ton stânjenit, a spus în franceză: „Vă rog să o scuzați

pe soția mea, generale. Vorbește franceză mult prea bine."

Clementine l-a sfredelit cu privirea pe Churchill.[18]

„Nu, Winston", s-a răstit ea.

l-a întors spatele lui de Gaulle și, din nou în franceză, a spus: „Nu acesta este motivul. Există anumite lucruri pe care o femeie le poate spune unui bărbat, lucruri pe care un bărbat nu le poate spune. Iar eu vi le spun dumneavoastră, generale de Gaulle."

A doua zi, în semn de scuze, de Gaulle i-a trimis un coș

Capitolul 20. Berlin

Hitler se gândea serios la un pact cu Marea Britanie care să pună capăt războiului, deși era din ce în ce mai convins că nu se poate realiza așa ceva atâta vreme cât Churchill era încă la putere. Atacul britanicilor asupra flotei franceze de la Mers el-Kebir dovedise acest lucru mai presus de orice îndoială. În iulie, Hitler s-a întâlnit cu adjunctul său, Rudolf Hess, și i-a spus despre frustrarea sa, comunicându-i „dorința" ca Hess să găsească o modalitate de a pune la cale înlăturarea lui Churchill din funcția de prim-ministru, astfel încât să se deschidă o cale pentru negocieri cu un succesor posibil mai flexibil.[1] Din perspectiva lui Hess, Hitler îi atribuia lui mărețul mandat al asigurării păcii în vest.

Pentru Hess era o onoare binevenită. O vreme, fusese mai apropiat de Hitler decât oricare alt membru al partidului. Timp de opt ani, el fusese secretarul privat al lui Hitler, apoi, după puciul nazist eșuat din 1923, fusese încarcerat împreună cu Hitler în închisoarea Landsberg, unde Hitler începuse să scrie *Mein Kampf*. Hess a dactilografiat manuscrisul. Hess a înțeles că un principiu central al strategiei geopolitice a lui Hitler stabilit în carte era importanța păcii cu Marea Britanie, știind cât de puternic credea Hitler că în războiul precedent Germania făcuse greșeala fatală de a provoca Marea Britanie la luptă.

Hess se considera în acord perfect cu Hitler încât îi putea face voia fără a i se comanda să o facă. Hess ura evreii, orchestrând multe restricţii împotriva acestora. S-a proiectat ca întruchipare a spiritului nazist, făcându-se responsabil pentru perpetuarea adoraţiei naţionale a lui Hitler şi asigurarea purităţii partidului.

Dar odată cu izbucnirea războiului Hess a început să-şi piardă importanţa, alţii, de exemplu Hermann Goring, abia începându-şi ascensiunea. Faptul că Hitler îi atribuia acum o misiune atât de însemnată cu siguranţă trebuie să-l fi liniştit pe Hess. Totuşi timpul era limitat. Odată cu căderea Franţei, Marea Britanie trebuia fie să accepte să se retragă, fie să înfrunte distrugerea. Indiferent cum, Churchill trebuia eliminat din funcţie.

În conversaţia lui cu Hess, Hitler şi-a exprimat frustrarea din cauza intransigenţei Angliei într-un mod în care, având în vedere evenimentele ce aveau să se petreacă în curând, ar părea cel puţin la o primă vedere profetic.

„Ce altceva aş mai putea face?", a întrebat Hitler.[2] „Nu pot să zbor acolo şi să implor în genunchi."

Atacul de la Mers El-Kebir îi luase într-adevăr prin surprindere pe liderii nazişti, dar ministrul propagandei, Joseph Goebbels, şi-a dat seama că acum incidentul deschidea o nouă cale pentru promovarea propagandei Germaniei împotriva Marii Britanii. În şedinţa din dimineaţa de 4 iulie, le-a spus aghiotanţilor săi să se folosească de incident pentru a arăta încă o dată că Franţa ducea greul războiului, chiar dacă Marea Britanie susţinea că atacul era în interesul Franţei. „Aici", a spus el grupului, „Marea Britanie şi-a arătat cu adevărat faţa, fără mască."[3]

Trebuiau depuse toate eforturile pentru continuarea alimentării urii faţă de Marea Britanie, şi faţă de Churchill în principal, dar nu până în punctul în care să provoace poporul să ceară un atac total. Goebbels ştia că Hitler rămânea ambivalent în

privința invaziei, preferând în continuare o soluție negociată. „Este așadar necesar să batem pasul pe loc, căci nu putem anticipa nici o decizie a Fuhrerului", a spus Goebbels. „Atmosfera trebuie, pe cât se poate, menținută tensionată până când Fuhrerul însuși

Iar Hitler chiar avea de gând să vorbească, și asta curând, așa cum bine știa Goebbels. Anticipându-i remarcile, două zile mai târziu, în timpul unei întâlniri, Goebbels a subliniat că deocamdată propaganda ministerului trebuia să promoveze ideea că englezilor „ar trebui să li se mai acorde o ultimă șansă de a scăpa relativ

Goebbels credea că viitorul discurs al lui Hitler putea să schimbe cursul războiului sau chiar să-i pună capăt – și, dacă nu, ar fi oferit măcar o nouă cale pentru instigarea urii generale față de Churchill.

În Downing Street numărul 10, anxietatea a luat proporții în săptămâna aceea la gândul că francezii ar fi putut încă să declare război Angliei și că germanii urmau să invadeze acum Anglia. Pe 3 iulie, un raport al șefilor de stat-major avertiza că „operațiuni majore împotriva acestei țări, prin invazie și/sau atac aerian masiv, ar putea începe în orice zi de acum înainte".[5] Raportul enumera acțiuni potențial periculoase detectate de surse de recunoaștere și de informații, printre care anumite „surse secrete", cu referire, fără îndoială, la Bletchley Park. În Norvegia, trupele germane rechiziționau și înarmau ambarcațiuni. Țara avea 800 de vase de pescuit. Luftwaffe transfera avioane pentru transportul de trupe la bazele aeriene din prima linie. Marina germană desfășura un exercițiu pentru debarcarea vehiculelor amfibii pe coasta baltică, iar două regimente de parașutiști s-au deplasat în Belgia. Dar poate că cel mai îngrijorător lucru era următorul: „Informații dintr-o sursă de mare încredere arată că germanii vor organiza o

paradă a forţelor lor armate la PARIS, cândva după 10 iulie".[6] Din câte se părea, Hitler considera victoria

„Am impresia", scria John Colville, „că Germania se pregăteşte pentru o primăvară măreaţă, iar aceasta este o impresie tare neplăcută."[7]

îngrijorările sale erau alimentate de o acţiune germană ce avusese loc cu câteva zile în urmă, în ziua discursului lui Churchill despre bătălia de la Mers el-Kebir. 20 de bombardiere germane atacaseră ţinte de pe insula Portland, care se află în Canal, în largul coastei de sud a Angliei. Scăpaseră fără a fi interceptate de RAF – „un avertisment grav pentru viitor dacă aşa ceva poate să se petreacă fără consecinţe în plină zi", scria Colville.[8]

CAPITOLUL 21. ŞAMPANIE ŞI GARBO

Miercuri, 10 iulie, Gay Margesson l-a vizitat pe Colville la Londra. Au văzut împreună opereta *Die Fledermaus* de Strauss, interpretată în limba engleză. Publicul s-a distrat, Colville şi Gay, nu, plecând la mijlocul actului al treilea, „În pauze", scria el în jurnal, „Gay a insistat să discutăm politică, domeniu în care este la fel de ignorantă pe cât este de plină de prejudecăţi, şi s-a lansat în acuzaţii împotriva lui Chamberlain şi a guvernului său. Pentru prima oară de când o cunosc, am găsit-o absolut plictisitoare şi puerilă."[1]

Aşa cum Colville însuşi recunoştea, căutând defecte la Gay, spera să mai aline suferinţa provocată de refuzul ei ferm în a-i răspunde sentimentelor. Dar degeaba, era încă îndrăgostit de ea.

Cei doi s-au dus la Café de Paris, un popular club de noapte, iar acolo „farmecul şi drăgălăşenia ei au reapărut, iar eu am uitat impresia oarecum neplăcută pe care mi-o formasem". Au vorbit, au băut şampanie şi au dansat. Un imitator le-a interpretat pe Ingrid Bergman şi pe Greta

Colville a ajuns în patul lui – singur – la 2 dimineaţa, satisfăcut de convingerea că Gay începea, în sfârşit, să-l placă.

Capitolul 22. Atât de rău AM DECĂZUT?

Anglia se pregătea pentru invazie. Soldaţii stivuiau saci cu nisip şi construiau adăposturi pentru mitraliori lângă Palatul Westminster, sediul Parlamentului şi al Big Ben. În Piaţa Parlamentului, o mică redută fortificată – o cazemată micuţă – era mascată drept chioşc de carte W.H. Smith. Saci cu nisip şi puşti decorau teritoriul Palatului Buckingham, unde nenumăratele lalele din grădinile palatului aveau, conform editorialistei de la *New Yorker* Mollie Panter-Downes, „exact culoarea sângelui".[1] Regina a început să ia lecţii de tragere cu revolverul. „Da", a spus ea, „nu mă voi lăsa înfrântă precum alţii."[2] În Hyde Park, soldaţii săpau tranşee antitanc şi ridicau obstacole pentru a împiedica planoarele germane să debarce trupe în inima Londrei. O broşură lansată de guvern despre ce să faci în timpul unei invazii îi avertiza pe cetăţeni să rămână în case şi să nu încerce să fugă, „deoarece, dacă fugiţi, veţi fi mitraliaţi din aer, aşa cum au fost locuitorii din Ţările de Jos şi Belgia".[3]

Zi de zi, din ce în ce mai mulţi englezi erau martori direcţi ai războiului pe măsură ce bombardiere germane, însoţite de o mulţime de avioane de vânătoare, îşi extindeau incursiunile tot mai mult spre interiorul ţării. Chiar în acea săptămână, un bombardier izolat atacase Aberdeen, Scoţia, lansând zece bombe care uciseseră 35 de oameni, fără să declanşeze totuşi vreo alarmă de raid aerian. în aceeaşi noapte, alte bombardiere au lovit Cardiff, Tyneside şi în apropiere de Glasgow. 40 de bombardiere de atac în picaj cu escorte de avioane de vânătoare au atacat portul Dover. Bombe şi proiectile incendiare au căzut peste Avonmouth, Colchester, Brighton, Hove şi insula Sheppey.

Churchill s-a asigurat că Roosevelt ştie despre toate. Ministerul de Externe expedia deja telegrame zilnic către preşedinte cu „situaţia de război", expunerea detaliată a acţiunilor în toate teatrele de luptă, telegrame transmise prin intermediul ambasadorului britanic la Washington.[4] Acestea aveau un dublu scop: să-l ţină pe preşedinte informat şi, mai important, să se asigure că Roosevelt înţelegea că nevoia Marii Britanii de a primi ajutor din partea americanilor era reală şi urgentă.

Adesea, zborurile germanilor erau întâmpinate de avioanele de luptă britanice, care le ofereau cetăţenilor de la sol o imagine de aproape a luptelor aeriene. Piloţii de vânătoare ai RAF au devenit rapid eroii momentului, la fel ca şi omologii lor de la manşa bombardierelor RAF. Înfiinţată la 1 aprilie 1918, în ultimele luni ale războiului anterior, RAF a contopit unităţi aeriene disparate operate de armată şi marină pentru o mai bună apărare împotriva atacurilor aeriene. Era acum recunoscută drept prima linie de apărare împotriva Germaniei.

Pentru Mary Churchill şi prietena ei Judy Montagu, piloţii erau adevăraţi zei. Cele două fete îşi petreceau „miezul verii" împreună la reşedinţa de la ţară a lui Judy, Breccles Hali, în Norfolk, unde flirtau aproape în fiece după-amiază cu echipajele bombardierelor de la bazele aeriene din apropiere. Serile, participau la petrecerile dansante organizate de detaşamente, pe care Mary le descria ca fiind „foarte distractive şi zgomotoase şi udate cu destul de mult alcool, iar uneori îmbibate cu o puternică stare de tensiune (mai ales dacă unele avioane nu reveneau la bază)".[5] Îşi făceau acolo „prieteni speciali", cum spunea Mary, iar Judy îi invita la ea acasă, „ca să joace tenis, să înoate, să facă ştrengării, să se giugiulească în şură sau să stea pur şi simplu în grădină şi să bârfească". Majoritatea erau tineri între 20 şi 30 de ani, din clasa de mijloc, neînsuraţi. Mary îi considera şarmanţi. O încântau ocaziile cu care piloţii organizau întreceri de

„abordaj" — survolarea domeniului Breccles razant pe deasupra copacilor. La un moment dat, echipajele de la baza învecinată de la Watton, „ne-au oferit cea mai impresionantă întrecere aeriană pe care şi-ar putea-o închipui cineva vreodată", scria Mary în jurnalul ei.[6] „A apărut un şir de bombardiere Bristol Blenheim şi au coborât unul după altul până la opt sau nouă metri de pământ. Aproape am leşinat cu toţii de emoţie."

Zi de zi, exact aceiaşi piloţi participau la misiuni individuale pe viaţă şi pe moarte care, în opinia lui Churchill, aveau să hotărască soarta Imperiului Britanic. Civilii urmăreau desfăşurarea luptelor aeriene din siguranţa grădinilor lor sau în timp ce se plimbau pe străzile satelor şi făceau picnicuri pe pajiştile bucolice, în vreme ce rotocoale de dâre de condensare umpleau văzduhul de deasupra. În amurg, dârele acestea luminate de ultimele raze de soare ale zilei deveneau de un chihlimbariu fluorescent. În zori, se transformau în spirale sidefii. Avioanele se prăbuşeau pe păşuni şi în păduri. Piloţii cădeau din cockpituri şi pluteau uşor spre pământ.

Pe 14 iulie, echipa radio mobilă a BBC s-a instalat pe faleza din Dover în speranţa că va surprinde o luptă aeriană în plină desfăşurare, oferindu-le ascultătorilor o relatare pe care unii au considerat-o mult prea entuziastă. Crainicul BBC, Charles Gardner, a transformat lupta într- o relatare minut cu minut ce semăna mai degrabă cu comentarea unui meci de fotbal decât cu prezentarea unei confruntări pe viaţă şi pe moarte deasupra apelor Canalului Mânecii. Mulţi ascultători au considerat această relatare scandaloasă. O londoneză le scria celor de la *News Chronicle:* „Atât de rău am decăzut încât astfel de lucruri pot fi tratate ca un eveniment sportiv? Cu urale de bucurie, ni s-a spus să ascultăm mitraliera, ni s-a cerut să vizualizăm un pilot, atârnând de paraşuta lui, zbătându-se în apă."[7] Ea avertiza, oarecum premonitoriu: „Dacă asemenea lucruri trec necenzurate, curând vom avea

microfoane instalate pe orice linie a frontului, cu diagrame pătrate tipărite în *Radio Times,* pentru a ne ajuta să urmărim acţiunea". Colaboratoarea Mass-Observation, Olivia Cockett, în jurnalul ei, considera, de asemenea, acest lucru revoltător: „Ar trebui interzis", insista ea.[8] „Face din suferinţă spectacol şi distracţie, nu pentru a-i ajuta pe oameni să îndure, ci pentru a stârni cele mai primitive, crude, mai respingătoare sentimente de violenţă nemiloasă."

Ce înrăutăţise şi mai mult lucrurile, i-a spus o femeie unui reprezentant al Serviciului Intern de Informaţii într- un sondaj, fusese „accentul insensibil de Oxford" al crainicului.[9]

Dar un raport al Serviciului Intern de Informaţii realizat a doua zi, pe 15 iulie, după un sondaj rapid în rândul a 300 de londonezi, arăta că „o majoritate considerabilă a vorbit cu entuziasm despre emisiune".[10] Editorialista Panter- Downes de la *New Yorker* a bănuit că majoritatea ascultătorilor s-au delectat cu această dramă. Ea scria în jurnalul personal: „Majoritatea cetăţenilor raţionali,
posibil mai puţin ipocriţi, au stat în faţa radiourilor, lipiţi de scaunele lor şi ovaţionând".[11]

Ceea ce a însufleţit în mod deosebit publicul a fost faptul că RAF a părut să domine cu consecvenţă Luftwaffe. în lupta de lângă Dover, după cum i-a spus Churchill lui Roosevelt într-una din telegramele informative zilnice ale Ministerului de Externe, germanii au suferit şase pierderi confirmate (trei avioane de vânătoare, trei bombardiere), britanicii pierzând un singur Hurricane. Raportul din 15 iulie al Serviciilor Interne de Informaţii a arătat că pentru publicul de la sol, „doborârea atacatorilor... are un efect psihologic cu mult mai mare decât avantajul militar câştigat".[12]

Churchill însuşi considera totul de-a dreptul palpitant. „La urma urmei", îi spunea el unui reporter de la *Chicago Daily News* mai târziu în acea

săptămână, „ce lucru mai glorios poate trăi un tânăr inimos decât confruntarea cu un adversar la circa 640 de kilometri pe oră, cu o 1 200 sau 1 500 de cai-putere în mâini şi o putere ofensivă nelimitată? Este cea mai splendidă formă de vânătoare posibilă.“[13]

În iulie, cu demisia anulată, uitată şi iertată, lordul Beaverbrook a revenit cu entuziasm la producţia de avioane de vânătoare. A început să construiască avioane într-un ritm frenetic, fâcându-şi duşmani în acelaşi ritm, dar a devenit şi fiul adorat al Angliei. Deşi un tâlhar în ochii adversarilor lui, lord Beaverbrook avea o percepţie subtilă a naturii umane, fiind priceput în direcţionarea muncitorilor şi a publicului spre cauza sa. Un caz elocvent a fost al său „Fond Spitfire".

Fără a fi solicitaţi de el sau de Ministerul Aerului, cetăţenii din Jamaica (colonie britanică până în 1962) au contribuit cu bani la construirea unui bombardier şi i-au trimis lui Beaverbrook, prin intermediul principalei gazete de pe insulă, *Daily Gleaner*. Acest lucru l-a măgulit pe Beaverbrook, care a avut grijă ca darul şi telegrama lui de mulţumire să fie larg popularizate.

Curând, alte cadouri au început să sosească, din locuri îndepărtate, precum America şi Ceylon, şi din nou Beaverbrook a trimis telegrame de mulţumire şi s-a asigurat că mesajele au fost făcute cunoscute la nivel naţional. Curând, şi-a dat seama că această generozitate civică putea fi folosită nu doar cu scopul de a genera atât de necesarele fonduri pentru construirea avioanelor, dar şi pentru a stimula implicarea publicului în efortul de război şi, foarte important, a muncitorilor din uzinele lui constructoare de avioane, pe care îi considera afectaţi de o persistentă „lipsă de hotărâre".

El nu a emis niciodată o solicitare publică directă pentru contribuţii, în schimb, a făcut intenţionat mare tam-tam pentru promovarea celor primite. Când donaţiile atingeau un anumit nivel, donatorii

puteau alege numele unui anumit avion de luptă. O sumă mai generoasă le permitea donatorilor să dea numele unui bombardier. „Telul devenise botezarea unei întregi escadrile", își amintea David Farrer, unul dintre secretarii lui Beaverbrook.[14] Curând, BBC a început să anunțe numele donatorilor la radio în timpul știrilor de seară. La început, Beaverbrook a scris o scrisoare personală fiecărui donator, dar când această misiune a devenit prea copleșitoare, le-a dat secretarilor sarcina să aleagă daruri demne de toată atenția fie pentru sumă, fie pentru povestea din spatele cadoului. Probabilitatea ca un copil care dona câțiva bănuți să primească o scrisoare era la fel de mare ca în cazul unui industriaș bogat.

Un torent de bani a început să curgă către Ministerul Producției de Aeronave, în general sume mici, dar care se acumulau în ceea ce donatorii înșiși au început să numească Fondul Spitfire, în cinstea avionului de luptă preferat, devenit emblema luptelor aeriene (chiar dacă
RAF avea mai multe avioane Hurricane decât Spitfire). Deși criticii lui Beaverbrook au dezaprobat acest fond ca fiind încă unul dintre „trucurile" lui, el a început, de fapt, să atragă foarte curând contribuții de circa 1 milion de lire sterline pe lună, aproximativ 64 de milioane de dolari în prezent. În mai 1941, totalul colectat avea să ajungă la 13 milioane de lire (832 de milioane de dolari), punct în care, scria Farrer, „practic fiecare mare oraș din Marea Britanie avea numele pe câte un avion".[15]

Fondul a avut doar un efect marginal asupra producției totale de avioane de vânătoare și de bombardiere, însă Beaverbrook a văzut o valoare cu mult mai mare în influența lui spirituală. „Pentru nenumărați bărbați și femei", scria secretarul Farrer, „el a înlesnit calea către un interes mai personal față de război și către o contribuție entuziastă la desfășurarea lui."

Beaverbrook a găsit și alte mijloace prin care să obțină acest angajament sporit, la fel de indirecte.

Asemenea lui Churchill, el cunoştea puterea simbolurilor. A trimis piloţi RAF în fabrici pentru a stabili o legătură directă între efortul construirii de avioane şi oamenii care le pilotau. A insistat să fie trimişi piloţi adevăraţi, cu insigne cu aripi pe uniformele lor, nu simpli oficiali ai RAF care îşi abandonau pentru scurt timp munca de birou. A ordonat, de asemenea, să fie expuse în toată ţara epavele avioanelor germane doborâte, iar asta în aşa fel încât publicul să nu bănuiască implicarea ministrului producţiei de aeronave. A văzut un mare avantaj în transportarea avioanelor doborâte pe camioane cu platformă prin oraşe bombardate. Acest „circ", cum îl numea el, era mereu bine primit peste tot, dar mai ales în cele mai greu lovite zone. „Oamenii au părut foarte încântaţi să vadă avionul", i-a spus Beaverbrook lui Churchill, „iar circul a avut un efect

Când au început să vină reclamaţii din partea fermierilor, a bătrânilor din sate şi a administratorilor de terenuri de golf despre avioanele germane de pe câmpurile, din pieţele şi de pe pajiştile lor, Beaverbrook a hotărât să tergiverseze îndepărtarea avioanelor – opusul grabei cu care recupera avioanele RAF recuperabile. După o redamaţie de la un proprietar de teren de golf, el a dispus ca avionul german să fie lăsat acolo unde era. „Jucătorilor le va face bine să vadă aparatul distrus", i-a spus subalternului de la publicitate.[17] „Îi va face să conştientizeze lupta."

Revoltat de dârzenia lui Churchill şi de discursul lui pompos, Hitler a dat ordinul de care Marea Britanie se temuse cel mai mult, un atac în forţă de pe mare. Până acum, nu existase un plan concret de invadare a Angliei, ştiinţific sau de altă natură. Marţi, 16 iulie, el a emis Directiva nr. 16, denumită „Despre pregătirile pentru operaţiunea de debarcare împotriva Angliei", numele de cod al planului operaţional fiind *Seeldwe* sau Leul de Mare.[18]

„Deoarece Anglia, în ciuda situației sale militare fără speranță, nu dă semne că ar fi dispusă să accepte negocieri de pace", începea directiva, „am decis să pregătesc o operațiune de debarcare în Anglia și, dacă va fi necesar, de punere a acesteia în aplicare."

El anticipa un atac de proporții pe mare: „Debarcarea va fi sub forma unei traversări-surpriză pe un front extins, aproximativ de la Ramsgate până în regiunea din vestul insulei Wight". Acest spațiu cuprindea o porțiune de coastă engleză ce includea plajele din strâmtoarea Dover, cea mai îngustă zonă a Canalului Mânecii. (Comandanții săi au preconizat un total de până la 1 600 de nave care să transporte un prim val de 100 000 de soldați.) Toate planurile și pregătirile pentru Leul de Mare urmau să fie definitivate până la mijlocul lui august, scria Hitler. El a identificat obiectivele care trebuiau atinse înainte să poată fi demarată o invazie, cel mai important dintre ele fiind: „Forțele Aeriene Britanice trebuie distruse moral și fizic, pentru a nu se mai putea opune semnificativ traversării flotei germane".

Capitolul 23. Ceh într-un nume?

O mică, dar apăsătoare criză a apărut brusc în familia Churchill.[1]

În iulie, Pamela Churchill era convinsă că bebelușul ei va fi băiat, așa că a ținut cu tot dinadinsul să-l numească pe copil Winston Spencer Churchill, ca pe prim-ministru. Dar în aceeași lună ducesa de Marlborough, al cărei soț era văr cu Churchill, a născut un băiat și a revendicat numele complet pentru fiul ei.

Pamela a fost distrusă și furioasă. S-a dus la Churchill în lacrimi și l-a implorat să intervină. El a încuviințat că dreptul de a acorda numele era exclusiv al său și că era mai cuvenit să i-l dea unui nepot de fiu decât unuia de văr. A sunat-o pe ducesă

şi i-a spus verde în faţă că numele este al lui şi că va fi dat fiului nou-născut al Pamelei.

Ducesa a protestat, spunând că fiul Pamelei nici măcar nu se născuse încă şi că, evident, nici măcar nu exista vreo certitudine că avea să fie băiat.

„Bineînţeles că va fi", a explodat Churchill. „Şi dacă nu este de data asta, va fi data viitoare."

Ducele şi ducesa şi-au rebotezat fiul Charles.

Capitolul 24. Apelul Tiranului

Vineri, 19 iulie, Hitler a urcat la tribuna Operei Kroll din Berlin, pentru a se adresa Reichstagului, legislativul Germaniei, care se întrunea în acea clădire încă de la incendiul din 1933 care făcuse inutilizabil sediul oficial al puterii de stat. Pe podium, lângă Hitler, se afla comandantul Luftwaffe, Goring, mătăhălos şi voios, „ca un copil fericit jucându-se cu maşinuţele în dimineaţa de Crăciun", scria corespondentul William Shirer, martor la discurs.[1] într-un aparteu, Shirer adăuga: „Doar că printre jucăriile periculoase cu care se joacă, în afară de trenuleţul electric din mansarda de la Carinhall, se întâmplă să fie şi bombardiere Stuka!" Goring şi o duzină de generali urmau să-şi primească promovările în seara aceea, generalii fiind înaintaţi la rangul de feldmareşali, iar Goring, deja feldmareşal, la nou creatul rang de *Reichsmarschall*. Hitler îşi cunoştea omul. Înţelegea nevoia lui Goring de atenţie specială şi de medalii strălucitoare.

La începutul acelei zile de vineri, ministrul propagandei, Joseph Goebbels, îşi concentrase obişnuita-i şedinţă de dimineaţă pe discurs şi potenţialul lui efect, conform minutelor. El a atras atenţia că reacţia străinătăţii probabil nu avea să atingă apogeul decât după două sau trei zile, dar că era cert că avea să polarizeze opinia publică din Marea Britanie, chiar până în punctul în care ar fi forţat demisia lui Churchill. Minutele şedinţei

consemnau: „Ministrul subliniază că soarta Marii Britanii se va decide în această seară".[2]

Când Hitler a început să vorbească, Shirer, aflat în public, a fost uluit de abilitățile sale retorice: „Un actor atât de minunat", scria Shirer în jurnalul său, „un manipulator atât de magnific al minții germane."[3] L-a uimit felul în care Hitler a reușit să se înfățișeze atât ca învingător, cât și ca umil doritor de pace. El a mai observat totodată că Hitler vorbea cu un glas mai grav decât îi stătea în obicei și fără obișnuitul cabotinism. A folosit limbajul corpului pentru a sublinia și amplifica gândurile pe care a căutat să le transmită, înălțându-și capul pentru a comunica ironie, mișcându-se cu grația unei cobre. Ceea ce i-a atras în mod deosebit atenția lui Shirer a fost felul în care Hitler își mișca mâinile. „Astă-seară și-a folosit frumos mâinile, părând să se exprime aproape la fel de mult cu mâinile – și mișcările corpului – pe cât a făcut-o cu cuvintele și felul în care și-a folosit vocea."

Mai întâi, Hitler a recapitulat istoria războiului până în acel moment, dând vina pe evrei, francmasoni și pe „belicoșii" anglo-francezi, în primul rând pe Churchill.[4] „Nutresc un dezgust profund pentru acest gen de politicieni lipsiți de scrupule care distrug națiuni întregi și state", a spus Hitler. El a categorisit războiul drept o încercare de restabilire a onoarei Germaniei și de salvare a națiunii de la persecuțiile Tratatului de la Versailles. Și-a felicitat armata și generalii, menționându-i pe mulți dintre ei pe nume, evidențiindu-i pe Rudolph Hess, adjunctul lui oficial, pe Heinrich Himmler, comandantul forței paramilitare SS (*Schutzstaffel*), Joseph Goebbels și Göring, în mod clar preferatul lui dintre cei patru, căruia i- a dedicat câteva minute de laude măgulitoare.

„Pe toată durata discursului lui Hitler", observa Shirer, „Göring a stat aplecat peste pupitrul său, rozându-și creionul și mâzgălind cu litere mari,

dezordonate, textul remarcilor pe care urma să le facă după încheierea discursului lui Hitler. Își rodea creionul cu chipul încruntat și mâzgălea ca un școlar care scrie o compunere ce trebuie predată la sfârșitul orei."[3] Din când în când, Göring rânjea și aplauda, bătând din palme cu forță exagerată. Hitler a anunțat promovarea lui Göring și i-a înmânat o cutie care conținea noile însemne necesare pentru uniforma sa. Göring a deschis cutia, s-a uitat înăuntru, pe urmă a reînceput să ronțăie creionul. Mândria și satisfacția lui de băiețel au fost aproape emoționante, criminal bătrân ce e", scria Shirer.

Hitler și-a îndreptat atenția către viitor. El și-a declarat armata drept cea mai puternică și a promis să răspundă raidurilor aeriene britanice asupra Germaniei într-o manieră ce urma să aducă „nemărginită suferință și nenorocire" Angliei – deși probabil nu lui Churchill însuși, a spus el, „pentru că, fără îndoială, el va fi deja în Canada, unde banii și copiii celor interesați în principal de război au fost deja trimiși. Pentru milioane de alte persoane va începe o mare suferință."

Acum venea acea parte a discursului despre care Goebbels credea că avea să hotărască soarta Marii Britanii. „Domnule Churchill", a spus Hitler, „...măcar de data asta crede-mă când prezic că un mare imperiu va fi distrus, un imperiu pe care nu am avut niciodată intenția să-l distrug și nici măcar să-l rănesc."

Singurul sfârșit posibil al războiului, a avertizat el, era anihilarea fie a Germaniei, fie a Marii Britanii. „Churchill crede poate că va fi Germania", a spus Hitler. „Eu știu că va fi Marea Britanie." Tot prin limbajul corpului, a transmis cu claritate că aceasta nu era o simplă amenințare. „În acest moment am sentimentul că este datoria mea față de propria conștiință să fac apel încă o dată la rațiune și la judecata sănătoasă din Marea Britanie, cât și de aiurea. Consider că mă aflu în poziția de a face acest apel, căci nu sunt eu cel înfrânt, care imploră

favoruri, ci sunt cel victorios, care vorbeşte în numele raţiunii."

Brusc, cuceritorul i-a cedat locul modestului Führer. „Nu văd nici un motiv pentru care să fie necesară continuarea acestui război", a spus el. „Mă doare când mă gândesc la sacrificiile pe care le va cere. Mi-ar plăcea să le pot împiedica."

Deasupra operei din Berlin germanul Adolf Galland şi echipajul său au format un scut protector împotriva bombardierelor RAF, o misiune deosebită, menită să le onoreze performanţa din campania din Franţa.

Deşi în vârstă de numai 28 de ani, Galland era deja un pilot de luptă cu experienţă, comandant al propriei escadrile de avioane de vânătoare. Cu nişte urechi mari, brunet, cu mustaţă neagră şi un zâmbet larg, nu avea nimic din răceala nordică atât de apreciată de partidul nazist, nici nu credea cu înflăcărare în ideologia partidului. Avea o siluetă zveltă, purtând adesea chipiul de ofiţer pe o ureche. Cu o zi înaintea discursului, fusese promovat la gradul de maior şi decorat cu a treia Cruce de Fier pentru doborârea a 17 avioane şi oferirea de sprijin de nădejde trupelor de la sol. Însă, când comandantul lui, Albert Kesselring, i-a înmânat decoraţia, numărul total de victime confirmate ale lui Galland crescuse la 30. Rolul lui ca pilot gardian în timpul discursului lui Hitler nu era întru totul onorific, scria el mai târziu: „O bombă peste Opera Kroll ar fi eliminat practic întregul înalt Comandament German dintr-o lovitură, aşa că măsurile de precauţie păreau bine justificate." [6]

Parcursul lui Galland până în acest moment întruchipa povestea mai complexă a creării şi a dezvoltării forţelor Luftwaffe în întregul lor.[7] Galland a devenit obsedat de aviaţie din primii ani ai tinereţii, imaginaţia sa fiind alimentată de relatările postbelice despre isprăvile aviatice ale baronului von Richthofen. La vârsta de 17 ani a început să piloteze planoare. Tatăl lui l-a îndemnat să se înroleze în

armată, însă Gallard nu voia decât să zboare, căutând o cale pentru a-şi câştiga traiul din zbor. Ceea ce îşi dorea el cel mai mult era să piloteze aeronave motorizate. Nu vedea decât o cale: să devină pilot pentru nou înfiinţata linie aeriană germană, Deutsche Luft Hansa, în scurtă vreme cunoscută pur şi simplu sub numele de Lufthansa. Dar şi mulţi alţi tineri pasionaţi de zbor păreau să împărtăşească aceeaşi ambiţie. Cererea de înscriere a lui Galland la Şcoala Germană pentru Piloţi de Linie a fost printre alte 20 000, dintre care şcoala a ales 100 de candidaţi. Doar 20 dintre aceştia au ajuns în ultima etapă a selecţiei, Galland numărându-se printre ei. Până la sfârşitul lui 1932, el obţinuse un certificat preliminar de

Acum lucrurile au luat o întorsătură neaşteptată. Galland şi alţi patru elevi au primit ordin de prezentare la o şcoală de pilotaj din Berlin, unde au fost invitaţi să se alăture la un curs secret de pilotare a avioanelor militare – secret, deoarece Hitler începea la acel moment campania de reînarmare a Germaniei, sfidând Tratatul de la Versailles, care pusese capăt Marelui Război. Toţi cinci au acceptat oferta şi au ajuns, îmbrăcaţi în civil, pe un aerodrom de lângă München, unde au participat la cursuri despre tactică şi au petrecut 25 de ore pilotând biplane vechi, învăţând tehnici precum zborul în formaţie şi distrugerea ţintelor de la sol. Punctul culminant, îşi amintea Galland, fusese o vizită din partea lui Hermann Goring, care demarase, în secret, formarea unei noi forţe aeriene.

După o scurtă perioadă petrecută în calitate de copilot pe un avion comercial, în decembrie 1933 Galland a fost convocat din nou la Berlin şi invitat să se alăture forţei încă secrete a lui Göring, Luftwaffe. În toamna următoare a fost trimis la prima sa unitate de avioane de vânătoare. Când forţele aeriene au început să zboare în misiuni de luptă în Războiul Civil din Spania, în numele forţelor

naționaliste cile generalului Francisco Franco, iar piloții s- au întors cu povești ce descriau o viață plină de romantism și de cutezanțe nesăbuite, Galland s-a oferit voluntar. Curând, se afla la bordul unui vapor cu aburi cu destinația Spania, alături de alți 370 de membri ai Luftwaffe, toți îmbrăcați, din nou, în haine civile și având la ei documente ce indicau că sunt civili. În Spania, Galland a fost dezamăgit când s-a trezit repartizat ca responsabil pentru o escadrilă de luptă echipată cu biplane, în vreme ce colegii lui pilotau avioane de cea mai nouă generație, Messerschmitt Me 109.[8]

Experiența spaniolă a Luftwaffe a însemnat multe lecții valoroase despre luptele aeriene, dar a generat și o idee greșită în mintea lui Göring și a altor ofițeri superiori, întâmplător, bombardierele trimise de Germania în Spania au fost mai rapide decât avioanele de vânătoare depășite ale inamicului cu care s-au confruntat, iar acest lucru a făcut să se nască, de la început, convingerea fantezistă că bombardierele nu au nevoie de escorte de avioane de vânătoare.

Galland a continuat să participe la toate invaziile-fulger ale lui Hitler și a fost, în cele din urmă, repartizat într-o escadrilă de piloți de vânătoare care zburau cu cele mai noi avioane. Curând, a avut parte de primele confruntări cu piloții britanici din RAF care zburau pe cele mai recente modele Hurricane și Spitfire. A înțeles că din acel moment avea să dea piept cu un adversar total diferit de ce întâlnise până atunci – genul de confruntare pe care spunea că și-o dorea, „când fiecare luptă aeriană necruțătoare era o chestiune de «care pe care»„.

Avioanele de vânătoare din prima linie ale ambelor tabere erau mai mult sau mai puțin egale, deși fiecare avea atribute care îi conferea un avantaj în anumite condiții. Avioanele britanice Spitfire și Hurricane erau mai bine înarmate și mai manevrabile, însă cele germane Messerschmitt Me 109 – erau mai performante la înălțimi mai mari și

erau mai bine blindate. Avioanele Spitfire aveau opt mitraliere, Me 109 – doar două, dar avea şi două tunuri care trăgeau cu proiectile explozive. Toate cele trei avioane de vânătoare erau de tip monoplan, propulsate de un singur motor de mare putere, capabile să zboare la viteze inimaginabile – mult peste 400 de kilometri pe oră –, dar toate aveau acelaşi neajuns: capacitatea rezervorului le acorda ca timp de zbor doar aproximativ o oră şi jumătate, cât să ajungă la Londra şi înapoi. Per ansamblu, Messerschmitt era considerat aparatul de zbor superior, însă un avantaj şi mai important era faptul că piloţii germani, precum Galland, aveau mult mai multă experienţă în luptele aeriene. Vârsta medie a piloţilor Luftwaffe era 26 de ani, a celor RAF, 20.

Cu fiecare victorie rapidă a armatei germane, escadrila de avioane de vânătoare a lui Galland se muta pe un alt aerodrom pentru a ţine pasul cu înaintarea frontului, apropiindu-se astfel tot mai mult de coasta franceză, tot mai mult de Anglia. Fiecare înaintare însemna o creştere a intervalului de timp în care un avion de luptă putea rămâne angajat într-o luptă deasupra teritoriului Angliei. Dacă nu se semna un acord de pace între Churchill şi Hitler, următoarea fază a războiului urma să înceapă. În opinia lui Galland, rezultatul era cert: Anglia avea să fie zdrobită.

Prima reacţie a Marii Britanii la discursul lui Hitler a venit la o oră după terminarea acestuia, în forma unui comentariu transmis de BBC, fără aprobarea prealabilă a ministrului de externe, Halifax, din guvernul lui Churchill. Prezentatorul, Sefton Delmer, a spus fără menajamente: „Haideţi să vă spun eu ce credem noi, cei din Marea Britanie, despre acest apel la ceea ce cu mare plăcere aţi numit raţiune şi simţ al realităţii. *Herr* Führer şi Cancelar al Reichului, noi vă-ndesăm cuvintele-astea înapoi în gura dumneavoastră urât mirositoare!”[9]

William Shirer era prezent la sediul radiodifuziunii germane din Berlin, pregătindu-se să transmită propriile concluzii cile discursului lui Hitler, când a auzit replica de la BBC. Mai multor oficiali prezenţi în studio, „nu le-a venit să creadă", scria Shirer.[10] Unul a strigat: „Vă daţi seama? Îi puteţi înţelege pe proştii ăia de britanici? Să refuze pacea acum?... Sunt nebuni."

Reacţia oficială a Marii Britanii a venit trei zile mai târziu, dar nu de la Churchill. „Nu îmi propun să spun nimic în replică la discursul lui *Herr* Hitler, deoarece noi doi nu ne vorbim", a glumit el.[11] Ministrul de externe, Halifax, a dat replica luni, 22 iulie, la 21:15. Mesajul său a fost clar. „Nu vom înceta să luptăm", a spus el, „până nu vom asigura pacea, pentru noi şi pentru alţii."[12]

Ministrul propagandei, Goebbels, a instruit presa germană să descrie respingerea oficială a acordului de către Halifax drept „crimă de război". În şedinţa din dimineaţa zilei de miercuri, 24 iulie, Goebbels a schiţat modul în care aparatul de propagandă al Germaniei avea să procedeze acum: „Trebuie semănată neîncrederea faţă de casta plutocratică de la conducere şi trebuie insuflată frica faţă de ceea ce urmează să se întâmple. Toate acestea, cât mai insistent cu putinţă."[13]

Mulţimea de „emiţătoare secrete" ale ministrului, deghizate în posturi de radio englezeşti, dar cu sediul în Germania, aveau să fie activate acum, „pentru a stârni panică şi teamă în rândul poporului britanic". Acestea trebuiau să se străduiască să-şi mascheze originile germane, mergând chiar până la începerea emisiunilor cu critici la adresa partidului nazist, şi să-şi umple relatările cu detalii îngrozitoare despre morţii şi răniţii în urma raidurilor aeriene, astfel încât, atunci când ar fi început primele raiduri aeriene împotriva Angliei, populaţia să fie deja în panică. Goebbels a mai ordonat emisiuni care să pară lecţii despre cum să te pregăteşti pentru un raid aerian, dar ale căror detalii minuţioase erau, de

fapt, menite să-i terorizeze şi mai mult pe ascultătorii britanici.

Tot în încercarea de a stimula anxietatea britanică faţă de invazie, Goebbels le-a trasat sarcină posturilor de emisie să comunice ştirea falsă că armata germană găsise 100 000 de uniforme britanice abandonate la Dunkerque. „La momentul oportun, posturile secrete de emisie vor transmite ştirea că au fost lansaţi deasupra Marii Britanii paraşutişti îmbrăcaţi în aceste uniforme."[14]

Aproape toate avioanele de vânătoare ale Germaniei erau acum deja masate pe aerodromuri din Franţa, de-a lungul ţărmului canalului, inclusiv cele ale escadrilei lui Adolf Galland, staţionată pe un aerodrom din apropiere de Calais, la doar 185 de kilometri de centrul Londrei.

CAPITOLUL 25. SURPRIZA PROFULUI

Frederick Lindemann – zis Profu – câştiga rapid reputaţia de om dificil printre toţi cei de la Whitehall. Genial, da, dar care dădea mereu dovadă de o agasantă predilecţie pentru perturbarea vieţii profesionale a altora.

În noaptea de sâmbătă, 27 iulie, Lindemann s-a întâlnit cu familia Churchill la Chequers pentru cină. Ca de obicei, casa era plină de musafiri: Beaverbrook, Ismay, fiica lui Churchill, Diana, şi soţul ei, Duncan Sandys, dar şi diverşi oficiali militari, printre care feldmareşalul sir John Dill, comandantul Statului-Major General al Forţelor Armate Imperiale, şi sir James Marshall-Cornwall, comandantul al Corpului III al armatei britanice, majoritatea veniţi pentru cină şi pentru a-şi petrece noaptea. Mary Churchill absenta, era încă în vacanţa de vară la moşia din Norfolk a verişoarei şi prietenei ei, Judy Montagu. Ca de obicei, musafirii s-au îmbrăcat pentru cină, femeile în rochii de seară, bărbaţii, în smoching; Lindemann era îmbrăcat cu obişnuitul lui

sacou de zi şi pantaloni în dungi.

Churchill era vesel – „clocotind de entuziasm şi de o voioşie molipsitoare", scria ulterior generalul Marshall- Cornwall.[1] Generalul s-a aşezat între Churchill şi Prof, cu feldmareşalul Dill chiar în faţa lui, de partea cealaltă a mesei. Lui Churchill îi plăcea să i se adreseze lui Dill cu cele patru litere ale acronimului titlului său, CIGS.

A fost servită şampania, iar Churchill a început imediat să-l chestioneze pe Marshall-Cornwall despre situaţia celor două divizii de sub comanda lui, care se salvaseră din Dunkerque cu aproape zero echipamente. Generalul a început bine, spunându-i lui Churchill că prima lui misiune fusese să insiste asupra atacului. Până acum, a explicat el, trupele lui fuseseră „obsedate de idei tactice defensive, principalul obiectiv al tuturor fiind să se adăpostească în spatele unui obstacol antitanc". Noul slogan al unităţii, a spus el, era „Hitting, not Sitting" („Să atacăm, nu să stăm").

Churchill era încântat. „Splendid!", i-a spus el generalului. „Asta-i atitudinea pe care vreau s-o văd." Aparenta siguranţă a lui Marshall-Cornwall l-a încurajat pe Churchill să mai adreseze o întrebare: „Presupun, atunci, că unitatea dumitale este pregătită acum să pornească la luptă?"

„Nici gând, domnule", a spus Marshall-Cornwall. „Reechiparea noastră nu este câtuşi de puţin finalizată, iar când va fi, vom mai avea nevoie de încă o lună sau două de pregătire intensivă."

Churchill s-a dezumflat. Încruntându-se neîncrezător, a băgat mâna într-un buzunar al smochingului şi a scos de acolo un mănunchi de hârtii, ultimele diagrame, „Starea de pregătire", ale Profului. Erau nişte compilaţii statistice pe care departamentul lui Lindemann începuse să le întocmească la începutul acelei luni, la solicitarea lui Churchill. Ele pretindeau că arată starea de pregătire a fiecărei divizii a armatei săptămânal, până la nivel de puşti, mitraliere şi mortiere. Aceste

compilații deveniseră o sursă de iritare printre toți cei de la Whitehall. „Înțelegem", spunea un oficial de rang înalt din Ministerul de Război, „că cifrele au fost folosite în trecut de departamentul profesorului Lindemann astfel încât să transmită o impresie falsă domnului prim-ministru."

Churchill a deschis teancul de statistici pe care tocmai îl extrăsese din buzunar și l-a întrebat apăsat pe generalul Marshall-Cornwall: „Care sunt cele două divizii ale dumitale?"

„53 (Țara Galilor) și 2 Londra", a răspuns generalul.

Cu un deget butucănos, Churchill a început să caute printre înregistrările din tabelele Profului, până când a găsit cele două divizii.

„Iată", a spus Churchill. „Personal, puști și mortiere, complet 100%; artilerie de câmp, puști antitanc și mitraliere, 50% complet."

Asta l-a surprins pe general. Diviziile lui nu erau deloc pregătite. „Vă rog să mă scuzați, domnule", a spus el. „Situația aceea se poate referi la armele pe care depozitele de muniție se pregătesc să le livreze unităților mele, dar ele

Churchill l-a sfredelit cu privirea și, „aproape mut de furie", după spusele lui Marshall-Cornwall însuși, a aruncat hârtiile pe masă spre generalul Dill, comandantul Statului-Major General al Forțelor Armate Imperiale.

„CIGS!", a spus el. „Vreau să se verifice hârtiile astea și să-mi fie înapoiate mâine."

Pentru o clipă, orice conversație a încetat. „Se cerea o diversiune", scria Marshall-Cornwall. Iar Churchill a oferit-o. S-a aplecat către Prof, care ședea de partea cealaltă a lui Marshall-Cornwall.

„Profule!", a strigat el. „Tu ce ai să-mi spui azi?"

În ciuda aparentei modestii a lui Lindemann – chipul palid, vocea scăzută și personalitatea deloc exuberantă – acestuia îi plăcea, de fapt, să fie centrul atenției, înțelegând că, valorificându-și înșelătoarea simplitate, putea amplifica impactul

lucrurilor pe care le spunea şi le făcea.

Acum, la masă, Lindemann a băgat mâna cu mişcări lente în buzunarul sacoului şi, cu o mişcare de magician, a scos o grenadă de mână cunoscută sub denumirea populară de bombă Mills, clasicul „ananas" canelat, cu mâner cu pârghie şi inel metalic detaşabil.

Acum toată lumea era atentă. Pe chipurile tuturor celor de la masă se putea citi îngrijorarea.

Churchill a urlat: „Ce-ai acolo, Profule, ce-i aia?"

„Asta", a spus Lindemann, „este ineficienta bombă Mills, distribuită infanteriei britanice." Această grenadă era realizată din zeci de componente diferite, a explicat el, fiecare dintre ele fiind fabricată printr-un proces tehnologic diferit. „Acum, *eu* am proiectat o grenadă îmbunătăţită, cu mai puţine componente prelucrate şi cu o încărcătură explozibilă cu 50% mai mare."

Churchill, veşnic dornic să accepte o nouă jucărie sau armă, a exclamat: „Splendid, Profule, splendid! Asta-mi place să aud." Apoi, adresându-se generalului Dill: „CIGS! Retrageţi numaidecât bombele Mills şi introduceţi grenada Lindemann."

Conform lui Marshall-Cornwall, Dill „a rămas înmărmurit". Armata încheiase deja contracte cu producătorii din Anglia şi America pentru milioane de grenade din modelul vechi. „Dar, prim-ministrul nici n-a vrut să audă", a spus Marshall-Cornwall.

O evaluare mai calmă pare să fi avut loc totuşi la un moment dat după cină, pentru că bomba Mills avea să rămână în uz, cu diverse modificări, timp de încă trei decenii. Dacă grenada fluturată de Lindemann la cină era una activă sau nu, este un detaliu rătăcit prin istorie.

Acum Churchill a arătat cu degetul spre Beaverbrook, aflat la celălalt capăt al mesei. „Max!", a strigat el. „*Tu* ce isprăvi ai mai făcut?"

Luându-l elegant în zeflemea pe Prof şi realizările acestuia, Beaverbrook a răspuns: „Domnule prim-

ministru! Acordaţi-mi cinci minute şi veţi avea cele mai recente cifre."

A plecat de la masă şi s-a dus la un telefon dintr-un colţ al camerei. A revenit câteva clipe mai apoi cu un rânjet poznaş pe faţă.

„Domnule prim-ministru", a spus el, „în ultimele 48 de ore, am crescut producţia de avioane Hurricane cu 50%."

Capitolul 26. Mănuşi ALBE ÎN ZORI

În comunicarea sa cu preşedintele Roosevelt, Churchill s-a văzut nevoit să-şi asume un risc enorm.

Pe de o parte, trebuia să-l facă pe preşedinte să înţeleagă cât de mult se agravaseră lucrurile. În acelaşi timp, trebuia să evite să facă situaţia Marii Britanii să pară *atât* de sumbră, încât Roosevelt să refuze să ofere un ajutor semnificativ de teamă ca nu cumva, dacă Anglia ar fi căzut, echipamentele furnizate de americani să fie abandonate ori distruse – sau, şi mai rău, capturate şi folosite, până la urmă, împotriva trupelor americane. Miile de camioane, arme şi echipamente abandonate la Dunkerque erau o mărturie vie a costurilor materiale ridicate ale înfrângerii. Era crucial acum, Churchill ştia asta, să consolideze încrederea Marii Britanii în victoria finală şi, mai presus de orice, să înăbuşe orice manifestare a pesimismului. Acest lucru a fost deosebit de important în privinţa dispoziţiei finale a flotei britanice. Îngrijorate de marina franceză, în mare parte domolită de acţiunea de la Mers el-Kebir, Statele Unite doreau asigurări că Marea Britanie nu va preda niciodată propria flotă Germaniei, gândindu-se să reglementeze transferarea distrugătoarelor printr-un acord, astfel încât, dacă înfrângerea ar fi devenit inevitabilă, flota britanică să treacă sub control american.

Churchill detesta ideea folosirii flotei ca monedă de negociere pentru asigurarea distrugătoarelor. Într-o telegramă din 7 august, el a insistat pe lângă

ambasadorul britanic în America, lordul Lothian, să reziste oricărei discuţii fie şi despre simpla posibilitate a unui astfel de acord, temându-se că ar fi transmis un mesaj defetist, „al cărui efect ar fi dezastruos".[1] O săptămână mai târziu, Churchill a abordat aceeaşi temă într-o şedinţă a Cabinetului de Război, a cărei minută consemnează următoarele: „Nimic nu trebuie spus acum care să tulbure moralul sau să-i facă pe oameni să creadă că nu ar trebui să intrăm în luptă".[2]

În telegrama sa către Lothian, el a admis totuşi că, dacă Statele Unite ar fi intrat în război, devenind un aliat cu drepturi depline, flota ar fi fost deschisă oricăror dispoziţii strategice pe care ambele părţi le-cir fi considerat necesare „pentru înfrângerea finală efectivă a inamicului". El vedea un aspect pozitiv în interesul Americii faţă de flotă, acesta indicând faptul că Roosevelt lua în serios avertismentele sale anterioare că o Mare Britanie înfrântă aflată sub controlul naziştilor ar fi reprezentat un grav pericol pentru SUA. După cum vedea Churchill lucrurile, un pic de neliniște din partea Americii trebuia salutată. El i-a spus lui Lothian: „Nu avem nici o intenţie să scutim Statele Unite de vreo îngrijorare bine întemeiată în acest moment".

Churchill înţelegea, de asemenea, că opinia publică americană era clar împărţită între izolaţionişti, care nu voiau să aibă deloc de-a face cu războiul, şi cei care credeau că războiul tot va veni până la urmă, astfel încât, cu cât America aştepta mai mult, cu atât avea să fie mai costisitoare intervenţia. Dar Churchill era totodată iritat că Roosevelt nu reuşea să privească în perspectivă cu aceeaşi claritate îngrozitoare. Churchill solicitase prima oară un posibil împrumut de 50 de distrugătoare vechi în mai, repetând solicitarea pe 11 iunie cu afirmaţia: „Următoarele şase luni sunt vitale".[3] Însă America încă nu livrase navele. Churchill ştia că Roosevelt este un aliat moral, dar, la fel ca mulţi dintre conaţionalii lui, îşi imagina că

preşedintele avea mai multă putere decât avea de fapt. De ce nu putea Roosevelt să facă mai mult pentru a traduce acea loialitate spirituală în ajutor material, chiar intervenţie directă?

Roosevelt se confrunta însă cu un peisaj politic de o complexitate descurajantă. Congresul era deja răvăşit de patimi contradictorii, declanşate de introducerea unui proiect de lege care introducea recrutarea naţională, prima chemare la arme pe timp de pace din istorie. Roosevelt o considera o necesitate. Când a început războiul din Europa, SUA avea doar 174 000 de soldaţi echipaţi cu arme învechite, inclusiv carabine Springfield din 1903. în mai, o manevră militară cu implicarea a 70 000 de soldaţi desfăşurată în sud arătase starea deplorabilă a acestei armate şi incapacitatea de a lupta într-un război – în special un război împotriva unei forţe nimicitoare cum era armata puternic mecanizată a lui Hitler.[4] Aşa cum scria revista *Time:* „În comparaţie cu războiul total din Europa, armata Statelor Unite a arătat ca o gaşcă de băieţi de treabă cu nişte pistoale cu aer comprimat".[5]

în opinia lui Roosevelt, trimiterea celor 50 de distrugătoare în Marea Britanie ar fi necesitat încuviinţarea Congresului în baza unei clauze din Programul federal de Muniţii din 1940, care stipula că, înainte ca Statele Unite să transfere echipament militar peste graniţă, Congresul trebuia să confirme mai întâi că echipamentul respectiv nu era necesar forţelor armate americane. Dată fiind agitaţia deja stârnită din cauza discuţiilor pe marginea recrutării, Roosevelt considera o astfel de aprobare improbabilă, chiar dacă navele erau, de fapt, învechite – atât de depăşite, încât la începutul acelui an Congresul se gândise să le dea la fier vechi. Dar marina intervenise, susţinând că tocmai acele distrugătoare erau, de fapt, bunuri vitale.

Ceea ce încălcea lucrurile şi mai mult era faptul că 1940 era an de alegeri prezidenţiale, iar Roosevelt decisese să candideze pentru un al treilea mandat,

lucru fără precedent. El acceptase nominalizarea democraților pe 18 iulie, la convenția partidului de la Chicago. Empatiza cu soarta Marii Britanii și era de acord să facă tot ce putea pentru a trimite ajutoare, dar înțelegea, de asemenea, că mulți americani se opuneau ferm intrării în război. Deocamdată, cel puțin, atât el, cât și adversarul său republican, Wendell Willkie, tratau chestiunea cu circumspecție.

Pentru Churchill însă, războiul a devenit și mai amenințător. Marina germană era pe punctul de a lansa două nave de război nou-nouțe, *Bismarck* și *Tirpitz,* ambele fiind identificate de Churchill drept „ținte de importanță supremă". Atacurile aeriene și ale submarinelor împotriva convoaielor comerciale și a distrugătoarelor britanice deveneau tot mai eficiente, distrugătoarele fiind, așa cum i-a comunicat Churchill lui Roosevelt printr-o telegramă, „înspăimântător de vulnerabile în fața atacurilor aeriene". Distrugătoarele americane erau vitale acum nu doar ca ajutor pentru protejarea convoaielor, dar și pentru paza apelor teritoriale și poate pentru a câștiga timp ca Anglia să-și organizeze și să-și reechipeze forțele evacuate din Dunkerque. Dar Roosevelt a rămas enervant de dezinteresat.

Churchill nu s-ar fi umilit niciodată să implore, deși la sfârșitul lui iulie a fost foarte aproape. Într-o telegramă trimisă lui Roosevelt în ziua de miercuri, 31 iulie, el a scris că nevoia de distrugătoare și de alte materiale era acum „de maximă urgență". Acesta era un moment crucial, avertiza el. Simpla prezență sau absență a navelor americane – „acest factor minor și simplu de remediat" – putea decide „întreaga soartă a războiului".[6] În ciorna telegramei, el insista pe un ton pe care nu-l folosise anterior cu președintele – „Nu înțeleg de ce, având în vedere situația de acum, nu-mi trimiteți măcar 50 sau 60 dintre cele mai vechi distrugătoare pe care le aveți" –, dar a șters această frază din varianta finală a telegramei. Churchill a promis să doteze

distrugătoarele imediat cu sonare pentru detectarea submarinelor şi să le trimită împotriva submersibilelor din Western Approaches, canalele navigabile care convergeau spre intrarea vestică a Canalului. Distrugătoarele erau de asemenea esenţiale ca ajutoare pentru respingerea aşteptatei invazii amfibie. „Domnule preşedinte, cu tot respectul trebuie să vă comunic că, în îndelungata experienţă istorică a lumii, acesta este un lucru de făcut

într-o relatare ulterioară, Churchill a evidenţiat cuvântul *acum*.

Roosevelt a înţeles caracterul urgent al solicitării lui Churchill, iar vineri, 2 august, a convocat o şedinţă de cabinet cu scopul găsirii unei soluţii pentru a trimite navele Angliei fără încălcarea legilor neutralităţii americane.

În cursul şedinţei, secretarul forţelor navale, Frank Knox, a venit cu o idee: ce-ar fi dacă am structura transferul ca un comerţ, în care America să ofere Marii Britanii distrugătoarele în schimbul accesului la bazele navale britanice de pe diferite insule din Atlantic, inclusiv Newfoundland şi Bermude? Legea permitea transferul de echipament militar dacă rezultatul era o îmbunătăţire a securităţii Americii. Dobândirea de baze strategice în schimbul distrugătoarelor învechite părea să îndeplinească cerinţa.

Roosevelt şi cabinetul au aprobat, însă, ţinând cont de climatul politic, au convenit că schimbul tot avea nevoie de aprobarea Congresului.

Roosevelt l-a rugat pe un senator binevoitor, Claude Pepper, să promoveze o lege care să autorizeze tranzacţia. Pentru ca aceasta să aibă cât de cât o şansă, avea nevoie de susţinerea Partidului Republican, însă cu atâţia americani care se opuneau cu fermitate intrării în război şi cu alegeri la orizont, acest lucru s-a dovedit imposibil de obţinut.

Pepper i-a spus lui Roosevelt că legea nu avea

„nici o şansă să treacă".[7]

În acea vineri, Churchill l-a făcut pe Beaverbrook membru deplin al Cabinetului de Război şi, curând după aceea, al comitetului de apărare. Beaverbrook a acceptat fără tragere de inimă. Ura comitetele – de orice fel, la orice nivel. Pe o plăcuţă din biroul lui scria cu litere de-o şchioapă: „COMITETELE STRICĂ TOATĂ SEMNIFICAŢIA RĂZBOIULUI".

Şedinţele erau ultimul lucru de care avea nevoie. „Toată ziua la Ministerul Producţiei de Aeronave am fost obsedat de nevoia unei creşteri a producţiei", scria el într-o consemnare privată.[8] „Am fost chinuit de teama că aviaţia noastră militară va rămâne fără provizii. Mi s-a cerut să particip la nenumărate şedinţe ale comitetului de apărare, iar, dacă aş fi absentat, Churchill ar fi trimis după mine." Churchill îl convoca la şedinţele comitetului de apărare care se prelungeau până târziu în noapte, după care îl mai reţinea pentru a continua discuţia în salonul lui.

„Povara era prea grea", scria Beaverbrook. Iar Churchill, nota el, avea un avantaj nedrept: mai moţăia din când în când.

Duminică, 4 august, fiul lui Churchill, Randolph, a venit acasă în Downing Street numărul 10, într-o permisie de la unitatea sa militară, Regimentul 4 Husari ai reginei, arătând zvelt şi suplu în uniforma militară.

Prima seară a început într-o notă optimistă, cu o cină plăcută acasă, alături de Pamela, Clementine şi Churchill, toată lumea într-o dispoziţie bună.[9] După cină, Churchill s-a întors la lucru, iar Clementine s-a retras în dormitorul ei, unde îşi petrecea multe seri singură. Mulţi dintre prietenii şi colegii soţului ei nu-i erau pe placi, aşa că prefera să mănânce în camera ei, o încăpere austeră cu un pat de o persoană şi un lavoar. În acest timp, Churchill găzduia sau participa la dineuri, uneori chiar şi de cinci ori pe săptămână.

Deşi aceasta era prima seară a lui Randolph acasă după mult timp, el a plecat după cină singur la

hotelul Savoy. Avea în plan să se vadă cu un prieten, H.R. Knickerbocker, un gazetar american, şi a asigurat-o pe Pamela că nu va lipsi mult. Cei doi bărbaţi au băut împreună până la închiderea barului de la hotel, pe urmă s- au dus în camera lui Knickerbocker, unde au dat gata cel puţin o sticlă de coniac. Randolph s-a întors în Downing Street numărul 10 la ora 6:10 a doua zi dimineaţa, martor fiind garda de corp a lui Churchill, inspectorul Thompson. Randolph a coborât împleticit din maşina sa şi s-a îndreptat spre camera Pamelei, prea beat ca să se mai poată schimba în pijama.

Thompson a inspectat maşina.

Pentru Pamela, starea de ebrietate a lui Randolph şi înfăţişarea lui răvăşită au fost destul de umilitoare, însă aproximativ o oră mai târziu, pe la 7:30, o cameristă a ciocănit la uşa Pamelei şi i-a dat un bileţel de la Clementine, care îi cerea să o vadă imediat.

Clementine se albise toată. Când era supărată, avea obiceiul să-şi pună mănuşi albe. Acum purta mănuşi albe.

„Unde a fost Randolph noaptea trecută?", a întrebat Clementine. „Ai idee ce s-a întâmplat?"

Pamela ştia, desigur, că soţul ei venise acasă beat, însă judecând după atitudinea lui Clementine, asta nu era tot. Atunci, Pamela a început să plângă.

Clementine i-a spus că, verificând maşina lui Randolph, inspectorul Thompson descoperise o serie de hărţi militare secrete, accesibile oricărui trecător, o violare gravă a protocoalelor de securitate.

„Ce se întâmplă?", a întrebat Clementine.

Pamela l-a luat la întrebări pe Randolph, care nu ştia cum să-şi mai ceară scuze. Ruşinat, el i-a spus tot ce se întâmplase, apoi i-a spus şi tatălui său. Randolph s-a scuzat şi a promis să renunţe la alcool. Furia lui Clementine nu s-a potolit însă. Ea l-a izgonit pe Randolph din Downing Street numărul 10, obligându-l să se cazeze temporar la clubul unde era

membru, White's, un refugiu din secolul al XVII-lea pentru mulți soți făcuți de râs, în special pentru cei care, asemenea lui Randolph, erau pasionați de jocuri de noroc.

Promisiunea lui de a renunța la băutură s-a dovedit a fi una dintre multele promisiuni pe care nu le-a putut respecta.

CAPITOLUL 27. DIRECTIVA NR 17

Pe măsură ce planurile de invadare a Angliei progresau, Hitler a emis o nouă directivă, nr. 17, care cerea un atac total asupra RAF. „Forțele Aeriene germane vor copleși Forțele Aeriene britanice cu toate efectivele de sub comanda sa, în cel mai scurt timp posibil", scria Hitler.[1] „Atacurile vor fi îndreptate în primul rând împotriva escadrilelor de avioane, a instalațiilor de la sol și a unităților de aprovizionare, dar și împotriva industriei constructoare de avioane, inclusiv a celei constructoare de echipament antiaerian."

Hitler își rezerva lui însuși „dreptul de a decide asupra atacurilor de teroare ca măsuri de represalii". Reticența sa continuă de a autoriza raiduri deasupra centrului Londrei și a zonelor rezidențiale din alte orașe mari nu avea legătură cu dezgustul moral, ci provenea, mai degrabă, din speranța lui neîncetată într-un acord de pace cu Churchill și dorința de a evita raiduri de represalii asupra Berlinului. Această nouă campanie împotriva RAF urma să fie o piatră de hotar în istoria războiului, conform evaluării ulterioare a Luftwaffe. „Pentru prima oară... o forță aeriană urma să desfășoare, independent de operațiunile celorlalte arme, o ofensivă ce avea ca scop distrugerea decisivă a forțelor aeriene ale inamicului."[2] Întrebarea era: puteau forțele aeriene singure „să submineze forța generală de luptă a inamicului prin atacuri aeriene cumulate până când inamicul va fi gata să ceară pacea?"

Sarcina planificării şi a executării acestei noi ofensive de bombardamente strategice i-a revenit lui Hermann Goring, care a pus operaţiunii numele de cod *Adlertag,* sau Ziua Vulturului. El a stabilit-o pentru 5 august, pe urmă a amânat-o pentru 10 august, o zi de sâmbătă. Avea încredere deplină că forţele sale aeriene vor împlini dorinţa lui Hitler. Marţi, 6 august, s-a întâlnit cu superiorii săi din aviaţie la reşedinţa sa de la ţară, Carinhall, pentru a gândi un plan pentru noua campanie.

Până acum, Luftwaffe fusese implicată în operaţiuni limitate împotriva Angliei, menite să evalueze apărarea aeriană şi să scoată din joc avioanele RAF. Bombardierele germane desfăşurau raiduri scurte, izolate, împotriva comunităţilor din Cornwall, Devon, sudul Ţării Galilor şi nu numai. Acum însă, Goring, înclinat ca întotdeauna către gesturi pompoase, imagina un atac cum nu se mai văzuse vreodată în istorie, cu scopul de a da o lovitură fatală apărării aeriene a Marii Britanii. Se aştepta la o rezistenţă minimă.[3] Conform rapoartelor şefului Serviciului de Informaţii, Beppo Schmid, aparatele RAF fuseseră deja grav afectate, iar producerea unui număr suficient de avioane noi care să compenseze pierderile era imposibilă. Conform evaluării lui Schmid, în curând RAF nu urma să mai aibă deloc aeronave reparabile.

La îndemnul lui Goring şi încurajaţi de rapoartele lui Schmid, comandaţii forţelor aeriene adunaţi la Carinhall au decis că vor avea nevoie de doar patru zile pentru a distruge ce mai rămăsese din avioanele de vânătoare şi bombardierele RAF. După aceea Luftwaffe avea să acţioneze pas cu pas, prin raiduri de zi şi de noapte, pentru a elimina bazele aeriene şi punctele unde se fabricau avioane din toată Anglia – un plan îndrăzneţ, cu o foarte mare variabilă nedeterminată şi crucială: vremea.

Goring a transferat sute de bombardiere la baze de-a lungul ţărmului Canalului din Franţa şi Norvegia. A plănuit un atac iniţial cu 1 500 de

avioane, o armadă modernă menită să surprindă şi să distrugă Marea Britanie. Odată ridicate de la sol, bombardierele lui Goring urmau să aibă nevoie de numai şase minute pentru a traversa canalul.

Totuşi, ceea ce prezentau rapoartele lui Beppo Schmid era foarte diferit de realitatea cu care se confruntau piloţii Luftwaffe în aer. „Goring a refuzat să asculte protestele comandanţilor de aeronave de luptă, spunând că afirmaţiile lor sunt nerealiste", îi povestea ulterior Galland unui anchetator american.[4] În confruntările cu RAF, piloţii germani nu au descoperit nici o urmă de scădere a forţelor sau a hotărârii.

Marele atac urma să înceapă sâmbăta următoare. Dacă totul mergea bine, în curând urma invazia.

Capitolul 28. „O, Lună, minunată Lună"

Unul dintre aspectele distincte ale stilului de conducere al lui Churchill era abilitatea lui de a schimba macazul într-o clipă, concentrându-se serios asupra lucrurilor pe care oricare alt prim-ministru le-ar fi considerat banale. În funcţie de perspectivă, aceasta era fie o trăsătură adorabilă, fie o adevărată tortură. Pentru Churchill, *totul* conta. Vineri, 9 august, de exemplu, în toiul unor serii de probleme urgente de război, a găsit timp să adreseze o minută membrilor Cabinetului de Război pe un subiect drag lui: lungimea şi stilul în care erau scrise rapoartele pe care le primea în cutia neagră zi de zi.

Intitulată, destul de potrivit, „CONCIZIE", minuta începea astfel: „Pentru a ne face treaba, cu toţii suntem nevoiţi să citim tone de documente. Aproape toate acestea sunt mult prea lungi. Irosim timp, când energia trebuie folosită pentru găsirea punctelor esenţiale."[1]

El stabilea, pentru miniştri şi echipele lor, patru modalităţi de îmbunătăţire a rapoartelor. În primul rând, scria el, rapoartele trebuiau „să stabilească

punctele principale într-o serie de paragrafe scurte, clare". Dacă raportul presupunea discutarea unor chestiuni complicate sau analize statistice, acestea trebuiau puse într-o anexă.

Adesea, observa el, se putea renunța complet la un raport întreg în favoarea unui *aide-mémoire* „alcătuit doar din titluri, care poate fi extins verbal, dacă este necesar".

La final, ataca limbajul de lemn care caracteriza prea des rapoartele oficiale. „Haideți să punem capăt unor fraze precum acestea", scria el, citând două exemple:

„Este totodată important să ținem cont de următoarele considerente..."

„Trebuie luată în considerare posibilitatea intrării în vigoare..."

El scria: „Majoritatea acestor fraze confuze sunt simple umpluturi, la care se poate renunța în totalitate sau care pot fi înlocuite cu un singur cuvânt. Haideți să nu evităm să folosim fraze scurte, expresive, chiar dacă fac parte din limba vorbită. „

Textul rezultat, scria el, „poate părea la început grosolan în comparație cu caracterul anost al jargonului oficial. Dar se va economisi mult timp, iar disciplina stabilirii concise a problemelor reale se va dovedi un ajutor pentru gândirea

În seara aceea, așa cum făcuse aproape la fiecare sfârșit de săptămână de până atunci, Churchill a plecat la țară. Secretarul privat de serviciu la Chequers la acel sfârșit de săptămână era John Colville, care a plecat cu altă mașină, împreună cu Clementine și Mary. Alți invitați se strânseseră deja la reședință sau aveau să sosească în curând, printre ei aflându-se Anthony Eden, Mopsul și doi generali-cheie, toți veniți pentru cină și ca să înnopteze. Churchill l-a invitat de asemenea pe primul lord al Amiralității, Dudley Pound, dar a omis să le spună celorlalți invitați, lucru care, așa cum nota Colville, „a generat agitație la rearanjarea

mesei pentru cină".

După cină, Mary şi Clementine au părăsit sufrageria, aşa cum era obiceiul şi cum prefera Clementine.

Rămaşi singuri, bărbaţii au început să discute despre ameninţarea invaziei şi despre măsurile luate pentru apărarea Angliei. Mine antitanc fuseseră ascunse de-a lungul multor plaje din ţară, iar acestea, scria Colville, „se dovediseră a avea un efect deosebit de devastator".[2] Într- adevăr, nota el, luaseră vieţile mai multor cetăţeni englezi. Churchill a spus povestea, posibil apocrifa, a unui nefericit jucător de golf care reuşise să trimită o minge tocmai pe o plajă din apropiere. Colville rezuma deznodământul în jurnalul său: „Şi-a luat crosa şi s-a dus pe plajă, a lovit mingea şi tot ce-a mai rămas după aceea a fost mingea, care a revenit în siguranţă pe iarbă".

După cină, Churchill, generalii şi amiralul Pound s-au mutat în Salonul Hawtrey, unde fuseseră fixaţi nişte buşteni uriaşi pentru a susţine structura în caz de explozie. În cameră erau nenumărate lucruri de preţ, printre care o carte din 1476. În acest timp, Colville a citit memorandumuri şi a aranjat documente în cutia neagră a lui Churchill.

La un moment dat, s-a auzit un avion german survolând în apropiere. Grupul a ieşit în grabă în grădină, cu Churchill în frunte, încercând să zărească avionul.

Spre amuzamentul tuturor, amiralul Pound s-a împiedicat în timp ce cobora treptele. Colville scria: „Primul lord al Amiralităţii s-a rostogolit pe scări, apoi, după ce s-a adunat de pe jos, neconsolat, s-a mai rostogolit încă o dată, sfârşind într-un muşuroi de pe jos, speriind o santinelă care l-a ameninţat cu baioneta".[3]

Pound s-a ridicat, mormăind: „Locul ăsta nu e potrivit pentru un prim-lord al Amiralităţii".

Amuzat, Churchill a spus: „Încearcă să nu uiţi că eşti amiral în marină, şi nu cadet!"

Sâmbătă dimineața a adus și mai mult de lucru pentru Colville, sub forma unor telegrame de transmis și a unor minute de trimis.[4] Pe urmă a luat prânzul *en famille*, cu Churchill, Clementine și Mary, „și nici că ar fi putut fi mai plăcut". Churchill a fost „în cea mai bună dispoziție", scria Colville. „A conversat genial pe toate subiectele, de la Ruskin la lordul Baldwin, de la viitorul Europei la forța Partidului Tory." S-a plâns de lipsa cumplită de muniție și de arme pentru armata pe care încerca să o creeze. „Vom câștiga", a declarat el, „dar nu o merităm; sau o merităm grație virtuților noastre, și nu a inteligenței noastre."

Discuția devenise prostească. Colville a început să recite fragmente de poezie burlescă. Un anumit catren l-a încântat pe Churchill în mod deosebit:

> O, Lună, minunată Lună, cu a ta
> mândră față în lung și-n lat gonind prin
> universul larg Oricând te văz, în sine-mi
> zic nelndoios Zări-voi oare, o, zări-voi
> eu vreodată al tău dos.[5]

După prânz, Colville, Clementine și Mary au mers pe unul dintre dealurile din apropiere. Colville și Mary au transformat plimbarea într-o cursă, pentru a vedea cine ajunge primul în vârf. Colville a câștigat, dar până la urmă i-a fost „mai rău ca niciodată, incapabil să mai văd ori să gândesc".

Mary nutrea o părere din ce în ce mai bună despre Colville, deși avea încă rezervele ei. În consemnarea de sâmbătă, 10 august, din jurnalul ei, scria: „Îmi place Jock, dar cred că este foarte «moale»„ – „moale" fiind un termen britanic peiorativ pentru o persoană fără caracter ori forță. La rândul lui, și Colville o plăcea tot mai mult pe Mary. În jurnalul lui, în consemnarea de a doua zi, el scria: „Deși nu prea se ia în serios – așa cum singură a mărturisit –, este o fată fermecătoare și foarte plăcută privirii".

Herman Goring a avut parte de o mare dezamăgire

în sâmbăta aceea. Aceasta era ziua în care trebuia demarată operaţiunea Ziua Vulturului, începutul campaniei sale de nimicire a RAF, însă vremea proastă din sudul Angliei l-a obligat să anuleze atacul. A stabilit noua dată pentru a doua zi dimineaţă, duminică, 11 august, dar apoi a amânat-o din nou pentru marţi, 13 august.

O singură consolare: cu luna deja aflată în faza de creştere, urmând să ajungă la lună plină la sfârşitul de săptămână, acele ieşiri programate să aibă loc noaptea aveau să fie mai uşoare şi mai de succes. Tehnologia de dirijare cu fascicul a germanilor redusese dependenţa Luftwaffe de lumina lunii, însă piloţii continuau să fie precauţi cu noul sistem, preferând încă să atace pe vreme bună de pe un cer scăldat de lumina lunii.

La Berlin, muncitorii continuau să construiască tribune în Pariser Platz, în centrul oraşului, pregătindu-se pentru parada victoriei ce avea să marcheze sfârşitul războiului. „Astăzi le-au vopsit şi au montat două uriaşe acvile aurite", scria William Shirer în jurnalul lui în consemnarea pentru sâmbătă.[6] „La fiecare capăt construiesc, de asemenea, replici gigantice ale Crucii de Fier." Hotelul unde era cazat se afla în aceeaşi piaţă, la unul dintre capetele căreia se afla Brandenburger Tor – Poarta Brandenburg – pe sub care avea să treacă armata victorioasă.

Shirer aflase că în cercurile partidului nazist se discuta că Hitler voia ca tribunele să fie gata înainte de sfârşitul lunii.

rrWEA A
Groază

august-septembrie

Capitolul 29. Ziua Vulturului

În zorii zilei de marți, 13 august, două escadrile de bombardiere germane cu un total de 60 de aparate de zbor s-au ridicat în văzduhul de deasupra orașului Amiens, Franța, urcând în cercuri ample până la altitudinea de zbor, unde s-au grupat în formație de luptă.[1] Totul a durat o jumătate de oră. Aducerea atâtor avioane pe poziție era un proces dificil chiar și în zilele senine, însă în acea dimineață provocarea a fost îngreunată de o schimbare bruscă de vreme. Un front de presiune ridicată de peste Insulele Azore, care păruse pregătit să ofere vreme frumoasă în Europa, se risipise brusc. Acum, nori groși se strânseseră deasupra canalului și a coastelor Franței și Angliei, iar ceața persista deasupra multor aerodromuri germane. Peste coasta de sud-est a Angliei, plafonul era la o înălțime de până la 1 200 de metri.

Un al treilea grup de avioane, cu 100 de bombardiere, s- a ridicat deasupra orașului Dieppe; un al patrulea, cu 40 de avioane, s-a adunat la nord de Cherbourg; un al cincilea, deasupra Insulelor Canalului. Odată poziționate în formație, totalizând peste 200 de bombardiere, avioanele au început să se îndrepte către Anglia.

Aceasta avea să fie ziua cea mare a lui Hermann Goring, *Adlertag,* Ziua Vulturului, începutul asaltului său total asupra RAF pentru dobândirea controlului spațiului aerian de deasupra Angliei, astfel încât Hitler să-și poată lansa invazia. Pe parcursul săptămânii precedente, Luftwaffe lansase atacuri mai mici, inclusiv incursiuni împotriva lanțului de stații radar de coastă al Angliei, însă acum sosise

timpul pentru evenimentul principal. Goring avea în plan să întunece văzduhul cu avioane într-o etalare a puterii aeriene care să uluiască lumea. În acest scop, şi de dragul dramei, adunase o forţă totalizând 2 300 de avioane, inclusiv 949 de bombardiere, 336 de bombardiere pentru atac în picaj şi 1 002 avioane de vânătoare. Avea să demonstreze, în sfârşit, lui Hitler şi lumii întregi ce puteau face cu adevărat forţele sale aeriene.

Dar nici nu începuse bine atacul, că vremea l-a obligat pe Goring să-l anuleze. Deşi sistemul secret de dirijare prin fascicul de raze al Luftwaffe permitea bombardierelor să zboare pe vreme înnorată, un raid de aceste proporţii şi de o asemenea importanţă cerea vizibilitate bună. Avioanele de vânătoare şi bombardierele nu se puteau găsi între ele printre nori, nici nu puteau comunica direct între ele, iar avioanele de vânătoare nu aveau echipamentul necesar pentru a urmări fasciculele. Ordinul de anulare nu a ajuns la toate unităţile. Într-unul din cazuri, o formaţie de 80 de bombardiere a pornit spre Anglia în vreme ce escortele alocate, care primiseră ordinul, s-au întors la bază, lăsând bombardierele periculos de expuse. Comandantul lor şi-a continuat drumul, aparent crezând că cerul înnorat avea să limiteze abilitatea RAF de a-i depista escadrila.

Când un grup s-a apropiat de ţintă, un roi de avioane Hurricane ale RAF a apărut brusc şi a declanşat un atac furibund, încât bombardierele şi-au lansat muniţia şi s-au făcut nevăzute în nori.

Goring a ordonat reluarea ofensivei la ora 2:00 în acea după-amiază.

Printre piloţii care participau la acţiune se afla şi Adolf Galland, care avea deja o reputaţie aproape legendară nu doar în rândurile Luftwaffe, ci şi printre piloţii RAF. La fel ca în cazul lui Churchill, emblematic pentru el era trabucul. Fuma Havana, 20 pe zi, aprinzându-le cu ajutorul unei brichete

recuperate dintr-un automobil, şi era singurul pilot care avea permisiunea lui Goring să fumeze în carlingă. Hitler însă interzisese fotografierea lui fumând, de teama influenţei pe care o asemenea publicitate ar fi avut-o asupra moralului tineretului german. Galland şi detaşamentul lui îşi aveau acum baza pe un aerodrom din Pas-de-Calais, pe coasta franceză. Pentru Luftwaffe, obişnuită cu victoriile facile de la începuturile războiului, această perioadă a reprezentat, spunea Galland, „o brutală trezire la realitate".

Autonomia de zbor de 90 de minute a avioanelor de vânătoare Me 109 pilotate de membrii detaşamentului lui se dovedea un handicap chiar mai mare decât de obicei, ţinând cont de jumătatea de oră necesară pentru adunarea formaţiei de bombardiere şi escorte deasupra coastei franceze înainte de a porni spre Anglia. Avioanele de vânătoare ale lui Galland aveau o plajă operaţională de numai 200 de kilometri, adică aproximativ distanţa până la Londra. „Tot ce depăşea această distanţă era practic inaccesibil", scria el.[2] El compara avioanele germane cu un câine în lanţ, „care vrea să atace inamicul, dar nu-i poate face nici un rău din cauza lungimii lanţului".

Luftwaffe descoperea, de asemenea, cu rapiditate limitările bombardierelor în picaj Stuka, ce fuseseră una dintre armele cele mai puternice în campania din vest din mai şi iunie. Ele puteau plasa bombe cu mult mai multă precizie decât un avion standard, însă din cauza încărcăturii externe cu bombe, zbura cu aproximativ jumătate din viteza unui Spitfire. Era deosebit de vulnerabil în picaj, o caracteristică exploatată imediat de piloţii britanici. Galland scria: „Aceste Stuka atrăgeau britanicele Spitfire şi Hurricane cum atrage mierea muştele".

Cele mai mari bombardiere germane zburau de asemenea la viteză relativ mică. În Spania şi în Polonia, viteza fusese îndeajuns de mare pentru a evita interceptarea eficientă, însă nu şi acum, în faţa

celor mai moderne avioane de vânătoare britanice. Bombardierele aveau nevoie de o escortă mai numeroasă. Modul în care aceasta putea fi asigurată era o sursă constantă de conflict între piloţii de avioane de vânătoare şi Goring, care insista ca avioanele să formeze „escorte compacte", rămânând în acelaşi plan cu bombardierele şi foarte aproape de ele tot drumul până la obiective şi înapoi. Asta însemna că piloţii de vânătoare trebuiau să zboare cu o viteză mult mai mică, devenind astfel nu doar mai vulnerabili în faţa atacurilor, dar limitându-şi totodată ocaziile de a face cât mai multe victime, adică exact lucrul pe care toţi piloţii îl doreau mai presus de orice. Un pilot îşi amintea de frustrarea pe care o simţea când privea în jos şi vedea „burdihanele albastre strălucitoare" ale avioanelor de vânătoare britanice, fără a avea voie să pornească în urmărirea lor. „Stăteam în formaţia de bombardiere pe perechi – şi era un sentiment al dracului de ciudat", scria el. Galland agrea tiparele mai relaxate, care permiteau piloţilor de avioane de vânătoare să-şi piloteze aparatele aşa cum le era menirea, unii zburând încet şi grupat, alţii însă făcând slalom printre bombardiere la viteză mai mare, iar majoritatea zburând mult deasupra formaţiei de bombardiere, oferind un „acoperiş protector". Dar Goring refuza să asculte. Galland şi camarazii săi îl considerau tot mai rupt de noile realităţi ale luptelor aeriene.

Deşi percepţia publicului – influenţată de autopromovarea lui Goring – descria Luftwaffe ca fiind o forţă aproape invincibilă, cu o putere mult mai mare decât cea a RAF, de fapt Galland recunoştea că britanicii aveau câteva avantaje majore pentru neutralizarea cărora el şi colegii piloţi nu puteau face nimic. Avioanele RAF nu doar că zburau şi luptau deasupra unui teritoriu prietenos, ceea ce garanta că piloţii supravieţuitori puteau zbura din nou, aceştia zburau cu însufleţirea existenţială a oamenilor care credeau că se luptă cu

o forţă aeriană mult mai potentă, având ca miză nimic mai puţin decât supravieţuirea Marii Britanii. Piloţii RAF recunoşteau „gravitatea disperată a situaţiei", cum spunea Galland, în vreme ce Luftwaffe acţiona cu o oarecare vanitate, alimentată de succesele uşor dobândite în trecut şi de informaţiile eronate care descriau RAF drept o forţă extrem de slăbită. Analiştii germani acceptau fără comentarii rapoartele piloţilor Luftwaffe despre avioanele britanice doborâte şi aerodromuri distruse. De fapt, bazele îşi reluau adesea activitatea în câteva ore. „La cartierul general al Luftwaffe însă, cineva lua rapoartele escadrilei de bombardiere sau de Stuka într-o mână şi un creion albastru gros în cealaltă şi tăia cu o cruce escadronul sau baza în cauză de pe harta tactică", scria Galland.[3] „Nu mai exista – în orice caz, nu pe hârtie."

Cel mai mare avantaj al RAF, în opinia lui Galland, era utilizarea abilă a radarului. Germania avea o tehnologie similară, însă, până în acel moment, nu o folosise într-o manieră sistematică, convinsă că bombardierele britanice nu ar fi putut ajunge vreodată în oraşele germane, „Posibilitatea unui atac aerian al Aliaţilor asupra Reichului era la momentul acela de neconceput", scria Galland. Piloţii germani vedeau releele înalte ale radarelor de-a lungul coastei engleze când traversau Canalul şi le atacau ocazional, însă staţiile redeveneau invariabil funcţionale la scurt timp după aceea, iar Goring îşi pierdea repede interesul. Cu toate acestea, zi de zi, Galland era uluit de abilitatea neobişnuită a avioanelor de vânătoare britanice de a localiza formaţiile germane. „Pentru noi şi pentru comandamentul nostru, aceasta era o surpriză, şi încă una foarte neplăcută", scria Galland.

Goring însuşi se dovedea a fi o problemă. Uşor de distras, era incapabil să se dedice unui singur obiectiv bine definit. Se convinsese că, atacând mai multe ţinte pe un front extins, putea nu doar distruge Comandamentul RAF, ci şi provoca un haos

atât de răspândit, încât să-l determine pe Churchill să capituleze.

Atacul s-a reluat. Pe măsură ce Ziua Vulturului avansa, aproape 500 de bombardiere şi 1 000 de avioane de vânătoare au invadat spaţiul aerian de deasupra Angliei. În limbajul transmisiilor din acea zi, acest fenomen a fost numit „aterizarea".

CAPITOLUL 30.
NEDUMERIRE

Chain Home, reţeaua Angliei de staţii de radiolocaţie pentru descoperirea ţintelor aeriene, a detectat încă o dată apropierea avioanelor germane, însă de data aceasta numărul bombardierelor şi al avioanelor de vânătoare depăşea tot ce văzuseră până atunci operatorii staţiilor radar. Pe la ora 15:30, ei au identificat trei formaţii de avioane germane cu aproximativ 30 de bombardiere, fiecare traversând Canalul de la baze din Normandia. Pe urmă au venit alte două informaţii, totalul ajungând la aproximativ 60 de avioane. Pe la ora 16:00, mai bine de 100 de avioane de vânătoare ale RAF au decolat şi au pornit cu toată viteza înainte în întâmpinarea atacatorilor, îndrumaţi de controlorii de la sol folosind informaţiile de localizare oferite de staţiile radar şi de observatorii de la sol, care au început să raporteze tipurile de avioane ce se apropiau şi altitudinea, viteza şi localizarea geografică ale acestora. O formaţie masivă de avioane de vânătoare germane zbura cu mult înaintea bombardierelor care se apropiau. Cele două forţe s-au întâlnit într-un zgomot asurzitor de motoare şi de ţăcănit de mitraliere, făcând manevre ameţitoare printr-o ploaie de gloanţe de calibru mare şi focuri de artilerie. Bombardierele au continuat să înainteze. Bombele au căzut peste Southampton şi o serie de alte localităţi din Dorset, Hampshire, Wiltshire, Canterbury şi Castle Bromwich.

Observatorii britanici erau confuzi. Bombele

cădeau peste tot, pe aerodromuri, în porturi, peste vapoare, dar fără un tipar clar ori vreo țintă anume. Și, în mod bizar, bombardierele au lăsat Londra neatinsă, lucru surprinzător, din moment ce germanii nu dăduseră dovadă de o asemenea reținere în cazul atacului asupra Rotterdamului.

Spre sfârșitul după-amiezii, luptele de deasupra Marii Britanii atinsese o intensitate fără precedent. Valuri după valuri de bombardiere și de avioane de vânătoare germane erau întâmpinate de avioanele Hurricane și Spitfire ale RAF în 700 de zboruri operative diferite, coordonate prin radar. Ministerul Aerului a raportat că RAF distrusese 78 de bombardiere germane, cu prețul vieții a trei dintre propriii piloți.

În Downing Street numărul 10 se jubila. Dar era și o stare de neliniște. Intensitatea raidurilor aeriene din acea zi părea să indice o creștere a amplorii și a violenței atacurilor aeriene germane. Ceea ce RAF nu pricepea încă era că acesta era începutul unei ofensive germane majore, începutul a ceea ce ulterior a devenit cunoscut drept „Bătălia pentru Anglia", deși această sintagmă avea să intre în uzul comun abia la începutul cinului următor, odată cu publicarea de către Ministerul Aerului a unei broșuri de 32 de pagini cu acest titlu care încerca să surprindă drama campaniei, broșură vândută într-un milion de exemplare. Însă marți, 13 august 1940, nimic din toate acestea nu era clar. Deocamdată, raidurile din acea zi păreau a fi doar ultimul episod dintr-un tipar de atac aerian intens și derutant.

„Întrebarea pe care toată lumea și-o pune astăzi este care poate fi motivul acestor copleșitoare raiduri aeriene pe timp de zi, care costă atât de mult și au un efect atât de redus?", scria John Colville în jurnalul său.[1] „Să fie oare acțiuni de recunoaștere în forță sau o diversiune sau doar atacul cavaleriei înaintea ofensivei principale? Presupun că următoarele câteva zile ne vor oferi un răspuns. „

Așa cum se întâmplă, rezultatul zilei s-a dovedit a

fi exagerat, o problemă obişnuită pentru calculele imediate ale unei bătălii, însă raportul a părut totuşi favorabil: Luftwaffe pierduse în total 45 de avioane, RAF, 13, un raport de peste trei la unu.

În acea zi, la Washington, Roosevelt s-a întâlnit cu membrii-cheie ai cabinetului său şi le-a spus că ajunsese la o decizie cu privire la modul în care avea să transfere cele 50 de distrugătoare vechi către Anglia. El intenţiona să se folosească de puterile sale executive pentru a autoriza acordul nave pentru baze fără aprobarea Congresului. Mai mult decât atât, nu intenţiona să informeze Congresul despre asta până nu se finaliza înţelegerea. Roosevelt l-a informat pe Churchill asupra planului său printr-o telegramă care a ajuns la Londra în acea noapte.

Churchill era încântat, însă acum trebuia să găsească o cale pentru a face înţelegerea acceptabilă pentru propriul guvern şi pentru Camera Comunelor, unde ideea concesionării insulelor – teritoriu suveran – trezea „sentimente profunde". Churchill ştia că „dacă treaba le era prezentată britanicilor drept o tranzacţionare de bunuri britanice de dragul a 50 de distrugătoare, cu siguranţă s-ar confrunta cu o opoziţie vehementă".

Churchill l-a rugat pe Roosevelt să nu anunţe public tranzacţia drept schimb, ci, mai degrabă, să încadreze transferul de distrugătoare şi concesionările drept acorduri complet diferite. „În opinia noastră, suntem doi prieteni în pericol care se ajută pe cât pot", i-a telegrafiat el lui Roosevelt.[2] Oferirea distrugătoarelor ar fi fost, scria el, „în totalitate un act spontan deosebit".

Churchill se temea că prezentarea acordului drept o tranzacţie comercială l-ar fi putut afecta grav politic, pentru că America era în mod clar favorizată prin faptul că i se oferea în concesiune pe o perioadă de 99 de ani un teritoriu britanic, în timp ce Marina SUA preda o flotilă de nave învechite, pe care Congresul dorise cândva să le arunce la fier vechi.

Prezentarea publică a înțelegerii drept contract, prin care distrugătoarele reprezentau plata pentru teritoriu, ar fi generat în mod inevitabil întrebări despre care dintre cele două părți fusese mai avantajată, devenind curând clar că America ieșise mare câștigătoare.

Însă Roosevelt avea și el îngrijorările lui. Decizia luată aducea cu sine posibilitatea periclitării campaniei sale pentru un al treilea mandat de președinte, mai ales într-o perioadă în care proiectul de lege pentru recrutare din Congres stârnea deja agitație în ambele tabere. Să faci *brusc* un cadou de 50 de distrugătoare ar fi reprezentat o încălcare clară a legilor neutralității, depășind limitele autorității executive. Era important ca publicul american să admită nu doar că acordul fusese rezultatul unor negocieri dure și profesioniste, dar și că el creștea securitatea Statelor Unite.

Cât despre securitate, lucrurile erau destul de clare – atâta vreme cât acordul în sine nu târa America în război. „Transferul către Marea Britanie a 50 de nave de război americane a fost indiscutabil un act de nonneutralitate a Statelor Unite", scria Churchill ulterior.[3] „Conform tuturor standardelor istoriei, ar fi îndreptățit Guvernul german să le declare război."

Miercuri, 14 august, ar fi trebuit să fie a doua zi a operațiunii de patru zile de distrugere a RAF promisă de Goring, dar a fost din nou zădărnicită de vreme, și mai urâtă decât cu o zi înainte, aproape toate avioanele fiind nevoite să rămână la sol. Totuși, unele grupuri de bombardiere au reușit să decoleze și să efectueze incursiuni împotriva țintelor împrăștiate de-a lungul teritoriului vestic al Angliei.

Adolf Galland a fost încântat să primească ordinul de zbor ca „escortă detașată" pentru o formație de 80 de

bombardiere în picaj Stuka. Escorta sa avea un număr egal de avioane de vânătoare desemnate să protejeze bombardierele, dintre care aproape jumătate aveau să zboare cu mult în faţă, asemenea lui Galland, în vreme ce restul rămâneau aproape, în formaţie. În timp ce Galland şi copilotul său se îndreptau spre Me 109, Galland a spus că simte că va fi o zi bună – ceea ce el numea „ziua vânătorului". Bombardierele aveau să abordeze teritoriul englez peste strâmtoarea Dover, cel mai îngust punct al Canalului. Pentru Galland, asta însemna că el şi escadrila lui aveau destul timp pentru luptă înainte ca rezerva de combustibil să se termine şi să fie nevoiţi să se întoarcă la bază. Galland nu avea nici o îndoială că RAF avea să îşi facă apariţia. Şi, într-adevăr, radarul britanic din Dover i- au detectat pe el şi grupul lui chiar când se adunau deasupra teritoriului francez. Patru escadrile de avioane de vânătoare RAF au decolat pentru a-l întâmpina. Galland le-a văzut în depărtare cu mult înainte ca avionul lui să treacă peste faimoasele stânci de calcar din Dover.

Galland a atacat impetuos falanga de avioane de vânătoare şi a ales unul dintre avioanele Hurricane ale RAF, mai izolat, dar pilotul a fost prea rapid.[4] A răsucit avionul, apoi a coborât rapid în picaj către mare, reînălţându-se în ultima secundă. Galland a decis să nu-l urmărească. în schimb, şi-a turat motorul şi a urcat până la peste 300 de metri, pentru a avea o vedere mai bună asupra luptei în desfăşurare. A rotit avionul 360 de grade pentru o imagine completă, manevra lui emblematică.

A observat un Hurricane care era în mod clar pe punctul să atace unul dintre bombardierele Stuka care zbura stângaci la viteză mică, fapt care îl transforma într-o ţintă uşoară. Galland a deschis focul de la mare distanţă. Avionul Hurricane a intrat într-un nor. Acţionând la inspiraţie, Galland s-a poziţionat aproape de locul unde presupunea că ar fi putut apărea avionul britanic şi, o clipă mai târziu,

acesta a țâșnit din nor exact în fața lui. Galland a tras foc neîntrerupt timp de trei secunde, o mică eternitate într-o luptă aeriană. Avionul britanic Hurricane s-a prăbușit în spiralã către sol. Galland s-a întors nevătămat în Franța.

Pe parcursul acestor două zile de lupte aeriene, Luftwaffe a pierdut 19 avioane de vânătoare, RAF, opt.

Goring a fost foarte nemulțumit.

CAPITOLUL 31. GORING

Vremea continua să perturbe marele plan al lui Goring de anihilare a RAF, ținând la sol majoritatea avioanelor sale. Joi, 15 august, ziua în care bombardierele și avioanele lui de vânătoare ar fi trebuit să-și fi încheiat aproape campania, a folosit această perioadă de acalmie pentru a-i chema pe toți ofițerii superiori la reședința lui de la țară, Carinhall, unde i-a mustrat pentru performanțele mediocre de până la acel moment.

Mai târziu în acea dimineață însă, pe măsură ce „ancheta" lui avansa, vremea s-a îmbunătățit brusc, cerul s-a înseninat, ceea ce i-a determinat pe comandanții săi să lanseze un atac de proporții, implicând peste 2 100 de avioane. În rândurile Luftwaffe, ziua avea să fie cunoscută pentru totdeauna drept „Joia Neagră".

Un singur incident a părut emblematic. Luftwaffe considera că, dacă un număr atât de mare de avioane ar fi atacat dinspre sud, RAF ar fi trimis cât mai multe avioane de vânătoare spre coasta sudică a Angliei pentru a sta pavăză împotriva atacului iminent, inclusiv avioane de vânătoare staționate în nordul Angliei, lăsând astfel nordul descoperit.

Această presupunere, împreună cu informațiile conform cărora RAF ar fi fost grav afectate, l-a determinat pe un comandant Luftwaffe să ordone un raid împotriva bazelor RAF din nordul Angliei, folosind bombardiere din Normandia. În mod obișnuit, un astfel de raid pe timp de zi ar fi fost

nesăbuit, din moment ce avioanele de vânătoare cele mai bune ale Germaniei, Me 109, nu aveau autonomie pentru escortarea bombardierelor pentru toată distanța până peste Marea Nordului.

Misiunea era o acțiune riscantă, însă, date fiind ipotezele ce stăteau la bază, părea solidă din punct de vedere tactic. Așa că, la 12:30 în acea după-amiază, o formație de 63 de bombardiere germane s-a îndreptat către coasta de nord- est a Angliei, escortată de un grup redus de avioane de vânătoare bimotor cu echipaje de doi oameni, singurele capabile să zboare pe o distanță atât de lungă, însă mult mai puțin agile decât avioanele monomotor Me 109 și astfel mult mai vulnerabile în fața atacurilor.

RAF însă nu a acționat conform anticipărilor. În timp ce Comandamentul de Luptă își concentrase într-adevăr trupele în sud, păstrase câteva escadrile din nord pe loc, tocmai pentru a se apăra împotriva unui astfel de atac.

Bombardierele germane se aflau la aproximativ 40 de kilometri de țărm când au apărut primele Spitfire, zburând la peste 900 de metri deasupra formației. Când unul dintre piloții RAF a privit în jos, a văzut bombardierele conturându-se pe fondul albului strălucitor al plafonului de nori și a exclamat în stația de emisie-recepție: „Sunt peste 100!"[1]

Avioanele Spitfire au atacat în picaj formația, deschizând focul cu un efect terifiant. Bombardierele s-au împrăștiat, căutând să se adăpostească în norii aflați la circa 180 de metri mai jos. Și-au abandonat încărcăturile, lansând bombe peste satele de pe coastă, apoi au făcut cale întoarsă, fără să-și fi atins țintele. Doar în această confruntare, Luftwaffe a pierdut 15 avioane, iar RAF, nici

Iar aceasta a fost doar una din miile de lupte aeriene care au avut loc doar în acea zi de joi, Luftwaffe efectuând 1 800 de zboruri operative, iar RAF, 1 000. Ziua s-a dovedit a fi ultima din viața unui tânăr locotenent Luftwaffe care pilota unul

dintre avioanele bimotor Me 110. Locul copilotului era ocupat de un radiotelegrafist, care acţiona totodată şi o mitralieră. Serviciile de Informaţii ale RAF au recuperat jurnalul pilotului, care povestea despre viaţa îngrozitoare a piloţilor militari germani. Primul său „zbor de luptă" avusese loc în luna precedentă, pe 18 iulie, iar în timpul acestuia trăsese 2 000 de focuri de mitralieră, iar avionul său fusese nimerit de focul adversarilor de trei ori. Patru zile mai târziu a aflat că cel mai bun prieten al lui, de asemenea pilot, fusese ucis. „Îl cunosc de când avea 11 ani, iar moartea lui m-a zguduit enorm."[2] O săptămână mai târziu, avionul lui de vânătoare era nimerit de 30 de ori, iar radiotelegrafistul lui aproape ucis. „Are o rană mare cât pumnul meu, pentru că bucăţi din avion au pătruns înăuntru odată cu glonţul", scria pilotul. În următoarele două săptămâni i-au murit şi mai mulţi prieteni, unul ucis când manşa avionului lui Me 109 se rupsese în timp ce el încerca să se reînalţe dintr-un picaj.

Serviciile de Informaţii ale RAF au făcut ultima consemnare din jurnalul tânărului pilot în acea joi, 15 august, pentru el într-adevăr cea mai neagră zi de joi, la numai 28 de zile după primul lui zbor de luptă. Consemnarea suna aşa: „Deţinătorul acestui jurnal a fost ucis în S9 + TH''. Acesta era codul de identificare al Luftwaffe pentru aeronava pilotului.

CAPITOLUL 32.
BOMBARDIERUL DIN PĂŞUNE

Pe parcursul zilei de joi, John Colville s-a trezit din nou chemat să raporteze ultimul număr de avioane doborâte.

Numărul de succese părea incredibil. RAF susţinea că avioanele sale de vânătoare doborâseră cu certitudine 182 de avioane germane şi posibil alte 53. Churchill, cuprins de entuziasm, l-a luat pe „Mopsul" Ismay cu el într-o vizită la cartierul general

al RAF din Uxbridge, care coordona avioanele de vânătoare ale Grupului nr. 11, însărcinat cu apărarea Londrei şi a sud-estului Angliei. După vizită, în maşină, el l-a atenţionat pe Mops: „Să nu scoţi o vorbă. Nu am fost niciodată aşa de emoţionat.”[1]

După câteva minute, Churchill a rupt tăcerea, spunând: „Niciodată în contextul unor conflicte între oameni, atât de mulţi n-au datorat atât de mult celor puţini”.

Remarca a avut un impact atât de puternic încât Ismay i-a citat-o soţiei sale când s-a întors acasă. Habar n-avea că Churchill va folosi fraza într-unul din cele mai cunoscute discursuri ale sale.

în realitate, încă o dată, numărul de succese nu era chiar atât de ridicat pe cât i se spusese lui Churchill. Luftwaffe pierduse 75 de avioane, RAF, 34. Cifrele originale fuseseră însă mediatizate şi raportate pe o scară atât de largă, încât s-au întipărit în conştiinţa publicului. „Faptele de vitejie ale RAF continuă să provoace o satisfacţie intensă", declara Serviciul Intern de Informaţii.[2] Alexander Cadogan, subsecretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe, scria în jurnalul său: „Aceasta trebuia să fie ziua în care Hitler urma să fie la Londra. Nu-l văd pe aici.”[3] Preocuparea pentru contabilitate masca însă o realitate mai gravă, aşa cum arăta clar Proful, gata oricând să descurajeze orice entuziasm cu producţia sa constantă şi sufocantă de histograme, diagrame zonale şi diagrame Venn, unele chiar frumoase, colorate în roşu intens şi plăcute nuanţe de verde şi albastru. Proful le-a reamintit tuturor celor preocupaţi că cifrele mult trâmbiţate ale pierderilor în urma luptelor aeriene nu includeau numărul de avioane britanice doborâte. Vineri, 16 august, Luftwaffe a atacat o importantă bază RAF de la Tangmere, aflată pe continent, la opt kilometri distanţă de Canal, distrugând sau avariind 14 avioane, inclusiv şase bombardiere şi şapte avioane de vânătoare de primă linie. Ulterior în aceeaşi zi, un raid german asupra unei baze RAF de la vest de

Oxford a distrus 46 de avioane folosite pentru instrucţie de zbor. Scorul a omis, de asemenea, bombardierele britanice doborâte sau avariate în timpul raidurilor asupra Germaniei. Vineri noaptea, 16 august, de exemplu, Comandamentul bombardierelor al RAF a trimis în misiune 150 de bombardiere şi a pierdut şapte.

A doua zi, la Chequers, asistat de Prof, Churchill a compus o minută adresată lui sir Cyril Newall, şeful Statului-Major al Forţelor Aeriene. „În vreme ce noi ne concentrăm la rezultatele luptelor aeriene purtate pe cerul acestei ţări", scria el, „nu trebuie să trecem cu vederea gravele pierderi suferite de comandamentul bombardierelor."[4] Aceste pierderi, combinate cu numărul de aeronave distruse la sol şi cu totalul piloţilor pierduţi în luptă, dădeau ca rezultat un raport destul de diferit între pierderile britanice şi cele germane. „De fapt, în ziua aceea, noi am pierdut cu doi la trei", scria Churchill.

Abia acum oficialii forţelor aeriene britanice au început să îşi dea seama că se întâmpla ceva nou şi că RAF în sine era o ţintă. Pe parcursul săptămânii anterioare, Serviciul de Informaţii al Aviaţiei observase doar o creştere generală a activităţii Forţelor Aeriene germane. Vremea urâtă şi alegerea aparent aleatorie a ţintelor mascase caracterul total al campaniei, însă acum creştea conştientizarea faptului că acest lucru era într-adevăr diferit şi că ar fi putut foarte bine fi un preambul la aşteptata invadare a Angliei. Un raport al Serviciului Britanic de Informaţii pentru săptămâna încheiată pe 22 august nota că 50 de aerodromuri RAF fuseseră atacate în raiduri care implicaseră o medie de 700 de avioane pe zi.[5] Raportul avertiza că dacă Germania reuşea să paralizeze aceste linii de apărare, foarte probabil avea să urmeze o intensă campanie de bombardamente, susţinută de bombardierele germane cu rază lungă de acţiune, „care ar fi, în cazul acesta, libere să acţioneze pe timp de zi fără a întâmpina rezistenţă serioasă".

În cazul publicului, această percepţie a pericolului crescând s-a cristalizat de asemenea lent. Amintirile războiului anterior, cu groteştile lupte terestre, erau încă proaspete în mintea britanicilor, iar acest nou război aerian nu prea avea termeni de comparaţie. Dacă luptele se desfăşurau la mică altitudine, oamenii de la sol puteau auzi mitralierele şi motoarele. Dacă însă aveau loc la mare altitudine, aproape că nu auzeau şi nu vedeau nimic. Norii mascau adesea înfruntările din înaltul cerului. În zilele senine, dârele de condensare desenau spirale şi rotocoale pe albastrul cerului.

Într-o zi însorită de august, jurnalista Virginia Cowles s- a trezit urmărind o crâncenă luptă aeriană în timp ce stătea întinsă pe iarbă pe „stâncile albe din Dover", numite şi Shakespeare Cliff. „Peisajul era impresionant", scria ea.[6] „Dinaintea ochilor se afla întinderea albastră de apă a canalului, iar în depărtare puteai distinge conturul neclar al ţărmului francez." La poalele dealului erau case. Bărci şi traulere intrau în port, sclipind în soare. Apa scânteia. Deasupra pluteau suspendate 20 şi ceva de baloane de baraj, ca nişte lamantini zburători. Între timp, sus de tot pe cer, piloţii se luptau pe viaţă şi pe moarte. „Stăteai întins în iarba înaltă, cu vântul adiind încetişor, şi priveai sutele de avioane argintii roind prin ceruri ca nişte nori de ţânţari", scria ea. „Peste tot în jur, tunuri antiaeriene făceau pământul să vibreze, străpungând cerul cu mici explozii albe." Avioane în flăcări coborau în vrie spre pământ, „lăsând ca un ultim testament o dâră lungă de fum negru pe fundalul cerului". Auzea motoare şi mitraliere. „Ştiai că soarta civilizaţiei se decidea la peste 4 500 de metri deasupra capului tău, într-un ţinut al soarelui, vântului şi văzduhului", scria ea. „O ştiai, dar, chiar şi aşa, era greu să înţelegi."

Din când în când, câte un privitor mai vedea un pilot britanic încă în echipamentul de zbor, încercând să oprească un taxi care să-l ducă înapoi la baza aeriană.

Pentru paraşutiştii care supravieţuiau coborârii, exista un alt pericol: membrii forţelor locale de apărare, mereu bucuroase să apese pe trăgaci. Pericolul era deosebit de mare pentru piloţii germani. Un pilot german de bombardier, Rudolf Lamberty, a avut parte de o întâlnire deosebit de intensă cu apărătorii britanici, atât în aer, cât şi la sol.[7] Mai întâi, bombardierul său a intrat într-un cablu tras în cer de o rachetă şi suspendat acolo de o mică paraşută. Urcând, ca să scape de mai multe complicaţii, a fost lovit de un tun antiaerian, apoi mitraliat de avioanele de vânătoare britanice, înainte să se prăbuşească în mijlocul unei ploi de gloanţe trase de forţele locale de apărare. Luat prizonier, s-a trezit adăpostindu-se de bombele lansate de camarazii lui. A supravieţuit. Şapte din cele nouă bombardiere din escadrila lui nu s-au mai întors la bază.

Miile de bătălii purtate de RAF şi de Luftwaffe umpleau cerurile cu fragmente de metal – gloanţe de mitralieră, şrapnel, bucăţi de avioane – toate trebuind să ajungă undeva. În mod remarcabil, cele mai multe au căzut până la urmă fără să provoace daune pe câmpuri, în păduri sau în mare, dar nu mereu, aşa cum a fost cazul, înspăimântător de altfel, pentru soţia lui Harold Nicolson, Vita Sackville-West. într-o scrisoare către soţul ei, trimisă de la reşedinţa lor de la ţară, Sissinghurst, ea îi povestea că găsise un glonţ de calibru mare ce străpunsese acoperişul magaziei lor din curte. „Aşa că, vezi tu", l-a mustrat ea, „am dreptate când îţi spun să stăm în casă când se desfăşoară lupte chiar deasupra. Sunt nişte chestii ascuţite, periculoase."[8]

Printre locuitorii Londrei domina un sentiment tot mai pregnant că raidurile aeriene se apropiau din ce în ce mai mult de oraş – că avea să se întâmple ceva de proporţii. Vineri, 16 august, au căzut bombe la marginea oraşelului Croydon, omorând sau rănind grav 80 de oameni şi avariind două dintre fabricile lordului Beaverbrook. În aceeaşi zi, bombardierele

au lovit Wimbledon, omorând 14 civili şi rănind 59. Londonezii erau exasperaţi. În oraş, sirenele de atac aerian deveniseră ceva obişnuit. Ministerul Informaţiilor declara în raportul informativ de vineri că locuitorii începeau să-şi piardă convingerea că Germania nu va îndrăzni niciodată să bombardeze oraşul. Un aspect neplăcut al tensiunii, scria Olivia Cockett în jurnalul ei pentru Mass-Observation, era că „acum, lumea crede că orice zgomot este o sirenă ori un avion”.[9] La cel mai mic zgomot, toată lumea era cu „urechile ciulite”.

Lumina lunii era o sursă deosebită de teamă. în vinerea aceea, 16 august, Cockett scria în jurnalul ei: „Cu luna asta superbă pe cer, ne aşteptăm cu toţii la mai mult în seara

Ceea ce nu l-a împiedicat pe John Colville să plece în acea seară pentru un weekend la ţară, într-o binemeritată pauză de la epuizantele solicitări ale lui Churchill. O alertă de cod roşu era încă în vigoare când a plecat din Downing Street numărul 10 şi a pornit pe drumul de două ore către Stansted Park, din comitatul West Sussex, în apropiere de Portsmouth. Destinaţia era moşia lui Vere Ponsonby, al nouălea conte de Bessborough, ai cărui copii, Moyra şi Eric, îi erau prieteni.

Aici se afla Stansted House, un frumos conac cu trei etaje în stil edwardian din cărămidă roşcată, cu un portic cu şase coloane ionice în faţă. Moşia avea valoare istorică deoarece în 1651, regele Carol al II-lea îi traversase pământurile în fuga sa după ce armata lui fusese zdrobită de cea a lui Cromwell în ultima mare bătălie din Războiul Civil englez. Oraşul Portsmouth din apropiere, importantă bază navală, devenise recent ţinta preferată a Luftwaffe. Situat pe Solent, strâmtoarea în formă de bumerang ce separă coasta sudică a Angliei de Insula Wight, baza era portul terminal pentru flotila de distrugătoare însărcinate cu protejarea vapoarelor comerciale şi

apărarea Angliei împotriva invaziei. Un aerodrom RAF ocupa insula Thorney din apropiere, separată de continent printr-un canal îngust cu straniul nume Great Deep (Marele Adânc).

Când Colville a ajuns, a găsit-o acasă doar pe soția lordului Bessborough, Roberte, și pe fiica lui, Moyra, Eric fiind plecat cu regimentul său, iar Bessborough întârziind din cauza unei bombe căzute pe calea ferată pe care trebuia să treacă trenul în care se afla.[11] Colville, Moyra și lady Bessborough au cinat singuri, serviți de slujitori. Colville a spus în glumă că principalul motiv pentru care venise era „să văd una dintre acele mărețe lupte aeriene".

El s-a trezit a doua zi, sâmbătă, 17 august, într-o dimineață toridă „fără activitate aeriană". A făcut împreună cu Moyra o plimbare într-una dintre grădinile domeniului, unde au cules piersici, pe urmă și-au continuat drumul până au ajuns la epava unui bombardier german, un bimotor Junker Ju 88, unul dintre pilonii Luftwaffe, ușor de recunoscut în aer după carlinga bombată situată în fața aripilor, lucru care îl făcea să semene cu o libelulă uriașă. O parte sfâșiată și contorsionată a avionului se proptise pe pășune cu susul în jos, lăsând la vedere dedesubtul unei aripi și una dintre roțile trenului de aterizare.

Pentru Colville, acesta a fost un moment ciudat. Una era să trăiești războiul la distanță ministerială și cu totul altceva să vezi cu ochii tăi dovada violenței și costurile acesteia. Acolo zăcea un bombardier german, într-un peisaj rural clasic englezesc, pe care și l-ar putea imagina orice călător, un peisaj cu pajiști, pădure și teren agricol, ce cobora într-o pantă lină către sud, cu vestigii ale pădurii medievale folosită cândva pentru vânătoare și material lemnos. Cum ajunsese acel bombardier acolo, Colville nu putea spune. Dar era acolo, o prezență mecanică străină, cu caroserie verde-închis, cu dosul aripii gri, stropit ici și colo cu însemne galbene și albastre, ca niște flori presărate la întâmplare. O stea de mare albă strălucea din

centrul unui blindaj albastru. Cândva un simbol îngrozitor al războiului modern, bombardierul zăcea deteriorat pe un câmp, o biată relicvă pe drumul înainte de întoarcere acasă,

întâmplarea făcea că avionul fusese doborât cu şase zile în urmă, la ora 12:15 la prânz, la doar 45 de minute după ce părăsise aerodromul de la periferia Parisului.[12] Un avion de vânătoare RAF îl interceptase la altitudinea de peste 2 700 de metri, omorându-l pe operatorul radio, nimerind unul din motoare şi făcând avionul să se învârtă. În timp ce pilotul bombardierului se lupta să redreseze avionul, acesta se rupsese, coada şi mitraliera-spate căzând pe insula Thorney, coada aterizând foarte aproape de cartierul general al aerodromului. Restul bombardierului, partea văzută de Colville şi Moyra, aterizase la Ferma Horse Pasture, la marginea parcurilor din Stansted. În total, trei dintre membrii echipajului, cu vârste între 22 şi 28 de ani, fuseseră ucişi, cel mai tânăr dintre ei urmând să împlinească vârsta abia peste două săptămâni. Un al patrulea membru al echipajului, deşi rănit, reuşise să se paraşuteze în siguranţă şi fusese luat prizonier. În decursul războiului, Stansted va deveni un fel de magnet pentru bombe şi avioane doborâte, cu un total de 85 de bombe şi patru avioane care au aterizat pe aceleaşi terenuri.[13]

Restul zilei de sâmbătă s-a desfăşurat fără evenimente, însă a doua zi, „dorinţa mi s-a împlinit", după cum scria Colville.

Colville a început o altă zi perfectă de vară, la fel de caldă şi de însorită ca precedenta. Toată dimineaţa, sirenele care anunţau raidurile aeriene au avertizat asupra unui atac, dar nu a venit nici unul şi nici un avion nu a apărut pe cer. După prânz însă situaţia s-a schimbat.

Colville şi Moyra stăteau pe o terasă spre partea de sud a casei, care le oferea o imagine îndepărtată asupra strâmtorii Solent şi a insulei Thorney. În

dreapta, în prim- plan erau pădurile, dincolo de care abia se vedeau baloanele de baraj menite să protejeze Portsmouth de atacurile de la joasă altitudine ale bombardierelor în picaj.

„Deodată, am auzit sunetul artileriei antiaeriene şi am văzut urme de fum alb de la obuzele explodate peste Portsmouth", scria Colville. Exploziile artileriei antiaeriene străpungeau cerul. De departe din stânga s-a auzit un crescendo de zgomot de motoare şi de focuri de mitraliere, vuietul devenind asurzitor.

„Uite-i!'', a strigat Moyra.

Şi-au dus mâinile streaşină la ochi din cauza soarelui şi au reuşit să observe 20 de avioane angajate într-o luptă crâncenă, înspăimântător de aproape, oferindu-le celor doi ceea ce Colville a numit o „privelişte nemaipomenită". Un bombardier german a scos scântei, lăsând în urmă o dâră de fum, apoi a dispărut în spatele copacilor. „S-a deschis o paraşută", scria Colville, „şi a coborât lin printre avioanele de vânătoare şi bombardierele care se roteau pe cer."

Un bombardier în picaj, probabil un Stuka, s-a desprins, „ca o pasăre de pradă", şi s-a lansat într-un picaj abrupt în direcţia insulei Thorney. Alte bombardiere l-au urmat.

Atunci s-a auzit tunetul îndepărtat de exploziv brizant; de pe insulă s-a înălţat o trombă de fum negru, acolo unde se părea că fuseseră incendiate hangare. Patru dintre baloanele de baraj din Portsmouth au explodat şi au dispărut din peisaj – toate acestea în timp ce Colville şi Moyra priveau de la distanţă prin frumoasa ceaţă de

Au rămas amândoi pe terasă, „plini de vervă, încântaţi de ceea ce văzuserăm", scria Colville. După estimarea lui, bătălia durase în total două minute.

Apoi cei doi au jucat tenis.

CAPITOLUL 33. BERLIN

La Berlin, sâmbătă dimineaţă, Joseph Goebbels şi-a concentrat întâlnirea obişnuită dedicată propagandei asupra modului cel mai bun de a profita de ceea ce el credea că trebuie să fie cu siguranţă un sentiment tot mai puternic de teamă în rândul populaţiei civile din Anglia.

„Important acum", le-a spus celor adunaţi, „este să intensificăm cât se poate de mult această stare de panică ce câştigă încet-încet, cu siguranţă, teren în Marea Britanie."[1] Staţiile radio secrete ale Germaniei şi serviciul pentru străinătate trebuiau să continue să descrie „efectele cumplite" ale raidurilor aeriene. „Mai ales staţiile radio trebuie să aducă martori care să ofere relatări înfiorătoare despre prăpădul văzut cu ochii lor." Acest efort, a dispus el, trebuia să includă, de asemenea, emisiuni prin care ascultătorii să fie avertizaţi că ceaţa nu-i va proteja de atacurile aeriene. Vremea proastă nu făcea decât să deruteze bombardierele germane asupra ţintei, probabilitatea ca bombele să cadă astfel asupra unor ţinte nevinovate fiind mai mare.

Goebbels i-a avertizat pe şefii presei locale şi străine să fie pregătiţi pentru încercarea britanicilor de a folosi poveşti înfiorătoare despre moartea persoanelor în vârstă şi a femeilor însărcinate în urma bombardamentelor pentru a trezi conştiinţa lumii. Şefii departamentelor lui de presă trebuiau să fie pregătiţi să răspundă imediat acestor afirmaţii, folosind imagini cu copiii ucişi într-un raid aerian din 10 mai 1940 asupra oraşului Freiburg, Germania. Ceea ce nu a spus el în această şedinţă a fost că acest raid, care ucisese 20 de copii pe un teren de joacă, fusese desfăşurat din greşeală de bombardierele germane, ale căror echipaje crezuseră că atacau oraşul francez Dijon.

Hitler interzicea în continuare bombardierelor să atace Londra. Ţelul principal era ca englezii să fie duşi la limită, spunea Goebbels. „Trebuie să

continuăm să subliniem că până şi atacurile actuale sunt o simplă prevestire a ceea ce urmează să vină."

Capitolul 34. Ol' Man

RIVER

Pentru Churchill, provocarea de a convinge Camera Comunelor privind acordul referitor la schimbul de distrugătoare contra baze îl chinuia din nou. Roosevelt îi refuzase propunerea ca ambele ţări să încadreze acordul drept un rezultat spontan al dorinţei comune de ajutor reciproc. În opinia Departamentului de Stat, legea neutralităţii făcea „absolut imposibilă" oferirea spontană a distrugătoarelor sau aproape orice altceva. Trebuia să existe un fel de schimb.

Nu intra în discuţie renunţarea la această înţelegere. Pierderile navale ale Marii Britanii creşteau. În ultimele şase săptămâni, 81 de nave comerciale fuseseră scufundate de submarine, mine şi avioane. Şi aceasta era doar o parte a unei conflagraţii mondiale ce se extindea cu repeziciune. Era deja clar că Luftwaffe ducea un război total împotriva RAF – şi la fel de clar că, în ciuda victoriilor RAF în aer, intensitatea raidurilor germane şi precizia dată de navigaţia cu fascicul începuseră să provoace daune majore bazelor aeriene britanice şi reţelei lordului Beaverbrook de fabrici de avioane. Invazia părea nu doar probabilă, ci iminentă, o perspectivă atât de reală încât nimeni nu ar fi fost surprins dacă ar fi ridicat ochii spre cer şi ar fi văzut paraşutişti germani plutind pe lângă Columna lui Nelson din Trafalgar Square. Cetăţenii îşi luau cu ei măştile de gaz la biserică şi începuseră să poarte plăcuţe metalice cu datele de identificare prinse de braţări, în caz că nu mai puteau fi identificaţi în urma vreunei explozii. În cutiile poştale soseau broşuri ale apărării civile, descriind ce era de făcut dacă un tanc german s-ar fi petrecut în zonă. Un sfat: înfigeţi o rangă în punctul în care şenila de oţel

a tancului trece peste o roată de ghidare.

Neavând de ales, Churchill a acceptat poziția lui Roosevelt, dar a decis să abordeze în stilul lui descrierea acordului în fața Parlamentului și a publicului. A schițat un discurs lung despre „situația de război", în care să includă primele remarci oficiale despre acord. A lucrat la discurs toată după-amiaza de luni, 19 august.

Când John Colville a citit prima ciornă, și-a dat seama că mai auzise fragmente din el până atunci, căci Churchill testa idei și fraze în conversațiile uzuale. Prim-ministrul păstra de asemenea fragmente de poezii și pasaje biblice într-un dosar special intitulat „Keep Handy" („De ținut la îndemână"). „Este ciudat", scria Colville, „să văd cum, în realitate, el dospește o frază ori un vers dintr-un poem săptămâni la rând și apoi le coace într-un discurs."[1]

A doua zi dimineață, marți, Churchill a continuat să lucreze la discurs, însă nu s-a putut concentra deloc din cauza zgomotului de la șantierul în desfășurare la Horse Guards Parade, unde muncitorii lucrau de zor la consolidarea Camerelor Cabinetului de Război (numite ulterior Camerele de Război Churchill), situate în subsolul unei spațioase clădiri guvernamentale de birouri, la mică distanță de mers de Downing Street numărul 10. La 9 dimineața, el i-a dat dispoziție lui Colville să caute sursa zgomotului și s-o oprească. „Aceasta este o nemulțumire aproape zilnică", scria Colville, „și sigur provoacă întârzieri considerabile în măsurile luate pentru apărarea de la Whitehall".

în fiecare zi, un nou obstacol dejuca planurile de producție ale lordului Beaverbrook. Submarinele scufundau vapoare încărcate cu piese, unelte și materii prime vitale. Fabricile erau bombardate. Muncitorii speriați își abandonau slujbele. Alarme false închideau uzinele cu orele. Luftwaffe, cunoscând toate astea, obișnuia să trimită

bombardiere neînsoţite să survoleze cartierele industriale pentru a declanşa sirenele de atac aerian, lucru care îl ducea la exasperare pe Beaverbrook. Iar acum până şi Dumnezeu ameninţa să-i dea peste cap planurile.

Marţi, 20 august, Biserica Anglicană a propus ca toate fabricile de muniţie să se închidă pentru Ziua Naţională a Rugăciunii, ce urma să aibă loc peste trei săptămâni, duminică, 8 septembrie 1940, marcând un an de război. (Anterior, o astfel de zi a rugăciunii se ţinuse pe 26 mai, când trupele britanice păreau pe punctul de a fi exterminate la Dunkerque.) Biserica dorea să le acorde tuturor muncitorilor din fabrici şansa de a participa la slujbă. „Sentimentul nostru este că pierderile materiale ar fi mici, în vreme ce câştigul spiritual ar fi incomensurabil", scria Herbert Upward, editor al gazetei bisericii, într-o scrisoare către prim-ministru.[2]

Churchill a respins o închidere totală, dar a fost de acord ca fabricile să-şi reorganizeze programul pentru acea duminică, astfel încât muncitorii să aibă timp dimineaţa ori seara să meargă la biserică. Lucru care l-a enervat nespus de mult pe Beaverbrook. „Avem deja multe întreruperi cărora trebuie să le facem faţă", s-a plâns el lui Churchill, citând factorii perturbatori obişnuiţi: raidurile aeriene, alarmele şi ministrul muncii, Ernest Bevin, fost organizator de sindicate.[3] „Sper foarte tare că aceste necazuri nu vor fi întărite de Providenţă."

Dar, scria el, „cum muncitorii din fabricile de muniţie ar trebui să aibă aceeaşi şansă ca oricine altcineva să se roage pentru a fi protejaţi în faţa inamicului, poate ar fi mai bine să vină preoţimea în fabrici în loc să-i cheme pe muncitori în biserici".

„O asemenea decizie ar asigura un număr mai mare de rugăciuni. Şi cu siguranţă că nu ar fi mai puţin eficiente."

Marţi, 20 august, la Londra, Churchill îşi începea discursul despre „situaţia de război" la ora 15:52, în

fața unei Camere a Comunelor moleșite de canicula lui august. Nu a menționat deloc distrugătoarele – doar concesiunile, formulându-le ca pe un act de bunăvoință din partea guvernului său față de anxietatea lui Roosevelt cu privire la securitatea Americii în Atlanticul de Nord și în Indiile de Vest. Ascultându-l pe Churchill spunând asta, oferta concesiunilor reprezenta pur și simplu un act mărinimos de ajutorare a unui prieten și probabil viitor aliat. „Nu se pune, desigur, problema vreunui transfer de suveranitate", a asigurat Churchill Camera.

El a descris concesionarea ca având pentru Marea Britanie o valoare cu mult mai mare decât ar fi putut indica la început detaliile actuale. A prezentat-o ca fiind un fel de inel de logodnă maritimă ce unea interesele Marii Britanii și ale Americii. „Fără îndoială", spunea el, „procesul înseamnă că aceste două mari organizații ale democrațiilor vorbitoare de limbă engleză, Imperiul Britanic și Statele Unite, vor trebui să fie cumva implicate împreună în unele dintre afacerile lor întru avantaj reciproc și general."[4]

A declarat în fața Camerei că nu avea deloc „îndoieli" în această privință – o afirmație vicleană, având în vedere că nu dorea altceva decât ca Statele Unite să fie complet și total implicate în război, ideal ca un combatant cu drepturi depline. Și, chiar dacă ar fi avut îngrijorări, spunea el, procesul de implicare ar fi continuat oricum. „Nu l-aș putea opri nici dacă aș vrea. Nimeni nu-l poate opri. E ca Mississippi, își vede de cursul lui. Să-l lăsăm să-și vadă de cursul lui", și-a încheiat apoteotic discursul. „Să-l lăsăm să-și vadă de cursul lui la debit maxim, inexorabil, irezistibil, benefic, spre câmpii mai întinse și spre zile mai

Churchill a fost încântat de discurs. Pe tot parcursul drumului de întoarcere în Downing Street numărul

10, a fredonat exuberant, deşi fals, o versiune a cântecului „OP Man River".

Pentru Colville însă, discursul nu avusese verva obişnuită a lui Churchill. „Per ansamblu, cu excepţia părţilor sclipitoare... discursul a părut târâgănat, iar Camera, care nu este obişnuită să se întrunească în august, a fost apatică."[5] Ceea ce a atras cel mai mult interesul membrilor, nota Colville, a fost fragmentul din încheiere despre bazele insulare.

Totuşi acesta a fost discursul în care Churchill, lăudând realizările RAF, a oferit în acelaşi timp ceea ce istoria avea să aprecieze ca fiind unul dintre cele mai puternice momente de oratorie – replica pe care Churchill o încercase în maşină cu „Mopsul" Ismay în timpul aprigelor lupte aeriene din săptămâna precedentă: „Niciodată în contextul unor conflicte între oameni, atât de mulţi n-au datorat atât de mult celor puţini". Asemenea multor altor autori de jurnale din acea perioadă, Colville nu a făcut referire la această frază în jurnalul său. El avea să scrie ulterior: „Nu m-a impresionat la momentul respectiv".

Mai important pentru Colville, din punctul de vedere al chestiunilor demne de un jurnal, a fost o întâlnire din seara aceea la un restaurant numit Mirabelle, unde a cinat împreună cu Audrey Paget, o tânără care, din moment ce visul căsătoriei cu Gay Margesson se spulberase, începuse să-i atragă tot mai mult atenţia, chiar dacă tânăra avea doar 18 ani. Ceea ce făcea acest nou flirt şi mai problematic era faptul că Audrey era fiica lordului Queenborough (a nu se confunda cu Bessborough), membru conservator al Parlamentului cu înclinaţii fasciste. Era considerat un personaj tragic. Îşi dorise dintotdeauna un fiu, însă prima lui căsnicie, cu o americancă, produsese două fiice. Din a doua căsnicie, din nou cu o americancă, rezultaseră alte trei fiice, inclusiv Audrey, toate, după spusele lui Colville, „extrem de drăguţe". Mama lor, Edith Starr Miller, părea perechea potrivită pentru

Queenborough.[6] Antisemită, aceasta se descria drept „anchetator politic internațional", scriind un volum de 700 de pagini intitulat *Teocrația ocultă*, în care căuta să dea în vileag o conspirație internațională a evreilor, francmasonilor, a mișcării Illuminati și a altora, „cu scopul penetrării, dominării și distrugerii nu doar a așa-numitelor clase superioare, ci și ale părților celor mai bune ale tuturor claselor".

Pentru Colville, fascinat de frumusețea tinerei femei, nimic din toate astea nu părea să conteze. În jurnalul său, o descria pe Audrey ca „foarte atrăgătoare și atât de revigorantă cu entuziasmul ei pentru viață și pasiunea ei pentru distracție. Ai ce discuta cu ea și, deși șocant de «ingenuă», în mod clar nu este proastă."[7] Ea era de asemenea, nota el altundeva, „educător de frumoasă".

Acum, în acea seară de marți, 20 august, neobișnuit de caldă, Colville s-a trezit savurând o cină în doi, doar cu Audrey, întrerupți fiind la un moment dat când lordul Kemsley, proprietarul publicației *Sunday Times,* s-a oprit la masa lor și, fără nici o introducere, i-a întins lui Colville un trabuc uriaș.

După cină, Colville a dus-o pe Audrey la Teatrul Wyndham de pe Charing Cross Road, să vadă piesa *Cottage to Let (Cabană de închiriat),* un thriller comic cu spioni. Au încheiat seara la un club de noapte, The Slippin', o alegere nefericită. Colville l-a găsit „gol, trist și sordid".

Dar era fermecat de Audrey. „Am flirtat mai obraznic ca niciodată și la un moment dat a părut că va fi mai mult decât un simplu flirt. Dar simt că mă mustră un pic conștiința fiind în pragul comiterii crimei pentru care Socrate a fost condamnat" – cu referire la vârsta fragedă a lui Audrey.

Colville avea 25 de ani.

CAPITOLUL 35. BERLIN

La Berlin, în acea marți, 20 august, Hitler își exprima

dezamăgirea că Luftwaffe nu respectase încă promisiunea lui Hermann Goring de a câştiga superioritate aeriană deasupra Angliei. El declara în faţa celor de la cartierul său general: „Prăbuşirea Angliei, în circumstanţele actuale ale lui 1940, nu meii poate fi luată în calcul".[1] Dar nu a făcut nici un gest de anulare a Operaţiunii Leul de Mare, invadarea Angliei, programată acum pentru 15 septembrie.

Goring continua să creadă că forţele sale aeriene puteau să supună singure Anglia, învinuindu-şi propriile escadrile de avioane de vânătoare că le lipsea curajul şi arta protejării bombardierelor. Marţi, el le-a ordonat ofiţerilor săi să anihileze RAF odată pentru totdeauna, prin „atacuri neîncetate". Londra însăşi rămânea zonă interzisă, prin ordinul explicit al lui Hitler.

Pe parcursul următoarelor câteva nopţi, bombardierele şi avioanele de vânătoare ale lui Goring au efectuat mii de zboruri operaţionale deasupra Angliei – atâtea avioane din atât de multe direcţii încât, uneori, ameninţau să copleşească reţeaua de radare de coastă a Angliei şi abilitatea dispozitivelor de urmărire RAF de a trimite cu precizie escadrile în întâmpinarea lor.

Şi apoi, în noaptea de duminică, 24 august, s-a produs o eroare de navigaţie destinată să schimbe natura întregului război – „un exemplu de neglijenţă"[2] pe care Basil Collier, istoric de seamă, expert în Bătălia pentru Anglia, îl caracterizează drept momentul care a dus lumea inexorabil către Hiroshima.

CAPITOLUL 36. ORA CEAIULUI

Dar mai întâi de toate a venit ceaiul, către care Proful şi-a îndreptat acum atenţia.

Duşmanii îl considerau un demon al statisticilor care trăia o viaţă total lipsită de afecţiune şi de

compasiune.[1] De fapt, el făcea adesea fapte bune pentru angajaţi şi străini, preferând să-şi păstreze secret rolul jucat în asemenea fapte. Într-unul din cazuri a achitat facturile medicale ale unei tinere angajate din laboratorul său, care suferise o fractură craniană când, într-o seară, pe timpul camuflajului total, căzuse cu bicicleta într-o groapă chiar în drum spre serviciu. Auzind că o fostă soră medicală în vârstă trecuse „prin clipe grele", aşa cum spusese o organizaţie caritabilă, el i-a dat o pensie femeii. Era deosebit de generos cu valetul său, Harvey. La un moment dat, Lindemann i-a dat o motocicletă, însă, îngrijorat că Harvey s-ar fi putut accidenta, a înlocuit motocicleta cu un automobil.

Era preocupat şi la scară mai largă. În ciuda caracterului rezervat şi a pasiunii sale pentru lucrurile fine – automobilele lui mari, ciocolata preferată, paltoanele Merton –, Proful dădea adesea dovadă de grijă faţă de experienţa de război a omului de rând. Aşa a fost cazul şi în acea vară, când i-a scris lui Churchill pentru a se opune unei propuneri a Ministerului Alimentaţiei de a reduce raţia de ceai la doar 57 de grame pe săptămână.

Singurul remediu universal pentru trauma războiului era ceaiul.[2] Era lucrul care îi ajuta pe oameni să facă faţă. Oamenii făceau ceai în timpul raidurilor aeriene şi după raidurile aeriene, precum şi în pauzele dintre reprizele de scoatere a cadavrelor dintre dărâmăturile clădirilor. Ceaiul susţinea reţeaua de 30 000 de observatori care urmăreau avioanele germane ce atacau Anglia, operând din 1 000 de posturi de observaţie, toate bine aprovizionate cu ceai şi ceainice. Cantinele mobile distribuiau zeci de litri de ceai aburind din canistre. În filmele de propagandă, prepararea ceaiului devenise o metaforă vizuală a continuării unei vieţi normale. „Ceaiul a căpătat o importanţă aproape magică în viaţa londoneză", conform unui studiu despre Londra în timpul războiului. „Iar reconfortanta cană de ceai chiar părea să

înveselească oamenii în timpul unei situații de criză." Ceaiul curgea prin jurnalele celor de la Mass-Observation ca un fluviu. „Asta-i problema cu raidurile astea", se lamenta una dintre autoare. „Oamenii nu fac altceva decât ceai și se așteaptă să-l bei." Ceaiul salva ziua — deși la ora ceaiului, Churchill însuși nu-l bea neapărat, chiar dacă era faimos pentru că spusese cândva că ceaiul este mai important decât muniția. El prefera să bea whisky cu sifon. Ceaiul era alinare și istorie și, mai presus de orice, era englezesc. Atâta vreme cât exista ceai, exista Anglia. Însă acum războiul și raționalizarea strictă care venea la pachet cu acesta amenințau să zguduie din temelii până și cel mai stabil dintre piloni.

Proful a văzut imediat pericolul.

„Înțelepciunea rației de circa 57 de grame de ceai este pasibilă de îndoieli serioase", scria Lindemann într-un memorandum către Churchill.[3] „O mare parte a populației alcătuită din femei din clasa muncitoare, care se ocupă singure de muncile în gospodărie, dar și din servitoare se bazează exclusiv pe ceai ca stimulant. Ar fi o subestimare să numim ceaiul principalul lor lux; el este unicul lor lux."

Era normal pentru astfel de oameni să aibă mereu un ceainic la îndemână, scria el, și să prepare o cană de ceai o dată la câteva ore. „Frecventele avertizări de raiduri aeriene", scria, „pot stimula apetitul." Limitarea acestui lux putea avea consecințe cu bătaie lungă, avertiza el. „Clasa aceasta suferă cel mai mult de pe urma războiului. Ea primește direct impactul prețurilor crescute și al penuriei. Camuflajul și, în anumite cazuri, evacuările ridică greutăți și mai mari. Iar lor le lipsește compensația noilor interese și aventuri."

Această clasă a băutorilor de ceai era de asemenea „cea mai puțin educată și mai puțin competentă din țară", scria Lindemann. „Ei au puțin interes față de lucrurile bune ale unei comunități democratice libere. Pot spune destul de sincer, și

adesea o spun, că nu ar conta pentru ei dacă Hitler ar fi la conducere. „

Ceaiul susținea moralul. „Dacă toată această clasă și-ar pierde în totalitate curajul, i-ar putea molipsi pe bărbații comunității, subminându-le moralul, mai ales dacă bombardamentele aeriene intense s-ar adăuga la problemele lor actuale.”

În acest caz, intervenția lui Lindemann nu a avut succes, în ciuda legăturii lui directe cu Churchill. Rația de ceai, crescută, în cele din urmă, la 85 de grame pe săptămână, avea să rămână în vigoare până în 1952.

între timp, oamenii uscau frunzele de ceai folosite ca să le poată reinfuza.

CAPITOLUL 37. BOMBARDIERELE RĂTĂCITE

În noaptea de sâmbătă, 24 august, o formație de bombardiere germane s-a rătăcit.[1] Țintele vizate erau fabrici de avioane și un depozit de combustibil din estul Londrei, deasupra căruia echipajele credeau că zburau acum. De fapt, zburau chiar deasupra Londrei.

RAF depistase bombardierele din clipa în care acestea părăsiseră Franța, dar nu a putut face nimic să le oprească. Deocamdată, britanicii nu aveau mijloace eficiente de interceptare a intruşilor după lăsarea întunericului. Deşi radarul de la sol putea indica unui avion de vânătoare localizarea generală a unui bombardier, oferea detalii confuze despre altitudinea la care zbura avionul şi dacă era vorba de un singur bombardier sau de unul dintr-o flotă de 20. Treceau aproape patru minute între momentul în care un avion era detectat prima oară şi momentul când coordonatele lui erau reprezentate grafic de controlorii de zbor, timp în care avionul inamic traversa de mult canalul şi se afla la o altă altitudine. Piloții trebuiau să-și vadă țintele pentru a le ataca. RAF se străduia să modifice avioanele

pentru lupta pe timpul nopții și să le echipeze cu radare experimentale de tip aer-aer. Deocamdată însă, aceste eforturi se dovediseră ineficiente.

Cercetătorii se chinuiau de asemenea să găsească modalități de bruiere și de curbare a fasciculelor germane. Primele aparate de bruiaj erau modificări primitive ale unor dispozitive medicale folosite în practica diatermiei, terapie constând în ridicarea temperaturii unor organe interne cu ajutorul curenților de înaltă frecvență. Până în august, acestea au fost în mare parte înlocuite de stații de bruiaj mai eficiente și de un sistem de mascare a semnalelor germane – „meaconing" – și retransmitere a acestora pentru derutarea sau devierea bombardierelor care le urmau. Însă aceste măsuri abia începeau să dea rezultate promițătoare. Altfel, RAF se baza pe baloanele de baraj și pe artileria antiaeriană ghidată de proiectoare.
Tunurile în acest moment erau aproape ridicol de inexacte. Un studiu realizat de Ministerul Aerului avea să arate curând că un singur avion inamic era doborât la fiecare tranșă de 6 000 de obuze trase.

Când bombardierele s-au apropiat, sirenele au început să urle în toată Londra. Un reporter radio de la CBS News, Edward R. Murrow, a început să transmită în direct de pe treptele Catedralei St. Martin in the Fields. „Transmitem din Trafalgar Square", a spus el cu voce gravă și calmă.[2] Din locul unde se afla, le povestea Murrow ascultătorilor, putea vedea Columna lui Nelson și statuia din vârf a amiralului. „Zgomotul pe care îl auziți în acest moment este sunetul sirenelor de raid aerian", a continuat el. În depărtare s-a aprins un proiector, pe urmă un altul, mai aproape, în spatele statuii lui Nelson. Murrow s-a oprit ca să-i lase pe ascultători să audă vuietul înfiorător defazat al mai multor sirene ce umplea atmosfera nopții. „De după colț vine unul dintre autobuzele acelea mari și roșii", a spus el. „Din acelea supraetajate. Doar câteva luminițe la nivelul superior. În această beznă

seamănă foarte tare cu un vapor plutind prin noapte şi abia îi poţi distinge hublourile."

A trecut încă un autobuz. S-au aprins şi mai multe proiectoare. „Le vezi îndreptându-se direct către cer, surprinzând ocazional câte un nor şi părând că se împrăştie în toate părţile sub el." Un semafor s-a făcut roşu, lumina abia vizibilă prin orificiul în formă de cruce al plăcuţelor de camuflaj aplicate deasupra becurilor. În mod incredibil, date fiind circumstanţele, traficul se oprise ascultător. „Am să mă strecor prin întuneric pe scări în jos, să văd dacă reuşesc să surprind zgomotul făcut de paşii oamenilor care trec pe lângă mine", a spus Murrow. „Unul dintre cele mai ciudate sunete pe care le poate auzi cineva în Londra zilele astea, sau mai precis în serile astea întunecate, este doar zgomotul paşilor trecând pe stradă, precum ai unor stafii încălţate cu pantofi de oţel."

Pe fundal, sirenele au continuat să urle grav sau ascuţit, până când, în cele din urmă, au amuţit, lăsând Londra într-o stare de alertă în aşteptarea sunetului că pericolul a trecut. În timpul transmisiunii, Murrow nu a văzut sau auzit vreo explozie, însă la est de locul în care s-a aflat, bombele au început să cadă asupra cartierelor din centrul Londrei. Una a distrus Biserica St. Giles's din Cripplegate; altele au căzut peste Stepney, Finsbury, Tottenham, Bethnal Green şi cartiere învecinate.

Daunele au fost minime, doar câteva victime, însă raidul a provocat fiori de groază în tot oraşul. Nimeni din Anglia nu ştia deocamdată că bombele fuseseră rătăcite, lansate din greşeală, încălcându-se ordinele explicite ale lui Hitler, şi nici că în zorii zilei de duminică Goring a trimis un mesaj furios către escadrila de bombardiere implicată, spunând: „Se va raporta imediat ce echipaje au aruncat bombe în zona interzisă a Londrei. Comandantul Suprem" – Goring – „îşi rezervă decizia de a-i pedepsi personal pe comandanţii în cauză prin degradarea lor la infanterie".[3]

Pentru londonezi, atacul a părut să anunțe o nouă etapă a războiului. Pentru Olivia Cockett, scriitoare pentru Mass-Observation, a evocat imagini de groază cile unor noi atrocități din viitor. „Mi-am înăbușit o imagine oribilă încărcată de frici că ar putea fi distruse canalizările, conductele de apă și conductele de gaz, că nu am să am curajul să beau apă (tifos); pe urmă gazul toxic aruncat din avioane, și să nu am încotro să fug. Nesfârșite surse de oroare, greu de alungat în timpul acelor ore de neliniște din noapte."[4]

S-a simțit cuprinsă de o anxietate crescândă. „Mă iau palpitațiile cum aud o mașină accelerând sau când fuge cineva sau merge foarte repede sau se oprește brusc sau își dă capul pe spate sau se holbează la cer sau spune «Ş-ş-ş!» sau fluieră sau se trântește o ușă de la curent sau un țânțar bâzâie în cameră. Înconjurată de toate astea, inima mea mai mult palpită decât bate! „

Raidul de sâmbătă noaptea din Londra l-a înfuriat pe Churchill, dar l-a și eliberat de frustrarea din ce în ce mai mare că nu putea intra în ofensivă și aduce războiul chiar în Germania. RAF bombardase deja ținte industriale și militare de-a lungul râului Ruhr și în alte zone, dar acest lucru a avut un impact minim din punctul de vedere atât al daunelor, cât și al efectului psihologic. Atacul asupra Londrei îi oferea pretextul pe care îl aștepta: justificarea morală pentru un atac asupra Berlinului însuși.

CAPITOLUL 38. BERLIN

Noaptea următoare, la 20 de minute după miezul nopții, berlinezii au fost șocați să audă sirenele de raid aerian declanșându-se prin tot orașul, în timp ce bombardierele britanice vuiau deasupra, un scenariu imposibil, după cum îi asiguraseră conducătorii lor. Artileria antiaeriană a sfâșiat cerul. „Berlinezii sunt uluiți", scria a doua zi corespondentul Shirer.[1] „Nu și-au închipuit că s-ar putea întâmpla așa ceva. Când a

început acest război, Goring i-a asigurat că nu are cum. El s-a lăudat că nici un avion inamic nu va putea trece vreodată de inelele exterioare şi interioare ale apărării antiaeriene a capitalei. Berlinezii sunt un popor naiv şi simplu. L-au crezut."

Raidul a provocat doar daune minore şi nu a ucis pe nimeni, însă a ridicat o nouă provocare pentru ministrul propagandei, Joseph Goebbels. Începuseră să circule cele mai „nebuneşti zvonuri", le-a spus el participanţilor la şedinţa de dimineaţă. Unul dintre acestea spunea că vopseaua de pe bombardierele britanice le-ar fi făcut cumva invizibile pentru proiectoare.[2] Altfel cum ar fi reuşit să ajungă la Berlin darămite să fie doborâte?

Goebbels a dat ordin să se răspundă la aceste zvonuri cu „o declaraţie precisă", care să prezinte în detaliu cât de puţine daune fuseseră provocate.

El susţinea, de asemenea, acţiuni mai puternice: „Se vor lua măsuri neoficiale, prin intermediul partidului, pentru a se asigura că zvonacii din cercurile decente ale populaţiei sunt trataţi sever şi, ocazional, dacă este necesar, li se va aplica chiar o corecţie fizică".[3]

CAPITOLUL 39. AH, TINEREŢE!

Că Hitler avea să riposteze părea o certitudine şi, dată fiind predilecţia Germaniei pentru raiduri în masă, atacul urma să fie probabil unul de proporţii. Astfel, când sirenele au sunat în Londra în dimineaţa următoare de luni, 26 august, Churchill le-a ordonat lui John Colville şi tuturor celorlalţi din Downing Street numărul 10 să meargă în adăpostul antiaerian al clădirii.

Alarma s-a dovedit a fi una falsă.

Churchill ştia că RAF plănuia un raid asupra oraşului Leipzig pentru noaptea aceea, dar avea sentimentul că Leipzig era o ţintă prea nesemnată. L-a sunat pe sir Cyril Newall, şeful Comandamentului

Aviației, pentru a- și exprima nemulțumirea. „Acum, că au început să atace capitala", i-a spus Churchill, „vreau să-i loviți dur – iar locul unde trebuie să-i loviți este Berlin."[1]

Sirenele au sunat în Londra din nou în noaptea aceea, exact când Colville încheia cina cu un prieten, membru al King's Guard, în sufrageria unității din Palatul St. James. Bărbații trecuseră la trabucuri. Un cimpoier se plimba printre mese, cântând „Speed Bonnie Boat". La auzul alarmei, bărbații și-au stins calm trabucurile și s-au dus în adăpostul palatului, unde s-au schimbat din uniforma oficială albastră pentru cină în echipament de luptă, cu

Nu au căzut bombe, dar alarma a continuat. în cele din urmă, Colville a plecat și s-a întors în Downing numărul 10. La 12:20 noaptea, semnalul de încetare a alarmei încă nu sunase. Colville auzea din când în când motoare de avioane și zgomotul ascuțit al artileriei antiaeriene. Churchill, încă treaz și activ, a ordonat din nou personalului său să se adăpostească, însă el a rămas la lucru, alături de Colville, de Prof și de alți câțiva oficiali și secretari.

La un moment dat, aflându-se în rara situație de a nu avea nimic de făcut, Colville a ieșit în grădina străjuită de ziduri din spatele casei. Era o noapte plăcută, plină de ceața care se ridica din orașul cald din jurul lui. Proiectoarele aruncau coloane de lumină palidă până departe pe cer. Doar câteva avioane veniseră și totuși nu căzuseră bombe, însă simpla lor prezență paralizase orașul. Asta înlesnise un moment bizar de calm. „Am stat în grădină, am ascultat bătăile de la miezul nopții ale Big Ben, am privit spectacolul proiectoarelor și m-am minunat de neobișnuita liniște a Londrei. Nici un sunet și aproape nici o adiere. Apoi, deodată, zgomotul unui motor și vuietul unui tun îndepărtat."[2]

Churchill s-a schimbat în haine de noapte și, cu o cască după el, a coborât în ceea ce Colville descria drept „un halat de casă splendid, auriu cu dragoni". A ieșit și el în grădină, unde a început să se plimbe

încoace şi încolo o vreme, o siluetă rotofeie şi îndesată în auriu strălucitor, până când, în cele din urmă, s-a retras să-şi petreacă noaptea în adăpost.

Churchill a dormit bine, fără să se trezească nici măcar când a sunat alarma de încetare a stării de alertă, la 3:45 dimineaţa. Dormea mereu bine. Abilitatea de a dormi oriunde, oricând, era talentul lui special. „Mopsul" Ismay scria: „Abilitatea lui de a adormi buştean imediat ce pune capul pe pernă trebuia văzută pentru a fi crezută".

Nu la fel stăteau lucrurile şi pentru Colville, care, asemenea multor altora din Londra, odată ce reuşise, în sfârşit, să adoarmă după alerta iniţială, a fost trezit de vuietul monoton pe o singură notă al încetării alarmei. Aceasta este, scria Colville, „dubla provocare a raidurilor aeriene nocturne".

În rândul publicului larg, moralul rămânea, deocamdată, ridicat, cel puţin după cum îl măsurase un studiu al Departamentului de Cenzură Poştală şi Telegrafică privind corespondenţa către America şi Irlanda, interceptată şi citită de departament. Raportul, publicat vineri, 30 august, cita un corespondent din North Wembley care scria: „Nu aş vrea să fiu în altă parte nici pentru toţi banii din lume".[3] Cenzorul afirma că ar fi detectat un paradox, şi anume că „moralul este mai ridicat în locurile care au fost cel mai rău bombardate". Cu toate acestea, după ce a observat acest lucru, raportul cenzorilor a adoptat un ton critic distinct: „În general, nemulţumirea este legată de lipsa de somn, însă corespondenţii care vorbesc despre căderi nervoase ar putea părea persoane lipsite în mod normal de curaj, iar acolo unde se menţionează spaima copiilor, în majoritatea cazurilor se pare că ar fi vina mamelor".

Acestea fiind spuse, cartierele civile din Londra şi din alte oraşe mari rămâneau deocamdată, în mare parte, nevătămate.

Peste noapte, RAF a lansat un al doilea raid asupra Berlinului, omorând primii berlinezi, zece la număr,

şi rănind alţi 21.

În vreme ce Londra se pregătea pentru riposta lui Hitler, Mary Churchill şi mama ei se bucurau de liniştea unei nopţi calde de vară la Breccles Hall, reşedinţa de la ţară a prietenei lui Mary, Judy Montagu, unde Mary ar fi trebuit să-şi petreacă încă o săptămână. Clementine avea de gând să se întoarcă în curând la Londra.

Aici, pe aceste meleaguri fertile de la marginea pădurii Thetford din Norfolk, printre cele aproximativ 42 de hectare de câmpuri, mlaştini şi păduri de pini, războiul aerian, cu bombele şi bătăliile sale, părea deosebit de departe, aşa cum nota Mary în jurnalul ei. Casa în sine data de pe la mijlocul anilor 1500 şi se spunea că ar fi fost vizitată din când în când de o frumoasă fantomă într-o caleaşcă trasă de patru cai, a cărei privire provoca moarte subită oricui îndrăznea să îşi pironească ochii asupra ei. Fetele pedalau pe biciclete şi călăreau, jucau tenis, înotau, mergeau la cinema şi dansau cu piloţii de la bazele RAF din apropiere, aducându-i uneori cu ele la vilă pentru partidele de-acum obişnuite de „giugiulealã" în pătulul de fân, toate făcând-o pe Mary să exclame într-o zi în jurnalul ei: „Ah, *«lajeunesse – lajeunesse»„*.[4]

Mama lui Judy, Veneţia, îşi propusese să echilibreze lâncezeala acestor zile de vară cu diverse provocări intelectuale lansate fetelor. Le citea romanele lui Jane Austen, asemuindu-le pe Mary şi pe Judy cu acele „fete bezmetice" din *Mândrie şi prejudecată*, Kitty şi Lydia
Bennett, „care mergeau mereu la Meryton pentru a vedea ce regimente mai apăruseră prin localitate!", după cum scria Mary mai târziu.[5]

Fetele şi-au propus, de asemenea, să înveţe sonetele lui William Shakespeare şi să memoreze câte unul în fiecare zi – o misiune care nu le-a reuşit, deşi Mary avea să-şi păstreze abilitatea de a le recita mulţi ani după aceea.

Din când în când, războiul intervenea, de exemplu, atunci când tatăl ei telefona cu veşti despre marele raid german asupra oraşului Ramsgate, de pe malurile strâmtorii Dover, ce distrusese 700 de gospodării. Raidul fusese deosebit de intens, cu 500 de bombe cu explozibil brizant căzute într-un interval de numai cinci minute. Vestea a iritat-o pe Mary, care scria: „Aici – în ciuda activităţii aeriene şi mai ales în timpul unei asemenea zile superbe aproape că uitasem de război".

Vestea a accentuat discordanţa pe care o simţea între viaţa pe care o ducea la Breccles Hali şi realitatea dureroasă a războiului, iar asta a făcut-o ca luni, 2 septembrie, să-i scrie mamei ei şi s-o implore să-i dea voie să se întoarcă acasă, la Londra. „Mă complac în escapism aici", scria ea.[6] „Pentru o foarte bună bucată de timp am uitat cu totul de război. Chiar şi când suntem cu piloţii uităm – pentru că ei sunt atât de veseli." Cu milioane de oameni în toată Europa „suferind de foame şi de lipsuri şi atât de nefericiţi", scria ea, „totul este cumva atât de greşit. Aş putea, te rog, să mă întorc la tine şi la Papa cât mai repede cu putinţă? Chiar nu am să las raidurile aeriene să mă zdruncine – şi îmi pasă atât de mult de război şi de tot şi mi-ar plăcea să simt că am riscat şi eu ceva."

Părinţii ei aveau o părere diferită, în mod clar de părinţi. „Mă bucură că ai parte de o viaţă fermecătoare, fericită şi lipsită de griji, la ţară", îi răspundea Clementine.[7] „Nu trebuie să te simţi vinovată din cauza asta. Nu ajută nimănui să fii tristă şi deprimată. „

Ea i-a povestit lui Mary despre viaţa la Numărul 10 după atacul de sâmbătă noaptea. „Ne am cam obişnuit cu alarmele de raiduri aeriene, iar când ai să te întorci, vei avea un confortabil mic pat suprapus în adăpost. Există patru – unul pentru Papa, unul pentru mine, unul pentru tine şi unul pentru Pamela" – referindu-se la Pamela Churchill, însărcinată acum în opt luni. „În cele de sus este

destul de greu să te urci. în două rânduri am petrecut acolo toată noaptea, pentru că dormeam când a încetat alarma. Acolo jos nu se aude nimic."

Fără îndoială că nu a ajutat deloc la potolirea sentimentului de vinovăţie cil lui Mary faptul că, în această scrisoare, Clementine o numea „Dragul meu şoricel de

însă o vizită la o bază aeriană RAF din apropiere a făcut remuşcările lui Mary să se acutizeze şi mai mult. Au existat obişnuitele frivolităţi – prânzul, tenisul, ceaiul –, dar pe urmă a venit „cel mai tare moment al întregii după- amiezi", un tur al unui bombardier Blenheim.

„A fost extraordinar", scria ea, deşi adăuga: „M-a făcut să mă simt atât de inutilă. Nu am să pot să măsor vreodată dragostea mea pentru Anglia – pentru că sunt femeie şi simt cu pasiune că mi-ar plăcea să pilotez un avion – sau să risc totul pentru ceva în care cred atât de deplin şi iubesc atât de profund."[8]

Apoi nota: „Eu trebuie să ling plicuri şi să muncesc într- un birou şi să duc o viaţă confortabilă – fericită".

Speriat de perspectiva raidurilor deasupra Londrei, ambasadorul Statelor Unite, Joseph Kennedy, a şters-o pe furiş. Spre marea dezamăgire a multora din Londra, el a început să-şi desfăşoare activitatea diplomatică de la reşedinţa sa de la ţară. în Ministerul de Externe a început să circule o glumă: „Am crezut mereu că narcisele mele sunt galbene, până l-am cunoscut pe Joe Kennedy" .[9]

Ministrul de externe Halifax a considerat gluma „nemiloasă, dar meritată".[10] A avut o oarecare satisfacţie când un raid german a fost periculos de aproape să distrugă reşedinţa de la ţară a lui Kennedy. Halifax, în consemnarea din jurnalul său de joi, 29 august, a numit asta „judecata lui Joe".

Lordul Beaverbrook era istovit. Astmul de care suferea nu- i dădea pace şi, ca de obicei, era enervat

– enervat că sirenele îi văduveau fabricile de nenumărate ore de muncă, enervat că bombardierele germane păreau să vină şi să plece după cum pofteau, că o singură bombă putea întrerupe producţia zile în şir. Totuşi, în ciuda tuturor acestor obstacole, şi deşi fabricile lui erau atacate noaptea de Luftwaffe, imperiul său industrial şi de apărare reuşea să producă 476 de avioane de vânătoare în august, aproape cu 200 mai multe decât totalul preconizat de şefii de stat-

Pentru ca Churchill să nu cumva să treacă neobservată această ispravă, Beaverbrook i-a scris luni, 2 septembrie, pentru a-i reaminti de propriile succese. El s-a folosit, de asemenea, de ocazie pentru a-şi plânge cumva de milă de câtă luptă necesitaseră aceste câştiguri, încheindu-şi scrisoarea cu un vers dintr-un cântec popular religios american: „Nimeni nu ştie necazurile pe care le-am văzut".[11]

Drept răspuns, Churchill i-a înapoiat lui Beaverbrook scrisoarea cu o replică din două cuvinte scrisă de mână în josul paginii: „Eu ştiu".

CAPITOLUL 40. BERLIN ŞI WASHINGTON

Atacurile asupra Berlinului îl înfuriaseră cu adevărat pe Hitler. Sâmbătă, 31 august, a renunţat la orice reticenţă şi a ordonat comandatului Forţelor Aeriene, Goring, să înceapă pregătirile pentru un asalt asupra Londrei. Conform directivelor lui Hitler, atacul trebuia să afecteze moralul inamicului, continuând totodată să se concentreze asupra ţintelor cu valoare strategică. Deocamdată, el nu dorea să provoace „panică în masă". însă Hitler ştia la fel de bine ca oricine că, dată fiind inexactitatea inerentă a bombardamentelor, atacurile asupra ţintelor strategice din Londra echivalau cu vizarea directă a cartierelor civile.

Două zile mai târziu, Goring a emis o directivă către Luftwaffe. încă o dată, el îşi imagina un raid cataclismic de o asemenea anvergură încât Churchill avea ori să capituleze, ori să fie dat jos din funcţie. Goring tânjea după răzbunare pe englezi pentru că îi umiliseră forţele aeriene, fiind încântat de perspectiva dezlănţuirii întregii puteri a armadei sale împotriva capitalei engleze. De data aceasta avea să îngenuncheze Anglia.

în timp ce Goring se pregătea de atacul său aerian, iar pregătirile continuau pentru invazia Angliei, adjunctul lui Hitler, Rudolf Hess, devenea tot mai îngrijorat de intensificarea conflictului. Până acum nu făcuse nici un progres în îndeplinirea dorinţei lui Hitler de a determina cumva prăbuşirea guvernului lui Churchill. Faptul că cele două imperii urmau să se confrunte i s-a părut lui Hess fundamental greşit.

Pe 31 august s-a întâlnit cu un prieten şi mentor, profesorul Karl Haushofer, politolog de seamă ale cărui teorii prezentau viziunea globală a lui Hitler, însă a cărui viaţă personală îl determina să fie precaut: soţia lui era pe jumătate evreică. Pentru a-i proteja pe cei doi fii ai lui Haushofer, Hess, în ciuda propriilor sentimente de ură faţă de evrei, îi declarase pe ambii „arieni onorifici".

Hess şi Haushofer au stat de vorbă nouă ore, în timpul cărora Hess şi-a avertizat prietenul asupra probabilităţii tot mai mari ca Germania să invadeze Anglia.[1] Cei doi au analizat ideea lansării unei propuneri de pace către Londra printr-un intermediar britanic, cineva cu legături strânse în rândul membrilor susţinători ai concilierii din guvernul lui Churchill, cu scopul de a provoca o rebeliune parlamentară împotriva prim-ministrului.

Trei zile după această întâlnire, profesorul Haushofer i-a trimis o scrisoare delicat formulată unuia dintre fiii săi, Albrecht, care era un important consilier atât al lui Hitler, cât şi al lui Hess, şi un anglofil care vorbea perfect engleza. Haushofer

senior își exprima îngrijorările față de iminenta invazie, întrebându-și fiul dacă nu cumva ar fi fost posibil să aranjeze o întâlnire într-un loc neutru cu un mijlocitor influent, pentru a discuta modalități de evitare a unui nou conflict cu Anglia. El știa că fiul lui se împrietenise cu un cunoscut scoțian, ducele de Hamilton, sugerând acum abordarea lui.

Era important să se acționeze rapid. „După cum știi", scria profesorul Haushofer, „totul este atât de pregătit pentru un atac foarte puternic și foarte sever asupra insulei în discuție, încât persoana cu rangul cel mai înalt nu trebuie decât să apese un buton ca să declanșeze totul."[2]

În Statele Unite, un ultim obstacol în calea acordului pentru distrugătoare contra baze a fost îndepărtat când un avocat din Departamentul de Stat a venit cu un compromis care le-ar fi permis atât lui Roosevelt, cât și lui Churchill să prezinte înțelegerea în așa fel încât fiecare să fie deosebit de apreciat de compatrioții săi.

Bazele din Newfoundland și Bermuda urmau să fie clasificate drept un cadou acordat în semn de recunoaștere a „interesului prietenos și mărinimos al Marii Britanii pentru securitatea națională a Statelor Unite". Concesionarea bazelor rămase avea să fie considerată plată pentru distrugătoare, însă nu urma să se atribuie nici o valoare bănească vreunui bun anume, limitându-se astfel abilitatea fiecăreia dintre părți de a calcula comparativ valoarea. Era destul de clar că America era avantajată în această tranzacție, fără a le oferi prea ușor criticilor o ocazie de a demonstra disproporția cu cifre concrete. Și, într-adevăr, presa americană a salutat acordul drept o lovitură reușită a președintelui, genul de compromis ce invoca percepția Americii despre sine ca fiind o națiune pricepută să facă lucrurile într-o manieră specifică lumii afacerilor. Așa cum spunea publicația *Courier-Journal* din Louisville: „Nu am mai avut parte de un asemenea chilipir de când indienii au vândut

insula Manhattan pe 24 de dolari, o salbă de scoici şi o damigeană de tărie".[3]

Ambasadorul Marii Britanii, lordul Lothian, şi secretarul de stat american, Cordell Huli, au semnat acordul luni, 2 septembrie. Două zile mai târziu, primele opt distrugătoare au fost ancorate în portul Halifax, moment în care noile lor echipaje britanice au început să evalueze munca necesară doar pentru a le face capabile de a ieşi pe mare, să nu mai vorbim de luptă. Aşa cum spunea un ofiţer american, carenele lor erau groase „doar cât să nu lase să intre apa şi peştii mici".[4]

Însă pentru Churchill, calitatea distrugătoarelor era în mare măsură irelevantă. Ca om din marină, trebuie să fi ştiut că vapoarele erau prea vechi pentru a fi de mare folos. Ceea ce conta, mai degrabă, era faptul că obţinuse atenţia lui Roosevelt şi poate că îl împinsese un pas mai aproape de deplina implicare în război. Însă cât timp mai avea Roosevelt să fie preşedinte era o chestiune încă deschisă. Alegerile prezidenţiale americane urmau să aibă loc peste două luni, pe 5 noiembrie, iar Churchill spera din tot sufletul ca Roosevelt să câştige, însă acest rezultat nu era nicidecum cert. Un sondaj Gallup publicat pe 3 septembrie arăta că 51% dintre americani îl sprijineau pe Roosevelt în viitoarele alegeri, iar 49% îl preferau pe Wendell Willkie. Având în vedere marjele de eroare ale sondajului, cei doi candidaţi concurau umăr la umăr.

Dar în America înclinarea spre izolaţionism dobândea avânt şi intensitate. Pe 4 septembrie, un grup de studenţi la drept de la Yale au fondat America First Committee, un grup influent de presiune politică care se opunea implicării în război. Organizaţia a luat rapid amploare, câştigând sprijinul activ al foarte cunoscutului Charles Lindbergh, un erou naţional încă de la zborul transatlantic din 1927. Iar Willkie, împins de liderii republicani să facă tot ce-i stătea în putinţă pentru a prelua conducerea în cursa pentru prezidenţiale, era pe punctul să

schimbe strategia şi să facă războiul – şi teama – tema principală a campaniei

CAPITOLUL 41. VINE EL!

Miercuri, 4 septembire, Hitler a urcat pe podiumul de la Berlin Sportpalast, unde cu câţiva ani în urmă susţinuse primul discurs din postura de cancelar al Germaniei. Acum se pregătea să vorbească în faţa unui public imens format din lucrătoare sociale şi infirmiere, chipurile pentru a onora deschiderea campaniei de ajutorare pe timp de iarnă din cursul războiului – *Kriegswinterhilfswerk* –, ca să strângă bani pentru a oferi alimente, căldură şi haine germanilor săraci. El s-a folosit de ocazie însă pentru a lansa o tiradă împotriva Marii Britanii pentru recentele sale atacuri aeriene împotriva Germaniei. „Domnul Churchill", a spus el, „ne arată noua sa idee, raidul aerian nocturn."[1]

Hitler condamna astfel de raiduri ca fiind laşe, spre deosebire de cele la lumina zilei efectuate de Luftwaffe. El le-a spus celor prezenţi că până în momentul acela îşi temperase reacţiile faţă de raidurile britanicilor, în speranţa că Churchill îşi va regândi poziţia şi le va pune capăt. „Însă *Herr* Churchill a văzut în asta un semn de slăbiciune", spunea Hitler. „Veţi înţelege că noi răspundem acum, noapte de noapte. Iar când forţele aeriene britanice vor lansa 2 000, 3 000 sau 4 000 de kilograme de bombe, noi vom lansa într-o singură noapte 150 000, 230 000, 300 000 sau 400 000 de kilograme."

La spusele acestea, scria corespondentul american William Shirer, un vuiet s-a înălţat din mulţime, forţându- 1 pe Hitler să se oprească.

A aşteptat ca zgomotul să se domolească, apoi a spus: „Când ei declară că îşi vor intensifica atacurile asupra oraşelor noastre, atunci noi vom rade oraşele *lor* de pe faţa pământului".[2] Apoi a jurat că va „opri lucrările acestor piraţi ai aerului, aşa să ne ajute Dumnezeu".

Femeile au sărit în picioare, scria Shirer în jurnalul lui, „şi, cu sânii săltând, au început să strige în semn de aprobare".

Hitler a continuat: „Va veni ceasul când unul dintre noi va ceda, şi nu va fi Germania naţional-socialistă".

Mulţimea a izbucnit într-un tumult asurzitor, strigând: „NICIODATĂ! NICIODATĂ!"

„În Anglia, toţi sunt foarte curioşi şi tot întreabă: «El de ce nu vine?»„ a spus Hitler, punând ironie în fiecare gest. „Fiţi calmi. Fiţi calmi. Vine el! Vine el!"

Publicul era în delir.

Churchill a oferit o replică sângeroasă: în noaptea aceea, o bombă RAF a căzut peste principalul parc al Berlinului, Tiergarten, ucigând un poliţist.

La Carinhall, în liniştitul ţinut rural german, Hermann Goring şi comandanţii Luftwaffe au trasat un plan de atac concis, redactat succint, pentru „distrugerea Londrei".[3]

Raidul iniţial era programat să înceapă la ora 18:00, urmat de „atacul principal" de la 18:40. Scopul primului raid era să-i atragă pe piloţii RAF în aer, astfel încât, în momentul în care sosea primul val de bombardiere, apărătorii britanici să fi rămas deja fără combustibil şi muniţie.

Trei flote de bombardiere, apărate de un imens scut de avioane de vânătoare, aveau să decoleze din trei locuri diferite de pe coasta franceză a Canalului şi să se îndrepte pe un curs în linie dreaptă către Londra. Avioanele de vânătoare urmau să însoţească bombardierele tot drumul până în oraş şi înapoi. „Având în vedere că avioanele de vânătoare vor opera la limita rezistenţei lor", spunea planul, „este esenţial să fie urmate cursuri directe, iar atacul să fie desăvârşit în minimum de timp." Planul cerea forţă maximă, cu aeronave zburând la altitudini diferite. „Intenţia este să încheiem operaţiunea dintr-un singur

Cu atâtea avioane în aer, era esenţial ca piloţii să ştie, de asemenea, să-şi organizeze întoarcerea.

După lansarea bombelor, formațiunile trebuiau să facă la stânga și să se întoarcă pe un curs diferit de cel urmat către Anglia, pentru a evita coliziunea cu bombardierele care încă se apropiau.

„Pentru a obține efectul maxim necesar, este esențial ca unitățile să zboare ca forțe extrem de concentrate în timpul înaintării, atacului și mai ales la întoarcere", prevedea planul. „Principalul obiectiv al operațiunii era să dovedească abilitatea Luftwaffe de a efectua astfel de misiuni."

Data a fost stabilită pentru 7 septembrie 1940, o zi de sâmbătă. Goring i-a spus lui Goebbels că războiul avea să se încheie în trei săptămâni.[4]

Printre unitățile de bombardiere desemnate să participe a existat una specială numită KGr 100, unul dintre cele trei escadroane „deschizătoare de drum" de stabilire a țintelor. Echipajele erau specializate în zborul pe traseul fasciculelor germane, profitând de o tehnologie chiar și mai avansată decât sistemul *Knickebein,* care se dovedea problematic. Genialitatea sistemului *Knickebein* era simplitatea lui și faptul că folosea o tehnologie cunoscută. Fiecare pilot de bombardier german știa cum să folosească echipamentul obișnuit Lorenz de aterizare în orb când se apropia de un aerodrom și fiecare bombardier avea sistemul la bord. Pentru a folosi *Knickebein*, piloții trebuiau doar să zboare mai sus și să urmeze fasciculul central pentru distanțe mai lungi. Dar ceva părea să nu meargă bine. Piloții raportau distorsiuni misterioase ale fasciculului și pierderea semnalului și deveneau din ce în ce mai neîncrezători în sistem. Un raid de proporții asupra orașului Liverpool din noaptea de 29 august fusese grav și în mod misterios tulburat, doar 40% din bombele lansate atingându-și țintele. Părea probabil ca serviciile britanice de informații să fi descoperit secretul *Knickebein.*

Din fericire pentru ei, o altă tehnologie, și mai avansată, rămăsese la fel de secretă, așa cum putea

spune oricine. Cercetătorii germani dezvoltaseră o altă metodă de dirijare cu fascicul, numită *X-Verfahren,* sau „Sistemul X", care era mult mai precisă, dar şi mai complicată.[5] Aceasta se baza, de asemenea, pe transmiterea de semnale de tipul liniuţe şi puncte similare cu cele ale sistemului Lorenz, dar, în loc de un singur fascicul intersectat, acesta încorpora trei, mult mai înguste, considerându-se mai dificil de detectat de către ascultătorii RAF. Primul fascicul care intersecta cursul bombardierului era doar un semnal de avertizare, menit să-l alerteze pe transmisionist că urma curând o a doua intersectare, mai importantă. La auzul celui de-al doilea semnal, un membru al echipajului pornea un mecanism care calibra viteza exactă la sol a avionului. Curând după aceea, bombardierul intersecta un al treilea, şi ultim, fascicul, punct în care echipajul pornea un cronometru ce controla mecanismele avionului de lansare a bombei, astfel încât avionul putea arunca bombele exact la momentul potrivit pentru a atinge ţinta.

Sistemul era eficient, dar, pentru că solicita echipaje foarte calificate şi instruite, Luftwaffe a format un regiment special de bombardiere, KGr 100, care să-l folosească. Pentru ca sistemul să funcţioneze, avionul trebuia să zboare precis pe curs, cu o viteză constantă şi la o altitudine calibrată, până când ajungea la ţintă, lăsând-o pe aceasta vulnerabilă atacului. Erau clipe de coşmar, însă bombardierele care foloseau sistemul zburau la altitudini foarte mari pentru a recepţiona fasciculul, mult peste raza de acţiune a proiectoarelor şi peste baloanele de baraj, riscul interceptării de către avioanele de vânătoare ale RAF fiind mic, cel puţin noaptea. Avioanele regimentului erau vopsite cu negru mat pe toate suprafeţele, ceea ce le făcea şi mai greu de localizat în întuneric şi le conferea totodată un aspect ameninţător. Teste efectuate într-o zonă specială de pe un lac din apropiere de

Frankfurt au arătat că echipajele puteau plasa bombe la circa 90 de metri de țintă. În decembrie 1939, regimentul efectuase deja trei zboruri de încercare până la Londra, fără bombe la bord.

Cu timpul, Luftwaffe a dezvoltat o nouă tactică prin care să valorifice abilitățile speciale ale regimentului KGr 100. Bombardierele acestui regiment preluau comanda în timpul raidurilor aeriene, ajungând primele pentru a marca țintele prin lansarea unei combinații de bombe incendiare și bombe brizante care declanșau incendii imense, ca să ghideze piloții care veneau din urmă. Văpaia era vizibilă chiar și prin nori. Zona de operare a regimentului a fost extinsă, pentru a include și Londra.[6]

Capitolul 42. Evenimente DE RĂU AUGUR

Vineri seara, 6 septembrie, Churchill a plecat din Downing Street numărul 10 către Chequers, unde, după ce a tras un pui de somn, ca de obicei, a luat cina cu „Mopsul" Ismay și cei doi generali de top ai săi, John Dill, șeful Statului-Major General Imperial, și Alan Brooke, comandantul Forțelor Interne.

Cina a început la 9:00. Discuția s-a concentrat pe posibilitatea invaziei, subiect foarte amplu. Semnalele interceptate și fotografiile de recunoaștere sugerau că pregătirile concrete pentru o invazie începuseră și progresau rapid. La acel sfârșit de săptămână, serviciile britanice de informații au numărat 270 de barje în orașul port belgian Ostend, unde cu doar o săptămână înainte fuseseră doar 18. 100 de barje au sosit la Flushing (Vlissingen), pe coasta olandeză a Mării Nordului. Avioanele de recunoaștere observaseră multe alte ambarcațiuni îndreptându-se către porturile de pe Canal. Comitetul reunit al serviciilor de informații ale Marii Britanii a apreciat că zilele următoare – cu precădere între 8 și 10 septembrie – aveau să reprezinte o perioadă extrem de propice unei

acostări a vehiculelor amfibii, în funcţie de fazele lunii şi de maree. Pe lângă toate acestea soseau şi rapoarte privind intensificarea bombardamentelor. Numai în ziua aceea, 300 de bombardiere cu rază lungă de acţiune însoţite de 400 de avioane de vânătoare atacaseră ţinte din Kent şi din estuarul Tamisei.

Conversaţia a devenit animată. „Prim-ministrul s-a mai înviorat şi a fost deosebit de amuzant tot restul serii", scria Brooke în jurnalul său.[1] „Mai întâi de toate, s-a pus în locul lui Hitler şi a atacat aceste insule în timp ce eu le apăram. Pe urmă a revizuit tot sistemul de alarmă antiaeriană, oferindu-ne spre dezbatere propunerile sale. în cele din urmă, la ora 1:45 ne-am dus la culcare!"

Brooke scria în jurnalul său a doua zi: „Toate rapoartele arată că invazia este aproape". Pentru el, ca general însărcinat cu apărarea Marii Britanii împotriva atacului, tensiunea era mare. „Nu cred că a existat vreo perioadă în toată cariera mea în care responsabilităţile pe care le-am avut să mă fi apăsat mai tare decât atunci, în timpul acestor zile ale invaziei iminente", scria el mai târziu. Supravieţuirea Marii Britanii se baza pe pregătirile lui şi pe abilitatea de a-şi coordona trupele, în ciuda neajunsurilor cunoscute în pregătire şi ca armament disponibil. Toate acestea, scria el, „făceau din perspectiva unui conflict iminent o povară aproape insuportabilă uneori". La toate se mai adăuga şi faptul că nu putea să-şi destăinuie preocupările care-l rodeau pe interior. Asemenea lui Churchill, înţelegea puterea şi importanţa atitudinii de faţadă. El scria: „Nu exista absolut nimeni căruia să-i fi putut mărturisi neliniştile interioare fără a risca efectele catastrofale ale lipsei de încredere, demoralizării, îndoielilor şi ale tuturor uneltirilor subtile care subminează capacitatea de a rezista".

În acea sâmbătă, 7 septembrie, întrebarea cu care se confruntau Brooke şi ceilalţi şefi de stat-major era dacă să lanseze alerta oficială, nume de cod

„Cromwell”, care indica faptul că invazia era iminentă şi că Brooke trebuia să-şi mobilizeze trupele.

CAPITOLUL 43. CAP BLANC- NEZ

Sâmbătă dimineaţă, Goring şi doi ofiţeri superiori Luftwaffe îşi croiau drum de-a lungul coastei franceze într-o coloană auto formată din trei automobile mari Mercedes-Benz însoţite de soldaţi pe motociclete. „Trenul special” al lui Goring îl adusese din cartierul general temporar de la Haga la Calais, ca să poată călători confortabil şi să studieze noi obiecte valoroase de artă pe traseu, însoţit tot timpul de un detaşament de 20 de membri în civil ai Serviciului German de Securitate – *Sicherheitsdienst,* sau SD – al lui Heinrich Himmler. Dacă vedea ceva care îi plăcea, punea imediat să fie expediat peste hotare. Goring manifesta o „lăcomie nemaiîntâlnită”, potrivit unui raport ulterior al anchetatorilor americani. „Dorinţele lui nu aveau limite în privinţa Colecţiei.”[1] Haina sa lungă de piele îl făcea să pară imens. Pe dedesubt purta decoraţiile şi uniforma albă preferată.

Automobilele au urcat la Cap Blanc-Nez, unul dintre cele mai înalte puncte de pe coasta franceză şi, în vremuri mai paşnice, un popular loc pentru picnic. Aici, ofiţerii au aranjat mese şi scaune şi au pregătit o masă cu sandviciuri şi şampanie. Scaunele erau pliante, aşa că au avut grijă ca Goring să-l primească pe cel mai rezistent. Ofiţerii se aflau acolo pentru a urmări începutul atacului Luftwaffe asupra Londrei, programat să înceapă în acea după-amiază.

Pe la 14:00, după ora Europei Centrale, Goring şi ceilalţi au auzit primele zgomote scoase de bombardiere, un zumzet scăzut înălţându-se către nord şi sud. Ofiţerii s- au ridicat pe vârfuri ca să scruteze orizontul. Goring şi-a dus binoclul la ochi. Un ofiţer a strigat şi a arătat în jos, pe coastă. Curând, cerul s-a umplut de bombardiere şi de avioanele de vânătoare escorte, iar sus, deasupra

lor, abia vizibile, alte roiuri de avioane monomotor Messerschmitt 109, poziţionate pentru a înfrunta avioanele de vânătoare britanice care, fără îndoială, aveau să se ridice de la sol pentru a contraataca. Asul aviaţiei germane, Galland, şi escadrila lui primiseră misiunea de a verifica linia de coastă a Angliei de interceptori RAF.

Goring era atât de încrezător că ziua le va aduce forţelor Luftwaffe un succes uluitor, încât a declarat unui grup de reporteri radio prezenţi la faţa locului că preluase personal comanda atacului. Era genul de moment pe care Goring îl adora: marea lovitură, cu el în centrul atenţiei. „Acest moment este unul istoric", le-a spus el corespondenţilor.[2] „Ca rezultat al atacurilor provocatoare ale britanicilor asupra Berlinului în nopţile din urmă, Fuhrerul a decis să ordone drept răzbunare o lovitură puternică împotriva capitalei Imperiului Britanic. Personal, mi-am asumat conducerea acestui atac, iar astăzi am auzit deasupra mea răgetul escadrilelor germane victorioase."

Atmosfera din vârful stâncii era una euforică. Abia putându-şi controla bucuria, Goring l-a cuprins pe după umeri pe un ofiţer care se afla lângă el şi, radiind, i-a strâns mâna, de parcă ar fi jucat într-un film pentru Ministerul Propagandei al lui Goebbels.

jtyŞTEA A

Praf şi sânge septembrie-decembrie

CAPITOLUL 44. ÎNTR-O ZI LINIŞTITĂ ŞI SENINĂ

Era o zi caldă şi liniştită, cerul de deasupra cetii care

se ridica era senin. După-amiază, temperatura ajunsese deja pe la 32 de grade, cu totul neobişnuit pentru Londra. Oamenii se înghesuiau în Hyde Park, lenevind pe şezlongurile întinse pe malul lacului Serpentine. Cumpărătorii umpleau magazinele de pe Oxford Street şi din Picadilly. Baloanele uriaşe de baraj proiectau umbre diforme pe străzile de dedesubt. După raidul aerian din august, când deasupra Londrei căzuseră bombe pentru prima oară, oraşul se retrăsese într-un vis de invulnerabilitate, punctat din când în când de alarme false, a căror noutate cândva terifiantă se estompase odată ce bombardierele tot întârziaseră să apară. Căldura de la sfârşitul verii încuraja o atmosferă de satisfacţie apatică. În cartierul West End, cinematografele proiectau 24 de producţii, printre care şi *Rebecca*, o ecranizare a romanului omonim al lui Daphne du Maurier. Versiunea cinematografică a lui Alfred Hitchcock, cu Laurence Olivier şi Joan Fontaine în rolurile principale, rula şi în Londra, la fel şi *The Thin Man* şi mai vechiul *Lumina de gaz*.

Era o zi minunată de petrecut la ţară în răcoarea verde a naturii.

Churchill era la Chequers. Lordul Beaverbrook plecase la reşedinţa lui de la ţară, Cherkley Court, imediat după masa de prânz, deşi ulterior va încerca să nege acest lucru. John Colville părăsise Londra joia precedentă, într-o vacanţă de zece zile la moşia din Yorkshire a mătuşii, împreună cu mama şi cu fratele lui, unde urma să meargă la vânătoare de potârnichi, să joace tenis şi să deguste un porto vechi din colecţia unchiului său, care avea vinuri din recolte începând cu 1863. Mary Churchill era tot la Breccles Hali cu prietena şi verişoara ei Judy, continuându- şi rolul neplăcut de şoricel de ţară şi onorându-şi angajamentul de a memora câte un sonet de Shakespeare în fiecare zi. În sâmbăta aceea a ales Sonetul 116 – în care iubirea este „far nezguduit” – şi l-a transcris în jurnalul ei. Pe urmă s-

a dus să înoate. „A fost atât de frumos *-joie de vivre* a învins vanitatea.“[1]

Fără să mai țină cont de nici o precauție, s-a scăldat fără cască pe cap.

La Berlin, în acea dimineață de sâmbătă, Joseph Goebbels și-a pregătit locotenenții pentru ce avea să apară până la sfârșitul zilei. Așteptata distrugere a Londrei, a spus el, „va reprezenta probabil cea mai mare catastrofa din istoria omenirii“. El spera să înăbușe inevitabilul protest mondial, prezentând atacul ca pe un răspuns meritat la bombardamentul britanicilor asupra civililor germani, însă, deocamdată, raidurile britanice asupra Germaniei, inclusiv cele din noaptea dinainte, nu generaseră nici victimele și nici distrugerea care să justifice o contralovitură de o asemenea anvergură.

El înțelegea însă că iminentul atac al Luftwaffe asupra Londrei era necesar, grăbind, probabil, sfârșitul războiului. Faptul că raidurile britanice fuseseră atât de anemice era un ghinion, dar avea să se descurce. Spera ca Churchill să ordone un raid mai notabil „cât mai curând posibil“.

Fiecare zi oferea noi provocări, temperate din când în când de distrageri mai plăcute. La o ședință din acea săptămână, Goebbels a ascultat un raport de la Hans Hinkel, șeful Departamentului pentru Sarcini Culturale Speciale din minister, care prezentase o actualizare recentă a statutului evreilor din Germania și Austria. „În Viena au mai rămas 47 000 de evrei din 180 000, două treimi dintre ei femei și aproximativ 300 de bărbați între 20 și 35 de ani“, raporta Hinkel, conform minutelor ședinței. „În ciuda războiului, a fost posibilă transportarea unui total de 17 000 de evrei în sud-est. În Berlin sunt încă 71 800 de evrei; în viitor, aproximativ 500 de evrei vor fi trimiși în sud-est în fiecare lună.“ Planurile erau stabilite, raporta Hinkel, pentru scoaterea a 60 000 de evrei din Berlin în primele patru luni după încheierea războiului, când deportarea avea să fie

din nou posibilă. „Restul de 12 000 vor dispărea de asemenea în următoarele patru săptămâni."

Asta l-a încântat pe Goebbels, deși a recunoscut că antisemitismul manifest al Germaniei, de mult timp evident pentru întreaga lume, reprezenta în sine o problemă semnificativă pentru propagandă. În această privință, a fost filosofic. „Dacă tot suntem criticați și calomniați în întreaga lume ca dușmani ai evreilor", a spus el, „de ce să ne alegem doar cu dezavantajele, și nu și cu foloasele, cum ar fi excluderea evreilor din teatru, cinema, viața publică și administrație. Astfel, dacă tot vom fi atacați ca dușmani ai evreilor, măcar vom putea spune cu conștiința curată: a meritat, am avut de beneficiat din

Luftwaffe a apărut la ora ceaiului.

Bombardierele au sosit în trei valuri, primul alcătuit din aproape 1 000 de avioane – 348 de bombardiere și 617 avioane de vânătoare. Opt bombardiere Heinkel special echipate aparținând grupului KGr 100 deschideau drumul, ducând o combinație de bombe brizante standard, bombe incendiare (*Flammenbomben*) și bombe cu explozie întârziată menite să țină la distanță echipajele de pompieri, în ciuda vremii bune și a luminii din timpul zilei, echipajele au folosit Sistemul X cu fascicule pentru a se ghida. La Londra, prima sirenă a pornit la ora 16:43.

Jurnalista Virginia Cowles și o prietenă, Anne, se aflau în casa unui baron al presei britanice, Esmond Harmsworth, din satul Mereworth, aflat la vreo 48 de kilometri sud-est de centrul Londrei. Beau ceai pe iarbă, bucurându-se de căldură și de soare, când, dinspre sud- est, s-a auzit un zgomot slab. „La început, nu am putut vedea nimic", scria Cowles, „dar curând zgomotul a devenit un vuiet intens, puternic, ca huruitul îndepărtat al unei cascade uriașe."[2] Ea și prietena ei au numărat mai bine de

150 de avioane, bombardierele zburând în formație, încadrate de avioane de vânătoare ca un scut protector. „Ne-am întins în iarbă, cu ochii țintă spre cer. Am distins un roi de mici pete albe, ca niște nori de insecte deplasându-se către nord-vest, în direcția capitalei."

Cowles a fost surprinsă de faptul că îşi continuau drumul fără intervenția RAF şi a presupus că avioanele germane reuşiseră cumva să treacă de apărarea engleză.

„Biata Londră", a spus prietena ei.

Cowles a observat corect că avioanele germane au întâmpinat o rezistență slabă, dar nu a înțeles motivul. RAF, alertate de radar că o forță uriaşă de bombardiere traversa canalul, îşi dispersase escadrilele de avioane de vânătoare pentru a ocupa poziții defensive deasupra aerodromurilor-cheie, în ipoteza că acestea aveau să fie din nou principalele ținte. La fel, artileria antiaeriană fusese retrasă din Londra pentru a proteja aerodromurile şi alte ținte strategice. Doar 92 de tunuri erau poziționate pentru a apăra centrul Londrei.

Imediat ce RAF şi-au dat seama că, de fapt, oraşul era ținta, avioanele sale de vânătoare au început să se îndrepte către atacatorii germani. Un pilot RAF, observându-i pe atacatori, a fost şocat de cele văzute. „Nu mai văzusem niciodată atâtea avioane", scria el.[3] „Era o zi cam cețoasă până la aproape 5 000 de metri altitudine. După ce am ieşit din ceață, nu ne-a venit să credem. Cât vedeai cu ochii, numai avioane germane apropiindu-se val după val."

Perspectiva de la sol era la fel de uluitoare. Un tânăr, Colin Perry, de 18 ani, era pe bicicletă când primul val a trecut pe deasupra. „A fost cea mai uluitoare, impresionantă, fascinantă imagine", scria el ulterior.[4] „Chiar deasupra mea se aflau literalmente sute de avioane, germanii! Cerul era plin de ele." Avioanele de vânătoare zburau în formație compactă, îşi amintea el, „ca albinele în jurul reginei lor".

În districtul Plumstead din sud-estul Londrei, studentul la arhitectură Jack Graham Wright şi familia lui se aşezaseră în salon pentru ceai. Mama lui a adus ceaiul pe o tavă cu margini de argint, împreună cu ceşcuţele, farfurioarele, o letieră micuţă şi un ceainic acoperit cu o învelitoare, ca să rămână cald. Au pornit sirenele. La început, familia nu s-a îngrijorat prea tare, însă când Wright şi mama lui au privit afară, au văzut cerul întesat de avioane. Mama a observat că au început să cadă nişte „mici chestii strălucitoare", dându-şi seama imediat că erau bombe. Cei doi s-au adăpostit sub scară. „Am devenit cu toţii conştienţi de zgomotul care creştea în intensitate şi acoperea huruitul avioanelor, apoi a urmat o serie de bubuituri puternice, din ce în ce mai aproape", îşi amintea Wright.[5]

Casa s-a cutremurat. Duşumelele s-au ridicat. Undele de şoc s-au propagat din sol prin corpul lor. Wright s-a ţinut de tocul uşii ca să nu cadă. A urmat un val de zgomot şi de vibraţii mai puternic decât orice până atunci. „Aerul din salon devenise mai dens, aproape opac, de parcă s-ar fi transformat instantaneu într-o ceaţă brun-roşcată", scria el. Peretele comun din cărămidă care separa casa lui de următoarea părea că se îndoaie, iar tocul uşii parcă se clătina. Plăcile de ardezie smulse de pe acoperiş s-au prăbuşit prin sticla serei. „Auzeam uşi şi ferestre prăbuşindu-se peste tot", scria el.

Mişcarea s-a oprit, zidul a rămas în picioare. „Ceaţa brună s-a disipat, însă totul era acoperit de un strat gros de praf maro, atât de gros pe podea că nu se mai vedea covorul." Un amănunt i s-a întipărit bine în minte: „Micuţa letieră din porţelan căzuse într-o parte, iar laptele revărsat se prelinsese şi picura acum de pe marginea mesei, formând o băltoacă albă în stratul acela gros de praf de pe

Praful a fost ceea ce majoritatea londonezilor şi-au amintit ca fiind unul dintre cele mai şocante fenomene ale acestui atac şi al altora care au

urmat. Când clădirile au explodat, nori imenşi de cărămidă, piatră, tencuială şi mortar pulverizate au ţâşnit din streşini şi mansarde, acoperişuri şi coşuri de fum, şemineuri şi cuptoare – praf de pe vremea lui Cromwell, Dickens şi a reginei Victoria. Bombele explodau adesea doar când atingeau solul lângă o casă, adăugând pământ şi piatră rafalelor de praf care umpleau străzile şi impregnau aerul cu bogatul iz sepulcral al pământului brut. Praful exploda rapid spre exterior la început, ca fumul din ţeava unui tun, apoi încetinea şi se dispersa, cernându-se şi aşezându-se, acoperind trotuare, străzi, parbrize, autobuze cu etaj, cabine telefonice, trupuri. Supravieţuitorii care ieşeau dintre ruine păreau acoperiţi din cap până-n picioare de o faină cenuşie. În jurnalul său, Harold Nicolson povestea cum văzuse oameni înghiţiţi de „o ceaţă deasă care cobora peste toate, acoperindu-le părul şi sprâncenele cu un strat gros de praf".[6] Praful îngreuna îngrijirea rănilor, aşa cum a descoperit rapid un medic, o anume doamnă doctor Morton, în acea sâmbătă noapte. „Şocantă a fost cantitatea uriaşă de murdărie şi de praf, murdăria şi praful veacurilor spulberate în fiecare incident", scria ea.[7] Toată pregătirea ei despre protejarea răniţilor de infecţii s-a dovedit inutilă. „Aveau capetele pline de pietriş şi de praf, pielea lor era impregnată cu praf, antisepsia fiind aproape cu totul imposibilă."

Deosebit de tulburătoare era imaginea sângelui pe acest fundal gri, aşa cum a observat scriitorul Graham Greene într-o noapte, după ce a urmărit nişte soldaţi ieşind dintr-o clădire bombardată, „mulţimea salvată de bărbaţi şi de femei în pijamale prăfuite sfâşiate, stropite ici şi colo cu sânge, stând în picioare, în tocul uşilor".[8]

Sâmbătă, la 17:20, „Mopsul" Ismay şi şefii de stat-major s-au întâlnit şi au discutat despre semnificaţia acelui raid. La 18:10 s-a auzit sunetul de încetare a alarmei, însă la ora 20:00, radarele britanice au

identificat un al doilea val de avioane germane adunate deasupra Franței, în total 318 bombardiere. La 20:07, șefii de stat-major au căzut de acord că venise momentul lansării alertei „Cromwell", informând Forțele Interne că invazia era iminentă. Unii comandanți locali au mers și mai departe, ordonând tragerea clopotelor la toate bisericile, semnal că fuseseră observați paraşutiști coborând, deși ei, personal, nu văzuseră nimic de genul acesta.

La 20:30 în seara aceea, bombele cădeau în districtul Battersea al Londrei, însă artileria antiaeriană a orașului a rămas, în mod straniu, tăcută, neîncepând să tragă decât o jumătate de oră mai târziu, și atunci doar la intervale rare. La lăsarea nopții, avioanele de vânătoare ale RAF s-au întors la bază și au rămas acolo, neputincioase din cauza întunericului.

Bombele au continuat să cadă toată noaptea. Cine a avut curajul să iasă din adăposturi, a văzut cerul incandescent. Echipajele de pompieri s-au luptat cu incendii uriașe, dar fără prea mari sorți de izbândă, astfel încât piloții germani nu au avut nici o problemă la identificarea orașului. Radioul german jubila. „Nori groși de fum răspândiți deasupra acoperișurilor celui mai mare oraș din lume", spunea un crainic, observând că piloții puteau simți undele de șoc ale exploziilor chiar și în avioanele lor.[9] (Când lansau bombele cele mai mari, numite „Satan", echipajele erau instruite să rămână la 200 de metri deasupra, altfel ar fi fost și ele spulberate.)[10] „Inima Imperiului Britanic a căzut pradă atacului Forțelor Aeriene germane", spunea crainicul. Un pilot german scria într-un raport cu iz de propagandă: „O centură de foc incandescentă se întindea împrejurul orașului cu milioane de locuitori! În câteva minute am ajuns în punctul în care trebuia să aruncăm bombele. Și unde sunt mândrii războinici ai Albionului?"[11]

Pentru londonezi a fost o noapte de experiențe și senzații noi. Mirosul de explozibil după detonare.

Sunetul de sticlă măturată în grămezi. Londoneza Phyllis Warner, învățătoare trecută de 30 de ani, care a ținut un jurnal detaliat în vreme de război, a auzit pentru prima oară sunetul unei bombe căzând, „un șuierat îngrozitor, ca fluieratul unui tren care se apropie din ce în ce mai mult, și apoi o explozie oribilă reverberând prin pământ”.[12] De parcă ar fi ajutat-o la ceva, își acoperise capul cu o pernă. Jurnalista Cowelles își amintea „bubuitul asurzitor al zidăriei prăbușindu-se, ca sunetul valurilor izbindu-se de țărm”.[13] Cel mai urât sunet, spunea ea, era huruitul făcut de numeroasele avioane, care îi amintea de freza stomatologică. Un alt scriitor prezent în Londra în acea noapte, John Strachey, își amintea impactul olfactiv al unei explozii, descriindu-l ca pe „o iritare acută a foselor nazale de la praful molozului caselor spulberate", urmată de „duhoarea aia nenorocită” a scurgerilor de gaz.[14]

A fost, de asemenea, o noapte menită a pune lucrurile în context. O femeie, Joan Wyndham, care avea să devină ulterior scriitoare și memorialistă, s-a retras într-un adăpost antiaerian din cartierul londonez Kensington, unde, pe la miezul nopții, a decis că sosise momentul să pună capăt virginității și să-și implice iubitul în această aventură. „Bombele sunt grozave", scria ea.[15] „Cred că totul este emoționant. Cu toate acestea, cum opusul morții este viața, cred că mă voi lăsa sedusă de Rupert mâine." Avea un prezervativ (o „chestie" franțuzească), dar avea de gând să meargă cu o prietenă la farmacie pentru a-și cumpăra popularul spermicid Volpar, în caz că prezervativul dădea greș. „Alarma a încetat la cinci dimineața", scria ea. „Drum liber către adorabilul meu Rupert, mi-am spus."

A doua zi după-amiază, ea și-a urmat până la capăt hotărârea, dar experiența nu s-a ridicat deloc la înălțimea așteptărilor ei. „Rupert s-a dezbrăcat, iar eu mi-am dat seama deodată că arăta teribil de amuzant gol, așa că nu m- am putut abține și m-am

pus pe râs."

„Care-i treaba, nu-ţi place cocoşelul meu?", a întrebat el, aşa cum îşi amintea ea ulterior.

„E-n regulă, doar un pic cam deformat!"

„Aşa-l au mai toţi", a spus Rupert. „Lasă asta, dezbracă-te."

Ulterior, ea reflecta: „Ei bine, am făcut-o şi pe-asta, şi mă bucur că s-a terminat! Dacă asta-i toată scofala, prefer o ţigară bună sau să merg la film."

Zorii zilei de duminică, 8 septembrie, au adus juxtapunerea tulburătoare a cerului senin de vară şi cu o perdea neagră de fum din East End. Când s-au trezit, locuitorii de pe strada Mornington Crescent, cartierul Camden Town, au descoperit un autobuz etajat ieşind din fereastra de la nivelul doi al unei case. Deasupra, şi cât puteai vedea cu ochii, sutele de baloane de baraj, plutind imperturbabil, căpătau o plăcută nuanţă de roz în lumina tot mai puternică. În Downing Street numărul 10, secretarul privat de serviciu, John Martin, a ieşit în stradă după ce îşi petrecuse noaptea în adăpostul subteran al clădirii, surprins „să descopăr că Londra mai există".

Raidurile de peste noapte uciseseră peste 400 de oameni şi provocaseră răni grave altor 1 600. Pentru mulţi locuitori, această noapte mai adusese ceva nemaiîntâlnit: imaginea unui cadavru. Când tânărul de 18 ani Len Jones s-a încumetat să meargă la dărâmăturile din spatele casei familiei sale, a observat două capete ieşindu-se de sub moloz. „Am recunoscut unul dintre ele. Era un chinez, domnul Say, avea un ochi închis, şi mai apoi mi-am dat seama că era mort."[16] Aici, în locul care cu doar câteva ore în urmă fusese un liniştit cartier londonez. „Când l-am văzut pe chinezul ăla mort, am început să tremur şi mi s-a tăiat răsuflarea. Tremuram tot. Pe urmă mi-am zis, păi, cred că sunt şi eu mort, la fel ca ei, aşa că am aprins un chibrit şi am încercat să-mi ard degetele, şi am tot făcut chestia asta cu chibritul ca să văd dacă mai trăiesc.

Vedeam, dar m-am gândit că n-aveam cum să fiu în viaţă, ăsta e sfârşitul lumii."

Luftwaffe a pierdut 40 de avioane, RAF, 28, cu alte 16 avioane de vânătoare grav avariate. Pentru asul german al zborului Adolf Galland, acesta a fost un succes. „Ziua", a spus el, „s-a încheiat cu extrem de puţine pierderi."[17] Comandantul lui, feldmareşalul Albert Kesselring, a apreciat raidul ca fiind o victorie majoră, deşi şi-a amintit cu nemulţumire cum Goring, pe faleza de la Cap Blanc – Nez, „s-a lăsat în voia unei redundante transmisiuni radio bombastice către poporul german, un spectacol dezgustător pentru mine, atât ca om, cât şi ca soldat".[18]

Când soarele se înălţa pe cer, Churchill şi anturajul lui – garda de corp, dactilografa, secretarul, soldaţii, poate chiar şi Nelson, motanul – au venit degrabă de la Chequers, Churchill cu intenţia să viziteze zonele afectate ale oraşului şi, cel mai important, să facă acest lucru cât mai evident

Beaverbrook s-a întors şi el degrabă în oraş. Şi-a convins secretarul, David Farrer, care lucra la o carte despre Ministerului Producţiei de Aeronave, să consemneze că fusese în oraş pe toată durata raidului.

Farrer s-a împotrivit la început. A încercat să-l facă pe Beaverbrook să cedeze, reamintindu-i că mulţi din personalul său îl auziseră anunţându-şi plecarea la reşedinţa de la ţară chiar după prânz, în sâmbăta raidului. Însă Beaverbrook a insistat. În memoriile ulterioare, Farrer scria: „Pentru el era, cred, de neconceput, privind retrospectiv, ca din poziţia de ministru al producţiei de aeronave să nu fi fost martor la acest moment cataclismic al războiului aerian, aşa că a fost acolo — şi cu asta, basta".[19]

CAPITOLUL 45. MAGIE IMPREVIZIBILĂ

Focurile încă ardeau şi echipajele scoteau încă leşuri dintre clădirile dărâmate când Churchill a sosit în

East End, însoţit, ca de obicei, de inspectorul Thompson, atent la riscurile pe care le presupunea o astfel de vizită. „Mopsul" Ismay venise şi el, cu blândul lui chip marcat de lipsa de somn şi de durerea pentru cetăţenii şocaţi pe care delegaţia îi întâlnise pe drum. „Distrugerile erau mult mai devastatoare decât îmi imaginasem", scria Ismay.[1] „Focurile ardeau încă peste tot. Unele dintre clădirile mai mari erau biete schelete, iar multe case mai mici fuseseră transformate în grămezi de moloz." A fost surprins îndeosebi de imaginea steagurilor britanice de hârtie înfipte în movilele de lemne şi cărămidă sfărâmată. La vederea lor, scria el, „ţi se punea un nod în gât".

Churchill înţelegea impactul gesturilor simbolice. S-a oprit la un adăpost antiaerian, unde o bombă ucisese 40 de persoane şi unde se strânsese o mulţime imensă. Pentru o clipă, Ismay s-a temut că cei prezenţi ar fi putut privi negativ venirea lui Churchill, din indignare faţă de neputinţa guvernului de a proteja oraşul, însă aceşti locuitori din East End au părut încântaţi. Ismay a auzit pe cineva strigând: „Bătrâne Winnie! Ne-am gândit noi c-ai să vii să ne vezi. Noi putem duce. Plăteşte-le-o cu vârf şi îndesat." Colin Perry, care fusese martor la raid de pe bicicleta lui, l-a văzut pe Churchill şi a scris în jurnalul său: „Arăta invincibil, ceea ce şi e. Dur, ca un buldog, aprig."

Dur, da, dar uneori plângând în public, copleşit de distrugeri şi de reziliența oamenilor. Într-o mână ţinea o mare batistă albă cu care îşi ştergea ochii; cu cealaltă ţinea strâns mânerul bastonului.

„Vedeţi", a strigat o femeie mai în vârstă, „chiar îi pasă; plânge."

Când a ajuns la un grup de oameni descurajaţi, privind la ce mai rămăsese din casele lor, o femeie a strigat: „Noi
când o să bombardăm Berlinul, Winnie?"

Churchill s-a întors, a agitat pumnul şi bastonul şi a mormăit: „Lăsaţi asta în seama mea!"

Auzindu-l, starea de spirit a mulțimii s-a schimbat brusc, după cum observa un angajat guvernamental pe nume Samuel Battersby. „Moralul a crescut imediat", scria el.[2] „Toată lumea era mulțumită și liniștită." Fusese replica perfectă pentru acel moment, considera el. „Ce putea spune un prim-ministru la acel moment și în condiții atât de disperate și să nu fi părut nepotrivit – sau chiar de-a dreptul periculos?" Pentru Battersby, momentul a întruchipat „magia unică, imprevizibilă care era Churchill" – abilitatea lui de a transforma „suferința deznădăjduită în urma dezastrului într-o punte sigură către victoria finală".

Churchill și Ismay și-au continuat vizita în East End până seara târziu, făcându-i pe oficialii locului și pe inspectorul Thompson să devină tot mai neliniștiți. După căderea întunericului, focurile aveau să servească drept far călăuzitor pentru atacul care cu siguranță avea să urmeze. Oficialii i-au spus lui Churchill că trebuie să părăsească zona imediat, însă el „era într-una din stările acelea de maximă încăpățânare, insistând că vrea să vadă tot", scria

S-a înserat și, într-adevăr, bombardierele s-au întors. Churchill și Ismay s-au suit în mașină. În timp ce șoferul se chinuia să străbată străzi blocate și înfundate, un mănunchi de bombe incendiare a căzut chiar în fața lor, șuierând și scoțând scântei, de parcă ar fi răsturnat cineva un coș cu șerpi. Churchill – „prefăcându-se că nu știe", în opinia lui Ismay – a întrebat care sunt obiectele acelea căzute. Ismay i-a spus și, știind că Luftwaffe folosea incendiare pentru a lumina țintele pentru bombardierele ce aveau să apară curând, a adăugat că asta însemna că mașina lor era „în centrul țintei".

Focurile care ardeau deja foloseau aceluiași scop. Luftwaffe cronometrase primul raid de sâmbătă după- amiază pentru a le acorda piloților de bombardiere destulă lumină diurnă pentru a găsi Londra prin calcul estimativ, fără ajutorul

fasciculelor. Focurile aprinse de ei arseseră toată noaptea, servind drept repere vizuale pentru fiecare val succesiv de bombardiere. Chiar şi aşa, cele mai multe bombe şi-au ratat ţintele şi au căzut la întâmplare prin oraş, ceea ce l-a făcut pe observatorul Forţelor Aeriene americane, Cari Spaatz, să noteze în jurnalul său: „A început bombardarea aparent aleatorie a Londrei".[4]

Churchill şi Ismay au reuşit să ajungă în Downing Street numărul 10 târziu în seara aceea şi au descoperit holul central plin de membrii personalului şi de miniştri care începuseră să se îngrijoreze văzând că Churchill nu se întorsese înainte de lăsarea întunericului.

Churchill a trecut pe lângă ei fără să spună nimic.

Grupul l-a atacat apoi pe Ismay, pentru că îl expusese pe prim-ministru unui asemenea pericol. La care Ismay a răspuns că „cine îşi imaginează că l-ar putea controla şi împiedica pe prim-ministru de la astfel de plimbări, este binevenit să-şi încerce mâna cu următoarea ocazie".[5] Ismay, povestind acest lucru, observa că limbajul folosit la momentul respectiv fusese mult mai dur.

Preocupat că isteria invaziei ar fi putut complica lucrurile, generalul Brooke, comandantul Forţelor Interne, îşi instruise duminică dimineaţă comandanţii să nu ordone tragerea clopotelor decât dacă *vedeau* ei înşişi 25 sau mai mulţi paraşutişti coborând, nu dacă auzeau clopote bătând altundeva sau în urma unor relatări la mâna a doua.

Alerta Cromwell rămânea în vigoare. Îngrijorarea cu privire la invazie crescuse.

Beaverbrook a văzut un avertisment grav în atacul din 7 septembrie. La întoarcerea la Londra, a convocat o şedinţă de urgenţă a consiliului de administraţie şi a ordonat o schimbare majoră în structura industriei naţionale a construcţiilor aeronautice. Din acel moment, marile centre de producţie centralizate aveau să fie împărţite şi

dispersate în noduri răspândite în toată ţara. O fabrică de avioane Spitfire din Birmingham a fost divizată în 23 de clădiri în opt oraşe. O mare uzină de Vickers cu 10 000 de angajaţi a fost dispusă în 42 de locaţii, nici una cu mai mult de 500 de angajaţi. Printr-o mişcare care avea, mai mult ca sigur, să işte noi conflicte birocratice, Beaverbrook a rechiziţionat cu de la sine putere spaţiu industrial după bunul plac, indiferent de localizare, cu condiţia să nu fi fost la momentul respectiv ocupat sau repartizat pentru vreo activitate în folosul războiului.

Beaverbrook a devenit, de asemenea, preocupat de modul în care avioanele sale recent construite erau garate înainte de a fi transferate escadrilelor de luptă. Până la acest punct, avioanele noi fuseseră duse în hangare încăpătoare, de obicei de pe aerodromurile RAF, însă acum Beaverbrook a ordonat ca aceste avioane să fie răspândite prin tot ţinutul rural, ascunse în hangare şi hambare, pentru a împiedica pierderile catastrofale pe care chiar şi un singur pilot norocos le putea provoca. Îşi făcuse griji legat de un astfel de eveniment încă din iulie, când vizitase un depozit din Brize Norton, la vest de Oxford, şi descoperise un număr mare de avioane depozitate unele lângă altele, „periculos de expuse atacului inamic", cum consemna el într-o notă către Churchill.[6] Şase săptămâni mai târziu, îngrijorările lui s-au dovedit justificate când un raid asupra bazelor desfăşurat de numai două avioane germane distrusese zeci de avioane. Noile adăposturi au devenit cunoscute drept „Robins' Nests" („Cuiburi de măcăleandri").

Programul lui Beaverbrook a stârnit un val de indignare printre ceilalţi. El ocupase clădiri pe care alte ministere le alocaseră propriilor întrebuinţări. „A fost ceva samavolnic... apogeul furtului", scria secretarul lui, David Farrer.[7] Însă pentru Beaverbrook, logica dispersării era copleşitoare, indiferent de gradul de opoziţie. „I-a asigurat spaţii pentru toată durata războiului", scria Farrer, „şi

dușmani pe viață."

Programul a încetinit totodată producția de noi avioane, deși acesta a părut un preț mic în comparație cu asigurarea faptului că nici un alt raid nu mai avea cum să provoace daune greu de remediat producției viitoare.

Duminică, adjunctul lui Hitler, Rudolf Hess, l-a convocat pe Albrecht Haushofer la o întâlnire în orașul Bad Godesberg de pe Rin. Spre deosebire de discuția anterioară de nouă ore a lui Hess cu tatăl lui Albrecht, această întâlnire a durat doar două ore amărâte. „Am avut ocazia să vorbesc cu toată franchețea", scria Albrecht ulterior într-un memorandum pe marginea conversației.[6] Cei doi au discutat cum să li se comunice oficialilor influenți din Anglia că Hitler chiar era interesat de un acord de pace. Conform lui Hess, Hitler nu dorea distrugerea Imperiului Britanic. Hess a întrebat: „Nu era nimeni în Anglia pregătit pentru pace?"

Simțindu-se protejat de prietenia cu adjunctul, Albrecht și-a luat libertatea de a vorbi cu o sinceritate care pe un altul l-ar fi trimis direct într-un lagăr de concentrare. Englezul, a spus el, va avea nevoie de asigurarea că Hitler va onora un acord de pace, deoarece „practic toți englezii importanți considerau un acord de pace semnat de Führer drept o simplă bucată de hârtie fără valoare".

Hess a rămas perplex. Albrecht i-a dat exemple, pe urmă l-a întrebat pe adjunct: „Ce garanții avea Anglia că un nou tratat nu ar fi din nou încălcat, numaidecât, dacă asta ne-ar conveni? Trebuie să se înțeleagă că, până și în lumea anglo-saxonă, Führerul era considerat trimisul Satanei pe pământ și trebuia anihilat."

În cele din urmă, conversația a ajuns la eventuala folosire a unui intermediar și la o întâlnire într-o țară neutră. Albrecht l-a sugerat pe prietenul lui, ducele de Hamilton, „care are acces permanent la toate persoanele importante din Londra, chiar și la

Churchill şi la rege". Nu se ştie dacă Albrecht aflase sau nu că ducele era acum şi comandant de sector al RAF.

Patru zile mai târziu, o scrisoare era în drum spre el, pe o cale ocolită concepută de Hess şi Albrecht. Scrisoarea sugera, voalat, ca ducele şi Albrecht să se întâlnească pe teren neutru, la Lisabona. Albrecht semnase scrisoarea cu iniţiala „A", aşteptându-se ca ducele să înţeleagă cine o trimisese.

Ducele nu a răspuns. Cum din Anglia nu venea nici un răspuns, Hess şi-a dat seama că ar fi fost necesară o abordare mai directă. Credea, de asemenea, că o mână misterioasă îl călăuzea acum. După cum i-a scris ulterior fiului său, Wolf, poreclit Buz: „Buz! Ia aminte, există puteri mai înalte, mai hotărâtoare, asupra cărora aş vrea să- ţi atrag atenţia – să le zicem puteri divine — care intervin cel puţin atunci când e timpul pentru mari evenimente."[9]

Printr-o manevră făcută la momentul nepotrivit, Mary Churchill, în toiul idilei ei estivale de la Breccles Hali, alesese acea zi de duminică, 8 septembrie, imediat după raidul de proporţii asupra Londrei, să-şi reînnoiască rugămintea faţă de părinţii ei de a i se permite să se întoarcă în oraş.

„Mă gândesc adesea la voi toţi", scria ea într-o scrisoare adresată lui Clementine, „şi detest să fiu despărţită de tine şi de Papa în aceste zile sumbre. Te rog, of, te rog, mami iubită, lasă-mă să mă întorc."[10]

Era nerăbdătoare să înceapă munca pentru Serviciul Voluntar al Femeilor, având deja alocat un post în Londra, aranjat de mama ei la începutul verii, dar nu trebuia să meargă acolo decât după vacanţa de la Breccles. „Mi-aş dori atât de mult să fiu cu voi şi să-mi aduc şi eu contribuţia şi îmi doresc de asemenea să încep munca", scria Mary. O ruga pe Clementine să nu facă din „Pisicuţă o «Măţă evacuată»! „

Bombardierele s-au întors la Londra în noaptea aceea şi din nou a doua zi, luni, 9 septembrie. O bombă a lovit casa scriitoarei Virginia Woolf din Bloomsbury, care servea drept sediu principal pentru Hogarth Press. Casa a fost lovită şi de o a doua bombă, care însă nu a explodat imediat, ci o săptămână mai târziu, contribuind la distrugerea clădirii. Bombe au căzut pentru prima oară în cartierul londonez West End. Una a lovit terenurile Palatului Buckingham, dar a explodat abia la 1:25 a doua zi dimineaţă, împrăştiind cioburi de sticlă prin toate apartamentele regale. Regele şi regina nu erau însă acolo, îşi petreceau nopţile la Castelul Windsor, la 32 de kilometri vest de palat, făcând naveta la Londra în fiecare dimineaţă.

Cu Londra aflată acum sub asediu, părinţii lui Mary, indiferenţi la ultimele ei rugăminţi, au decis s-o aducă să petreacă iarna la Chequers, unde putea lucra cu normă întreagă pentru Serviciul Voluntar al Femeilor din satul apropiat, Aylesbury. Clementine se pare că a aranjat mutarea fără a se consulta mai întâi cu Mary. „«Ordonarea» vieţii mele trebuie să fi fost stabilită la telefon", scria Mary.[11]

Miercuri, 11 septembrie, în ajunul plecării lui Mary la Chequers, verişoara ei Judy şi mama acesteia, Venetia, au organizat o petrecere combinată de aniversare şi de rămas- bun pentru ea, invitând mulţi piloţi RAF. Petrecerea a continuat mult după miezul nopţii. În jurnalul ei, Mary o numeşte „cea mai grozavă la care am fost în ultima vreme", descriind o întâlnire cu un tânăr pilot pe nume Ian Prosser. „Mi-a dat un sărut romantic atât de dulce când a plecat – stele şi lună –, Dumnezeule, O ATMOSFERĂ ATÂT DE ROMANTICĂ."[12]

În noaptea aceea, tatăl ei a transmis la radio un comunicat din camerele subterane ale Cabinetului de Război, folosind legătura specială a BBC cu încăperea fortificată. Complexul era la cinci minute de mers de Downing Street numărul 10, prin mijlocul clădirii Whitehall.

Subiectul comunicatului fusese invazia, care părea tot mai iminentă. Ca de obicei, el a oferit un amestec de optimism şi de realism sumbru. „Nu putem spune", a zis el, „când vor veni; nu putem fi siguri că vor încerca defel; dar nimeni nu ar trebui să închidă ochii la faptul că o invazie serioasă, de proporţii, a acestei insule se pregăteşte cu toată minuţiozitatea şi organizarea germane obişnuite şi că ea se poate abate acum asupra Angliei, asupra Scoţiei, asupra Irlandei sau asupra tuturor celor trei."[13]

Dacă Hitler chiar plănuia invazia, avertiza Churchill, avea să o facă foarte curând, înainte ca vremea să se strice şi înainte ca atacurile RAF asupra flotei invadatoare germane reunite să devină prea costisitoare. „Aşadar trebuie să privim următoarea săptămână, aproximativ, ca pe o perioadă foarte importantă din istoria noastră. Este la nivelul zilelor când Armada spaniolă se apropia de Canal... sau când Nelson s-a pus stavilă între noi şi marea armată a lui Napoleon la Boulogne." Însă acum, avertiza el, rezultatul avea „consecinţe mult mai importante asupra vieţii şi a viitorului lumii şi a civilizaţiei decât acele glorioase zile ale trecutului nostru".

Ca nu cumva afirmaţiile sale să-i îngrozească pe oameni şi mai mult, Churchill a oferit motive de speranţă şi de eroism. RAF, a spus el, erau mai puternice ca oricând, iar forţele locale de apărare numărau acum un milion şi jumătate de soldaţi.

Churchill a numit bombardamentele lui Hitler o tentativă „de a distruge faimoasa noastră rasă insulară printr-un masacru şi o distrugere în masă fără discernământ". Însă tentativa „acestui om hain" dăduse greş, a spus Churchill. „Ce a făcut el a fost să dezlănţuie un foc în inimile britanice, de aici şi de pretutindeni, foc ce va arde mult timp după ce urmele acestei conflagraţii provocate de el în Londra vor fi şterse."

Discursul a fost unul sumbru, dar a fost transmis

într-o noapte în care londonezii s-au simţit brusc încurajaţi, chiar dacă bombardierele germane atacau din nou în forţă. Această nouă creştere a moralului nu a avut nimic de-a face cu discursul lui Churchill, ci întru totul cu darul său de a înţelege cum gesturile simple pot avea efecte uriaşe. Ceea ce i-a înfuriat pe londonezi a fost că, în timpul acelor raiduri nocturne, Luftwaffe a părut că putea veni şi pleca după cum poftea, fără intervenţia RAF, incapabile să acţioneze pe timp de noapte, şi fără intervenţia artileriei antiaeriene a oraşului, bizar de pasivă. Artileriştii aveau ordine stricte să economisească muniţie şi să tragă numai când erau observate avioane deasupra şi, drept consecinţă, a tras foarte puţin. La ordinele lui Churchill, au fost aduse mai multe tunuri în oraş, numărul lor ajungând la aproape 200, de la 92. Şi mai important, Churchill le-a ordonat acum artileriştilor să tragă foc de voie, indiferent de consecinţe, deşi ştia destul de bine că tunurile doborau rareori avioane. Ordinele au intrat în vigoare în acea noapte de miercuri, 11 septembrie. Impactul asupra moralului a fost uluitor şi imediat.

Echipajele au tras încontinuu. Un oficial le descria drept „trageri în mare măsură nesăbuite şi necontrolate”.[14] Luminile proiectoarelor măturau cerul. Obuzele explodau peste Trafalgar Square şi Westminster ca focurile de artificii, trimiţând constant o ploaie de şrapnel peste străzile de dedesubt, spre încântarea locuitorilor Londrei. Tunurile făceau „un zgomot apocaliptic, ce dezlănţuia un fior pătrunzător, copleşitor, nemaipomenit în inima Londrei”, scria romancierul William Sansom.[15] Churchill însuşi adora zgomotul făcut de tunuri. În loc să caute adăpost, dădea fuga la locul de amplasament al primului tun şi privea. Noul zgomot avea „un efect imens asupra moralului cetăţenilor”, scria secretarul privat John Martin. „Frunţile sunt sus şi, după a cincea noapte nedormită, toţi arată foarte diferit în dimineaţa asta

– voioşi şi încrezători. A fost un moment ciudat de psihologie a maselor – sentimentul de uşurare al contraatacului."[16] Raportul de a doua zi al Serviciului Intern de Informaţii a confirmat efectul. „Subiectul dominant al discuţiilor de astăzi este barajul antiaerian de noaptea trecută. Acesta a stimulat enorm moralul: în adăposturile publice, oamenii au ovaţionat, iar conversaţiile arată că zgomotul a stârnit un val de emoţie pozitivă."[17]

Chiar mai bine de atât, în acea miercuri, când Churchill a vorbit şi tunurile au bubuit, a sosit vestea că RAF loviseră Berlinul în forţă cu o noapte înainte – „cel mai sever bombardament de până acum", scria William Shirer în jurnalul său.[18] Pentru prima oară, RAF au aruncat un număr mare de bombe incendiare asupra oraşului, nota Shirer. Şase dintre ele aterizase în grădina doctorului

CAPITOLUL 46. SOMN

În Londra, pe măsură ce raidurile continuau, provocările banale ale vieţii cotidiene au devenit agasante, precum picuratul nesfârşit al apei de ploaie prin tavanele perforate de şrapnel. O penurie de sticlă însemna că geamurile trebuiau peticite cu lemn, carton sau pânză. Churchill credea că, la apropierea iernii, o parte din planul lui Goring, comandantul Luftwaffe, era „să facă ţăndări cât mai multe geamuri cu putinţă".[1] Penele de curent şi de gaz erau la ordinea zilei. Naveta spre locul de muncă devenise un proces lung şi obositor, în care un drum de o oră se putea prelungi până la patru ore sau chiar mai mult.

Unul dintre cele mai neplăcute efecte era lipsa de somn. Sirenele, bombele şi anxietatea tulburau nopţile, la fel şi noile tunuri antiaeriene, care provocau atât entuziasm în rândul londonezilor. Conform Serviciului Intern de Informaţii: „Cetăţenii care locuiesc în apropierea tunurilor antiaeriene suferă o privare gravă de somn. O serie de interviuri realizate în preajma unui tun din West London a

arătat că oamenii au parte de mult mai puțin somn decât ceilalți, aflați la câteva sute de metri mai încolo."[2] Dar nimeni nu dorea ca tunurile să se oprească. „Există puține reclamații despre lipsa de somn, în principal datorită noii stări de entuziasm create de baraj. Cu toate acestea, această acută privare de somn necesită supraveghere."

Londonezii care fugeau în adăposturile publice le-au găsit prost echipate pentru somn, deoarece proiectanții apărării civile de dinainte de război nu anticipaseră că raidurile aeriene vor avea loc noaptea. „Acum nu mă mai tem de bombe, ci de oboseală", scria o funcționară de stat în jurnalul ei pentru Mass-Observation, „să încerci să muncești și să te concentrezi cu ochii lipindu-ți-se de somn după ce ai stat treaz toată noaptea. Aș fi fericită să mor în somn, dacă aș *putea* dormi."[3]

Un sondaj arăta că 31% dintre respondenți raportau că nu dormiseră deloc în noaptea de 11 septembrie.[4] Alți 32% dormiseră sub patru ore. Doar 15% au spus că dormiseră peste șase ore. „Discuțiile se concentrau numai pe un singur subiect: unde și cum se putea dormi", scria Virginia Cowles.[5] Partea cu „unde" era deosebit de istovitoare. „Toată lumea avea teorii pe această temă: unii preferau subsolurile, alții spuneau că e mai bine pe casă, decât să fii prins sub dărâmături; unii recomandau un mic șanț în grădina din spatele casei, iar alții insistau că cel mai bine e să nu-ți mai bați capul și să mori confortabil în pat."

Un mic procent dintre londonezi foloseau stațiile de metrou drept adăposturi, deși legendele urbane ulterioare aveau să lase impresia că toată Londra se înghesuia în stațiile adânci ale rețelei de metrou. În noaptea de 27 septembrie, când poliția a înregistrat cel mai mare număr de oameni adăpostiți în aceste stații de „tren subteran", totalul a fost de 177 000, sau aproximativ 5% din populația rămasă la acel moment în Londra.[6] Iar la început Churchill a vrut să fie astfel. O mulțime de oameni adunați în stații

reprezenta pentru el coşmarul a sute de vieţi, posibil mii, pierdute din cauza unei singure bombe, dacă vreuna ar fi reuşit să ajungă până pe peroanele aflate mult sub pământ. Şi, într-adevăr, pe 17 septembrie, o bombă avea să lovească staţia de metrou Marble Arch, omorând 20 de oameni. În octombrie, patru lovituri directe asupra staţiilor aveau să ucidă sau să rănească 1 600 de oameni. Totuşi Proful a fost cel care l-a convins pe Churchill că sunt necesare adăposturi adânci care să poată găzdui un număr mare de oameni. „Acum poate să apară o nemulţumire formidabilă", i-a spus Proful.[7] Oamenii voiau „o noapte sigură şi liniştită".

Un sondaj din noiembrie a arătat însă că 27% dintre locuitorii Londrei foloseau propriile adăposturi domestice, aşa-numitele adăposturi Anderson, după numele lui John Anderson, ministrul securităţii naţionale. Acestea erau un soi de cutii metalice proiectate pentru a fi îngropate în curţi şi în grădini, promovate ca putând proteja ocupanţii de orice, mai puţin de un impact direct, deşi protejarea lor de inundaţii, mucegai şi frig năprasnic se dovedea a fi o provocare derutantă. Mult mai mulţi londonezi — conform unei estimări, 71% – rămâneau pur şi simplu în casele lor, uneori în beciuri, adesea în propriile paturi.[8]

Churchill dormea în Downing Street numărul 10. Când bombardierele veneau, el se urca pe acoperiş să privească, spre marea consternare a lui Clementine.

Joi, 12 septembrie, o bombă de aproape două tone, aparent de tip „Satan", a căzut în faţa Catedralei St. Paul şi a făcut o gaură de aproape opt metri în pământ, însă fără să explodeze. Bărbaţii au săpat ca să ajungă la ea şi au scos-o cu mare grijă la suprafaţă trei zile mai târziu. Săpătorii au fost printre primii care au primit o nouă distincţie pentru acte de curaj din partea civililor, creată la cererea regelui: George Cross.

A doua zi, bombele au lovit din nou Palatul Buckingham, de data aceasta ratând la mustață cuplul regal. Cei doi tocmai sosiseră de la Castelul Windsor, pe o vreme care sugera improbabilitatea raidurilor aeriene – ploua neîncetat dintr-o pătură groasă de nori. Cuplul era în discuții cu secretarul privat al regelui, Alee Hardinge, într-o încăpere de la etaj cu vedere spre spațioasa curte interioară din mijlocul palatului, când au auzit huruitul unui avion și au văzut două bombe căzând. Două explozii au zdruncinat palatul. „Ne-am uitat unii la alții, apoi am fugit spre coridor cât am putut de repede", scria regele în jurnalul său.[9] „Totul s-a întâmplat în doar câteva secunde. Ne-am mirat cu toții cum de mai trăiam." Regele era convins că ținta fusese palatul. „Avionul a fost văzut îndreptându-se exact de-a lungul arterei The Mall, pe sub plafonul de nori, după ce coborâse în picaj printre nori și lansase două bombe în curtea din față, două în grădina interioară, una în capelă și pe cealaltă în grădină." Un polițist care păzea palatul i-a spus reginei că fusese „un bombardament pe cinste".

Deși știrea bombardamentului în sine a ajuns imediat la urechile publicului, faptul că regele și regina scăpaseră ca prin urechile acului a fost ținut secret, chiar și față de Churchill, care a aflat acest lucru abia ulterior, pe când își scria propria istorie a războiului. Episodul îl afectase serios pe rege. „A fost o experiență cumplită și nu vreau să se repete", mărturisea el în jurnalul personal.[10] „Cu siguranță te învață să te «adăpostești» cu alte ocazii în viitor, dar trebuie să fii atent să nu te transformi într-un «speriat de bombe»." Un timp el s-a tot simțit însă neliniștit. „Nu prea mi-a plăcut să stau în camera mea luni și marți", scria el săptămâna următoare. „Nu am avut chef să citesc, aflat mereu pe grabă și mergând la fereastră, să privesc afară."

Bombardamentul a avut o latură pozitivă. Atacul, a remarcat regele, îi făcuse pe el și pe soția lui să simtă o legătură mai strânsă cu masele. Regina

exprima succint acest lucru: „Mă bucur că am fost bombardaţi. Mă face să am sentimentul că îi pot privi în ochi pe cei din East End."[11]

Odată cu apropierea sfârşitului de săptămână, teama de invazie a devenit acută. Cu luna aproape plină şi maree favorabilă, londonezii au început să-l numească „sfârşitul de săptămână al invaziei". Vineri, 13 septembrie, generalul Brooke, comandantul Forţelor Interne, scria în jurnalul său: „Totul indică o invazie ce va începe mâine, de la Tamisa la Plymouth! Mă întreb, vom fi oare preocupaţi de asta mâine cam pe la aceeaşi oră?"[12]

Aceste îngrijorări au fost suficient de grave pentru a-l determina pe Churchill să trimită sâmbătă o directivă către „Mopsul" Ismay, Edward Bridges, secretarul Cabinetului de Război, şi alţi înalţi funcţionari, prin care le cerea să viziteze un complex special fortificat din nord-vestul Londrei numit „Paddock", unde, în cel mai rău caz, guvernul se putea retrage şi continua să funcţioneze. Ideea evacuării guvernului de la Whitehall era un adevărat blestem pentru Churchill, care se temea de semnalul defetist pe care o asemenea mişcare l-ar fi putut transmite publicului, lui Hitler şi mai ales Americii. Dar acum avea o nouă prioritate. În minuta adresată miniştrilor el le trasa acestora directiva de a inspecta sediul alocat lor şi de a fi „pregătiţi să se mute acolo de îndată". Insista să se evite orice publicitate în timpul acestor pregătiri.

„Trebuie să ne aşteptăm", scria el, „ca zona Whitehall – Westminster să fie ţinta unui atac aerian intens în orice clipă.[13] Metoda germană este să facă din dezmembrarea guvernării centrale un preludiu vital al oricărui atac major asupra ţării. Au făcut asta peste tot. Cu siguranţă o vor face şi aici, unde peisajul poate fi atât de uşor recunoscut, iar râul şi clădirile înalte constituie un reper sigur atât ziua, cât şi noaptea."

Deşi teama de invazie creştea şi zvonurile se

întețeau, zeci de părinți din Londra și din alte regiuni din Anglia au avut un nou sentiment de liniște la acel sfârșit de săptămână. Acești părinți au răsuflat ușurați când și-au urcat copiii la bordul unui vapor numit *City of Benares,* în Liverpool, pentru a-i evacua în Canada, în speranța de a-i feri de bombardamente și de iminenta invazie germană. Vaporul transporta 90 de copii, mulți însoțiți de mamele lor, restul călătorind singuri. Printre acei copii se afla și un băiat ai cărui părinți se temeau că, din moment ce fusese circumcis la naștere, ar fi putut fi considerat evreu de trupele invadatoare.

La patru zile după ridicarea ancorei, la 600 de mile în largul mării, în timpul unei furtuni dezlănțuite, vaporul a fost torpilat de un submarin german și scufundat, 265 de suflete pierind, inclusiv 70 dintre cei 90 de copii aflați la bord.

CAPITOLUL 47. CONDIȚII DE DETENȚIE

La Chequers, Mary Churchill s-a instalat într-un dormitor de la etajul trei al casei, unde putea urca pe o scară secretă în spirală din Salonul Hawtrey aflat dedesubt. O cale mai convențională, printr-un hol obișnuit, oferea de asemenea acces la cameră, însă Mary prefera scara. Camera era izolată, pe un etaj de altfel neocupat, și putea să fie destul de frig și cam curent, expusă vântului care „șuiera" – expresia ei – în jurul zidurilor exterioare. Avea tavan înclinat și un șemineu mare, care nu prea făcea însă față frigului din încăpere. Ea o adora.

Camera era încărcată de mister și, la fel ca orice altceva de la Chequers, evoca trecutul îndepărtat.[1] Timp de secole, fusese cunoscută sub numele de Temniță, numele acesteia derivând de la un episod care avusese loc în 1565, o epocă în care să cazi în dizgrația regală putea avea consecințe deosebit de neplăcute. Prizoniera, tot o Mary – lady Mary Grey, sora mai mică a mult mai cunoscutei și mai chinuitei lady Jane Grey, victimă a unei celebre condamnări în

1554 – hotărâse să se mărite în taină cu un bărbat de rând pe nume Thomas Keyes, care se ocupa de paza reginei Elisabeta I. Căsătoria a ofensat-o pe regină din varii motive, nu în ultimul rând din cauză că ar fi putut provoca ridiculizarea curții regale, deoarece mireasa era minionă, poate chiar pitică, iar mirele enorm, despre el spunându-se că era cel mai mare om de la curte. Secretarul reginei, sir William Cecil, descria cuplul drept „monstruos".[2] Regina l-a aruncat pe Keyes în Temnița de pe malul râului Fleet și i-a poruncit proprietarului moșiei Chequers de atunci, William Hawtrey, să o încuie pe lady Mary în casă și să o țină acolo până la noi ordine, cu excepția unor scurte ieșiri ocazionale la aer curat. Ea a fost eliberată doi ani mai târziu, soțul ei, un an după aceea, dar cei doi nu s-au mai revăzut niciodată.

Două ferestre mici ofereau vedere spre Beacon Hill. Noaptea, deși Chequers se afla la circa 64 de kilometri de
Londra, Mary cea modernă vedea lumina îndepărtată a artileriei antiaeriene și auzea bubuitul îndepărtat. Adesea, avioanele treceau pe deasupra casei, făcând-o uneori să-și ascundă capul sub plapumă.

Mary a constatat că în casă era foarte liniște în cursul săptămânii, deși era încântată că părinții ei o aduseseră de la Chartwell pe „Nana" Whyte, doica ei din copilărie, pentru acel prim sfârșit de săptămână. A mai ajutat și faptul că tot în acea casă se instalase și cumnata ei, Pamela Churchill, „care aștepta nerăbdătoare sosirea micului Winston", nota Mary în jurnalul ei.

Casa s-a animat considerabil în acea zi de vineri, 13 septembrie, odată cu sosirea lui Churchill, a lui Clementine și a secretarului privat de serviciu, John Martin, dar și cu perspectiva aniversării majoratului lui Mary, duminică.

Sfârșitul de săptămână avea să aducă, de asemenea, ceea ce Mary avea să numească

„distrageri captivante”.

Churchill şi Clementine au rămas sâmbătă la Chequers la masa de prânz, însă au plecat spre Londra în acea după- amiază. Churchill intenţiona să revină a doua zi la petrecere. Clementine s-a întors în aceeaşi seară, cu o surpriză. „Mami comandase un minunat tort pentru mine, în ciuda raidurilor!”, scria Mary în jurnal.[3] „Cât de drăguţă este!"

în noaptea aceea, Mary a meditat asupra propriei înaintări în vârstă într-o consemnare lungă în jurnal, descriind ziua de duminică drept „ultima zi în care voi avea «dulcea vârstă de 17 ani»!”[4] Era război, da, dar nu se putea abţine: se bucura din plin de viaţa ei. „Ce an minunat a fost acesta!”, scria ea. „Cred că îmi va rămâne veşnic în amintire drept ceva aparte. A fost, de asemenea, un an foarte fericit pentru mine – în ciuda suferinţei şi a nefericirii din lume. Sper ca acest lucru să nu însemne că sunt insensibilă – chiar nu cred că sunt, dar cumva nu am putut să nu fiu fericită."

Mary recunoştea că avea o sensibilitate sporită faţă de lumea din jur. „Cred că am simţit un pic de teamă şi de anxietate şi de mâhnire pentru prima oară în viaţa mea.
îmi place atât de mult să fiu tânără şi nu prea vreau să împlinesc 18 ani. De asemenea, mă comport adesea într- un mod complet idiot şi «razna» – şi totuşi simt că m-am maturizat destul de mult în ultimul an. Mă bucur pentru

S-a dus la culcare când proiectilele trase de tunuri luminau cerul de deasupra îndepărtatei Londre.

Churchill s-a întors la Chequers duminică, la timp pentru masa de prânz. După aceea, constatând că „vremea din acea zi părea potrivită pentru inamic”, a plecat împreună cu Clementine, Pamela şi secretarul Martin să facă încă o vizită la cartierul general din Uxbridge al Comandamentului Aviaţiei.[5] Ajunşi acolo, Churchill, Clementine şi ceilalţi au fost

conduşi undeva la subsol, cam la 15 metri sub pământ, în punctul de comandă, care lui Churchill i s-a părut că seamănă cu un mic teatru, înalt cât două etaje şi o lungime de 18 metri de la un capăt la altul. încăperea a fost liniştită la început. La începutul acelei zile avusese loc o luptă aeriană intensă după ce 200 de bombardiere şi escortele lor traversaseră linia de coastă, dar aceasta se încheiase. în timp ce Churchill şi ceilalţi coborau, comandantul Grupului nr. 11 al RAF, vicemareşalul de aviaţie Keith Park, a spus: „Nu ştiu dacă se va petrece ceva astăzi. Momentan este linişte peste tot."

Familia a luat loc într-un spaţiu numit de Churchill „La Balcon".[6] Dedesubt era o hartă imensă pe o masă, cu vreo 20 de femei şi bărbaţi pe lângă ea şi tot felul de asistenţi vorbind la telefoane. Peretele opus era ocupat în întregime de un tablou de comandă cu numeroase becuri colorate indicând poziţia fiecărei escadrile în parte. Luminile roşii indicau avioane de vânătoare în acţiune; alt panou le indica pe cele care se întorceau la aerodromuri. Ofiţeri aflaţi într- o cameră de comandă din sticlă – Churchill o numise „lojă de avanscenă" – evaluau informaţiile transmise telefonic de operatorii radar şi de cei 30 000 de observatori ai puternicei reţele a Ministerului Aerului.

Liniştea nu a durat. Radarele au detectat avioane care se adunau deasupra localităţii Dieppe, de pe coasta franceză, şi avansau către Anglia. Rapoartele iniţiale estimau totalul avioanelor atacatoare la mai mult de 40. Luminile au început să se aprindă pe panoul de pe peretele de la capătul sălii, indicând că escadrilele de avioane de vânătoare ale RAF erau acum „pe poziţie", adică pregătite să decoleze în două minute. Au început să intre şi mai multe rapoarte despre apropierea avioanelor germane, anunţate la fel de prozaic cum s-ar fi anunţat intrarea unor trenuri într-o

„Peste 20."
„Peste 40."
„Peste 60."
„Peste 80."

Personalul aflat lângă hartă a început să mute nişte discuri pe suprafaţa ei, în direcţia Angliei. Acestea reprezentau trupele germane care se apropiau. Pe peretele de la capătul sălii, luminile roşii pulsau, indicând sute de avioane Hurricane şi Spitfire decolând de la baze din tot sud-estul Angliei.

Discurile germane continuau să înainteze constant. Pe panoul de comandă, becurile care indicau avioanele de rezervă s-au stins, însemnând că acum absolut toate avioanele Grupului nr. 11 erau implicate. Mesajele de la observatorii de la sol au început să curgă la telefon, raportând prezenţa avioanelor germane, tipul lor, numărul, direcţia şi altitudinea aproximativă. Un singur tânăr ofiţer îndruma avioanele de vânătoare ale diviziei spre intruşi, cu o voce, după cum Îşi amintea Churchill, „calmă, joasă, monotonă". Vicemareşalul Park era în mod evident agitat, plimbându-se încolo şi încoace prin spatele ofiţerului, întrerupându-l din când în când cu ordinele

Pe măsură ce lupta progresa, Churchill a întrebat: „Ce alte rezerve mai avem?"

Park a răspuns: „Nu mai avem".

Studiind de multă vreme războiul, Churchill ştia bine că acest lucru însemna că situaţia era foarte gravă. Avioanele de vânătoare ale RAF aveau combustibil cât să le ţină în aer aproximativ o oră şi jumătate, după care trebuiau să aterizeze pentru realimentare şi reîncărcarea mitralierelor. La sol erau periculos de vulnerabile.

Curând, panoul luminat a indicat că escadrilele RAF se întorceau la bază. Neliniştea lui Churchill s-a amplificat. „Ce pierderi nu ar trebui să suferim dacă avioanele noastre aflate la realimentare ar fi surprinse la sol de alte raiduri de «peste 40» sau

«peste 50»!", scria el.[7]

Însă avioanele de vânătoare germane ajungeau şi ele la limita operaţională. Bombardierele pe care le însoţeau ar fi putut rămâne în aer mult mai mult, însă, la fel ca omoloagele lor din RAF, avioanele de vânătoare din Luftwaffe aveau o autonomie de numai 90 de minute, care includea timpul necesar întoarcerii peste Canalul Mânecii la bazele de pe coastă. Bombardierele nu puteau risca să zboare neprotejate şi, prin urmare, trebuiau să se întoarcă şi ele. Aceste limitări, conform pilotului Adolf Galland, „deveneau tot mai mult un handicap". În timpul unui raid, divizia lui a pierdut o duzină de avioane de vânătoare, cinci dintre ele trebuind să facă aterizări forţate pe plajele franceze, celelalte şapte fiind obligate să amerizeze chiar în Canal. Un Me 109 putea pluti până la un minut, timp pe care Galland îl considera „suficient doar cât să-şi poată pilotul deschide centurile de siguranţă şi să iasă degrabă afară", moment în care îşi umfla vesta de salvare „Mae West" sau o mică bârcuţă gonflabilă şi trăgea racheta de semnalizare, sperând să fie salvat de Echipa de Salvare Maritimă a Luftwaffe.

în timp ce Churchill privea, panoul luminos indica tot mai multe escadrile RAF întorcându-se pe aerodromurile lor. însă acum, şi personalul de la masă începuse să mişte discurile reprezentând bombardierele germane înapoi spre Canal şi coasta franceză. Bătălia se încheiase.

Soţii Churchill au urcat spre suprafaţă exact când s-a auzit semnalul de încetare a alarmei. Uluit de câţi piloţi tineri se aruncă vitejeşte în luptă, Churchill, în maşină, a spus cu voce tare: „Sunt momente în care este la fel de

S-au întors cu toţii la Chequers la ora 4:30 după-masa. Churchill era epuizat, însă a aflat imediat că un atac pus la Celle de Aliaţi asupra oraşului Dakar din vestul Africii, care urma să fie comandat de generalul de Gaulle, folosind trupe britanice şi

Forţele Franceze Libere, era ameninţat de apariţia neaşteptată a unor nave de război ce nu mai fuseseră confiscate de britanici şi se aflau acum sub controlul guvernului progerman de la Vichy. După o scurtă convorbire telefonică cu Londra, la ora 5:15, în timpul căreia a recomandat ca operaţiunea cu nume de cod „Menace" („Ameninţare") să fie anulată, Churchill s-a dus să-şi facă somnul de după-amiază.

În mod obişnuit, odihna de după-amiază dura înjur de o oră. Dar în acea zi, istovit de toată drama bătăliei aeriene de după-amiază, Churchill a dormit până la ora 8:00 seara. După ce s-a trezit, l-a chemat pe secretarul de serviciu, Martin, care i-a adus ultimele veşti de la toate cartierele generale. „A fost oribil", îşi amintea Churchill.[8] „Aici totul a mers prost, dincolo lucrurile au întârziat, un răspuns nesatisfacător a fost primit de la cutare-şi-cutare, scufundări catastrofale în Atlantic."

Martin a păstrat vestea bună pentru final.

„Cu toate acestea", i-a spus el lui Churchill, „totul este salvat de forţele aeriene. Am doborât 183 de aparate şi am pierdut mai puţin de 40."

Aceste cifre au fost atât de extraordinare că, în tot imperiul, ziua de 15 septembrie va deveni cunoscută drept Ziua Bătăliei pentru Anglia, deşi şi această cifră s-a dovedit incorectă, mult exagerată din cauza obişnuitului entuziasm al bătăliei.

în acea seară de duminică, la Chequers a fost şi mai multă bucurie în timpul petrecerii de aniversare a lui Mary. Sora ei, Sarah, i-a adus o mapă de scris din piele. O prietenă i-a trimis praline şi ciorapi de mătase. Verişoara Judy i-a trimis o telegramă de felicitare. Mary a fost încântată de toată atenţia. „Ce drăguţ că toată lumea şi-a amintit în aceste vremuri cumplite că am împlinit 18 ani!", scria ea în acea noapte în jurnal. „Apreciez enorm acest lucru."[9]

Consemnarea ei se încheia astfel: „M-am dus la culcare având 18 îmi – foarte fericită". Era de

asemenea încântată de perspectiva începerii activităţii la Serviciul Voluntar al Femeilor din Aylesbury, a doua zi.

CAPITOLUL 48. BERLIN

Pentru Hermann Goring, pierderile suferite în bătălia aeriană de duminică fuseseră şocante şi umilitoare. Comandanţii lui au aflat curând după aceea adevărata amploare a pierderilor lor, după numărul de avioane care nu s-au mai întors la baze. Deşi mult sub cele 183 de victorii revendicate de RAF, numărul avioanelor germane doborâte a fost greu de imaginat: 60 de avioane, dintre care 34 de bombardiere. Pierderea era însă şi mai gravă de atât pentru că numărul nu oglindea faptul că alte 20 de bombardiere fuseseră serios avariate şi că mulţi membri ai echipajelor care se întorseseră fuseseră scoşi din avioanele lor morţi, schilodiţi sau grav răniţi. La numărătoarea finală, RAF pierduse doar 26 de avioane de vânătoare.

Până la acest moment, Goring promovase ideea că echipajele lui de pe bombardiere erau mai curajoase decât omoloagele britanice pentru că atacau în egală măsură în plină zi şi pe timp de noapte, spre deosebire de laşii de britanici care îşi desfăşurau raidurile împotriva Germaniei numai la adăpostul întunericului. însă acum el a oprit orice atacuri importante pe timp de zi (deşi ulterior în acea săptămână urma să aibă loc încă un raid de proporţii şi, pentru Luftwaffe, extrem de costisitor, împotriva Londrei).

„Ne-am pierdut curajul", a spus feldmareşalul Erhard Milch într-un interogatoriu ulterior.[1] Milch, descris de Serviciile Britanice de Informaţii, în august 1940, drept „un omuleţ vulgar"[2] care venera zei şi organiza ceremonii medievale, jucase un rol vital ajutându-l pe Goring să formeze Luftwaffe. Pierderile fuseseră inutile, a spus Milch. El a citat două cauze principale: „a) bombardierele au zburat într-o formaţie groaznică, b) escorta de avioane de

vânătoare nu a fost niciodată acolo unde trebuia. Nu a fost un zbor disciplinat." Avioanele de vânătoare, mai spunea el, „nu s-au limitat la acțiunea de escortare a bombardierelor, ci au efectuat mai degrabă acțiuni individuale, dorind să doboare avioane".

Era limpede pentru toți că Luftwaffe eșuase, dar mai ales pentru stăpânul și șeful lui Goring, Adolf Hitler.

Șeful propagandei, Goebbels, se lupta, între timp, cu încă o provocare: cum să potolească protestele provocate de bombardamentul Luftwaffe asupra Palatului Buckingham vinerea precedentă, eveniment care se dovedise un dezastru pentru relațiile publice.

În război, lucruri inumane se întâmplau în fiecare zi, însă pentru lumea largă atacul a părut josnic și gratuit. Goebbels știa că ceea ce putea ajuta la înăbușirea scandalului ar fi fost dezvăluirea că palatul însuși devenise loc de depozitare a muniției sau că un depozit important – ori o centrală electrică, ori o altă țintă – era localizat îndeajuns de aproape pentru a părea plauzibil că palatul fusese lovit de bombe rătăcite – deși natura atacului, cu un bombardier în picaj prin ploaie și nori și zburând pe lângă Whitehall către una dintre clădirile emblematice cele mai mari și mai ușor de recunoscut din Londra, făcea argumentația lui să pară deosebit de slabă.

La ședința de propagandă de duminică, Goebbels s-a întors către maiorul Rudolf Wodarg, omul de legătură al Luftwaffe cu ministerul lui, și i-a trasat directiva „de a stabili dacă există ținte militare în vecinătatea Palatului Buckingham".[3]

Dacă nu, a spus Goebbels, propaganda germană trebuia să le inventeze, afirmând mai exact „că depozitele militare secrete sunt ascunse în imediata lui vecinătate".

CAPITOLUL 49. FRICĂ

Prima săptămână a lui Mary la Serviciul Voluntar al Femeilor i-a făcut cunoştinţă cu impactul real al războiului. Şoricelul de ţară s-a trezit cu însărcinarea de a ajuta la găsirea unor locuinţe pentru familiile ale căror case din Londra fuseseră bombardate sau care fugeau din oraş de teamă să nu aibă aceeaşi soartă. Oamenii veneau cu duiumul, aducând cu ei poveşti terifiante despre experienţele din Londra. Numărul refugiaţilor depăşea cu mult locurile disponibile, motiv pentru care Serviciul Voluntar trebuia să apeleze politicos, dar ferm, la cetăţenii din zonă să-şi deschidă uşile caselor noilor veniţi. Legi pentru situaţii de urgenţă adoptate la începutul războiului dădeau guvernului puterea de a rechiziţiona case, însă Serviciul Voluntar ezita să le invoce, de teamă să nu genereze resentimente sau să exacerbeze ostilitatea de clasă şi aşa incandescentă – docherii faţă în faţă cu nobilimea ţării – într-o perioadă în care exista deja tensiune din plin peste tot.

Pentru Mary, contrastul dintre ce întâlnea acum şi felul în care îşi petrecuse ea vara la Breccles Hali era aproape de neînţeles. Cu doar două săptămâni în urmă, ea şi Judy Montagu se plimbaseră fericite cu bicicletele prin toată regiunea, se căldaseră în iazul de pe moşie şi dansaseră şi flirtaseră cu tinerii ofiţeri RAF, războiul fiind departe, ieşit din cadru. Chiar şi bubuitul tunurilor din timpul nopţilor era mai degrabă o sursă de confort decât de teroare.

Însă acum: „Acesta este secolul XX" – scria Mary în jurnalul ei la acel sfârşit de săptămână.[1] „Uitaţi-vă la Londra – priviţi numai mulţimile celor rămaşi fără adăpost şi oamenii istoviţi din Aylesbury."

„Am văzut mai multă suferinţă şi sărăcie în această săptămână decât oricând."

„Nu găsesc cuvinte pentru a descrie sentimentele pe care le am faţă de tot ce se întâmplă. Ştiu doar că am o altă percepţie, mai măreaţă şi mai amplă,

despre suferința provocate de război. Știu doar că am învățat mai multe despre suferințele și fricile oamenilor ca oricând."

„Of, Doamne, fii alături de cei fără adăpost și înspăimântați."

„Am văzut atâtea chipuri îngrijorate și triste și pierdute – și atât de mult curaj și optimism și înțelepciune."

Două zile mai târziu, pe 23 septembrie, Mary a citit știrea despre scufundarea vasului *City of Benares* și despre moartea atâtor copii aflați la bord. „Dumnezeu să-i odihnească", scria ea în jurnal în acea noapte, „iar pe noi să ne ajute să ștergem de pe fața pământului blestemul lui Hitler și al celei mai ticăloase poveri purtate vreodată de omenire." Tatăl ei a dat dispoziție ca, având în vedere scufundarea vasului, „orice evacuare a copiilor peste hotare să înceteze".[2]

În depărtare, artileria trăgea și obuzele explodau, însă în Temnița de la Chequers domneau liniștea și istoria, dar și prezența inofensivă a fantomei lui lady Mary. Oricât de dure ar fi fost poveștile pe care Mary le auzea zi de zi, ea se putea retrage noapte de noapte în frumoasa ei casă, unde se îngrijea de ea Monty – Grace Lamont, menajera – și unde îi ținea companie Pamela, care aștepta venirea pe lume a copilului ei. În mod neașteptat, medicul Pamelei, Carnac Rivett, devenise și el acum un locuitor mai mult sau mai puțin permanent al casei, spre nemulțumirea lui Clementine. Aceasta considera prezența lui în egală măsură insuportabilă și stânjenitoare, mai ales pentru că Chequers nu era proprietatea privată a lui Churchill, ci aparținea guvernului. Ea i-a spus Pamelei: „Scumpa mea, trebuie să înțelegi că aceasta este o reședință oficială și că este destul de stânjenitor să-l avem pe doctor oaspete la cină seară de seară".[3]

Rivett rămânea frecvent și peste noapte, motivând că prezența lui era necesară deoarece copilul putea veni oricând pe lume.

Pamela bănuia că Rivett avea un alt motiv: frica. El era, credea ea, înspăimântat de bombardamentele din Londra şi venea la Chequers pentru a se simţi în siguranţă.

Copilul ei trebuia să se nască abia peste trei săptămâni.

John Colville a plecat de la Chequers duminică după-amiază, după ceai, şi s-a dus la Londra să ia cina acasă la familia lui, în Ecdeston Square, aproape de Victoria Station. Chiar înainte să se aşeze la masă, sirenele au început să sune şi în curând s-a auzit deasupra zgomotul bombardierelor germane. Colville a urcat într-un dormitor. Cu luminile stinse în cameră, a îngenuncheat lângă o fereastră ca să privească raidul. Totul era ireal – bombele cădeau în inima capitalei, în vreo casă –, dar avea şi ceva frumos, ceva ce el a încercat să descrie în jurnal înainte să meargă la culcare.

„Noaptea", scria el, „era senină şi înstelată şi luna strălucea peste Westminster. Nimic nu ar fi putut fi mai frumos, iar luminile proiectoarelor se intersectau în anumite puncte de la orizont, sclipirile asemănătoare stelelor de pe cer unde explodau obuzele, lumina unor focuri în depărtare, toate acestea completau scena. Era magnific şi teribil: huruitul spasmodic al aeronavelor inamice deasupra capului, zgomotul artileriei, uneori aproape, alteori în depărtare, luminile, precum cele ale trenurilor electrice în vreme de pace, în timp ce tunurile trăgeau şi nenumăratele stele, reale şi artificiale, de pe bolta cerească. Niciodată nu a existat un asemenea contrast între splendoarea naturală şi ticăloşia umană."[4]

CAPITOLUL 50. HESS

Scrisoarea era una bizară.[1] Reţeaua de cenzori a Angliei supraveghea cu mare atenţie toată corespondenţa care intra şi ieşea din ţară, iar această scrisoare, expediată din Germania pe 23 septembrie, le-a atras imediat atenţia. La destinatar

era trecută o britanică în vârstă, o anume „Doamna V. Roberts”, dar în acest plic era un al doilea, plus instrucţiuni de expediere a acestuia din urmă către un cunoscut nobil scoţian, ducele de Hamilton.

În interiorul celui de-al doilea plic, cenzorii au găsit o scrisoare care părea codificată şi care propunea o întâlnire într-un oraş neutru, poate Lisabona. Scrisoarea era semnată doar cu iniţiala „A”.

Cenzorii au predat scrisorile agenţiei britanice de contrainformaţii şi securitate internă, MI5, de unde nu au mai plecat. Ducele avea să afle de existenţa lor abia în primăvara următoare, la şase luni de la expediere.

CAPITOLUL 51. REFUGIUL

Ofensiva Germaniei asupra Londrei a crescut în intensitate, Goring căutând să scape de pata ruşinoasă a eşecului care îl urmărea ca o ceaţă, estompând strălucirea uniformelor sale albe şi a sclipitoarelor medalii. Noapte de noapte, sute de bombardiere veneau către Londra în valuri, bombardând cu dezinvoltură, deşi, în mod oficial, Germania continua să insiste cu afirmaţia că Luftwaffe nu urmărea decât ţinte de importanţă militară.

În realitate însă, purta un război mai deschis ca oricând împotriva populaţiei civile a oraşului. În primul rând, Luftwaffe folosea un număr tot mai mare de bombe cunoscute drept „mine paraşutate”, care pluteau încotro le purta vântul. Încărcate fiind cu aproape 700 de kilograme de explozibil brizant, acestea puteau distruge orice şi pe oricine pe o rază de 500 de metri. Proiectate iniţial pentru a distruge vapoare, au fost folosite prima oară pe uscat pe 16 septembrie, când 25 de bucăţi au fost aruncate peste Londra, coborând asupra oraşului într-o linişte stranie. Teroarea pe care au provocat-o a fost amplificată când 17 dintre ele nu au explodat, forţând astfel evacuarea întregului cartier până la

dezamorsarea lor de tehnicieni cu pregătire specială din rândurile Marinei Regale.

Minele au început curând să cadă în număr tot mai mare. Într-o notă adresată „Mopsului" Ismay pe 19 septembrie, o zi în care Luftwaffe a lansat 36 de astfel de bombe, Churchill scria că lansarea minelor paraşutate „pecetluieşte renunţarea inamicului la orice scuză că ar viza obiective militare".[1] El propunea să riposteze aruncând mine similare în oraşele germane, în proporţie de unu la unu. Cu o satisfacţie nemiloasă, sugera de asemenea publicarea în avans a unei liste cu oraşele germane vizate, ca pe o prevestire a răului. „Nu cred că le va plăcea", scria el, „şi nu există nici un motiv pentru care să nu se bucure şi ei de o perioadă tensionată."

Cum Germania îşi mutase atacurile aeriene noaptea, viaţa în Londra se comprimase în orele de lumină diurnă, care, pe măsură ce toamna înainta, au început inevitabil, şi cumplit în acelaşi timp, să se diminueze, cu atât mai mult din cauza latitudinii nordice a oraşului. Raidurile generau un paradox: probabilitatea ca o persoană să moară în vreuna din nopţi era mică, însă probabilitatea să moară undeva în Londra era de 100%. Siguranţa era ceva ce ţinea doar de noroc. Întrebat ce şi-ar dori să fie când va fi mare, pompier, pilot sau ceva similar, un băiat a răspuns: „Viu".[2]

Zeci de locuitori au murit, iar apariţia nopţii devenise o sursă de groază, însă ziua, viaţa căpăta o normalitate ciudată. Prăvăliile din Piccadilly şi de pe Oxford Street erau în continuare pline de clienţi, iar Hyde Park încă plin de oameni care veneau să stea la soare, încrezători, mai mult sau mai puţin, că bombardierele germane nu-şi vor face apariţia decât după căderea întunericului. O pianistă, Myra Hess, susţinea concerte zilnic la Galeria Naţională, în Trafalgar Square, la orele prânzului, pentru a evita raidurile nocturne. Sala se umplea până la refuz, mulţi spectatori stând pe podea cu măştile de gaz în mâini pentru orice eventualitate. Publicul era în

pragul lacrimilor, aplauzele erau „furtunoase şi emoţionante", nota Mollie Panter-Downes, redactor la *The New Yorker*. Din când în când, pianista îşi demonstra dexteritatea interpretând o bucată cu câte o portocală sub fiecare încheietură. După concerte, toată lumea pleca în grabă, scria Panter-Downes, „cu măştile de gaz pe umeri şi cu o stare mai bună, deoarece, timp de o oră, se înălţaseră într-o altă dimensiune, una în care monotonia şi frica par irelevante".[3]

Până şi noaptea ajunsese să pară mai puţin intimidantă, în ciuda escaladării violenţei şi a distrugerii. La un moment dat, Olivia Cockett, care ţinea un jurnal pentru Mass-Observation, şi o prietenă, Peg, au ieşit să se plimbe în cursul unui raid aerian. „Am ieşit din casă în lumina lunii pline", scria Cockett.[4] „Am fost atât de încântate de frumuseţea ei că am mers până la Brixton, prin focuri de armă şi toate cele, admirând efectele luminilor şi ale umbrelor şi bucurându-ne de liniştea străzilor goale. Cum spunea Peg, războiul şi tunurile chiar păreau banale comparativ cu acea solemnă splendoare. „ O altă scriitoare de jurnal, tot o tânără, îşi descria propria surprindere faţă de felul în care se simţea stând întinsă în pat după ce o bombă aproape o nimerise. „Stăteam întinsă acolo, simţindu-mă nespus de fericită şi de triumfătoare", scria ea.[5] „«Am fost *bombardată!»*, îmi tot spun şi îmi tot repet – încercând această propoziţie ca pe o rochie nouă, ca să văd cum îmi vine. «Am fost *bombardată*... *Am* fost bombardată – eu!»„ Mulţi oameni fuseseră probabil ucişi sau răniţi în timpul raidului, recunoştea ea, „dar niciodată în viaţa mea nu am mai simţit *o fericire atât de pură şi fără de cusur"*.

Phyllis Warner, şi ea scriitoare de jurnal, a constatat că ea şi concetăţenii ei londonezi erau surprinşi de propria rezistenţă. „Pentru majoritatea dintre noi este o mare uşurare să descoperim că putem îndura", scria ea pe 22 septembrie.[6] „Cred că

fiecare dintre noi s-a temut în taină că nu va fi în stare, că va da fuga ţipând în adăpost, că va ceda nervos, că se va prăbuşi cumva, aşa că asta a fost o surpriză plăcută."

Însă continuarea raidurilor şi distrugerile tot mai mari au avut un efect şi mai sumbru. Romanciera Rose Macaulay scria luni, 23 septembrie: „Am început să dezvolt o fobie de a nu fi îngropată de vie, după ce am văzut atâtea case şi blocuri reduse la grămezi de moloz de sub care oamenii nu pot fi scoşi la timp pentru a supravieţui, şi simt că aş prefera să dorm pe străzi, dar ştiu că nu trebuie să fac asta".[7] Harold Nicolson avea o teamă similară, pe care mărturisit-o în jurnalul său a doua zi. „Mi-e groază", scria el, „să nu fiu îngropat sub mormane de cărămizi, să aud apa cum picură încet, simţind mirosul de gaz ce vine spre mine şi auzind gemetele stinse ale semenilor condamnaţi la o moarte lentă şi dezgustătoare."

Mulţi londonezi au început să se plângă de tulburări gastrointestinale, afecţiuni denumite generic „Siren Stomach".[8]

Raţionalizarea rămânea o sursă de supărare, în special lipsa totală a ouălor în magazine, dar şi aici oamenii se adaptau. Familiile creşteau găini în curţile proprii, o tactică adoptată de Prof care ţinea pui în laboratorul său şi pe Christ Church Meadow, o renumită luncă inundabilă şi loc popular de plimbare şi de picnic din Oxford. Un sondaj Gallup arăta că 33% din populaţie începuse să-şi cultive alimentele ori să crească animale.

Şi familia Churchill se supunea raţionalizării, reuşind însă să o ducă bine, graţie, în parte, generozităţii altora. (Churchill părea să fie un magnet pentru daruri generoase din partea prietenilor. în 1932, când se întorsese la Londra după un turneu de conferinţe în timpul căruia fusese lovit de o maşină în New York şi spitalizat, Churchill a primit în dar un automobil Daimler nou-nouţ,

achitat din donaţiile a 140 de persoane, printre care şi lordul Beaverbrook.) Proful, fiind vegetarian, nu consuma raţia cuvenită de carne şi şuncă, cedând-o spre folosinţă familiei Churchill. La Chequers, alimentele erau mereu un dar binevenit pentru gazdă. Regele trimitea carne de vânat, fazani, potâmichi şi iepuri sălbatici de pe domeniile regale de vânătoare de la Castelul Balmoral, Scoţia, şi din Sandringham, în Norfolk. Guvernul provinciei Québec trimitea ciocolată. Ducele de Westminster trimitea somon, cu trenul rapid, etichetat „LIVRARE URGENTĂ".

Churchill era, desigur, prim-ministrul, iar asta venea la pachet cu anumite privilegii inaccesibile omului de rând – cum ar fi cea mai preţioasă dintre mărfuri, combustibilul. Automobilul Ford folosit la Chequers, număr de înmatriculare DXN 609, avea un consum de benzină mai mare decât cota de 300 de litri a lui Churchill, care ar fi trebuit să-i ajungă de la 1 iunie până la 31 iulie. La sfârşitul lui iunie s-a constatat că era nevoie de mult mai mult combustibil. Un londonez de rând ar fi fost la ananghie, însă Churchill nu trebuia decât să mai ceară. „Dacă aţi avea, de asemenea, grijă să marcaţi scrisoarea cu un asterisc, aceasta va primi imediat atenţia mea personală", i-a scris Harry B. Hermon Hodge, şeful de divizie al companiei de aprovizionare cu carburanţi din Departamentul Minelor, care supraveghea raţionalizarea benzinei.[9] Cupoanele necesare au fost emise pe numele lui Grace Lamont, Monty, pentru încă 220 de litri.

Când Churchill şi-a dat seama că raţia de alimente cuvenită lui nu avea cum să hrănească numărul mare de invitaţi oficiali pe care îi primea acum la masa lui, el a cerut pur şi simplu cupoane suplimentare. Pe 30 iunie, secretarul privat John Martin scria Ministerului Alimentaţiei: „Atât la Chequers, cât şi în Downing Street numărul 10, restricţiile de raţionalizare fac foarte dificile evenimentele oficiale la nivelul pe care premierul îl

consideră necesar". Ministerul a fost de acord să ajute. „Considerăm că cel mai simplu mod de a rezolva această situaţie ar fi urmarea procedurii adoptate în cazul ambasadorilor străini, cărora le-am emis caiete speciale de raţionalizare care să acopere carne, unt, zahăr, şuncă, cupoanele fiind folosite pentru invitaţii oficiali primiţi de ambasadori. Am inclus un set de caiete." Churchill a dorit, de asemenea, cupoane diplomatice suplimentare pentru ceai şi „grăsimi pentru gătit". Şi acestea i-au fost furnizate. Pentru a se asigura că alimentele erau disponibile pentru următoarea săptămână la Chequers, ministerul şi-a instruit „directorii executivi locali" să notifice prăvăliile din apropiere că ar putea primi aceste cupoane neobişnuite. „Sper ca modul în care am organizat acum lucrurile să fie mulţumitor", scria ministrul alimentaţiei, R.J.P. Harvey, „însă, dacă mai întâmpinaţi şi alte dificultăţi, vă rugăm, nu ezitaţi să ne comunicaţi."

Din fericire pentru Churchill, regulile raţionalizării nu se aplicau pentru anumite produse esenţiale. El nu ducea lipsă de coniac Hine, şampanie Pol Roger sau trabucuri Romeo y Julieta, deşi, ca de obicei, banii pentru plata acestora nu erau niciodată suficienţi, mai ales când trebuiau acoperite costurile găzduirii numeroşilor vizitatori care veneau la Chequers la fiecare sfârşit de săptămână. The Chequers Trust, care plătea salariile personalului de la Chequers şi costurile obişnuite pentru întreţinerea domeniului, dona 15 lire, adică puţin sub 1 000 de dolari la valoarea de azi a dolarului, pentru fiecare sfârşit de săptămână, cam jumătate din ceea ce cheltuia practic Churchill – sau, cum spunea el odată, suficient cât să acopere costul pentru a-i hrăni pe şoferii oaspeţilor săi.[10] Pentru perioada cuprinsă între iunie şi decembrie 1940, costurile sale la Chequers au depăşit contribuţiile totale ale trustului cu echivalentul sumei de 20 288 de dolari.

Vinul era o cheltuială semnificativă, la fel ca pe vremea când fusese lord al Amiralităţii. Acum, la

Chequers cheltuia de două ori mai mult. The Government Hospitality Fund (Fondul de Stat pentru Ospitalitate) a fost de acord să contribuie pentru vin și băuturi spirtoase, cu mențiunea că acestea urmau să fie servite numai în cazul oaspeților străini. Churchill a profitat cu entuziasm de program. O comandă pentru Chequers cuprindea următoarele:

36 de sticle de Amontillado, Duff Gordon's V.O.;
36 de sticle, vin alb, Valmur, 1934 [Chablis];
36 de sticle, porto, Fonseca, 1912;
36 de sticle, claret, Château Leoville Poyferre, 1929;
24 de sticle, whisky, Fine Highland Malt;
12 sticle, coniac, Grande Fine Champagne, 1874
[66 de ani vechime, exact vârsta lui Churchill];
36 de sticle de șampanie, Pommery et Greno, 1926
[Pol Roger rămânea însă preferata lui].[11]

Vinurile au fost depozitate prompt la Chequers de însuși „Valetul Fondului de Stat pentru Ospitalitate", domnul Watson, care le nota poziția precisă în dulapurile din pivniță. El s-a plâns, de asemenea, că dulapurile erau marcate la întâmplare, așa că s-au trimis numaidecât cartonașe speciale pentru îndreptarea acestui neajuns. Administratorul fondului, sir Eric Crankshaw, a stabilit regulile precise de folosire a sticlelor într-o scrisoare adresată lui Grace Lamont. Vinurile trebuiau servite numai când veneau „oaspeți străini, din dominioane, din India sau din colonii". Înaintea fiecărui eveniment, familia Churchill trebuia să se consulte cu Crankshaw, „iar eu vă voi înștiința dacă vinurile aparținând Fondului de Stat pentru Ospitalitate se vor folosi sau nu în timpul vizitei". Crankshaw o instruia pe Miss Lamont să păstreze o evidență precisă într-un „registru al pivniței" pus la dispoziție de fond, inclusiv cu numele oaspeților și vinurile consumate. Registrul era verificat la fiecare șase luni. Însă ținerea evidenței nu se oprea aici. „După încheierea meselor de prânz sau a dineurilor", scria

Crankshaw, „aş avea rugămintea să completaţi un formular, aveţi ataşat un model, în care să se arate natura evenimentului, numărul de invitaţi şi cantitatea de diverse vinuri consumate, formular ce va trebui să ajungă înapoi la mine pentru înregistrare şi contabilizare. „

Multe alte produse, deşi neraţionalizate, erau totuşi insuficiente. Un american aflat în vizită a constatat că putea cumpăra prăjitură cu ciocolată şi tartă cu lămâie şi bezea la Selfridges, dar cacao era imposibil de găsit. Lipsurile făceau ca unele aspecte ale igienei să devină mai problematice. Femeilor le era tot mai greu să găsească tampoane. Cel puţin o marcă de hârtie igienică era de asemenea foarte greu de găsit, după cum a descoperit regele însuşi.[12] El a reuşit să facă faţă acestei lipse aranjând livrări direct de la ambasada britanică la Washington, D.C. Cu discreţie regească, el îi scria ambasadorului: „Rămânem în pană de un anumit tip de hârtie care este fabricată în America şi imposibil de procurat aici. Un pachet sau două a 500 de foi expediate din când în când ar fi mai mult decât acceptabil. Veţi înţelege asta şi numele produsului care începe cu B!!!'' Hârtia în cauză a fost identificată de istoricul Andrew Roberts ca fiind Bromo, hârtie de toaletă foarte fină.

Date fiind raidurile atât de probabile şi atât de previzibile, londonezii care preferau să folosească adăposturile publice s-au trezit urmând o nouă rutină inedită, plecând dimineaţa la muncă din adăpostul ales şi revenind acolo pe înserat. Unele adăposturi au început să publice propriile gazete şi buletine, cu nume precum *Subway Companion, Station Searchlight* şi *The Swiss Cottager,* acesta din urmă denumit după o staţie de metrou nou construită, foarte adâncă, Swiss Cottage, care servea acum drept adăpost. Staţia, la rândul ei, fusese denumită după un local din apropiere, al cărui exterior amintea de o cabană— elveţiană.

„Salutări tovarăşilor noştri nocturni", era formula de introducere a buletinului inaugural *The Cottager,* „locatarilor temporari ai grotei noastre, tovarăşilor noştri de somn, somnambulilor, sforăitorilor, gălăgioşilor şi tuturor celor care locuiesc în staţia Swiss
Cottage din Bakerloo, noapte de noapte, din amurg până în zori."[13] Editorul Dore Silverman, locatar al adăpostului, promitea să publice doar din când în când – într-un ritm „la fel de spasmodic precum halucinaţiile lui Hitler" – şi spera ca publicaţia să aibă o viaţă foarte scurtă.

Plin de atenţionări şi de sfaturi, *The Cottager* îi sfatuia pe locatarii adăpostului să nu aducă paturi de campanie sau şezlonguri, pentru că acestea ocupau prea mult spaţiu, îi implora să fie mai puţin „generoşi" cu gunoiul şi se angaja că în curând adăpostul va oferi ceai fierbinte, deşi cât de curând nu se putea spune – şi, în orice caz, „în vreme ce voi staţi, citiţi sau dormiţi în linişte şi în confort, alte lucruri în afară de ceai s-ar putea să se pregătească deasupra, pe străzi". Într-un articol intitulat „SUNTEŢI STRESAŢI?", al doilea număr al buletinului încerca să discute despre anxietatea provocată de instalarea unor tunuri de artilerie mai puternice în cartierul de deasupra, notând că tunelurile de metrou puteau amplifica zgomotul. Aici, buletinul oferea un fel de sfat de specialitate: „Vibraţiile provocate de focurile intense de artilerie sau din alte cauze se vor simţi mai slab dacă nu staţi cu capul sprijinit de perete".

În adăposturi, pericolul prezentat de gazul toxic reprezenta o grijă aparte. Oamenii erau încurajaţi să poarte măştile de gaz timp de 30 de minute pe zi, astfel încât să se obişnuiască să le folosească. Copiii participau la simulări pentru situaţii de atac cu gaze toxice. „Toţi copiii în vârstă de cinci ani au măşti de gaz Mickey Mouse", scria Diana Cooper în jurnalul ei. „Le place mult să şi le pună pentru exerciţii şi se apucă imediat să se pupe între ei, pe urmă pornesc

în pas de marş către adăposturile lor, cântând: «O Anglie va exista de-a pururea». „

Raidurile creau o situaţie dificilă pentru hotelurile din oraş, în special pentru cele mari – Ritz, Claridge's, Savoy şi Dorchester –, care găzduiau tot felul de demnitari, inclusiv diplomaţi, monarhi în exil şi miniştri, pentru mulţi dintre ei hotelurile fiind reşedinţa permanentă. Aceste hoteluri se mândreau că le satisfac clienţilor toate capriciile, însă asigurarea unui adăpost sigur împotriva bombelor şi a şrapnelului reprezenta o provocare pentru care fuseseră la început nepregătite – deşi, din acest punct de vedere, Dorchester, situat pe Park Lane, cartierul Mayfair, peste drum de Hyde Park, avea un avantaj semnificativ.

înalt de nouă etaje şi construit din beton armat, hotelul acesta era un lucru cu adevărat excentric în Londra. Deschiderea lui, în 1931, generase temerea că Park Lane ar fi putut ajunge curând să semene cu Fifth Avenue din New York. Era, de asemenea, considerat indestructibil şi, drept consecinţă, era deosebit de popular printre înalţii funcţionari, care îşi abandonaseră locuinţele, devenind locatari permanenţi ai hotelului, printre ei numărându-se lordul Halifax şi ministrul informaţiilor, Duff Cooper. (Un fost locatar permanent fusese dramaturgul şi prozatorul englez Somerset Maugham, iar în anii 1930, în programul cabaretului de noapte al hotelului a figurat un tânăr artist american pe nume David Kaminsky, devenit faimos ulterior sub numele de actor de cinema Danny Kaye.) Cooper şi soţia lui, Diana, locuiau într-un apartament de la ultimul etaj, deşi acesta era considerat singurul etaj al hotelului expus la bombe. Dar, ce-i drept, avea o vedere frumoasă, aşa cum îşi amintea Diana în jurnalul ei: „De la ferestrele înalte ale apartamentului se putea vedea aproape toată Londra de dincolo de întinderea verde din Hyde Park, expusă masacrului, plină de monumente, atracţii turistice, linii de cale ferată şi

poduri. Cât de roşii vor fi flăcările, mă întrebam, când ne va veni ceasul?"[14] Putea vedea de acolo şi clădirea unde se afla ministerul soţului ei. „Clădirea albă înaltă", scria ea, „a devenit simbolică pentru mine, precum falezele din

Primul etaj al hotelului Dorchester (echivalentul nivelului al doilea din SUA) era considerat deosebit de rezistent la atacurile cu bombă, întrucât plafonul era realizat dintr-o placă masivă de beton ce susţinea tot restul clădirii de deasupra. Pentru atenuarea exploziei şi prevenirea pătrunderii şrapnelului, Dorchester stivuise saci cu nisip în faţa intrării principale, atât de deşi că semănau cu un fagure uriaş. Hotelul şi-a transformat vasta baie turcească într-un adăpost de lux cu separeuri rezervate oaspeţilor care locuiau în camerele de la etaj, inclusiv lordul Halifax şi soţia sa. Printr-o mişcare genială de marketing, Dorchester a publicat o broşură care prezenta noul adăpost drept motiv principal pentru o rezervare în acest hotel. „Experţii confirmă", afirma broşura, „că adăpostul este absolut sigur chiar şi în cazul unei loviturі directe."[15] Cel puţin o femeie – Phyllis de Janze, prietenă a scriitorului Evelyn Waugh – avea atât de mare încredere în Dorchester încât locuia ziua în propria casă şi se muta la hotel pe timpul nopţii. Clienţii îl numeau Dormitorul, apărând adesea acolo în haine de noapte. Pentru Cecil Beaton, renumit pentru straniile sale fotografii nocturne ale Londrei devastate de bombe, hotelul „aminteşte de un transatlantic de lux, cu toate ororile distracţiei forţate şi ale mizeriei costisitoare".[16]

Chiar şi în adăpost, Halifax adormea repede, după spusele lui lady Alexandra Metcalf, şi ea clientă a hotelului şi pentru care Halifax făcuse o pasiune romantică. „Edward adoarme în doar trei minute, însă reuşeşte să caşte zgomotos şi neîntrerupt înainte să cadă în acest somn adânc, ca de prunc, din care nimic nu-l poate trezi."[17] Familia Cooper

ocupa un separeu adiacent, auzind astfel diversele zgomote făcute de cei doi Halifax când se trezeau şi se îmbrăcau în fiecare dimineaţă. „Între 6 şi 6:30, începem să ne trezim", scria Diana Cooper în jurnalul ei.[18] „Aşteptăm până pleacă toţi. Fiecare are câte o lanternă ca să-şi poată găsi mai uşor papucii şi le văd formele monstruoase proiectate caricatural pe tavan ca printr-o vrajă. Lordul Halifax este inconfundabil. Practic, nu ne întâlnim niciodată."

La Claridge's şi la Ritz, când se auzeau sirenele, clienţii îşi luau saltelele şi pernele şi coborau cu ele în hol. Erau momentele unei comedii egalitariste, după cum avea să descopere jurnalista Virginia Cowles când a fost obligată să rămână în holul hotelului Ritz în timpul unui bombardament. „Mişunau pe acolo", observa ea, „în tot felul de ţinute bizare: pijamale, pantaloni scurţi, combinezoane, iar unii pur şi simplu în halate obişnuite, târându-şi cămăşile de noapte pe podea."[19] Traversând holul, Cowles s-a întâlnit cu un membru al familiei regale din Albania: „Am dat nas în nas cu sora regelui Zog, care dormea liniştită în faţa uşii restaurantului Ritz".

Miercuri noaptea, 18 septembrie, în timpul unui raid ce avea să distrugă faimosul magazin universal John Lewis, Cowles s-a trezit din nou prinsă într-un hol de hotel, de data aceasta la Claridge's, în momentul în care se umplea rapid de clienţi, mulţi dintre ei îmbrăcaţi de culcare. „Toată lumea vorbea cu toată lumea, s-a comandat un rând de băuturi şi, după amuzamentul general, ai fi crezut că era în toi o veselă (deşi cam ciudată) petrecere costumată."[20]

La un moment dat, o doamnă mai în vârstă, cu o pălărie neagră, palton lung negru şi ochelari fumurii, a coborât scările, alături de alte trei femei pe care Cowles le descria drept doamne de onoare.

În hol s-a făcut linişte.

Femeia în negru era regina Wilhelmina a Ţărilor de Jos, exilată din ţara sa. După trecerea ei şi a suitei,

discuţiile s-

Pentru un anumit grup din clasa muncitoare din greu încercatul East End, luxul tuturor acestor adăposturi hoteliere a ajuns să fie prea mult. Sâmbătă, 14 septembrie, un grup de aproximativ 70 de oameni din Stepney, un district lovit de sărăcie situat între Whitechapel şi Limehouse, au pornit în marş către hotelul Savoy, pe Ştrand, la scurtă distanţă de mers de Trafalgar Square. Churchill obişnuia să mănânce adesea la prânz aici, masa Numărul Patru fiind preferata lui, participând la întruniri ale unui club din care făcea parte, Other Club, o societate culinară pe care o cofondase în 1911. Clubul se întrunea în Sala Pinafore din hotel, unde o sculptură din lemn, înfăţişând o pisică neagră pe nume Kaspar, era mereu prezentă, cu un şervet de pânză legat în jurul gâtului. Adăpostul Savoy era deja renumit pentru opulenţa sa, cu secţiuni vopsite în roz, verde şi albastru, cu lenjerii de pat şi prosoape asortate, şi mobilate cu fotolii confortabile şi şezlonguri, interzise în alte adăposturi.

Rebelii au intrat în hotel, au ocupat fotoliile şi s-au jurat că nu pleacă, în ciuda încercărilor celor de la Scotland Yard de a-i convinge să iasă. Phil Piratin, politician comunist şi organizator al marşului, scria: „Am decis că ceea ce era îndeajuns de bun pentru paraziţii hotelului Savoy era destul de bun şi pentru muncitorii din Stepney şi familiile lor".[21] Odată cu începerea raidului din acea noapte, directorii hotelului şi-au dat seama că nu puteau da afară gloata, aşa că au pus personalul să le ducă de mâncare pâine cu unt şi, desigur, ceai.

Pe măsură ce raidurile nocturne au continuat, au apărut efecte şi momente ciudate. O bombă putea demola o casă, în timp ce casa de alături rămâneau intactă. În mod similar, blocuri întregi rămâneau neatinse, ca şi cum războiul s-ar fi întâmplat într-o altă ţară, în timp ce alte blocuri, în special cele lovite de minele paraşutate, erau reduse la grămezi

de cărămizi şi de lemne. După ce un raid a incendiat Muzeul de Istorie Naturală din Londra, apa din furtunurile pompierilor a făcut ca seminţele din colecţia muzeului să germineze, printre care şi cele de la un arbore de mătase persan străvechi sau ale unei mimoze – *Albizia julibnssm*.[22] Se pare că seminţele erau vechi de 147 de ani. Un raid din 27 septembrie a distrus grădina zoologică a oraşului, o zebră reuşind să fugă. Locuitorii au văzut o nălucă cu dungi albe şi negre gonind pe străzi, până când animalul a fost prins în Camden Town. La începutul războiului, grădina zoologică omorâse şerpii şi păianjenii veninoşi, anticipând că, dacă ţarcurile lor ar fi fost distruse, aceste creaturi cir fi reprezentat un pericol mai mare decât, să zicem, un urs koala fugar.[23]

Un supraveghetor responsabil cu avertizarea asupra pericolului unui atac aerian a avut o experienţă profund tulburătoare când, târându-se într-un crater adânc pentru a căuta morţi, a dat peste ruinele a ceea ce fusese odinioară atelierul unui sculptor. Clădirea adăpostise cândva o mulţime de statui de marmură, bucăţi din ele ieşind acum din crater. Luna scălda locul într-o lumină albă-albăstruie care făcea fragmentele aproape fosforescente. „Printre grămezile de cărămizi, vedeai deodată ieşind o mână albă în lumina lunii sau o bucată de tors ori de faţă", scria gardianul în jurnalul său pentru Mass-Observation.[24] „Efectul era foarte straniu."

Ceea ce a părut în mod clar să declanşeze atacurile asupra Londrei a fost o nouă sexualitate, după cum aflase deja Rupert, iubitul lui Joan Wyndham. În timp ce bombele cădeau, libidoul creştea. „Nimeni nu voia să fie singur", scria Virginia Cowles.[25] „Auzeai tinere domnişoare respectabile spunându-le însoţitorilor lor: «Nu merg acasă decât dacă-mi promiţi că rămâi cu mine peste noapte»." O tânără americancă sosită de curând la Londra a fost uimită de dinamismul vieţii ei sociale, în ciuda

bombardamentelor şi a incendiilor. „Următorul sfârşit de săptămână, fiecare noapte este ocupată deja şi sfârşitul de săptămână nici nu a început încă", povestea ea într-o scrisoare trimisă acasă.[26] „Singurul lucru de care se pare că se tem oamenii pe aici este să rămână singuri, aşa că îşi stabilesc întâlniri cu mult timp înainte, ca să fie siguri că nu petrec nici o seară singuri."

Existau deja prezervative, chiar şi diafragme, deşi procesul montării acestor dispozitive contraceptive era problematic. Un popular îndrumar pentru sex era autobiografia lui Frank Harris, *Viaţa mea amoroasă,* plină de iniţiative erotice explicite şi adesea inovatoare. Cartea era interzisă oficial în Marea Britanie şi în Statele Unite – lucru care, desigur, îi sporea popularitatea şi o făcea uşor de procurat. Toată lumea era îndrăgostită de „viaţa amoroasă", scria actriţa Theodora Rosling, care avea să devină apreciată ulterior ca autoare de cărţi de bucate sub numele de căsătorie FitzGibbon. „Pentru tineri era fără îndoială captivant şi excitant. Era un dar dumnezeiesc pentru fetele rele, pentru că, din clipa în care se porneau sirenele, nimeni nu se aştepta să mai vină acasă până în zori, când se anunţa că pericolul trecuse. De fapt, erau chiar îndemnate să rămână unde erau... Tinerii nu doreau să contemple moartea fără a-şi împărtăşi trupul cu altcineva. Era sex în forma lui cea mai dulce: nu pentru bani sau căsnicie, ci de dragul de a fi în viaţă şi de a vrea să dăruieşti."[27]

Aventurile amoroase ale femeilor şi ale bărbaţilor căsătoriţi erau la ordinea zilei. „Nu se mai ţinea cont de barierele normale ale unei aventuri amoroase cu cineva", scria William S. Paley, fondator al Columbia Broadcasting
System, care şi-a petrecut mare parte a războiului în Londra.[28] „Dacă arătai destul de bine, te simţeai bine, atunci ce naiba mai conta." Sexul a devenit un refugiu, dar asta nu garanta că era neapărat satisfăcător. Olivia Cockett, implicată într-o relaţie

adulteră cu un bărbat însurat, nota în trecere în jurnalul ei pentru Mass- Observation că, în timpul unui întreg sfârşit de săptămână de amor, ea şi amantul ei făcuseră sex de şase ori, însă „doar o dată a fost desăvârşit pentru mine".[29]

Chiar dacă se făcea mult sex, lenjeria intimă nu prea se vindea. Poate părea un lux prea mare pentru vremea războiului sau poate că, în acel mediu sexual supraîncărcat, plusul de seducţie dat de o lenjerie sexy era perceput ca inutil. Indiferent de motiv, cererea scăzuse. „Niciodată în viaţa mea nu am avut parte sau nu am crezut că o să am parte de o perioadă atât de proastă", spunea proprietarul unui magazin de lenjerie intimă.[30] „Cât e ziua de lungă, nici picior de muşteriu. E groaznic."

Un bărbat care părea imun la această revoluţie sexuală era Proful, care, în concordanţă cu înclinaţia sa de a lua decizii binare valabile o viaţă, hotărâse cu câţiva ani în urmă că, pe viitor, romantismul nu mai era calea pe care dorea să o urmeze. Fusese aproape, îndrăgostindu-se de o anume lady Elizabeth Lindsay.[31] El avea 49 de ani la momentul respectiv, ea, 27. Fusese respins de două ori de femei, însă această prietenie părea să avanseze într-un mod satisfăcător – până într-o cumplită zi de februarie, în 1937, când a primit vestea de la tatăl lui lady Elizabeth că, în timpul unei călătorii în Italia, fata se îmbolnăvise de pneumonie şi murise. Fusese înmormântată la Roma.

Se pare că acest lucru a fost de ajuns pentru Lindemann, care a pus amorul şi căsătoria în aceeaşi tainiţă în care ţinea multe alte resentimente şi nemulţumiri de-ale sale.

La o petrecere de la Palatul Blenheim, în timpul unei discuţii despre sex, o femeie atât de renumită pentru apetitul ei sexual încât fusese poreclită „Ploşniţa de pat" s- a întors către Prof şi i-a spus: „Haideţi, haideţi, Profesore, spuneţi-ne când v-aţi culcat dumneavoastră ultima oară cu

A urmat o tăcere lungă.

Cottage în engleză (n.tr.)

CAPITOLUL 52. BERLIN

Asul zborului Adolf Galland, încă în viață și adunând foarte repede victorii în luptele aeriene, reprezenta o problemă pentru Hermann Goring, comandantul Luftwaffe.

Recordul lui Galland urma, desigur, să fie sărbătorit și recompensat, însă Goring era neclintit în convingerea lui că Galland și camarazii săi piloți de avioane de vânătoare îl dezamăgiseră. El îi învinovățea – incapacitatea și lipsa lor de voință de a oferi o escortă eficientă pentru bombardierele sale – pentru gravele pierderi înregistrate de Luftwaffe și pentru trecerea ulterioară la bombardamente nocturne, care veniseră cu propriile costuri în ceea ce privește țintele ratate și zecile de accidente și coliziuni, a căror incidență amenința să crească odată cu apropierea iernii. (În primele trei luni ale anului următor, accidentele aveau să avarieze sau să distrugă 282 de bombardiere Luftwaffe, aproape 70% din pierderile totale, indiferent de cauze.)[1] Goring îi promisese lui Hitler că urma să înghenuncheze Anglia în patru zile, însă nici după patru săptămâni de atacuri nocturne asupra Londrei și de raiduri asupra multor alte ținte nu exista vreun semn că Churchill ar fi început măcar să șovăie.

Goring l-a convocat pe Galland în cabana lui de vânătoare din Prusia Orientală, Reichsjägerhof, pentru a- și exprima nemulțumirile față de divizia de avioane de vânătoare. Galland s-a oprit mai întâi la Berlin pentru a-și primi ultima decorație, Crucea de Cavaler cu Frunze de Stejar, apoi a zburat în Prusia Orientală pentru întâlnirea cu Goring. La poarta cu grinzi solide a complexului, Galland s-a întâlnit cu un prieten, pilot și el și rival redutabil, Werner Molders, care ieșea. Molders primise aceeași decorație ca și Galland cu trei zile înainte, la Berlin, iar acum se grăbea să ajungă la baza sa aeriană, iritat că

pierduse trei zile pe care altfel le-ar fi putut petrece în aer, doborând avioane și sporindu-și astfel numărul victoriilor.

Chiar înainte să pornească la drum, Molders l-a strigat pe Galland. „Grasul mi-a promis că te va reține cel puțin la fel de mult ca pe mine.”[2] Galland și-a continuat drumul către intrarea în cabană, o structură mare și sumbră construită din bușteni imenși, cu acoperiș de stuf și așezată între arbori înalți și zvelți. Goring a ieșit să-l întâmpine, arătând precum un personaj dintr-un basm de Frații Grimm. Purta o cămașă de mătase cu mâneci fluture, o haină de vânătoare verde din velur și cizme până la genunchi. La cingătoare avea prins un cuțit mare de vânătoare care semăna cu o sabie medievală. Goring părea a fi într-o dispoziție bună. După ce l-a felicitat pe Galland pentru noua sa decorație, i-a spus că mai avea să-i ofere o onoare: șansa de a vâna unul dintre cerbii-trofeu de pe domeniul cabanei. Goring cunoștea aceste animale la fel cum alți bărbați își cunoșteau câinii, dându-le tuturor nume. l-a spus lui Galland că va avea destul timp pentru vânătoare, deoarece îi promisese lui Molders să-l rețină la cabană cel puțin trei zile. Galland a ucis cerbul a doua zi dimineață, „o bestie cu adevărat regală, un cerb pe care-l întâlnești doar o dată în viață”. Capul, cu coarnele-i impunătoare, a fost tăiat și oferit lui Galland ca trofeu.

Galland a considerat că nu mai avea de ce să mai zăbovească pe acolo, însă Goring a insistat să-și onoreze promisiunea făcută lui Molders.

în acea după-amiază au sosit rapoarte despre un mare raid asupra Londrei, unul dintre ultimele desfășurate pe timp de zi, în care Luftwaffe suferise pierderi majore. „Goring a fost distrus”, scria Galland. „Pur și simplu nu- și putea explica pierderile din ce în ce mai dureroase ale bombardierelor. „

Pentru Galland, răspunsul era evident. Ceea ce el și camarazii lui piloți încercaseră să le explice superiorilor era faptul că RAF erau mai puternice ca

oricând, luptând cu un entuziasm profund şi neclintit şi fiind aprovizionate cu un număr parcă infinit de aparate de zbor. Cu o săptămână în urmă, Goring anunţase că RAF mai aveau doar 177 de avioane de vânătoare, dar asta nu se potrivea cu ce vedea Galland în aer. Englezii reuşeau cumva să producă avioane de vânătoare într-un ritm care le depăşea pierderile.

Goring fiind atât de preocupat de nenorocirea zilei, Galland a cerut din nou permisiunea de a se întoarce la unitate. De data aceasta Goring nu s-a mai opus, în ciuda promisiunii faţă de Molders.

Galland a plecat, cărând capul de cerb cu coamele lui imense. O parte din drum, el şi capul de cerb au călătorit împreună cu trenul, unde, conform spuselor lui Galland: „Cerbul a făcut mai multă senzaţie decât frunzele de stejar de pe Crucea de Cavaler pe care o purtam eu".

Veşti importante veneau şi din alte părţi: cât timp Galland stătuse la cabană, Japonia semnase Pactul Tripartit de alianţă oficială cu Germania şi Italia.

La Berlin, în acest timp, un membru al unui echipaj de zbor de pe un bombardier Luftwaffe a trecut pe la apartamentul lui William Shirer pentru o discuţie discretă. Pilotul era o sursă confidenţială care, expunându-se unui risc personal imens, îl ţinea pe Shirer la curent cu viaţa în forţele aeriene germane. Sursa i-a spus lui Shirer că el şi colegii lui de echipaj îi admiră foarte mult pe piloţii RAF, în special pe un anume pilot dichisit, care avea tot timpul o ţigaretă în colţul gurii şi pe care ei se juraseră să-l ascundă şi să-l protejeze dacă s-ar fi întâmplat vreodată să fie doborât deasupra teritoriului controlat de germani.

Bombardamentele nocturne, spunea pilotul, provocau un stres profund echipajelor.[3] Bombardierele trebuiau să zboare după un program strict şi pe rute atent stabilite, pentru a evita ciocnirile dintre avioanele care plecau şi cele care se întorceau. Echipajele zburau adesea patru nopţi din

şapte şi începuseră să obosească, i-a spus el lui Shirer. Erau cu toţii surprinşi că raidurile asupra Londrei produseseră până la acel moment efecte atât de puţin vizibile. Pilotul „era impresionat de mărimea Londrei", scria Shirer în jurnalul lui. „Mi-a spus că au bombardat-o trei săptămâni la rând şi el era uimit cât de mult mai rămăsese încă din ea! A spus că li se transmitea adesea înainte de decolare că-şi vor găsi ţintele după un kilometru pătrat de oraş în flăcări. Când ajungeau acolo, nu găseau nici un kilometru pătrat incendiat, doar câte un foc ici şi colo."

Într-o altă consemnare, Shirer nota că începuse să circule un banc prin cercurile mai cinice din Berlin:

„Un avion cu Hitler, Goring şi Goebbels la bord se prăbuşeşte. Toţi trei mor. Cine scapă?"[4]

Răspuns: „Poporul german".

Zilele treceau, iar ministrul propagandei, Joseph Goebbels, era tot mai nedumerit. Nimic nu avea sens. Nu- şi putea explica de ce Churchill nu recunoscuse încă înfrângerea, cu toate bombardamentele nocturne asupra Londrei. Rapoartele de la serviciul de informaţii al Luftwaffe continuau să indice că RAF erau foarte afectate, mai rămăseseră aproximativ 100 de avioane de vânătoare. De ce era Londra încă în picioare şi Churchill încă la putere? Anglia nu dădea nici un semn vizibil de suferinţă ori de epuizare. Nici vorbă. La şedinţa sa de propagandă din 2 octombrie, Goebbels le-a spus adjuncţilor lui că „un val clar de optimism şi de prefăcătorie este propagat în prezent de Londra în toată Marea Britanie şi posibil chiar şi în întreaga lume".[5]

Rezistenţa evidentă a Angliei avea repercusiuni neaşteptate – şi tulburătoare – acasă, în rândul poporului german. Cu Anglia care încă lupta, germanii îşi dăduseră seama că o a doua iarnă de război era inevitabilă. Nemulţumirea se accentua. În ultimele zile, vestea că guvernul german ordonase

evacuarea obligatorie a copiilor din Berlin provocase o creştere a neliniştii printre locuitori, întrucât aceasta contrazicea însăşi propaganda lui Goebbels, care dădea asigurări că Luftwaffe se pricepea de minune să apere Germania împotriva raidurilor aeriene. Evacuările erau voluntare, a insistat Goebbels în următoarea lui şedinţă de joi, 3 octombrie, jurând că oricine mai împrăştie zvonuri contrare „trebuie să se aştepte că va ajunge într-un lagăr de concentrare".[6]

CAPITOLUL 53. ŢINTA: CHURCHILL

Bombardarea Londrei a adus cu sine temeri tot mai mari pentru siguranţa lui Churchill, o îngrijorare care pe el nu părea să-l preocupe. Nici un raid nu era prea cumplit ca să- 1 împiedice să se urce pe cel mai apropiat acoperiş ca să privească. Într-o noapte rece, când privea un raid de pe acoperişul clădirii de deasupra camerelor Cabinetului de Război, s-a aşezat pe un horn, la căldură, şi a stat acolo până când un ofiţer a venit să-l roage politicos să plece – fumul, nemaiputând ieşi, năvălise în încăperile de jos. Churchill, captivat de tunuri, a continuat să viziteze instalaţii antiaeriene exact când bombardierele germane zburau pe deasupra. Când începeau raidurile, el îşi expedia personalul în adăpostul de jos, dar nu-i urma, ci se întorcea în birou ca să-şi termine treaba. Noaptea şi după-amiaza dormea în patul lui. Când în St. James's Park a fost descoperită o bombă neexplodată, periculos de aproape de Downing Street numărul 10, Churchill a rămas unde era, exprimându-şi îngrijorarea numai pentru „bietele păsărele" – pelicanii şi lebedele – de pe lacul din parc. Nici măcar bombele care cădeau foarte aproape nu păreau să-l tulbure. John Colville îşi amintea cum, într-o noapte, când mergeau prin Whitehall, două bombe s-au auzit apropiindu-se cu un şuierat şi izbindu-se de pământ foarte aproape.

Colville s-a adăpostit, Churchill şi-a continuat drumul, „păşind pe mijlocul străzii King Charles, cu bărbia sus şi înaintând rapid, ajutat de bastonul lui cu mâner de aur”.[1]

Indiferenţa lui Churchill faţă de propria integritate a atras rugămintea disperată a ministrului aerului, Sinclair. „Un lucru mă îngrijorează zilele astea – că staţi în Downing Street fără un adăpost cuvenit.”[2] El l-a îndemnat pe Churchill să se mute în camerele Cabinetului de Război sau într-un alt loc bine protejat. „Ne faceţi de râs dacă insistaţi ca noi să locuim la subsol, refuzând să procedaţi şi dumneavoastră la fel!” Buna prietenă a lui Churchill, Violet Bonham Carter, i-a spus că insistase pe lângă Clementine să-l împiedice să se mai aventureze în zone periculoase. „Pentru tine poate că este amuzant – însă pentru noi, ceilalţi, este îngrozitor. Te rog să înţelegi că pentru majoritatea dintre noi acest război este un «one man show» (spre deosebire de ultimul), aşa că tratează-ţi viaţa ca pe o flacără sacră. Ea nu-ţi aparţine doar ţie, ci nouă, tuturor.”[3]

Au intervenit şi alţii pentru a lua aceste măsuri de protejare a lui Churchill. La ferestre au fost instalate obloane rezistente la explozii pentru a împiedica şrapnelul să pătrundă şi sticla să se spargă în cioburi care să sfâşie carnea. Ministerul Lucrărilor Publice a început să construiască un scut din beton şi oţel pentru ranforsarea tavanului camerelor din Cabinetul de Război. Pericolul tot mai mare a determinat de asemenea guvernul să înceapă construirea unui nou apartament, rezistent la explozii, în clădirea de deasupra Cabinetului de Război. Proiectat pentru familia Churchill, apartamentul a devenit cunoscut drept Anexa nr. 10 sau, pe scurt, „Anexa”. Ca întotdeauna, zgomotul provocat de lucrări îl scotea din minţi pe Churchill. Trimitea în mod constant pe câte unul dintre secretarii lui privaţi ca să afle sursa zgomotului şi să o oprească, provocând astfel ceea ce Colville a considerat o întârziere semnificativă a finalizării

proiectului.

Clădirea din Downing Street numărul 10, pe care Churchill o descrisese la un moment dat ca fiind „şubredă", avea măcar avantajul că era ascunsă printre mai multe clădiri mai mari, într-o zonă protejată de o aglomerare de baterii de artilerie antiaeriană şi baloane de baraj. Reşedinţa de la ţară a prim-ministrului, Chequers, era altă poveste. Cam tot ce se făcuse până la acel moment pentru a proteja casa împotriva atacurilor aeriene fusese să se instaleze nişte grinzi în Salonul Hawtrey. Când fostul proprietar al reşedinţei Chequers, Arthur Lee, a văzut prima oară aceste lucrări, a fost revoltat. „Când am mers la Chequers", scria el, „am fost, trebuie să mărturisesc, oarecum uluit de noţiunea Ministerului Lucrărilor Publice de încăperi rezistente la bombardamente în interiorul casei, întărite de grămezi de saci de nisip peste construcţia după aceea, grinzile, însă, au rămas.

Churchill însuşi era cât se poate de pregătit să lupte până la capăt printre artefactele cromwelliene, dacă invadatorii germani ar fi intrat în casă, aşteptându-se de la familia lui să facă la fel. Cu ocazia unei întruniri de familie, el a spus: „Dacă vor veni germanii, fiecare dintre voi poate omorî un german".

„Dar eu nu ştiu să trag cu arma", a protestat nora lui, Pamela.[5]

„Te-ai putea duce la bucătărie să iei un satâr."

Ea nu s-a îndoit că el vorbea serios. „Vorbea absolut serios", îşi amintea ea ulterior, „iar eu am fost terifiată." Pentru Chequers au fost alocate patru căşti, cunoscute de toată lumea drept „pălării de tablă", pentru a fi folosite de îngrijitoarea Grace Lamont, de şoferul lui Churchill, de Clementine şi de Pamela. Mary avea casca ei, şi uniformă completă, de la Serviciul Voluntar al Femeilor.

Primul care a recunoscut vulnerabilitatea reşedinţei de la Chequers a fost secretarul privat Eric Seal. Într-o notă discretă către „Mopsul" Ismay,

el şi-a exprimat temerile, iar Ismay a devenit la rândul lui îngrijorat. Nu încăpea îndoială că germanii cunoşteau localizarea casei. Cu trei ani înainte, ministrul de externe al lui Hitler, Joachim von Ribbentrop, pe atunci ambasador în Marea Britanie, vizitase proprietatea pe vremea când prim-ministru era Stanley Baldwin. Odată cu începerea războiului aerian asupra Angliei, Ismay şi-a dat seama că Chequers putea fi o ţintă preferată, atât pentru Luftwaffe, cât şi pentru trupele paraşutate lansate în zona din jur, deşi nu şi-a dat seama cât de vulnerabil era locul decât după ce RAF au realizat o serie de fotografii de recunoaştere a domeniului pentru a înţelege cum l-ar fi văzut piloţii germani.

Realizate de la o altitudine de 3 000 de metri, aceste fotografii (şi altele făcute ulterior, de la o 1 500 şi de la 4 500 de metri altitudine) au scos la iveală un aspect al casei şi orientarea acesteia în peisaj total surprinzătoare. Drumul lung de acces, Victory Way, se intersecta cu o alee în formă de U care ducea la intrările din faţă şi din spate ale casei. Aleile erau pavate cu pietriş deschis la culoare, care contrasta izbitor cu restul terenului acoperit cu verdeaţă. De sus, efectul era straniu. Firul lung şi alb al Victory Way arăta ca o săgeată indicând casa. Noaptea, când luna făcea pietrişul alb să strălucească, efectul era şi mai pronunţat, într-o asemenea măsură încât era o adevărată minune că Luftwaffe încă nu lovise casa.

La îngrijorările lui Ismay se adăuga şi faptul că o fotografie aeriană a domeniului Chequers dintr-o sursă privată fusese deja publicată în presă, fiind astfel, după cum i-a spus Ismay ministrului securităţii interne într-o scrisoare datată 29 august, „foarte probabil în posesia germanilor".[6] El a ataşat o copie a fotografiei, în care casa chiar arăta ca o ţintă clară, scriind: „Având în vedere că premierul merge acolo aproape în fiecare weekend, este foarte important să se ia imediat măsuri pentru a o face mai greu de identificat".

Departamentul responsabil de camuflaj al ministerului a venit cu mai multe propuneri, inclusiv pavarea aleilor cu același material folosit pentru acoperirea terenurilor de tenis și instalarea unor plase înălțate îmbrăcate în vată minerală, dar a decis că cea mai bună soluție, cel puțin din punct de vedere financiar, pentru mascarea aleilor era acoperirea lor cu gazon. Clementine a vrut să se rezolve problema cât mai repede. Fiica ei mai mică și nora ei gravidă locuiau acum în acea casă, iar Churchill părea să fie el însuși din ce în ce mai mult ținta Luftwaffe, după cum sugera creșterea evidentă a numărului de atacuri aeriene asupra Whitehall.

Ismay era îngrijorat și din cauza altor pericole. O evaluare a securității avertizase că Chequers necesita protecție împotriva mai multor tipuri de pericole, de la asasini singuratici la grupuri de parașutiști. Casa și terenul erau acum păzite de un pluton aparținând Gărzilor Coldstream, alcătuit din patru subofițeri și 30 de soldați, însă Ismay voia extinderea acestuia la o companie de 150 de soldați. Gărzile erau cazate în corturi instalate pe domeniu. Ismay a recomandat ceva mai stabil, cu barăci și o popotă ascunse printre copacii din spatele proprietății. Canalizarea însă, admitea el, putea fi o problemă: „Va trebui folosită canalizarea Chequers, care s-ar putea să fie suprasolicitată”.[7]

La mijlocul lui septembrie, când teama de invazie s-a intensificat, Forțele Interne au trimis un automobil Lancaster blindat la Chequers, pentru a fi folosit de Churchill, împreună cu doi ofițeri care să-l conducă. Statul-major al Forțelor Interne a recomandat ca ofițerii să fie înarmați cu mitraliere Thompson. „Acestea ar oferi o putere mai mare decât pistoalele în caz de ripostă din partea agenților inamici sau a trupelor paraşutate.”[8] În cursul săptămânii, automobilul se afla la Londra. Șoferul personal al lui Churchill urma să primească instrucțiuni despre cum să-l conducă.

Proful, în ceea ce îl privea, era deosebit de

îngrijorat de pericolele reprezentate de numeroasele trabucuri pe care Churchill le primea în dar de la cetățeni și de la emisari străini, nu pentru că fumatul era deja privit ca un obicei dăunător, ci de teamă că expeditorul sau o persoană infiltrată *ar* fi putut otrăvi unul dintre trabucuri. Nu trebuia decât o cantitate infimă introdusă într-un singur trabuc din 50. Doar un trabuc testat putea trece drept absolut sigur, însă procesul de testare distrugea, inevitabil, mostra. Un test detaliat a descoperit un trabuc cubanez ce conținea „o mică masă neagră și turtită de resturi vegetale care conțin mult amidon și două fire de păr", care s-a dovedit a fi excremente de șoarece.[9] Nicotină în sine, evidenția șeful departamentului de testare al MI 5, lordul Rothschild, era o otravă periculoasă deși, observa el, după testarea unei tranșe de trabucuri, „aș spune că ar fi mai sigur să fumați resturi decât să traversați o stradă din Londra".

La un moment dat, Churchill nu a mai ținut cont de precauții. A primit o cutie întreagă de trabucuri de Havana în dar de la președintele Cubei. Le-a arătat miniștrilor într-o seară, după cină, înainte de reluarea unei ședințe de cabinet deosebit de încărcate. „Domnilor", a spus el, „voi încerca acum un experiment. Poate va genera bucurie. Poate se va sfârși tragic. Voi oferi tuturor celor prezenți câte unul dintre aceste splendide trabucuri."[10]

A făcut o pauză.

„Se prea poate ca fiecare dintre ele că conțină otravă letală."

Altă pauză dramatică.

„Se prea poate ca în câteva zile să merg în urma unui lung șir de sicrie spre altarul din Westminster Abbey."

O nouă pauză.

„Criticat de popor drept cel care a fost mai rău chiar și decât cei din familia Borgia."

A început să împartă trabucuri. Domnii le-au aprins. Au supraviețuit cu toții.

O săptămână mai târziu, John Colville l-a anunțat pe Churchill că trimite câte un trabuc din fiecare cutie primită în dar pentru a fi testat de MI5. Proful, i-a spus el lui Churchill, „speră că nu veți mai fuma din trabucuri înainte de aflarea rezultatului analizelor. El subliniază că tocmai au avut loc niște arestări la o razie a poliției ale unor elemente nedorite din Cuba, care au arătat că există un număr surprinzător de mare de agenți și simpatizanți naziști în acea țară."[11]

Lindemann ar fi preferat ca Churchill să nu fumeze deloc din trabucurile primite din străinătate, după cum raporta Colville într-o notă separată: „Proful s-a gândit totuși că poate veți dori să le lăsați pe toate într-un loc sigur și uscat până după război, când poate veți considera justificată asumarea riscului implicat de faptul de a le fuma, dacă veți dori să faceți acest lucru".[12]

Acesta era modul Profului de a spune, pe ocolite, că, dacă un trabuc l-ar fi omorât atunci, nu ar fi contat.

Beaverbrook devenea tot mai frustrat de toată munca pierdută din cauza raidurilor, a alarmelor false și a vizitelor bombardierelor izolate, a căror misiune era în mod clar aceea de a declanșa pur și simplu sirenele și a-i trimite pe muncitori în adăposturi. Într-o singură zi, două avioane izolate efectuând separat survoluri ale Londrei au declanșat alerte care au provocat o întârziere de șase ore a producției în fabricile din oraș. În săptămâna încheiată sâmbătă, 28 septembrie, raidurile și avertismentele au redus la jumătate orele de lucru în șapte fabrici de avioane importante. Costul acestor ore pierdute era crescut de faptul că muncitorii care își petreceau nopțile în adăposturi erau mai puțin eficienți a doua zi. Când bombele chiar cădeau, efectele secundare erau și mai grave. Muncitorii rămâneau acasă, pentru turele de noapte era greu să găsești personal. Riscurile însă erau

recile. În iulie, o companie, Parnall Aircraft Ltd., fabricant de turele de tun, pierduse 73 000 de ore de lucru din cauza alarmelor false. Şapte luni mai târziu, peste 50 dintre muncitorii din fabrică erau ucişi într-un singur raid de zi.

Beaverbrook a ajuns să urască urletul sirenelor care anunţau raiduri aeriene. „Sirenele, trebuie să admitem, au devenit aproape o obsesie pentru el", scria David Farrer, secretarul său personal.[13] Beaverbrook îl asalta pe Churchill cu reclamaţii, terorizându-l cu insistenţa de a interzice cu totul sirenele de avertizare. „Decizia ar putea costa ţara câteva vieţi", scria el.[14] „Însă dacă continuăm cu avertismentele, probabil că vom plăti un preţ mai mare în vieţi prin afectarea producţiei noastre de aeronave."

Beaverbrook a dat parţial vina pentru pierderile de producţie pe persoana pe care o considera a-i fi cea mai potrivnică, ministrul aerului, Sinclair, acuzându-l pe acesta că nu se îngrijise de protecţia adecvată pentru fabrici şi că nu le apărase nici măcar după ce primise avertismente prealabile că era probabil să se producă un raid. El voia mai multe baloane de baraj care să plutească deasupra fabricilor şi mai multe tunuri antiaeriene, mergând până la a cere chiar ca Ministerul Aerului să repartizeze câte un Spitfire pentru protecţia fiecărui complex industrial în

Nu se gândise nici măcar o clipă că asemenea măsuri ar fi protejat cu adevărat vreo fabrică, conform secretarului Farrer: „Căuta sentimentul siguranţei, nu realitatea ei".[15] Era interesat nu de salvarea muncitorilor, ci de menţinerea lor la posturi, scria Farrer, adăugând: „Era cât se poate de dispus să rişte vieţi pentru a produce mai multe avioane".

Beaverbrook a mai avertizat şi că, dacă muncitorii din fabricile britanice nu operau maşinile-unelte 24 de ore pe zi, America avea să observe şi să nu mai fie dispusă să trimită şi alte utilaje. Este discutabil

dacă lui Beaverbrook chiar îi păsa de percepțiile americanilor. El voia producție cu orice preț. Pentru asta, avea nevoie de atenția lui Churchill, iar o modalitate de a o căpăta era să amplifice spectrul deziluzionării lui Roosevelt. „Afirmația americanilor că avem mai multe mașini-unelte decât avem nevoie va fi complet justificată", scria el.

Ca să-i încurajeze și pe ceilalți să ignore alertele de raid aerian, Beaverbrook a decis să rămână la biroul său când sunau sirenele. Era însă îngrozit. „Beaverbrook este un bărbat cu un temperament agitat", scria secretarul Farrer.[16] „Era teribil de speriat de sunetul bombelor ce explodau la cădere. însă perseverența lui era mai presus de

între timp, Proful îl bombarda pe Churchill cu note și minute pe subiecte diverse și despre arme noi. Tendința lui de a vedea toate lucrurile prin lupa insensibilă a științei făcea ca unele dintre propunerile sale să fie la limita cruzimii. într-un memorandum, el recomanda otrăvirea fântânilor folosite de trupele italiene din Orientul Mijlociu.[17] Sugera folosirea clorurii de calciu, „extrem de avantajoasă din moment ce este nevoie de numai 450 de grame de material pentru fiecare 19 000 de litri". Cunoștea însă importanța percepției publice, sfiindu-se astfel să recomande otrăvuri de natură mai letală, precum arsenicul, căci acestea declanșau „asocieri indezirabile în mentalul colectiv".

Cu toate acestea, nu avea astfel de rețineri în ceea ce privea incinerarea, pur și simplu, a coloanelor de soldați inamici. „In opinia mea, petrolul lampant are mari șanse în război, cu condiția să fie folosit pe scară largă", îi spunea el lui Churchill o săptămână mai târziu.[18] Petrolul lampant putea fi folosit pentru oprirea unei forțe invadatoare sau „și mai bine, pentru incendierea unei întregi coloane de trupe sau vehicule", scria el. „Tot ce trebuie făcut este să se instaleze câteva conducte de-a lungul

acostamentului, ascunse într-un gard viu, cu găuri în ele îndreptate spre drum. O conductă este dusă la câteva sute de metri până la o sursă de petrol. La momentul potrivit, când o coloană de vehicule blindate se află pe drum, petrolul este pornit şi aprins, producând un adevărat cuptor arzător pe toată lungimea pregătită a drumului."

Mary Churchill detesta în continuare că era ascunsă la ţară, în siguranţă, de nişte părinţi „exagerat de protectori" şi că nu putea trăi şi ea experienţa războiului. În noaptea de miercuri, 25 septembrie, i s-a ivit această ocazie. Una dintre uriaşele mine paraşutate ale Luftwaffe a ajuns până în Aylesbury şi a explodat atât de aproape de sediul Serviciului Voluntar al Femeilor, încât l-a făcut inutilizabil. 19 angajaţi au fost răniţi.

Entuziasmul a fost umbrit de tristeţe, când un val de critici s-a abătut asupra tatălui ei şi a guvernului acestuia. Ascultând asigurările consilierilor săi militari de vârf, Churchill reluase Operaţiunea Menace, capturarea Dakarului, în Africa de Vest, de către o forţă mixtă de soldaţi britanici şi forţe franceze libere conduse de generalul de Gaulle. Atacul, care începuse în primele zile ale acelei săptămâni, păruse că se va încheia cu o victorie uşoară, însă un cumul de factori, inclusiv o defensivă surprinzător de puternică din partea forţelor de la Vichy care controlau portul, a avut drept rezultat într-un spectaculos eşec – o operaţiune atât de confuză şi de stupidă, încât a devenit o parodie a dramaticei lovituri ofensive pe care Churchill o sperase. Încă o dată, forţele britanice au fost forţate să se retragă, determinându-i pe critici să prezinte incidentul ca fiind doar cel mai recent dintr-un lanţ de eşecuri printre care se numărau Norvegia, Dunkerque şi – pentru cei care făceau efortul să privească şi mai departe în trecut – Gallipoli din timpul mandatului iniţial al lui Churchill ca prim-lord al Amiralităţii, când încercarea sa de a debarca o

armată în peninsula turcă se sfârşise tot cu o evacuare. Acel dezastru, mult mai sângeros decât Dakar, îl costase postul. Un raport al Serviciilor Interne de Informaţii rezuma astfel reacţia cetăţenilor la eşecul de la Dakar: „încă o victorie a evacuării".[19]

Mary ştia cu câtă disperare voia tatăl ei să lanseze operaţiuni ofensive împotriva Germaniei, dincolo de simpla bombardare a ţării. Instinctul iniţial al lui Churchill de a anula operaţiunea, după vizita la cartierul general al RAF din Uxbridge din săptămâna anterioară, fusese unul bun, dar se lăsase convins de încrederea exagerată a ofiţerilor superiori. În jurnalul ei, Mary îşi apăra tatăl: „Nu văd cum, când trebuie să iei decizii la nesfârşit, poţi evita să faci anumite greşeli".[20]

În rândurile personalului din casa lui Churchill, eşecul Operaţiunii Menace era perceput ca fiind suficient de grav pentru a reprezenta o ameninţare pentru guvernul condus de el.

„Of, Doamne – cumva această răsturnare a aruncat o umbră peste toate", scria Mary. „Sper ca guvernul să răzbească – sentimentele mele sunt atât de amestecate. Bineînţeles că vreau ca Papa să iasă cu bine din toate astea, şi nu numai din motive personale – şi, de asemenea, dacă el ar pleca, CINE VA VENI??"

Nici a doua zi, vineri, 27 septembrie, nu a fost mai bună. „Toată ziua de azi a părut umbrită de eşecul evenimentelor din Dakar", observa Mary.[21] „Cu siguranţă, undeva a existat o judecată greşită. Of, îmi este atât de teamă pentru Papa. Îi iubeşte atât de mult pe francezi, şi eu ştiu că îşi doreşte mult ca ei să facă ceva măreţ şi spectaculos – dar mă tem că el va suferi mai degrabă o lovitură din cauza asta." Mary era şocată de toate invectivele din presă. *Daily Mirror,* cu precădere, parcă înnebunise. „«Influenţa Galliopi?»", scria Mary, citând ziarul. „O, cât de urât!"

Peste toate astea, agravând suspansul deja

existent în casă, cumnata ei gravidă, Pamela, nu se simțea bine, i-a fost mai rău joi și foarte rău vineri. Iar tratamentele medicului Pamelei, Carnac Rivett, inclusiv aparenta lui obsesie de a o ține în picioare și de a o obliga să meargă, deveneau sufocante, făcând-o pe Mary să exclame în jurnalul ei: „De ce nu poate doctorul Rivett s-o lase în pace pe biata fată?"

În ciuda faptului că bebelușul trebuia să se nască în orice zi, marți, 8 octombrie, Pamela și Clementine au plecat de la Chequers la Londra, pentru a participa la ceremonia de depunere a jurământului a lui Randolph, soțul Pamelei, ca nou membru al Camerei Comunelor, un post pe care avea să îl ocupe păstrându-și, în același timp, funcția de comandant al Regimentului 4 Husari ai reginei și cea de corespondent pentru publicația *Evening Standard* a lui Beaverbrook.

Cele două au plecat cu mașina la Londra, știind prea bine cât de mare era probabilitatea ca Luftwaffe să bombardeze din nou orașul în acea noapte, la fel cum o făcuse în fiecare noapte din 7 septembrie încoace și în ciuda faptului că temerile de invazie continuau să fie mari. După cum îi spunea Churchill lui Roosevelt vineri, 4 octombrie: „Am sentimentul că pericolul invaziei nu a trecut".[22] Referindu-se la Hitler, el scria: „Domnul s-a dezbrăcat și și-a pus costumul de baie, însă apa se răcește și în aer plutește o adiere de toamnă". Dacă Hitler plănuia să-și facă mișcarea, Churchill știa că trebuia să o facă în curând, înainte ca vremea să se strice. I-a spus lui Roosevelt: „Menținem starea de vigilență maximă".

Pamela și Clementine aveau în mașină un tub de gaz ilariant, pe care să i-l administreze Pamelei dacă se întâmpla să intre în travaliu. Însă ziua avea să-i ofere cea mai mare dramă lui Mary, care rămăsese singură la Chequers.

În noaptea aceea, la Chequers, Mary a fost invitata

ofițerilor din Garda Coldstream desemnați să apere casa. I- a plăcut mult petrecerea și atenția primită – până când Luftwaffe a stricat tot.

Cina era în plină desfășurare când ea și ceilalți au auzit șuieratul inconfundabil al unei bombe în cădere.[23] S-au ascuns cu toții, din instinct, și au așteptat ceea ce a părut un interval exagerat de lung până la detonare. Când explozia s-a produs, a fost ciudat de înfundată, lăsându-i pe petrecărești „destul de speriați, dar teferi și cu un moral bun", scria Mary.

Gazdele au dus-o urgent afară într-un tranșeu adânc antiaerian, care era plin de noroi și care i-a distrus iubiții pantofi din piele de căprioară. După ce au considerat că raidul se încheiase, soldații au escortat-o pe Mary acasă. „Au fost toți foarte drăguți cu mine", scria ea în jurnal, „iar eu m-am simțit grozav de emoționată și destul de speriată, dar, slavă Domnului, nu am fost atât de palidă și de speriată cum m-am temut adesea și mi-am imaginat că voi fi."

Apoi a adăugat: „Să-i ia naiba pe nenorociții ăia de huni că au distrus o petrecere atât de frumoasă".

A doua zi, miercuri, 9 octombrie, Mary a descoperit că bomba făcuse un crater uriaș la doar 90 de metri de popota gărzilor, pe un teren noroios. Noroiul, a tras ea concluzia, explica probabil de ce sunase atât de înăbușit explozia.

Mary scria în jurnalul ei: „Nu mă mai simt atât de ignorată de război".

La începutul dimineții de joi, la Chequers, Pamela, asistată de fricosul și mereu prezentul doctor Rivett, a dat naștere unui fiu. O tânără asistentă a fost de asemenea prezentă. Pamela tocmai se dezmeticea din anestezie când a auzit-o pe asistentă spunând: „V-am spus deja de cinci ori că este băiat. Vă rog să mă credeți pe cuvânt! "[24]

Pamela, amețită, avea nevoie să i se confirme. „Nu se poate schimba nimic acum", a spus ea. „Nu.

Nu se poate schimba acum."

A fost asigurată că, într-adevăr, sexul copilului nu avea cum să se mai schimbe.

Clementine a consemnat evenimentul în cartea de onoare de la Chequers: „10 octombrie, 4:40, Winston". Era prima naştere din acea casă după mai bine de un secol.

„Winston Churchill Junior a sosit", scria Mary în jurnalul ei.[25] „Uraaa!"

Apoi adăuga:

„Pam, slăbită, dar fericită.

Bebeluşul, deloc slăbit şi doar parţial fericit!"

Soţul Pamelei, Randolph, proaspăt uns ca membru al Parlamentului, ratase naşterea.[26] Era la Londra, în pat cu soţia unui tenor austriac, a cărui imagine cu monoclu apărea pe cartonaşele de colecţionat din pachetele de ţigarete.

A doua zi de dimineaţă, la Londra, Churchill, aflat în Downing Street numărul 10 şi lucrând din pat, a aflat că două bombe căzuseră peste Horse Guard Parade, în vecinătatea casei, însă nu explodaseră. L-a întrebat pe Colville: „Ne vor provoca vreo pagubă când vor exploda?"[27]

„Nu cred, domnule", a răspuns Colville.

„Aceasta este simpla dumitale părere, pentru că, dacă da, n-are nici o valoare", a spus Churchill. „Dumneata nu ai văzut niciodată o bombă neexplodată bubuind. Du-te şi cere un raport oficial."

Asta i-a întărit lui Colville convingerea că era o prostie să-ţi dai cu părerea în prezenţa lui Churchill, „dacă nu ai nimic cu care să o susţii".

Churchill şi-a cunoscut noul nepot în acel sfârşit de săptămână, când s-a dus din nou la Chequers, aducând cu el, ca de obicei, numeroşi oaspeţi, inclusiv pe „Mopsul" Ismay şi pe generalul Brooke. Churchill a fost „extrem de încântat, venind în repetate rânduri să se uite la bebeluş, să-i dea să mănânce şi fiind pur şi simplu încântat până peste poate de el", spunea Pamela.

Deşi bebeluşul Winston era atracţia principală, atenţia lui Churchill a fost de asemenea atrasă de craterul lăsat de bomba care întrerupsese dineul lui Mary. După masa de prânz, el şi Ismay, alături de Colville şi de alţi oaspeţi, l-au inspectat îndeaproape, dezbătând dacă apropierea bombei de casă era un simplu accident. Colville l-a considerat un eveniment întâmplător; Churchill şi Mopsul l-au contrazis, susţinând că ar fi putut fi o încercare deliberată de a lovi casa.

„Există în mod cert un pericol", cugeta Colville în jurnalul său în consemnarea din acea seară.[28] „În Norvegia, Polonia şi Ţările de Jos, germanii au arătat că politica lor era să anihileze guvernele, iar Winston valorează mai mult pentru ei decât toate cabinetele celor trei ţări la un loc." Colegul lui, Eric Seal, secretar principal, şi-a reiterat propriile îngrijorări într-o scrisoare personală adresată noului comandant al Statului-Major al Aviaţiei, Charles Portal, care îl înlocuise pe Cyril Newall. „Am stabilit o gardă militară acolo, care ar trebui să fie suficient pentru toate situaţiile de urgenţă care ar putea apărea pe uscat", scria el. „Dar nu sunt deloc sigur dacă este cu adevărat ferit de atacul cu bombă." Subliniind că nu-i spusese încă nimic despre asta lui Churchill, Seal adăuga: „Eu însumi aş fi mai fericit dacă ar fi posibil ca el să aibă mai multe adăposturi, care să poată fi folosite din când în când, astfel încât inamicul să nu ştie niciodată unde se află".

Chequers era o proprietate prea valoroasă ca Churchill să o abandoneze în totalitate, dar a fost de acord că petrecerea fiecărui sfârşit de săptămână acolo putea reprezenta un risc prea mare pentru siguranţa lui, cel puţin când cerul era senin şi luna plină. El însuşi îşi exprimase îngrijorarea cu privire la siguranţa reşedinţei de la Chequers. „Probabil, ei nu cred că sunt atât de nesăbuit să vin aici", a spus el. „Dar aş pierde foarte mult, trei generaţii dintr-o lovitură."[29]

Cu toate acestea, să rămână pur şi simplu în oraş

nu era o idee chibzuită. Churchill avea nevoie de weekendurile sale la țară și avea informații despre o casă care se potrivea perfect în rolul de înlocuitor pentru momentele în care domnea lumina lunii.

L-a invitat pe proprietarul acesteia, Ronald Tree, la biroul său. Tree era un prieten vechi, care îi împărtășise neliniștile dinainte de război cu privire la ascensiunea lui Hitler. Acum era membru conservator al Parlamentului și secretar parlamentar al ministrului informațiilor, Duff Cooper. Din punct de vedere financiar, Tree nu avea nevoie de nici una dintre funcții. El moștenise o avere considerabilă ca urmaș al imperiului lui Marshall Field din Chicago. Soția lui, Nancy, era americancă, nepoată a lui lady Astor. Cei doi dețineau Ditchley, o reședință din secolul al XVIII-lea din Oxfordshire, situată la aproximativ 120 de kilometri de Downing Street numărul 10.

Churchill a fost direct. I-a spus lui Tree că dorea să-și petreacă următorul sfârșit de săptămână la Ditchley și că va sosi cu mai mulți oaspeți și o echipă completă de personal și gărzi de corp.

Tree a fost încântat. Soția lui, emoționată. Dacă știau exact în ce se bagă, este încă discutabil. Sosirea lui Churchill la acea reședință semăna mai degrabă cu unul dintre războaiele-fulger cile lui Hitler decât cu o vizită pașnică la țară, la sfârșit de săptămână.

„E o treabă destul de serioasă", scria Harold Nicolson în jurnalul lui, după ce a luat parte la o astfel de invazie în reședința Ditchley.[30] „Mai întâi vin doi detectivi, care controlează casa de la mansardă până în pivniță. Pe urmă, sosesc valetul și camerista cu multe bagaje, apoi 35 de soldați plus ofițeri apar pentru a-l proteja pe bărbatul important pe timpul nopții. Pe urmă, două stenografe cu tone de hârtii." După aceea sosesc oaspeții. „Casa uriașă este întunecată și lipsită de ferestre, apoi se deschide o crăpătură îngustă în ușă și intrăm deîndată la căldură, în luminile și frumusețea

uluitoare a holului."

Decorul casei era deja legendar şi devenea rapid modelul pentru un stil de reşedinţă rurală care sublinia culoarea, confortul şi lipsa formalităţii. Popularitatea sa o determinase pe doamna Tree să înfiinţeze o firmă de design interior în jurul conceptului. Viitoarea ei parteneră de afaceri va descrie ulterior estetica ei drept una de „decadenţă".

Familia Tree nu a fost deranjată de asediul brusc al casei lor. Departe de ei gândul. „Am fost dintotdeauna unul dintre cei mai mari şi mai umili admiratori ai dumneavoastră", îi scria doamna Tree lui Churchill după prima lui vizită, „şi am dorit să vă spun cât de încântaţi şi de onoraţi suntem cu toţii să vă avem ca oaspete la Ditchley. Dacă este oportun pentru dumneavoastră să folosiţi această reşedinţă în orice moment, indiferent dacă anunţaţi de pe o zi pe alta, vă stă la dispoziţie."[31]

A fost, într-adevăr, oportun. Churchill a venit şi în weekendul următor. Şi pe tot parcursul anului avea să ocupe casa în mai bine de 12 weekenduri, inclusiv într- unul dintre cele mai importante momente ale războiului.

Churchill a observat imediat un avantaj al acestei case: Ditchley avea o sală de cinema, de care prim-ministrul s-a bucurat atât de tare, încât, la momentul cuvenit, a comandat instalarea uneia şi la Chequers, spre disperarea inspectorilor de la pompieri, care au considerat ulterior că reprezenta un „grav pericol de incendiu". Beaverbrook a organizat totul şi s-a asigurat că Churchill primea cele mai recente filme şi jurnale de ştiri. „Max ştie cum să facă lucrurile astea", a spus Churchill.[32] „Eu nu."

Doi proiecţionişti s-au alăturat anturajului săptămânal de la Chequers.

Capitolul 54. Risipitorul

Ca şi cum războiul nu ar fi fost deja o mare încercare, căsnicia Pamelei cu Randolph era din ce

în ce mai fragilă: facturile neachitate se acumulau, iar pasiunea lui pentru jocuri de noroc și băutură nu se domolise. Lua cina frecvent la club, White's pe numele lui, și în diverse restaurante preferate de tinerii și bogații Londrei, grăbindu-se să achite nota, chiar dacă tovarășii săi erau mult mai bogați decât el. Cumpăra cămăși și costume făcute la comandă. Pamela l-a implorat pe Churchill să o ajute. El a consimțit să acopere datoriile cuplului, însă cu condiția să nu se mai acumuleze alte facturi. „Da", l-a asigurat Pamela, „s-a încheiat cu asta."[1] Multe buticuri și magazine universale le permiteau însă clienților să cumpere lucruri pe credit, facturând la trei luni sau mai mult, provocând astfel un decalaj între momentul achiziționării și sosirea facturii trimestriale. „Atunci, Dumnezeule!" a spus Pamela. „Vor fi din ce în ce mai multe facturi."

Cheltuielile cuplului depășeau veniturile lui Randolph, chiar dacă, după standardele epocii, el câștiga o grămadă de bani. Din soldă, onorariile pentru cursuri, salariul de la Parlament și de la publicația *Evening Standard* a lui Beaverbrook, plus din alte surse de venit primea în total 30 000 de lire pe an, sau 120 000 de dolari (după inflație, incredibil, aproximativ 1,92 milioane de dolari în banii de azi). Doar Beaverbrook îi plătea 1 560 de lire pe cin, sau 6 240 de dolari (aproximativ 99 840 de dolari azi). Nu era suficient, iar creditorii lui își pierdeau răbdarea. Într-una din zile, pe când se afla la cumpărături în Harrods, magazinul universal de lux din Knightsbridge, în Londra, Pamela a aflat, spre marea sa umilință, că avea creditul anulat. Acest lucru a fost, spunea ea, „îngrozitor pentru

A ieșit din magazin plângând. Când a ajuns înapoi în Downing Street numărul 10, i-a povestit totul lui Clementine, care își cunoștea prea bine fiul. Firea lui risipitoare era o meteahnă mai veche. Pe când Randolph avea 20 de ani, Churchill îi scrisese, somându-l să-și achite datoriile și să rezolve un

conflict pe care îl avea cu banca. „În loc să faci asta”, i-a spus Churchill, „am impresia că tu cheltui fiecare bănuț câștigat, și asta în cel mai nesăbuit mod, intrând mereu în necazuri și, în cele din urmă, în incidente și situații umilitoare.”[3]

Tendința lui Randolph de a-i insulta pe alții și de a provoca scandal era, de asemenea, o sursă persistentă de conflicte. După ce Churchill fusese el însuși ținta unei remarci deosebit de tăioase, i-a scris lui Randolph pentru a anula o cină în doi programată, „pentru că pur și simplu nu pot risca să-mi adresezi asemenea insulte și nu simt că vreau să te văd în momentul de față”.[4] Churchill obișnuia să-și ierte fiul, încheindu-și mereu scrisorile – chiar și pe aceasta – cu formula: „Al tău iubitor tată”.

Clementine nu era la fel de indulgentă. Relația ei cu Randolph fusese marcată de ostilitate încă din copilăria lui, fisură care doar s-a adâncit odată cu înaintarea în vârstă. La începutul căsniciei cu Pamela, în timpul unei perioade dificile, Clementine i-a oferit acesteia câteva sfaturi cruciale pentru relația cu Randolph: „Pleacă, pur și simplu, undeva pentru trei, patru zile, dar nu spune unde pleci. Doar pleacă. Lasă un bilețel că ai plecat.“ Clementine a spus că așa făcuse și ea cu Churchill, adăugând: „A fost foarte eficient“. Acum, auzind despre calvarul Pamelei de la Harrods, Clementine a arătat înțelegere. „A fost extrem de înțelegătoare și de bună, dar a fost și foarte neliniștită”, spunea Pamela.[5]

Clementine avea permanent o neliniște că Randolph va face într-o zi ceva deosebit de stânjenitor pentru tatăl lui, iar Pamela știa că această teamă era mai mult decât justificată. În special când Randolph bea. „Eu provin dintr-o familie care e total împotriva alcoolului”, spunea Pamela. „Tata nu a consumat deloc alcool. Mama poate mai bea un păhărel de lichior, dar atât. „ Viața alături de un băutor era înfiorătoare. De la alcool, aspectele deja neplăcute ale personalității lui

Randolph se amplificau. Se lua la harţă cu oricine se întâmpla să se afle prin preajmă, fie că era vorba de Pamela, de prieteni sau de gazde. Erau seri în care se ridica de la masă furios şi pleca. „Nu ştiam niciodată dacă să rămân sau să mă duc după el, toată situaţia asta fiind foarte traumatizantă şi tristă", spunea Pamela.

Curând, ea ştia că trebuia să facă faţă singură facturilor. În octombrie, Randolph s-a transferat de la Regimentul 4 Husari ai reginei la o nouă unitate de comando, formată de un membru al clubului său. S-a aşteptat ca Regimentul 4 să se opună, dar, spre marea-i mâhnire, nu a fost aşa. Colegii ofiţeri doar s-au bucurat să-l vadă dus. După cum îşi amintea un văr ceva mai târziu: „Ce şoc trebuie să fi fost să afle că ceilalţi ofiţeri îl detestau, că se săturaseră până peste cap de criticile lui răutăcioase şi că abia aşteptau să-şi găsească o slujbă în altă parte".[6]

Randolph a plecat în Scoţia la mijlocul lui octombrie şi a început instrucţia de comando. Pamela nu a vrut să rămână la Chequers singură, la mila lui Churchill, sperând să găsească o locuinţă convenabilă undeva, unde ea, Randolph şi Winston Junior să poată fi o familie. Brendan Bracken, omul de nădejde al lui Churchill, i-a găsit o veche casă parohială în Hitchin, Hertfordshire, la vreo 48 de kilometri nord de Londra, pe care o putea închiria doar pentru 52 de lire pe an. Pentru a reduce costurile, ea a invitat-o pe sora mai mare a lui Randolph, Diana, şi pe copiii acesteia să locuiască şi ei acolo, aducând-o, de asemenea, pe guvernanta ei din copilărie, dădaca Hali, ca să o ajute cu bebeluşul. Pamela i-a scris soţului ei cu puţin timp înainte de plecarea lui: „Of! Randy, totul cir fi atât de frumos dacă ai fi şi tu cu noi tot timpul."[7] Era extrem de bucuroasă că avea, în sfârşit, casa ei, abia aşteptând să se mute acolo. „O, iubitule, nu-i aşa că este palpitant – propria noastră familie – gata cu locuitul în casele altora."

Casa necesita reparaţii, pe care războiul le tot

întrerupea. Omul care trebuia să-i monteze perdelele dispăruse înainte să-şi fi terminat treaba. Telefonul lui era mort, iar Pamela a presupus că îi fusese bombardată casa din Londra. Un tâmplar angajat să facă dulapuri a plecat pentru că primise o slujbă la stat. Promisese să găsească un înlocuitor care să termine treaba, dar avea îndoieli că acesta avea să facă rost măcar de lemnul necesar, o marfă greu de găsit din cauza războiului.

Casa avea nouă dormitoare, care s-au umplut curând. Locuiau acolo dădaca, Diana şi familia ei, o menajeră, câţiva alţi angajaţi şi, desigur, nu după multă vreme, Pamela şi bebeluşul, pe care ea îl alinta uneori „Gogoşică", alteori „Bebe P.M.^^". În plus, secretara lui Randolph, Miss Buck, îşi invitase vecinii să locuiască în casa parohială după ce căminul acestora fusese bombardat. „Este un lucru foarte bun din punctul nostru de vedere", scria ulterior Pamela într-o scrisoare către Randolph, „căci autorităţile locale au încercat ieri să ne repartizeze 20 de copii, iar Miss Buck a putut să spună că avem casa plină."[8]

Totuşi Pamela nu se simţea în largul ei departe de casă. „Mi-aş dori să mă pot duce acolo să văd ce se petrece", îi spunea ea lui Randolph. „Sunt încântată că adăpostim evacuaţi, căci pot face atât de puţine pentru a ajuta oamenii în starea mea actuală, dar mi-ar plăcea să administrez eu totul şi sper, în taină, să nu ne murdărească frumoasa noastră casă."

Pe cât de mică era chiria, pe atât de mult costa să facă locuibilă casa. Doar costul perdelelor era estimat la 162 de lire, 10 000 de dolari azi. Din fericire, Clementine a fost de acord să acopere toată valoarea. Presiunile financiare creşteau. „Te rog, iubitule, plăteşte telefonul", îi scria Pamela lui Randolph.[9]

Cheltuielile lui pe timpul şederii în Scoţia au devenit de asemenea o grijă. Locuia şi se instruia cu membrii foarte bogaţi ai clubului său, White's, care alcătuiseră împreună unitatea de comando, şi în

asta consta pericolul. „Iubitule", scria Pamela, „știu că este dificil acum, că trăiești alături de atâția oameni bogați, dar te rog încearcă să mai reduci un pic din cheltuielile pe capricii etc. Nu uita că Bebe Winston și cu mine suntem gata să flămânzim pentru tine, dar am prefera să nu o facem."[10]

În seara zilei de luni, 14 octombrie 1940, în timp ce Churchill lua cina alături de invitații săi în proaspăt fortificatele Garden Rooms din Downing Street numărul 10, o bombă a căzut atât de aproape de clădire, încât s-au spart geamurile, iar bucătăria și salonul au fost distruse. La scurtă vreme după bombardament, Clementine scria într- o epistolă adresată lui Violet Carter: „Nu avem gaz și nici apă caldă și gătim pe o sobă cu petrol. Dar, așa cum i-a strigat un bărbat lui Winston aseară din întuneric: «E o viață măreață, dacă nu ne înmuiem!»„[11]

În aceeași noapte în care Downing Street numărul 10 fusese lovită, bombele au provocat daune majore la clădirea Trezoreriei din apropiere, iar o lovitură în plin a distrus Carlton Club, popular în rândul membrilor de seamă ai guvernului lui Churchill, unii dintre ei aflându-se în sala de mese la momentul exploziei. Harold Nicolson a obținut o relatare detaliată de la unul dintre clienți, viitorul prim-ministru Harold Macmillan. „Au auzit bomba căzând cu un șuierat și s-au adăpostit din instinct", nota Nicolson în jurnalul lui în ziua de 15 octombrie.[12] „S-a auzit un zgomot puternic, luminile principale s-au stins și tot locul s-a umplut de miros de explozibil și de praf de moloz. Veiozele de pe mese au rămas aprinse, licărind vag în ceața densă ce învăluise totul, acoperind părul și sprâncenele cu un strat gros de praf." Erau aproximativ 120 de oameni în club când a explodat bomba, însă nici unul nu a fost rănit grav. „Salvați ca prin miracol", scria Nicolson.

Cu sediul guvernului britanic aparent în bătaia focului inamic, prudența a dictat o nouă retragere la Chequers. Automobile și secretare au fost adunate

laolaltă. Convoiul obişnuit a pornit la drum, înaintând cu greu pe străzile pline de moloz. După vreo zece kilometri, Churchill a întrebat brusc: „Unde este Nelson?", referindu-se, desigur, la motan.[13]

Nelson nu era în acea maşină şi, aparent, nici în celelalte vehicule.

Churchill i-a ordonat şoferului să se întoarcă la numărul 10. Acolo, o secretară a încolţit motanul speriat şi l-a prins sub un coş de gunoi.

Acum, că Nelson era în siguranţă la bord, convoiul şi-a reluat călătoria.

La Londra, în seara sâmbetei următoare, 19 octombrie, John Colville a trăit în direct aparent noua obsesie a Luftwaffe, bombardarea Whitehall.[14] După ce a cinat acasă, Colville s-a întors la birou, într-o maşină pe care armata o pusese de curând la dispoziţia personalului lui Churchill. În faţa lui, cerul era acoperit de o strălucitoare lumină portocalie. Colville i-a cerut şoferului să o ia pe Embankment, de-a lungul Tamisei, văzând astfel că un depozit de pe celălalt mal era cuprins de flăcări, nu departe de clădirea consiliului local, imensul escarpament edwardian ce găzduia administraţia locală a Londrei.

Colville a înţeles imediat că incendiul va servi drept reper pentru bombardiere. Şoferul lui s-a îndreptat către Downing Street în mare viteză. Maşina a intrat la Whitehall exact când o bombă a explodat peste clădirea Amiralităţii, orientată către Horse Guards Parade.

Şoferul a oprit maşina lângă intrare, într-un pasaj ce ducea la clădirea Trezoreriei. Colville a sărit din maşină şi s-a îndreptat către numărul 10 pe jos. Câteva clipe mai târziu, bombe incendiare au început să cadă peste tot în jurul lui. S-a aruncat la pământ şi acolo a încremenit.

Acoperişul clădirii Ministerului de Externe a fost cuprins de flăcări. Două incendiare au căzut în clădirea deja grav afectată a Trezoreriei. Altele au căzut în câmp

Cu inima bătându-i nebuneşte, Colville a luat-o la fugă spre numărul 10 şi a intrat pe ieşirea de urgenţă. Şi-a petrecut seara în sufrageria fortificată a lui Churchill de la subsol. Noaptea a fost liniştită în rest, tulburată doar de un ventilator electric care scotea un sunet care lui Colville i se părea că sună exact ca un avion german.

în timp ce Colville se ferea de incendiare la Whitehall, Churchill se afla la Chequers, abătut. El şi „Mopsul" Ismay stăteau singuri în Salonul Hawtrey, amândoi tăcuţi. Ismay se afla adesea în acest rol, servind drept prezenţă tăcută, gata să-şi ofere sfatul şi opiniile, dacă erau cerute, să-l asculte pe Churchill exersând idei şi fraze pentru viitoarele discursuri sau pur şi simplu să-i ţină companie

Churchill părea obosit şi, în mod evident, cufundat în gânduri. Episodul Dakar îl apăsa. Când aveau de gând francezii să treacă la luptă? în altă parte, submarinele pricinuiau pierderi grele, nave şi vieţi oameneşti, opt vase fiind scufundate numai în ziua precedentă şi încă zece în acea zi. Iar ciclul continuu de alarme aeriene şi de bombardamente, cu tot haosul pe care îl provocau, toate păreau a-l fi slăbit de data asta.

Era greu pentru Ismay să-l vadă pe Churchill atât de istovit, însă, aşa cum îşi amintea ulterior, el văzuse şi o parte bună a situaţiei: poate că, în sfârşit, doar în acea noapte, Churchill avea să se ducă la culcare devreme, dându-i astfel ocazia şi lui Ismay să facă la fel.

Dar Churchill a sărit brusc în picioare. „Cred c-o pot face!", a spus el.[15] Şi brusc, toată oboseala a părut să se spulbere. Luminile s-au aprins. Au sunat clopoţeii. Au fost convocate secretare.

Prim-ministru (n.tr.)

CAPITOLUL 55. WASHINGTON ŞI BERLIN

în America, alegerile prezidenţiale luau o turnură

urâtă. Strategii republicani l-au convins pe Willkie că era mult prea gentleman, că singurul mod prin care putea crește în sondaje era să facă din război tema centrală; trebuia să-l prezinte pe Roosevelt drept partizan al războiului și pe el însuși drept izolaționist. Willkie a acceptat cu reținere, dar s-a apucat de treabă cu entuziasm, ducând o campanie menită să răspândească frica în toată America. Dacă Roosevelt era ales, avertiza el, tinerii țării aveau să plece spre Europa în decurs de cinci luni. Poziția în sondaje s-a îmbunătățit imediat.

În toiul acestor evenimente, pe 29 octombrie, cu doar o săptămână înainte de ziua alegerilor, Roosevelt a prezidat o ceremonie la care a fost tras primul număr câștigător al noului proiect. Dată fiind înclinația Americii către izolaționism, a fost o acțiune riscantă, chiar dacă Willkie susținea și el serviciul militar selectiv ca un pas important în îmbunătățirea capacității de apărare a Americii. Într-o transmisiune din acea seară, Roosevelt și-a ales cu grijă cuvintele, evitând în totalitate „încorporare" și „recrutare", folosind în schimb termenul mai neutru, cu rezonanță istorică, „chemare".

Altminteri însă, Willkie renunțase la orice reținer. O emisiune republicană adresată mamelor din America spunea: „Când băiatul tău va muri pe un câmp de luptă din Europa – sau poate din *Martinique*" – un bastion francez aparținând de Vichy – „și va striga «Mamă! Mamă!» – nu da vina pe Franklin D. Roosevelt că ți-a trimis băiatul la război – dă vina PE TINE ÎNSĂȚI, pentru că TU l-ai trimis pe Franklin D. Roosevelt înapoi la Casa Albă!"[1]

Creșerea neașteptată a lui Willkie în sondaje l-a determinat pe Roosevelt să reacționeze cu o declarare fermă a propriei dorințe de a evita războiul. „Am mai spus asta și înainte", spunea el în fața publicului din Boston, „dar am s-o spun la nesfârșit: fiii voștri nu vor fi trimiși în nici un război străin."[2] Platforma oficială a democraților adăugase fraza „cu excepția cazului în care vom fi atacați", dar

el renunţa la ea acum, o omisiune menită cu siguranţă pentru a obţine votul izolaţioniştilor. întrebat despre acest lucru de unul dintre autorii discursului, preşedintele a răspuns pe un ton iritat: „Bineînţeles că vom lupta dacă vom fi atacaţi. Dacă cineva ne atacă, atunci nu mai este vorba de un război străin, nu? Sau ei vor de la mine garanţia că trupele noastre vor fi trimise în luptă doar în situaţia unui nou război civil?"

Rezultatele ultimei serii de „sondaje preliminare" pentru 1940, realizate de Gallup în perioada 26-31 octombrie şi publicate cu o zi înainte de alegeri, îl arătau pe Roosevelt în faţa lui Willkie cu doar patru procente, de la 12 procente la începutul lunii.

La Berlin, Luftwaffe se pregătea să execute o nouă schimbare de strategie dispusă de comandantul Hermann Goring, schimbare menită să includă un segment şi mai mare al populaţiei civile în ţintele bombardamentelor.

Cu o lună înainte, după analizarea eşecului Luftwaffe de a-l supune pe Churchill, Hitler amânase Operaţiunea Leul de Mare fără stabilirea unei date viitoare, deşi avea în gând revenirea la idee în primăvară. El şi comandanţii săi nu se împăcaseră niciodată prea bine cu perspectiva unui asemenea asalt. Dacă prea iubita Luftwaffe a lui Goring ar fi dobândit superioritate aeriană asupra insulelor britanice aşa cum promisese, invazia ar fi putut să pară o perspectivă mai atrăgătoare, însă cum RAF continuau să deţină controlul aerian, ar fi fost riscantă.

Rezistenţa Angliei ridica o perspectivă neplăcută pentru Hitler. Atâta vreme cât Churchill rămânea neclintit, intervenţia Statelor Unite de partea Angliei părea tot mai probabilă. Hitler considera înţelegerea lui Churchill în privinţa distrugătoarelor drept dovada legăturii tot mai strânse între cele două ţări. însă se temea de ceva şi mai rău: că, odată ce America intra în război, Roosevelt şi Churchill aveau să caute apoi

o alianță cu Stalin, care dovedise un apetit clar pentru expansiune și își consolida rapid forțele militare. Deși Germania și Rusia semnaseră un pact de neagresiune în 1939, Hitler nu-și făcea deloc iluzii că Stalin l-ar fi onorat. O alianță între Anglia, America și Rusia ar fi creat, spunea Hitler, „o situație foarte dificilă pentru Germania”.[3]

Soluția, așa cum o vedea el, era eliminarea Rusiei din ecuație, el protejându-și astfel flancul de est. Războiul cu Rusia promitea, de asemenea, să-i împlinească mai vechiul său imperativ, expus încă în anii 1920, de a zdrobi bolșevismul și de a obține „spațiu vital“, mult prețuitul său *Lebensraum.*

Generalii lui continuau să fie îngrijorați de pericolele unui război pe două fronturi, evitarea acestuia fiind dintotdeauna un principiu de bază în gândirea strategică a lui Hitler. Acum însă el părea să renunțe la propriile îndoieli. În comparație cu invadarea Angliei prin traversarea Canalului, un război împotriva Rusiei părea simplu, genul de campanie la care forțele sale se dovediseră până atunci deosebit de competente. Cele mai grele dintre bătălii aveau să se termine într-o lună și jumătate, anticipa el, subliniind însă că atacul asupra Rusiei trebuia să înceapă curând. Cu cât îl amâna mai mult, cu atât Stalin avea mai mult pentru a-și consolida forțele.

Între timp, pentru a-l împiedica pe Churchill să se implice, el i-a ordonat lui Goring să facă progrese în campania aeriană. „Lucrul decisiv”, i-a spus, „este continuarea neîncetată a atacurilor aeriene.“[4] Avea încă speranța că Luftwaffe își va îndeplini în cele din urmă promisiunile, determinându-l pe Churchill să vrea pacea.

Goring a gândit un nou plan. Avea să continue bombardarea Londrei însă și a altor centre urbane, cu intenția de a le distruge și, făcând asta, de a zdrobi, în sfârșit, rezistența Angliei. A ales el însuși țintele și numele de cod al primului atac, „Sonata Lunii”, după cunoscuta lucrare pentru pian a lui

Beethoven.

Ceea ce se pregătea el să lanseze acum era un raid pe care RAF, într-un raport ulterior, aveau să-l descrie drept o piatră de hotar în istoria războiului aerian. „Pentru prima oară", scria raportul, „forța aeriană a fost folosită masiv împotriva unui oraș de mici [dimensiuni] cu scopul de a-l distruge complet."[5]

CAPITOLUL 56. DISCURSUL BROSCOIULUI

La Chequers, în ciuda orei târzii, Churchill a început să dicteze imediat. Planul său: să se adreseze direct publicului francez, atât în engleză, cât și în franceză, într-o transmisiune din studioul de știri al postului de radio BBC de la birourile Cabinetului de Război din Londra. Neliniștit de posibilitatea ca guvernul de la Vichy, aflat în fruntea Franței neocupate, și-ar fi putut uni oficial forțele armate cu cele ale Germaniei, Churchill spera să poată asigura poporul francez de pretutindeni, inclusiv din coloniile franceze, că Anglia era întru totul de partea lor și să-l poată îndemna la fapte de rezistență. Deocamdată, spre marea lui frustrare, nu avea altceva de oferit. Își propusese să scrie chiar el varianta în franceză.

A început să dicteze rar, fără notițe. „Mopsul" Ismay a rămas cu el, întrucât speranța lui de a merge mai devreme la culcare fusese spulberată. Churchill a vorbit două ore, până în zorii dimineții de duminică. L-a anunțat pe ministrul informațiilor că avea de gând să realizeze transmisiunea noaptea următoare, luni, 21 octombrie, urmând să vorbească în total 20 de minute – zece în franceză, zece în engleză. „Faceți toate aranjamentele care se impun", a dispus el.

Luni, aflat încă la Chequers, a continuat să lucreze la discurs, intenționând încă să redacteze el însuși versiunea franceză, dar constatând că mergea mai greu decât îl făcuse orgoliul lui să creadă. Ministrul

informațiilor a trimis la Chequers un tânăr angajat cu competențe academice în limba franceză pentru a traduce textul, însă tânărul nu a reușit să facă nici un progres. A fost „terifiat", conform spuselor lui John Peck, secretarul privat de serviciu la Chequers în acea zi. Presupusul traducător s-a trezit față în față cu un prim-ministru care se răzgândise din nou, încercând să-și elaboreze propria ciornă în franceză, hotărât să reușească. Tânărul a fost trimis înapoi la Londra.

Ministrul a trimis un nou traducător, pe Michel Saint- Denis, „un francez fermecător, de nădejde, cu adevărat bilingv... descoperit la BBC", conform lui Peck.[1] Churchill a recunoscut cunoștințele evidente ide acestuia și a cedat.

Churchill începuse deja să se refere la text ca fiind „discursul broscoiului", „broscoi" fiind o nefericită poreclă dată francezilor.[2] Discursul era destul de important încât Churchill l-a exersat. În mod obișnuit, așa ceva ar fi scos la iveală latura lui de copil încăpățânat, însă Saint-Denis, spre ușurarea lui, a dat peste un prim- ministru tolerant și deosebit de obedient. Churchill avea probleme cu anumite detalii lingvistice franceze, îndeosebi cu graseierea, însă Saint-Denis l-a descoperit ca fiind un elev ambițios, amintindu-și ulterior: „Savura aroma unor cuvinte, de parcă ar fi gustat fructe".[3]

Churchill și Saint-Denis au pornit spre Londra. Discursul era acum programat pentru ora 21:00 în acea seară. Aceasta fiind ora obișnuită de știri a postului BBC, Churchill avea garantată o audiență extinsă în Anglia și în Franța, ba chiar și în Germania, prin intermediul anumitor posturi de radio ilegale.

Un raid aerian era în plină desfășurare când Churchill, îmbrăcat în salopeta lui albastră, a părăsit Downing Street numărul 10, îndreptându-se către Cabinetul de Război, urmat de diverși membri ai personalului și de Saint-Denis. De obicei, era o

plimbare plăcută, însă Luftwaffe părea că luase din nou în vizor clădirile guvernamentale. Luminile proiectoarelor tăiau cerul, luminând dărele de condensare lăsate în urmă de bombardiere. Artileria antiaeriană bubuia zgomotos, uneori cu o singură detonare, alteori cu o succesiune rapidă, de două runde pe secundă. Obuzele explodau mult deasupra pământului, o ploaie de aşchii de oţel revărsându-se peste străzi cu un şuierat înfiorător. Churchill a pornit cu pas grăbit. Traducătorul lui a trebuit să fugă pentru a ţine pasul cu el.

în studioul de transmisie al BBC, Churchill s-a instalat pentru a-şi începe discursul. încăperea era înghesuită, cu un singur fotoliu, un pupitru şi un microfon.

Traducătorul, Saint-Denis, urma să-l prezinte ascultătorilor, dar şi-a dat seama că nu avea pe ce să stea.

„Pe genunchii mei", a spus Churchill, lăsându-se pe spate şi bătându-se cu palma pe picior.[4]

Saint-Denis scria: „Mi-am strecurat un picior între ale lui şi în secunda următoare m-am aşezat parţial pe braţul fotoliului şi parţial pe genunchiul lui".

„Francezi!", a început Churchill.[5] „Timp de mai bine de 30 de ani de pace şi război am păşit alături de voi şi păşesc în continuare pe acelaşi drum." Marea Britanie era şi ea sub asediu, a spus el, referindu-se la raidurile aeriene nocturne. Şi-a asigurat auditoriul că „poporul nostru rezistă neclintit. Forţele noastre aeriene au rămas dârze pe poziţie. Aşteptăm mult promisa invazie. La fel o aşteaptă şi peştii."

Ce a urmat a fost o rugăminte pentru francezi să prindă curaj şi să nu înrăutăţească lucrurile împiedicând lupta Marii Britanii – cu referire clară la Dakar. Hitler era adevăratul inamic, a subliniat Churchill: „Acest om malefic, acest monstru ce transmite numai ură şi distrugere, este hotărât să nu se mulţumească până nu distruge complet naţia franceză şi întreaga sa viaţă şi viitorul".

Churchill a îndemnat la rezistență, inclusiv în interiorul „așa-numitei Franțe neocupate”, o altă referire la teritoriul administrat de guvernul de la Vichy.

„Francezi!”, a declamat el. „Redobândiți-vă curajul înainte de a fi prea târziu! „

El a promis că, împreună cu Imperiul Britanic, nu vor ceda până când Hitler nu va fi înfrânt. „Noapte bună, vă spun acum“, a încheiat el. „Dormiți pentru a vă reface forțele pentru mâine dimineață. Pentru că dimineața va

La Chequers, Mary a ascultat discursul deosebit de mândră. „În seara asta, Papa a vorbit Franței“, scria ea în jurnal.[6] „Atât de deschis — atât de încurajator —, atât de nobil și de emoționant.

Sper ca vocea lui să fi ajuns la mulți dintre ei și ca forța și amploarea ei să le fi adus o nouă speranță și credință.” S-a simțit atât de impresionată, încât a inclus în consemnarea ei refrenul din „La Marseillaise”, în franceză, care începe astfel: *„Aux armes, citoyens…”* (La arme, cetățeni!)

„Dragă Franță”, încheia ea, „atât de măreață și de glorioasă, fii demnă de cel mai nobil cântec al tău și de acest drept pentru care ai sângerat de două ori – Libertatea.“

La sediul Cabinetului de Război s-a așternut liniștea după încheierea transmisiunii. „Toți erau încremeniți“, îmi amintea Saint-Denis. „Eram toți profund mișcați. Apoi Churchill s-a ridicat în picioare, cu ochii plini de lacrimi.“

„Astă-seară am făcut istorie“, a spus Churchill.

O săptămână mai târziu, la Berlin, Goebbels și-a început ședința de dimineață deplângând faptul că publicul german părea să asculte BBC „într-o proporție din ce în ce

El a ordonat „pedepse grele pentru infractorii care ascultau radioul”, spunându-le locotenenților săi din propagandă că „fiecărui german trebuie să-i fie

foarte limpede că ascultarea acestor transmisiuni reprezintă un act de sabotaj grav".[7]

Întâmplarea face că, potrivit unui raport RAF care rezuma informaţii culese de la piloţi Luftwaffe luaţi prizonieri, această ordonanţă, „pe termen lung, a avut exact efectul opus celui intenţionat, generând un impuls irezistibil de a le asculta".[8]

CAPITOLUL 57.
OVIPOZITORUL

Noaptea alegerilor, 5 noiembrie, a fost tensionată de ambele părţi cile Atlanticului. Primele rezultate provizorii, furnizate lui Roosevelt la reşedinţa lui din Hyde Park, New York, arătau că Willkie se descurca mai bine decât s- ar fi aşteptat. Însă la ora 23:00, a devenit limpede că Roosevelt va câştiga. „Arată bine", a spus mulţimii adunate pe peluza lui.[1] Ultima numărătoare a arătat că el câştigase votul popular cu mai puţin de zece procente. În colegiul electoral însă dobândise o victorie răsunătoare: 449 la 82.

Vestea i-a bucurat pe toţi cei de la Whitehall. „Este cel mai bun lucru care ni s-a întâmplat de la izbucnirea războiului", scria Harold Nicolson.[2] „Îi mulţumesc Domnului." Auzind rezultatele, spunea: „Inima mi-a sărit ca un tânăr somon". Serviciul Intern de Informaţii a raportat că, în toată Anglia şi Ţara Galilor, rezultatul „a fost primit cu o satisfacţie copleşitoare".

La Chequers, Mary Churchill, scria: „Glorv hallelujah!!"[3]

Acum, că Roosevelt fusese reales, sperata răsplată – intrarea Americii în război ca partener deplin – părea mai puţin îndepărtată.

Churchill avea nevoie de ajutor mai mult ca oricând. Finanţele îl informaseră deja că Marea Britanie va rămâne în curând fără bani pentru plata armelor, a alimentelor şi pentru alte ajutoare de care avea nevoie pentru a supravieţui.

Churchill i-a transmis felicitările sale lui Roosevelt

într-o telegramă bombastică, plină de înfloriturí, în care mărturisea că se rugase pentru victoria lui şi că era recunoscător pentru rezultat. „Asta nu înseamnă", scria el, „că îmi doresc ori caut ceva mai mult decât interpretarea deplină, justă şi neatârnată a minţii dumneavoastră asupra problemelor lumii aflate acum în joc, această lume în care cele două naţii ale noastre trebuie să-şi îndeplinească atribuţiile ce le revin."[4] El afirma că aştepta doar cu nerăbdare să poată face schimb de păreri despre războiu. „Sunt în mişcare lucruri de care lumea îşi va aminti atât timp cât se va vorbi limba engleză în orice colţ al globului şi, exprimându-mi uşurarea pe care o simt pentru faptul că poporul Statelor Unite v-a pus încă o dată pe umeri aceste poveri, trebuie să-mi declar convingerea că luminile după care ne conducem ne vor purta pe toţi în siguranţă la

Roosevelt nici nu a luat în seamă telegrama, nici nu i-a răspuns.

Acest lucru l-a înfuriat şi îngrijorat pe Churchill, deşi a ezitat să ia măsuri în acest sens. În cele din urmă, după aproape trei săptămâni, i-a telegrafiat ambasadorului său la Washington, lordul Lothian, şi, cu prudenţa unui petiţionar umil, a ridicat discret problema: „V-aş ruga să aveţi amabilitatea să aflaţi pentru mine, în cel mai discret mod cu putinţă, dacă [domnul] preşedinte a primit telegrama mea personală de felicitare cu ocazia realegerii", scria el.[5] „Poate a fost rătăcită printre celelalte mesaje de felicitare. Dacă nu, mă întreb dacă o fi fost ceva în conţinutul ei care să fi provocat vreo ofensă ori să fi fost stânjenitor de primit."

Apoi a adăugat: „Sfatul dumneavoastră este binevenit".

Proful, cel puţin, a venit cu nişte veşti bune. În minuta din 1 noiembrie 1940 adresată lui Churchill, el a raportat că minele lui aeriene făcuseră, în sfârşit, o victimă, asta în timpul primului test operaţional cu minele paraşutate lansate de

aparatele de zbor ale RAF în fața bombardierelor Luftwaffe.

Radarul urmărise bombardierul german până la perdeaua de paraşute, punct în care acesta dispăruse de pe radar „fără să mai reapară". Lindemann a considerat-o o dovadă a succesului.

El a observat însă că existase o defecțiune a aparatului prin care fuseseră lansate minele, botezat de Lindemann „ovipozitor", termenul împrumutat din biologie pentru organul cu ajutorul căruia insectele sau peştii îşi depun ouăle în mediul în care se vor dezvolta. Defecțiunea făcuse ca una dintre mine să explodeze lângă fuzelajul avionului RAF care o lansase, eveniment care, mai mult ca sigur, generase un anumit grad de consternare în rândul echipajului, dar care nu provocase în rest „vreo daună

Cu toate acestea, Proful era îngrijorat de modul în care evenimentul avea să afecteze părerea şi aşa preconceputã despre armă a Ministerului Aerului, dorind o nouă asigurare din partea lui Churchill privind susținerea sa. El scria: „Am convingerea că acest incident puțin probabil nu va prejudicia continuarea imediată a acestor teste care par să fi avut un început atât de favorabil după atâția ani".[6]

încrederea lui Churchill în armă şi în Prof a rămas neclintită.

între timp, Proful părea hotărât să continue să irite Ministerul Aerului. La sfârşitul lui octombrie, i-a scris lui Churchill despre un lucru care devenise una dintre obsesiile lui: sistemul de dirijare prin fascicul de raze al germanilor. Proful considera vitală pentru apărarea Angliei dezvoltarea de contramăsuri electronice pentru blocarea şi devierea fasciculelor, considerând că Ministerul Aerului era foarte lent în dezvoltarea şi implementarea tehnologiilor necesare. El i s-a plâns lui Churchill.

Recurgând din nou la „ştafeta puterii", Churchill s-a ocupat imediat de problemă, trimițând minuta

Profului lui Charles Portal, comandantul statului-major al aviației, care a răspuns cu un raport asupra tuturor măsurilor luate până atunci, inclusiv dezvoltarea dispozitivelor de bruiaj și incendierea unor ținte false de-a lungul traiectoriei fasciculelor pentru a-i deruta pe piloții germani în lansarea bombelor. Aceste incendii se numeau „Starfish" („stea-de- mare"), după felul în care se vedeau de la înălțime pe timpul nopții, și se dovedeau eficiente, judecând după numărul de bombe care cădeau pe câmpurile goale din apropierea incendiilor. Într-un caz notabil, o astfel de incendiere de lângă orașul Portsmouth a atras 170 de bombe brizante și 32 de mine parașutate.

Vădit iritat, dar neuitând de relațiile speciale ale Profului cu prim-ministrul, Portal a scris: „Profesorul Lindemann sugerează în minuta dumnealui că nu zorim contramăsurile radio pentru sistemul german de dirijare prin fascicul de raze atât de repede pe cât am putea. Pot să vă asigur că nu așa stau lucrurile." Efortul, scria Portal, „are cea mai mare prioritate".[7]

Proful i-a dat de asemenea suplimentar de lucru „Mopsului" Ismay, care, ca șef de stat-major cil armatei în echipa lui Churchill, era deja ocupat până peste cap, părând să resimtă stresul. Și acest nou atac se referea tot la sistemul de dirijare prin fascicul.

În noaptea de 6 noiembrie, un bombardier aparținând unității secrete KGr 100 a Luftwaffe, considerat expert în zborurile pe traiectoria undelor, s-a prăbușit în mare lângă Bridport, pe malul englezesc al Canalului, aproape intact și foarte aproape de țărm. Un echipaj de salvare al marinei a vrut să scoată bombardierul când era încă ușor accesibil, însă oficiali ai armatei au susținut că este jurisdicția lor, „rezultatul fiind că armata nu a avut nici o tentativă de a-l salva, așa că aparatul de zbor a fost curând înghițit de apele mării", conform unui raport al Serviciilor de Informații ale RAF asupra incidentului, trimis lui Lindemann.[8] Proful s- a

asigurat că Churchill află despre dezastru. într-o notă cu raportul RAF atașat, el se lamenta: „Este mare păcat că neînțelegerile dintre servicii au dus la pierderea acestui aparat, care este primul de acest gen care ne pică în

Churchill i-a trimis prompt o minută lui Ismay despre această chestiune, spunând: „Te rog să faci propuneri pentru a ne asigura că pe viitor se vor lua măsuri imediate pentru a obține toate informațiile și tot echipamentul cu putință din avioanele germane care cad în această țară sau în apropierea coastei noastre și că aceste rare ocazii nu sunt risipite din cauza diferendelor interdepartamentale".[10]

Exact ce-i lipsea lui Ismay ca să-și încheie ziua. Ismay a transmis mesajul șefilor de stat-major, care au revizuit protocoalele existente referitoare la aparatele doborâte. Avionul fusese pierdut, i-a spus Ismay lui Churchill, „din cauza unei interpretări stupid de rigide a acestor ordine".[11] El l-a asigurat pe Churchill că erau pe cale să emită noi instrucțiuni și că protejarea avioanelor doborâte era de o importanță capitală. Nota, în încheiere, că echipamentul radio pe care RAF sperase atât de mult să-l recupereze din bombardier fusese în cele din urmă luat de ape din epavă, dar recuperat.

În tot acest schimb dur de corespondență se pierduse cu totul motivul pentru care acel avion se prăbușise de fapt.[12] Grație necontenitelor insistențe ale Profului și a ingenioaselor observații ale doctorului R.V. Jones, precum și a Unității 80 Contraacțiuni radio a RAF și a interogărilor iscusite ale piloților germani capturați, RAF știau acum de existența „Sistemului-X'' de navigație al Luftwaffe, îndeajuns pentru a construi aparate de transmisie, nume de cod „Bromides", pentru devierea fasciculelor germane. Primul astfel de aparat fusese instalat cu cinci zile înaintea zborului bombardierului german.

Echipajul bombardierului, efectuând un zbor de

noapte pe un cer acoperit de nori groşi, se aşteptase să recepţioneze fasciculul călăuzitor desemnat deasupra Canalului Bristol, între Anglia şi Ţara Galilor, după care să-l urmeze până la ţintă, o fabrică din Birmingham, însă nu au putut găsi semnalul. A continua drumul fără fascicul cu o vizibilitate atât de proastă ar fi fost o decizie imprudentă, aşa că pilotul a decis să schimbe planul şi să bombardeze în schimb şantierele navale din Bristol. El sperase că, dacă ar fi coborât sub plafonul de nori, ar fi găsit un reper vizual pentru a-şi restabili noul curs. însă plafonul de nori era foarte jos, iar vizibilitatea sub el era extrem de proastă din cauza întunericului şi a vremii. Pilotul Hans Lehmann şi-a dat seama că se rătăcise.

Curând însă transmisionistul lui a început să recepţioneze semnale puternice de la releul radio standard al Luftwaffe de la St. Malo, de pe coasta Bretaniei. Lehmann a decis să întoarcă şi să se folosească de acesta pentru a ajunge înapoi la bază. Când a ajuns la St. Malo, a transmis poziţia şi cursul pe care intenţiona să-l urmeze. Contrar practicii standard, nu a primit nici confirmare că mesajul lui fusese recepţionat şi nici obişnuitele instrucţiuni de aterizare.

Lehmann şi-a continuat zborul şi a început să coboare, sperând să vadă curând teren cunoscut dedesubt, dar nu a găsit decât apă. Presupunând că trecuse de aerodromul lui, a întors şi a încercat din nou. Combustibilul era deja pe sfârşite. Bombardierul lui era în aer, şi rătăcit de mai bine de opt ore. Lehmann a decis că singura opţiune acum era să aterizeze pe plaja de pe coasta franceză. Vizibilitatea era atât de proastă că a amerizat, în schimb, în apropierea ţărmului. El şi alţi doi membri ai echipajului au reuşit să ajungă pe uscat, însă al patrulea nu a mai apărut.

Lehmann a crezut că ajunsese în Franţa, poate în Golful Biscaya, când, de fapt, el coborâse cu avionul chiar lângă coasta din Dorset, în Anglia. Ceea ce el

crezuse a fi punctul de ghidaj de la St. Malo era, de fapt, un fascicul de mascare al RAF transmis de o stație de bruiaj din satul Templecombe, Somerset, Anglia, la 56 de kilometri de Bristol.

Lehmann și camarazii lui au fost capturați numaidecât și trimiși la un centru de interogare al RAF de lângă Londra, unde Serviciile de Informații ale Aviației au fost încântate să afle că erau membri ai misterioasei KGr 100.

CAPITOLUL 58. SURSA NOASTRĂ SPECIALĂ

Vremea în Anglia se înrăutățea. Furtunile răvășeau peisajul și agitau mările din jur, făcând o debarcare amfibie a trupelor germane să pară tot mai puțin probabilă. Frânturi de informații de la Bletchley Park – la care oficialii din Ministerul Aerului se refereau doar cu sintagma „sursa noastră specială" – sugerau că Hitler părea că ar fi amânat Operațiunea Leul de Mare. Și totuși Luftwaffe continua să lovească Londra în raidurile aeriene nocturne, acum părând să-și fi extins raza țintelor și în alte zone ale Angliei. În mod clar, se pregătea ceva nou, iar implicațiile erau îngrijorătoare. Londra se dovedise capabilă să facă față atacului nocturn, dar cum avea să se descurce restul țării, când tot mai mulți civili erau uciși ori răniți, iax casele le erau bombardate?

Detaliile noii campanii Luftwaffe începeau să se clarifice. Marți, 12 noiembrie, ofițerii de la informații au tras cu urechea în timp ce un pilot german recent capturat discuta cu un alt prizonier într-o încăpere cu microfoane ascunse. „El crede", au raportat ofițerii, „că în Londra au izbucnit revolte și că Palatul Buckingham a fost luat cu asalt, iar «Hermann»" – cu referire la comandantul Luftwaffe, Hermann Goring – „consideră că a sosit momentul psihologic pentru un raid colosal care va avea loc între 15 și 20 ale acestei luni, când e lună plină, orașele atacate fiind Coventry și Birmingham."

Scenariul descris de prizonier era înfiorător. Pentru

acest raid, Luftwaffe plănuia să folosească toate bombardierele disponibile şi toate fasciculele. Avioanele aveau să transporte 50 de kilograme de bombe. Prizonierul, conform raportului, a spus că bombardierele se concentrau pe distrugerea cartierelor muncitoreşti, unde se credea că populaţia era la un pas de revoltă.

Raportul atenţiona că noul prizonier se putea să nu fie foarte de încredere, recomandând ca spusele lui să fie tratate cu circumspecţie. Ceea ce determinase serviciile de informaţii să le transmită acum, menţiona raportul, fusese faptul că în după-amiaza aceea primiseră informaţii de la o sursă specială care indicau că germanii plănuiau „un raid gigantic", nume de cod Sonata Lunii. Sursa specială credea că ţinta nu era Coventry sau Birmingham, ci, mai degrabă, Londra. Atacul urma, probabil, să aibă loc peste trei zile, vineri, 15 noiembrie, când era lună plină, şi avea să implice 18 avioane germane, inclusiv bombardiere ale KGr 100, unitatea de elită, ale cărei bombe incendiare ar fi luminat şi mai bine ţintele. Un indiciu al importanţei deosebite a raidului era faptul că Goring însuşi plănuia să conducă operaţiunea.

Dacă toate acestea erau adevărate, atunci se contura posibilitatea unui masiv raid decisiv – „banchetul" aerian al lui Churchill – pe care oficialii apărării civile îl aşteptaseră şi de care se temuseră încă de la începutul războiului.

Ministerul Aerului a redactat un „scurt memorandum", în care oficialii şi-au exprimat părerile despre frânturile de informaţii cunoscute până în acel moment. Într-o consemnare marcată „STRICT SECRET", un comandant al RAF a scris că data exactă a raidului avea să fie probabil indicată de un zbor de după-amiază al bombardierelor de la KGr 100. Scopul lor avea să fie verificarea condiţiilor meteo de deasupra ţintei alese şi asigurarea că fasciculele erau poziţionate corect. El sugera că termenul „sonată" însuşi avea o semnificaţie. În

muzică, sonatele aveau în mod tradiţional o structură în trei părţi. Asta sugera că atacul ar fi putut avea loc în trei etape. Ţinta exactă nu era încă foarte clară, însă instrucţiunile interceptate indicau că Luftwaffe alesese patru posibile zone, printre ele şi Londra.

Informaţiile existente au fost considerate îndeajuns de solide ca oficialii din Ministerul Aerului să demareze planurile de răspuns. O contrareacţie intenţionată să toarne „apă rece" peste atacul german a început să se contureze. A primit numele de cod destul de potrivit de „Apă Rece". Un oficial a sugerat că cea mai bună reacţie, din punctul de vedere al publicului britanic, ar fi fost lansarea unui atac masiv al RAF împotriva unei ţinte din Germania. El a propus un „big bang" asupra unor ţinte de-a lungul râului Ruhr sau chiar asupra Berlinului, recomandând, de asemenea, ca bombele folosite să fie dotate cu versiunea RAF a „trâmbiţei lerihonului" a germanilor, pentru a face fiecare bombă să şuiere în cădere. „Fluierele", nota el, „au plecat deja către depozite şi nu ar trebui să fie vreo problemă în a fi montate pe bombele noastre de 113 şi 226 de kilograme pentru o ocazie de felul acesta. Dacă vrem ca acest big bang să aibă cel mai mare efect asupra moralului, atunci sugerăm să o facem."

Operaţiunea Apă Rece a cerut, de asemenea, noii escadrile RAF însărcinate cu măsuri de contraofensivă, Escadrila 80, formată în iulie, să facă tot posibilul pentru a perturba mănunchiul de fascicule emise de germani. Două bombardiere echipate special urmau să zboare de-a lungul unui fascicul-cheie emis din Cherbourg şi să bombardeze emiţătorul. Aveau să ştie că se aflau deasupra ţintei pentru că manevrele anterioare de recunoaştere electronică arătaseră că fasciculele dispăreau direct deasupra staţiilor de emisie. RAF se referea la acest spaţiu mort cu sintagmele „zona de linişte", „Întrerupătorul" şi, da, „conul de linişte".

Miercuri, la ora 19:00, serviciile de informaţii ale Aviaţiei le-au transmis comandanţilor RAF noi informaţii despre Sonata Lunii primite de la sursa specială, care confirmau că raidul urma să aibă, într-adevăr, trei părţi, deşi nu era clar dacă acestea erau trei faze într-o singură noapte sau în trei nopţi diferite. Sursa a oferit numele de cod pentru două dintre cele trei faze, primul fiind *Regenschirm,* sau „Umbrela", al doilea, *Mondschein Serenade,* sau „Serenadă sub clar de lună". Numele celei de-a treia nu se cunoştea încă. Unul dintre cei mai de seamă oficiali din Ministerul Aerului, William Sholto Douglas, comandant adjunct al statului-major al aviaţiei, se îndoia că germanii plănuiau un atac în trei nopţi diferite: „Cum ar putea până şi optimistul Boche să spere să aibă trei nopţi succesive cu vreme bună?"

În mod normal, veştile despre activităţile zilnice ale trupelor germane nu ajungeau la Churchill, însă cum se aştepta ca proporţiile acestui atac să fie foarte mari, joi, 14 noiembrie, Ministerul Aerului a pregătit un memorandum „STRICT SECRET" pentru prim-ministru. Acesta a fost pus în cutia galbenă specială destinată lui şi rezervată celor mai secrete mesaje.

După cum credea mai toată lumea, raidul nu avea să se întâmple decât în noaptea următoare, vineri, 15 noiembrie, care promitea să fie aproape perfectă pentru zbor, cu vreme rece, cer în mare parte senin şi cu lună plină ce avea să lumineze pământul aproape ca ziua.

Însă această presupunere era incorectă, după cum s-a dovedit curând.

Joi la amiază, Colville s-a dus la Westminster Abbey, unde urma să fie aprod la funeraliile fostului prim-ministru Neville Chamberlain, care murise cu o săptămână în urmă. Alături de Halifax, Churchill avea să fie unul dintre purtătorii sicriului. O bombă spulberase ferestrele capelei şi nu era căldură. Miniştrii ocupaseră toate locurile din streină. Toţi

erau îmbrăcaţi în paltoane şi purtau mănuşi, dar tot le era frig. Capela s-a umplut doar parţial, întrucât ora şi locul funeraliilor fuseseră ţinute secrete – o măsură de precauţie, nota Colville, „pentru că o bombă plasată la momentul oportun ar fi avut rezultate spectaculoase".

Privirea lui Colville s-a oprit asupra lui Duff Cooper, ministru al informaţiilor, care purta pe chip „o expresie de pură indiferenţă, aproape de dispreţ". Câţiva miniştri au intonat imnuri religioase. Nu au urlat sirene, nici un avion german nu a survolat zona.

Mai târziu în aceeaşi după-amiază, în Downing Street numărul 10, Churchill, poliţistul care îl însoţea, dactilografa şi restul echipajului obişnuit de la sfârşit de săptămână au traversat grădina din spate şi s-au urcat în maşini. Au pornit cu toţii pe drumul spre ţară, de data aceasta către Ditchley, reşedinţa lui Churchill când era lună plină.

Chiar înainte de plecare, secretarul privat de serviciu pentru acel sfârşit de săptămână, John Martin, i-a înmânat lui Churchill cutia galbenă care conţinea corespondenţa strict secretă şi s-a aşezat lângă el pe bancheta din spate. Automobilele au pornit în mare viteză, deplasându-se spre vest pe The Mail, trecând pe lângă Palatul Buckingham, apoi şi pe lângă Hyde Park, pe latura lui sudică. La câteva minute de la plecare, Churchill a deschis cutia galbenă şi a găsit în ea memorandumul secret datat în acea zi, care descria, în trei pagini cu scris mărunt, o operaţiune posibil iminentă a Luftwaffe cu nume de cod Sonata Lunii.

Raportul prezenta în detaliu ce aflaseră serviciile de informaţii şi felul în care RAF plănuiau să reacţioneze. Erau menţionate patru posibile zone ţintă, centrul Londrei şi regiunile din jurul capitalei fiind primele. Raportul afirma că Londra părea alegerea probabilă.

Urma apoi fraza cea mai tulburătoare a

memorandumului: „Va fi implicat întregul efectiv de bombardiere germane cu rază lungă de acțiune". În plus, raidul avea să fie coordonat – „credem noi" – de Hermann Göring în persoană. Informația „vine dintr-o sursă foarte sigură". Churchill știa, desigur, că această sursă trebuia să fie Bletchley Park.

Mult mai satisfăcătoare erau următoarele două pagini ale raportului, care detaliau planul de ofensivă al RAF, Operațiunea Apă Rece, afirmând că la nivelul Comandamentului Bombardierelor al RAF „se va aplica politica loviturâ pentru lovitură", bombardierele concentrându-se asupra unui singur oraș din Germania, poate Berlin, dar posibil München sau Essen, alegerea urmând a fi făcută în funcție de vreme.

În acest moment, Churchill și anturajul lui, aflați în drum spre Ditchley, dar încă în oraș, tocmai treceau pe lângă Grădinile Kensington. Churchill i-a ordonat șoferului să întoarcă. Secretarul Martin scria: „N-ar fi putut dormi liniștit la țară în vreme ce Londra ar fi fost sub un atac care se aștepta a fi deosebit de violent".

Automobilele s-au întors în mare viteză în Downing Street numărul 10. Aparenta amenințare era atât de gravă, încât Churchill le-a ordonat femeilor din echipa lui să plece înainte de căderea nopții, îndrumându-le să meargă fie acasă, fie în „Padoc", sediul fortificat de urgență din Dollis Hill. Le-a spus lui John Colville și altui secretar privat, John Peck, să petreacă noaptea în stația din Downing Street, un adăpost de lux construit de Consiliul pentru Transportul de Pasageri din Londra pe care Churchill îl ocupa ocazional, numindu-l „vizuina" lui. Colville nu a obiectat. El și Peck au cinat „cu alegreță", după cum mărturisea Colville, folosind un cuvânt pretențios însemnând „cu mare bucurie".[1] Printre proviziile de lux ale adăpostului se aflau caviar, trabucuri Havana, coniac din 1865 și, desigur, șampanie: Perrier- Jouét 1928.

Churchill s-a dus la sediul Cabinetului de Război în

aşteptarea raidului. Se pricepea la multe lucruri foarte bine, însă răbdarea nu era printre ele. Devenind nerăbdător, s-a urcat pe acoperişul clădirii Ministerului Aerului din apropiere ca să urmărească atacul, luându-l şi pe „Mopsul" Ismay cu el.[2]

Serviciile de informaţii ale Aviaţiei identificaseră, în sfârşit, ţinta. După-amiază, membrii unităţii RAF de contraacţiuni radio au detectat noi transmisii de fascicule de la emiţătoarele germane din Franţa. Transmisioniştii care ascultau comunicaţiile germanilor au interceptat mult aşteptatele rapoarte de recunoaştere ale Luftwaffe, cât şi mesaje de la un centru de control de la Versailles, de unde urma să fie coordonat raidul. Toate la un loc ofereau dovezi solide că Sonata Lunii urma să se declanşeze în acea noapte, 14 noiembrie, cu o zi mai devreme decât sugeraseră iniţial Serviciile de Informaţii.

La ora 18:17, aproximativ o oră după apus, primele bombardiere germane – 13 la număr – au traversat coasta de sud a Angliei, la Lyme Bay. Acestea erau bombardiere de la KGr 100, atât de pricepute la găsirea undelor radio şi la zborul de-a lungul lor. Acestea transportau peste 10 000 de încărcături incendiare, pentru a lumina ţinta pentru bombardierele care aveau să le urmeze curând.

Câteva avioane au trecut deasupra Londrei la 19:15, apoi din nou zece minute mai târziu, declanşând sirenele şi trimiţându-i pe oameni în adăposturi, însă aceste avioane şi-au continuat drumul fără evenimente, lăsând în urmă un oraş cufundat în linişte, într-o atmosferă fantomatică amplificată de lumina lunii. Întâmplător, acesta fusese doar un atac fals, menit să convingă RAF că marele raid viza, într-adevăr, capitala.

Capitolul 59. Adio, Coventry

La ora 15:00 în după-amiaza de joi, Grupul RAF

pentru contraacţiuni radio ştia că fasciculele germanilor nu se intersectau deasupra Londrei, ci a oraşului Coventry, un centru al industriei producătoare de armament din Midlands, aflat la o distanţă de aproape 160 de kilometri. Lăsând industria deoparte, Coventry era cunoscut pentru catedrala sa medievală şi pentru că acolo, conform legendei, lady Godiva ar fi călărit goală pe străzile oraşului în secolul al XI-lea (ca rezultat secundar, ar fi dat naştere expresiei „Peeping Tom" pentru a descrie un voaiorist, de la versiuni ulterioare ale acestei legende, în care un bărbat pe nume Thomas, sfidând un edict prin care li se poruncea cetăţenilor să nu o privească pe contesă, ar fi privit-o totuşi, apoi ar fi orbit sau ar fi murit). Din motive neclare, vestea că ţinta vizată era Coventry nu i se comunicase lui Churchill, care aştepta nerăbdător pe acoperişul Ministerului Aerului.

Grupul RAF pentru contraacţiuni radio s-a străduit să determine frecvenţele exacte necesare pentru a bruia sau a distorsiona fasciculele îndreptate spre oraş. Erau disponibile doar câteva staţii de bruiaj, iar acum cerul era împânzit de raze invizibile. Unul dintre fascicule trecea exact peste Castelul Windsor, la vest de Londra, generând îngrijorări că Luftwaffe ar fi putut avea în vizor familia regală însăşi. S-a emis un avertisment către castel. Oficialii Serviciului de Apărare Antiaeriană Civilă (ARP), însărcinaţi cu apărarea castelului, au dispus soldaţi pe toate crenelurile turnurilor de apărare, ca şi când ar fi aşteptat un asediu medieval, iar aceştia au observat curând bombardiere apropiindu-se în zbor, nişte siluete negre pe fundalul lunii aproape pline, într-un convoi ce părea

Nu au căzut bombe.

La 17:46, la Coventry începuse camuflajul. Luna era deja pe cer, vizibilă, după ce răsărise la 17:18. Cetăţenii au închis obloanele pentru camuflaj şi au tras draperiile. Luminile din gări au fost stinse. Aşa

era ordinea stabilită. Dar, chiar şi cu tot acest camuflaj, străzile erau scăldate în lumină. Luna era orbitoare, cerul extrem de senin. Leonard Dascombe, un muncitor care instala echipamente la o fabrică de armament, era în drum spre slujbă când a observat cât de puternic strălucea, lumina ei „sclipind pe acoperişurile caselor". Un alt bărbat a observat că luna făcea inutilă aprinderea farurilor la maşină. „Aproape că puteam citi ziarul, aşa o noapte grozavă era", spunea el.[1] Lucy Moseley, una dintre fiicele nou-alesului primar al oraşului, John „Jack" Moseley, îşi amintea: „Afară era într-adevăr o lumină nefirească. Foarte rar până atunci, sau de atunci încoace, am văzut o noapte de noiembrie atât de strălucitoare." Când familia Moseley s-a pregătit pentru seară, unul dintre membrii familiei a numit-o „o uriaşă, de-a dreptul oribilă «lună pentru bombardiere»„.

La 19:05, un mesaj de la ARP a sosit la biroul de control local al apărării civile, cu textul: „Cod Galben de Raid Aerian". Asta însemna că fuseseră detectate aparate de zbor îndreptându-se către Coventry. Apoi a sosit înştiinţarea „Cod Roşu de Raid Aerian", semnalul pentru pornirea sirenelor.

Coventry mai trecuse prin raiduri aeriene. Oraşul le ţinuse piept cu uşurinţă. Însă joi noaptea a fost altfel, după cum mulţi localnici aveau să-şi amintească ulterior. Dintr- odată, au apărut flăcări pe cer, plutind sub paraşute, luminând şi mai mult străzile deja luminate de lună. La 19:20 au început să cadă bombe incendiare, cu ceea ce un martor descria drept „un fel de foşnet, ca şi cum ar fi plouat torenţial". Unele incendiare păreau de tip nou. în loc să se aprindă pur şi simplu şi să declanşeze incendii, explodau, trimiţând material incendiar în toate direcţiile. Au căzut, de asemenea, mai multe bombe brizante, inclusiv cinci „Satan", de aproape două tone, cu intenţia clară de a distruge conductele de apă, ca să împiedice intervenţia pompierilor.

A urmat ploaia de bombe brizante, când piloţii „au

început să bombardeze locurile incendiate". Au lansat de asemenea mine paraşutate, 127 în total, din care 20 nu au explodat, fie din cauza vreunei defecţiuni, fie a amorselor cu întârziere, ceva ce părea a fi utilizat cu mare încântare de Luftwaffe. „Atmosfera era încărcată de bubuiturile tunurilor, şuieratul bombelor şi cumplitele fulgerături şi zgomote ale exploziilor", îşi amintea un poliţist.[2] „Cerul părea plin de avioane." Raidul a început atât de brusc şi cu o asemenea violenţă încât un grup de femei de la azilul pentru tineri YWCA, Asociaţia Creştină a Tinerelor Femei, nu au avut timp să ajungă într-un adăpost din apropiere. „Pentru prima oară în viaţa mea", scria una dintre ele, „am ştiut ce însemna să tremuri de frică."

Bombele au lovit câteva adăposturi. Echipe de soldaţi şi de membri ai apărării civile antiaeriene au început să scormonească prin moloz cu mâinile, de teamă să nu-i rănească pe supravieţuitori. Un refugiu fusese în mod clar distrus de o lovitură recepţionată în plin. „După un timp, am ajuns la ocupanţii adăpostului", scria un salvator.[3] „Unii erau deja reci, iar alţii, calzi încă, dar erau toţi decedaţi."

O bombă a căzut lângă un adăpost în care se retrăseseră doctorul Eveleen Ashworth şi cei doi copii ai săi. Mai întâi s-a auzit „un zgomot cutremurător", scria ea, pe urmă, explozia, „şi o undă de şoc ce a zguduit adăpostul". Explozia a smuls uşa adăpostului.

Fetiţa ei de şapte ani a spus: „Aproape că mi-a smuls părul din cap".[4]

Fetiţa de trei ani: „Mie aproape că mi-a smuls capul".

La un spital din oraş, doctorul Harry Winter s-a urcat pe acoperiş pentru a ajuta la stingerea bombelor incendiare înainte ca acestea să aprindă tot spitalul. „Nu-mi venea să- mi cred ochilor", a spus el. „Peste tot prin curtea spitalului ardeau literalmente sute de bombe incendiare, ca luminiţele aprinse ale unui brad de Crăciun enorm."

în clădire, femeile de la maternitate s-au băgat sub paturi, protejându-şi corpul cu saltelele. Unul dintre pacienţi era un pilot german, rănit şi aflat în convalescenţă într-un pat de la etajul de deasupra. „Prea multe bombe, prea mult!", a îngăimat el. „Prea multe bombe!"

La spital au început să sosească răniţii. Doctorul Winter şi colegii chirurgi s-au pus pe treabă în trei săli de operaţie. Majoritatea rănilor erau membre rupte şi laceraţii severe. „Problema cu lacerațiile provocate de bombe este însă că ai o rană mică la suprafaţă, dar nişte rupturi interne masive", scria ulterior doctorul Winter.[5] „Totul este făcut terci. Nu are rost să repari rana de la suprafaţă fără a pătrunde adânc la interior."

La un alt spital, o asistentă în practică s-a trezit că a trebuit să se confrunte cu o spaimă mai veche. „În timpul pregătirii mele, m-am temut mereu că am să rămân cu membrul vreunui pacient în mână după amputare, reuşind până atunci să nu fiu de gardă când avea loc vreo astfel de operaţie", scria ea.[6] Atacul „a schimbat totul. Nu aveam timp să fac mofturi."

Acum, oraşul avea ceea ce mulţi considerau a fi cea mai dureroasă rană. Incendiarele ciuruiau acoperişurile şi terenul faimoasei catedrale a oraşului, St. Michael, prima căzând în jurul orei 20:00. Una aterizase pe acoperiş, care era din plumb. Focul a străpuns metalul, făcând plumbul topit să cadă peste interiorul de lemn de dedesubt, aprinzându-l şi pe acesta. Martorii au chemat pompierii, însă toate maşinile erau implicate în stingerea incendiilor din oraş. Prima maşină de pompieri a ajuns la catedrală o oră şi jumătate mai târziu, tocmai din oraşul Solihull, aflat la circa 23 de kilometri distanţă. Echipajul nu a putut face altceva decât să privească. O bombă distrusese o conductă principală de apă. O oră mai târziu, apa a început, în sfârşit, să curgă, dar cu presiune foarte mică, şi în curând

Pe măsură ce focul a avansat și a început să ardă altarul, capelele și grinzile grele de lemn ale acoperișului, angajații catedralei au dat năvală înăuntru ca să salveze tot ce se mai putea — tapiserii, cruci, sfeșnice, o cutie cu prescură, un crucifix – ducându-le pe toate la secția de poliție într-o procesiune solemnă. Reverendul R.T. Howard, paroh al catedralei, a privit-o arzând din pragul secției de poliție, când o vâlvătaie portocalie a înghițit vechea orgă la care cântase cândva însuși Händel. „Totul era o masă fierbinte de văpăi și de grămezi de grinzi și lemne aprinse, întrețesute și înconjurate de un fum dens de culoarea bronzului”, scria Howard.[7]

Și restul orașului Coventry părea cuprins de flăcări. Lumina era vizibilă de la circa 50 de kilometri, observată, practic, de ministrul securității interne, Herbert Morrison, oaspete al unei reședințe rurale îndepărtate. Un pilot german doborât curând după raid le-a declarat anchetatorilor RAF că a putut vedea lumina de la 160 de kilometri depărtare, când zbura deasupra Londrei, la întoarcere. În satul Balsall Common, aflat la aproximativ zece kilometri vest de Coventry, Clara Milburn scria în jurnalul ei: „Când am ieșit, luminile proiectoarelor brăzdau cerul, stelele păreau foarte aproape, aerul era atât de curat, iar luna, strălucitoare. Nu am văzut niciodată o noapte atât de splendidă. Valuri după valuri de avioane au brăzdat cerul, urmate de focuri de arme grele.“[8]

Pe tot timpul nopții, timp de 11 ore, au tot venit bombardiere și au căzut bombe și incendiare. Martorii au povestit despre mirosurile familiare ridicate din flăcări, care ar fi fost reconfortante în alt context. Un incendiu care mistuia o tutungerie a umplut toată zona de miros de fum de țigară și de tutun de pipă aprins. O măcelărie în flăcări emana aromă de carne friptă, trezind în minte bucuria meselor „în familie” de duminică seara.

Bombele au căzut până la 6:15 a doua zi

dimineața. Perioada de camuflaj s-a încheiat la 7:54. Luna strălucea încă pe cerul senin al zorilor, însă bombardierele plecaseră. Catedrala era o ruină, iar plumbul topit picura încă de pe acoperiș și fragmente de lemn carbonizat se desprindeau din când în când și cădeau la pământ. În tot orașul, cel mai comun sunet era cel al cioburilor de sticlă scrâșnind sub tălpile oamenilor. Un reporter de știri a observat că stratul de cioburi era „atât de gros, încât străzile păreau acoperite de gheață".

Acum ieșeau la iveală scene de groază.[9] Doctorul Ashworth a relatat că văzuse un câine alergând pe stradă „cu un braț de copil în bot". Un bărbat pe nume E.A. Cox a văzut trupul decapitat al unui bărbat lângă craterul făcut
de o bombă. Altundeva, o mină terestră explodată lăsase în urmă o grămadă de trunchiuri umane carbonizate. Cadavre au început să sosească la o morgă improvizată într-un ritm de circa 60 pe oră, iar aici antreprenorii de pompe funebre s-au confruntat cu o problemă cu care rareori, sau aproape deloc, se mai confruntaseră până atunci:
trupuri atât de sfârtecate, încât erau de
nerecunoscut ca trupuri. Între 40 și 50% au fost declarate „neidentificate din cauza gradului de mutilare".

Trupurile care erau în mare parte intacte erau etichetate cu locul unde fusese găsit cadavrul și, dacă se putea, cu posibila identitate, apoi erau stivuite pe mai multe straturi. Supraviețuitorilor li s-a permis să caute printre ele prieteni sau rude dispărute, până când o bombă a căzut peste o instalație de stocare a gazelor naturale din apropiere, provocând o explozie care a smuls acoperișul morgii. Afară a început să plouă, etichetele cadavrelor fiind distruse. Procesul identificării era atât de macabru, atât de zadarnic, cu situații în care trei sau patru oameni identificau același cadavru, încât vizitele au fost oprite, iar identificarea s-a făcut prin examinarea bunurilor

personale strânse de la

În faţa morgii s-a pus un indicator pe care scria: „Este deosebit de regretabil faptul că presiunea de la morgă este atât de mare încât nu este cu putinţă să permitem rudelor să vadă morţii”.[10]

Lordul Beaverbrook a venit degrabă în oraş, nedorind să se creadă că lipseşte de la încă un raid cataclismic. Vizita lui nu a fost bine primită. S-a concentrat pe reluarea producţiei în fabricile avariate în urma atacului. În timpul unei întâlniri cu oficialii, a încercat un pic de retorică churchilliană. „Rădăcinile Forţelor Aeriene se află în Coventry”, a spus el.[11] „Dacă producţia din Coventry este distrusă, arborele va muri. Însă dacă oraşul se ridică din cenuşă, atunci copacul va continua să înmugurească, dând frunziş tânăr şi ramuri noi.” Se spune că ar fi plâns la vederea distrugerilor, doar pentru a fi apostrofat „tăios“, conform lui Lucy Moseley, fiica primarului. Lacrimile, scria ea, nu aveau valoare. Beaverbrook terorizase fabricile pentru o producţie maximă, iar acum mare parte din oraş era în ruină. „Le ceruse muncitorilor din Coventry efortul suprem”, scria Moseley, „şi ce obţinuseră în schimb?”[12]

Ministrul securităţii interne, Herbert Morrison, a venit şi el, trezindu-se blamat pentru că nu protejase mai bine oraşul şi pentru faptul că bombardierele germane nu întâmpinaseră practic nici o piedică din partea RAF. Şi, într-adevăr, RAF, deşi desfăşuraseră 121 de misiuni pe timpul nopţii, folosind zeci de avioane de vânătoare echipate cu radare aer-aer, raportaseră doar două „ciocniri”, nereuşind să distrugă nici măcar un bombardier, evidenţiind încă o dată dificultatea persistentă de a lupta pe întuneric. Operaţiunea Apă Rece avusese loc, dar cu efecte minime. Bombardierele britanice loviseră aerodromuri din Franţa şi ţinte militare din Berlin, pierzând zece bombardiere în tot acest proces. Grupul RAF de contraacţiuni, Escadrila 80, a folosit

staţii de bruiaj şi emiţătoare de deflexiune pentru distorsionarea şi devierea fasciculelor germane, dar se pare că efectul a fost nesemnificativ, conform analizei forţelor aeriene, „pentru că noaptea a fost atât de senină şi de luminoasă, încât dispozitivele de navigaţie radio nu au fost necesare”.[13] Unitatea a reuşit să trimită două bombardiere care au urmărit traiectoria a două fascicule germane până la staţiile de emisie din Chebourg, unde le-au scos pe ambele din funcţiune. însă eşecul de a doborî vreun avion a determinat Ministerul Aerului să trimită o telegramă furioasă Comandamentului de Luptă, întrebând de ce fuseseră atât de puţine interceptări, în ciuda „vremii frumoase, a lunii pline şi a efortului considerabil depus de avioanele de vânătoare”.

Oraşul l-a primit cu mult mai multă căldură pe rege, care a sosit sâmbătă dimineaţa într-o vizită neanunţată. Primarul Moseley aflase de iminenta onoare doar târziu în ajun. Soţia lui, care era în toiul strângerii bunurilor personale ale familiei pentru a se muta în casa unor rude din afara oraşului, a izbucnit în lacrimi. Nu erau lacrimi de bucurie. „Of, Doamne!”, s-a văitat ea.[14] „Nu înţelege oare tot necazul ăsta în care suntem şi că avem şi-aşa prea multe pe cap şi fără vizita lui?”

Regele s-a întâlnit mai întâi cu primarul în salonul oficial de primiri de la primărie, luminat acum doar cu lumânări înfipte în nişte sticle goale de bere. După aceea, însoţiţi şi de alţi oficiali, cei doi bărbaţi au efectuat un tur al ruinelor, la scurtă vreme, absolut surprinzător, regele începând să apară în cele mai prozaice locuri. La una dintre opriri, câţiva oameni în vârstă vlăguiţi, uluiţi, au sărit în picioare şi au început să cânte „God Save the King”. În alt loc, un muncitor care se aşezase pe o bordură pentru un scurt moment de răgaz, murdar şi obosit, cu casca încă pe cap, a ridicat privirea şi a văzut nişte bărbaţi apropiindu-se pe stradă. Când grupul a ajuns lângă el, cel care părea a fi şeful lor a zis, dând din cap: „Bună dimineaţa“. Abia după ce a trecut, bărbatul de

pe bordură şi-a dat seama că era regele. „Am fost atât de surprins, de perplex, de uluit, de copleşit că nici măcar nu i-am putut răspunde."

La catedrală, regele i-a fost prezentat prelatului Howard. „Sosirea regelui m-a luat complet prin surprindere", scria Howard. Acesta a auzit ovaţii şi l-a văzut pe rege intrând pe o uşă din capătul de sud-vest al bisericii. Howard l-a salutat. Cei doi şi-au dat mâna. „Am stat lângă el, privind ruinele", scria Howard. „Toată atitudinea sa a fost una de profundă compătimire şi durere."

O echipă de cercetători de la Mass-Observation, cu experienţă în consemnarea efectelor raidurilor aeriene, sosise vineri după-amiază.[15] În raportul lor ulterior au scris că au găsit „mai multe semne vădite de isterie, de teroare, de nevrază" decât văzuseră în ultimele două luni de când consemnau efectele raidurilor aeriene. „Sentimentul copleşitor de copleşitor în ziua de vineri a fost cel de completă *neajutorare.*" (Scrisul cursiv le aparţine.) Observatorii au notat un sentiment larg răspândit de confuzie şi de depresie. „Starea de confuzie este atât de mare în oraş, încât oamenii au sentimentul că *oraşul însuşi*

Pentru a ajuta la stăvilirea valului de zvonuri rezultat în urma raidului, BBC l-a invitat pe Tom Harrison, directorul în vârstă de 29 de ani al Mass-Observation, într-o emisiune de sâmbătă seara, la ora 21:00, în prima parte a principalelor ştiri interne, pentru a vorbi despre cele văzute în oraş.

„Imaginea cea mai ciudată dintre toate", le povestea Harrison numeroşilor ascultători, „a fost Catedrala. La fiecare capăt, ramele goale ale uriaşelor ferestre încă au un fel de frumuseţe chiar şi fără geamuri, însă între ele este o incredibilă învălmăşeală de cărămizi, coloane, grinzi, tăbliţe comemorative."[16] Harrison a vorbit despre liniştea absolută din oraş vineri noaptea, când străbătuse străzile în maşina sa, croindu-şi drum pe lângă

craterele de bombe şi maldărele de sticlă spartă. Dormise în maşină în noaptea aceea. „Cred că aceasta este una dintre cele mai bizare experienţe din viaţa mea", a spus el, „să conduc printr-un loc pustiu, într-o linişte dezolantă, pe o ploaie măruntă, în acel mare oraş industrial."

Emisiunea a devenit subiectul unor discuţii serioase la şedinţa Cabinetului de Război al lui Churchill de luni, 18 noiembrie. Anthony Eden, secretar de stat pentru război (şi curând, secretar la Externe) a numit-o „o emisiune foarte deprimantă". Alţii au încuviinţat, întrebându-se dacă va afecta moralul cetăţenilor. Churchill însă i-a contrazis, spunând că, în general, emisiunea nu a făcut mult rău, ba chiar se poate să fi făcut bine, atrăgând atenţia asupra atacului în rândul ascultătorilor din Statele Unite. Aşa s-au dovedit a sta lucrurile la New York, unde *Herald Tribune* a descris bombardamentul drept o barbarie „nebuneasc㔠, declarând: „Orice mijloc de apărare pe care Statele Unite l-ar putea pune în mâinile britanicilor ar trebui pus la dispoziţie fără ezitare".[17]

În Germania, oficialii de rang înalt nu erau deloc alarmaţi de publicitatea care se făcea atacului de la Coventry. Goebbels l-a numit „un succes remarcabil".[18] În consemnarea din jurnalul său datată duminică, 17 noiembrie, el scria: „Rapoartele din Coventry sunt oribile. Un întreg oraş literalmente şters de pe faţa pământului. Englezii nu se mai prefac; tot ce mai pot face acum este să boceasc㔠. Dar ei au cerut-o."[19] El nu vedea nimic negativ în atenţia pe care o atrăsese la nivel mondial atacul şi, de fapt, considera că raidul putea fi semnalul unui moment de cotitură. „Povestea asta a atras atenţia în toată lumea. Acţiunile noastre sunt din nou în creştere", scria el în jurnal luni, 18 noiembrie. „SUA cade pradă întunericului, iar tonul în mod obişnuit arogant a dispărut din presa londoneză. Tot ce ne trebuie sunt câteva săptămâni de vreme bună.

Atunci am putea face faţă Angliei."

Comandantul Luftwaffe, Goring, a salutat raidul drept „o victorie istorică". Comandantul lui Adolf Galland, feldmareşalul Kesselring, a apreciat „rezultatele excepţional de bune".[20] Kesselring a numit indiferent numărul mare de civili morţi pur şi simplu un preţ al războiului. „Consecinţele neprevăzute chiar şi ale unui bombardament de precizie sunt regretabile", scria el ulterior, „dar vin la pachet cu orice atac în forţă."

Pentru unii piloţi Luftwaffe însă, raidul a părut să fi depăşit o limită. „Obişnuitele urale ce însoţeau o lovitură directă ne-au rămas în gât", scria un pilot de bombardier.[21] „Echipajul a rămas cu ochii pironiţi în jos, la marea de flăcări, amuţit. Asta chiar era o ţintă militară?"

în total, raidul de la Coventry a ucis 568 de civili şi a rănit grav alţi 865. Din cele 509 bombardiere trimise în cele din urmă de Goring pentru a ataca oraşul, unele au fost doborâte de focurile artileriei antiaeriene, altele au făcut cale întoarsă din diverse motive. 449 au reuşit să-şi lanseze bombele. Timp de peste 11 ore, echipajele Luftwaffe au lansat 500 de tone de bombe brizante şi 29 000 de bombe incendiare. Raidul a distrus 2 294 de clădiri şi a avariat alte 45 704, un dezastru atât de profund, încât a dat naştere unui nou cuvânt, *„coventration"*, pentru a descrie efectul raidurilor aeriene. RAF au făcut din Coventry standardul pentru estimarea totalului posibilelor victime în urma propriilor raiduri asupra oraşelor germane, scara fiind „1 Coventry", „2 Coventry-uri" şi aşa mai departe.

Numărul mare al cadavrelor, multe încă neidentificate, i-a făcut pe oficialii oraşului să interzică înmormântările individuale. Primele funeralii şi înmormântări în masă, pentru 172 de victime, au avut loc miercuri, 20 noiembrie.
A doua înmormântare, pentru alte 250, a avut loc trei zile

Nu au existat apeluri publice pentru represalii împotriva Germaniei. La primele funeralii, episcopul de Coventry a spus: „Haideți să jurăm înaintea Domnului că vom fi prieteni și vecini mai buni în viitor, pentru că am trecut prin această suferință împreună și ne aflăm astăzi aici”.

„Coventrație” – distrugere prin bombardare violentă; anihilare completă (n.tr.)

CAPITOLUL 60. DISTRAGERE

John Colville era hipnotizat. Bombele cădeau, orașele ardeau, însă el trebuia să se preocupe de viața lui amoroasă. După atâta vreme în care îndurase răceala constantă a fetei după care tânjea, Gay Margesson, s-a trezit că este din ce în ce mai atras de Audrey Paget, în vârstă de 18 ani. Duminică, 17 noiembrie, o superbă zi de toamnă, cei doi au ieșit să călărească pe întinsele domenii ale moșiei familiei Paget, Hatfield Park, aflată la aproximativ o oră cu mașina la nord de centrul Londrei.

A descris acea după-amiază în jurnal: „Călare pe doi cai ageri și frumoși, eu și Audrey am călărit două ore pe un soare strălucitor, galopând prin Hatfield Park, plimbându- ne prin pădure și printre ferigi, gonind nebunește pe câmpuri și prin șanțuri și, în tot acest timp, aproape că nu mi-am putut lua ochii de la Audrey, a cărei siluetă zveltă, părul ei atât de drăgălaș dezordonat și obrajii îmbujorați o făceau să pară o zeiță a pădurii, prea frumoasă ca să fie din această lume”.[1]

În el se dădea o luptă. „De fapt“, scria a doua zi, „dacă nu aș fi îndrăgostit de Gay și dacă aș ști că Audrey ar vrea să-mi fie soție (lucru pe care cu certitudine nu l-ar vrea la momentul acesta), nu m-ar deranja deloc să am o soție atât de frumoasă, atât de plină de viață și pe care o plac și, totodată, o admir sincer.”

„Dar Gay, cu toate defectele ei, rămâne Gay, și ar fi o prostie să mă însor – chiar dacă aș putea – în momentul acesta al istoriei Europei.”

Pentru Pamela Churchill, grija banilor se accentua. Marți, 19 noiembrie, ea îi scria soțului, Randolph, pentru a-i cere să-i adauge 10 lire la alocația săptămânală (aproximativ 640 de dolari azi). „Atașez o listă a cheltuielilor, pe care sper să o citești cu atenție", scria ea.[2] „Nu vreau să fiu meschină și nesuferită, dar, iubitul meu, fac tot ce pot să am grijă de căminul tău și de fiul nostru cu economie, dar nu pot face imposibilul." Ea a pus pe listă toate cheltuielile familiei, până la costul țigaretelor și al băuturilor.
Împreună, acestea însumau aproape toți banii pe care îi primea de la Randolph și din alte surse, și anume chiria plătită de cumnata ei, Diana, și o alocație de la familia ei.

Acestea însă erau doar cheltuielile pe care le putea anticipa cu precizie rezonabilă. Profunda ei temere venea din cheltuielile lui Randolph și din slăbiciunea lui pentru alcool și jocuri de noroc. „Așa că încearcă și limitează-ți cheltuielile la 5 lire pe săptămână în Scoția", scria ea. „Și, iubitule, cu siguranță că nu ți-e jenă să spui că ești prea sărac pentru jocuri de noroc. Știu că îl iubești pe Bebe Winston, că mă iubești pe mine și că nu te deranjează să faci un sacrificiu pentru noi."

Ea îl atenționa că era vital pentru ei să-și controleze cheltuielile. „Pur și simplu nu pot fi fericită când sunt bolnavă de îngrijorare tot timpul", scria ea. Era deja dezamăgită de căsnicia ei, dar încă nu iremediabil. Și-a îndulcit tonul: „OP. dragul meu Randy", scria ea, „nu mi- aș face griji dacă nu te-aș iubi atât de mult și cu atâta disperare. Îți mulțumesc că m-ai făcut soția ta și că mi l-ai dăruit pe fiul nostru. Este cel mai frumos lucru care s-a întâmplat în viața mea."

Weekendurile petrecute de Churchill la Chequers și Ditchley îi ofereau ocazii de distracție de foarte mare folos, îl mai distrăgeau de la imaginea străzilor din ce în ce mai sumbră a Londrei, unde în fiecare zi o

altă bucată din Whitehall era incinerată ori bombardată.

Într-un weekend la Ditchley, refugiul lui când era lună plină, el şi invitaţii lui au urmărit un film în sala de cinema a conacului, *Dictatorul* al lui Charlie Chaplin. Târziu în seara următoare, istovit, Churchill s-a aşezat greşit pe un scaun şi a căzut între acesta şi o canapea, ajungând cu spatele pe podea şi cu picioarele în aer. Colville a fost martor la întâmplare. „Fără falsă demnitate", scria Colville, „a tratat incidentul ca pe o glumă, repetând de mai multe ori: «Un adevărat Charlie Chaplin!»„[3]

Sfârşitul de săptămână din 30 noiembrie a adus două ocazii deosebit de binevenite de distragere. În ziua aceea, într-o sâmbătă, familia s-a adunat la Chequers pentru a sărbători a şaizeci şi şasea aniversare a lui Churchill. A doua zi, botezul micuţului Pamelei şi al lui Randolph, Winston. Copilul era dolofan şi zdravăn, uimindu-l din prima clipă pe secretarul privat John Martin cu „asemănarea izbitoare cu bunicul lui", ceea ce a făcut-o pe una dintre fiicele lui Churchill să glumească: „Aşa sunt toţi bebeluşii".[4]

A fost mai întâi o slujbă religioasă la mica biserică parohială din învecinatul Ellesborough, pe care Clementine o frecventa regulat. Aceasta era prima vizită a lui Churchill. Au venit toate cele trei fiice ale lui Churchill – Mary, în ciuda unei inflamaţii în gât –, la fel şi cei patru naşi ai copilului, printre care lordul Beaverbrook şi reporterul Virginia Cowles, prietenă apropiată a lui Randolph.

Churchill a plâns pe toată durata slujbei, spunând din când în când, încetişor: „Bietul prunc, să se nască într-o asemenea lume".

A urmat masa de prânz de acasă, la care au participat familia, naşii şi parohul bisericii.

Beaverbrook s-a ridicat pentru a ţine un toast în cinstea copilului.

Dar Churchill s-a ridicat imediat şi a spus: „Cum

ieri a fost ziua *mea,* am să vă rog pe toţi să beţi mai întâi în cinstea *mea".*[5]

A urmat un val de proteste şi de râsete din partea invitaţilor, precum şi exclamaţia „Stai jos, tati!" Churchill a rezistat, apoi s-a aşezat. După toastul pentru bebeluş, Beaverbrook a ridicat paharul pentru a-l onora pe Churchill, numindu-l „cel mai mare om din lume".

Churchill a plâns din nou. I s-a cerut o replică. El s-a ridicat. A vorbit cu voce tremurândă şi lacrimile şiroindu- i. „În zilele acestea", a spus, „mă gândesc adesea la bunul nostru Dumnezeu." Nu a putut spune mai mult. S-a aşezat şi nu a privit pe nimeni — marele orator redus la tăcere de încărcătura zilei.

Cowles a fost profund emoţionată. „Nu am uitat niciodată acele cuvinte simple, iar dacă i-a plăcut să poarte războiul, atunci să nu se uite că a înţeles şi chinul

A doua zi, simţind probabil nevoia de un pic de atenţie şi pentru el, Beaverbrook şi-a dat din nou demisia,

Beaverbrook îşi scria scrisoarea luni, 2 decembrie, la casa lui de la ţară, Cherkley, „unde sunt singur şi unde am avut timp să mă gândesc la direcţia pe care cred că ar trebui să o urmeze politica noastră". Era vitală continuarea dispersării fabricilor de avioane, scria el, cerând un nou efort agresiv, deşi asta ar fi însemnat cu certitudine un declin temporar al producţiei. „Această politică cutezătoare", avertiza el, „înseamnă multă interferenţă cu alte ministere, din cauza necesităţii unor spaţii adecvate deja destinate altor servicii."

Dar apoi a scris: „Eu nu sunt acum omul potrivit pentru asta. Nu voi obţine susţinerea necesară."[7]

A apelat din nou la autocompătimire, menţionând modul în care reputaţia sa scăzuse pe măsură ce criza avioanelor de vânătoare începuse să se calmeze. „De fapt, când rezervorul era gol, eu eram un geniu", scria el. „Acum, că rezervorul are niscaiva

apă în el, eu sunt un bandit inspirat. Dacă apa va da cândva pe dinafară, tot eu voi fi un nenorocit de anarhist."

Cineva nou trebuie să preia acum funcţia, spunea el, făcând câteva recomandări. A sugerat ca Churchill să le explice celorlalţi că demisia lui ar fi fost motivată starea de sănătate precară, „ceea ce cu regret spun că este mai mult decât justificat".

Ca de obicei, încheia cu măguliri, aplicând ceea ce numea adesea „gresorul". El scria: „Nu pot încheia această foarte importantă scrisoare fără a sublinia că succesul meu din trecut s-a datorat sprijinului tău. Fără această susţinere, fără această inspiraţie, fără această îndrumare, nu aş fi putut îndeplini niciodată sarcinile şi îndatoririle pe care mi le-ai trasat."

Churchill ştia că astmul lui Beaverbrook recidivase. Îi era milă de prietenul lui, dar îşi pierdea răbdarea. „Nici nu se pune problema să-ţi accept demisia", îi scria el a doua zi, marţi, 3 decembrie. „Aşa cum ţi-am spus, eşti la galeră şi va trebui să vâsleşti până la capăt. „[8]

I-a sugerat lui Beaverbrook să-şi ia o lună liber pentru recuperare. „Între timp, să fii sigur că te voi susţine pentru a-ţi îndeplini politica de dispersare, care pare imperativă, având în vedere atacurile violente la care suntem supuşi", a scris Churchill. El i-a spus lui Beaverbrook că regretă că-l necăjea din nou astmul, „pentru că aduce întotdeauna cu el şi depresie. Ştii cât de des m-ai sfătuit să nu las fleacurile să mă supere şi să mă distragă. Acum dă-mi voie să-ţi răsplătesc serviciul, spunându-ţi că tu eşti cel care trebuie să-şi amintească doar măreţia lucrurilor pe care le-ai realizat, nevoia vitală a continuării lor şi bunăvoinţa. Vechiul şi credinciosul tău prieten,

Winston Churchill."

Beaverbrook s-a întors la galeră, reapucându-se de

în mijlocul tuturor acestor evenimente, toată lumea s-a îmbolnăvit. O răceală i-a lovit pe toţi membrii familiei. Mary a simţit debutul răcelii luni noaptea, 2 decembrie. „Am temperatură", scria ea în jurnal. „La naiba."

Churchill a luat răceala de la ea sau de la altcineva, pe 9 decembrie.

Clementine, pe 12 decembrie.

Bombele au continuat să cadă.

CAPITOLUL 61. CORESPONDENŢĂ SPECIALĂ

Trupele britanice repurtaseră, în sfârşit, o victorie împotriva armatei italiene în Libia, însă navele comerciale care transportau provizii cruciale au continuat să se scufunde într-un ritm alarmant, iar oraşele englezeşti, să ardă. Criza financiară a ţării se înrăutăţea pe zi ce trecea, determinându-l pe Churchill să compună o lungă scrisoare adresată preşedintelui Roosevelt despre gravitatea poziţiei Marii Britanii şi despre ce avea ea nevoie de la America pentru a triumfa. Scriind scrisoarea, care avea 15 pagini, Churchill a trebuit să găsească din nou echilibrul perfect între încredere şi nevoie, aşa cum a fost surprins în minutele şedinţei Cabinetului său de Război. „Prim- ministrul a spus că dacă tabloul ar fi pictat în culori prea întunecate, anumite elemente din Statele Unite ar putea spune că este inutil să ne ajute, pentru că un asemenea ajutor ar fi irosit şi lepădat cât colo. Dacă s-ar picta un tablou prea colorat, atunci tendinţa ar putea fi să nu ni se acorde asistenţă."[1]

Toată povestea, a bombănit Churchill vineri, 6 decembrie, era o „treabă dată dracului".

Ulterior, şi pe bună dreptate, Churchill avea să numească această scrisoare pentru Roosevelt una dintre

În acea sâmbătă, 7 decembrie, la Chequers,

Churchill a convocat o întâlnire secretă pentru a încerca să se facă o estimare precisă a forţelor aeriene germane şi a capacităţii Germaniei de a mai produce avioane în viitor. Considerând chestiunea extrem de importantă, el i-a invitat pe Prof, pe secretarul Cabinetului de Război, Bridges, şi pe alţi cinci, inclusiv pe membrii Ministerului economiei de război (MEW) şi ai departamentului de informaţii al statului-major al aviaţiei. Totuşi Churchill nu l-a invitat pe „Mopsul" Ismay, l-a lăsat să se odihnească – una dintre rarele ocazii când a lipsit.

Timp de mai bine de patru ore, grupul a dezbătut statistici şi informaţii disponibile, reuşind doar să confirme că nimeni nu avea o idee precisă despre câte avioane deţinea Luftwaffe, ca să nu mai spunem câte erau disponibile pentru acţiunea din prima linie şi câte mai puteau fi fabricate anul următor. Şi mai frustrant era faptul că nimeni nu părea să ştie de câte erau capabile RAF să dispună. Cele două agenţii – MEW şi serviciul de informaţii al Aviaţiei – au venit cu diferite cifre şi diferite abordări pentru calcularea acestor cifre, o confuzie agravată de vorbele de duh ale Profului pentru ambele seturi de estimări. Churchill era enervat. „Nu am putut ajunge la o concluzie despre care este corectă", scria el într- o minută către ministrul aerului, Sinclair, şi comandantul statului-major al aviaţiei, Portal.[2] „Probabil că adevărul se află undeva la mijloc. Subiectul este de importanţă capitală pentru întreaga imagine viitoare pe care ne-o facem despre

Cel mai agasant a fost faptul că propriul Minister al Aerului părea să nu poată contabiliza 3 500 de avioane din 8 500 din prima linie şi de rezervă, considerate gata sau aproape gata pentru acţiune. „Cu siguranţă că la Ministerul Aerului există o situaţie cu ceea ce se întâmplă cu fiecare aparat de zbor în parte", se plângea Churchill într-o minută ulterioară.[3] „Sunt obiecte foarte scumpe. Trebuie să ştim data la care a fost primit fiecare dintre ele de

către RAF şi când a fost casat definitiv şi din ce motiv." La urma urmei, nota el, până şi fabricantul auto Rolls- Royce ţinea evidenţa fiecărei maşini vândute. „Diferenţa de 3 500 din 8 500 este flagrantă."

Participanţii la şedinţă l-au convins pe Churchill că situaţia putea fi rezolvată numai prin mijlocirea unei persoane realiste din afară. El a decis să supună problema echivalentului unei anchete judecătoreşti, cu judecător cu tot, care să audieze probele tuturor părţilor implicate. L-a ales pe sir John Singleton, judecător cunoscut mai ales pentru că prezidase procesul din 1936 al lui Buck Ruxton în cunoscutul caz „Bodies Under the Bridge" („Cadavrele de sub pod"), în care Ruxton a fost condamnat pentru uciderea soţiei şi a menajerei lui, ale căror cadavre le ciopârţise apoi în 70 de bucăţi, mare parte dintre acestea fiind găsite ulterior într-un sac sub un pod. Cazul mai era cunoscut şi sub numele de „The Jigsaw Murders" („Crimele puzzle"), o aluzie la eforturile eroice ale criminaliştilor de a reconstitui trupurile din fragmentele

Ambele părţi au căzut de acord că recrutarea judecătorului Singleton era o decizie înţeleaptă, iar Singleton a acceptat slujba, îngăduindu-şi, poate, să-şi imagineze că acest efort avea să fie mult mai simplu decât asamblarea unor cadavre mutilate.

La Londra, tot mai multe locuri şi clădiri frumoase erau lovite de bombardamente. În noaptea de duminică, 8 decembrie, o bombă a distrus arcadele Capelei St. Stephen din Palatul Westminster, unul dintre locurile favorite ale lui Churchill. A doua zi, secretarul parlamentar Chips Channon a dat nas în nas cu Churchill plimbându-se

Churchill îşi petrecuse sfârşitul de săptămână la Chequers, dar revenise în oraş, în ciuda unui început de răceală. Purta un palton cu guler de blană şi avea un trabuc în colţul gurii. îşi croia drum cu greu

printre sticlă spartă şi maldăre de moloz.

„Este oribil", a spus el fără vlagă, cu trabucul în gură.[4]

„Au lovit partea cea mai bună", a spus Channon.

Churchill a mormăit. „Unde Cromwell a semnat condamnarea la moarte a regelui Carol."

în acea zi de luni, lunga scrisoare a lui Churchil către Roosevelt, telegrafiată la Washington, a ajuns la preşedintele aflat la bordul unui crucişător al Marinei Americane. *Tuscaloosa* se afla în plin voiaj de zece zile prin Caraibe, aparent pentru a vizita bazele militare din Indiile de Vest Britanice la care Marina SUA avea acum acces, dar în principal o ocazie pentru preşedinte de a se relaxa – să se odihnească la soare, să se uite la filme şi să pescuiască. (Ernest Hemingway îi trimisese un mesaj în care îi spunea că poate găsi peşti mari în apele dintre Puerto Rico şi Republica Dominicană, recomandându-i să folosească şorici de porc drept momeală.) Scrisoarea lui Churchill a ajuns cu un hidroavión al marinei, care a amerizat lângă crucişător pentru a aduce cea mai recentă corespondenţă de la Casa Albă.

„Ne apropiem de sfârşitul anului", începea scrisoarea, „iar eu am sentimentul că vă aşteptaţi să vă expun perspectivele pentru 1941."[5] Churchill a precizat că cea mai mare nevoie de asistenţă era în menţinerea fluxului de alimente şi provizii militare către Anglia şi a subliniat că de capacitatea naţiunii de a rezista sau nu ar putea depinde şi soarta Americii. El a păstrat esenţa problemei pentru final: „Se apropie momentul în care nu vom mai putea plăti numerar pentru transport şi alte bunuri".

În încheiere, el îl ruga pe Roosevelt să privească acea scrisoare „nu ca pe un apel pentru ajutor, ci ca pe o expunere a minimului de acţiune necesară pentru a ne atinge scopul comun".

Desigur că Churchill voia ajutor american. Foarte mult ajutor: vapoare, avioane, gloanţe, componente pentru utilaje, alimente. Pur şi simplu nu voia să fie

nevoit să le plătească pentru că, e drept, mijloacele necesare în acest scop se epuizau cu repeziciune.

Trei zile mai târziu, joi, 12 decembrie, ambasadorul lui Churchill în America, lordul Lothian, a murit subit de uremie, o tulburare provocată de insuficiența renală acută. Avea 58 de ani. Adept al Științei Creștine, se îmbolnăvise de două zile, dar refuzase asistența medicală, ceea ce l-a determinat pe ministrul de externe Halifax să scrie: „Încă o victimă a Științei Creștine. Va fi foarte greu de înlocuit."[6] Diana Cooper scria: „Oranjada și Știința Creștină l-au răpus. Un sfârșit prematur, într-adevăr."[7]

Churchill a plecat la Chequers în acea zi. Moartea lui Lothian a cufundat casa într-o stare de tristețe acută. Doar Mary și John Colville i s-au alăturat la cină. Clementine, suferind de migrenă și având dureri în gât, a renunțat la masă și s-a dus la culcare.

Atmosfera a fost și mai tensionată de o supă pe care Churchill a considerat-o atât de proastă, încât a dat buzna în bucătărie, negru de furie, cu halatul de casă strălucitor colorat fluturându-i peste salopeta albastră. Mary scria în jurnalul ei: „Papa a fost cătrănit rău din cauza mâncării și, desigur, nu l-am putut controla și a fost foarte rău, a ieșit valvârtej din sufragerie și s-a răstit la bucătăreasă din cauza supei, despre care a spus (pe bună dreptate) că nu a avut nici un gust. Mă tem că a dat peste cap planurile cuiva. Of, Doamne!"[8]

În cele din urmă, după ce l-a ascultat pe tatăl ei perorând despre calitatea slabă a mâncării de la Chequers, Mary a plecat de la masă. Churchill și Colville au rămas. Treptat, dispoziția lui Churchill s-a mai îmbunătățit. La coniac, s-a bucurat de recenta victorie din Libia și a vorbit ca și cum sfârșitul războiului ar fi fost aproape. Colville s-a dus la culcare la 1:20 dimineața.

La începutul acelei seri, la Londra, Cabinetul de

Război al lui Churchill se întrunise în mare secret pentru a discuta o nouă tactică în strategia RAF de bombardare a unor ţinte din Germania, strategie pe care Churchill o aprobase ca răspuns la atacul violent al Luftwaffe asupra oraşului Coventry şi la intensele raiduri ulterioare asupra oraşelor Birmingham şi Bristol. Scopul era un asalt la fel de nimicitor – o „concentrare de forţe devastatoare" – împotriva unui oraş german.

Cabinetul a hotărât că un astfel de atac se va baza în principal pe incendieri şi ar trebui să vizeze un oraş aglomerat, care nu fusese atacat anterior de RAF, asigurându-se astfel că serviciile sale de apărare civilă aveau să fie lipsite de experienţă. Urmau să fie folosite bombe brizante pentru a produce cratere care să împiedice intervenţia echipajelor de pompieri. „Întrucât ne-am propus să afectăm moralul inamicului, ar trebui să încercăm să distrugem cea mai mare parte dintr-un anumit oraş", menţiona minuta cabinetului.[9] „Oraşul ales ar trebui, prin urmare, să nu fie prea mare." Cabinetul a aprobat planul, care a primit numele de cod „Abigail".

Aşa cum nota John Colville în jurnalul său a doua azi, vineri, 13 decembrie: „Scrupulele morale ale Cabinetului cu privire la acest subiect au fost depăşite".

Roosevet primise scrisoarea lui Churchill la bordul crucişătorului Tuscaloosa. A citit-o, dar a păstrat pentru sine impresiile. Nici măcar Harry Hopkins, prietenul şi confidentul lui, care călătorea împreună cu el la bordul navei Tuscaloosa, nu i-a putut ghici reacţia. (Hopkins, cu o stare de sănătate precară, prinsese un peşte Garoupa de 20 de kilograme, dar era prea slab ca să-l poată trage în barcă, aşa că trebuise să-i dea undiţa unui alt pasager.) „Multă vreme, nu am ştiut la ce se gândea, dacă se gândea la ceva", spunea Hopkins.10 „Însă apoi – am început să înţeleg că-şi reîncărca bateriile, aşa cum făcea adesea când părea că se odihneşte fără nici o grijă

pe lume. Aşa că nu am pus nici o întrebare. Apoi, într-o seară, mi-a prezentat brusc totul – întregul plan."

CAPITOLUL 62. DIRECTIVĂ

Mass-Observation şi-a publicat „Directiva pentru decembrie", rugându-şi numeroşii scriitori de jurnale să-şi exprime impresiile pentru noul an.

„Ce cred despre 1941?", scria Olivia Cockett.[1] „M-am oprit din dactilografiere preţ de două minute ca să ascult un avion inamic extrem de zgomotos. A aruncat o bombă, care mi-a umflat draperiile şi a făcut casa să se cutremure (sunt în pat, sub acoperiş) şi acum o urmează mitralierele. Sunt cratere în fundul grădinii mele, plus o mică bombă neexplodată. Patru geamuri sunt sparte. Se pot vedea ruinele a 18 case aflate la cinci minute de mers pe jos. Am două găşti de prieteni care locuiesc la noi şi ale căror case au fost distruse."

„Despre 1941 cred că aş fi al naibii de bucuroasă dacă l- aş apuca – şi cred că aş prefera să-l apuc." În esenţă, se simţea „voioasă", scria ea. „Dar GÂNDESC diferit, gândesc că vom suferi mai mult de foame (încă nu mi-a fost foame), gândesc că mulţi dintre tinerii noştri vor muri în străinătate."

Capitolul 63. Acel vechi ŞI STUPID SEMN AL DOLARULUI

Roosevelt s-a întors la Washington luni, 16 decembrie, arătând „bronzat, exuberant şi vesel", după cum spunea cel care îi scria discursurile, Robert E. Sherwood, dramaturg şi scenarist. Preşedintele a convocat o conferinţă de presă pentru a doua zi, fumând o ţigară în timp ce îi saluta pe ziarişti. Răutăcios ca întotdeauna cu presa, el le-a spus: „Nu cred că există vreo veste anume" – apoi a continuat cu prezentarea ideii care îi venise la bordul navei *Tuscaloosa,* pe care istoricii o vor considera mai târziu unul dintre cele mai importante momente ale războiului.

A început astfel: „Nu există absolut nici o îndoială în mintea unui număr foarte mare de americani că cea mai bună apărare imediată a Statelor Unite este succesul Marii Britanii în a se apăra”.[1]

„Acum, ce încerc eu să fac este să elimin semnul dolarului. Este ceva absolut nou în gândurile tuturor celor din această încăpere, cred – să scăpăm de absurdul, stupidul şi vechiul semn al dolarului.”

„Ei bine, haideţi să vă explic“, a spus el, apoi a expus o analogie care îi sintetiza ideea în ceva totodată familiar şi uşor de înţeles, ceva ce rezona cu experienţa cotidiană a multor americani. „Să presupunem că ia foc casa vecinului meu, iar eu am un furtun în grădina mea la 100-150 de metri distanţă de casa lui, dar, pentru numele lui Dumnezeu, dacă poate să ia furtunul meu de grădină şi să- 1 lege la robinetul lui, l-aş putea ajuta să stingă focul. Ei bine, ce fac? Nu-i spun înainte de această operaţiune: «Hei, vecine, furtunul ăsta m-a costat 15 dolari, trebuie să-mi dai 15 dolari pe el». Care-i tranzacţia care are loc? Eu nu vreau 15 dolari – eu îmi vreau furtunul înapoi după stingerea incendiului. în regulă. Dacă trece prin foc cu bine, intact, fără vreo zgârietură, el mi-l dă înapoi şi îmi mulţumeşte foarte mult că l-a folosit. Dar să presupunem că furtunul se strică – se găureşte – în timpul incendiului. Nu trebuie să ne formalizăm prea mult, îi spun doar: «Mă bucur că ţi-am împrumutat furtunul. Văd că nu-l mai pot folosi acum, este complet distrus.»

El spune: «Câţi metri a avut furtunul ăsta?»

Eu îi răspund: «50».

El spune: «în regulă, am să-l înlocuiesc».”

Acesta a devenit nucleul unei legi introduse în Congres ulterior, H.R. 1776, intitulată „Proiect de lege pentru promovarea apărării Statelor Unite şi pentru alte scopuri“, lege care avea să primească foarte curând numele care a consacrat-o, Legea de împrumut şi închiriere. La baza legii stătea ideea că era în interesul Statelor Unite să ofere Marii Britanii,

sau oricărui aliat, tot sprijinul necesar, fie că acesta putea plăti sau nu.

Legea a întâmpinat imediat rezistența fermă a senatorilor și a congresmenilor, care considerau că va atrage America în război sau, așa cum spunea un oponent – folosind chiar o analogie cu puternic răsunet în centrul Americii – că „va băga în pământ unul din patru tineri americani".[2] Remarca l-a înfuriat pe Roosevelt, care a numit-o „cel mai neadevărat, cel meii mișelesc, cel mai antipatriotic lucru care a fost spus vreodată public de cineva din generația mea".

Că ideea lui Roosevelt avea să fie vreodată mai mult decât o idee, era, până la Crăciunul din 1940, orice, numai

Harry Hopkins devenise curios în privința lui Churchill. Conform lui Sherwood, puterea elocvenței scrisorii prim- ministrului către Roosevelt trezise în Hopkins „dorința de a-l cunoaște pe Churchill și de a afla cât anume din el era simplă grandilocvență și cât realitate".

Hopkins avea să primească această șansă curând și, în acest proces, în ciuda sănătății precare și a corpului slăbit, urma să modeleze viitorul curs al războiului – petrecând mare parte din timp aproape înghețând de frig în Londra distrusă de bombe.

Capitolul 64. Un broscoi LA POARTĂ

Cu procesul de curtare a lui Roosevelt într-o fază atât de delicată, alegerea unui ambasador care să-l înlocuiască pe lordul Lothian devenise o chestiune critică. Instinctele lui Churchill îi spuneau că moartea lui Lothian i-ar fi putut oferi, de fapt, ocazia de a-și consolida controlul asupra propriului guvern. Numirea anumitor persoane în posturi de peste mări și țări era pentru Churchill o tactică obișnuită și eficientă de potolire a disidenței politice. Două

persoane se evidenţiaseră ca potenţiale surse de opoziţie viitoare, fostul prim-ministru Lloyd George şi ministrul de externe al lui Churchill, lordul Halifax, cel care candidase chiar pentru funcţia lui.

Faptul că prima sa alegere dintre cei doi bărbaţi a fost Lloyd George sugerează că îl considera ameninţarea cea mai imediată şi cea mai gravă. Churchill l-a trimis pe lordul Beaverbrook ca intermediar pentru a-i oferi postul. A fost o sarcină ciudată pentru Beaverbrook, pentru că el însuşi şi-ar fi dorit să fie numit ambasador în Statele Unite, însă Churchill îl considera mult prea important, atât ca ministru al producţiei de aeronave, cât şi ca prieten, confident şi consilier. Lloyd George a refuzat oferta, invocând îngrijorarea medicului său cu privire la starea sa de sănătate. Avea totuşi 77 de ani.

A doua zi, marţi, 17 decembrie, Churchill l-a convocat din nou pe Beaverbrook, de data aceasta pentru a discuta posibilitatea numirii lui Halifax la Washington, trimiţându-l din nou pe Beaverbrook să-i facă oferta sau măcar să-i propună ideea. Ceea ce Churchill ştia clar din prietenia lor îndelungată era că Beaverbrook se pricepea de minune, şi-i făcea şi plăcere, să-i convingă pe oameni să facă ce voia el. Biograful lui Halifax, Andrew Roberts, îl numea pe Beaverbrook un „uneltitor înnăscut". Biograful lui Beaverbrook însuşi, A.J.R Taylor, scria: „Nimic nu-i plăcea mai mult lui Beaverbrook în politică decât să mute oamenii de pe un post pe altul sau să speculeze cum să facă

Pentru a-i propune postul lui Halifax era nevoie de o anumită agresivitate. După orice standard, postul era o retrogradare, indiferent cât de important ar fi fost ca Marea Britanie să câştige eventuala participare a Americii în război. Însă Churchill ştia la fel de bine că dacă propriul guvern ar fi ezitat, regele ar fi apelat cu certitudine la Halifax să-l înlocuiască, pentru că îl preferase pe Halifax de la bun început. Tocmai de aceea Churchill hotărâse că

Halifax trebuia să plece şi l-a trimis pe Beaverbrook să-i propună acest lucru.

Marţi, 17 decembrie, după prezenţa într-o emisiune radio BBC, Beaverbrook s-a deplasat către Ministerul de Externe pentru a se întâlni cu Halifax, care s-a pus imediat în gardă. Ştia că Beaverbrook trăia pentru intrigi şi că dusese un adevărat război al zvonurilor împotriva lui. Beaverbrook i-a oferit postul în numele lui Churchill. În consemnarea din acea joi seară din jurnalul său, Halifax se întreba dacă Churchill chiar îl considera cea mai bună alegere ori voia doar să-l ştie plecat din Ministerul de Externe, plecat din Londra.

Halifax nu voia să plece şi i-a spus asta şi lui Beaverbrook, însă Beaverbrook i-a raportat lui Churchill că Halifax acceptase fără nici o ezitare. Biograful Roberts scria: „S-a întors la Churchill cu o poveste complet inventată despre reacţia lui Halifax la ofertă".[2]

Churchill şi Halifax s-au întâlnit la 11:40 în dimineaţa următoare pe o chestiune care nu avea nici o legătură cu propunerea dinainte, întâlnire în cursul căreia Halifax şi-a explicat reticenţa. A făcut-o din nou şi în ziua următoare. Halifax a încercat să-l convingă pe Churchill că trimiterea ministrului de externe la Washington ca ambasador ar fi putut să pară un act disperat – o încercare prea zeloasă de a-i face pe plac lui Roosevelt.

Halifax s-a întors la minister cu sentimentul că reuşise să scape de numire. Dar se înşela.

Odată cu venirea iernii, ameninţarea imediată a invaziei scăzuse în intensitate, deşi nimeni nu se îndoia că era doar o linişte temporară. Acum îi luase locul un alt pericol, mai amorf. Cum Luftwaffe îşi extinsese atacurile, căutând să repete raidul de la Coventry prin asedii asupra altor oraşe britanice, problema moralului a trecut în prim-plan. Londra se dovedise până atunci puternică, dar Londra era un oraş imens, imun la noile tactici distructive ale

Luftwaffe. Oare restul ţării putea da dovadă de aceeaşi tărie, dacă şi mai multe oraşe aveau să treacă prin „coventraţie"?

Atacul de la Coventry zdruncinase din temelii oraşul, lucru care făcea moralul să se clatine. Serviciul Intern de Informaţii observa că „efectul de şoc a fost mai mare în Coventry decât în East End [Londra] sau în oricare altă regiune studiată anterior".[3] Câteva raiduri ulterioare în Southampton, şi acestea intense, au zdruncinat, de asemenea, psihicul populaţiei. Episcopul de Winchester, din a cărui diocezã făcea parte oraşul, a observat că oamenii erau „distruşi din punct de vedere spiritual după cumplitele nopţi nedormite. Cei care pot părăsesc oraşul." Noapte de noapte, sute de locuitori părăseau oraşul, dormind în maşini în plin câmp, întorcându-se a doua zi la muncă. „Deocamdată", relata episcopul, „moralul este la pământ." După o serie de raiduri asupra oraşului Birmingham, consulul american din oraş le scria superiorilor săi din Londra că, deşi nu văzuse vreun semn de lipsă de loialitate ori de defetism în rândul locuitorilor, „a spune că sănătatea lor mintală nu este subminată de bombardamente ar fi o prostie".[4]

Aceste noi atacuri ameninţau să provoace prăbuşirea moralului la nivel naţional de care se temeau de mult timp cei care se ocupau de apărare, sporind astfel descurajarea publicului într-o asemenea măsură încât să ameninţe guvernarea lui Churchill.

Venirea iernii acutiza şi mai mult situaţia, pentru că înmulţea greutăţile cotidiene impuse de războiul aerian al germanilor.

Iarna a adus ploaie, zăpadă, frig şi vânt. Rugaţi de Mass-Observation să ţină socoteala factorilor care îi deprimau cel mai mult, oamenii au răspuns că pe primul loc se afla vremea. Ploaia pătrundea prin acoperişurile găurite de şrapnel. Vântul şuiera prin ferestrele sparte. Nu existau geamuri pentru a fi reparate. Frecventele pene de curent, combustibil şi

apă lăsau gospodăriile fără căldură şi pe locatarii lor, fără posibilitatea de a se spăla zilnic. Oamenii trebuiau să meargă în continuare la muncă, iar copiii lor, la şcoală. Bombele întrerupeau liniile telefonice

Ceea ce le perturba însă cel mai mult vieţile era camuflajul. Totul devenea mai dificil, mai ales iarna, când latitudinea nordică a Angliei aducea obişnuita prelungire a nopţii. în fiecare decembrie, Mass-Observation le cerea, de asemenea, numeroşilor scriitori de jurnale să trimită un top al neplăcerilor provocate de bombardamente. Penele de curent erau invariabil pe primul loc, transportul pe al doilea, deşi aceşti doi factori erau adesea interconectaţi.[5] Daunele provocate de bombe transformau banala navetă într-un calvar care dura ore, forţându-i pe muncitori să se trezească şi mai devreme în întunericul prin care bâjbâiau la lumina lumânărilor ca să se pregătească de muncă. La sfârşitul zilei de lucru, muncitorii se grăbeau spre case pentru a-şi camufla ferestrele înainte de ora desemnată de începere a camuflajului nocturn, o corvoadă cu totul nouă. Era nevoie de timp. Aproximativ o jumătate de oră seară de seară – ba chiar mai mult, dacă aveai multe ferestre şi în funcţie de cum te mişcai. Camuflajul a făcut sezonul Crăciunului şi mai sumbru. Luminile de Crăciun au fost interzise. Bisericile cu ferestre ce nu puteau fi camuflate cu uşurinţă şi-au anulat slujbele.

Camuflajul presupunea, de asemenea, noi pericole. Erau frecvente situaţiile în care oamenii se izbeau de stâlpii de iluminat sau intrau cu bicicletele în tot felul de obstacole. Oraşele foloseau vopsea albă în încercarea de a mai elimina cele mai evidente probleme, vopsind bordurile, treptele şi scările vagoanelor şi barele de protecţie ale maşinilor. Copacii şi stâlpii de iluminat au fost vopsiţi cu cercuri de vopsea albă. Iar poliţia a impus limite de viteză speciale pentru perioada camuflajului, dând 5 935 de amenzi în decursul unui an. însă

oamenii tot intrau în ziduri şi se împiedicau de obstacole sau se ciocneau între ei. Doctorul Jones, omul de la Serviciul de Informaţii al Aviaţiei care descoperise fasciculele secrete ale germanilor, descoperise şi importanţa vopselei albe – sau, mai bine zis, pericolul absenţei ei. Într-o seară, aflându-se la volanul maşinii prin Londra, după ce ţinuse o prelegere la Bletchley Park, a intrat într-un camion oprit pe stradă. Spatele camionului fusese vopsit alb, dar vopseaua era acum acoperită de noroi. Jones rula cu doar 25 de kilometri la oră, dar tot ieşise prin parbriz rănindu-se la frunte. Autorităţile din Liverpool au legat camuflajul de moartea a 15 docheri, care au sfârşit înecaţi.

Dar camuflajul ducea uneori şi la momente amuzante. Materialul pentru camuflaj folosit la geamurile trenurilor devenise „carnet de mâzgăleli", scria Olivia Cockett în jurnalul ei pentru Mass-Observation. Ea nota cum cineva modificase anunţul: „Jaluzelele trebuie lăsate jos după lăsarea întunericului"[6] în „Fetele trebuie lăsate pe spate după lăsarea întunericului", transformat apoi în „Chiloţii trebuie lăsaţi în jos după lăsarea întunericului". Pentru a mai uita de camuflaj şi de celelalte noi poveri ale vieţii, Cockett se apucase de fumat. „Un nou obicei de când cu războiul – Îmi plac ţigările", scria ea. „Obişnuiam să fumez ocazional, însă acum, trei sau patru pe zi în mod regulat, şi cu plăcere! Când trag un fum dintr-o ţigară, totul se schimbă. Şi mai este şi plăcerea nicotinei, care pur şi simplu îţi detaşează mintea de corp pentru o secundă sau două după fiecare fum."[7]

Cea mai mare ameninţare pentru moral în Londra se considera că apăruse de la zecile de mii de cetăţeni ale căror case fuseseră bombardate sau care fuseseră obligaţi din alte motive să folosească adăposturile publice, unde condiţiile de trai erau criticate de toată lumea.

Protestele tot mai vocale au determinat-o pe Clementine Churchill să se aventureze în adăposturi

pentru a le vedea cu ochii ei, adesea însoțită de John Colville. A început cu vizitarea a ceea ce considera a fi „un grup destul de reprezentativ" de adăposturi.

Joi, 19 decembrie, de exemplu, ea a colindat adăposturile din Bermondsey, un cartier industrial unde, cu un secol în urmă, existase o mahala renumită, Jacob's Island, în care Charles Dickens îl ucisese, în *Oliver Twist*, pe maleficul Bill Sikes. Clementine a fost oripilată de ce a găsit acolo.[8] Cei din adăposturi petreceau „poate 14 ore din 24 în niște condiții oribile de frig, umezeală, mizerie, întuneric și duhoare", îi scria ea soțului ei. Cele mai groaznice adăposturi scăpaseră de renovări, deoarece oficialii le considerau prea oribile pentru a se mai putea face ceva, dar prea necesare pentru a fi închise imediat. Drept consecință, a descoperit Clementine, ele deveneau pur și simplu tot mai îngrozitoare.

Un motiv al furiei ei a fost modul în care adăposturile, încercând să se adapteze la bombardamentele nocturne prin instalarea de dormitoare permanente, încercau să înghesuie cât mai multe paturi cu putință în spațiul alocat punând câte trei paturi unul peste altul. „Cu cât vezi mai multe astfel de paturi supraetajate", scria Clementine, „cu atât ți se par mai groaznice. Sunt, desigur, prea înguste. 15 centimetri în plus ar fi făcut mare diferență între disconfort total și un oarecare confort."

Paturile supraetajate erau, de asemenea, prea scurte. Cei care dormeau în astfel de paturi își atingeau picioarele între ei, capetele, alteori picioarele atingeau capetele. „În cazul în care își ating capetele unul de altul, există un mare pericol de răspândire a păduchilor", scria Clemetine. Iar păduchii reprezentau o problemă gravă. Deși te aștepți să existe păduchi – „războiul implică păduchi", scria ea – prezența lor creștea potențialul apariției unor focare de tifos și febră recurentă, ambele boli transmise de păduchi. „Se pare că,

odată declanşate, acestea s-ar propaga în rândul populaţiei mai sărace din Londra ca un incendiu", nota ea. „Dacă ar exista o mortalitate uriaşă în rândul muncitorilor, producţia de război ar fi diminuată serios."

De departe cea mai urâtă dintre caracteristicile ansamblurilor de trei paturi suprapuse, după cum vedea Clementine lucrurile, era spaţiul vertical limitat dintre paturi. „Mă mir că oamenii nu mor din lipsă de aer", scria ea. „Acolo unde mamele dorm cu copiii, trebuie să fie de-a dreptul insuportabil, căci copilul trebuie să doarmă peste mama lui, pentru că patul este prea îngust ca cei doi să poată dormi unul lângă altul." Ea se temea că se comandaseră şi mai multe astfel de paturi suprapuse, întrebându-l pe Churchill dacă aceste comenzi puteau fi sistate până erau reproiectate. Cât despre paturile suprapuse deja instalate, soluţia, considera ea, era să se scoată pur şi simplu patul din mijloc. Astfel, nota ea, se obţinea „efectul satisfăcător" de reducere cu o treime a numărului de persoane înghesuite în cele mai cumplite adăposturi.

Cea mai mare îngrijorare a ei era igiena. A fost îngrozită să afle că existau foarte puţine toalete şi că, per ansamblu, condiţiile de igienă erau groaznice. Rapoartele ei arată nu doar dorinţa de a se aventura pe tărâmuri necunoscute, ci şi un dezvoltat simţ pentru detaliile dickensiene. Latrinele, scria ea, „sunt adesea printre paturile suprapuse şi au nişte perdele de pânză amărâte care nu acoperă deschiderea. Aceste perdele sunt adesea infecte în partea de jos. Latrinele ar trebui să fie denarte de paturi, iar intrările să fie orientate către un perete, pentru a asigura o minimă intimitate." Cele mai proaste condiţii întâlnite au fost pe strada Philpot, la sinagoga Whitechapel, „unde oamenii dorm totalmente în faţa latrinelor, cu picioarele aproape în perdelele de pânză şi unde mirosul este greu de suportat".

Ea recomanda ca numărul latrinelor să fie dublat

sau triplat. „Este simplu", nota ea, „pentru că, în general, este vorba de găleți." Ea observase că acestea erau adesea puse pe suprafețe poroase, în care mizeria se infiltra și se acumula. O soluție, scria ea, ar fi fost să se pună aceste găleți „pe foi mari de tablă cu marginile îndoite spre interior, ca niște tăvi. Aceste tăvi de tablă ar putea fi spălate." Trebuiau instalate latrine separate pentru copii, cu găleți mai mici, scria ea. „Găleţile obişnuite sunt prea înalte pentru ei." Şi, a constatat ea, nu se acorda prea multă atenție acestor găleți. „Găleţile ar trebui, desigur, să fie golite înainte să se umple, însă în unele locuri, mi s-a spus, asta se face doar o dată la 24 de ore, adică nu suficient de

Clementine a fost deosebit de indignată să afle că latrinele erau adesea neluminate. „Întunericul nu face decât să ascundă şi, desigur, să încurajeze condiţiile de mizerie."

Ploaia şi frigul iernii au înrăutăţit condiţiile deja proaste, în vizitele ei pe la adăposturi, Clementine a descoperit apă „picurând prin acoperiş şi infiltrându-se în pereţi şi podele". Ea a raportat că auzise despre podele de pământ transformate în noroi de apa care se acumula într-o asemenea măsură încât trebuia scoasă cu pompe.

A mai evidenţiat o problemă: majoritatea adăposturilor nu aveau cele necesare preparării ceaiului. „În acest scop", scria ea, „cerinţa minimă ar fi o priză electrică şi un fierbător."

Clementine i-a spus lui Churchill că ea este de părere că problema cu cele mai proaste adăposturi era că responsabilitatea lor revenea prea multor agenţii cu autoritate suprapusă şi, ca urmare, nu se făcea nimic. „Singura cale de rezolvare a situaţiei este să existe o autoritate pentru siguranţă, sănătate şi toate celelalte", scria ea într-o minută concisă în care i se adresa soţului ei nu cu Winston, ci cu „Domnule prim-ministru". „Împărţirea responsabilităţilor este ceea ce împiedică

îmbunătățirea situației."

Investigațiile ei au avut efect. Churchill, conștient că modul în care percepea publicul adăposturile influența modul în care percepea acesta guvernarea, a făcut din reforma adăposturilor o prioritate pentru cinul următor, într-o minută adresată ministrului sănătății și secretarului de interne, el scria: „Acum este momentul să începem o îmbunătățire radicală a adăposturilor, astfel încât iarna următoare să existe mai multă siguranță, mai mult confort, căldură, lumină și facilități pentru toți cei care le folosesc."[9]

Pentru Churchill era o certitudine că adăposturile aveau să fie necesare și la sfârșitul lui 1941.

Vineri dimineața, 20 decembrie, subsecretarul lui Halifax, Alexander Cadogan, l-a luat de la Ministerul de Externe și au plecat împreună la Westminster Abbey ca să participe la slujba de înmormântare a lordului Lothian. Cadogan a notat în jurnalul lui că soția lui Halifax era deja acolo și, în mod evident, era supărată. „Furioasă", scria el.[10] Își propusese să discute personal cu Churchill.

După slujbă, ea și soțul ei au pornit spre numărul 10. Stăpânindu-și cu greu furia, Dorothy i-a spus lui Churchill că, dacă îi trimite soțul în America, va pierde un coleg loial, care ar putea să vină cu aliați puternici să-l susțină în cazul unei crize politice. Ea suspecta aici mâna lui Beaverbrook.

Halifax, privind scena confuz, scria că Churchill fusese cât se poate de amabil, dar era clar că „el și Dorothy nu vorbeau aceeași limbă". Halifax îi scria ulterior fostului prim-ministru, Stanley Baldwin: „Nici nu vă puteți imagina cât de confuz mă simt. Nu cred că este tocmai domeniul meu și nu mi-au plăcut niciodată americanii, cu puține excepții. În general i-am considerat întotdeauna îngrozitori."

Luni, 23 decembrie, socotelile erau încheiate, numirea – anunțată, înlocuitorul lui Halifax ca ministru de externe – ales. Anthony Eden avea să-i succeadă. La ședința cabinetului de la amiază,

Churchill a vorbit despre cât de recunoscător îi este lui Halifax pentru că acceptase o misiune atât de importantă. Cadogan era şi el de faţă. „Mi- am ridicat privirea şi l-am văzut pe Beaver în faţa mea, foarte mândru de el, radiind şi aproape făcând cu ochiul."[11]

Regele a încercat să-l consoleze pe Halifax când acesta l- a vizitat la Palatul Windsor în Ajunul Crăciunului. „Era tare nemulţumit la gândul că pleca în acel moment şi nedumerit în legătură cu ce s-ar fi putut întâmpla dacă Winston păţea ceva", scria regele în jurnalul lui.[12] „Echipa nu era una puternică fără un lider şi erau nişte zăpăciţi în ea. I-am spus că poate fi oricând rechemat. Ca să fac lucrurile mai uşoare, i-am sugerat că postul de ambasador în SUA este mai important pentru mine în acest moment decât cel de ministru de externe, aici."

Asta n-a fost cine ştie ce alinare pentru Halifax, care înţelesese deja nu doar că eliminarea lui ca ministru de externe era răsplata pentru faptul că era perceput ca posibil succesor al lui Churchill, dar şi că acela care pusese la cale execuţia acestui plan fusese într-adevăr – pentru a folosi porecla lui preferată pentru Beaverbrook – „Broscoiul".

CAPITOLUL 65.

WEIHNACHTEN

Rezistenţa lui Churchill continua să-i uimească pe liderii germani. „Când se va preda odată creatura aia de Churchill?", scria şeful propagandei, Joseph Goebbels, în jurnalul lui, după ce notase despre cel mai recent atac în stil Coventry asupra oraşului Southampton şi despre scufundarea altor mii de tone de mărfuri ale Aliaţilor.[1] „Anglia nu poate rezista la infinit!" Promitea că raidurile aeriene vor continua „până când Anglia va cădea în genunchi şi va implora pacea".

Dar Anglia părea departe de aşa ceva. RAF a efectuat o succesiune de raiduri împotriva unor ţinte

din Italia şi Germania, printre care un atac asupra oraşului Mannheim cu peste 100 de bombardiere, în urma căruia muriseră 34 de persoane şi aproximativ 500 de structuri fuseseră distruse sau avariate. (Acesta a fost raidul din Operaţiunea Abigail, ca răspuns la Coventry.) Raidul în sine nu fusese deosebit de îngrijorător pentru Goebbels, care l-a numit „uşor de suportat". Ce i s-a părut derutant a fost însă faptul că Anglia se simţea încă destul de încrezătoare pentru a efectua raidul şi că RAF fuseseră capabile să adune atâtea aparate de zbor. Bombardierele loviseră de asemenea Berlinul, făcându-l pe Goebbels să scrie: „Se pare că englezii şi-au regăsit îndemânarea".[2]

Dar acum era mai important ca niciodată ca Churchill să fie determinat cumva să iasă din război. Pe 18 decembrie, Hitler a emis Directiva nr. 21, „Cazul Barbarossa", fostul lui ordin către generali de a demara planurile pentru o invazie a Rusiei. Directiva începea astfel: „Forţele armate germane trebuie să fie pregătite, chiar înainte de încheierea războiului împotriva Angliei, *să strivească Rusia Sovietică într-o campanie rapidă*".[3] Literele cursive îi aparţin lui Hitler. Directiva detalia rolurile pe care trebuia să le joace armata germană, forţele aeriene şi marina germană – în special unităţile blindate ale armatei – şi prevedea ocuparea Leningradului şi a Kronstadtului, precum şi, în cele din urmă, ocuparea Moscovei. „Cea mai mare parte a armatei ruse staţionate în vestul ţării va fi distrusă prin operaţiuni temerare conduse de vârfuri de lance blindate cu penetrare profundă."

Hitler le-a ordonat comandanţilor să elaboreze planuri şi orare. Era crucial ca această campanie să înceapă curând. Cu cât Germania întârzia, cu atât Rusia avea mai mult timp să-şi consolideze armata şi forţele aeriene şi Anglia să-şi refacă forţele. Trupele germane trebuiau să fie pregătite până pe 15 mai 1941.

„Este de o importanţă decisivă", spunea directiva,

„ca intenţia noastră de atac să nu fie cunoscută." În timpul acestor pregătiri, Luftwaffe trebuia să-şi continue fără reţinere atacurile împotriva Angliei.

Între timp, Goebbels era îngrijorat de decăderea morală. Pe lângă conducerea programului propagandistic al Germaniei, el era şi ministru al culturii populare, considerând că misiunea lui era aceea de anihilare a forţelor ce ameninţau să submineze moralitatea publică, „în regiunile rurale, în oraşele mici sau în faţa soldaţilor nu vor performa dansatoare de striptease", le-a spus el subalternilor la una dintre şedinţele de propagandă din decembrie.[4] L-a pus pe asistentul lui, Leopold Gutterer, un bărbat de 39 de ani cu faţă de copil, să compună o circulară adresată tuturor „comperilor", maeştrilor de ceremonii din cabareturi şi altora asemenea. „Circulara va fi sub forma unui ultim avertisment, prin care li se interzice comperilor să facă bancuri politice sau să folosească glume obscene în programul lor."

Goebbels s-a gândit la ceva şi pentru Crăciun. Germanii adorau Crăciunul – *Weihnachten* – mai mult decât orice altă sărbătoare. Se vindeau brazi de Crăciun la toate colţurile, se cântau colinde, se dansa şi se bea în exces. Goebbels şi-a avertizat locotenenţii să nu cumva să se creeze „o atmosferă sentimentală de Crăciun", dezaprobând „smiorcăiala şi tristeţea" pe care le provocau sărbătorile creştine.[5] „Nu este demn de un soldat şi de un german", spunea el, şi nu trebuie să se perpetueze pe toată perioada Adventului. „Acest lucru trebuie să se limiteze exclusiv la Ajunul Crăciunului şi la ziua de Crăciun", a spus el grupului. Şi, chiar şi atunci, zicea el, Crăciunul trebuia să fie încadrat în contextul războiului. „O atmosferă siropoasă de Crăciun, cu pom cu tot, care durează câteva săptămâni, nu este în acord cu starea de spirit militantă a poporului german."

La el acasă însă, Goebbels s-a trezit din ce în ce

mai implicat, nu nefericit, în pregătirile pentru sărbătoare. El şi soţia lui, Magda, aveau şase copii, ale căror nume începeau toate cu litera H: Helga, Hildegard, Helmut, Holdine, Hedwig şi Heidrun, ultimul având doar şase săptămâni. Cuplul mai avea un fiu mai mare, Harald, dintr-o căsătorie anterioară a Magdei. Copiii erau încântaţi, la fel şi Magda, „care nu se gândeşte decât la Crăciun", scria Goebbels.

Consemnare în jurnal, 11 decembrie: „Multă treabă cu pachetele şi cadourile de Crăciun. Trebuie să le distribui celor 120 000 de soldaţi şi artilerişti antiaerieni aflaţi doar în Berlin. Dar îmi place. Şi apoi amfitrionul propriilor angajamente. Acestea se înmulţesc de la an la an."[6]

13 decembrie: „Alegerea cadourilor de Crăciun! Organizarea programului de Crăciun împreună cu Magda. Copiii sunt nişte drăguţi. Din păcate, când unul, când altul este bolnav. „

Pe 22 decembrie, două raiduri aeriene ale RAF au ţinut familia în adăpost până la şapte dimineaţa. „Deloc plăcut cu toţi copiii, mai ales că unii sunt încă bolnavi", scria Goebbels. „Doar două ore de somn. Sunt atât de obosit." Totuşi nu prea obosit pentru a povesti despre distracţia lui preferată. „O lege privind evreii a fost adoptată de Sobranie [parlamentul Bulgariei]", scria el. „Nu sunt măsuri radicale, dar tot este ceva. Ideile noastre cuceresc toată Europa, chiar şi fără constrângere."

A doua zi, bombardierele RAF ucideau 45 de berlinezi.

„Totuşi, pierderi considerabile", scria Goebbels în Ajunul Crăciunului.

El a autorizat prime de Crăciun pentru colegii lui. „Trebuie să aibă şi ei un fel de compensaţie pentru toată munca depusă şi pentru devotamentul necontenit."

Cu Rusia acum în vizorul lui Hitler, adjunctul Rudolf Hess era mai nerăbdător ca oricând să aranjeze o înţelegere cu Anglia şi să îndeplinească „dorinţa" Führerului său. Încă nu primise nici un răspuns de la

ducele de Hamilton, din Scoţia, dar continua să-l considere o sursă de speranţă.

Lui Hess îi venise o idee şi acum, pe 21 decembrie, avionul lui era pregătit pe aerodromul de la Augsburg al Fabricii Messerschmitt, de lângă München, deşi pământul era acoperit cu mai bine de 60 de centimetri de zăpadă.[7]

Avionul era un Messerschmitt Me 110, un avion de vânătoare bimotor pentru zboruri pe distanţe lungi. În mod obişnuit, acesta avea un echipaj de două persoane, dar putea fi foarte uşor pilotat şi de una singură. Hess era un pilot desăvârşit, însă, cu toate acestea, fusese nevoit să înveţe particularităţile unui Me 110, luând lecţii cu un instructor. După ce s-a dovedit capabil, a primit dreptul de folosinţă exclusivă a unui model nou-nouţ, un privilegiu acordat pentru că era, la urma urmei, adjunctul lui Hitler şi, în funcţie de perspectivă, al doilea sau al treilea cel mai puternic om din cel de-al Treilea Reich. Dar puterea avea limitele ei. Primul avion ales de Hess, un Me 109 monomotor, îi fusese refuzat. El îşi ţinea noul avionul pe aerodromul de la Augsburg, pilotându-l frecvent. Nimeni nu întreba — cel puţin nu în faţă – de ce un oficial de rang atât de înalt voia să facă asta, nici de ce tot cerea noi şi noi modificări la avion pentru a-i creşte autonomia, nici de ce continua să-i ceară secretarului personal să-i facă rost de cele mai recente prognoze meteo pentru zbor din arhipelagul britanic.

Hess a obţinut o hartă a Scoţiei şi a lipit-o pe peretele dormitorului său, astfel încât să poată memora elemente importante ale terenului. A delimitat o zonă muntoasă cu

Acum, pe 21 decembrie, cu pista curăţată de zăpadă, Hess decola.

Trei ore mai târziu, s-a întors. La un moment dat în timpul zborului, pistolul de semnalizare pentru situaţii de urgenţă s-a încălcit în cablurile care controlau stabilizatoarele verticale ale avionului,

cele două aripioare verticale din spatele fuzelajului provocând blocarea acestora. Faptul că a putut să aterizeze, şi în astfel de condiţii grele, cu ninsoare, fusese dovada măiestriei lui de

CAPITOLUL 66. ZVONURI

Crăciunul se apropia, iar zvonurile se înmulţeau.[1] Raidurile aeriene şi ameninţarea invaziei erau terenul fertil pentru propagarea poveştilor false. Pentru a le combate, ministrul informaţiilor a înfiinţat un Birou antiminciuni, care să contracareze propaganda germană, şi un Birou antizvonuri, care să se ocupe de zvonurile de pe plan local. Unele erau depistate de Biroul de cenzură al poştei, care citea corespondenţa oamenilor şi le asculta convorbirile telefonice. Administratorii librăriilor deţinute de W.H. Smith raportau şi ei tot felul de zvonuri. Oricine propaga poveşti false putea fi amendat sau, în cazuri flagrante, întemniţat. Zvonurile acopereau un spectru larg:

- În insulele Orkney şi Shetland, în Dover şi în alte părţi, scrisori interceptate relatau că mii de cadavre fuseseră aduse de ape la ţărm după o tentativă eşuată de invazie. Acest zvon era deosebit de persistent.
- Trupe de paraşutişti germani îmbrăcaţi în femei ar fi fost văzute aterizând în Leicestershire, în Midlands, şi în oraşul Skegness, pe coasta Mării Nordului, lucru care s- a dovedit a fi fals.
- Se presupunea că avioane germane ar fi împrăştiat otravă. „Acest zvon se stinge cu rapiditate", a raportat Serviciul Intern de Informaţii.
- Un zvon care circula în Wimbledon spunea că „inamicul se pregăteşte să folosească o bombă brizantă de dimensiuni terifiante, menită să şteargă suburbia de pe hartă". Un oficial scria: „Am fost informat cu sinceritate că acest zvon a pus o stăpânire nesănătoasă pe imaginaţia locuitorilor Wimbledonului". O astfel de bombă nu

exista.

- Un zvon deosebit de macabru și de vulgar care a circulat în săptămâna de dinaintea Crăciunului susținea că „un număr mare de cadavre din adăposturile publice bombardate vor fi lăsate acolo, adăposturile fiind zidite pentru a se transforma în morminte comune". Acest zvon s-a dovedit, de asemenea, foarte persistent, reapărând după fiecare nou raid aerian.

CAPITOLUL 67. CRĂCIUN

Toată lumea se gândea doar la Crăciun. Sărbătoarea era foarte importantă pentru moral. Churchill a decis ca RAF să nu desfășoare operațiuni de bombardare a Germaniei în Ajunul Crăciunului și nici în ziua de Crăciun, decât dacă Luftwaffe ataca prima Anglia. Colville s-a trezit împovărat cu „problema controversată" ridicată în Camera Comunelor, și anume dacă obiceiul de a trage clopotele bisericilor de Crăciun ar fi trebuit suspendat, ținând cont că respectivele clopote erau semnalul de avertizare ales că invazia era în curs. La început, Churchill a recomandat să se tragă clopotele. După ce a discutat cu comandantul Forțelor Interne, generalul Brooke, s-a răzgândit.

Colville pregătise deja ceea ce el considera a fi un argument solid pentru a suna clopotele, dar acum bătea în retragere, notând în jurnal: „Gândul că aceasta ar fi responsabilitatea mea în cazul vreunui dezastru în ziua de Crăciun m-a făcut să tac".

Colville și colegii secretari privați, după ce lucraseră două nopți la rând până în zori, sperau să aibă o săptămână liberă de sărbători. Secretarul principal Eric Seal a întocmit o minută în care cerea delicat permisiunea. Cererea „l-a înfuriat" pe Churchill, potrivit lui Colville.

Ca un adevărat Scrooge, Churchill a mâzgălit un mare „NU" chiar pe document. I-a spus lui Seal că planul său pentru Crăciun, care pica într-o miercuri, era să-l petreacă fie la Chequers, fie în Londra,

lucrând „continuu". Spera, scria el, „ca această pauză să poată fi folosită nu doar pentru recuperarea restanțelor, ci și pentru abordarea mai detaliată a noilor probleme".

Cu toate acestea, a îngăduit ca fiecare membru al personalului său să-și ia o săptămână liberă între sărbători și 31 martie, cu condiția să fie „la intervale mari".

În Ajunului Crăciunului, după-amiază, a semnat exemplare ale propriei cărți pentru a le oferi cadou lui Colville și celorlalți secretari. A trimis, de asemenea, cadouri de Crăciun regelui și reginei. I-a oferit regelui o salopetă ca a lui, iax reginei – o copie a celebrului îndrumar de limbă engleză din 1926 al lui Henry Watson Fowler, *A Dictionary of Modern English Usage*

În tot acest timp, secretarii privați s-au chinuit să găsească un cadou potrivit pentru soția lui Churchill. În ciuda războiului și a pericolului raidurilor aeriene, străzile comerciale ale Londrei erau aglomerate, chiar dacă prăvăliile aveau marfa puțină. Observatorul american, generalul Lee, nota în jurnalul său: „Poate că nu e mare lucru prin magazine și poate că foarte mulți oameni au părăsit Londra, dar să încerci să cumperi ceva astăzi a fost ca și cum ai fi înotat împotriva curentului. Traficul, atât pietonal, cât și cel auto, a fost infernal."[2]

Secretarii s-au gândit mai întâi să cumpere flori pentru Clementine, dar au descoperit că florarii aveau un stoc destul de sărac și nimic potrivit. „Se pare", scria John Martin în jurnalul lui, „că ghivecele cu zambile care apăreau de obicei de Crăciun erau olandeze" – iar Țările de Jos erau acum sub controlul strict al Germaniei.[3] Secretarii s-au gândit apoi la praline. Și în acest caz, marile magazine fuseseră în parte golite, „dar până la urmă am găsit unul care ne-a făcut rost de o cutie mare". A ajutat, fără îndoială, faptul că destinatarul cutiei era soția prim-ministrului.

Churchill a plecat la Chequers, strigând în timp ce

ieşea: „Crăciun plin şi un An Nou frenetic! „[4]

Exact în ajunul Crăciunului, desigur, când ningea frumos şi pe cer era linişte, la Colville a ajuns zvonul că iubita lui Gay Margesson se logodise cu Nicholas „Nicko" Henderson, care, decenii mai târziu, avea să devină ambasadorul Marii Britanii în America. Colville s-a prefăcut indiferent. „Dar am suferit cumplit şi mă îngrijorează, deşi sunt destul de încrezător că Gay nu va face un pas pripit – este mult prea nehotărâtă."[5]

El nu pricepea de ce tot insista să o iubească pe Gay, când probabilitatea ca ea să-i întoarcă vreodată afecţiunea era atât de mică. „O detest atât de des pentru slăbiciunea ei de caracter, lipsa simţului de observaţie, egoismul şi înclinaţia ei spre pesimism. Pe urmă îmi spun că este atât de egoist din partea mea, că găsesc defecte la ea ca să nu văd lipsa ei de interes faţă de mine, că în loc să încerc să o ajut – aşa cum ar trebui dacă aş iubi-o cu adevărat – caut alinare pentru sentimentele mele în amărăciune sau dispreţ."

Apoi adăuga: „Aş vrea să pot înţelege care sunt cu adevărat sentimentele mele".

Gay avea ceva care o făcea diferită de toate celelalte femei pe care el le cunoştea. „Mă gândesc uneori că mi-ar plăcea să mă însor, dar cum aş putea să mă gândesc măcar la asta când posibilitatea de a mă însura cu Gay, oricât de îndepărtată, există încă? Doar timpul poate rezolva această problemă, şi răbdarea!"

În acea noapte, târziu, lordul Beaverbrook a descoperit că unul dintre oamenii lui cei mai apreciaţi era încă la birou. Bărbatul muncise şase sau şapte zile pe săptămână, sosind dimineaţa înainte de răsărit, plecând mult după lăsarea nopţii, rămânând la masa lui de lucru chiar şi după ce sirenele anunţau un atac iminent. Şi iată-l acum acolo, în Ajunul Crăciunului.

În cele din urmă, bărbatul s-a ridicat şi a ieşit din

birou ca să meargă la toaletă înainte de a pleca acasă.

Când bărbatul s-a întors, a găsit pe birou un mic pachet. L-a deschis şi a găsit un lănţişor.

În pachet era şi un bilet de la Beaverbrook. „Ştiu cum se simte probabil soţia dumitale. Te rog să-i oferi acest dar, alături de stima mea. A fost al soţiei *mele.*"[6] Semnase simplu, „B".

Pentru Mary Churchill, acesta era un Crăciun al bucuriei neaşteptate şi unice. Toată familia – până şi Nelson, motanul – se strânsese la Chequers, majoritatea sosind în Ajunul Crăciunului. Soţul lui Sarah Churchill, Vie Oliver, pe care Churchill nu-l plăcea, venise şi el. De data aceasta nu existau oaspeţi oficiali. Decoraţiunile de Crăciun creau o atmosferă caldă în casă: „Sala mare şi mohorâtă strălucea acum datorită pomului luminat, împodobit", scria Mary în jurnalul ei.[7] Focul ardea în toate şemineurile. Soldaţii patrulau pe moşie cu puşti şi baionete, scoţând aburi pe gură în aerul rece al nopţii, iar observatorii aerieni stăteau îngheţaţi pe acoperiş, dar, altfel, războiul se oprise, fără bătălii în aer sau pe mare în Ajun şi în ziua de Crăciun.

În dimineaţa de Crăciun, Churchill a luat micul dejun în pat, cu Nelson trândăvind lângă el, şi s-a uitat peste documentele din cutia lui neagră şi din cutia galbenă cu informaţii secrete, dictând răspunsuri şi comentarii unei dactilografe. „Prim-ministrul a considerat esenţial să lucreze ca de obicei şi de sărbători", scria John Martin, secretarul privat de serviciu la Chequers la acel sfârşit de săptămână, „iar ieri dimineaţa a fost aproape ca oricare alta de aici, cu obişnuitele scrisori şi telefoane şi, desigur, cu multe urări de Crăciun printre ele". Churchill i-a dat un exemplar semnat din cartea lui *Mari contemporani, o* colecţie de eseuri despre 24 de bărbaţi celebri, printre care Hitler, Lev Troţki şi Franklin Roosevelt, acesta din urmă intitulat „Roosevelt de departe".

„După masa de prânz s-a lucrat mai puțin și am avut un Crăciun festiv în familie”, scria Martin, care era tratat ca și cum ar fi fost o rudă. Prânzul a fost organizat în jurul unui lux raționalizat, un curcan imens – „cel mai mare curcan pe care l-am văzut vreodată", scria Martin – trimis de la ferma regretatului prieten al lui Churchill Harold Harmsworth. Magnatul de presă murise cu o lună înainte și printre ultimele sale dorințe fusese și trimiterea păsării. Lloyd George trimisese mere culese din livezile de pe moșia lui, Bron-y-de, din Surrey, unde, pe lângă soiurile Bramley și Cox's Orange Pippin, cultiva și vechiul amor cu secretara sa personală, Frances Stevenson.

Familia a ascultat „Mesajul de Crăciun al Majestății Sale, Regele”, un obicei anual, transmis la radio încă din 1932. Regele a vorbit lent, luptându-se vădit cu defectul de vorbire care îl chinuia de multă vreme – de exemplu, un început sugrumat pentru cuvântul „necondiționat”, urmat de rostirea lui perfectă –, dar asta a sporit însemnătatea mesajului. „În ultimul mare război, floarea tineretului nostru a fost secerată", a spus el, „dar restul oamenilor nu au văzut prea mult din bătălie. De data aceasta suntem cu toții, împreună, în prima linie și în pericol.” El a prezis victoria, invitându-și ascultătorii să spere într-un viitor „în care zilele Crăciunului să fie din nou fericite".

Apoi a început distracția. Vie Oliver s-a așezat la pian, iar Sarah l-a acompaniat vocal. A urmat o cină plăcută, apoi și mai multă muzică. Șampania și vinul i-au dat lui Churchill o dispoziție optimistă. „De data aceasta, stenodactilografa a fost lăsată să plece”, scria John Martin, „și am cântat cu toții până după miezul nopții. Premierul a cântat cu patimă, chiar dacă uneori fals, iar când Vie a interpretat valsuri vieneze, el a dansat energic în mijlocul salonului într-un stil personal.”[8]

În tot acest timp, Churchill a ținut discursuri într-una, despre una, despre alta, până la două

dimineața.

„A fost unul dintre cele mai fericite Crăciunuri din câte îmi amintesc", scria Mary în jurnalul ei târziu în acea noapte, în Temniță.[9] „În ciuda tuturor cumplitelor evenimente care se petrec în jurul nostru. Nu a fost fericit într-un mod extravagant. Dar nu am mai văzut niciodată familia atât de fericită – atât de unită –, atât de afectuoasă. Am fost în formulă completă – Randolph și Vie sosind în dimineața asta. Nu am simțit niciodată «spiritul Crăciunului» atât de puternic. Toată lumea a fost bună – minunată –, voioasă. Mă întreb dacă vom fi împreună cu toții Crăciunul viitor. Mă rog să fim. Și mă mai rog ca anul viitor să fie mai fericit pentru toată lumea."

Armistițiul neoficial de Crăciun a avut loc. *„Heilige Nacht* cu adevărat *stille Nacht"*, scria John Martin – noapte de vis, timp preasfânt – totul fiind „o ușurare și destul de emoționant".

În Germania și în Anglia nu a căzut nici o bombă, iar familiile de pretutindeni și-au amintit cum fuseseră cândva lucrurile, cu excepția faptului că nu s-au auzit clopotele bisericilor, iar la multe mese de Crăciun au fost scaune goale.

La Londra, Harold Nicolson, de la Ministerul Informațiilor, și-a petrecut Crăciunul singur, soția lui fiind la adăpost sigur în casa lor de la țară. „Cel mai deprimant Crăciun pe care l-am petrecut până acum", a scris el în jurnal. „Mă trezesc devreme și am puțin de lucru."[10] A citit tot felul de memorandumuri și a mâncat singur la prânz, citind în acest timp o carte, *The War Speeches of William Pitt the Younger (Discursurile de război ale lui William Pitt cel Tânăr),* lecturând în 1915. S-a întâlnit mai târziu cu prietenul – și uneori iubitul — lui, Raymond Mortimer, la Barul Ritz, după care cei doi au cinat la Prunier, renumitul restaurant francez. La finalul zilei, Nicolson a participat la o petrecere a ministerului, care a inclus proiecția unui film. S-a

întors în apartamentul lui din Bloomsbury traversând un peisaj pustiit de bombardamentele şi incendiile anterioare, de zăpada topită, o noapte extrem de întunecată din cauza camuflajului şi fără lumina lunii, luna nouă apărând abia peste trei zile.

„Săraca Londră începe să pară foarte tristă", scria el. „Parisul este atât de tânăr şi de vesel că ar face faţă unei bătăi. Dar Londra este servitoarea capitalelor, iar când vor începe să-i cadă şi dinţii, va arăta într-adevăr foarte rău."

Şi totuşi în unele locuri oraşul avea parte de multă veselie de Crăciun. După cum nota o autoare de jurnal: „Cârciumile erau pline de oameni fericiţi şi beţi care cântau «Tipperary» şi cel mai nou cântec din armată, care sună cam aşa: «Veseliţi-vă, flăcăi, la naiba cu toţi»...[11]

CAPITOLUL 68. GĂINA OUĂTOARE

Vineri, 27 decembrie 1940, Amiralitatea a desfăşurat primul său test de anvergură pentru minele aeriene ale Profului, o repetiţie care a implicat bombe mici purtate în aer de bilioane. Baloanele – 900 la număr – au fost pregătite de lansare când s-au apropiat avioanele germane. Oficialii au dat semnalul pentru lansarea lor.

Nici unul dintre baloane nu s-a înălţat.[1]

Mesajul de lansare a ajuns la echipa care urma să se ocupe de ea abia după o jumătate de oră.

Ceea ce a urmat nu a fost mai încurajator. „Aproape o treime din cele 900 de stranii baloane umflate s-au dovedit defecte", scria Basil Collier, istoric al aviaţiei. „Altele au explodat la începutul zborului sau au coborât prematur în locuri neaşteptate."

Nu a apărut nici un bombardier; testul a fost suspendat două ore mai târziu.

Cu toate acestea, Churchill şi Proful nu au fost descurajaţi. Ei au insistat că minele nu numai că erau viabile, dar şi cruciale pentru apărarea aeriană.

Churchill a ordonat să se producă mai multe mine, să se facă mai multe teste. Programul de dezvoltare a minelor primise deja, cu un umor probabil neintenționat, porecla de „Găina ouătoare".

Lucrările au continuat, de asemenea, la îmbunătățirea capacității RAF de a localiza fasciculele Luftwaffe și de a le bruia sau camufla, însă inginerii germani continuau să conceapă noi variante și modele de transmisie și să fabrice mai multe transmițătoare. Între timp, piloții germani deveneau tot mai îngrijorați de posibilitatea ca RAF să folosească aceleași fascicule pentru a le localiza bombardierele și a pune la cale o ambuscadă aeriană.

Supraestimau capacitățile RAF. În ciuda radarelor sofisticate și a tacticilor aer-aer, Comandamentul de Luptă era încă orb după lăsarea întunericului.

Capitolul 69. Auld lang Syne

În noaptea de duminică, 29 decembrie, Roosevelt și-a făcut publică intenția de a ajuta Marea Britanie într-unul dintre discursurile radio de seara cunoscute drept „Fireside Chat" („Discuții la gura sobei"), al șaisprezecelea de când era președinte. Acum, că fusese reales, simțea că poate să vorbească mai liber despre război decât fusese cazul până atunci. A folosit cuvântul „nazist" pentru prima oară și a descris America drept un „arsenal al democrației", expresie sugerată de Harry Hopkins.

„Nimeni nu poate transforma un tigru într-o pisicuță doar mângâindu-l", a spus Roosevelt. „Nu se poate obține conciliere prin cruzime." Dacă Marea Britanie ar fi fost învinsă, „blestemata alianță" dintre Germania, Italia și Japonia – Axa – ar fi triumfat, „iar noi toți, în toată America, am trăi în bătaia puștii" – „o pușcă nazistă", va specifica el ulterior în discurs.

De asemenea, Hopkins îl îndemnase să-și presare discursul cu ceva optimist. Roosevelt a ales următoarele: „Cred că puterile Axei nu vor câștiga acest război. Îmi bazez această convingere pe cele

mai recente şi mai sigure informaţii."[1]

Întâmplarea face că „cele mai recente şi mai sigure informaţii" să fie instinctul care îi spunea că planul său de împrumut şi închiriere nu numai că avea să fie aprobat de Congres, ci şi să încline balanţa războiului în favoarea Marii Britanii. Autorul de discursuri Robert Sherwood l-a numit „convingerea personală a lui Roosevelt că Legea de împrumut şi închiriere va trece şi certitudinea lui că această măsură va face imposibilă victoria Axei".

Milioane de americani au ascultat emisiunea, la fel şi milioane de britanici – la ora trei şi jumătate dimineaţa. În Londra însă, atenţia publicului a fost serios distrasă. În noaptea aceea, posibil în speranţa ştirbirii impactului transmisiunii planificate a discursului lui Roosevelt, Luftwaffe a lansat unul dintre cele mai ample raiduri aeriene de până atunci. Raidul a ţintit districtul financiar al Londrei, cunoscut drept The City. Nu este clar dacă intenţia era cu adevărat sabotarea transmisiunii lui Roosevelt, însă alte elemente ale sincronizării lui au fost deliberate. Bombardierele au apărut duminică noaptea, în săptămâna Crăciunului, când toate birourile, magazinele şi cârciumile din City aveau să fie închise, asigurându-se astfel că vor fi foarte puţini oameni în zonă care să observe şi să stingă focul provocat de bombele incendiare. Tamisa era la reflux, limitând astfel aprovizionarea cu apă pentru stingerea incendiilor. Era şi o noapte iară lună – din punct de vedere astronomic, luna nouă fusese cu o noapte în urmă –, rezistenţa RAF urmând a fi, garantat, redusă sau zero. Grupul de avioane de dirijare al Luftwaffe, KGr 100, îndrumat cu precizie cu ajutorul semnalelor radio, au lansat bombele incendiare pentru a lumina ţinta şi bombe brizante pentru a distruge conductele de apă şi a expune mai mult combustibil la incendiile rezultate. Un vânt puternic a intensificat focul, producând ceea ce a devenit cunoscut drept „al Doilea Mare Incendiu din Londra", primul având loc în 1666.

Raidul a declanşat 1 500 de incendii şi a distrus 90% din City. Două duzini de bombe incendiare au aterizat pe Catedrala St. Paul. Cu cupola ascunsă la început de fumul generat de incendiile din jur, catedrala a părut iniţial distrusă. Din fericire, a supravieţuit cu daune relativ mici. De altfel, raidul a fost atât de eficient, încât planificatorii RAF au adoptat aceeaşi tactică pentru viitoarele raiduri de incendiere împotriva oraşelor germane.

La Berlin, Joseph Goebbels se împăuna în jurnal lui cu acest atac, dar a abordat mai întâi subiectul discursului lui Roosevelt din emisiunea radio, scriind: „Roosevelt a ţinut un discurs injurios la adresa noastră, în care defăimează Reichul şi Mişcarea în cea mai grosolană manieră, şi cere sprijin cât mai larg pentru Anglia, în a cărei victorie crede cu tărie. Un model de denaturare democratică. Fiihrerul încă nu a decis ce măsuri va lua. Eu aş alege o campanie cu adevărat dură, fără restricţii sau limitări, împotriva
Statelor Unite. Nu ajungem departe în prezent. La urma urmelor, va trebui să ne apărăm. „[2]

Cu o satisfacţie evidentă, el se referea apoi la Luftwaffe şi la recentele sale succese. „Londra tremură sub loviturile noastre", scria el. Presa americană, afirma, era uluită şi impresionată. „Măcar dacă am putea continua bombardamentele la acest nivel timp de patru săptămâni la rând", scria. „Atunci lucrurile ar arăta altfel. În afară de asta, sunt grele pierderi de mărfuri, atacuri reuşite asupra transporturilor şi tot aşa. Londra nu are nici un motiv să zâmbească în acest moment, asta e sigur."

În această privinţă, Churchill era de altă părere. Sincronizarea raidului care generase „Marele Incendiu" era perfectă pentru a stârni compasiunea americanilor, după cum observa Alexander Cadogan în jurnalul lui: „Asta s-ar putea să ne ajute enorm în America într-un moment deosebit de critic. Slavă

Domnului că germanii sunt niște proști – cu toată viclenia, industria și eficiența lor."[3]

Lăsând deoparte victimele și pagubele, Churchill era încântat de discursul lui Roosevelt. În Ajunul Anului Nou, s-a întâlnit cu Beaverbrook și cu noul său ministru de externe, Anthony Eden, pentru a concepe un răspuns. Ministrul de finanțe al lui Churchill, Kingsley Wood, cancelar al trezoreriei, a fost și el prezent.

Telegrama începea astfel: „Suntem profund recunoscători pentru tot ce ați spus ieri".

Dar Churchill, la fel ca oricine altcineva, înțelegea că, în acest moment, discursul lui Roosevelt era doar o grămadă de cuvinte bine ticluite. Ridica multe întrebări. „Nu uitați, domnule președinte", dicta el, „nu știm ce intenții aveți sau mai exact ce vor face Statele Unite, iar noi ne luptăm pentru viața noastră."[4]

A semnalizat presiunea financiară care copleșea Anglia, cu multe mărfuri comandate încă neplătite. „Care ar fi efectul asupra situației mondiale dacă nu am putea să-i plătim pe antreprenorii dumneavoastră, care trebuie să-și plătească lucrătorii? N-ar fi această situație exploatată de inamic ca fiind o ruptură definitivă în cooperarea anglo- americană? Totuși o întârziere de câteva săptămâni ar putea să abată acest lucru asupra noastră."

La sfârșitul jurnalului ei, pe niște pagini goale alocate notițelor și adăugirilor la consemnările anterioare, Mary cita din cărți, din cântece și din discursurile tatălui ei, scriind fragmente de poezie burlescă. Ținea o listă cu zecile de cărți pe care le citise în 1940, care includea *Adio, arme* a lui Hemingway, *Rebecca* a lui du Maurier și *Vechiul magazin de curiozități* a lui Dickens, pe care o începuse, dar nu o terminase. „Pur și simplu nu i-am suportat pe Mell cea mică și rotofeie și pe bătrânul ei bunic", scria ea. Mary citise, de asemenea, *Minunata lume nouă* a lui Aldous Huxley, notând: „Mi s-a părut

cam sângeroasă".

Ea scrisese versurile unui cântec, „A Nightingale Sang in Berkeley Square" („O privighetoare cânta în Piața Berkeley"), imnul la modă al îndrăgostiților, înregistrat recent – pe 20 decembrie 1940 – de cântărețul american Bing Crosby. Un fragment, așa cum și-l amintea Mary, suna astfel:

Luna pe cer strălucea,
Biata lună mirată tare încruntată mai era!
De un' să știe ea ce-amorezați
eram De toată lumea cu susu-n
jos ni se părea?

La Berlin, Joseph Goebbels a lucrat toată ziua, pe urmă a plecat cu mașina la reședința lui de la țară de lângă Bogensee, un mic lac din nordul orașului, pe un „viscol năprasnic". Zăpada, confortul casei – în ciuda celor 70 de camere – și faptul că era Ajunul Anului Nou *(Silvester,* în germană) îl transpuseseră într-o dispoziție meditativă.

„Uneori urăsc marele oraș", scria el în jurnal în seara aceea.[5] „Ce frumos și plăcut este aici.

Uneori, mi-aș dori să nu mă mai întorc niciodată.
Copiii ne așteaptă la ușă cu felinare de vânt.
Afară viscolește rău.
Atmosfera ideală să stăm de vorbă în fața focului.
Îmi tulburã conștiința că avem lucruri atât de frumoase

La sediul Cabinetului de Război din Londra, John Colville i-a întins un pahar de șampanie secretarului privat John Martin, asta după ce amândoi consumaseră nenumărate pahare de coniac oferite de „Mopsul" Ismay.[6] S-au urcat pe acoperiș, pe o noapte neagră și aproape fără lună, și au ciocnit pentru Noul An.

Până la miezul nopții, raidurile germane asupra Londrei uciseseră, numai în 1940, 13 596 de cetățeni și răniseră grav alți 18 378. Și aveau să mai vină, inclusiv cel mai rău dintre toate.

1941
JARTEA A V-

Americanii
ianuarie-martie

Capitolul 70. Secrete

Primele șase zile din ianuarie au fost reci într-un fel atipic pentru insulele britanice. La West Linton, lângă Edinburgh, Scoția, temperaturile s-au menținut sub punctul de îngheț din prima până în șasea zi a lui ianuarie. Temperaturile au scăzut până la minus 21 °C în cătunul englez Houghall. A nins constant toată luna și s-au acumulat până la 40 de centimetri de zăpadă în Birmingham și troiene lângă Liverpool de până la trei metri. Viscole puternice au răscolit ținutul rural, cu vânturi cu viteze de peste 100 de kilometri pe oră, iar în portul Holyhead, Țara Galilor, chiar de 130 de kilometri pe oră.

În Londra, vântul și frigul au acoperit străzile cu gheață, creând condiții groaznice pentru mulți londonezi ale căror case fuseseră găurite de șrapnel și care acum nu aveau nici căldură, nici geamuri. Nici măcar la Claridge nu era confortabil, sistemul de încălzire de acolo nu făcea față unor friguri atât de năprasnice. Unul dintre clienți, generalul Lee, atașatul militar american, raporta pe 14 ianuarie că apartamentul lui parcă era „un congelator", deși un foc de cărbune făcuse în cele din urmă cald.

A nins în noaptea de 6 ianuarie și zăpada a acoperit pentru o vreme ruinele caselor distruse, Londra devenind frumoasă. „Ce frumoasă a fost această dimineață de iarnă!", scria a doua zi generalul Lee în jurnal.[1] „Când m-am trezit și m-am uitat pe fereastră, care se află destul de sus, am

văzut toate străzile şi acoperişurile sub o pătură albă, curată, de zăpadă." Priveliştea Londrei i-a amintit de o felicitare de Crăciun cu imaginea unui oraş acoperit de zăpadă din Europa Centrală, „cu hornurile şi colţurile marcate cu negru pe acoperişul alb de zăpadă şi cu cerul cenuşiu de deasupra".

Beaverbrook demisionase iar, una dintre numeroasele neplăceri cu care a debutat Anul Nou pentru Churchill. Această demisie a venit după ce Churchill îl rugase pe Beaverbrook să mai preia o sarcină pe care el o considera crucială pentru supravieţuirea Marii Britanii.

Una dintre principalele priorităţi pentru Churchill era creşterea importului de alimente, oţel şi de nenumărate alte provizii şi materiale, a căror livrare era în pericol mai mare ca oricând din cauza atacurilor îndesite ale submarinelor germane. Pentru a dirija, a coordona şi a creşte mai bine fluxul de materiale, Churchill a înfiinţat un Consiliu privind importurile şi a decis că cel mai bun om pentru a-l conduce era Beaverbrook, care crescuse atât de radical producţia de avioane de vânătoare pentru RAF. Pe 2 ianuarie i-a oferit postul de conducere lui Beaverbrook în ideea că acesta va continua ca ministru al producţiei de aeronave, dar îşi va extinde portofoliul şi cu supravegherea celor trei ministere însărcinate cu aprovizionarea. Speranţa lui era că şi aici Beaverbrook va servi ca o forţă catalizatoare, pentru a determina crearea unui flux mai abundent de bunuri şi materiale. Postul avea să-i ofere lui Beaverbrook o putere şi mai mare, cea pe care el însuşi afirmase de mult că ar fi dorit să o aibă, dar avea să-l pună şi în poziţia de a fi, în esenţă, un preşedinte de consiliu, iar Beaverbrook ura consiliile, lucru prea bine cunoscut de Churchill.

Simţind că Beaverbrook s-ar fi putut opune ideii, Churchill şi-a exprimat argumentele pe un ton linguşitor şi tânguios.

„Nimic nu poate depăşi importanţa sarcinilor pe

care urmează să ţi le asumi", a început Churchill, presupunând în mod clar că Beaverbrook va accepta, desigur, postul.[2] „Vreau să evidenţiez faptul că îmi pun toată încrederea, şi într-o mare măsură soarta ţării, pe umerii tăi."

Dacă Beaverbrook ar fi ales să nu accepte postul, scria Churchill, atunci ar fi trebuit să se ocupe el însuşi. „Şi nu ar fi cel mai bun lucru, căci îmi va distrage gândurile de la latura militară a îndatoririlor noastre", scria el. „Îţi spun asta pentru că ştiu cât de sincer doreşti să mă ajuţi şi nu există nici o modalitate prin care să mă poţi ajuta mai mult decât rezolvând aşa cum trebuie problemele noastre de import, expediere şi transport."

Beaverbrook era de neclintit. Manifestând un profund regret, a respins postul de preşedinte de consiliu şi a precizat că demisia se aplica şi pentru funcţia de la
Ministerul Producţiei de Aeronave. „Nu sunt un om al consiliilor", scria el pe 3 ianuarie.[3] „Sunt o felină singuratică."

încheierea lui Beaverbrook era într-o notă tristă: „Scrisoarea aceasta nu are nevoie de vreun răspuns. îmi voi găsi propriul drum."

Churchill a considerat demisia lui Beaverbrook o insultă la adresa lui şi a Angliei. Plecarea lui Beaverbrook acum ar fi fost un act de trădare. Energia şi ingeniozitatea lui duseseră producţia de avioane la niveluri ce păreau aproape miraculoase şi fuseseră cruciale pentru a ajuta ţara să reziste atacurilor aeriene ale Germaniei şi pentru ca Churchill să-şi păstreze încrederea în victoria finală. Mai mult decât atât, şi Churchill avea nevoie de el: de cunoştinţele sale despre dedesubturile politicii, de sfaturile lui şi, în general, de prezenţa lui, care însufleţea ziua.

„Dragul meu Max", dicta Churchill pe 3 ianuarie.[4] „Scrisoarea ta m-a întristat. Demisia ta este de-a dreptul nejustificată şi va fi privită ca o dezertare. Va distruge într- o zi toată reputaţia pe care ai câştigat-

o şi va transforma recunoştinţa şi bunăvoinţa a milioane de oameni în furie. Este un pas pe care îl vei regreta toată viaţa."

Din nou, Churchill apela la un ton de autocompătimire. „Nici un ministru nu a primit vreodată susţinerea pe care ţi-am oferit-o eu şi tu ştii bine povara ce se va adăuga pe umerii celorlalţi din echipa mea din cauza refuzului tău de a prelua marea îndatorire pe care am încercat să ţi-o încredinţez."

Şi a aşteptat răspunsul lui Beaverbrook.

Churchill avea şi alte motive de supărare. Aflase de două scurgeri de informaţii secrete, iar asta îl tulburase. Într- unul din cazuri, un corespondent american telegrafiase informaţii secrete despre guvernul de la Vichy către ziarul său, *Chicago Daily News*. Ce a făcut acest lucru deosebit de supărător pentru Churchill a fost faptul că reportera, Helen Kirkpatrick, adunase informaţiile dintr-o conversaţie din timpul unuia dintre dineurile de la Ditchley, refugiul lui când era lună plină, unde domnea legea nescrisă nedivulgării confidenţelor făcute în casa de la ţară. Secretul – că guvernul de la Vichy nu avea să ofere sprijin militar direct Germaniei – a fost divulgat în cursul cinei de o pianistă franceză, Eve Curie, fiica celebrului fizician.

„Mademoiselle Curie, o prea distinsă doamnă, ar fi trebuit să aibă bunul-simţ să nu bârfească despre asta la o petrecere de la o reşedinţă rurală", i-a scris Churchill lui Anthony Eden, acum ministrul său de externe.[5] „Domnişoara Helen Kirkpatrick a trădat încrederea în folosul jurnalismului. Ambele femei ar trebui interogate de MI5 cât mai repede pentru li se cere explicaţii." I-a spus lui Eden că Kirkpatrick trebuia expulzată imediat din ţară. „Este de nedorit ca o astfel de persoană să scormonească prin case private după subiecte, indiferent de interesele britanice."

Aceasta, plus un al doilea incident care a implicat

publicarea unor detalii despre un avion secret într-o revistă americană de aviație, l-au făcut pe Churchill să-i trimită o directivă „Mopsului" Ismay, precum și altora, pe subiectul informațiilor secrete în general. „Odată cu începutul noului an trebuie luate măsuri mai stricte pentru a spori confidențialitatea în toate problemele legate de desfășurarea războiului", scria el.[6] A ordonat restricții mai dure privind circulația materialelor secrete și ce fel de informații erau puse la dispoziția reporterilor. „Avem probleme din cauza activității corespondenților străini de ambele sexe", scria el. „Să nu uităm că tot ce se spune Americii este comunicat imediat Germaniei și că noi nu avem cum să îndreptăm această situație."

Furia lui Churchill cu privire la subiectul secretelor îl neliniștea pe John Colville din cauza propriului jurnal, care, plin cu secrete operaționale și informații despre comportamentul lui Churchill, ar fi fost o adevărată comoară pentru orice agent german care l-ar fi găsit. Colville a înțeles foarte bine că a ține o evidență atât de detaliată era, foarte probabil, ilegal. „Prim-ministrul a schițat o minută despre păstrarea secretului documentelor care mă face să am brusc mustrări de conștiință din cauza acestui jurnal", scria el în prima zi a noului an.[7] „Nu mă lasă inima să-l distrug și am să fac un compromis ținându-l încuiat aici, chiar și mai bine decât până acum."

Pe măsură ce prima zi a lui 1941 se apropia de sfârșit, Churchill l-a invitat pe Colville la un tur al construcției în curs pentru consolidarea acoperișului de la sediul Cabinetului de Război împotriva bombardamentelor. Churchill era atât de nerăbdător să urce printre grinzi și cofraje, încât a decis să pornească doar cu lanterna din vârful bastonului pentru a-i ghida și, a scris Colville, „a intrat numaidecât până la glezne în cimentul încă moale".[8]

Cel mai enervant lucru dintre toate, în afară de bombe și de vapoarele torpilate, a fost un raport preliminar pe care Churchill îl primise de la

judecătorul Singleton în urma anchetei sale asupra punctelor forte ale RAF şi ale Luftwaffe. Churchill sperase că asta va rezolva chestiunea şi va pune capăt vrajbelor şi certurilor dintre diferitele părţi implicate.

Nu a fost aşa.

Singleton scria că, pe parcursul investigaţiilor sale, petrecuse cinci zile ascultând dovezi despre numărul de avioane de vânătoare, de bombardiere, despre „rable", rezerve şi avioanele folosite pentru antrenamente. Documentul predat vineri, 3 ianuarie, era doar un raport provizoriu – provizoriu deoarece era şi el consternat. „La un moment dat", scria în paragraful introductiv, „am sperat că s-ar putea ajunge la un oarecare acord în ceea ce priveşte cifrele, dar acum mi se pare puţin probabil să existe un consens cu privire la factorii principali."[9]

El accepta argumentarea Profului, prezentată în primăvara anterioară, conform căreia experienţa germanilor în războiul aerian – pierderi, rezerve, ratele noii producţii – nu avea cum să fie atât de diferită de cea a britanicilor, prin urmare, era crucial să se ştie mai întâi cu exactitate informaţiile din partea britanică. Însă cifrele exacte erau evazive. Chiar şi după analiza sa minuţioasă, mai mult de 3 000 de avioane RAF nu intrau în evidenţe. Singleton nu a putut să ofere o descriere exactă a forţelor aeriene britanice, cu atât mai puţin a celor germane, şi nici nu a putut să pună în concordanţă cifrele prezentate de diferite ministere. „Am sentimentul că va fi extraordinar de dificil să ajungem la o estimare a forţei germane", scria el. „Nu pot spune mai multe în acest moment decât că nu cred că este atât de mare pe cât pretinde Comandamentul Aviaţiei (Serviciile de Informaţii)."

Churchill a considerat raportul deosebit de nesatisfăcător şi exasperant, în special în ceea ce priveşte eşecul Ministerului Aerului de a păstra evidenţe exacte ale propriilor aeronave. Singleton şi-a continuat investigaţia primind şi mai multe cifre

contradictorii.

Beaverbrook nu cedase. Luni, 6 ianuarie, bosumflat ca un şcolar, el i-a spus lui Churchill că, în primul rând, el nu-şi dorise niciodată să fie ministru. „Eu nu am vrut să intru în Guvern", scria.[10] „Nu mi-am dorit locul din Cabinet şi, într-adevăr, m-am împotrivit." A reiterat refuzul noului post şi demisia sa din funcţia de ministru al producţiei de aeronave. „Asta pentru că nu mai sunt util. Mi-am făcut datoria." Ministerului, a scris el, „o să-i fie mai bine fără mine". I-a mulţumit lui Churchill pentru susţinere şi prietenie şi a încheiat scrisoarea într-o notă nostalgică: „La nivel personal", mărturisea, „sper că îmi vei permite să te vizitez cândva şi să stăm din când în când de vorbă ca odinioară".

Era prea mult. „Nu am nici cea mai mică intenţie să te las să pleci", i-a răspuns Churchill.[11] „Aş considera că am primit o lovitură foarte puternică dacă ai insista într-o intenţie atât de morbidă şi de nedemnă." Pe alocuri, scrisoarea lui Churchill semăna mai mult cu mesajul unui iubit părăsit decât cu vorbele unui prim-ministru. „Nu ai

povara pe mine", scria el. „... Nimeni nu ştie mai bine ca tine cât de mult depind de tine pentru consiliere şi alinare. Nu pot să cred că vei face aşa ceva." I-a sugerat ca *dacă* starea lui de sănătate o cerea, ar fi trebuit să-şi ia câteva săptămâni pentru a se recupera. „Dar să abandonezi nava acum – niciodată!"

La miezul nopţii, Churchill i-a scris din nou lui Beaverbrook, de data aceasta de mână şi invocând judecata istoriei: „Nu trebuie să uiţi, în faţa unor supărări meschine, amploarea imensă a evenimentelor şi momentul strălucitor al istoriei în care ne aflăm".[12] A încheiat citând o remarcă pe care Georges Danton, unul dintre conducătorii Revoluţiei franceze, a rostit-o pentru sine înainte de a fi ghilotinat în 1794: „«Danton, fii puternic»„.

Toată această dispută cu Beaverbrook era în mare

parte teatru. Fiind prieteni de atâta vreme, ştiau amândoi foarte bine cum să se enerveze reciproc şi când se oprească. Era unul dintre motivele pentru care lui Churchill îi plăcea să-l aibă pe Beaverbrook în guvernul lui şi pentru care preţuia prezenţa sa aproape zilnică. Beaverbrook nu era niciodată predictibil. Exasperant, da, dar întotdeauna o sursă de energie şi de claritate, cu o minte ca o furtună electrică. Ambii bărbaţi aveau o plăcere deosebită de a-şi dicta unul altuia scrisori. Pentru amândoi era ca şi când ar fi jucat nişte roluri pe scenă – Churchill, păşind ţanţoş în pijamalele lui cu dragoni aurii şi fluturând în aer trabucul stins, savurând sunetul şi simţind vibraţia cuvintele; Beaverbrook, ca un aruncător de cuţite de la circ, folosind orice tacâm avea la îndemână. Caracterul fizic al scrisorilor rezultate dezvăluia firile în contrapunct ale celor doi bărbaţi. În timp ce paragrafele lui Churchill erau lungi şi precis formulate, pline de structuri gramaticale complexe şi de aluzii istorice (într-o notă către Beaverbrook, el a folosit cuvântul „ichthyosaurus"), fiecare paragraf al lui Beaverbrook era ca un singur cuţit scurt, zimţat, cu cuvinte scurte şi clare, nu atât de mult savurate, cât împroşcate.

„Adevărul este că ambilor le făcea plăcere şi că, desigur, nici unul nu considera scrisul sau, de regulă, dictarea scrisorilor un lucru chinuitor", scria A.J.P. Taylor, biograful lui Beaverbrook.[13] „Lui Beaverbrook îi plăcea să facă paradă cu problemele lui, ba chiar şi mai mult să încheie cu o manifestare a ataşamentului emoţional, pe care, pentru o clipă, când dicta scrisoarea, chiar îl simţea."

Prima săptămână a lui 1941 s-a încheiat într-o notă mai optimistă, cu Churchill, la ora 2:00 dimineaţa, marţi, 7 ianuarie, mergând la culcare binedispus. Primise şi mai multe veşti bune din Libia, unde trupele britanice continuau să se lupte cu armata italiană. Iar luni seara – marţi dimineaţa în Anglia – Roosevelt ţinuse discursul anual despre Starea

Uniunii, în care îşi prezentase planul pentru noua Lege de împrumut şi închiriere în faţa Congresului, declarând că „viitorul şi siguranţa ţării şi a democraţiei noastre sunt implicate în mod covârşitor în evenimente dincolo de graniţele noastre". El a descris o lume viitoare care avea să fie întemeiată pe „patru libertăţi umane esenţiale": libertatea de expresie, a religiei şi eliberarea de sărăcie şi de frică.

Churchill a recunoscut că urmează o luptă lungă până la trecerea Legii pentru împrumut şi închiriere, dar a fost încurajat de declaraţia clară şi publică de simpatie a lui Roosevelt faţă de Marea Britanie. Mai mult de atât, Roosevelt hotărâse să trimită un emisar personal la Londra, care urma să sosească în câteva zile. La început, numele persoanei nu a spus nimic: Harry Hopkins. Auzindu-l, Churchill a întrebat apăsat: „Cine?"[14]

Acum însă înţelegea că Hopkins era un confident atât de apropiat al preşedintelui încât locuia la Casa Albă, într-un apartament de la etajul doi care servise cândva drept birou al lui Abraham Lincoln, la capătul coridorului unde se afla reşedinţa preşedintelui însuşi. Asistentul lui Churchill, Brendan Bracken, l-a numit pe Hopkins „cel mai important oaspete american pe care l-a avut vreodată această ţară", considerându-l capabil să-l influenţeze pe Roosevelt „mai mult decât oricine altcineva".[15]

Când Churchill s-a dus, în sfârşit, la culcare în noaptea aceea, a făcut-o cu multă satisfacţie şi optimism. Zâmbea „când s-a cuibărit confortabil sub plapumă", scria Colville în jurnalul lui, şi „a avut amabilitatea să-şi ceară scuze de data asta că mă ţinuse treaz atât de târziu".[16]

Pentru Pamela Churchill, anul a început într-o notă dulce- amăruie. Îi era dor de Randolph. „Of! Tare mi-aş dori să fii aici, să mă iei în braţe", îi spunea ea într-o scrisoare de Anul Nou.[17] „Aş fi atât de fericită. Mă apucă panica singură aici şi mă gândesc că, dacă

ai să stai plecat prea mult, ai să mă uiţi cu totul şi nu mai suport. Te rog încearcă să nu mă uiţi, Randy."

I-a spus, de asemenea, că sosise o mască de gaze specială pentru bebe Winston. „Intră cu totul în ea", a spus Pamela, adăugând că avea de gând să participe curând la o prelegere despre gaze toxice care urma să aibă loc la spitalul local.

Beaverbrook a rămas ministru al producţiei de aeronave, dar nu a devenit preşedinte al Consiliului privind importurile. Nici Churchill, în ciuda ameninţării sale că avea să se sacrifice şi să accepte funcţia.

Capitolul 71. Trenul de „UNSPREZECE TREIZECI"

Bărbatul care a sosit la Downing Street numărul 10 în dimineaţa de vineri, 10 ianuarie, părea că nu se simte prea bine. Avea faţa lividă, înfăţişarea lui per ansamblu era una de fragilitate şi de uzură, efect amplificat de un palton foarte larg. Pamela Churchill a observat că nu a intenţionat nici o secundă să-şi scoată paltonul. A fost şocată de apariţia lui la prima lor întâlnire, impresia de om bolnav fiind accentuată de ţigareta mototolită, neaprinsă, pe care omul o ţinea între buze. Cu o zi înainte, la sosirea în aeroportul pentru hidroavioane din Poole, la aproximativ 160 de kilometri de Londra, bărbatul fusese atât de istovit încât nu reuşise să-şi scoată centura de siguranţă. „Era atât de diferit de imaginea unui distins trimis oficial", scria „Mopsul" Ismay.[1] „Părea foarte neîngrijit, hainele lui arătau de parcă obişnuia să doarmă în ele, iar pălăria – ca şi cum ar fi stat pe ea. Arăta atât de bolnav şi de fragil încât îţi era impresia că chiar şi o pală de vânt l-ar fi putut n

Şi totuşi acesta era Harry Hopkins, bărbatul despre care Churchill avea să spună mai târziu că jucase un rol decisiv în război. Hopkins avea 50 de ani şi acum

era consilierul personal al lui Roosevelt. înainte, condusese trei programe cruciale ale programului New Deal al lui Roosevelt din perioada Crizei, inclusiv Works Progress Administration (Administrația Progresului Muncii), sau WPA, prin care milioane de șomeri americani fuseseră angajați în câmpul muncii. Roosevelt îl numise secretar al comerțului în 1938, funcție pe care o deținuse până spre finalul lui 1940, în ciuda sănătății tot mai șubrede. în urma unei intervenții chirurgicale pentru cancer gastric rămăsese chinuit de o serie misterioasă de afecțiuni care, în septembrie 1939, îi făcuse pe doctorii săi să-i mai dea doar câteva săptămâni de trăit. își revenise, iar pe 10 mai 1940, ziua în care Churchill devenise prim-ministru, Roosevelt îl invitase pe Hopkins să se mute la Casa Albă. Aranjamentul a devenit permanent. „Avea un suflet care radia dintr-un trup fragil", scria Churchill.[2] „Era un far prăbușit din care străluceau razele ce câlăuzeau marile flote înspre port." Toată această înflăcărare și încântare aveau să vină însă mai târziu. Acum, înainte de întâlnirea cu Churchill, Hopkins a făcut un tur al clădirii din Downing Street numărul 10, cu Brendan Bracken ca ghid. Celebra reședință a prim-ministrului era mult mai mică și mai impunătoare decât Casa Albă, părând cu atât mai puțin impresionantă din cauza uzurii. „Downing Street numărul 10 este cam dărăpănată pentru că Trezoreria de alături a fost bombardată destul de serios", scria Hopkins într-un mesaj către Roosevelt mai târziu în aceeași zi. Daunele în urma bombardamentelor se vedeau la fiecare etaj. Majoritatea ferestrelor fuseseră spulberate, iar muncitorii lucrau de zor peste tot la reparații. Bracken l-a condus pe Hopkins jos, într-un salon blindat de la subsol și i-a oferit un pahar de lichior.

în cele din urmă, a apărut și Churchill.

„Atunci a apărut un domn rotofei – zâmbitor, roșu la față –, mi-a întins o mână grăsuță, dar hotărâtă și mi-a urat bun venit în Anglia", îi povestea Hopkins lui

Roosevelt.[3] „Un veston negru scurt – pantaloni dungați – privire limpede și glas monoton, aceasta a fost impresia despre liderul englez când mi-a arătat cu o mândrie vădită fotografiile frumoasei sale nurori și a nepotului său." Se referea, desigur, la Pamela și la micul Winston. „Prânzul a fost simplu, dar bun, servit de o femeie foarte simplă, care părea să fie o veche servitoare a familiei. Supă, friptură rece de vită (nu m-am servit cu la fel de mult jeleu precum premierul, așa că el mi-a mai pus), salată verde, brânză și cafea, un vin lejer și porto. El a prizat tutun dintr-o cutiuță de argint – i-a plăcut. „

Hopkins a abordat imediat o chestiune care tensiona relațiile dintre America și Marea Britanie. „I-am spus că există un sentiment în anumite cercuri că lui Churchill nu i-ar fi plăcut America, nici americanii ori Roosevelt", rememora Hopkins. Churchill a negat acest lucru vehement, dând vina pe Joseph Kennedy pentru răspândirea unei asemenea impresii. Churchill l-a trimis pe un secretar să aducă o telegramă pe care i-o trimisese lui Roosevelt toamna trecută, în care îl felicita pe președinte cu ocazia realegerii în funcție – acea telegramă la care Roosevelt nu răspunsese niciodată și de care nu aflase.

Acest prim impas a fost rapid depășit, întrucât Hopkins a explicat că misiunea sa era să afle tot ce se poate despre situația și nevoile Marii Britanii. Conversația a abordat mai multe subiecte, de la gaze toxice la Grecia, la Africa de Nord. John Colville nota în jurnalul său că Churchill și Hopkins „au fost atât de impresionați unul de celălalt încât întâlnirea lor tête-à-tête s-a încheiat pe la ora 4:00".

Se întuneca. Hopkins a plecat spre hotelul unde locuia, Claridge's. Cu luna aproape plină, Churchill și anturajul lui obișnuit de la sfârșit de săptămână au pornit spre Ditchley, unde avea să ajungă și Hopkins a doua zi, duminică, pentru cină și ca să rămână peste noapte.

Colville şi Bracken au călătorit în aceeaşi maşină către Ditchley, discutând despre Hopkins. Bracken a fost cel care şi-a dat seama cât de important era Hopkins pentru Roosevelt.

Pe măsură ce înaintau cu maşina discutând, vizibilitatea a scăzut. Chiar şi în nopţile senine, era dificil să mergi cu maşina din cauza camuflajului, lumina stradală fiind redusă la mici fante, dar acum „se lăsase o negură rece", scria Colville, „aşa că ne-am tamponat de o rulotă cu peşte şi cartofi prăjiţi, care a izbucnit în flăcări. Nimeni nu a fost rănit şi am ajuns teferi la Ditchley."

O încheiere tocmai potrivită pentru suferinţa trăită de Colville în acea zi. Cât timp Churchill se întreţinuse cu Hopkins la masa de prânz, Colville luase masa cu iubita lui Gay Margesson, la Carlton Grill, în Londra. Din întâmplare, în ziua aceea se împlineau doi ani de când el o ceruse prima oară în căsătorie. „Am încercat să fiu distant şi nu foarte intim", scria el, dar conversaţia a deviat curând spre abordări filosofice despre viaţă şi, astfel, înspre tărâmuri mai intime.[4] Ea arăta adorabil. Sofisticat. Purta o blană de vulpe argintie şi părul îi ajungea puţin mai jos de umeri. Ce-i drept, pusese prea mult ruj pe buze, nota Colville cu satisfacţie – mijloacele-i obişnuite de alinare a durerii intangibilităţii ei prin observarea imperfecţiunilor sale. „Cu certitudine, nu mai era aceeaşi Gay din 10 ianuarie 1939", scria el, „şi nu cred că influenţa Oxfordului a făcut-o mai bună. „

După prânz au mers la Galeria Naţională, unde s-au întâlnit cu Elizabeth Montagu, Betts şi cu Nicholas „Nicko" Henderson, bărbatul despre care se zvonea că i-ar fi cucerit inima lui Gay. Colville a simţit o legătură puternică între Nicko şi Gay, ceea ce a trezit în el „o nostalgie ciudată", pe care a asemuit-o cu gelozia.

„M-am întors la numărul 10 şi am încercat să mă gândesc cât de imaterial era totul în comparaţie cu importantele chestiuni cu care mă întâlnesc zilnic

aici, dar degeaba: iubirea moare lent în mine, dacă a existat cumva, şi am fost teribil de mâhnit."

Mary Churchill nu se alăturase familiei la Ditchley. îşi programase, în schimb, să petreacă sfârşitul de săptămână cu o prietenă, Elizabeth Wyndham, fiica adoptivă a lui lady şi a lordului Leconfield, la Petworth House, reşedinţa lor de la ţară în stil baroc din regiunea South Downs din West Sussex, la sud-vest de Londra. La doar 23 de kilometri de malul Canalului, acesta era un ţinut cu o istorie bogată în invazii. Mary şi-a propus să ia trenul către Londra mai întâi, să meargă puţin la cumpărături cu fosta ei doică, Maryott Whyte, după care să prindă un alt tren către sud-vest. „Sunt atât de nerăbdătoare", scria ea în

La Chequers, în Temniţă era frig, afară — peisajul era plin de dantele de gheaţă şi era foarte întuneric. Dimineţile de iarnă erau întotdeauna întunecate la această latitudine, însă o modificare a orei în Marea Britanie pe timp de război făcea dimineţile şi mai întunecate. Cu o toamnă în urmă, guvernul recursese la „ora de vară" pentru a economisi combustibil şi a acorda oamenilor mai mult timp pentru a ajunge la casele lor înainte de camuflajul cotidian. Ceasurile nu fuseseră date înapoi în toamnă, cum se obişnuia, şi totuşi urmau să fie date cu o oră înainte în primăvară. Astfel se obţineau două ore suplimentare de lumină diurnă pe timpul verii, în loc de numai una, dar, în acelaşi timp, dimineţile de iarnă erau mai lungi, întunecoase şi deprimante, o condiţie ce atrăgea frecvente nemulţumiri în jurnalele cetăţenilor. Clara Milburn, din Balsall Common, lângă Coventry, scria în jurnalul ei: „Este teribil de întuneric dimineaţa, încât pare inutil să te trezeşti devreme şi să te învârti încolo şi încoace fără să vezi prea bine ce faci".[5]

Ghemuită în întuneric şi frig, Mary se trezise prea târziu. Se aşteptase să o trezească cineva, dar nimeni nu o făcuse. Se simţea prost. Drumurile erau

albe de la gheaţă. Stricăciunile făcute de bombe pe ruta obişnuită impunea ocolişuri care mâncau timp. Mary a ajuns la timp în gară pentru a prinde trenul.

Era prima ei vizită la Londra din august şi sosea simţindu-se „ciudat – ca o verişoară de la ţară, şi foarte ameţită", scria ea.[6]

Între timp, oraşul fusese metamorfozat prin magia întunecată a bombelor şi a focului, dar îi era încă familiar. „Şi străbătând cu maşina străzile atât de cunoscute – şi văzând craterele şi dezastrul –, am simţit că iubesc Londra şi mai mult. Fără eleganţa ei – în ţinută de război – am iubit-o deodată foarte mult."

I-a trezit amintiri proustiene felul în care oraşul o emoţionase odinioară: o plimbare cu bicicleta într-o după- amiază toridă de vară prin Hyde Park, când s-a oprit pe un pod şi a privit oamenii care se plimbau cu bărcile, o imagine a acoperişurilor de la Whitehall, „înălţându-se peste vârfurile copacilor la asfinţit ca nişte domuri îndepărtate ale unui oraş magic", şi momentul în care a admirat „frumuseţea perfectă" a unui copac de lângă lacul din St. James's Park.

A făcut o oprire scurtă la Anexa de la numărul 10, noul apartament al lui Churchill de deasupra sediului Cabinetului de Război, unde s-a minunat cât de primitor şi de confortabil reuşise mama ei să facă acel loc cu „bagheta ei magică", după cum se exprima Mary, în încăperile care fuseseră cândva nişte banale birouri. Clementine văruise pereţii în nuanţe pale şi umpluse camerele cu tablouri luminoase şi cu mobilierul familiei. Apartamentul se afla deasupra unui pasaj ce lega birourile guvernamentale şi aici, scria Mary în memoriile sale, „oficialii stânjeniţi îl întâlneau adesea pe Winston, înfăşurat ca un împărat roman în prosopul său de baie, ieşind din cadă şi lăsând în urma sa dâre de apă în timp ce traversa culoarul principal către dormitorul lui".[7]

Mary a ajuns la Petworth devreme în acea după-amiază şi s-a trezit în toiul unei mari petreceri, cu

mulți prieteni tineri și persoane necunoscute, femei și bărbați deopotrivă. Acum o considera pe prietena ei Elizabeth „prostuță și falsă", adăugând: „Sincer, nu-mi prea place de ea". Era încântată însă de mama lui Elizabeth, Violet, care era renumită pentru că dădea tonul în noile tendințe ale modei. „Violette [sic] era într-o formă excelentă, îmbrăcată într-un pulover albastru deschis cu ancior – plină de bijuterii și cu pantaloni de catifea stacojie!!"

Mulți dintre invitați au plecat la film, însă Mary, încă afectată de vreme, a decis să se retragă în camera alocată. Ulterior, înviorată de ceai, s-a îmbrăcat pentru balul din acea seară. „Am purtat noua rochie vișinie cu cingătoare brodată cu fir argintiu și cercei cu diamante (false!)."

Mai întâi a avut loc un dineu, apoi dansul, pe care ea l-a considerat divin. „Exact ca înainte de război."

Mary a dansat cu un francez, Jean Pierre Montaigne. „M-am simțit incredibil de fericită – am valsat cu Jean Pierre în văzul tuturor, nebunește și foarte rapid – distracție maximă. Am ratat doar câteva dansuri."

Mary s-a dus la culcare la patru și jumătate dimineața, „cu picioarele umflate, istovită, dar foarte fericită".

Și foarte bolnavă.

Sâmbătă, la Ditchley, familia Churchill și proprietarii domeniului, Ronald și Nancy Tree, au pregătit o seară superbă pentru oaspetele lor de onoare, emisarul american Harry Hopkins. Alți oaspeți pe măsură au sosit, printre ei Oliver Lyttelton, președintele Camerei de Comerț.

„Dineul de la Ditchley a avut loc într-un cadru splendid", scria John Colville în jurnalul său în acea sâmbătă seara.[8] Singura sursă de lumină au fost lumânările, montate pe pereți și în marele candelabru de deasupra. „Masa nu este excesiv decorată: patru sfeșnice aurite cu lumânări galbene subțiri și lungi și un singur potir aurit în centru." Cina

în sine a fost fastuoasă, mâncarea, „în acord cu cadrul”, afirma Colville, deşi considera că fusese mai puţin elaborată decât ar fi fost cazul înainte de o campanie recentă împotriva „mâncatului excesiv” a Ministerului Alimentaţiei.

După cină, Nancy, Clementine şi celelalte doamne invitate au părăsit sufrageria. Retras cu ceilalţi la trabuc şi coniac, Hopkins a dat dovadă de un şarm fantastic, în contrast cu înfăţişarea sa cadaverică. L-a lăudat pe Churchill pentru discursurile lui şi a spus că acestea au jucat un rol foarte important în America. La o reuniune de cabinet, a spus el, Roosevelt ordonase chiar să fie adus un radio în încăpere, astfel încât toată lumea să poată asculta un exemplu al retoricii sale. „Prim-ministrul”, scria Colville, „a fost emoţionat şi încântat.”

Astfel inspirat şi încălzit de coniac, Churchill a început să se desfăşoare şi a pornit un monolog în care a rememorat saga de viaţă şi de moarte a războiului aşa cum se desfăşurase el până atunci, în vreme ce flăcările lumânărilor licăreau în ochii umeziţi de coniac ai oaspeţilor săi. La un moment dat, a deviat subiectul către obiectivele de război ale Marii Britanii şi cum va arăta viitorul lumii. Şi-a prezentat viziunea unor State Unite ale Europei, cu Marea Britanie ca arhitect. Parcă vorbea în faţa Camerei Comunelor, şi nu a unui mic grup de bărbaţi învăluiţi de fum de trabuc şi aburi de alcool, într-o liniştită reşedinţă rurală. „Noi nu căutăm comori”, a spus Churchill, „noi nu căutăm să cucerim teritorii, noi căutăm numai dreptul omului de a fi liber, căutăm dreptul lui de a se închina la Dumnezeu, de a-şi duce viaţa aşa cum vrea, ferit de persecuţie. Când umilul muncitor se întoarce de la muncă la sfârşitul zilei şi vede fumul înălţându-se din hornul casei sale către cerul senin al serii, noi dorim ca el să ştie că nu va auzi cioc-cioc-cioc" – aici Churchill a ciocănit zgomotos în masă —, „poliţia secretă la uşa lui care să-i tulbure tihna ori să-i întrerupă odihna.”[9] El a spus că Marea Britanie caută guvernarea doar

cu consimțământul popular, libertatea oamenilor de a spune ce doresc și egalitatea tuturor în fața legii. „Dar alte intenții războinice în afară de acestea noi nu

Churchill s-a oprit. S-a uitat la Hopkins. „Ce va spune președintele de toate acestea?"

Hopkins a făcut o pauză înainte să răspundă. Luminile ciudate ale lumânărilor se reflectau pe suprafețele de cristal și argint. Tăcerea lui a durat atât de mult, încât momentul devenise inconfortabil – aproape un minut, care, în acel context intim, a părut foarte mult. Ceasornicele ticăiau, focul trosnea în vatră, flăcările lumânărilor își continuau suavul lor dans levantin.

În cele din urmă, Hopkins a vorbit.

„Ei bine, domnule prim-ministru", a început el, pe un tărăgănat exagerat, tipic american. „Eu cred că președintele nu va da doi bani pe toate astea."

Consilierul privat Oliver Lyttelton a simțit cum îl cuprinde panica, după cum el însuși nota în jurnal. Să se fi înșelat Churchill? „Pe toți sfinții", și-a spus el, „s-a dus de râpă tot..."[10]

Hopkins a făcut încă o pauză lungă.

„Vedeți dumneavoastră", a spus din nou tărăgănat, „ne interesează doar să vedem că nenorocitul acela Hitler este

Râsete zgomotoase, exagerate de sentimentul de ușurare, au izbucnit în jurul mesei.

Doamna Tree a intrat, conducându-i elegant, dar hotărât, pe Churchill și pe ceilalți membri ai grupului către sala de cinema de la Ditchley, ca să vadă un film — unul lansat cu un an în urmă și intitulat *Brigham Young*, în care Dean Jagger juca rolul unui lider mormon, iarTyrone Power, pe cel al unuia dintre discipolii acestuia. (Premiera filmului din Salt Lake City făcuse senzație, atrăgând 215 000 de oameni într-o perioadă când populația orașului era de 150 000.) Apoi au urmat buletinele de știri germane, inclusiv unul despre întâlnirea din 18

martie 1940 dintre Hitler şi Mussolini la pasul Brenner, din Alpi, undeva între Austria şi Italia, „care, cu toate saluturile şi absurditatea ei", nota Colville, „a fost mai amuzantă decât tot ce a reuşit Charlie Chaplin în *Dictatorul*".[ii]

Churchill şi invitaţii lui s-au retras la 2 dimineaţa.

În noaptea aceea, la Londra, în timpul unui intens raid german, o bombă a lovit staţia de metrou Bank, omorând 56 de oameni care se adăposteau acolo, pe unii dintre ei aruncându-i în faţa trenului care tocmai sosea. Victimele aveau vârsta cuprinsă între 14 şi 65 de ani, iar printre ele se afla un ofiţer de poliţie pe nume Beagles, o rusoaică în vârstă de 60 de ani pe nume Fanny Ziff şi un tânăr în vârstă de 16 ani cu numele sumbru predestinat Harry Roast[iii].

La sud de Tamisa, aerul era încărcat de miros de cafea prăjită, căci arseseră 100 de tone într-un depozit din Bermondsey.

Aceasta era cruzimea suplimentară a raidurilor aeriene. Dincolo de victime şi schilodiţi, distrugeau proviziile care menţineau Anglia în viaţă şi care erau deja strict raţionalizate. În săptămâna care s-a încheiat duminică, 12 ianuarie, bombele şi incendiile distruseseră 25 000 de tone de zahăr, 730 de tone de brânză, 540 de tone de ceai, 288 de tone de şuncă şi slănină şi, poate cel mai barbar lucru dintre toate, aproximativ 970 de tone de gem şi marmeladă.

Duminică noaptea, la Ditchley, Churchill l-a ţinut treaz pe Hopkins până la 4:30 dimineaţa. Hopkins a scris despre această noapte într-o scrisoare adresată lui Roosevelt, pe care a compus-o pe pătrate modeste de hârtie cu antetul hotelului Claridge's. Conţinutul scrisorii l-ar fi încântat pe prim-ministru. „Oamenii de aici sunt uimitori, Începând cu Churchill", îi spunea Hopkins lui Roosevelt, „iar dacă numai de curaj ar depinde totul, rezultatul ar fi inevitabil. Dar ei au nevoie disperată de ajutorul nostru şi sunt sigur că nu veţi lăsa nimic să ne stea

în cale."[12] Churchill, scria el, domină întregul guvern britanic şi înţelege fiecare aspect al războiului. „Nu pot accentua îndeajuns că el este singura persoană de aici cu care trebuie să aveţi o cooperare deplină."

Hopkins sublinia stringenţa momentului. „Această insulă are nevoie de ajutorul nostru acum, domnule preşedinte, cu tot ce le putem oferi."

În a doua notă, Hopkins sublinia sentimentul de ameninţare iminentă care pătrunsese în guvernul lui Churchill. „Cea mai importantă observaţie pe care trebuie să o fac este că mare parte din Cabinet şi toţi comandanţii de aici cred că invazia este iminentă." Se aşteptau la asta înainte de 1 mai, scria el, şi „cred că va fi cu siguranţă un atac total, inclusiv cu gaze toxice şi poate cu noi arme pe care Germania se poate să le fi construit". El îl îndemna pe Roosevelt să acţioneze curând. „Eu... nu pot decât să vă îndemn insistent ca, indiferent ce acţiune veţi alege pentru a veni în întâmpinarea nevoilor imediate de aici, ea trebuie să se bazeze pe presupunerea că invazia va avea loc înainte de 1 mai."

Faptul că Churchill vedea gazul toxic ca pe o ameninţare gravă şi reală a fost evident în insistenţa sa ca lui Hopkins să i se dea o mască de gaze şi o cască, „pălăria lui de tinichea". Hopkins nu a purtat nici una. Din punct de vedere vestimentar, era o alegere prudentă. El şi imensul lui palton semănau deja cu ceva ce un fermier american ar fi putut pune în mijlocul unui câmp pentru a speria ciorile.

Hopkins i-a spus lui Roosevelt: „Tot ce pot să spun despre cască este că arată mai rău decât a mea şi că nu mi se potriveşte, masca de gaze n-o pot fixa pe figură – aşa că sunt în regulă".

După încheierea scrisorii, în dimineaţa de marţi, Hopkins a ieşit în frig pentru a se întâlni cu Churchill, Clementine, „Mopsul" Ismay, observatorul american Lee şi cu lordul şi lady Halifax, pentru o excursie în nordul îndepărtat, la baza navală britanică de la Scapa Flow, lângă extremitatea nordică a Scoţiei.

Acolo, cei doi Halifax şi generalul Lee urmau să urce la bordul crucişătorului cu destinaţia America.

Călătoria la Scapa în sine făcea parte din efortul lui Churchill de a-l câştiga pe Hopkins de partea cauzei britanice. încă de la sosire, Hopkins devenise companionul aproape permanent al lui Churchill, o umbră prăpădită într-un palton imens. Hopkins şi-a dat seama ulterior că în primele sale două săptămâni în Anglia, petrecuse mai bine de zece seri cu prim-ministrul. Churchill „aproape că nu-l scăpa din ochi", scria „Mopsul" Ismay.

Nefiind încă pe deplin familiarizat cu particularităţile geografice ale Londrei, Hopkins a pornit, *credea el,* către staţia King's Cross, unde trebuia să-l aştepte trenul lui Churchill. Fusese avertizat să se refere la tren doar cu expresia „trenul special de «unsprezece treizeci»„, pentru a nu divulga prezenţa lui Churchill.

Trenul aştepta, într-adevăr, în gara King's Cross. Nu însă şi Hopkins. El ajunsese din greşeală la Charing Cross.

roast = friptură (în lb. engl., în orig.) (n.tr.)

CAPITOLUL 72. DESTINAŢIA: SCAPA FLOW

Când Churchill s-a trezit în acea dimineaţă de marţi, 14 ianuarie, în camera sa blindată din Anexa de la numărul 10, arăta groaznic şi vocea-i suna pe măsură. Răceala – aparent cea contractată în decembrie – se agravase, transformându-se într-o bronşită de care nu mai scăpa. (Mary se întorsese la Chequers, unde luni noaptea propria răceală o făcuse să se ducă la culcare epuizată şi tuşind.) Clementine era îngrijorată pentru soţul ei, în special în lumina planurilor sale de a pleca în dimineaţa aceea spre Scapa Flow, pentru a-şi lua rămas-bun de la Halifax şi soţia sa, Dorothy. Ea l-a chemat pe sir Charles Wilson, doctorul lui Churchill, care îl vizitase ultima oară cu un an în urmă, în luna mai, imediat după ce Churchill devenise prim-ministru.

La intrarea principală a Anexei, un membru al personalului lui Churchill l-a întâmpinat pe Wilson şi i-a spus că Clementine doreşte să-l vadă imediat, înainte să meargă să-l consulte pe Churchill.

I-a spus doctorului că Churchill pleacă la Scapa Flow.

„Când?", a întrebat Wilson.[1]

„Astăzi la amiază", a răspuns ea. „Acolo e lapoviţă, şi Winston este foarte răcit. Trebuie să-l împiedicaţi."

Doctorul l-a găsit pe Churchill încă în pat şi l-a sfătuit să nu facă acea călătorie. „El s-a făcut stacojiu la faţă", îşi amintea Wilson.

Churchill a dat la o parte aşternuturile. „Ce prostie!", a spus el. „Bineînţeles că plec."

Wilson i-a raportat acest lucru lui Clementine, care nu a fost încântată. „Foarte bine", a izbucnit ea, „dacă nu-l puteţi împiedica, măcar atâta lucru să faceţi, să-l însoţiţi."

Wilson a acceptat, iar Churchill a fost de acord să-l ia şi pe doctor cu el.

Neaşteptându-se la un asemenea deznodământ în urma unei vizite la domiciliu, bineînţeles că Wilson nu-şi pregătise bagajul. Churchill i-a împrumutat un palton foarte gros cu guler de astrahan. „Mi-a spus că o să mă ferească de vânt", îşi amintea Wilson.

Wilson a aflat că motivul declarat al călătoriei era conducerea noului ambasador la vapor, dar el suspecta că Churchill voia de fapt doar să vadă navele ancorate la Scapa Flow.

La gară, cei din grupul lui Churchill au descoperit un şir lung de automobile Pullman, ceea ce sugera că grupul avea să fie unul numeros. „Trenul său special" era compus în mod obişnuit din vagonul lui, alcătuit dintr-un dormitor, o sală de baie, un salon şi un birou, un vagon-restaurant cu două secţiuni, una pentru Churchill şi oaspeţii lui, cealaltă pentru personal, şi un vagon de dormit cu o duzină de cuşete clasa întâi, fiecare alocată unui anume invitat. Membrii personalului aveau cuşete mai puţin

luxoase. Valetul lui Churchill, Sawyers, era invariabil la bord, la fel cum erau detectivii de poliție, inclusiv inspectorul Thompson. Churchill păstra permanent legătura cu biroul lui din Londra prin secretarul privat care era atunci de serviciu în Downing Street numărul 10 – în cazul de față, John Colville. Trenul avea un telefon portabil care era conectat la liniile telefonice într-o stație sau la un macaz.[2] Tot ce trebuia să facă secretara din tren era să comunice telefonistei numărul, Rapid Falls 4466, iar apelul era direcționat automat către biroul prim-ministrului.

Secretul pentru specialul de la „unsprezece treizeci" s-a dovedit fără prea mare valoare. Când au sosit pasagerii, mulți ușor de recunoscut din fotografiile și din articolele din presă, lumea a început să se adune. Veniseră de asemenea anumiți miniștri, inclusiv Beaverbrook și Eden, pentru a-și lua rămas-bun — prezența lui Beaverbrook nu era agreată, cel puțin nu de lady Halifax, care considera că el urzise planul de numire a soțului ei în postul de ambasador. Nici ea, nici Halifax nu voiau să părăsească Londra. „Am avut amândoi sentimentul că Beaverbrook făcuse propunerea, iar eu nu aveam nici un pic de încredere în el", scria mai târziu lady Halifax.[3] „Până la urmă, a trebuit să plecăm și nu cred că m-am simțit vreodată mai amărâtă ca atunci. „

Generalul Lee a privit farurile apropiindu-se. „Lordul și lady Halifax, el atât de înalt, ea atât de mărunțică, au înaintat pe peron, luându-și rămas-bun, urmați de premier, cu fața lui rotundă, nas cârn și ochi scânteietori, într-o ținută semimarinărească alcătuită din palton albastru la două rânduri și chipiu, și de doamna Churchill, înaltă și elegantă."[4] „Mopsul" Ismay pășea alături de ei. Churchill, în ciuda răcelii evidente, „a fost deosebit de binedispus", scria Lee. Mulțimea adunată afară ovaționa.

Când Ismay a urcat în tren, a fost surprins să vadă că doctorul lui Churchill, sir Charles Wilson, era deja

la bord. „Arăta deplorabil”, scria Ismay, „şi l-am întrebat de ce se află acolo.”[5]

Wilson i-a spus despre întâlnirea din acea dimineaţă cu familia Churchill.

Hopkins a apărut şi el în ultima secundă, alergând pe peron, cu paltonul uriaş fluturând. Oricum, trenul nu ar fi plecat fără el. Churchill l-ar fi ţinut în gară pentru talismanul lui american, indiferent cât timp s-ar fi pierdut.

în seara aceea, în vagonul-restaurant, generalul Lee s-a trezit aşezat lângă lordul Halifax, faţă în faţă cu Clementine şi cu ministrul de război canadian. „Ne-am simţit foarte bine“, scria Lee.[6] „Doamna Churchill este o femeie înaltă şi arătoasă şi avea o elegantă capă stacojie care mi-a dat o stare de bună dispoziţie.” La un moment dat, Halifax a întrebat, cu toată seriozitatea, de ce fusese numită Casa Albă aşa, ceea ce a făcut-o pe Clementine să spună în glumă că este ceva ce Halifax ar fi trebuit să ştie înainte să ajungă în America.

Generalul Lee a intervenit şi a povestit cum conacul prezidenţial iniţial fusese incendiat de britanici în războiul din 1812. „Lordul Halifax a părut şocat şi nedumerit“, scria Lee mai târziu, „şi am avut impresia că nu ştia despre războiul din 1812.“

Churchill a cinat cu lady Halifax, Ismay şi, desigur, Hopkins. Churchill era singurul membru al grupului îmbrăcat în smoching, în contrast cu Hopkins, care părea la fel de neîngrijit ca întotdeauna. După cină, Churchill şi restul s-au mutat în salon.

În ciuda bronşitei, Churchill a stat treaz până la 2 dimineaţa. „Se simţea bine şi era încântat de vastele sale cunoştinţe de istorie, de puterea sa de expresie şi de energia uriaşă, oferindu-i lui Hopkins un adevărat spectacol”, scria generalul Lee. „Hopkins este cu adevărat primul reprezentant al preşedintelui cu care a avut o întâlnire agreabilă. Sunt sigur că nu i s-a destăinuit vreodată şi nici măcar nu i-a păsat de [Joseph] Kennedy.“

Când Churchill şi ceilalţi s-au trezit a doua zi dimineaţă, au aflat că un tren care deraiase puţin mai în faţă făcuse ca trenul lor să se oprească la 20 de kilometri distanţă de Thurso, ultima lor oprire, de unde urmau să-şi continue drumul cu vaporul până la Scapa Flow. Afară, totul era îngheţat – un „câmp pustiu", scria John Martin, secretarul privat desemnat pentru călătorie, „pământul era acoperit de zăpadă şi viscolul şuiera la ferestre". Biroul meteorologic din Anglia raportase în zonă troiene de până la cinci metri. Vântul vuia printre maşini, răscolind zăpada şi purtând-o peste câmp. Pentru Hopkins, era un peisaj al disperării, ce punea capac unei săptămâni în care nu simţise altceva decât frig.

Churchill însă – foarte răguşit şi în mod evident bolnav – „a apărut în vagonul-restaurant radiind şi a băut un pahar mare de coniac", scria Charles Peake, asistentul personal al lui Halifax, în jurnalul lui. Prim-ministrul abia aştepta să iasă în larg, în ciuda unei predispoziţii spre rău de mare.[7] La un moment dat, a spus: „Mă duc să iau nişte Mothersills", referire la un medicament popular preferat de călătorii care sufereau de greţuri.

A început să discute despre o armă experimentală antiaeriană miraculoasă care lansa mai multe rachete mici simultan. Un prim model fusese deja instalat la Chequers pentru apărare împotriva avioanelor zburând la joasă altitudine, însă acum marina căuta să adapteze arma pentru a-şi apăra navele. La Scapa Flow, Churchill intenţiona să testeze un prototip, iar perspectiva îl încântase – asta până când un oficial de rang înalt al Amiralităţii care călătorea în grup a intervenit, spunând că fiecare foc tras costa aproximativ 100 de lire (cam 6 400 de dolari azi).

După cum observa Peake: „Zâmbetul a dispărut imediat de pe chipul premierului, iar colţurile gurii i-au căzut ca unui bebeluş".[8]

„Cum, nu tragem?", a întrebat Churchill.

Clementine a intervenit imediat: „Ba da, dragă, ai

voie, dar doar o dată".

„Da, exact", a spus Churchill. „Am să trag doar o dată. Doar o dată. Nu poate fi chiar atât de rău."

Peake scria: „Nimeni nu a putut să-l contrazică, iar chipul său a început să radieze din nou".

După cum aveau să descopere cu toții a doua zi, urma să fie cu adevărat rău.

CAPITOLUL 73. „UNDE TE VEI DUCE TU"

Cu trenul blocat lângă Thurso, pe o vreme oribilă și cu Churchill atât de bolnav, au început să dezbată dacă avea rost sau nu să continue drumul, Clementine era îngrijorată pentru starea de sănătate a soțului ei, la fel și doctorul lui. „S-a discutat mult cu privire la ce ar trebui să facem", scria secretarul Martin, „căci marea era agitată, iar șeful meu avea o răceală urâtă."[1]

Churchill a pus capăt impasului. Și-a pus pălăria și paltonul, a coborât din tren și a pornit cu pași mari către automobilul care trăsese lângă șine. S-a instalat hotărât pe bancheta din spate și a jurat că va ajunge cu orice preț la Scapa Flow.

Restul l-au urmat, urcând în celelalte mașini, iar convoiul a pornit pe drumuri curățate de zăpadă către un mic port numit Scrabster, unde urmau să se îmbarce pe o ambarcațiune ce avea să-i ducă la vapoarele care îi așteptau în larg. „Drumul a fost pustiu, dezolant", își amintea generalul Lee.[2] „Singurele viețuitoare întâlnite au fost niște turme de animale ce păreau a fi oi și m-am gândit că, dacă nu ar fi avut blana aceea, ar fi murit înghețate." O parte din grup s-a îmbarcat pe două dragoare de mine, iar Churchill, Clementine, Hopkins, Ismay și Halifax au urcat la bordul unui distrugător, HMS *Napier*. Nava a înaintat într-un peisaj marin agitat și pe o ninsoare abundentă prin care nu se vedea nimic, amestecată cu soare strălucitor și nuanța izbitoare de cobalt a mării pe fundalul strălucitor al

ţărmului acoperit de zăpadă.

Pentru Churchill, lăsând deoparte bronşita, totul a fost încântare pură – amplificată, fără îndoială, de drama intrării în Scapa Flow printr-o succesiune de plase antisubmarin, care au trebuit să fie deschise de nave de pază, apoi închise rapid la loc, ca nu cumva vreun submarin să se furişeze în urma lor. (La începutul războiului, pe 14 octombrie 1939, un submarin torpilase nava de război HMS *Royal Oak* în Scapa Flow, omorând 834 dintre cei 1 234 de membri ai echipajului şi determinând Amiralitatea să instaleze o serie de diguri de protecţie denumite „Barierele Churchill".) Când *Napier* şi cele două dragoare de mine au intrat în apele de la Scapa, soarele a apărut din nou, aruncând o lumină ca un văl de diamante peste vapoarele ancorate şi colinele ninse.

„Mopsului" Ismay i s-a părut uluitor de frumos şi a mers să-l caute pe Hopkins. „Am vrut să vadă şi Harry puterea, măreţia, suveranitatea şi forţa Imperiului Britanic în acel cadru şi să îşi dea seama că, dacă se întâmpla ceva cu acele nave, viitorul întregii lumi ar putea fi schimbat, nu doar pentru Marea Britanie, ci, în cele din urmă, şi pentru Statele Unite."[3] Aici Ismay exagera un pic, deoarece la acel moment în radă se aflau doar câteva nave importante, grosul flotei aflându-se fie în Mediterană, fie în misiune de protecţie a convoaielor şi de urmărire a piraţilor comerciali germani.

Ismay l-a găsit pe Hopkins „abătut şi tremurând" într-o cabină. Americanul părea epuizat. Ismay i-a dat un pulover de-al lui şi o pereche de bocanci căptuşiţi cu blană. Asta l-a mai înveselit puţin pe Hopkins, dar nu suficient cât să accepte invitaţia lui Ismay de a face împreună o plimbare pe vapor. „Era prea frig ca să fie entuziasmat de flota britanică", scria Ismay.

Ismay s-a plimbat singur, în timp ce Hopkins şi-a căutat un loc unde să se adăpostească de frig şi de vânt. A găsit un loc ce părea ideal şi s-a aşezat.

Un subofiţer s-a apropiat de el. „Scuzaţi-mă, domnule", a spus ofiţerul, „dar nu cred că ar trebui să staţi acolo, domnule – aceea, domnule, este o grenadă antisubmarin."[4]

Churchill şi compania se îmbarcaseră acum la bordul navei care urma să-i ducă pe cei doi soţi Halifax şi pe generalul Lee în America, o navă de război nouă şi impresionantă botezată *King George V.* Chiar şi alegerea acestei nave făcută de Churchill pentru voiajul lui Halifax fusese calculată special cu scopul de a-l impresiona pe Roosevelt. Churchill ştia că preşedintele adora vapoarele, împărtăşind propriul interes pentru chestiuni navale. Într-adevăr, Roosevelt adunase deja o colecţie de peste 400 de machete de nave, mari şi mici, multe dintre ele urmând să fie expuse la Biblioteca Prezidenţială FDR din Hyde Park, New York, la deschiderea sa în iunie 1941. „Nici un ibovnic nu a studiat vreodată fiecare capriciu cil amantei sale aşa cum am făcut eu cu cele ale preşedintelui Roosevelt", spunea Churchill. A ales *King George V,* scria el, „pentru a marca sosirea noului nostru ambasador, lordul Halifax, în Statele Unite în această împrejurare importantă".

După masa de prânz la bordul navei, şi-au luat cu toţii rămas-bun. Hopkins i-a înmânat generalului Lee corespondenţa sa pentru Roosevelt.

Churchill şi cei care rămâneau au coborât într-o mică ambarcaţiune care urma să-i transporte la destinaţia pentru înnoptare, o veche navă de război pe nume *Nelson.* Churchill a avut grijă, ca întotdeauna, să respecte protocolul naval, care cerea ca ofiţerul superior – în acest caz, el însuşi, să părăsească nava ultimul. Valurile erau înalte, vântul mătura marea întunecată. De pe puntea navei *King George V,* Lee a urmărit mica ambarcaţiune îndepărtându-se, „într-o ploaie de stropi". Era ora 16:15, după ceasul de la mâna lui Lee, şi se apropia asfinţitul.

King George V plecase, cu generalul Lee şi familia

Halifax la bord. Lee scria: „Nu s-a auzit nici un zgomot, nici muzică, nici salve de tun. Ancora s-a ridicat şi ne-am pomenit în larg."[5]

În lumina amurgului, un mic vaporaş cu Churchill şi Hopkins la bord s-a întors la *Nelson,* unde împreună cu ceilalţi şi-au petrecut noaptea.

A doua zi, joi, 16 ianuarie, la bordul navei *Nelson,* Churchill a avut ocazia să tragă cu noua armă antiaeriană. Ceva nu a mers bine. „Unul dintre proiectile s-a încurcat în tachelaj", îşi amintea secretarul Martin.[6] „A urmat o explozie asurzitoare şi un obiect ce semăna cu un borcan de marmeladă a zburat spre puntea unde ne aflam noi. Neam ferit cu toţii şi s-a auzit o bubuitură mare, dar nu au fost avarii grave." Aşa cum i-a spus Hopkins ulterior regelui, bomba aterizase la un metru şi jumătate de el. Nu fusese rănit, considerând incidentul amuzant. Se pare însă că Churchill nu.

în cele din urmă, Churchill şi grupul lui au coborât de pe *Nelson* şi au călătorit cu şalupa amiralului înapoi la distrugătorul *Napier,* care urma să-i transporte înapoi la tren. Vremea se înrăutăţise faţă de ziua precedentă, marea era mai agitată, astfel că trecerea de pe şalupă pe puntea distrugătorului a fost o aventură periculoasă. Aici, protocolul naval cerea o inversare a ordinii îmbarcării, Churchill fiind primul care trebuia să urce. Cele două vase se balansau teribil din cauza valurilor mari. Vântul şfichiuia parapetul navei. Churchill a vorbit tot timpul, foarte în largul lui. „Mopsul" Ismay, aflat în şalupa de jos, a auzit una din treptele scării trosnind „ameninţător" sub greutatea lui Churchill, însă prim-ministrul şi-a continuat urcarea, ajungând curând la bord. Ismay scria: „Am avut grijă să evit treapta aceea când mi-a venit rândul, însă Harry Hopkins nu a fost la fel de norocos".[7]

Hopkins a început să urce, cu paltonul fluturându-i în vânt. Treapta s-a rupt, iar el era aproape să cadă. Confidentul lui Roosevelt, potenţialul salvator al

Angliei, era pe cale să se prăbuşească pe şalupa de dedesubt sau, şi mai rău, în apa învolburată dintre şalupă şi carenă, ambele mişcându-se una spre cealaltă, ca fălcile unei menghine.

Doi marinari l-au prins şi l-au ţinut strâns de umeri, suspendat deasupra şalupei.

Churchill i-a strigat încurajator: „Eu nu aş sta prea mult acolo, Harry. Când două nave sunt aproape una de alta pe o mare agitată, s-ar putea să te rănească."

Pe drumul de întoarcere la Londra, trenul lui Churchill a făcut o oprire la Glasgow, unde a trecut în revistă legiunile de voluntari civili, inclusiv echipaje de pompieri, ofiţeri de poliţie şi membri ai Crucii Roşii, ai Serviciului de Apărare Antiaeriană Civilă (ARP) şi ai Serviciului Voluntar al Femeilor, cu toţii frumos aliniaţi pentru inspecţia lui Churchill. În faţa fiecărui grup, s-a oprit şi l-a prezentat pe Hopkins, numindu-l reprezentantul personal al preşedintelui Statelor Unite, ceea ce i-a îmbărbătat pe membrii fiecărui serviciu, dar a epuizat ultimele rezerve ale lui Hopkins.

S-a ascuns, pierzându-se prin mulţimea de curioşi care se adunaseră să-l vadă pe Churchill.

„Dar nu a avut scăpare", scria „Mopsul" Ismay.[8]

Churchill, observând că Hopkins lipseşte, l-a strigat de fiecare dată: „Harry, Harry, unde eşti?" – obligându-l pe Harry să revină alături de el.

Aici, la Glasgow, urma să aibă loc cel mai important moment al şederii lui Hopkins în Anglia, deşi a fost păstrat secret în acel moment faţă de public.

Grupul adunat la Station Hotel din Glasgow pentru un mic dineu cu Tom Johnston, membru al Parlamentului şi jurnalist cunoscut, care avea să fie numit curând secretar de stat pentru Scoţia. Doctorul lui Churchill, Wilson, s-a aşezat lângă Hopkins, fiind din nou uimit de cât de dezordonat părea. Au urmat discursuri. La un moment dat, i-a venit rândul şi lui Hopkins.

Hopkins s-a ridicat în picioare şi, aşa cum şi-a amintit Ismay, a făcut mai întâi „o referire sau două la Constituţia Marii Britanii în general şi la irezistibilul prim-ministru în special". Apoi s-a întors către Churchill.

„Presupun că doriţi să ştiţi ce îi voi spune preşedintelui Roosevelt la întoarcerea în America", a spus el.[9]

Puţin spus. Churchill era disperat să afle cât de bine progresa linguşirea lui pe lângă Hopkins şi, într-adevăr, ce avea să-i spună acesta preşedintelui.

„Ei bine", a continuat Hopkins, „am să vă citez un verset din Biblie după al cărei adevăr au fost crescute mama domnului Johnston şi mama mea de origine scoţiană..."

Hopkins şi-a coborât vocea şi, aproape şoptind, a recitat un pasaj din Cartea lui Rut, una din cărţile Bibliei ebraice: „«Unde te vei duce tu, acolo voi merge şi eu, şi unde vei trăi tu, voi trăi şi eu; poporul tău va fi poporul meu şi Dumnezeul tău va fi Dumnezeul meu»„.

Apoi a adăugat încet: „Chiar şi la moarte".

Asta a fost tot ce a adăugat şi, odată cu aceste vorbe, un val de recunoştinţă şi de uşurare a cuprins încăperea.

Churchill a plâns.

„Ştia ce înseamnă", scria doctorul său.[10] „Chiar şi pentru noi cuvintele au părut o frânghie aruncată unui om care se îneacă." Ismay scria: „Poate că a fost indiscret din partea lui [Hopkins] să-şi arate părtinirea astfel, dar ne-a emoţionat profund pe toţi".

Sâmbătă, 18 ianuarie, când Churchill şi Hopkins se întorceau la Londra, Colville a pornit cu maşina către Oxford, unde urma să ia prânzul cu Gay Margesson, ascunzându-şi interesul romantic cu minciuna că afacerile prim-ministrului îl aduceau în oraş. Londra era acoperită de zăpadă şi a continuat să ningă tot drumul până la Oxford. Se temea – sau poate spera

– că Oxfordul o schimbase deja în mai rău, părul ei, mai nou lung, fiind un simbol al efectului Oxford, însă când au stat de vorbă în camera ei după masa de prânz, a constatat că era la fel de atrăgătoare ca întotdeauna.

„Am găsit-o fermecătoare şi nu atât de schimbată pe cât m-am temut", scria el, „dar nu am făcut prea multe progrese. Noi doi comunicăm întotdeauna atât de uşor, dar nu reuşesc niciodată să fiu altceva decât «acelaşi Jock» şi, până nu voi deveni – sau nu voi părea că am devenit – indiferent, nu voi avea nici o şansă să-i fac o altă impresie lui Gay."[11]

Curând a sosit momentul plecării. Afară ningea. Gay şi- a luat rămas-bun şi l-a invitat pe Colville să o mai viziteze. Acolo în ninsoare, aşa cum scria el cu evidentă mâhnire, „Gay părea mai frumoasă ca oricând, cu părul ei lung ascuns pe jumătate sub un batic şi cu obrajii roşii de frig".

Colville s-a întors la Londra, pe ninsoare şi gheaţă, declarând drumul drept „un coşmar".

La întoarcere, a decis că trebuia să pună punct. A compus o scrisoare pentru Gay, recunoscând „că eram încă îndrăgostit de ea şi spunând că singura soluţie din punctul meu de vedere era să tai nodul gordian şi să nu mă mai văd cu ea. Nu aveam să las un gol serios în viaţa ei, deşi credeam că ţine la mine, dar nu puteam să mai stau pe lângă ea ca un admirator respins, bântuit de amintirile celor duse şi de visarea la ce ar fi putut fi."

Ştia însă că acesta era de fapt doar un gambit, unul folosit de amanţii osândiţi din orice epocă, şi că nu intenţiona cu adevărat ca nodul să rămână tăiat pentru totdeauna. „Aşa că, poate cu laşitate", scria el în jurnal, după ce lăsase scrisoarea deoparte, „am amânat proiectul şi am decis să mai stau pe lângă ea încă un timp «ca un admirator respins». Istoria este plină de lecţii despre salvarea Cauzelor Pierdute."

În acea sâmbătă, adjunctul lui Hitler, Rudolf Hess, s-

a dus din nou pe aerodromul Uzinelor Messerschmitt de la Augsburg, însoţit de un şofer, un detectiv de poliţie şi de unul dintre aghiotanţii lui, Karl-Heinz Pintsch. Hess i-a dat lui Pintsch două scrisori şi instrucţiuni să o deschidă pe una dintre ele după patru ore de la plecarea sa. Pintsch a aşteptat patru ore şi a mai pus încă un sfert de oră peste, doar ca să fie sigur, apoi a deschis scrisoarea. A fost şocat. Hess, a citit el, era în drum spre Anglia pentru a încerca să ajungă la un acord de pace.

Pintsch le-a spus detectivului şi şoferului despre cele citite. Cei trei dezbăteau problema, temându-se, fără îndoială, pentru viaţa şi viitorul lor, când avionul lui Hess s-a întors la aeroport. Nu reuşise să găsească semnalul radio necesar pentru a menţine cursul.

Hess şi ceilalţi s-au urcat în maşină şi s-au întors la München.

Vizita lui Hopkins în Anglia ar fi trebuit să dureze două săptămâni, dar s-a extins la patru, mare parte din timp petrecându-l cu Churchill, pe fondul suspansului tot mai mare legat de Legea de împrumut şi închiriere, despre care nu se ştia dacă va trece de Congres. În tot acest timp, Hopkins a reuşit să se facă plăcut aproape de toţi cei pe care îi cunoscuse, inclusiv de valeţii de la Claridge's, care s-au străduit din răsputeri să-l facă să arate prezentabil. „O, da", i-a spus Hopkins unui valet.[12] „Nu trebuie să uit că sunt la Londra acum – trebuie să arăt respectabil." Din când în când, valeţii găseau documente secrete printre hainele lui sau descopereau că îşi lăsase portofelul în vreun buzunar. Un chelner de la hotel spunea că Hopkins era „foarte amabil, atent, drăguţ dacă pot să spun aşa – destul de diferit de alţi ambasadori pe care i-am avut aici".

Churchill îl prezenta pe Hopkins publicului de câte ori avea ocazia, atât pentru a-i încuraja pe cetăţenii britanici, cât şi pentru a-şi oferi prilejul de a-i

reasigura pe Hopkins şi pe americani că el nu le cere Statelor Unite să intre în război – deşi, în sinea lui, şi-ar fi dorit din tot sufletul ca Roosevelt să poată decide pur şi simplu acest lucru fără a obţine mai întâi aprobarea Congresului. Vineri, 31 ianuarie, Churchill l-a luat pe Hopkins cu el într-un tur prin cartierele din Portsmouth şi Southampton care fuseseră serios bombardate, apoi s-au dus cu maşina din nou la Chequers, ca să cineze cu Clementine, Ismay, secretarul privat Eric Seal şi alţii. Churchill „a fost într-o formă grozavă", îi scria Seal soţiei lui în seara aceea. „El şi Hopkins sunt trup şi suflet, iar Hopkins, care este un scump, e iubit de toată lumea."[13]

Hopkins a adus o cutie cu discuri de gramofon care conţinea cântece americane şi alte piese cu „semnificaţie anglo-americană", după cum se exprima Seal, şi în curând muzica a umplut sala mare. „Am ascultat muzică până după miezul nopţii, iar premierul, plimbându-se de colo colo, a dansat uneori singur pe ritmul muzicii", scria Seal. Printre plimbări şi dans, Churchill mai făcea câte o pauză pentru a comenta pe marginea legăturii tot mai strânse dintre Marea Britanie şi America şi a aprecierii pe care i-o purta lui Roosevelt. „Am devenit cu toţii un pic sentimentali şi anglo-americani, sub influenţa mâncării bune şi a muzicii", scria Seal. Ceva greu de descris în cuvinte s-a întâmplat în marea sală. „În acel moment, a fost foarte plăcut şi satisfăcător – dar dificil de exprimat în cuvinte, în special într-o scrisoare", îi spunea Seal soţiei lui. „Toţi cei de faţă se ştiau şi se plăceau între ei – este absolut extraordinar cum Hopkins s-a făcut plăcut de toţi cei pe care i-a întâlnit aici."

CAPITOLUL 74. DIRECTIVA NR 23

Cu planul invadării Rusiei – Operaţiunea Barbarossa — în plină desfăşurare, Hitler considera continua

rezistenţă a Marii Britanii enervantă. Avea nevoie de fiecare soldat, tanc şi aeronavă disponibile pentru campanie, după care ar fi fost liber să-şi concentreze atenţia asupra insulelor britanice. Până atunci însă trebuia să negocieze o pace sau să neutralizeze altfel Marea Britanie, iar aici, cu invazia Angliei cel puţin temporar pusă în aşteptare, Luftwaffe continua să joace rolul critic. Nereuşita obţinerii victoriei promise de Hermann Goring era, fără îndoială, o sursă de frustrare pentru Hitler, dar el continua să spere că forţele sale aeriene vor învinge.

Joi, 6 februarie, a emis o nouă directivă, nr. 23, în care ordona forţelor aeriene şi celor navale să-şi intensifice şi mai mult atacurile asupra Angliei, ideal pentru a-l determina pe Churchill să capituleze, dar, dacă asta nu s-ar fi întâmplat, măcar pentru a slăbi armatele britanice până în punctul în care acestea nu i-ar fi putut deranja campania în Rusia.[1] Crezând acum că Rusia îşi accelera producţia de avioane, tancuri şi muniţie, cu cât aştepta mai mult, cu atât avea să-i fie mai greu să-şi realizeze viziunea anihilării totale.

Intensitatea crescută a atacurilor, spunea directiva, urma să aibă beneficiul suplimentar al creării iluziei că o invazie germană a Angliei era iminentă, ceea ce l-ar fi forţat pe Churchill să continue masarea de trupe pentru apărarea ţării.
Goring era consternat.

„Decizia de a ataca Estul mă adusese la disperare", îi va spune el ulterior unui anchetator american.[2]

A încercat să-l descurajeze pe Hitler, pretindea el, citând chiar din cartea lui, *Mein Kampf*, care avertiza asupra pericolelor unui război pe două fronturi. Goring era încrezător că Germania putea învinge cu uşurinţă armata rusă, dar considera că momentul era greşit. El i-a spus lui
Hitler că forţele lui aeriene erau pe punctul de a obţine colapsul şi capitularea Angliei. „Am adus Anglia acolo unde am vrut şi acum trebuie să ne

oprim."[3]

„Da, voi avea nevoie de bombardierele tale încă trei sau patru săptămâni", i-a răspuns Hitler, „apoi le poți lua înapoi pe toate."

Hitler a promis că, odată încheiată campania din Rusia, toate noile resurse eliberate aveau să fie direcţionate către Luftwaffe. După cum raporta un martor la discuție, Hitler i-a promis lui Goring că forțele lui aeriene vor fi „triplate, cvadruplate, cvintuplate".

Dându-și seama că nu putea să insiste prea mult cu Hitler și dornic mereu de susținerea sa, Goring s-a resemnat cu gândul că invazia Rusiei urma să aibă într- adevăr loc și că el trebuia să joace un rol-cheie în înfăptuirea ei. A convocat o ședință a strategilor militari la Academia Forțelor Aeriene Gatow, lângă Berlin, pentru a începe pregătirile detaliate pentru Barbarossa.

Ședința fusese „strict secretă", scria feldmareșalul Luftwaffe, Kesselring. „Nu s-a scurs nici o informație. Statul-major știa la fel de puține despre ce plutea în aer precum știau trupele."[4]

Sau cel puțin așa credea înaltul Comandament german.

Conform Directivei nr. 23, Luftwaffe și-a intensificat atacurile asupra Angliei, împiedicate doar de reprizele de vreme rea de iarnă. Piloții săi nu au prea întâmpinat rezistență. Din experiențele lor zilnice își puteau da seama că britanicii încă nu descoperiseră mijloace eficiente de interceptare a avioanelor pe timp de noapte.

Capitolul 75. Violența viitoare

Sâmbătă, 8 februarie – ziua în care Hopkins urma să-și înceapă lunga călătorie înapoi în America – a venit vestea că Legea de împrumut și închiriere depășise primul obstacol important, reușind să treacă în Camera Reprezentanților SUA cu un vot de 260 la

165. Hopkins a mers la Chequers în acea zi ca să-şi ia rămas-bun de la Churchill şi Clementine. Urma să ia un tren către Bournemouth, iar de acolo, un avion către Lisabona. L-a găsit pe Churchill lucrând de zor la discursul care avea să fie transmis în seara următoare, duminică, 9 februarie.

Churchill se plimba de colo-colo. O secretară dactilografia. Hopkins l-a urmărit fascinat. La prima vedere, discursul se adresa poporului britanic, însă amândoi ştiau că avea să fie totodată un instrument pentru consolidarea susţinerii americane pentru Legea de împrumut şi închiriere, care trebuia prezentată acum în faţa Senatului SUA. Hopkins l-a îndemnat pe Churchill să folosească argumentul că, departe de a târî America în război, legea oferea cea mai bună cale de a nu intra în el. Churchill a fost de acord. Îşi propusese, de asemenea, să folosească o notă de la Roosevelt, în care preşedintele transcrisese de mână cinci rânduri dintr-o poezie a lui Longfellow.

Hopkins i-a lăsat lui Churchill o notă de mulţumire: „Dragă domnule prim-ministru", scria el, „nu voi uita niciodată aceste zile petrecute cu dumneavoastră – încrederea supremă şi voinţa de a dobândi victoria – mi-a plăcut dintotdeauna Marea Britanie – acum îmi place şi

Eu mă întorc în America în noaptea aceasta, aşa că vă urez mult noroc, derutarea duşmanilor voştri, victorie pentru Marea Britanie."

Târziu în noaptea aceea, Hopkins a urcat în trenul spre Bournemouth. A ajuns la aeroportul de la Poole din apropiere a doua zi dimineaţă, duminică, unde a aflat că vremea rea impusese amânarea zborului său către Lisabona. Brendan Bracken venise să-l conducă. Hopkins era însoţit şi de un agent britanic de securitate desemnat pentru a-l păzi tot drumul până la Washington, din cauza obiceiului său de a lăsa documente confidenţiale la întâmplare prin camera de hotel. Agentul urma să stea foarte aproape mai ales în Lisabona, oraş cunoscut deja ca

un centru al spionajului.

Duminică seara, Hopkins, Bracken şi ceilalţi s-au adunat în barul hotelului Branksome Tower din Poole, ca să asculte la radio discursul lui Churchill.

Ulterior, Serviciul Intern de Informaţii avea să raporteze că anumite aspecte din discurs „le-au dat unora fiori".[2]

Churchill a început prin a-i lăuda pe cetăţenii din Londra şi din alte părţi care rezistaseră în faţa raidurilor germane, subliniind că forţele aeriene germane aruncaseră „trei sau patru tone de bombe asupra noastră pentru fiecare tonă pe care am putea-o trimite noi drept replică în Germania".[3]1- a menţionat pe poliţişti, apreciindu-i în mod deosebit, notând că ei „au fost în miezul evenimentelor peste tot, tot timpul, şi aşa cum mi-a scris o muncitoare: «Şi ce gentlemeni sunt!»„ Churchill a aplaudat succesele împotriva Italiei în Orientul Mijlociu, menţionând vizita lui Hopkins drept simbol al simpatiei şi al bunăvoinţei Americii. „În ultimul război", a spus Churchill, urmând un paragraf inspirat în mod clar de sfatul lui Hopkins, „Statele Unite au trimis două milioane de soldaţi peste Atlantic. Însă acesta nu este un război al unor armate mari, care se bombardează reciproc. Noi nu avem nevoie de armatele impunătoare care se formează în întreaga Uniune Americană. Nu avem nevoie de ele anul acesta, nici anul viitor şi nici în oricare alt an pe care să-l prevăd." Noi avem nevoie, a spus el, de provizii şi de vapoare. „Avem nevoie de ele aici şi avem nevoie să le aducem aici."

Odată cu trecerea iernii, a continuat el, ameninţarea invaziei va apărea din nou, într-o altă formă, posibil mult mai periculoasă. „O invazie nazistă a Marii Britanii toamna trecută ar fi fost o chestiune mai mult sau mai puţin improvizată", a spus el. „Hitler a fost sigur că dacă
Franţa a capitulat trebuie să capitulăm şi noi. Dar noi nu am capitulat. Iar el trebuie să regândească

totul." Acum, a spus Churchill, Germania a avut timp să urzească planuri şi să pună la punct echipamentul necesar şi forţa invadatoare. „Trebuie să fim cu toţii pregătiţi să facem faţă atacurilor cu gaze, unităţilor de desant paraşutat şi atacurilor planoarelor, cu statornicie, chibzuinţă şi pricepere practică." Pentru că un lucru era clar: „Pentru a câştiga războiul, Hitler trebuie să distrugă Marea Britanie".

Dar, indiferent cât de mult avansa Germania sau câte teritorii mai ocupa, Hitler nu putea triumfa. Forţa Imperiului Britanic – „ba mai mult, într-un anumit sens, a întregii lumi vorbitoare de limbă engleză" – era pe urmele lui, „purtând cu ei sabia dreptăţii".

Prin deducţie, unul dintre acei purtători de sabie era America, iar acum, apropiindu-se de finalul discursului, Churchill a citat notiţa scrisă de mână şi trimisă de Roosevelt.

„Pluteşte mai departe, O, navă a Statului", a rostit Churchill.

> Pluteşte mai departe, O, Uniune, tu, puternică, măreaţă!
> Umanitatea cu-ale sale temeri toate,
> Şi cu speranţele leaturilor ce-or veni,
> De a ta soartă-atârnă cu răsuflare-ntretăiată!

Churchill şi-a întrebat ascultătorii cum ar fi trebuit să răspundă. „Care este răspunsul pe care ar trebui să-l dau, în numele vostru, acestui mare om, ales de trei ori în fruntea unei naţiuni de 130 de milioane? Iată răspunsul…"

Majoritatea cetăţenilor din Marea Britanie ascultau discursul: 70% din potenţialii ascultători. La hotelul Branksome Tower şi Hopkins a ascultat. Colville, într-un sfârşit de săptămână liber, cum rar se întâmpla, a ascultat şi el, după ce luase cina cu mama şi cu fratele lui la Conacul Madeley, reşedinţa rurală din North Staffordshire a bunicului său, la 225 de kilometri de Londra. Era o noapte rece şi ploioasă, însă numeroasele şemineuri făceau atmosfera plăcută şi confortabilă în interiorul casei.

Acesta era Churchill demonstrând pricepere și inteligență – sincer, și totuși încurajator, grav, dar înălțător, căutând să-și încurajeze propriul popor și reasigurând totodată, deși oarecum ipocrit, marea masă a americanilor că tot ce voia el de la Statele Unite era ajutor material.

Goebbels, ascultând și el, a numit discursul „insolent".[4]

Churchill ajunsese la încheierea reprezentației sale retorice.

„Iată răspunsul pe care i-l voi da președintelui Roosevelt: Încredeți-vă în noi", a spus Churchill. „Acordați-ne încrederea și binecuvântarea voastră și, cu ajutorul Providenței, totul va fi bine.

Nu vom da greș, nici nu vom șovăi. Nu vom slăbi, nici nu vom obosi. Nici șocul brusc al bătăliei, nici prelungitele încercări ale vigilenței și ale silinței nu ne vor măcina.

Dați-ne instrumentele necesare și vom termina treaba."

La acel sfârșit de săptămână, regele George și-a dat seama de un lucru. în jurnalul său, el scria: „Nici că puteam să am un prim-ministru mai bun".[5]

În Congresul american nu s-a întâmplat nimic.

La mijlocul lui februarie, Legea de împrumut și închiriere a lui Roosevelt încă nu fusese aprobată de Senat. Churchill era frustrat, la fel și poporul britanic, care devenea nerăbdător cu privire la ceea ce Serviciul Intern de Informații numea „aparent interminabilele discuții" despre lege.

Churchill era de asemenea mai convins ca oricând că Luftwaffe făcea un efort deliberat de a-i ucide pe el și pe ceilalți membri ai guvernului său. Sediul Cabinetului de Război era consolidat, dar, așa cum îi spunea lui sir Edward Bridges, secretarul Cabinetului de Război, într-o minută datată sâmbătă, 15 februarie (una din cele cel puțin 18 minute compuse în acea zi), era îngrijorat că deosebit de vulnerabil la

atac era sediul Forţelor Locale de Apărare ale Marii Britanii. Bombardamentele germane păreau să se apropie tot mai mult şi să se concentreze pe Whitehall. „Câte bombe au căzut într-un perimetru de 900 de metri din jur [-ul Cabinetului de Război]?", l-a întrebat Churchill pe Bridges.[6]

De fapt, până în acel moment cel puţin 40 de raiduri loviseră Whitehall, cu 146 de bombe pe o rază de 900 de metri în jurul Cenotafului, aflat la o stradă şi jumătate distanţă de Downing Street numărul 10, în inima complexului Whitehall.

În aceeaşi zi, Churchill i-a scris „Mopsului" Ismay pe tema invaziei. În ciuda rapoartelor Serviciilor de Informaţii care sugerau că Hitler renunţase la planul invadării Angliei, Churchill credea în continuare că ameninţarea trebuia luată în serios. (Britanicii erau de acord: în ianuarie, un sondaj Gallup arătase că 62% dintre respondenţi se aşteptau ca Germania să invadeze în cursul anului.) Faptul că Hitler trebuia să lichideze Anglia la un moment dat era clar, la fel cum era şi realitatea că trebuia să facă asta curând, înainte ca ţara să devină prea puternică. Marea Britanie îşi creştea producţia de armament şi de echipamente şi, dacă Legea de împrumut şi închiriere a lui Roosevelt intra în vigoare, urma să primească în curând un val mare de provizii din America. Comandanţii superiori ai lui Churchill credeau că Hitler nu avea de ales decât să invadeze, considerând reînceperea bombardării Londrei şi a altor oraşe englezeşti de către Germania drept un semn de rău augur al unui interes reînviat faţă de această intenţie.

Churchill era mai puţin convins, dar era de acord în măsura în care considera imperativ ca Forţele Locale de Apărare şi civilii să fie cât mai pregătiţi pentru a respinge un atac al germanilor, iar pentru Churchill asta însemna că civilii trebuiau evacuaţi de pe plajele Angliei şi din comunităţile din zona litorală. „Trebuie să-i convingem pe oameni să plece", îi scria el „Mopsului" Ismay, „... şi să le

explicăm celor care doresc să rămână care este cel mai sigur loc în casele lor şi că nu vor putea să mai plece după ce va începe totul."[7]

Beaverbrook, la rândul lui, îşi teroriza directorii de fabrici cu solicitarea de a accelera producţia. „Nevoia de eforturi susţinute şi sporite din partea tuturor celor implicaţi în producţia de aeronave rămâne vitală pentru securitatea ţării în faţa ameninţării invaziei când vremea se va îndrepta", le scria el într-o telegramă celor 144 de companii implicate în construcţia de structuri mecanice pentru avioane.[8] „Vă cer, prin urmare, să mă asiguraţi că activitatea va continua în viitor în fabrica dumneavoastră în toate duminicile, astfel încât să obţinem un randament maxim." A trimis telegrame similare altor 60 de companii care fabricau echipamente de decontaminare. „Echipamentele de decontaminare sunt necesare urgent, aşa că vă cer să munciţi zi şi noapte în ture şi mai ales să munciţi duminicile."

întâmplarea a făcut ca plecarea lui Harry Hopkins să coincidă cu sosirea unei perioade de vreme caldă, de primăvară, zăpada s-a topit şi brebeneii au ieşit de sub iarba din Hyde Park. La plimbare cu „adorabilul ei Rupert", cel cu membrul deformat, Joan Wyndham scria: „Zi însorită ca de primăvară, cer albastru, minunat sentiment de exaltare... Acea după-amiază a fost una dintre cele mai fericite petrecute împreună. Am fost două minţi cu un singur gând sau mai bine zis fără nici un

Tot în săptămâna aceea, Randolph Churchill şi noua lui Unitate de comando nr. 8 au pornit spre Egipt la bordul navei *Glenroy*. Unitatea avea acum peste 500 de soldaţi, plus un grup de ofiţeri şi oameni de legătură, unul dintre ei fiind scriitorul Evelyn Waugh, şi el membru al clubului social iii lui Randolph, White's. Randolph şi Pamela sperau că această pauză avea să le dea şansa de a-şi stabiliza situaţia financiară, lucru cu atât mai vital acum,

când ea bănuia că ar putea fi însărcinată cu al doilea copil. „Ce să zic, este îngrozitor să fim separaţi", îi spusese Randolph
înainte de plecare dar măcar o să ne achităm toate datoriile".[10]

Dar voiajul a fost lung şi slăbiciunea lui Randolph pentru jocurile de noroc – profundă.

CAPITOLUL 76. LONDRA, WASHINGTON ŞI BERLIN

Pentru Churchill, prima săptămână din martie a fost una tensionată. Legea de împrumut şi închiriere încă nu trecuse şi existau semne că susţinerea pentru această lege era tot mai slabă. Ultimul sondaj Gallup arăta că 55% dintre americani erau în favoarea adoptării proiectului de lege, procent în scădere de la 58% în sondajul precedent. Asta se poate să fi contribuit la proasta dispoziţie a lui Churchill la începutul unei mese de prânz de joi, 6 martie, care s-a ţinut în noul salon blindat din subsolul din Downing Street numărul 10, în cinstea unui alt oaspete american, James Conant, preşedintele de la Harvard.

Churchill nu era încă prezent când Clementine, Conant şi alţi câţiva oaspeţi s-au îndreptat către salon. Proful şi-a făcut apariţia, înalt şi melancolic, la fel şi o prietenă a lui Clementine, Winnifreda Yuill. Prezent era şi Charles Eade, un cunoscut editor de presă şi compilator al discursurilor lui Churchill.

Clementine a servit lichior şi a decis că masa poate să înceapă fără soţul ei. Purta baticul cu slogan de război înfăşurat în jurul capului ca un turban.

Primul fel încă nu fusese servit când, în sfârşit, a sosit şi Churchill. După ce a intrat, i-a sărutat mâna Winnifredei, un început destul de cordial, urmat însă de o linişte totală. Churchill suferea încă de bronşită şi era în mod evident într-o dispoziţie morocănoasă. Părea obosit şi deloc dispus să converseze.

Sperând să mai destindă atmosfera, Conant a decis să sublinieze de la bun început că este un susținător înflăcărat al Legii de împrumut și închiriere. I-a mai spus lui Churchill că declarase în Senat că Statele Unite ar fi trebuit să intervină direct în război. Moment în care, nota Conant în jurnalul lui, Churchill a devenit mai comunicativ.

Mai întâi, și cu o bucurie evidentă, prim-ministrul a descris un raid britanic de succes asupra insulelor Lofoten din Norvegia, desfășurat în urmă cu două zile de un grup de comandouri britanice și de soldați norvegieni. Denumită Operațiunea Claymore, acțiunea reușise să distrugă fabrici care produceau ulei din ficat de cod, crucial pentru alimentarea Germaniei cu vitaminele A și D, foarte necesare pentru populație, și glicerină, un element important în producția explozibililor. Comandourile capturaseră peste 200 de soldați germani și câțiva colaboratori norvegieni, porecliți „quislingi", după Vidkun Quisling, un politician norvegian care căutase să se alieze cu Germania.

Aceasta era povestea oficială. Dar Churchill cunoștea un secret, ceva ce nu le dezvăluise invitaților săi la masă. În timpul raidului, comandourile reușiseră capturarea componentei-cheie a unei mașini de criptare germane Enigma și a unui document ce conținea cheile de decriptare pe care urma să le folosească marina germană în lunile următoare. Acum, spărgătorii de coduri de la Bletchley Park puteau să descifreze nu doar comunicările Luftwaffe, ci și pe cele ale marinei germane, inclusiv ordinele transmise către submarine.

Churchill a ridicat apoi problema care îl frământa cel mai mult: împrumutul-închirierea. „Legea asta trebuie să treacă", i-a spus el lui Conant.[1] „Ce s-ar întâmpla cu noi toți dacă nu ar trece, ce s-ar întâmpla cu președintele. Va rămâne ca un eșec în istorie dacă această lege nu va trece. „

John Colville, încă dornic să renunțe la postul său și să plece la război, a venit cu un nou plan.

Luni dimineața, 3 martie, se dusese să călărească în Richmond Park, lângă Grădinile Botanice Regale din Kew, folosind un cal împrumutat de la un prieten, Louis Greig, asistent personal al ministrului aerului Sinclair. Mai apoi Colville l-a dus pe Greig cu mașina la Londra, iar pe drum, fără să mai stea pe gânduri, i-a spus lui Greig că dorea să se alăture echipajului unui bombardier. Avea vaga idee că Churchill ar fi fost mai dispus să-l lase să intre în RAF decât în marină sau în armată.

Greig i-a promis să-l înscrie pentru etapa următoare a procesului de înrolare, un „interviu" medical. Colville a fost încântat. Nu se știe dacă era la curent sau nu cu faptul că speranța de viață a unui nou membru al echipajului unui bombardier era de aproximativ două săptămâni.

La Washington, Departamentul de Război cerceta cu atenție un raport care analiza perspectivele Marii Britanii, întocmit de propria Divizie planuri de război. „Este imposibil de prezis", scria raportul, „dacă insulele britanice vor cădea sau, dacă da, când."[2]

Anul următor a fost crucial. Producția britanică de materii prime pentru război era în creștere, iar ajutorul american sporea, în vreme ce resursele germane, afectate de zece luni de război și de ocupație, nu aveau decât să scadă și mai mult față de punctul lor de maxim dinainte de război. Într-un an, spunea raportul, cele două părți aveau să ajungă la egalitate – cu condiția ca Marea Britanie să supraviețuiască atât. Cea mai gravă amenințare „este intensificarea activității în aer, la sol și sub apă care coincide cu sau este urmată de o încercare de invazie".

Dacă Marea Britanie putea să reziste acestui asalt combinat, era o chestiune încă supusă dezbaterii, avertiza raportul. „În această perioadă critică,

Statele Unite nu-şi permit să-şi bazeze programul militar pe presupunerea că insulele britanice nu vor ceda în urma blocadei sau că nu vor putea fi invadate cu succes. Se presupune că perioada critică este de la momentul prezent până la 1 noiembrie 1941."

Hitler voia să folosească şi mai multă forţă împotriva Marii Britanii. Părea tot mai probabil că America avea să intre în război, dar că avea să o facă doar dacă, argumenta el, Anglia mai exista. Pe 5 martie, el a emis o nouă directivă, nr. 24, de data asta semnată de feldmareşalul Wilhelm Keitel, comandantul înaltului Comandament al Forţelor Armate (OKW), vizând în principal modul în care Germania şi Japonia Îşi puteau coordona strategia în cadrul Pactului Tripartit, pe care ambele îl semnaseră împreună cu Italia toamna precedentă.[3]

Scopul, spunea directiva, „trebuie să fie *convingerea Japoniei să ia măsuri în Extremul Orient* cât mai curând posibil. Acest lucru va împiedica puternicele forţe engleze şi va devia efortul principal al Statelor Unite ale Americii către Pacific." În afară de asta, Germania nu avea alte interese în Extremul Orient. *„Scopul comun* al strategiei", afirma directiva, „trebuie să fie cucerirea rapidă a Angliei pentru a împiedica America să intre în război. „

CAPITOLUL 77. SÂMBĂTĂ

NOAPTEA

Acel weekend avea să fie unul foarte important pentru Mary Churchill – o altă ocazie de a evada din Temniţă, de data aceasta pentru a merge cu maşina la Londra, împreună cu mama ei, la un eveniment care chiar şi acum, în vreme de război, dădea startul sezonului monden londonez: dineul dansant anual cu ocazia aniversării reginei Charlotte, balul anual al debutantelor, programat pentru sâmbătă, 8 martie. Mai apoi Mary şi prietenii ei aveau de gând să

continue distracţia până în zorii zilei următoare, dansând şi bând într-unul dintre cele mai populare cluburi de noapte din oraş, Café de Paris.

Vremea promitea să fie superbă: senin, cu o lună pe trei sferturi plină, în creştere. Vreme perfectă pentru fete în cele mai diafane rochii de mătase şi tineri în costume de seară şi cu jobene de mătase pe cap. Şi pentru bombardierele germane.

Diviziile de artilerie şi proiectoarele se pregăteau pentru ceea ce mai mult ca sigur avea să fie o noapte foarte lungă.

La Café de Paris din strada Coventry, Piccadilly, proprietarul Martin Poulsen aştepta cu nerăbdare o noapte plină. Serile de sâmbătă atrăgeau întotdeauna cei mai mulţi clienţi în club, dar aceasta în special promitea să aducă o mulţime mai numeroasă şi mai zgomotoasă ca oricând, datorită balului debutantelor care avea loc în apropiere, la hotelul Grosvenor House. Debutantele împreună cu însoţitorii lor şi prietenii acestora – cei mai atrăgători bărbaţi erau numiţi „delectarea debutantelor" – aveau fără îndoială să vină la club după bal şi să umple localul până la refuz. Era unul dintre cele mai populare cluburi din oraş, alături de Embassy Club şi The 400, şi se spunea că avea una dintre cele mai bune formaţii de jazz şi cei mai charismatici şefi de orchestră. Proprietarul Poulsen angajase un solist deosebit de popular care să încheie programul, Kenrick „Snakehips" („Şolduri de Şarpe") Johnson, un mlădios dansator şi dirijor de culoare în vârstă de 26 de ani din Guyana Britanică – „frumosul, zveltul, grizonantul Şolduri de Şarpe", aşa cum îl descria o femeie.[1] Practic, nimeni nu-i spunea Kendrick. Doar Ken. Sau pur şi simplu Snakehips.

Poulsen însuşi era cunoscut pentru optimismul şi personalitatea lui exuberantă, care unora li se părea ceva anormal, ţinând cont că era danez – „cel mai puţin melancolic danez din istorie", după cum spunea biograful clubului.[2] Poulsen fusese şef de sală într-un alt club popular înaintea deschiderii

Café de Paris, într-un fost restaurant amărât, în mare parte gol, de la subsolul Rialto Cinema. Noul interior dorea să evoce strălucirea și luxul de pe *Titanic*. Odată cu izbucnirea războiului, localizarea subterană a clubului îi oferise lui Poulsen un avantaj de marketing asupra concurenților săi. El îl promova ca fiind „cel mai sigur și mai animat restaurant din oraș – chiar și în timpul raidurilor aeriene. *Șase metri sub pământ.*" În realitate însă, nu era mai sigur decât orice altă clădire din cartier. Clubul era într-adevăr într-un subsol, dar avea un tavan obișnuit și, deasupra lui, doar acoperișul de sticlă de la Rialto.

Dar, cum am mai spus, Poulsen era un optimist. Cu doar o săptămână înainte, el îi spusese unui tovarăș de golf că era atât de convins că războiul avea să se termine curând, încât comandase 25 000 de sticle de șampanie, băutura preferată a clienților lui. Sticlele Magnum erau favorite. „Nu știu de ce oamenii se agită atât cu tot acest blitz", îi spunea el unei prietene.[3] „Eu sunt absolut sigur că se va termina într-o lună sau două. De fapt, sunt atât de sigur de asta încât am să comand niște lumini de neon pentru firma luminoasă, Café de Paris."

Clubul era deja aglomerat la ora 20:15 în acea sâmbătă când sirenele au început să sune. Nimeni nu le-a băgat în seamă. Prima formație cânta. Șolduri de Șarpe urma să apară curând pe scenă pentru primul său număr, la 21:30.

Joseph Goebbels își petrecuse seara de sâmbătă la Berlin înainte să plece la casa lui de la țară de pe malul lacului Bogensee, a doua zi. Soția lui, Magda, se lupta cu o bronșită care nu-i mai trecea.

În consemnarea de sâmbătă din jurnalul personal, Goebbels admitea că raidul britanic din insulele Lofoten din Norvegia „a fost mai grav decât s-a crezut la început". Pe lângă distrugerea fabricilor producătoare de ulei de pește și de glicerină, atacatorii scufundaseră 15 000 de tone de mărfuri

germane. „A fost implicat spionajul norvegian", a scris el, notând că JosefTerboven, comisar al Reichului pentru Norvegia, german şi credincios supus al partidului, fusese trimis să-i pedepsească pe insulari pentru ajutorul dat atacatorilor. Sâmbătă, Terboven i-a telefonat lui Goebbels pentru a raporta ce realizase până în acel moment, după cum rezuma cel din urmă în jurnalul lui: „A înfiinţat o instanţă punitivă care să dea cele mai aspre pedepse pe insula Lofoten pentru cei care i-au ajutat pe englezi şi i-au trădat pe germani şi pe oamenii lui Quisling. A dat ordin ca fermele sabotorilor să fie incendiate, să fie luaţi ostatici etc."[4]

Au fost progrese şi în altă parte. „Au existat de asemenea numeroase condamnări la moarte în Amsterdam", nota Goebbels. „Eu sunt pentru funie în cazul evreilor. Indivizii aceia trebuie să-şi înveţe lecţia." Îşi încheia consemnarea din acea seară astfel: „S-a făcut atât de târziu. Iar eu sunt atât de obosit."

La Washington, perspectivele Legii de împrumut şi închiriere se îmbunătăţiseră. Un factor important fusese decizia lui Wendell Willkie, fostul adversar al lui Roosevelt, de a sprijini fără rezerve legea.[5] (Willkie şi-a caracterizat cruciada fricii ca fiind „doar un neînsemnat discurs de campanie".) Acum se părea că proiectul de lege chiar avea să treacă de Senat, şi asta curând – şi fără a fi afectat de amendamente menite să-i submineze eficienţa. Legea putea fi adoptată în orice zi.

Lucrul acesta părea acum atât de verosimil, încât Roosevelt s-a pregătit să trimită un nou emisar la Londra, de data aceasta opusul fragilului Harry Hopkins şi un personaj care avea să influenţeze curând atât viaţa lui Mary Churchill, cât şi pe aceea a cumnatei acesteia, Pamela.

Capitolul 78. Bărbatul ÎNALT ŞI ZÂMBITOR

Roosevelt şi invitatul lui s-au instalat pentru prânz la masa de lucru a preşedintelui din Biroul Oval de la Casa Albă. Roosevelt se recupera după o răceală şi părea moleşit.

„Un prânz extraordinar", scria ulterior invitatul său.[1] Prin „extraordinar", voia să spună de fapt extraordinar de

„Supă de spanac...", începea el.

Invitatul era William Averell Harriman, cunoscut sub diverse nume, Averell, sau Ave, sau Bill, în funcţie de interlocutor. Bogat peste măsură, era moştenitorul imperiului feroviar Union Pacific, construit de tatăl său. Intrase în consiliul de administraţie când era în ultimul an la Yale, iar acum, la 49 de ani, era preşedintele consiliului. La mijlocul anilor 1930, pentru a încuraja călătoriile cu trenul în Vest, el a dispus construirea unei mari staţiuni de schi în Idaho, numită Sun Valley. Era chipeş după orice standarde, însă cele două lucruri care îl făceau să iasă în evidenţă erau zâmbetul lui larg şi strălucitor, eleganţa mişcărilor şi alura atletică. Era un schior experimentat şi un jucător de polo călare desăvârşit.

Harriman urma să plece la Londra în câteva zile, luni, 10 martie, unde avea să coordoneze livrarea ajutoarelor americane odată ce Legea de împrumut şi închiriere trecea, în sfârşit, de Senat. La fel ca Hopkins înaintea lui, Harriman avea să fie ochii şi urechile lui Roosevelt pentru a vedea cum mergeau lucrurile în Marea Britanie, având însă în acelaşi timp şi responsabilitatea ceva mai oficială de a se asigura că Churchill primeşte ajutorul de care avea cea mai mare nevoie şi, odată ce-l primea, îl folosea cât mai eficient. La anunţarea numirii, Roosevelt i-a acordat titlul de „mediator pe probleme de apărare".

Harriman şi-a cufundat lingura în lichidul verde apos.

„... nu era rea la gust, dar arăta ca nişte apă fierbinte turnată peste nişte spanac", scria el într-o notă pentru propriile consemnări. „Pâine prăjită albă şi chifle fierbinţi.

Felul principal, sufleu de brânză cu spanac!! Desert, trei clătite mari şi groase, mult unt şi sirop de arţar. Ceai pentru preşedinte şi cafea pentru mine."

Flarriman a analizat în mod deosebit acest prânz din cauza răcelii lui Roosevelt. El scria: „Mi s-a părut cea mai nesănătoasă dietă în condiţiile date, mai ales că am discutat situaţia alimentară din Marea Britanie şi nevoia lor tot mai mare de vitamine, proteine şi calciu!!"

Roosevelt voia ca Harriman să facă din aprovizionarea cu alimente a Angliei o prioritate, acordând mult timp – prea mult în opinia lui Harriman – discuţiei despre alimentele specifice de care britanicii ar fi avut nevoie pentru a supravieţui. Harriman considera situaţia ironică: „Cum preşedintele era în mod evident obosit şi epuizat mental, mi s-a părut, în interesul britanicilor, că o îmbunătăţire a dietei preşedintelui ar fi trebuit să fie prioritatea".

Harriman a plecat de la întâlnire îngrijorat că Roosevelt nu pricepea încă exact gravitatea poziţiei Marii Britanii şi ce însemna asta pentru restul lumii. Harriman însuşi declarase public că era în favoarea intervenţiei Americii în război. „Una peste alta, am plecat cu sentimentul că preşedintele nu se confruntase cu ceea ce eu consideram a fi realităţile situaţiei, şi anume că existau toate şansele ca Germania, fără ajutorul nostru, să paralizeze transporturile navale pentru a le afecta capacitatea de a

Ulterior în aceeaşi zi, pe la 17:30, Harriman s-a întâlnit cu secretariul de stat Cordell Huli, răcit şi el şi arătând obosit. Cei doi au discutat despre situaţia

generală a marinei, în special despre ameninţarea pe care o reprezentau pentru Singapore puterea în creştere şi ostilitatea Japoniei. Marina SUA nu avea în plan să intervină, i-a spus Huli, dar el personal considera că marina trebuia să trimită cele mai puternice nave în apele Indiilor de Est Olandeze, ca o etalare de forţă, în speranţa – după cum parafraza Harriman afirmaţiile ministrului – „că, blufând, japonezii ar putea fi ţinuţi în

Dacă ar fi stat cu mâinile în sân, America ar fi riscat „umilitoarea consecinţă" în care japonezii ar fi pus mâna pe puncte strategice din Extremul Orient, în vreme ce America şi-ar fi ţinut navele ancorate în siguranţă la bazele lor din Pacific. Evident istovit şi ameţit de răceală, Huli nu şi-a putut aminti pentru o clipă localizarea exactă a acelei

„Cum se numeşte portul ăla?", a întrebat Huli.
„Pearl Harbor", a răspuns Harriman.
„Da", a spus Huli.

La început, Harriman a avut doar o vagă idee despre scopul exact al misiunii lui. „Nu mi-a dat nimeni instrucţiuni sau indicaţii despre care ar trebui să fie activităţile mele", scria el într-o altă notă pentru dosarul

în discuţiile de tatonare cu oficialii marinei şi ai armatei SUA, Harriman a descoperit o reticenţă profundă faţă de trimiterea de arme şi de materiale britanicilor fără o înţelegere mai clară a ceea ce intenţionau ei să facă cu ele. Harriman dădea vina pe Hopkins pentru asta. Hopkins păruse să aibă doar o idee confuză despre nevoile britanicilor şi despre modul în care aceste nevoi se încadrau în strategia de război a lui Churchill. Comandanţii cu care Harriman a stat de vorbă îşi exprimau scepticismul, părând nesiguri de competenţa lui Churchill. „Se fac remarci de genul: «Nu putem lua în serios solicitări făcute noaptea târziu după o sticlă de porto», care, fără a menţiona nume, se referă evident la

conversaţiile nocturne dintre Hopkins şi Churchill."

Scepticismul întâlnit de Harriman în Washington făcea acum clară misiunea lui, scria el. „Trebuie să încerc să-l conving pe prim-ministru că eu – sau altcineva – trebuie să le transmit oamenilor noştri strategia sa de război, altfel nu se poate aştepta să primească maximum de ajutor. „

Harriman a rezervat un loc în avionul *Atlantic Clipper* al liniei aeriene Pan American, programat să decoleze la 9:15, luni, 10 martie, de la terminalul Marine Air al Aeroportului Municipal New York, cunoscut neoficial drept Aerodromul LaGuardia. (Denumirea de Aeroportul LaGuardia avea să devină oficială şi permanentă abia mai târziu, în 1953.) În cele mai bune condiţii, călătoria dura trei zile, cu escale multiple, mai întâi în Bermuda, la şase ore de zbor, apoi o călătorie de 15 ore până la Horta, Azore. De acolo, *Clipper* zbura la Lisabona, de unde Harriman trebuia să prindă un zbor KLM până în oraşul portughez Porto, să facă o escală de o oră, apoi să plece cu avionul la Bristol, Anglia, unde să prindă un zbor de pasageri către Londra.

Harriman şi-a rezervat iniţial o cameră la hotelul Claridge's, apoi a anulat rezervarea şi a făcut o alta la Dorchester. Cunoscut drept foarte cumpătat (avea rareori numerar la el şi nu achita niciodată nota de plată la restaurant; soţia lui, Marie, îl numea „zgârcit nenorocit"[4]), el a telegrafiat la Claridge's sâmbătă, 8 martie: „Anulaţi-mi rezervarea, dar rezervaţi cea mai ieftină cameră pentru secretarul meu".

Cu doar două zile mai devreme, numele hotelului Dorchester fusese menţionat în timpul mesei de prânz a lui Churchill cu preşedintele de la Harvard, Conant, care stătea la Claridge's.[5] Churchill sugerase că, de dragul siguranţei, Conant ar fi trebuit să se mute la Dorchester – moment în care Clementine şi prietena ei Winnifreda izbucniseră în râs, într-un mod nepoliticos şi plin de înţeles, şi, după cum îşi amintea un alt invitat, „i-au explicat doctorului

Conant că, deşi viaţa sa ar putea fi în mai mare pericol la Claridge's, reputaţia îi putea fi într-un pericol şi mai mare la Dorchester".

Conant le răspunsese că, preşedinte la Harvard fiind, „ar prefera să-şi rişte mai degrabă viaţa decât reputaţia".

Capitolul 79. Şolduri de şarpe

Petrecerea dansantă a reginei Charlotte se ţinea în sala de bal de la subsolul hotelului Grosvenor House, vizavi de latura estică a Hyde Park. Hotelul Dorchester era la câteva străzi mai la sud, ambasada SUA, la distanţă egală, dar spre est. Automobile mari Daimler şi Jaguar, cu luminile farurilor reduse la cruci subţiri de lumină, îşi croiau drum încet spre hotel. În ciuda posibilităţii unui raid aerian într- o noapte atât de senină şi cu lună aproape plină, hotelul era plin de tinere în alb – 150 de debutante – şi de numeroşi părinţi, tineri şi foste debutante care veniseră să le prezinte în societate cu o noapte cu bucate alese delicioase şi cu mult dans.

Mary Churchill, care fusese „prezentată" cu un an înainte, îşi petrecuse sâmbăta cu prietenii. Fusese la cumpărături cu Judy Montagu: „Am cumpărat nişte cămăşi de noapte drăguţe şi o rochie de seară superbă". Oraşul i s-a părut aglomerat şi plin de oameni ieşiţi la cumpărături. „Magazinele londoneze mi se par atât de animate şi de grozave acum", scria ea.[1] Ea, Judy şi încă două prietene au mers să ia prânzul împreună, apoi au participat la o repetiţie pentru tradiţionala ceremonie a tăierii tortului din cadrul balului, când noile debutante au exersat reverenţe în faţa unui uriaş tort alb. Nu era vorba de o simplă reverenţă, ci, mai degrabă, de o manevră atent coregrafiată – genunchiul stâng în spatele celui drept, bărbia sus, mâinile în lateral, coborâre uşoară – predată de o profesoară de dans, *Dame* Marguerite

Olivia Rankin, mai bine cunoscută ca *Madame* Vacani.

Mary şi prietenele ei au urmărit repetiţia cu ochi critic. „Trebuie să spun", scria Mary, „că am fost toate de acord că nu e mare brânză de capul debutantelor de anul acesta."

După repetiţie, Mary şi încă o prietenă au băut ceai la Dorchester („Distracţie maximă"), apoi au fost la manichiură, după care s-au gătit pentru bal. Mary a purtat o rochie albastră de şifon.

Mama ei şi alte două doamne din înalta societate au ocupat o masă pentru ele, prietenii şi familiile lor. Când dineul era pe punctul să înceapă şi exact când Mary cobora treptele sălii de bal, au început să sune sirenele de raid aerian. S-au auzit apoi „trei bubuituri puternice", probabil de la un punct al artileriei antiaeriene instalat peste drum, în Hyde Park, într-o poiană dincolo de copaci.

Nimeni nu a părut să observe ori să se sinchisească, deşi zgomotul tot mai mare de afară provoca evident un frison de emoţie în plus, care lipsise în anii anteriori. În sala de bal, scria Mary, „era numai veselie, relaxare şi fericire". Considerând sala de bal de la subsol la fel de sigură ca un adăpost împotriva bombardamentelor, Mary şi ceilalţi participanţi s-au aşezat la locurile lor, iar dineul a început. Formaţia cânta. Doamnele şi debutantele şi-au început distracţia pe ringul de dans. Aici, fără jazz. Asta avea să vină mai târziu, la Café de Paris.

Mary putea distinge doar sunetele înăbuşite ale bateriilor antiaeriene şi cile bombelor care explodau, pe care le descria drept „lovituri ciudate şi bubuituri deasupra vorbăriei noastre şi a muzicii".

Când s-a declanşat alerta de bombardament, Şolduri de Şarpe Johnson bea ceva cu prietenii la Embassy Club, după care intenţiona să ia un taxi ca să ajungă la Café de Paris şi să intre pe scenă. Însă, când a ieşit afară, a observat că nu era nici urmă de taxi,

şoferii fiind deja în adăposturi. Prietenii i-au spus să rămână şi să nu rişte să meargă la Café în mijlocul a ceea ce în mod clar era un raid de proporţii. Dar Şolduri de Şarpe ţinea morţiş să-şi onoreze obligaţia faţă de proprietarul clubului, Martin Poulsen, veselul danez, care îi acordase permisiunea să cânte zece nopţi în cluburile din afara Londrei pentru ceva bani în plus. A luat-o la fugă, glumind înainte de plecare în legătură cu pielea lui foarte neagră: „N-o să mă observe nimeni pe întuneric".[2]

Şolduri de Şarpe a ajuns la club la 21:45, dând năvală prin draperia neagră de camuflaj din capul scărilor aflate chiar la intrarea din stradă, apoi a coborât treptele.

Mesele înconjurau un amplu ring de dans oval, dispus de-a lungul unei axe imaginare nord-sud, cu o platformă înălţată la capătul dinspre sud, pentru formaţie. Dincolo de ring era o bucătărie spaţioasă, care furniza delicatese ce sfidau raţionalizarea şi care includeau caviar, stridii, biftec, potârniche, pepene la gheaţă, limbă de mare şi piersici Melba, toate udate cu şampanie din belşug. Două şiruri de scări flancau scena formaţiei, ducând către un balcon ce se întindea de-a lungul pereţilor clubului şi unde erau alte mese, multe dintre acestea preferate de clienţii fideli ai clubului pentru priveliştea deasupra ringului de dans şi rezervate împotriva unui bacşiş gras către Charles, şeful de sală. Nu existau ferestre.

Clubul era pe jumătate plin, dar mai mult ca sigur avea să se umple până la miezul nopţii. Lady Betty Baldwin, o clientă, era fiica fostului prim-ministru Stanley Baldwin. Ea şi o prietenă veniseră la club însoţite de doi ofiţeri olandezi. Scoasă din sărite la început pentru că nu primise masa preferată, ea şi însoţitorul ei îşi croiau acum drum către ringul de dans. „Bărbaţii, aproape toţi în uniformă, păreau extrem de arătoşi, tinerele femei, foarte frumoase, întreaga atmosferă, una de mare veselie şi de farmec tineresc", spunea ea mai târziu.[3]

Cuplul tocmai trecea pe lângă scena formației când Șolduri de Șarpe a ajuns, de-a abia trăgându-și sufletul după atâta fugă.

În acest moment, 21 de bucătari și ajutoare de bucătari munceau de zor. Zece dansatoare se pregăteau să urce pe scenă. Un chelner de la balcon trăgea o masă de lângă perete ca să facă loc unui grup de șase persoane care tocmai sosiseră. Harry MacElhone, barmanul, fostul patron de la Harry's New York Bar din Paris, acum în exil, tocmai amesteca niște cocktailuri pentru un grup de opt persoane. O femeie pe nume Vera Lumley-Kelly introducea fise într- un telefon public ca să-și sune mama și să o avertizeze să stea în holul casei până trecea raidul. Formația a început să cânte o piesă de jazz ritmată, „Oh Johnny, Oh Johnny, Oh!" Un client pe nume Dan nota o solicitare specială pe un meniu, care suna astfel: „Ken", referindu-se la Șolduri de Șarpe, „este aniversarea surorii mele. Crezi că ai putea strecura un «Mulți ani trăiască» într-un foxtrot? Mersi, Dan."[4]

Șolduri de Șarpe s-a apropiat de latura din dreapta scenei unde era formația. Ca de obicei, purta un smoching elegant și o garoafa roșie. Poulsen, proprietarul, și Charles, șeful de sală, erau împreună la balcon.

O femeie de pe ringul de dans a executat un pas de dans rapid, agitându-și mâna în aer și strigând: „Uau, Johnny!"

La hotelul Grosvenor House, balul reginei Charlotte continua fără întrerupere.

Mary scria: „Părea atât de ușor să uiți – acolo, cu toată lumina, atmosfera și muzica – străzile pustii cufundate în beznă, zgomotul tunurilor, sutele de bărbați și de femei pregătiți la posturile lor, bombele, moartea și sângele".[5]

Afară, raidul se intensificase. Cerul nopții s-a umplut de avioane și de fascicule de lumină gălbuie, în timp ce corole strălucitoare și fierbinți ca de

margarete explodau pe fundalul negru catifelat. Bombardierele au aruncat 130 000 de incendiare şi 130 de tone de bombe brizante. 14 bombe brizante au căzut peste Palatul Buckingham şi Green Park, aflat chiar la nord. 23 de bombe au căzut în staţia de tren de pe strada Liverpool sau în imediata apropiere, una căzând chiar între peroanele 4 şi 5. O bombă neexplodată i-a forţat pe doctorii de la spitalul Guy să evacueze secţia de chirurgie. O alta a distrus o secţie de poliţie din City – districtul financiar –, omorând doi oameni şi rănind 12. Echipajele de pompieri au raportat că se întâlniseră cu un nou tip de incendiară, care, la impactul cu solul, lansa rachete incendiare până la 60 de metri în

O bombă cântărind 50 de kilograme a căzut prin acoperişul cinematografului Rialto, ajungând până la subsol, pe ringul de dans din Café de Paris, unde a explodat. Era ora 21:50.

Nimeni din club nu a auzit bubuitura, dar toată lumea a văzut-o şi a simţit-o: o lumină puternică, o lumină extraordinară, o lumină albastră. Pe urmă un nor înecăcios de praf şi corditâ şi o beznă absolută.

Un saxofonist pe nume David Williams fusese sfâşiat în două. Unul dintre ofiţerii olandezi din grupul lui Betty Baldwin îşi pierduse degetele. Şase clienţi de la o masă muriseră fără vreun semn de răni externe, rămânând aşezaţi. Şeful de sală, Charles, fusese azvârlit de la balcon pe podea, unde se oprise lângă o coloană de la celălalt capăt al sălii, mort. O tânără se alesese cu ciorapii sfâşiaţi de explozie, dar în rest era teafără. Vera Lumley-Kelly, care tocmai forma numărul mamei ei la telefonul public, a apăsat calmă butonul marcat cu litera „B”, care i-a înapoiat fisa.

La început a fost linişte. Pe urmă au început să se audă voci înfundate şi zgomot de moloz dat la o parte de supravieţuitorii care încercau să se mişte. Tencuiala pulverizată a umplut aerul şi părul tuturor.

Feţele erau negre de la corditã.

„Efectiv m-a dat jos din picioare", spunea un client, „şi am simţit ca şi cum o mânã uriaşã m-ar fi apãsat în jos." Un membru al formaţiei, Yorke de Souza, declara: „Mã uitam la ringul de dans cu ochii pe jumãtate închişi când s- a vãzut o luminã orbitoare. M-am trezit acoperit de moloz, tencualã şi sticlã pe scena formaţiei, sub pian. Nu puteam sã respir de la mirosul de corditã. Era beznã ca noaptea." Ochii i s-au obişnuit cu întunericul. O luminã venea din bucãtãrie. De Souza şi încã un membru al formaţiei, Wilkins, au început sã caute supravieţuitori şi au dat peste un corp cu faţa în jos. „Am încercat cu Wilkins sã-l ridicãm, dar am rãmas cu partea de deasupra a trupului în mâini", a spus de Souza.[6] „Era Dave Williams", saxofonistul. „Am simţit o greaţã violentã când l-am lãsat sã cadã. Mi s-au împãienjenit ochii. Mergeam ca ameţit."

Lady Baldwin s-a trezit în fund pe podea, cu un picior prins sub dãrâmãturi. „Era teribil de cald", spunea ea. „Mi s-a pãrut cã sunt lac de sudoare." Dintr-o tãieturã de pe faţã îi ţâşnea sânge. „A apãrut o luminã în capul scãrilor şi am vãzut nişte oameni urcând scãrile, cãrând victime în spate." Ea şi ofiţerul olandez au gãsit un taxi şi i-au cerut şoferului sã o ducã la cabinetul medical.

Şoferul i-a spus: „Vã rog sã nu sângeraţi pe banchetã".

Cei 21 de angajaţi din bucãtãrie au supravieţuit nevãtãmaţi, la fel şi cele zece dansatoare care aşteptau sã intre în scenã. O numãrãtoare iniţialã a estimat numãrul morţilor la 34 şi pe cel al rãniţilor la 80, mulţi dintre ei mutilaţi şi sfârtecaţi.

Şolduri de Şarpe era mort, cu capul desprins de trup.

în cele din urmã, dansul de la hotelul Grosvenor House s-a încheiat şi a sunat semnalul de încetare a alarmei. Sala de bal de la subsol a început sã se goleascã. Mary, cu permisiunea mamei ei, a pornit

alături de nişte prieteni şi câteva mame (fără Clementine) către următoarea distracţie, clubul Café de Paris.

Când maşinile în care se afla grupul lui Mary s-au apropiat de club, au găsit drumul blocat de dărâmături, ambulanţe şi maşini de pompieri. Gardienii voluntari deviau traficul pe străzile adiacente.

În grupul lui Mary întrebarea presantă devenise: dacă nu pot ajunge la Café de Paris, atunci unde să încerce? S- au dus la un alt club şi şi-au petrecut tot restul nopţii dansând. La un moment dat, au aflat despre bombă. „Of, era atâta veselie în grupul nostru… şi deodată, totul a părut atât de greşit şi o batjocură", scria Mary în jurnalul ei.[7]

Până acum, tunurile, diviziile care le acţionau, sunetele şi exploziile de la distanţă păruseră toate foarte îndepărtate, dincolo de graniţele vieţii de zi cu zi. „Cumva", scria ea, „nu păreau reale – desigur că nu este decât un vis groaznic sau o plăsmuire a imaginaţiei.

Însă acum este real, Café de Paris a fost lovit, mulţi morţi şi răniţi grav. Oamenii ăia dansau şi râdeau exact ca noi. Şi au dispărut acum într-o clipă din tot ce ştim către vastul, infinitul necunoscut."

Un prieten din grupul ei, Tom Shaughnessy, a încercat să plaseze tragedia în context: „Dacă oamenii care au fost ucişi la Café s-ar întoarce brusc acum şi ne-ar vedea pe toţi aici, ar spune cu toţii: «Continuaţi, să cânte muzica. Mergi înainte, Londra.»„

Şi aşa au şi făcut, dansând, râzând şi glumind până la 6:30 în zorii zilei de duminică. „Amintindu-mi acum momentul", scria Mary mulţi ani mai târziu, „sunt un pic şocată că am căutat un alt loc unde să ne distrăm pentru cât mai rămăsese din noaptea aceea."[8]

În raportul despre evenimentele din acea noapte, autorităţile apărării civile din Londra au numit bombardamentul „cel mai grav raid de la începutul

lui ianuarie până acum".

La ora trei dimineaţa, Harry Hopkins a sunat la Chequers din Washington, D.C., şi i-a spus lui John Colville că Senatul SUA adoptase proiectul Legii de împrumut şi închiriere. Votul fusese de 60 la 31.

CAPITOLUL 80. CADRILUL BAIONETEI

Pentru Churchill, telefonul lui Harry Hopkins a fost cu adevărat binevenit, „o gură de aer proaspăt".[1] A doua zi dimineaţă, el i-a telegrafiat lui Roosevelt: „Aveţi binecuvântarea întregului Imperiu Britanic, dumneavoastră şi întregul popor american, pentru acest ajutor de nădejde în vremuri de restriştе".[2]

Entuziasmul lui a atins cote maxime în seara aceea, în ciuda bronşitei care îl chinuia. Deşi în mod evident bolnav, Churchill lucrase toată ziua în ritmul său obişnuit, citind documente şi ultimele interceptări de la Bletchley Park şi dictând pe bandă diverse minute şi directive. Chequers era plin de musafiri, unii care îşi petrecuseră acolo noaptea, alţii care sosiseră în acea dimineaţă. Erau prezenţi majoritatea celor din cercul intim al lui Churchill, inclusiv Profu l, „Mopsul" Ismay şi Colville. Prezenţi mai erau fiica lui Churchill, Diana, şi soţul ei, Duncan Sandys, şi Pamela Churchill. (Pamela îl lăsa de obicei pe bebe Winston acasă, la Hitchin, cu doica.) Un observator american, colonelul William Donovan, a sosit duminică. Charles de Gaulle a plecat în acea dimineaţă. Cel mai de seamă oaspete era prim-ministrul Australiei, Robert Menzies, care a rămas tot weekendul. Mary şi Clementine se întorseseră de la Londra, aducând povestiri despre ororile şi momentele frumoase de sâmbătă noaptea.

Petrecerea era în plină desfăşurare, fără Churchill, când, chiar înainte de cină, a coborât şi el, într-un final, îmbrăcat în salopeta lui albastru-deschis.

Pe durata cinei, discuţia s-a desfăşurat haotic,

Colville descriind-o ca pe „o mulțime de conversații frivole despre metafizică, solipsism și matematică superioară". Clementine a sărit peste cină, petrecându-și seara în pat. După spusele lui Mary, făcuse guturai. Mary era îngrijorată, de asemenea, de sănătatea tatălui ei. „Papa nu este deloc bine", scria ea în jurnal.[3] „Foarte îngrijorător."

Dar Churchill era ca o tornadă. După cină, alimentat cu șampanie și coniac, a pornit gramofonul de la Chequers și a început să pună discuri cu muzică militară și cântece. A scos o pușcă de vânătoare, probabil o Mannlicher, și a început să mărșăluiască pe muzică, una dintre distracțiile lui preferate de seară. A executat apoi o serie de manevre cu pușca și baioneta, arătând în salopeta pe care o purta ca un fioros ou de Paște albăstrui plecat la război.

Generalul Brooke, comandantul Forțelor Interne, a considerat totul în egală măsură de îngrozitor și de ridicol. „Seara aceea îmi este vie în amintire", scria el mai târziu, într-un addendum la jurnalul publicat, „căci a fost una din primele ocazii în care l-am văzut pe Winston într-o dispoziție atât de voioasă și de relaxată. Am fost zguduit să-l văd făcând acea demonstrație de exerciții cu baioneta, îmbrăcat în combinezonul acela al lui și stând în istoricul salon de la Chequers. îmi amintesc că m-am întrebat ce ar fi spus Hitler de această demonstrație de mânuire a armei."[4]

În seara aceea, Churchill s-a dus devreme la culcare, singura concesie pentru starea lui de sănătate șubrezită din cauza bronșitei. Oaspeții i-au fost recunoscători. „În pat la ora record 23:30", scria Colville în jurnalul lui.[5] Generalul Brooke observa: „Din fericire, premierul a decis să meargă la culcare devreme, așa că la miezul nopții eram instalat confortabil într-un pat elisabetan cu baldachin de la 1550. Nu am putut să nu mă întreb, înainte să adorm, ce povești minunate ar putea spune patul acela despre diverșii lui ocupanți din ultimii 400 de

ani!"[6]

La Berlin, Joseph Goebbels nota în jurnalul lui despre noile „atacuri insistente" asupra Londrei, adăugând: „Va fi şi mai rău".[7]

CAPITOLUL 81. CARTOFORUL

Pentru a evita ameninţarea atacului submarin şi aerian din Mediterană, nava pe care se afla Randolph Churchill, *Glenroy,* ocolise prin Egipt, coborâse pe lângă coasta vestică a Africii, apoi urcase din nou, până în Golful Aden, Marea Roşie şi Canalul Suez. Voiajul fusese lung şi anost – 36 de zile pentru a ajunge la intrarea în Canal, pe 8 martie. Neavând mare lucru de făcut ca să nu se plictisească, Randolph a apelat la una dintre îndeletnicirile sale preferate. „Se juca la greu pocher, ruletă, bacara, seară de seară", scria Evelyn Waugh într-un memorandum despre unitatea de comando.[1] „Randolph a pierdut 850 de lire în două seri." Într-o scrisoare către soţia sa, Waugh remarca: „Biata Pamela va trebui să se angajeze".[2]

Pe măsură ce voiajul continua, pierderile lui Randolph creşteau, până când a ajuns să le datoreze tovarăşilor de voiaj 3 000 de lire, 12 000 de dolari, echivalentul a peste 190 000 de dolari în prezent. Jumătate din sumă o datora unei singure persoane: Peter Fitzwilliam, membru al uneia dintre cele mai bogate familii din Anglia, în scurtă vreme moştenitorul Wentworth Woodhouse, un vast conac din Yorkshire considerat de unii că ar fi inspirat conacul Pemberley din romanul *Mândrie şt prejudecată* al lui Jane Austen.

Randolph i-a dat vestea Pamelei într-o telegramă, în care o instruia să plătească datoria prin orice mijloace putea. I-a sugerat să-i trimită fiecărui creditor câte 5 sau 10 lire pe lună. „În orice caz", a încheiat el, „las la latitudinea ta, dar te rog să nu le spui mamei şi tatei. "[3]

Pamela, sigură acum că era din nou însărcinată, a

fost şocată şi speriată. Acesta era „punctul de ruptură", a spus ea. Cu o rată de 10 lire pe lună, ar fi avut nevoie de 12 ani doar ca să acopere datoria către Fitzwilliam. Suma era de neînţeles, cu atât mai mult cu cât scotea în evidenţă căsnicia ei distrusă. „Adică acela a fost primul moment de luciditate din viaţa mea când mi-am dat seama că eram absolut singură şi că viitorul fiului meu depindea în întregime de mine, iar viitorul meu depindea doar de mine, că nu mă mai puteam baza vreodată pe Randolph", spunea ea.[4]

Îşi amintea că se întrebase: „Ce naiba mă fac? Nu mă pot duce la Clemmie şi la Winston."

Aproape imediat i-a venit în minte Beaverbrook. „Îl plăceam enorm, îl admiram extrem de mult", spunea ea. Pamela îl considera pe Beaverbrook un prieten apropiat, petrecând, împreună cu bebe Winston, mai multe weekenduri la reşedinţa lui de la ţară, Cherkley. El simţea la fel, deşi cei care îl cunoşteau pe Beaverbrook înţelegeau că pentru el legătura lor avea o semnificaţie dincolo de simpla prietenie. Era o sursă de bârfă în cel mai înalt cerc din ţară.

Pamela l-a sunat pe Beaverbrook şi i-a spus, suspinând la telefon: „Max, pot să trec pe la tine?"

Pamela s-a urcat în Jaguarul ei şi a pornit spre Londra. Era dimineaţă, aşadar riscul unui bombardament era mic. A trecut pe străzile cenuşii şi pline de praf în urma dezastrului, dar colorate ici şi colo de petice de tapet, vopsea şi ţesături din interiorul expus al caselor. S-a întâlnit cu Beaverbrook la noile birouri ale Ministerului Producţiei de Aeronave, situate acum într-o mare clădire a unei companii petroliere de pe cheiul Tamisei.

Pamela i-a spus despre datoriile la jocuri de noroc şi despre căsnicia ei, avertizând că nu trebuia să divulge nimic din toate acestea lui Clementine sau lui Churchill, despre care ştia că erau prieteni apropiaţi ai lui Beaverbrook. Bineînţeles că a

consimțit, doar secretele erau preferatele lui.

Ea l-a întrebat apoi fără ocolișuri dacă i-ar fi putut oferi în avans salariul pe un an al lui Randolph. I s-a părut o rugăminte simplă, una pe care Beaverbrook i-ar fi îndeplinit-o cu siguranță. La urma urmei, slujba lui Randolph de la *Evening Standard* era mai degrabă o sinecură și nimic altceva. După rezolvarea crizei imediate, ea ar fi putut continua cu întrebarea mai importantă despre cum sau dacă mai avea rost să continue acea căsnicie.

Beaverbrook a privit-o. „Nu am să-i dau lui Randolph în avans nici măcar o leț̦caie", a spus el.[5]

Pamela a fost șocată. „Îmi aduc aminte că am rămas absolut împietrită", spunea ea mai târziu. „Nu am crezut niciodată că n-o va face. Mi se părea că îi cerusem un lucru atât de mărunt."

Dar acum Beaverbrook a surprins-o din nou. „Dacă vrei să-ț̦i dau un cec de 3 000 de lire", a spus el, „am s-o fac, dar e pentru tine." Dar avea să fie un cadou, a subliniat Beaverbrook, de la el pentru ea.

Pamela a devenit circumspectă. „Max trebuia să aibă control asupra oamenilor din jurul lui, fie că era vorba de Brendan Bracken sau chiar de Winston Churchill", spunea ea. „Adică el trebuia să fie la cârmă, iar mie mi-a mirosit de la o poștă [a] pericol." În trecut, Randolph o avertizase în privinț̦a lui Beaverbrook, spunându-i să nu se lase niciodată pradă influenț̦ei lui. „Niciodată", sublimase Randolph. „Să nu ajungi niciodată să fii controlată de Beaverbrook."

Acum, în biroul lui Beaverbrook, Pamela a spus: „Max, nu pot face asta".

Și totuși avea nevoie de ajutorul lui. Știa că trebuia să-și găsească un serviciu în Londra, ca să înceapă să achite datoriile.

Beaverbrook i-a propus un compromis. Putea să-i mute pe fiul ei și pe doică în casa lui de la ț̦ară, iar el urma să se asigure că va avea grijă de ei. Așa că ea era liberă să se mute la Londra.

Pamela a acceptat propunerea. A închiriat casa din

Hitchin unei grădiniţe care fusese evacuată din Londra (şi a făcut profit, încasând două lire în plus pe săptămână faţă de cât plătea ea însăşi). În Londra, şi-a închiriat o cameră la ultimul etaj al hotelului Dorchester, pe care a împărţit-o cu nepoata lui Churchill, Clarissa. „Nu la fel de frumoasă sau de scumpă pe cât ar părea", scria Clarissa mai târziu, „pentru că nu era un etaj prea popular unde ţi-ai fi dorit să fii în timpul repetatelor raiduri aeriene."[6] Cele două plăteau şase lire pe săptămână. Clarissa o plăcea pe Pamela, dar observa că „nu avea deloc simţul umorului". Ce avea însă era talentul de a profita din plin de o situaţie. „Era un amestec de talent în a mirosi ocaziile şi un suflet cu adevărat generos", scria Clarissa.[7]

Curând după mutare, Pamela a mers la masa de prânz în Downing Street numărul 10, unde s-a trezit stând lângă ministrul aprovizionării, sir Andrew Rae Duncan, căruia i- a pomenit speranţa ei de a găsi o slujbă în oraş. În 24 de ore avea o slujbă într-un departament al ministerului care se ocupa cu înfiinţarea unor pensiuni pentru muncitorii angajaţi în fabricile de muniţii situate departe de domiciliul lor.

La început, i-a fost mai greu cu mesele. În tariful camerei de la Dorchester era inclus doar micul dejun. Mânca de prânz la Ministerul Aprovizionării. La cină încerca, pe cât se putea, să mănânce în Downing Street numărul 10 sau cu prieteni avuţi. S-a trezit obligată să „cerşească" aceste invitaţii la masă, dar asta s-a dovedit a fi o artă la care excela. Ajuta, desigur, faptul că era nora celui mai important om din Marea Britanie. Repede şi fără ostenealăa, ea şi Clarissa şi-au făcut „prieteni şi cunoştinţe la fiecare etaj", îşi amintea Clarissa.

Cele două se adăposteau adesea de bombardamente în camera unui alt locatar, prim-ministrul australian Menzies, pe care Pamela a ajuns să-l cunoască datorită legăturii ei cu familia Churchill. Menzies ocupa un apartament mare de la

mult râvnitul etaj unu al hotelului Dorchester. Femeile îşi petreceau nopţile pe saltele aşezate în alcovul fără ferestre de la intrare.

Acum venea chestiunea „complicată" a păstrării secretului despre datoriile lui Randolph faţă de socrii ei, „pentru că nu le puteam spune sincer lui Clemmie şi lui Winston de ce mă apucase aşa, deodată, să-mi las traiul fericit de la Hitchin alături de copilul meu şi să mă separ de el ca să-mi iau o slujbă în Londra".[8]

Ca să poată acoperi cheltuielile şi să înceapă să achite din datorii, Pamela şi-a vândut darurile de nuntă, „inclusiv", scria ea mai târziu, „nişte cercei cu diamante şi câteva frumoase brăţări". Cu toate acestea pe cap, a pierdut sarcina, dând vina pe stresul şi pe tot haosul din viaţa ei. Acum ştia că mariajul ei se dusese de râpă.

Pamela a început să aibă un nou sentiment de libertate, susţinut, de asemenea, şi de faptul că în curând, pe 20 martie 1941, avea să împlinească 21 de ani. Bineînţeles că habar n-avea că, în scurt timp, se va îndrăgosti de un bărbat mai în vârstă, care locuia cu două etaje mai jos, la unul dintre cele mai sigure etaje din cel mai sigur hotel din Londra.

CAPITOLUL 82. O SURPRIZĂ PENTRU CLEMENTINE

În dimineaţa zilei de luni, 10 martie, la New York, Averell Harriman s-a urcat la bordul avionului *Atlantic Clipper* la terminalul Marine Air al aeroportului LaGuardia, însoţit de secretarul său personal, Robert P. Meiklejohn. Cerul era senin, apele din Flushing Bay erau de un albastru intens, cristalin, temperatura la ora opt dimineaţa fiind de numai -2 °C. Avionul în care s-a urcat era un „vapor zburător" Boeing 314 – în esenţă, o navă uriaşă cu aripi şi motoare – şi, într-adevăr, procesul de îmbarcare semăna mai degrabă cu îmbarcarea pe un vapor decât pe un avion, induziv traversarea apei

pe o rampă de îmbarcare asemănătoare unui dig.

Aşa cum ar fi fost cazul dacă ar fi călătorit la clasa întâi pe un transatlantic, Harriman a primit o listă cu numele celorlalţi pasageri. Lista era parcă desprinsă dintr-un roman al Agathei Christie, noua senzaţie a literaturii internaţionale, al cărei cel mai bine vândut thriller *Zece negri mititei* fusese publicat în State cu un an în urmă.[1] (Versiunea britanică avea un titlu îngrozitor, *Ten Little...*, al treilea cuvânt fiind un termen grosolan pentru oamenii de culoare folosit în mod obişnuit la vremea aceea în Marea Britanie şi în America.) Pe listă se aflau Antenor Patino, identificat drept diplomat bolivian, dar cunoscut mai bine în toată lumea ca „Tin King" („Regele Staniului"), şi Anthony J. Drexel Biddle Jr., care fusese ambasador în Polonia în timpul invaziei naziste şi care urma să servească acum ca trimis pe lângă diferite guverne aflate în exil la Londra, acesta călătorind împreună cu soţia şi cu secretara lui. Mai erau şi alţi diplomaţi britanici şi americani pe listă, dar şi doi curieri şi diverşi funcţionari. Un pasager pe nume Antonio Gazda, descris drept inginer din Elveţia, era, de fapt, un traficant internaţional de arme, care vindea armament ambelor tabere.

Fiecare pasager avea dreptul la 30 de kilograme de bagaj. Harriman şi secretarul lui aduseseră câte două valize fiecare. Ambasadorul Biddle avea 34 de valize şi a mai încărcat 11 într-un alt avion.

Clipper a părăsit locul de acostare, a intrat pe Braţul Long Island de lângă Queens şi a început procedura de decolare, trecând peste o porţiune de apă de doi kilometri înainte să se înalţe, în cele din urmă, împroşcând peste tot ca o balenă care iese din apă. Cu o viteză de croazieră de 233 de kilometri la oră, hidroavionul avea nevoie de aproximativ şase ore până la prima escală, Bermuda. Zbura la o înălţime de 2 438 de metri, iar asta însemna că mai mult ca sigur nu avea cum să evite nici un nor şi nici o furtună care i-ar fi ieşit în cale. Aşadar turbulenţe, dar şi lux. Stewarzi în livrele albe serveau mese

complete în veselă de porţelan într-un compartiment separat cu mese, scaune şi feţe de masă. La cină, bărbaţii veneau în costum, femeile, în rochii de seară. Pentru noapte, stewarzii pregăteau paturi în cuşete separate cu perdeluţe. Călătorii în luna de miere puteau rezerva un apartament privat în coada avionului şi să se bucure de acolo de imaginea lunii reflectându-se în marea de sub ei.

Când avionul s-a apropiat de Bermuda, stewarzii au tras jaluzelele, o măsură de siguranţă care să-i împiedice pe călători să vadă baza navală britanică de dedesubt. Oricine trăgea cu ochiul risca o amendă de 500 de dolari, echivalentul a 8 000 de dolari în prezent.[2] La aterizare, Harriman a aflat că următoarea etapă a zborului său urma să fie întârziată până a doua zi, marţi, 11 martie, din cauza vremii nefavorabile din Insulele Azore, unde avioanele Clipper trebuiau să aterizeze pe o porţiune expusă a Atlanticului.

În timp ce Harriman aştepta îndreptarea vremii, Roosevelt semna promulgarea Legii de împrumut şi închiriere.

La Lisabona, Harriman a avut parte de o altă întârziere. Zborul KLM către Bristol, Anglia, era foarte solicitat, iar pasagerii cu rangul oficial cel mai înalt, precum ambasadorul Biddle, aveau prioritate. Harriman s-a cazat la hotelul Palâcio din Estoril, pe Riviera portugheză, cunoscută atât pentru luxul ei, cât şi pentru faptul că era un leagăn al spionajului. De fapt, aici el a avut o scurtă întâlnire cu colonelul Donovan, care, după duminica petrecută la Chequers, se întorcea acum la Washington, unde urma să devină curând şeful celei mai importante agenţii de spionaj din timpul războiului, Biroul de Servicii Strategice.

Adorând eficienţa, Harriman a decis să profite de întârziere şi să-şi dea hainele la curăţătoria hotelului, în ciuda sfatului oferit de secretarul Meiklejohn, care scria ulterior, cu mâhnire: „Domnul Harriman, luând

o decizie pripită, şi-a dat hainele la curăţătorie când se afla la hotel, primind mai întâi promisiunea solemnă că i se vor înapoia înainte de plecarea spre Anglia".[3]

La un moment dat, Harriman a plecat la cumpărături. Dată fiind natura misiunii sale, era mai conştient decât majoritatea oamenilor de penuria de alimente din Marea Britanie şi de regulile de raţionalizare, aşa că a cumpărat o pungă de mandarine pentru soţia lui Churchill.

Chequers şi reşedinţa alternativă când era lună plină, Ditchley, erau deja ritualul obişnuit pentru Churchill la sfârşit de săptămână. Aceste scurte sejururi îl duceau departe de imaginile din ce în ce mai triste şi mai distruse de bombe cile Londrei, satisfăcând nevoia sufletului său englez de copaci, văgăuni, iazuri şi triluri de păsărele. Îşi propusese să se întoarcă la Chequers vineri, 14 martie, la doar trei zile de la ultima şedere, pentru a-l primi acolo pe noul emisar al lui Roosevelt, dacă omul acela reuşea să mai ajungă vreodată.

Între timp se întâmplau multe care îl îngrijorau. Bulgaria se alăturase Axei şi, curând după aceea, trupele germane ocupaseră ţara, făcând mult mai probabilă o foarte temută invazie a Greciei pe la graniţele ei sudice. După o perioadă de dezbateri agitate, Churchill a decis să onoreze un pact de apărare existent cu Grecia, trimiţând pe 9 martie trupe britanice care să ajute la evitarea atacului aşteptat — o manevră riscantă, pentru că asta slăbea trupele britanice aflate încă în Libia şi în Egipt. Expediţia li s-a părut multora o cauză pierdută, dar măcar una onorabilă, şi – aşa cum o vedea Churchill – o puternică subliniere a loialităţii Marii Britanii şi a voinţei ei de a lupta. Aşa cum telegrafia ministrul de externe, Anthony Eden, de la Cairo: „Am fost pregătiţi să riscăm eşecul, considerând că este mai bine să suferim alături de greci decât să nu încercăm să-i ajutăm".[4]

Între timp, un nou general german apăruse în deșerturile Libiei, cu sute de tancuri sub comandă și cu ordine să sprijine trupele italiene și să recucerească teritoriul pierdut în favoarea britanicilor. Generalul Erwin Rommel, cel care avea să primească în curând porecla „Vulpea Deșertului", își dovedise deja valoarea în Europa, iar acum comanda o nouă divizie de armată, Afrika Korps.

Harriman își asigurase, în cele din urmă, un loc pentru zborul de la Lisabona la Bristol pentru sâmbătă, 15 martie. Nu-și primise încă hainele de la curățătorie. A lăsat instrucțiuni la hotel unde să-i fie trimise hainele la Londra.

Când a urcat în avion, un KLM DC-3, a avut ceea ce el a numit o „experiență stranie". A observat un avion german pe pistă, pentru el primul semn clar al războiului. Vopsit în negru de la coadă la bot, mai puțin o svastică albă, avionul era o prezență discordantă în acel peisaj de altfel scăldat de soare, ca un dinte înnegrit într-un zâmbet sclipitor.

În Germania, Herman Goring a profitat de o perioadă cu vreme frumoasă pentru a-și lansa noua campanie împotriva insulelor britanice, cu raiduri în masă din sudul Angliei până la Glasgow. Miercuri, 12 martie, o escadrilă de 340 de bombardiere germane încărcate cu bombe brizante și incendiare a atacat Liverpool și împrejurimile, omorând peste 500 de oameni. În următoarele două nopți, Luftwaffe a lovit Clydeside, regiunea care includea Glasgow, omorând 1 085 de oameni. Aceste raiduri demonstrau din nou natura capricioasă a morții venite din cer. O singură mină parașutată, purtată la întâmplare de vânt, a distrus o clădire de locuințe și a ucis 83 de civili. O singură bombă a ucis alți 80 când a pătruns într-un adăpost antiaerian dintr-un șantier naval.

Joseph Goebbels, scriind în jurnalul lui sâmbătă, 15 martie, jubila. „Piloții noștri vorbesc despre două noi cazuri Coventry. Vom vedea cât mai poate Anglia să reziste."[5] Pentru el, ca și pentru Goring, căderea

Angliei părea acum mai probabilă ca oricând, în ciuda noii intenţii de susţinere din partea Americii. „Încetul cu încetul, sufocăm Anglia până la moarte", scria Goebbels. „Într-o zi, o să zacă la pământ fără suflare."

Nimic din toate acestea nu-l abătea pe comandantul Luftwaffe, Goring, de la preocuparea lui pentru artă. Sâmbătă, 15 martie, el a supravegheat livrarea unui lot imens de lucrări confiscate din Paris şi urcate într-un tren compus din 25 de vagoane de bagaje, transportând 4 000 de lucrări individuale, de la picturi la tapiserii şi piese de mobilier.

Harriman a ajuns în Anglia sâmbătă după-amiază, la cinci zile de la plecarea de pe LaGuardia. Zborul KLM a aterizat pe un aerodrom de lângă Bristol la 15:30, pe o vreme însorită şi senină, când baloanele de baraj pluteau peste oraşul din apropiere. Harriman trebuia să ia un avion de pasageri britanic pentru ultimul zbor către Londra, însă Churchill aranjase să fie întâmpinat de aghiotantul său naval, comandantul Charles Ralfe „Tommy" Thompson, care l-a urcat pe Harriman în avionul preferat al lui Churchill, Flamingo. Escortat de două avioane de vânătoare Hurricane, au zburat prin lumina apusului peste Anglia rurală, presărată cu primele mlădiţe şi flori ale primăverii, direct pe aerodromul de lângă Chequers, unde au ajuns exact la timp pentru cină.

Churchill şi Clementine l-au întâmpinat pe Harriman cu căldură, de parcă l-ar fi ştiut de o viaţă. I-a oferit mandarinele cumpărate la Lisabona soţiei lui Churchill. „Am fost surprins să văd cât de recunoscătoare a fost doamna Churchill", scria el mai târziu.[6] „încântarea ei neprefăcută mi-a amintit de restricţiile oribilei diete a britanicilor pe timp de război."

După cină, Churchill şi Harriman s-au aşezat pentru prima lor discuţie detaliată despre cum rezista Marea

Britanie în faţa lui Hitler. Harriman i-a spus prim-ministrului că se putea face util în promovarea intereselor lui Churchill numai în măsura în care înţelegea adevărata stare a Marii Britanii şi tipul de ajutor pe care şi l-ar fi dorit cel mai mult Churchill şi cum ar fi intenţionat să-l folosească.

„Veţi fi informat", i-a spus Churchill.[7] „Vă considerăm prieteni. Nu vi se va tăinui nimic."

Churchill a continuat cu evaluarea ameninţării unei invazii, menţionând că germanii adunaseră flote de barje în porturi din Franţa, Belgia şi Danemarca. Deocamdată însă, preocuparea lui cea mai mare era campania submarinelor germane împotriva navelor britanice de aprovizionare, pe care a numit-o „Bătălia Atlanticului". Doar în februarie, submarinele, avioanele şi minele distruseseră 400 000 de tone de mărfuri, i-a spus el lui Harriman, iar rata era în creştere. Pierderile per convoi se ridicau la aproape 10%, ritmul de scufundare a vapoarelor era de două sau trei ori mai rapid decât ritmul în care Marea Britanie putea construi altele noi.

Era o imagine cumplită, însă Churchill nu părea descurajat. Harriman era uluit de hotărârea lui de a continua războiul singur, dacă era necesar, şi de mărturisirea lui sinceră că, fără participarea decisivă a Americii, Anglia nu avea nici o speranţă că va obţine victoria finală.

Sfârşitul de săptămână a fost încărcat de un sentiment de schimbare hotărâtoare, Mary Churchill fiind uluită că i se permisese să asiste la asemenea discuţii serioase. „Sfârşitul de săptămână a fost tulburător", scria ea în jurnal.[8] „Aici a fost centrul Universului. Pentru că multe miliarde de destine ar putea depinde de această nouă axă – această prietenie anglo-americană-americano-engleză."

Când Harriman a ajuns, în sfârşit, la Londra, a descoperit un peisaj al contrastelor. Pe o stradă a văzut case intacte şi trotuare curate. Pe următoarea – mormane de moloz şi bucăţi de lemn şi fier,

precum şi case pe jumătate dărâmate, cu lucrurile oamenilor împrăştiate ca nişte stindarde de luptă ale unui regiment pierdut. Totul era acoperit de un strat cenuşiu de praf, iar aerul era încărcat de miros de gudron şi de lemn ars. Dar cerul era albastru şi copacii începuseră să înverzească, iar ceaţa se ridica din iarba din Hyde Park şi de pe suprafaţa lacului Serpentine. Navetiştii ieşeau puhoi din staţiile de metrou şi din autobuzele etajate, ducând serviete, ziare şi sufertaşe, dar şi măşti de gaze şi căşti de protecţie.

Sentimentul persistent al ameninţării se strecura în alegerile şi deciziile de zi cu zi, cum ar fi importanţa plecării de la serviciu înainte de lăsarea întunericului şi de identificarea celui mai apropiat adăpost sau motivul pentru care Harriman alesese hotelul Dorchester. La hotel a primit mai întâi un apartament mare la etajul şase, camerele 607 până la 609, dar lui i s-a părut prea aproape de acoperiş (mai erau doar două etaje deasupra lui), dar şi prea mare, şi prea costisitor, aşa că a cerut să fie mutat într- unul mai mic de la etajul trei. Şi-a instruit secretarul, Meiklejohn, să negocieze un preţ mai mic. Între timp, Meiklejohn a aflat rapid că până şi camera lui, „cea mai ieftină", de la Claridge's îi depăşea posibilităţile. „Va trebui să mă mut de acolo... sau să mor de foame", scria el în jurnal, după prima noapte petrecută la hotel.[9]

Meiklejohn s-a mutat de la Claridge's într-un apartament care părea să poată face faţă unui atac. Într-o scrisoare adresată unui coleg din State, i-a comunicat cât de mulţumit era de acel loc. Ocupa un apartament cu patru camere de la etajul opt al unei clădiri moderne construite din oţel şi cărămidă, cu un scut protector de încă două etaje deasupra. „Am până şi privelişte", scria el. „Părerile sunt împărţite, dacă e mai sigur să mergi în beci şi să cadă clădirea peste tine în cazul unui raid, ori să locuieşti sus şi să cazi peste clădire? Măcar dacă eşti sus, poţi vedea ce te loveşte – dacă asta poate fi o consolare."

El se aşteptase ca, peste noapte, întreruperile de curent să fie deosebit de înfricoşătoare şi de deprimante, dar a constatat că nu era aşa. Camuflajul făcea viaţa mai uşoară pentru hoţii de buzunare care frecventau gările şi pentru jefuitorii care furau obiecte de valoare din casele şi magazinele distruse, dar, lăsând deoparte bombele, străzile erau în esenţă sigure. Lui Meiklejohn îi plăcea să se plimbe pe întuneric. „Cel mai impresionant lucru este liniştea", scria el.[10] „Aproape toţi se plimbă ca nişte fantome."

Harriman a acţionat rapid pentru organizarea unui birou. Deşi articolele din presă îl înfăţişau ca pe un cavaler rătăcitor păşind prin haos, de fapt „Misiunea Harriman", cum ajunsese să fie cunoscută, a devenit curând un mic imperiu, compus din Harriman, Meiklejohn, alţi şapte directori şi un batalion de angajaţi, ce includea 14 stenografe, zece mesageri, şase funcţionari, două telefoniste, patru „menajere" şi un şofer. Un binefăcător i- a împrumutat lui Harriman un Bentley, despre care se spunea că ar fi costat 2 000 de lire, sau 128 000 de dolari azi. Harriman a specificat că unele dintre stenografe şi câţiva funcţionari trebuiau să fie americani, pentru a se ocupa de „chestiunile confidenţiale".

Misiunea a avut sediul mai întâi în ambasada SUA, în Grosvenor Square nr. 1, însă apoi s-a mutat într-un bloc din apropiere, unde a fost construită o pasarelă care să lege cele două clădiri. Descriind biroul lui Harriman unui prieten, Meiklejohn scria: „Domnul Harriman reuşeşte să lase o impresie oarecum asemănătoare lui Mussolini – deloc agreat de el –, pentru că biroul lui este o încăpere foarte mare care a fost cândva camera de zi a unui apartament foarte elegant".[11] Meiklejohn era încântat în mod deosebit pentru că biroul lui ocupa încăperea care fusese cândva sufrageria acelui apartament, aflându-se lângă o bucătărie cu un frigider, a cărui proximitate îi înlesnea sarcina de a

păstra un stoc de alimente care să-l ajute pe şeful lui să treacă peste crizele periodice de ulcer, ce îl chinuiau de multă vreme.

Biroul în sine părea un fel de frigider. Într-o scrisoare adresată administratorului clădirii, Harriman se plângea că temperatura ambientală din birou era de 18 °C, în comparaţie cu cele 22 din ambasada vecină.

Nici urmă încă de hainele care trebuiau să vină de la Lisabona.

Căldura primirii iniţiale a lui Churchill s-a repetat şi la Londra, cu invitaţii, care veneau la biroul lui Harriman pentru prânz şi cină şi la reşedinţele de la ţară în weekend. Calendarul de pe biroul lui s-a umplut de întâlniri, mai întâi de toate cu Churchill, dar şi cu Proful, Beaverbrook şi Ismay. Programul lui a devenit curând foarte complex, calendarul desenând la scurt timp un tipar geografic repetat iar şi iar – Claridge's, Savoy, Dorchester, Downing – fără nici o indicaţie scrisă cu privire la vreo grijă acordată posibilităţii de a fi spulberat de pe faţa pământului de Luftwaffe, cu excepţia deplasării lunare la Ditchley, guvernată de luna plină.

Una dintre primele invitaţii sosite, pe care Harriman a primit-o imediat ce a sosit la Londra, a fost de la David Niven, care, la vârsta de 31 de ani, era deja un actor consacrat, cu roluri în filme de la cel de sclav, care nici nu era menţionat pe genericul filmului *Cleopatra* din 1934, la vedeta omonimă din *Raffles,* din 1939. La izbucnirea războiului, Niven luase decizia să lase deoparte cariera de actor şi să se înroleze în armata britanică, în care mai servise şi anterior, din 1929 până în 1932. Acum fusese repartizat într-o unitate de comando. Decizia lui Niven îi adusese laudele nemijlocite ale lui Churchill când cei doi bărbaţi se întâlniseră la un dineu pe vremea când Churchill era încă prim-lord al Amiralităţii. „Tinere", îi spusese Churchill, strângându-i mâna, „ai făcut un lucru grozav să

renunți la o carieră atât de promițătoare ca să lupți pentru țara ta."[12] Făcuse o pauză, apoi, cu o licărire veselă în ochi, după cum spunea Niven, adăugase: „Și ascultă la mine, dacă nu ai fi făcut asta, ar fi fost un lucru vrednic de dispreț!"

Niven se întâlnise cu Harriman în Sun Valley și îi scrisese acum pentru că urma să vină curând la Londra în permisie și voia să știe dacă Harriman era disponibil „să mâncăm ceva și să mai râdem și noi".[13] Totodată, Niven i-a oferit lui Harriman un abonament temporar la Boodle's, clubul său, cu observația că deocamdată toți membrii Boodle's foloseau Clubul Conservator, deoarece Boodle's tocmai primise „o carte de vizită" de la Luftwaffe.

Boodle's, scria Niven, „este foarte vechi și foarte liniștit și însuși Scarlet Pimpernel a fost cândva membru, dar, cu toate acestea, tot poți găsi acolo cea mai bună mâncare, servită de cei mai buni chelneri din Londra".

Harriman a susținut prima conferință de presă marți, 18 martie, în a doua sa zi la Londra, vorbind în fața a 54 de reporteri și fotografi. În mulțime se aflau 27 de reporteri britanici și europeni, 17 americani – printre ei, Edward R. Murrow de la CBS – și zece fotografi, înarmați cu aparate foto și blițuri și cu buzunarele pline de becuri de unică folosință. Asemenea lui Churchill, Harriman era foarte conștient de percepția publicului și de cât de importantă avea să fie aceasta pe durata șederii sale în Londra, atât de conștient, încât după conferința de presă le-a cerut editorilor de la două dintre ziarele lui Beaverbrook să-și descoasă reporterii pentru a obține impresiile lor sincere despre cum se descurcase – fără a le spune că el ceruse asta. Editorul de la *Daily Express*, Arthur Christiansen, a răspuns a doua zi, cu „raportul «necosmetizat»„ pe care îl ceruse Harriman.

„Domnul Harriman a fost prea rezervat", scria Christiansen, citându-l pe corespondentul de la *Express* care relatase de la conferință.[14] „Deși

zâmbetul mereu prezent şi amabilitatea le-au dat reporterilor impresia unui om plăcut şi fermecător, era evident că nu avea de gând să spună nimic care să-l pună într-o poziţie stânjenitoare acasă... Un pic cam lent în răspunsuri, ceea ce a accentuat impresia de precauţie."

Harriman i-a solicitat un raport similar lui Frank Owen, editor la publicaţia lui Beaverbrook *Evening Standard,* care i-a oferit comentariile pe care noul lui editor le adunase în dimineaţa aceea de la şase reporteri. „Bineînţeles", scria Owen, „nu au ştiut pentru ce este comentariul. Bârfeau toţi destul de deschis."[15]

Printre remarci:

„Prea ca la carte şi plictisitor."

„A părut mai degrabă un avocat englez de succes decât un american."

„Prea meticulos. Caută prea mult fraza exactă care să exprime ce vrea să zică. Cam anost."

Era clar pentru toţi că era o prezenţă agreabilă. După o altă conferinţă de presă, o reporteră i-a spus fiicei lui
Harriman, Kathy: „Pentru numele lui Dumnezeu, spune-i tatălui tău data viitoare când va trebui să particip la o conferinţă de-a lui să poarte o mască de gaze, ca să mă pot concentra la ce zice".[16]

în seara aceea, miercuri, 19 martie, la 20:30, Harriman s-a întâlnit cu Churchill la cină în Downing Street numărul 10, în salonul din subsolul blindat, având ocazia aproape imediat să înţeleagă două lucruri despre care, până atunci, doar auzise: cum era să trăieşti experienţa unui raid aerian de proporţii şi curajul absolut al prim-ministrului.

Capitolul 83. Bărbaţii

Când venea vorba de orarul meselor, Churchill nu făcea nici un compromis legat de oră. Cina întotdeauna târziu, aşa cum a fost cazul şi miercuri seara, când el şi Clementine l-au primit pe Harriman

în salonul din subsolul de la numărul 10, alături de alți doi invitați, ambasadorul Anthony Biddle și soția sa, Margaret, ambii călătorind cu același avion *Atlantic Clipper* de la New York la Lisabona cu care călătorise și Harriman.

Noaptea era senină și caldă, luminată de o semilună. Cina era în desfășurare când sirenele și-au pornit sinistrul urlet strident și a început ce avea să fie primul raid aerian cu 500 de bombardiere pe cerul de deasupra cheiului londonez din East End, având la bord bombe brizante, mine paraşutate și peste 100 000 de bombe incendiare. O bombă a distrus un adăpost, omorând 44 de londonezi într-o clipă. Minele mari paraşutate au fost purtate de vânt și au căzut în Stepney, Poplar și West Ham, unde au distrus cartiere întregi de case. S-au declanşat 200 de incendii.

Cina a continuat ca și cum nu ar fi existat nici un raid. După masă, Biddle i-a spus lui Churchill că i-ar plăcea să vadă cu ochii lui „pașii făcuți de Londra în direcția măsurilor de siguranță antiaeriene", moment în care Churchill i-a invitat pe el și pe Harriman să-l însoțească pe acoperiș.[1] Raidul era încă în desfășurare. În drum spre acoperiș, și-au pus cu toții căști de oțel și i-au luat cu ei și pe John Colville și pe Eric Seal, ca să poată vedea și ei „distracția", după cum povestea Colville.

A fost nevoie de ceva efort ca să ajungă pe acoperiș. „Fantastic urcuș a mai fost", spunea Seal într-o scrisoare adresată soției lui, „am urcat niște scări mobile, apoi o scară circulară și am ieșit printr-o mică trapă chiar din

Tunurile antiaeriene bubuiau în apropiere. Cerul nopții era plin de sulițe de lumină de la proiectoarele cu care soldații căutau bombardierele de deasupra. Din când în când, apărea silueta câte unui avion conturată în lumina lunii și a cerului spuzit de stele. Motoarele huruiau în înaltul cerului într-un vuiet continuu.

Churchill şi anturajul lui cu căşti de oţel au rămas pe acoperiş două ore. „În tot acest timp", scria Biddle într-o scrisoare adresată preşedintelui Roosevelt, „premierul a primit rapoarte la intervale diferite din diverse zone ale oraşului lovite de bombe. A fost deosebit de interesant."

Biddle a fost impresionat de curajul şi de energia evidente ale lui Churchill. În toiul evenimentelor, cu tunurile bubuind şi bombele explodând în depărtare, Churchill a citat din Tennyson – un fragment dintr-un monolog din 1842 numit *Locksley Hall,* în care poetul scrisese, parcă anticipând:

Văzduhurile auzit-am de strigăte
umplându-se, şi-o rouă cumplită
căzând am văzut Din ale naţiilor
aeriene flote pe crugul cerului
luptându-se.

Pe acoperiş, cel puţin, toţi au supravieţuit, dar în cursul celor şase ore de raid, 500 de londonezi şi-au pierdut viaţa. Numai în cartierul West Ham, bombele au ucis 204 oameni, toţi fiind transportaţi la Morga Municipală Baths de pe Romford Road, unde, conform raportului unui inspector de la Scotland Yard, „angajaţii de la morgă, fără să le pese de timp şi de mâncare şi în duhoarea aceea de carne şi sânge, triind şi notând descrierile rămăşiţelor umane mutilate şi ale fragmentelor de trupuri şi membre", au reuşit să identifice toate victimele, în afară de trei.[3]

Ulterior, ambasadorul Biddle i-a trimis lui Churchill o notă de mulţumire pentru experienţă, complimentându-l pentru conducere şi pentru curaj. „A fost extraordinar să mă aflu în prezenţa dumneavoastră", a spus el.

Molipsit de curajul evident în Londra anului 1941, Harriman a invitat-o pe Kathy, fiica lui de 23 de ani, reporteră şi proaspăt absolventă a Colegiului Bennington, să vină să locuiască împreună cu el în Anglia.

Exista curaj. Exista şi disperare. Vineri, 28 martie,

scriitoarea Virginia Woolf, într-o stare de depresie agravată de război și de distrugerea atât a casei din Bloomsbury, cât și a unei alte reședințe, i-a scris un bilet soțului ei, Leonard, pe care i l-a lăsat în casa lor de la țară, din East Sussex.

„Dragule", spunea ea, „am certitudinea că înnebunesc din nou. Simt că nu mai putem trece prin alte vremuri groaznice. Și de data asta nu mă voi recupera. Încep să aud voci și nu mă pot concentra. Așa că fac ce cred eu că este cel mai bine."[4]

Pălăria și bastonul ei au fost găsite pe malul râului Ouse din apropiere.

La Chequers, gazonul aplicat pe aleile de intrare cu o iarnă în urmă reușise să le facă imposibil de văzut din aer. Însă acum, în martie, apărea o nouă problemă.

În timp ce survolau Chequers, doi piloți de la Unitatea de recunoaștere aeriană și fotografiere a RAF au făcut o descoperire uluitoare.[5] Cineva arase zona în formă de U unde aleile formau un arc către fața și spatele casei, lăsând o parcelă lată de pământ deschisă la culoare în formă de semicerc. Mai mult, arătura fusese făcută „în cel mai ciudat mod", ca și cum plugarul ar fi încercat în mod deliberat să înfățișeze capul unui trident îndreptat spre casă. Solul palid, răscolit, anula efectul de camuflaj al gazonului, „așa că ne-a adus, mai mult sau mai puțin, acolo unde eram la început sau poate chiar mai în urmă", scria un oficial al Departamentului pentru Camuflaj al Apărării Civile din Ministerul Securității Interne.

Acest lucru a părut atât de deliberat, încât inspectorul de poliție Thompson, șeful serviciului de securitate al lui Churchill, a suspectat o mână criminală. El a făcut „investigații" în dimineața de 23 martie și a identificat vinovatul, un fermier pe nume David Rogers, care a explicat că el arase zona, sperând doar să folosească la maximum tot

pământul disponibil. încerca pur şi simplu să cultive cât mai multe plante agricole pentru a sprijini efortul de război, ca parte a campaniei „Cultivaţi mai mult". Thompson a decis că bărbatul nu era vreun agent secret al duşmanului şi că realizase acel model doar din întâmplare, potrivit unui raport asupra incidentului.

Luni, 24 martie, s-au prezentat la faţa locului muncitori cu tractoare care au rezolvat problema, arând şi mai mult teren, astfel încât din aer terenul arat să semene cu câmp dreptunghiular obişnuit. „În mod normal, terenul se va vedea foarte alb câteva zile", menţiona raportul, „dar indicatorul de direcţie va dispărea complet, iar pământul va fi semănat cu seminţe de plante cu creştere rapidă."

Mai rămânea însă o problemă: inevitabila prezenţă a multor maşini parcate când Churchill era acolo. Fenomenul zădărnicea adesea eforturile de camuflaj, scria Philip James, de la Departamentul pentru Camuflaj. „Un număr mare de maşini parcate la Chequers nu doar că ar indica prezenţa probabilă a prim-ministrului, dar ar putea, totodată, să atragă atenţia unui pilot inamic, care altfel ar trece fără să dea o atenţie deosebită casei."

El îndemna ca maşinile să fie ori acoperite, ori parcate sub copaci.

Cu siguranţă Chequers rămânea o ţintă clară şi evidentă, foarte accesibilă bombardierelor şi avioanelor de vânătoare germane. Având în vedere priceperea Luftwaffe la bombardamente de joasă altitudine, părea oarecum un miracol că Chequers mai era încă în picioare.

Că războiul aerian avea să continue pe tot parcursul anului şi în următorul părea evident pentru Churchill, la fel şi faptul că bombardarea continuă ridica un pericol politic. Londonezii dovediseră că puteau „îndura", dar oare cât mai puteau face asta? Considerând reforma adăposturilor antiaeriene crucială, el l-a pistonat pe ministrul sănătăţii,

Malcolm MacDonald, să realizeze o serie de îmbunătăţiri până iarna următoare. A cerut să se acorde o atenţie deosebită pardoselilor şi scurgerilor şi a insistat ca adăposturile să fie dotate cu radiouri şi gramofoane.

Într-un al doilea memorandum de la acel sfârşit de săptămână, atât pentru MacDonald, cât şi pentru ministrul de interne Morrison, Churchill a evidenţiat şi nevoia inspectării adăposturilor antiaeriene Anderson, pe care londonezii şi le instalaseră în grădini, şi le-a spus miniştrilor: „... Cele care sunt pline de apă ar trebui să fie desfiinţate ori proprietarii lor ar trebui ajutaţi să le facă o fundaţie bună".

Un rezultat al interesului lui Churchill a fost o broşură care sfătuia cetăţenii cum să-şi folosească cel mai bine adăposturile Anderson. „Un sac de dormit cu o sticlă cu apă fierbinte ori o cărămidă încinsă în el vă va ţine de cald", scria în broşură, recomandând ca oamenii să ia cu ei o cutie cu biscuiţi în adăpost pe timpul raidurilor, „în caz că se trezesc copiii înfometaţi peste noapte".[6] Lămpile cu gaz reprezentau un pericol, avertiza broşura, „căci se pot vărsa fie din cauza şocului provocat de o bombă, fie din greşeală". Broşura avea, de asemenea, sfaturi pentru stăpânii de câini: „Dacă vă luaţi câinele cu voi în adăpost, ar trebui să-i puneţi botniţă. Câinii pot deveni extrem de agitaţi dacă bombele explodează în apropiere."

Aşa acum a spus Churchill ulterior: „Dacă nu putem fi în siguranţă, măcar să ne simţim confortabil".[7]

La acel sfârşit de săptămână, Mary Churchill şi un prieten, Charles Ritchie, au plecat cu trenul pentru o vizită la Stansted Park, reşedinţa lordului Bessborough, unde John Colville şi fiica lui Bessborough, Moyra, examinaseră un bombardier căzut cu o vară în urmă. Mary şi Charles, alături de alţi tineri din cercul lor, se strângeau acolo la sfârşit

de săptămână pentru a participa la o mare petrecere dansantă de la baza RAF de la Tangmere, unul dintre cele mai importante şi mai puternic bombardate aerodromuri din Anglia, aflat la aproximativ o jumătate de oră cu maşina. RAF miza probabil pe luna nouă din noaptea aceea, faza în care luna este extrem de întunecată, ceea ce reducea probabilitatea unui atac german în timpul petrecerii.

Mary şi Charles au luat un tren din gara Waterloo din Londra, călătorind la clasa întâi, cuibăriţi sub pături călduroase. „Aproape că am pus stăpânire" pe compartiment, scria ea în jurnal, „pentru că ne-am ridicat picioarele pe banchetă şi ne-am acoperit cu pleduri." întruna din gări, o femeie a băgat capul în compartimentul lor şi le-a aruncat o privire cu subînţeles. „O, n-am să vă deranjez", a spus femeia, apoi a ieşit degrabă.

„Vai de mine", scria Mary.

Cei doi au ajuns la Stansted Park exact la timp pentru ceaiul de după-amiază. Mary a întâlnit-o pe Moyra pentru prima oară şi a fost plăcut surprinsă. „Eram mai degrabă neliniştită de ce auzisem anterior, dar s-a dovedit a fi o companie grozavă. Rezervată, dar veselă."

Mary l-a cunoscut şi pe fratele Moyrei, lordul Duncannon, Eric. Ofiţer în Artileria Regală, Eric era cu nouă ani mai mare decât ea şi supravieţuitor al evacuării de la Dunkerque. Ea l-a măsurat din priviri şi l-a declarat, în jurnal, „arătos într-un mod mai degrabă liric – ochi mari cenuşii foarte frumoşi, voce melodioasă. Fermecător şi degajat."[8] John Colville îl cunoştea şi avea o altă părere. Eric, scria el, „nu se poate abţine să nu spună lucruri de un egoism inutil, încât o face până şi pe Moyra să roşească. Este într-adevăr o fiinţă nemaipomenită."

După ceai, Mary, Moyra, Eric şi ceilalţi tineri oaspeţi – „La jeunesse", scria Mary — s-au pregătit pentru dans, apoi s-au întâlnit jos. Erau pe punctul să plece când o baterie de tunuri antiaeriene din apropiere a început să tragă. După ce zgomotul a

încetat, tinerii au pornit spre baza aeriană. Fără lună, noaptea era deosebit de întunecată, abia străpunsă de fantele de lumină de la farurile automobilelor.

La petrecere, Mary l-a cunoscut pe unul dintre cei mai renumiți piloți ai RAF, comandatul de escadrilă Douglas Bader, de 31 de ani. Acesta își pierduse ambele picioare în urma unui accident aerian în urmă cu zece ani, dar, odată cu începerea războiului și criza de piloți, primise acceptul să lupte, acumulând rapid victorii. Avea proteze la ambele picioare și nu folosea niciodată cârje sau un baston. „Este minunat..." scria Mary.[9] „Am dansat cu el și este extraordinar de bun. Este un exemplu de triumf al vieții, al minții și al personalității asupra trupului."

Însă bărbatul care i-a atras cel mai mult atenția a fost Eric. A dansat cu el toată noaptea și, după ce a notat asta în jurnalul ei, Mary a citat o poezie foarte scurtă din 1910 a lui Hilaire Belloc, „Inima înșelătoare":

Am întrebat Inima,
„Cumți-e?"
Iar Inima mi-a răspuns:
„Mi-e bine cum îi este mărului în pom".
Dar a mințit.

Mary a adăugat: „Fără comentarii".

Mai târziu, la petrecere, luminile s-au stins și pe ringul de dans s-a făcut întuneric – „nu cred că un eveniment cu totul nedorit de mulți, cred". A fost tare amuzant, a scris ea, „dar clar o orgie și destul de bizară".

S-au întors la Stansted sub un cer negru ca smoala, plin de stele și planete.

Sâmbătă noaptea, la Londra a fost deosebit de întuneric – atât de întuneric, încât, atunci când secretarul lui Harriman, Meiklejohn, a mers la gara Paddington să aștepte un nou membru al personalului misiunii, seara aceea fără lună și peroanele neluminate din cauza camuflajului au

făcut imposibilă recunoaşterea celor care coborau din trenuri. Secretarul îşi luase o lanternă la el şi purta un palton cu guler de blană după care noul angajat ar fi trebuit să-l identifice pe peron.[10] După ce a căutat o vreme în van, lui Meiklejohn i-a venit ideea să se aşeze într-un loc vizibil şi să-şi folosească lanterna ca să-şi lumineze gulerul de blană. Bărbatul l-a găsit.

Harriman a plecat din oraş în seara aceea pentru încă o vizită la Chequers, de data aceasta însoţit de noul ambasador american, John G. Winant, numit de Roosevelt ca înlocuitor al lui Joseph Kennedy, care, căzut tot mai mult în dizgraţie, demisionase la sfârşitul anului precedent. Winant şi Harriman au venit la Chequers pentru cină şi ca să înnopteze. La cină, Harriman s-a aşezat faţă în faţă cu nora lui Churchill, Pamela. Descriind momentul ulterior, ea scria: „Cel mai chipeş bărbat pe care l-am văzut în viaţa mea".[11]

Era mult mai în vârstă decât ea şi Pamela ştia bine asta. Însă descoperise foarte devreme că avea o afinitate pentru bărbaţi mai în vârstă. „Nu eram amuzată ori interesată de oameni de vârsta mea", spunea ea. „Mă atrăgeau bărbaţii mai în vârstă şi mă simţeam foarte în largul meu în prezenţa lor." Nu se simţise niciodată pe deplin confortabil alături de cei din generaţia ei. „Din fericire pentru mine, a venit războiul, aşa că asta a rezolvat cumva problema, iar eu am început imediat să-mi petrec timpul cu oameni mult mai în vârstă decât mine şi am descoperit că eram foarte fericită să mă întreţin cu oricine se nimerea. „

Faptul că Harriman era însurat i s-a părut irelevant. La fel şi lui. În momentul sosirii la Londra, căsnicia lui stagna pe un platou al respectului reciproc şi al dezinteresului sexual. Soţia lui, Mărie Norton Whitney, era cu 12 ani mai tânără şi administra o galerie de artă din New York. Cei doi se cunoscuseră în 1928, în timp ce ea era măritată cu un playboy bogat din New York, Cornelius Vanderbilt

Whitney. Ea şi Harriman se căsătoriseră în februarie 1930, după ce Harriman divorţase de prima lui soţie. însă acum erau amândoi implicaţi în relaţii amoroase extraconjugale. Aproape toată lumea ştia că doamna Harriman se culca cu Eddy Duchin, un chipeş şi dichisit şef de orchestră din New York. Duchin era şi el însurat.

Căsnicia Pamelei era într-un declin abrupt şi, pe măsură ce aceasta se deteriora, sentimentul ei de libertate creştea. Cu siguranţă o aştepta o viaţă mai palpitantă. Era tânără şi frumoasă şi în cercul de apropiaţi ai lui Churchill. Ea scria: „A fost un război teribil, însă dacă aveai vârsta potrivită, [la] momentul potrivit şi în locul potrivit, era spectaculos".

Având în vedere omniprezenţa lui Harriman în cercul lui Churchill, era clar că el şi Pamela aveau să se mai întâlnească, şi chiar des – spre marea bucurie a lui Max Beaverbrook, ministrul producţiei de aeronave şi colecţionar de secrete, cunoscut de unii drept „ministrul de la miezul nopţii".[12]

Dispoziţia la Chequers la acel sfârşit de săptămână a fost una bună şi din alte motive. În zilele precedente, trupele britanice ocupaseră teren important în Eritreea şi Ethiopia, iar o lovitură de stat antigermană în lugoslavia instalase un nou guvern, care anulase imediat pactul existent al ţării cu Hitler. Vineri, 28 martie, Churchill i-a trimis o telegramă optimistă lui Harry Hopkins la Washington, în care spunea: „Ieri a fost o zi măreaţă", declarând totodată că era „în legătură strânsă cu Harriman".[13] John Colville nota în jurnalul lui că Churchill „şi-a petrecut mare parte din weekend plimbându-se — sau mai degrabă împleticindu- se – de colo colo prin sala mare în acordurile gramofonului (punând muzică militară, valsuri şi cele mai vulgare cântece ale unor formaţii de alămuri), adânc cufundat în gânduri în tot acest timp".[14]

Duminica a adus şi mai multe veşti bune: într-o

bătălie de lângă Cap Matapan, Grecia, Marina Militară Regală, ajutată de informaţiile de la Bletchley Park, atacase şi paralizase efectiv marina italiană, deja zdruncinată de o înfrângere din toamna anterioară.

Mary Churchill, aflată încă la Stansted Park şi savurând bucuria petrecerii dansante din seara precedentă, a fost încântată de veşti. „Am jubilat toată ziua", scria ea în jurnal.[15] În după-amiaza aceea, ea şi Eric Duncannon au făcut o plimbare lungă prin înmiresmatul peisaj de primăvară din parcurile de pe moşie. „Acest bărbat este fermecător", scria ea.

În ziua aceea, când Eric a plecat înapoi la unitatea sa, a rostit cuvintele fatale: „Pot să te sun?"

Două întâlniri, două reşedinţe rurale, un minunat sfârşit de săptămână din luna martie şi victoria părând brusc un pic mai aproape. Din astfel de momente sunt ţesute marile răsturnări de situaţie.

^Ţi5ŢEAA

Dragoste în toiul pârjolului aprilie-mai

CAPITOLUL 84. VEŞTI

PROASTE

Marţi, 1 aprilie, în camera lui Mary de la Chequers, Temniţa, a fost extrem de frig. Mult aşteptata primăvară lăsase locul unui episod de iarnă, după cum nota ea în jurnal: „Zăpadă, lapoviţă, frig, deloc amuzant".[1] A fost la muncă la Serviciul Voluntar al Femeilor, apoi s-a întâlnit la masa de prânz cu sora ei Sarah, care i-a povestit o mică bârfă despre Eric Duncannon şi o femeie. ..Foarte interesant", scria

Mary.

Două zile mai târziu, joi, 3 aprilie, Mary a primit o scrisoare de la Eric. „O scrisoare foarte dulce, pe deasupra", scria ea. Apoi, parcă sfatuindu-se singură: „Mary, fii raţională, drăguţa mea".

Şi curând Mary a primit o a doua scrisoare de la Eric, de data aceasta cu o invitaţie la cină pentru săptămâna următoare.

„O, cerule", nota ea.

A doua zi, duminică, altă zi extrem de rece, Eric i-a telefonat, provocând un freamăt de intrigi prin casă, care, ca de obicei, era plină de oaspeţi, printre care Harriman, Pamela, „Mopsul" Ismay, comandantul de aviaţie Sholto Douglas şi alţii. Eric şi Mary au vorbit la telefon 20 de minute. „Eric este foarte fermecător, cred, şi are o voce foarte frumoasă", scria Mary în jurnalul ei. „Vai de mine, m-am îndrăgostit sau m-am îndrăgostit?"

Pentru Mary, aceste convorbiri îi ofereau un sentiment de desprindere de atmosfera de deznădejde care domina de altfel în casă, ca rezultat al unei bruşte răsturnări de situaţie în Orientul Mijlociu şi al veştilor proaste din Balcani. Cu numai o săptămână în urmă, atmosfera la Chequers fusese încrezătoare şi optimistă, în schimb acum totul era cufundat în tristeţe. O înaintare rapidă a germanilor îi forţase pe britanici să părăsească oraşul Benghazi din Libia, încă o evacuare. Iar în zorii acelei duminici, 6 aprilie, înainte ca Eric să sune, trupele germane reuşiseră o invazie totală a Iugoslaviei, nume de cod Operaţiunea Pedeapsa, drept represaliii pentru întoarcerea armelor împotriva lui Hitler, atacând în acelaşi timp şi Grecia.

Tulburată de aceste evenimente şi de efectul lor probabil asupra tatălui ei, Mary a decis să înfrunte vremea aspră şi să participe la slujba de dimineaţă de la biserica din învecinatul Ellesborough. „Am fost la biserică şi am găsit acolo alinare şi încurajare", scria ea în jurnal. „M-am rugat foarte tare pentru

Papa." A doua zi dimineaţă, înainte să plece la serviciu, Mary a trecut pe la biroul lui Churchill ca să-şi ia rămas-bun şi l-a găsit citind nişte documente. „Părea obosit, din câte am văzut, încruntat, posomorât." El i-a spus că se aştepta ca săptămâna aceea să fie una cu veşti foarte proaste, îndemnând-o să încerce să-şi păstreze moralul ridicat. „Dragul de tine...", scria ea în jurnal, „voi încerca, poate că aşa pot fi de ajutor."

Dar i s-a părut a fi o contribuţie neînsemnată. „Este frustrant să ai sentimente atât de înflăcărate faţă de Cauza noastră şi totuşi să fii atât de inutil. Şi atât de slab, pentru că eu – care sunt de-a dreptul foarte fericită şi liniştită, am prieteni veseli şi oarecum frivoli, cu puţine griji sau deloc – mă simt acum descurajată, tristă."

Şi totuşi nu întru totul. Mary îşi petrecea mare parte din timp visând la Eric Duncannon, care acum îi ocupa exagerat de mult imaginaţia, chiar dacă îl întâlnise cu doar nouă zile în urmă. „Mi-aş dori să ştiu dacă sunt mai degrabă îndrăgostită de Eric sau dacă am făcut pur şi simplu o pasiune."

Săptămâna a adus, într-adevăr, veşti proaste, exact cum anticipase Churchill. În Libia, tancurile lui Erwin Rommel continuau să câştige teren în dezavantajul trupelor britanice, determinându-l pe generalul britanic din fruntea lor, Archibald Wavell, să telegrafieze pe 7 aprilie că situaţia „se înrăutăţea considerabil". Churchill l- a îndemnat pe Wavell să apere oraşul-port Tobruk cu orice preţ, numindu-l „un loc ce trebuie păstrat cu preţul vieţii, fără a lua în calcul retragerea".[2]

Churchill era atât de preocupat în acest sens şi de o înţelegere personală a câmpului de luptă, încât i-a ordonat „Mopsului" Ismay să-i aducă planuri şi o machetă a oraşului Tobruk, adăugând: „Fă-mi rost, între timp, de cele mai bune fotografii disponibile, atât din aer, cât şi de la sol".[3] Au sosit, de asemenea, veşti despre consecinţele Operaţiunii

Pedeapsa a lui Hitler asupra Iugoslaviei. Menit să transmită un mesaj oricărui stat vasal care încerca să opună rezistenţă – şi poate, de asemenea, să le arate londonezilor ce îi aştepta – asaltul aerian care începuse în Duminica Floriilor făcuse una cu pământul capitala Belgrad, ucigând 17 000 de civili. Această ştire a lovit aproape de casă, căci, în aceeaşi săptămână, într-o conjunctură nefericită, oficialii britanici anunţaseră că numărul total al civililor ucişi în Marea Britanie în urma raidurilor aeriene germane ajunsese la 29 856, doar numărul vieţilor pierdute. Numărul răniţilor îl depăşea cu mult pe cel al morţilor.

Peste toate acestea veneau şi temerile reînnoite că Hitler ar fi putut încă invada Anglia. Aparenta concentrare a lui Hitler asupra Rusiei, aşa cum dezvăluiseră interceptările serviciilor de informaţii, nu garanta în sine că pericolul trecuse. Într-o notă adresată lui Edward Bridges, secretar al Cabinetului de Război, marţi, 8 aprilie, Churchill le-a ordonat tuturor miniştrilor lui să-şi organizeze concediile pentru apropiatele sărbători de Paşte în aşa fel încât să se asigure că ministerele-cheie vor avea oameni la posturi şi că miniştrii vor fi uşor de contactat la telefon. „Mi se spune", scria Churchill, „că Paştele este un moment propice pentru invazie."[4] În weekendul cu Paştele avea să fie lună plină.

A doua zi, într-un discurs despre „starea războiului", pe care Churchill îl programase iniţial cu scopul de a felicita trupele britanice pentru victoriile lor, el a vorbit despre noile răsturnări de situaţie şi despre războiul care se extindea în Grecia şi în Balcani.[5] A accentuat importanţa ajutorului Americii, în special a creşterii „gigantice" a numărului de nave comerciale americane în construcţie. A ridicat, de asemenea, şi problema invaziei. „Acesta este un coşmar în faţa căruia nu trebuie să tremurăm", a spus el în faţa Camerei, adăugând însă că Germania avea în mod clar planuri privind Rusia, în special Ucraina şi câmpurile petrolifere din Caucaz. A

încheiat într-o notă optimistă, proclamând că, după ce Marea Britanie va fi depăşit ameninţarea submarinelor, iar din America vor curge ajutoare în urma Legii de împrumut şi închiriere, Hitler putea să fie sigur că, „înarmaţi cu sabia justiţiei, vom porni pe urmele sale".

Vestea proastă era totuşi prea copleşitoare ca să fie anulată de o biată licărire de optimism. „În Camera Comunelor domnea o stare de tristeţe", scria Harold Nicolson în jurnalul lui.[6] Clar pentru Nicolson era faptul că, mai mult ca oricând, Churchill miza pe ajutorul lui Roosevelt pentru speranţele sale şi pentru viitorul Marii Britanii. Nicolson a luat la cunoştinţă cele câteva referiri ale prim-ministrului la America, văzând în ele sensuri alarmante: „Discursul său implică faptul că, fără ajutorul Americii, s-a zis cu noi".

Harriman a urmărit discursul din Galeria vizitatorilor din Camera Comunelor. Apoi i-a compus o scrisoare lungă lui Roosevelt, în care îşi exprima admiraţia faţă de „măsura în care soarta şi speranţele de viitor ale poporului de aici depind de America şi de dumneavoastră personal".[7]

El nota că următorul sfârşit de săptămână avea să fie cel de-al cincilea în Anglia şi al patrulea pe care urma să-l petreacă alături de Churchill. „Pare că devine încrezător avându-ne prin preajmă", spunea Harriman, „simţind, poate, că noi vă reprezentăm pe dumneavoastră şi ajutorul pe care America îl va oferi." Churchill punea mare preţ pe asigurările lui Roosevelt, observa Harriman: „Dumneavoastră sunteţi singurul lui prieten puternic pe care se poate baza".

Harriman îşi încheia scrisoarea cu un scurt paragraf, unul pe care a părut să-l adauge ca pe un gând întârziat: „Rezistenţa Angliei scade. În interesul nostru, am încredere că marina noastră se va implica imediat, înainte ca partenerul nostru să fie prea slab."

Pentru Mary, veştile din Balcani erau deosebit de îngrijorătoare. Profunzimea nenorocirilor provocate de Hitler în Iugoslavia părea aproape dincolo de orice imaginaţie. „Dacă cineva şi-ar putea imagina cu adevărat toată oroarea luptei tot timpul, presupun că viaţa ar fi insuportabilă", scria ea.[8] „Momentele de revelaţie sunt şi aşa destul de urâte."

Veştile au făcut-o să se simtă „deprimată", scria ea joi, 10 aprilie, deşi era în continuare entuziasmată de întâlnirea cu Eric din seara aceea. El i-a adus un exemplar al operelor lui John Donne.

Chiar şi mai încântătoare de atât era perspectiva plecării în noaptea aceea, alături de părinţii ei, într-unul din turnurile lui Churchill printre ruine, mai întâi prin oraşul galez Swansea, bombardat intens, apoi prin Bristol, unde tatăl ei, având titulatura de rector al universităţii omonime din oraş, avea programată şi decernarea unui număr de diplome onorifice.

La începutul acelei zile, Mary şi părinţii ei primiseră nişte veşti de familie dureroase: soţul surorii ei Diana, Duncan Sandys, fusese grav rănit într-un accident de automobil. „Biata Diana...", scria Mary. „În orice caz, mulţumim lui Dumnezeu, se pare că nu este chiar atât de grav pe cât am crezut noi la început." Churchill a scris despre accident într-o scrisoare adresată fiului său, Randolph, aflat la Cairo. „Ştii că Duncan a avut un teribil accident. Se deplasa cu maşina de la Londra la Aberporth şi dormea întins pe banchetă, cu pantofii scoşi. Avea doi şoferi, dar au adormit amândoi. Maşina a intrat într-un pod de piatră care îngusta brusc şoseaua, aşa că are ambele picioare zdrobite şi nişte răni la coloană."[9] Nu era clar încă dacă Sandys mai putea să se mai întoarcă la postul său de colonel în Comandamentul Antiaerian, scria Churchill, „dar este posibil să se poată întoarce la îndatoririle sale şchiopătând". Dacă nu, adăuga Churchill, glumind ironic, „există întotdeauna Camera Comunelor".

În seara aceea, Mary şi părinţii ei – „Papa" şi

„Mami“ – s-au urcat în trenul special al lui Churchill, unde li s-au alăturat şi alţi călători invitaţi: Harriman, ambasadorul Winant, prim-ministrul Australiei Menzies, „Mopsul“ Ismay, John Colville şi câţiva oficiali de rang înalt din armată. Ar fi trebuit să meargă şi Profu, dar era la pat, răcit. Trenul a ajuns la Swansea la ora 8, a doua zi dimineaţă, în Vinerea Mare, iar delegaţia a pornit turul prin oraş într-un convoi de automobile, Churchill mergând într-un Ford decapotabil, cu un trabuc între dinţi. Au străbătut un peisaj complet devastat. „Pagubele din anumite zone ale oraşului sunt îngrozitoare“, scria Mary în jurnalul ei.[10] Dar acum vedea cu ochii ei măsura în care populaţia acelui oraş avea nevoie de această vizită din partea tatălui ei şi cum aceştia păreau să-l venereze. „Nu am văzut niciodată un asemenea curaj, atâta dragoste, bucurie şi încredere exprimate ca la oamenii pe care i-am întâlnit astăzi. Oriunde a mers Papa, oamenii s-au înghesuit în jurul lui, strângându-i mâna, bătându-l pe spate, strigându-i numele.”

I s-a părut foarte emoţionant totul, dar şi tulburător. „Este mai degrabă înspăimântător să vezi cât de mult depind oamenii ăştia de el”, scria ea.

Trenul i-a dus apoi la o staţie de testare a armelor experimentale de pe coasta galeză, unde Churchill şi delegaţia sa urmau să participe la testarea diferitelor mine aeriene şi a unor lansatoare de rachete. Perspectiva îl încântase la început pe Churchill, foarte tentant pentru băieţelul din el, însă testele nu au mers bine. „Lansarea rachetelor a mers prost”, scria John Colville, „iar la prima demonstraţie, o ţintă extrem de simplă a fost ratată în mod repetat. Însă mai multe proiectoare au părut promiţătoare, la fel şi minele paraşutate.“[11]

Abia când trenul a ajuns la Bristol, a doua zi, sâmbătă, 12 aprilie, călătoria a devenit irealã.

Trenul a oprit peste noapte pe o linie secundară din afara oraşului, o măsură de precauţie, luând în

calcul recenta intensificare a raidurilor aeriene germane și faptul că noaptea era senină și luna plină. Și, într-adevăr, începând cu ora 22:00, 150 de bombardiere germane, ghidate de fascicule și ajutate de lumina lunii, au început să atace orașul, la început cu incendiare, apoi cu bombe brizante, într-unul dintre cele mai grave bombardamente suferite de Bristol până atunci. Raidul – numit ulterior „Raidul din Vinerea Mare" – a durat șase ore, timp în care bombardierele au lansat aproape 200 de tone de bombe brizante și 37 000 de bombe incendiare, omorând 180 de civili și rănind alți 382. O singură bombă a ucis zece salvatori, trei dintre victime fiind spulberate pe drumul asfaltat adiacent, unde au fost parțial înghițiți de suprafața care începuse brusc să se topească. Au fost descoperiți ulterior de un biet șofer de ambulanță, care a avut misiunea nefericită de a scoate trupurile de acolo.

La bordul trenului, Churchill și delegația lui au auzit tunurile îndepărtate și bubuiturile. „Mopsul" Ismay scria: „Era clar că Bristolul începea să ardă". A doua zi dimineață, sâmbătă, trenul a intrat în gara Bristol în timp ce focurile continuau să ardă și vălătuci de fum ieșeau încă din clădirile demolate. Cel puțin 100 de bombe rămâseseră neexplodate din cauza unor defecțiuni sau din proiectare, îngreunând astfel munca echipajelor de salvare și a echipelor de pompieri și făcând alegerea traseului lui Churchill prin oraș o chestiune riscantă și problematică.

Dimineața era înnorată și rece, așa cum și-o amintea Mary, iar molozul era împrăștiat peste tot. A văzut bărbați și femei ducându-se la serviciu, ca în oricare altă zi, dar în mod evident afectați de raidul de peste noapte. „Chipuri crispate, palide, ostenite, mute", scria ea.[12]

Churchill și delegația au mers mai întâi la hotelul Grand din oraș. Clădirea rezistase întreagă raidului, însă raidurile anterioare provocaseră daune considerabile. „Părea cumva strâmbă, de parcă ar fi avut nevoie de sprijin pentru a-și continua

activitatea", scria inspectorul Thompson.

Churchill a cerut să facă o baie.

„Da, domnule!", a spus şeful de la recepţie zâmbind larg, ca şi cum nu ar fi fost câtuşi de puţin o mare provocare – când, în realitate, raidurile anterioare lăsaseră hotelul fără apă caldă.[13] „Dar cumva, de undeva, în doar câteva minute", spunea Thompson, „o ceată veselă de clienţi, angajaţi, bucătari, cameriste, soldaţi şi răniţi, pe picioarele lor, au apărut dintr-odată în aripa din spate a clădirii şi au început să urce scările cu apă fierbinte în tot felul de recipiente, inclusiv în stropitori de grădină, şi au umplut cada în camera prim-ministrului."

Churchill şi ceilalţi s-au reunit pentru micul dejun. Harriman a observat că personalul hotelului părea să fi fost treaz toată noaptea. „Ospătarul care servea micul dejun muncise pe acoperişul hotelului, ajutând la stingerea mai multor incendii", scria el într-o scrisoare către Roosevelt. După micul dejun, grupul a pornit într-un tur al oraşului, cu Churchill aşezat pe capota din pânză pliată a unei maşini decapotabile. Dezastrul, scria John Colville, era „ceva ce nu crezusem vreodată că poate fi posibil".

Vizita lui Churchill era neanunţată. În timp ce trecea pe străzi, oamenii întorceau capul după el. La început îl recunoşteau, scria Mary, apoi erau cuprinşi de uimire şi de încântare. Mary era în aceeaşi maşină cu Harriman. Îl plăcea. „Este foarte înţelept", scria ea.[14] „Este empatic şi depune atât efort pentru noi."

Convoiul a trecut pe lângă locatari care stăteau în faţa caselor recent distruse, inspectând ruinele şi recuperându- şi bunurile. Văzându-l pe Churchill, au venit în fugă la maşina lui. „A fost incredibil de emoţionant", scria Mary.

Churchill a făcut pe jos turul zonei cel mai grav afectate. A mers cu pas grăbit. Nu era mersul şovăitor la care te-ai fi aşteptat de la un bărbat supraponderal de 66 de ani, care îşi petrecea mare parte din timp bând alcool şi fumând. Imaginile din

jurnalele de ştiri îl înfăţişează păşind sprinten în fruntea anturajului său, zâmbind sau încruntat, scoţându-şi pălăria, chiar executând ocazional câte o piruetă pentru a reacţiona la remarca vreunei persoane din preajmă. În paltonul său lung, care îi acoperea trupul corpolent, arăta ca partea superioară a unei bombe foarte mari. Clementine şi Mary mergeau la câţiva paşi în urma lui, ambele părând fericite şi vesele. „Mopsul" Ismay şi Harriman veneau după ele. Inspectorul Thompson se ţinea aproape, cu o mână pe tocul pistolului. Când a fost asaltat de o mulţime de bărbaţi şi femei, Churchill şi-a scos pălăria şi a pus-o în vârful bastonului său, apoi a ridicat-o aşa în aer, astfel încât să o poată vedea şi cei care se aflau mai departe de mulţimea care se îmbulzea în faţă şi să ştie că era acolo. „Daţi-vă înapoi, oameni buni", l-a auzit Harriman spunând, „lăsaţi-i şi pe ceilalţi să vadă."

Harriman a observat că, deplasându-se prin mulţime, Churchill îşi folosea „trucul", şi anume contactul vizual cu oamenii. La un moment dat, crezând că Churchill nu avea cum să audă, Harriman i-a spus „Mopsului" Ismay: „Prim-ministrul pare popular în rândul femeilor de vârstă mijlocie".

Churchill a auzit remarca. S-a întors către Harriman. „Ce aţi spus? Nu doar în rândul femeilor de vârstă mijlocie, ci şi în rândul tinerelor."[15]

Grupul şi-a continuat drumul către Universitatea Bristol pentru ceremonia de decernare a diplomelor. „Nimic nu putea fi mai dramatic", scria Harriman.

Clădirea de alături ardea încă. Churchill, cu toate însemnele academice, s-a aşezat pe scenă printre oficialii universităţii îmbrăcaţi la fel, mulţi dintre ei venind după o noapte în care ajutaseră la stingerea incendiilor. În ciuda raidului şi a dezastrului de afară, sala se umpluse. „A fost absolut extraordinar", scria Mary.[16] „Oamenii continuau să vină cu întârziere şi cu feţele mânjite de funingine, spălate pe jumătate, cu robele de ceremonie peste hainele încă ude după

ce luptaseră cu flăcările."

Churchill a oferit diplome atât ambasadorului Winant şi prim-ministrului Australiei Menzies, cât şi, *in absentia,* preşedintelui de la Harvard, James Conant, care se întorsese între timp în America. înainte de ceremonie, Churchill îi spusese în glumă lui Harriman: „Mi-ar plăcea să-ţi acord dumitale diploma, dar pe dumneata nu te interesează genul ăsta de lucruri".

La un moment dat, în timpul ceremoniei, Churchill s-a ridicat şi a susţinut un discurs neaşteptat. „Mulţi dintre cei prezenţi astăzi aici au fost toată noaptea la posturi", a spus el, „şi toţi aţi fost sub focul inamicului în bombardamentul intens şi prelungit. Faptul că v-aţi adunat aici reprezintă o dovadă de tărie morală şi de sânge-rece, de curaj şi de detaşare de treburile materiale demne de tot ce am învăţat să credem despre Roma Antică sau despre Grecia modernă."[17] A transmis publicului că încerca să iasă cât mai des din „cartierul general" pentru a vizita zonele bombardate, „şi văd distrugerile făcute de atacurile inamicului, dar, alături de distrugere şi printre ruine, văd şi ochi liniştiţi, încrezători, luminoşi şi zâmbitori, radiind şi conştientizând că sunt parte dintr-o cauză mult mai mare decât orice problemă umană sau personală. Văd spiritul unui popor de nebiruit. „

Ulterior, când Churchill, Clementine şi ceilalţi au apărut pe treptele universităţii, o mulţime numeroasă s-a înghesuit spre ei, ovaţionând. Şi în clipa aceea, într-un moment unic de sincronicitate meteorologică, soarele a răzbit printre nori.

Când maşinile au pornit pe drumul de întoarcere la gară, mulţimea le-a urmărit. Cu râsete şi aclamaţii, parcă era un festival al oraşului din vremurile mai paşnice. Bărbaţi, femei şi copii mergeau alături de automobilul lui Churchill, cu chipurile radiind de încântare. „Aceştia nu sunt simpli prieteni de vreme bună", scria Mary în jurnalul ei. „Papa i-a slujit cu

inima [şi] cu mintea mereu, fie pace ori război – iar ei i-au acordat, în clipele lui cele mai bune ori cele mai negre, dragostea şi încrederea lor." Mary a fost uluită de această stranie putere a tatălui ei de a da dovadă de curaj şi de forţă în situaţiile cele mai grele. „O, rogu-te, dragă Doamne", scria ea, „ni-l ţine aproape – şi condu-ne către victorie şi pace."

Când trenul s-a pus în mişcare, Churchill a făcut cu mâna mulţimii de la geamul compartimentului şi a continuat să facă asta până ce trenul a dispărut din raza lor vizuală. Apoi s-a aşezat şi a luat un ziar cu care şi-a acoperit faţa ca să-şi ascundă lacrimile. „Au atât de multă încredere", a spus.[18] „Este o responsabilitate uriaşă."

Au ajuns cu toţii la Chequers la timp pentru cină, unde li s-au alăturat numeroşi oaspeţi noi, inclusiv ministrul de externe Anthony Eden şi soţia lui, plus generalul Dill, şef al Statului-Major Imperial.

Atmosfera a fost sobră – la început – în timp ce Churchill, Dill şi Eden s-au luptat cu ultimele veşti din Orientul Mijlociu şi din Mediterană. Trupele germane din Grecia avansau rapid către Atena, ameninţând să-i copleşească pe apărătorii greci şi britanici, punând problema unei noi evacuări. Tancurile lui Rommel din Libia continuau să bată trupele britanice, forţându-le să se retragă înspre Egipt şi să se concentreze în Tobruk. În noaptea aceea, Churchill i-a trimis o telegramă generalului Wavell, comandantul trupelor britanice din Orientul Mijlociu, spunându-i că el, Dill şi Eden au „încredere deplină" în el şi subliniind cât de important era pentru Wavell să ţină piept înaintării germane. „Aceasta", scria Churchill, „este una dintre bătăliile cruciale din istoria armatei britanice."

El l-a îndemnat, de asemenea, pe Wavell: „Scrie, te rog", Tobruk cu *k*, şi nu altfel, cum ar fi „Tubruq" sau „Tobruch".

O telegramă de la Roosevelt a mai destins atmosfera. Preşedintele l-a informat pe Churchill că

decisese să extindă zona de securitate navală americană în Atlanticul de Nord pentru a include toate apele dintre coasta SUA şi meridianul de 25 de grade vest – aproximativ două treimi din Oceanul Atlantic – şi să ia şi alte măsuri, care „vor influenţa favorabil situaţia transportului vostru de mărfuri”.[19] Avea în plan să facă asta imediat. „Este important din motive politice interne, pe care le veţi înţelege cu uşurinţă, ca această măsură să fie luată de noi în mod unilateral, şi nu după discuţii diplomatice dintre dumneavoastră şi noi."

Vapoarele şi avioanele americane aveau să patruleze acum în aceste ape. „Vom dori în mare secret notificări asupra mişcărilor convoaielor, astfel încât unităţile noastre de patrulare să poată identifica orice nave, avioane sau naţiuni agresoare care operează la vest de noua linie a zonei de securitate", continua Roosevelt. Statele Unite aveau să comunice ulterior Marinei Regale poziţiile oricăror vase inamice întâlnite.

Churchill a fost încântat. În Duminica Paştelui, 13 aprilie, el i-a trimis de la Chequers mulţumirile sale preşedintelui. „Profund recunoscător pentru telegrama dumneavoastră istorică", a scris el. El numea mişcarea „un pas mare către izbăvire”.[20]

Colville l-a întrebat pe Harriman dacă asta însemna că America şi Germania intrau acum în război.

„Eu asta sper", a răspuns Harriman.[21]

Harriman a fost atât de impresionat de experienţa sa în Bristol încât a trecut peste zgârcenia sa şi a făcut o donaţie anonimă oraşului, 100 de lire, aproximativ 6 400 de dolari în prezent. Pentru a-şi păstra anonimatul, i-a cerut lui Clementine să dea banii primarului oraşului.

Într-o notă de mulţumire scrisă de mână, marţi, 15 aprilie, ea i-a spus: „Orice s-ar întâmpla, acum nu ne mai simţim singuri”.[22]

Tot în ziua aceea, Harriman a aflat că fiica lui, Kathy,

graţie intervenţiei lui Harry Hopkins, primise, în sfârşit, aprobarea de la Departamentul de Stat de a călători la Londra.

„încântat", i-a telegrafiat el imediat.[23] „Când vii, adu cât mai mulţi ciorapi de nylon pentru prietenele tale de aici şi zeci de pachete de Stimudent pentru o altă prietenă."

Aici, se referea la produsul Stim-U-Dent, nişte beţişoare din lemn similare cu scobitorile, folosite pentru curăţarea spaţiilor interdentare şi pentru stimularea circulaţiei sangvine la nivelul gingiilor, cândva atât de populare, încât şi Muzeul Smithsonian a obţinut, în cele din urmă, un exemplar pentru colecţia sa permanentă. într-o altă telegramă, Harriman o ruga: „Nu uita stimudenturile". I-a spus lui Kathy să aducă orice fel de ruj îi plăcea ei, dar să adauge şi câteva rujuri „cu capac verde", de la Guerlain.

Insistenţele lui legate de Stim-U-Dent au atras atenţia nedumerită a soţiei lui, Mărie. „Murim cu toţii de curiozitate să ştim cine este doamna cu dinţi stricaţi care se dă aşa de ceasul morţii după scobitorile astea", îi scria ea.[24]

Apoi adăuga: „După a treia ta telegramă despre ele, am decis că situaţia trebuie să fie critică".

O stare de pesimism se aşternuse peste şedinţa de la Cabinetul de Război.[25] Pierderea oraşului Benghazi şi aparent iminenta cădere a Tobrukului erau deosebit de demoralizante. Tristeţea cuprinsese Anglia, cu atât mai pronunţată din cauza contrastului dintre speranţele date de victoriile din iarnă şi descumpănirea ce însoţea noua stare a lucrurilor, precum şi de intensificarea raidurilor aeriene germane, dintre care unele erau chiar mai devastatoare decât cele din toamna precedentă. Bombardierele germane au lovit din nou Coventry, iar în noaptea următoare, Birmingham. întunericul continua să obstrucţioneze RAF.

în Camera Comunelor, nemulţumirea s-a adâncit.

Cel puțin un membru cu greutate, Lloyd George, devenea preocupat de întrebarea dacă Churchill era într-adevăr omul capabil să dobândească victoria în acest război.

CAPITOLUL 85. DISPREȚ

La ședința din dimineața de marți, 15 aprilie, Joseph Goebbels și-a instruit propagandiștii să se concentreze pe ridiculizarea Marii Britanii pentru retragerea sa iminentă din Grecia. „Churchill ar trebui pus la stâlpul infamiei pentru că este un cartofor, un personaj care se simte mai degrabă acasă la mesele de joc din Monte Carlo decât pe scaunul de prim-ministru britanic. Are firea tipică a unui pasionat de jocuri de noroc – cinic, neînduplecat, brutal, punând la bătaie sângele altor națiuni pentru a salva sângele britanic, călcând în picioare destinele statelor

Presa trebuia să repete iar și iar, „cu un dispreț feroce", sloganul: „În loc de unt – Benghazi, în loc de Benghazi – Grecia, în loc de Grecia – nimic".

Apoi a adăugat: „Acesta este așadar sfârșitul".

Hermann Goring spera ca Marea Britanie să fie, în sfârșit, în pragul capitulării, dorind să se asigure că el și iubita sa forță aeriană vor primi toate meritele. însă RAF îi provoca neplăceri.

Cu o săptămână în urmă, bombardierele britanice loviseră în inima Berlinului, spulberând cel mai frumos bulevard al orașului, Unter den Linden, și distrugând clădirea Operei de Stat, cu puțin înainte de mult așteptatul spectacol al unei companii de operă din Italia. „Hitler a fost revoltat", scria Nicolaus von Below, omul lui de legătură cu Luftwaffe, „și drept rezultat a avut o ceartă aprinsă cu Goring."[2]

Furia lui Hitler și indignarea lui Goring – ambele au jucat probabil un rol în ferocitatea cu care Goring își propunea acum să execute o serie de noi atacuri

asupra Londrei, primul fiind programat să aibă loc miercuri, 16

Churchill era enervat.

Cu aproape două săptămâni în urmă îi trimisese un avertisment criptat lui Stalin, sugerând că ştia de planurile de invazie ale lui Hitler – criptat, deoarece nu voia să dezvăluie că Bletchley Park era sursa informaţiilor sale detaliate despre Operaţiunea Barbarossa. A trimis mesajul ambasadorului său în Rusia, sir Stafford Cripps, cu instrucţiuni să-l înmâneze personal.

Acum, în prima săptămână de după Paşte, Churchill aflase că ambasadorul Cripps nu dusese încă mesajul, înfuriat de acest evident act de insubordonare, Churchill i- a scris şefului ambasadorului, ministrul de externe Anthony Eden. „Am transmis că înmânarea acestui mesaj personal de la mine către Stalin este de o deosebită importanţă", scria el.[3] „Nu înţeleg de ce a trebuit să se împotrivească. Ambasadorul nu pricepe limpede semnificaţia militară a situaţiei. Rogu-te, fa-mi acest

Acum era deja clar pentru oricine care lucra cu Churchill că orice rugăminte care începea cu „rogute" era un ordin direct şi nenegociabil.

Cripps a dus, până la urmă, mesajul lui Churchill. Stalin nu a răspuns.

CAPITOLUL 86. O NOAPTE LA DORCHESTER

Averell Harriman a plecat de la birou devreme în acea miercuri, 16 aprilie, ca să meargă la frizer. Frizeriile închideau la 18:30. El urma să participe la un dineu oficial în seara aceea, la hotelul Dorchester, în onoarea surorii lui Astaire, Adele. Fusese o zi mare pentru Misiunea Harriman: la Washington, Roosevelt semnase pentru primul transport de alimente conform Legii de împrumut şi

închiriere: 11 000 de tone de brânză, 11 000 de tone de ouă și 100 000 de cutii de lapte condensat.[1]

Întrucât Harriman plecase mai devreme de la birou, secretarul lui, Robert Meiklejohn, a putut să ia și el, în sfârșit, cina mai devreme. Seara era superbă și senină.

La ora 21:00, la o oră după apusul soarelui, sirenele de raid aerian s-au activat în toată Londra. La început, nu prea au atras atenția. Sunetul sirenelor era deja un eveniment obișnuit. Singurul lucru care a deosebit această alertă de cele din zilele precedente a fost momentul – cu o oră mai devreme decât de obicei.

În Bloomsbury au început să cadă rachete semnalizatoare, inundând străzile cu o lumină strălucitoare. Autorul Graham Greene, al cărui roman *Puterea și gloria* fusese publicat cu un an în urmă, tocmai încheia masa de seară alături de iubita lui, scriitoarea Dorothy Glover. Amândoi erau pe punctul să plece la datorie, el ca voluntar la apărarea antiaeriană, ea ca pompier de serviciu. Greene a însoțit-o până la punctul desemnat de observație. „Stând pe acoperișul unui garaj, am văzut rachetele de semnalizare coborând lent spre sol, lăsând în urmă o coadă de foc", scria Greene în jurnalul lui.[2] „Alunecau ca niște bujori imenși, galbeni."

Cerul luminat de lună s-a umplut de siluetele a sute de avioane. Apoi au început să cadă bombele, de toate mărimile, inclusiv mine paraşutate, imitații gigantice nereușite ale minelor aeriene ale Profului. S-a produs haos – praf, foc, sticlă spartă. O mină a aterizat pe Victoria
Club, din Malet Street, unde dormeau 350 de soldați canadieni. Când a ajuns, Greene a găsit haos: „Soldații încă ieșeau, în pijamale cenușii pătate de sânge. Pavajul era presărat cu sticlă, iar unii dintre ei erau în picioarele goale." Acolo unde clădirea rămăsese în picioare, era acum o pantă zimțată de

şase metri care părea să se extindă adânc în fundaţie. Bombardierele de deasupra vuiau fără întrerupere. „Chiar credeai că acesta este sfârşitul", scria Greene, „dar nu era neapărat înspăimântător – oamenii încetaseră să mai creadă în posibilitatea supravieţuirii pe timp de noapte."

Incidentele s-au înmulţit. O bombă a distrus un club evreiesc de fete, ucigând 30 de oameni. O mină paraşutată a distrus un avanpost antiaerian din Hyde Park. Printre ruinele unei cârciumi, un preot s-a târât sub o masă de biliard ca să asculte spovedania proprietarului şi a familiei lui, prinşi toţi sub dărâmături.

În ciuda raidului în plină desfăşurare, John Colville a plecat din Downing Street numărul 10 şi a urcat în maşina blindată a lui Churchill, care l-a dus apoi pe străzile ce abia fuseseră bombardate şi în flăcări până la ambasada americană din Grosvenor Square. S-a întâlnit acolo cu Winant, ambasadorul Statelor Unite în Marea Britanie, pentru a discuta despre telegrama pe care Churchill intenţiona să i-o trimită lui Roosevelt. La 1:45 dimineaţa, el a plecat de la ambasadă spre Downing Street numărul 10, de data asta pe jos. Bombele cădeau în jurul lui „ca grindina", scria el.

Colville adăuga, oarecum eufemistic: „A fost o plimbare destul de neplăcută".[3]

După cină, secretarul lui Harriman, Robert Meiklejohn, a urcat pe acoperişul ambasadei americane, alături de alţi membri ai personalului. Se cocoţase în cel mai înalt punct, care îi oferea o panoramă completă asupra oraşului. Acum, pentru prima dată de la sosirea lui la Londra, a auzit şuieratul scos de bombe în cădere.

Nu i-a plăcut.

„Mai înspăimântător decât exploziile în sine", scria el în jurnal.[4] Apoi adăuga: „Am făcut mai multe acrobaţii, şi nu am fost singurul, ca să mă adăpostesc de bombele care au căzut doar câteva

străzi mai încolo".

Explozii imense, probabil de la minele paraşutate, aveau loc în raza lui vizuală, zguduind pământul. „Case întregi păreau că se ridică în aer", scria el. La un moment dat, ambasadorul Winant şi soţia lui au urcat şi ei pe acoperiş, dar nu au rămas prea mult. Şi-au luat saltelele din apartamentul de la etajul cinci al ambasadei şi le-au dus la primul etaj.

Meiklejohn a văzut o bombă explodând la Centrala Battersea, în depărtare. Bomba a aprins un mare rezervor de gaz, care „a explodat, apoi o coloană de foc s-a înălţat, ce părea să se ridice la câţiva kilometri".

Meiklejohn s-a întors în apartamentul său şi a încercat să adoarmă, însă după o oră a renunţat. Exploziile din apropiere făceau clădirea să se cutremure, iar schijele se loveau cu zgomot de ferestre. S-a urcat pe acoperişul lui şi acolo „am dat peste cea mai uluitoare priveliştе pe care am văzut-o vreodată în viaţa mea. O întreagă zonă a oraşului, la nord de cartierul financiar, era un foc imens, cu flăcări ce se înălţau mai multe sute de metri în aer. Era o noapte senină, însă fumul acoperea jumătate de cer şi era tot roşu de la flăcările de dedesubt." Din când în când, bombele se prăbuşeau în clădirile care deja ardeau şi provocau „adevărate gheizere de flăcări".

Printre oamenii din jurul lui, Meiklejohn a văzut doar calm şi curiozitate, care l-au uimit. „Oamenii ăia se comportau", scria el, „ca şi cum bombardamentul era un fel de furtună."

Nu departe, la hotelul Claridge's, generalul Lee, ataşatul militar american, întors acum la Londra, a coborât la primul etaj în camera unui membru al personalului diplomatic al ambasadei americane, Herschel Johnson. În timp ce bombele cădeau şi incendiile făceau prăpăd, ei au discutat despre literatură, în principal operele lui Thomas Wolfe şi romanul *Mizerabilii,* al lui Victor Hugo. Conversaţia a alunecat apoi spre arta chinezească. Herschel a scos

o colecţie de obiecte delicate din porţelan.

„În tot acest timp", scria Lee, „am avut sentimentul dezgustător că sute de oameni erau ucişi într-un mod extrem de sălbatic la numai o aruncătură de băţ şi nimeni nu putea face nimic."[5]

Nouă străzi mai încolo, la Dorchester, Harriman şi alţi invitaţi la dineul Fred Astaire urmăreau raidul de la etajul opt al hotelului. Printre ei, Pamela Churchill, care împlinise 21 de ani cu o lună în urmă.[6]

Mergând pe un coridor către sala dineului, ea reflecta la noul sentiment de libertate şi de încredere de sine. Mai târziu, îşi amintea că se gândise: „În acest moment sunt pe cont propriu şi viaţa mea se va schimba total acum".

Il cunoscuse deja pe Harriman la Chequers, iar acum s-a trezit că avea loc chiar lângă el. Au vorbit mult, mai ales despre Max Beaverbrook. Harriman considera că Beaverbrook era omul, după Churchill, cu care avea cea mai mare nevoie să se împrieteneasca. Pamela a încercat să-i vorbească cumva despre caracterul lui Beaverbrook. La un moment dat, Harriman i-a spus: „Ştii, mă gândeam, n-ai vrea să vii în apartamentul meu, ca să putem discuta mai uşor, şi-o să-mi poţi spune mai multe despre oamenii

Au coborât împreună în apartamentul lui. Ea tocmai îi dădea tot felul de informaţii despre Beaverbrook când a început raidul.

Rachetele de semnalizare luminau oraşul atât de puternic, încât Harriman, într-o scrisoare ulterioară adresată soţiei lui, Mărie, îl descria ca semănând „cu Broadway şi 42nd Street".

Bombele au căzut, la fel şi hainele de pe cei doi. După cum i-a spus mai târziu o prietenă biografei Pamelei, Sally Bedell Smith: „Un raid aerian de proporţii este o modalitate foarte bună de a ajunge în pat cu cineva".[8]

Raidul a avut consecinţe cumplite asupra vieţilor

pierdute şi a peisajului. A ucis 1 180 de oameni şi a rănit mult mai mulţi, devenind cel mai grav atac de până atunci. Bombele au lovit Piccadilly, Chelsea, Pali Mall, Oxford Street, Lambeth şi Whitehall. O explozie a făcut o gaură imensă în clădirea Amiralităţii. Focul a distrus casa de licitaţii Christie's. La Biserica St. Peter din Eaton Square, o bombă l-a ucis pe vicar, Austin Thompson, care se afla pe treptele bisericii, chemându-i pe oameni să se adăpostească în interior.

A doua zi dimineaţa, joi, 17 aprilie, după micul dejun în Downing Street numărul 10, John Colville şi Eric Seal au mers pe jos până la Horse Guards Parade ca să evalueze pagubele. „Londra pare cu ochii înceţoşaţi şi desfigurată", scria Colville în jurnalul lui în acea zi.[9]

A mai notat şi că s-a întâlnit „cu Pamela Churchill şi Averell Harriman, care ieşiseră să vadă şi ei dezastrul". Nu a făcut alte comentarii.

Harriman i-a scris soţiei lui despre raid. „Nu sire rost să-ţi mai spun că am dormit cu intermitenţe. S-au auzit tot timpul tunurile şi avioane pe deasupra."[10]

CAPITOLUL 87. FALEZE ALBE

La şedinţa de Cabinet de la 11:30 din acea joi dimineaţă, Churchill, care lucrase mare parte din noaptea raidului, nota – cu exactitate – că daunele provocate clădirii Amiralităţii îi îmbunătăţiseră priveliştea spre Coloana lui Nelson din Trafalgar Square.

Era deranjat însă că bombardierele veniseră din nou cu practic zero intervenţii din partea RAF. Întunericul rămânea cea mai bună apărare a Luftwaffe.

Poate pentru a-i oferi veşti încurajatoare, Proful i-a trimis în această zi un raport despre ultimele teste cu minele lui antiaeriene, de data aceasta o variantă în care minele – mici microbombe – erau ataşate de mici paraşute şi apoi lansate din avioane. „Găinile

ouătoare" ale RAF efectuaseră 21 de misiuni în timpul cărora reuşiseră să lanseze şase perdele de mine.[1] Acestea, afirma Proful, distruseseră cel puţin un bombardier german, poate chiar

în acest sens, Proful dădea dovadă de un comportament necaracteristic: confundarea dorinţelor cu realitatea.

Singura dovadă că bombardierele fuseseră distruse era dispariţia lor de pe radare. Acţiunea avusese loc deasupra mării. Nu au existat martori care să ofere confirmări vizuale. Nu au fost găsite epave. „În mod clar, nu a fost posibil să obţinem dovezile pe care le-am fi putut solicita pe uscat", recunoştea el.

Cu toate acestea, nu a văzut nimic din toate acestea ca fiind un motiv suficient pentru a-l împiedica să pretindă că toate cele cinci bombardiere germane fuseseră doborâte cu

Joi, 25 aprilie, Mary a dat fuga acasă la Chequers de la serviciul ei de voluntariat din Aylesbury şi a luat ceaiul cu o prietenă, Fiona Forbes. Împreună cu Fiona, s-au grăbit apoi, cu un munte de bagaje, să prindă trenul de seară către Londra.

Mary aştepta cu mare nerăbdare o baie relaxantă în Anexă, după care să se gătească şi să iasă să se distreze toată noaptea, însă au venit telegrame şi telefoane de la prieteni. A făcut o oprire ca să stea de vorbă cu „Papa". La 19:40 a reuşit, în sfârşit, să intre în baie, deşi a fost mai puţin relaxant decât sperase. Ea şi Fiona trebuiau să meargă la o petrecere programată să înceapă la 20:15, dar aveau în plan să cineze mai întâi la Dorchester cu Eric Duncannon şi alţi prieteni, precum şi cu Sarah, sora lui Mary, şi cu soţul acesteia, Vie.

Mary era foarte preocupată de întâlnirea ei. Scria în jurnal: „O, *tais-toi mon coeur*". („Potoleşte-te, inima

Au plecat spre petrecere într-un club şi au dansat

până când formația și-a încheiat programul, la 4:00 dimineața. Mary și Fiona s-au întors în Anexă la ivirea zorilor, Mary relatând în jurnalul ei: „A fost o petrecere absolut perfectă".

Și-a petrecut a doua zi, sâmbătă, la reședința rurală a unei prietene din Dorset, lenevind în pat – „o prelungită și minunată «trândăvealã»" – și citind o poezie lungă de Alice Duer Miller, „Faleze albe", despre o americancă ce se îndrăgostește de un englez, care moare însă în Franța, în Marele Război. În poezie, suficient de potrivit cu momentul, femeia își povestește relația de amor, învinovățind America pentru că nu intrase imediat în război. Poezia se încheie astfel:

Americancă sunt,
Și-am văzut multe-aicea de urât – și de iertat,
Dar într-o lume-n care Anglia sfârșită e și moartă,
Nu voi a mai trăi.
Mary a plâns.

În vinerea aceea, la Londra, John Colville a mers la RAF pentru interviul medical. Timp de mai bine de două ore, a fost supus mai multor teste medicale și a trecut de fiecare, cu excepția examenului oftalmologie, unde a fost încadrat la „limită". I s-a spus însă că s-ar putea să fie totuși apt pentru zbor dacă își pune lentile de contact.[2] Trebuia să plătească din propriul buzunar pentru asta, dar nici măcar așa nu i se garanta că va reuși.

Dar să rămână în Downing Street numărul 10 nu i se mai părea potrivit. Cu cât se gândea mai mult să intre în RAF, cu atât mai nemulțumit se simțea și cu atât simțea mai acut nevoia să plece. A început să urmărească acum acest scop la fel cu o urmărea pe Gay Margesson, cu un amestec zadarnic de dor și de disperare. „Pentru prima oară de la izbucnirea războiului mă simt nemulțumit și neliniștit, plictisit de majoritatea oamenilor pe care îi întâlnesc și lipsit de idei", a mărturisea el în jurnal.[3] „Am în mod cert nevoie de o schimbare și cred că o viață activă, practică, în RAF este adevărata rezolvare. Nu sunt

nerăbdător să mă sacrific pe altarul lui Marte, dar am ajuns într-un punct în care gândesc că nimic nu mai contează. „

CAPITOLUL 88. BERLIN

în general, Joseph Goebbels se simţea mulţumit de felul în care se derula războiul. Din câte putea să-şi dea seama, moralul în Anglia era în scădere. Se raportase că un raid aerian de proporţii asupra oraşului Plymouth provocase panică totală. „Efectul este devastator", scria Goebbels în jurnal.[1] „Rapoarte secrete de la Londra vorbesc despre o prăbuşire a moralului, provocată în principal de raidurile noastre aeriene." în Grecia, scria el, „englezii fug de rup pământul".

Dar cea mai bună veste dintre toate era că Churchill însuşi părea să devină tot mai pesimist. „Se spune că este într-o mare depresie şi că-şi petrece toată ziua fumând şi bând", scria Goebbels în jurnal.[2] „De astfel de inamici avem nevoie."

Jurnalul lui deborda de entuziasm privind războiul, dar şi viaţa. „Ce zi splendidă de primăvară este afară!", scria el.[3] „Cât de frumoasă poate fi lumea! Iar noi nu avem nici o şansă să ne bucurăm de ea. Fiinţele umane sunt atât de imbecile. Viaţa este atât de scurtă, iar ele şi-o fac atât de

CAPITOLUL 89. ACEASTĂ VALE A MÂNIEI

în zilele de 24 şi 25 aprilie, 17 000 de soldaţi britanici s-au retras din Grecia. în noaptea următoare, au fost evacuaţi alţii 19 000. în Egipt, tancurile lui Rommel şi-au continuat înaintarea. în Anglia, sporea îngrijorarea că poate Marea Britanie era incapabilă de ofensivă şi de păstrarea teritoriilor câştigate. Aceasta era a treia evacuare majoră de când Churchill devenise prim-ministru – prima din Norvegia, a doua din Dunkerque şi acum – Grecia. „Doar de asta suntem buni", răbufnea Alexander Cadogan în jurnalul său.[1]

Simţind că cele mai recente eşecuri militare ar fi putut tulbura poporul şi Statele Unite, Churchill a realizat o transmisiune duminică noaptea, 27 aprilie, de la Chequers. Şi-a prezentat recentele vizite în oraşele distruse de bombe ca fiind înfăptuite în modexpres pentru a măsura sentimentul naţional. „M-am întors nu doar convins, dar şi optimist", spunea el.[2] Churchill a raportat că moralul public era ridicat. „Într-adevăr", continua, „m-am simţit cuprins de o exaltare a spiritului, care părea să ridice omenirea şi problemele ei peste nivelul faptelor materiale, în acea desfătătoare pace despre care credem că aparţine unei lumi mai bune decât aceasta."

Aici se poate să fi exagerat un pic. „Afirmaţia sa că moralul era excelent în zonele cel mai puternic bombardate a fost cam greu de înghiţit", scria pentru Mass-Observation un autor de jurnale, de pe patul de spital.[3] Acesta îl auzise pe un alt pacient exclamând: „Mincinosule!"

Churchill le-a spus ascultătorilor săi că simte o profundă responsabilitate de a-i scoate teferi „din această lungă, aspră, vale a mâniei", oferind motive de optimism. „Există mai puţin de 70 de milioane de germani ostili – unii care mai pot fi vindecaţi, alţii, care trebuie ucişi", a spus el. În acelaşi timp, a evidenţiat el, „cetăţenii Imperiului Britanic şi ai Statelor Unite numără 200 de milioane numai în patria lor şi în dominioane. Aceştia au mai multe bogăţii, mai multe resurse tehnice şi produc mai mult oţel decât tot restul lumii laolaltă." Apoi Churchill şi-a îndemnat ascultătorii să nu-şi piardă „simţul proporţiei, devenind astfel descurajaţi şi alarmaţi".

Deşi mulţumit de discurs, Churchill înţelegea că nu-şi putea permite alte eşecuri, în special în Orientul Mijlociu, unde succesul se arătase cândva atât de

luminos. într-o directivă „STRICT SECRETĂ" pentru Cabinetul de Război, datată luni, 28 aprilie, el cerea ca personalul de toate rangurile să recunoască faptul că „viaţa şi onoarea Marii Britanii depind de apărarea cu succes a Egiptului".[4] Toate măsurile de precauţie care aveau în vedere evacuarea în Egipt sau retragerea din Canalul Suez urmau să fie retrase imediat din circulaţie şi puse sub cheie, cu acces strict controlat. „Nu se va permite dezvăluirea nici măcar a unui cuvânt despre astfel de măsuri", scria el. „Nu vor fi tolerate capitulări din partea ofiţerilor şi a soldaţilor, cu excepţia cazului în care unitatea sau trupele în cauză au suportat pierderi de cel puţin 50%." Orice general sau ofiţer de stat-major care se afla în faţa iminentei capturări de către inamic trebuia să tragă imediat cu pistolul din dotare. „Onoarea unui soldat rănit este în siguranţă", scria el. „Oricine poate ucide un neamţ sau chiar un italian şi-a făcut datoria."

Ca de obicei, una dintre principalele sale griji era cum avea să perceapă Roosevelt alte eşecuri. „Eşecul în bătălia din Egipt ar fi un dezastru de cele mai mari proporţii în Marea Britanie", scria Churchill miercuri, 30 aprilie, într- o minută adresată „Mopsului" Ismay, lordului Beaverbrook şi oficialilor de rang înalt din Amiralitate.[5] „Asta ar putea foarte bine determina o decizie a Turciei, Spaniei şi a Vichy-ului. Ar putea irita Statele Unite, de exemplu, care ar putea crede că nu suntem buni de nimic."

Dar America nu era unica lui problemă. Transmisiunea sa nu făcuse mare lucru pentru a potoli nemulţumirea ce mocnea în rândul adversarilor săi, cel mai important fiind Lloyd George, pentru care ocazia de a-şi exprima opoziţia avea să vină curând. Marţi, 29 aprilie, Hastings Lees-Smith, preşedinte în funcţie al Partidului Laburist, a invocat „notificarea privată" a Parlamentului pentru a-i pune o întrebare directă lui Churchill, şi anume: „Când va avea loc o dezbatere pe tema situaţiei de război?"

Churchill a răspuns că o dezbatere nu doar că avea să fie programată, dar că el va invita chiar Camera Comunelor să voteze o rezoluție: „Ca această Cameră să aprobe politica Guvernului Majestății Sale de a trimite ajutor în Grecia și să-și declare convingerea că operațiunile noastre în Orientul Mijlociu și în toate celelalte teatre de război vor fi continuate de Guvern cu forță maximă".

Avea să reprezinte, desigur, un vot de încredere pentru Churchill însuși. Momentul ales li s-a părut unora simbolic, dacă nu de rău augur, dezbaterea fiind programată să aibă loc exact la un an de la votul care îl destituise pe fostul premier Chamberlain, aducându-l la putere pe Churchill.

La Berlin, Joseph Goebbels contempla motivația din spatele discursului radiodifuzat al lui Churchill și potențialul său efect. Urmărea atent evoluția relației dintre America și Marea Britanie, cântărind cum ar fi putut propagandiștii lui să influențeze cel mai bine rezultatul. „Bătălia pe marginea intervenției sau a nonintervenției continuă dezlănțuită în SUA", scria el în jurnal luni, 28 aprilie, ziua după transmisiunea radio.[6] Rezultatul era greu de prezis. „Suntem activi cât putem, dar cu greu ne putem face auziți din cauza corului evreiesc asurzitor. La Londra, își pun ultimele speranțe în SUA. Dacă nu se întâmplă ceva curând, atunci Londra riscă anihilarea." Goebbels simțea amplificarea anxietății. „Marea lor temere este aceea că va avea loc o lovitură decisivă în timpul următoarelor săptămâni și luni. Vom face tot ce ne stă în putință pentru a justifica aceste temeri."[7]

Și-a instruit operativii cum să folosească cel mai bine transmisiunea lui Churchill pentru a-l discredita. Trebuiau să-l ridiculizeze, deoarece spusese că, după ce vizitase zonele bombardate, se întorsese la Londra „nu doar convins, dar și optimist". Ei trebuiau să se folosească în special de modul în care Churchill descrisese forțele pe care le transferase din Egipt în

Grecia pentru a face față invaziei germane. Churchill spusese: „S-a întâmplat ca diviziile disponibile și perfect pregătite pentru această misiune să fie în Noua Zeelandă și Australia și ca aproape jumătate din trupele care au participat la această periculoasă expediție să vină din Patria-Mamă". Goebbels s-a legat bucuros de asta. „Într-adevăr, așa s-a întâmplat! În mod invariabil, «se întâmplă» ca britanicii să rămână în urmă, se întâmplă întotdeauna ca ei să se afle în retragere. S-a întâmplat ca britanicii să nu aibă parte de victime. S-a întâmplat ca cele mai mari sacrificii în timpul ofensivei din Vest să fie făcute de francezi, de belgieni și de olandezi. S-a întâmplat că norvegienii au trebuit să acopere fuga britanicilor din Norvegia."

El le-a ordonat propagandiștilor să evidențieze faptul că Churchill, alegând o transmisiune publică, evitatse să fie luat la întrebări de Camera Comunelor. „Acolo ar fi putut fi tras la răspundere după discurs, ar fi putut primi o întrebare incomodă." Goebbels scria în jurnalul lui: „Se teme de Parlament".

În ciuda presiunii războiului și a mașinațiunilor politice, Churchill și-a găsit timp pentru a-i scrie o scrisoare de condoleanțe lui Hubert Pierlot, prim-ministrul în exil al Belgiei.

Chiar și în vreme de război, se întâmplau tragedii care nu aveau legătură cu gloanțele și bombele, iar acestea tindeau să fie uitate din cauza presiunii zilnice a evenimentelor sumbre. Cu două zile în urmă, pe la ora 15:30, mecanicul unui tren accelerat ce plecase din gara Kings Cross cu destinația Newcastle a observat o ușoară scădere a puterii de tracțiune a motorului de la locomotivă, semn că undeva în tren cineva trăsese semnalul de alarmă. Mecanicul și-a văzut de drum, decis să oprească lângă un post de manevră din apropiere, în caz că ar fi fost nevoie să sune după ajutoare. După ce a fost tras și al doilea semnal de alarmă, mecanicul a oprit

complet trenul – manevră care, având în vedere viteza trenului şi faptul că era pe o pantă lungă, a durat aproximativ trei minute.

Ultimele trei vagoane din cele 11 ale garniturii erau ocupate de 100 de băieţi care se întorceau la Ampleforth College, o şcoală catolică cu internat situată într-o minunată vale din Yorkshire. Trenul era la jumătatea drumului spre Ampleforth şi se deplasa cu peste 80 de kilometri la oră, când câţiva dintre aceşti băieţi, din câte se pare plictisiţi, începuseră să arunce unii în alţii cu chibrituri aprinse. Un chibrit a căzut între banchetă şi perete. Banchetele erau fabricate din placaj, cu perne umplute cu păr de cal. Compartimentele erau nişte carcase din lemn fixate pe şasiu de oţel. A izbucnit un foc între banchetă şi perete, care a continuat să ardă o vreme nedetectat. Focul s-a intensificat şi, curând, alimentat de curentul de aer din gurile de ventilaţie, a început să se extindă pe perete. Pe scurt, focul a cuprins compartimentul, umplându-l cu un fum gros.

Şase băieţi au murit în urma incendiului şi şapte au fost răniţi. Doi dintre morţi erau fiii premierului belgian.

„Stimată Excelenţă", scria Churchill miercuri, 30 aprilie: „Povara îndatoririlor oficiale de pe umerii dumneavoastră este, într-adevăr, grea. Vă scriu pentru a vă asigura de profunda mea compasiune în aceste clipe când trebuie să purtaţi şi această nouă povară a pierderii şi a durerii personale."[8]

În ziua aceea, pe aerodromul Messerschmitt de lângă München, Rudolf Hess era pregătit pentru o nouă încercare. Se afla în avionul lui, cu motoarele pornite, aşteptând permisiunea de decolare, când unul dintre aghiotanţii săi, Pintsch, s-a apropiat în fugă de avion. Pintsch i-a dat un mesaj de la Hitler, care îi ordona lui Hess să-l înlocuiască la o ceremonie a doua zi, 1 mai – Ziua Muncii – de la Fabrica Messerschmitt, unde urma să le ofere câtorva persoane distincţia de „Pionier al Muncii",

inclusiv lui Willy Messerschmitt.

Hess a răspuns, desigur, solicitării lui Hitler. Führerul era totul pentru el. Într-o scrisoare ulterioară pentru Hitler, Hess scria că „în ultimele două decenii, mi-ați împlinit viața".[9] El îl considera pe Hitler salvatorul Germaniei. „După prăbușirea din 1918, ați dat din nou sens vieții", scria el. „Pentru dumneavoastră și totodată pentru Germania, eu am renăscut și pot să o iau de la capăt. A fost un privilegiu rar atât pentru mine, cât și pentru ceilalți subordonați ai dumneavoastră, să servim unui asemenea bărbat și să-i urmăm ideile cu un asemenea

Hess a coborât din carlingă și s-a întors la München pentru a-și pregăti cuvântarea.

CAPITOLUL 90. ÎNTRISTARE

în aceeași zi de miercuri, lordul Beaverbrook i-a trimis o nouă demisie lui Churchill. „Am luat decizia de a mă retrage din guvern", scria el.[1] „Unica explicație pe care o voi oferi este sănătatea precară."

Mai tempera textul cu o recunoaștere a îndelungatei lor prietenii. „Îmi închei colaborarea oficială cu devotament și afecțiune."

Apoi adăuga: „Îmi rămân însă relațiile personale", în cele din urmă, Churchill i-a aprobat-o. Ca ministru al producției de aeronave, reușitele lui Beaverbrook depășiseră toate așteptările, otrăvind în același timp, fără vreo șansă de reparare în viitor, relația dintre Ministerul Producției de Aeronave și Ministerul Aerului. Sosise, într- adevăr, momentul ca Beaverbrook să părăsească funcția, însă Churchill nu era încă dispus să-și lase prietenul să se retragă de tot, iar Beaverbrook, ca de multe alte ori, nu era

Joi, 1 mai, Churchill l-a numit în postul de „ministru de stat", iar Beaverbrook, după ce a mai protestat un pic – „Chiar va trebui să mă lași să plec" –, a

acceptat funcţia, deşi a recunoscut că titlul era la fel de vag precum mandatul de la bază, şi anume supravegherea comitetelor ce guvernau toate ministerele care aprovizionau producţia din Marea Britanie. „Sunt pregătit să fiu chiar şi ministrul bisericii", spunea el în glumă.

Deşi noua lui funcţie a fost, fără îndoială, întâmpinată cu groază de mulţi dintre cei de la Whitehall, a fost bine primită de public, conform redactorului *New Yorker,* Mollie Panter-Downes, care scria că cetăţenii „nerăbdători să vadă războiul câştigat cât mai repede posibil, speră că reînviatul titlu de ministru de stat înseamnă şi înfiinţarea unei comisii care să dea o puternică lovitură ineficienţei şi lenei din toate departamentele, oriunde le va întâlni. Numirea a fost primită cu ovaţii."[2]

În seara aceea, după cină, Churchill şi Clementine au plecat cu trenul de noapte într-o nouă expediţie într-un oraş devastat, de data aceasta Plymouth, un important port
maritim din sud-vestul Angliei, care tocmai îndurase ultimul dintr-o serie de cinci raiduri aeriene intense desfăşurate pe parcursul a nouă zile. Serviciul Intern de Informaţii se exprima fără menajamente: „Pentru moment, Plymouth a încetat să existe în calitate de centru comercial şi de afaceri al unei prospere regiuni rurale".

Vizita l-a tulburat pe Churchill aşa cum nici unul din celelalte tururi ale sale în alte oraşe bombardate nu o făcuse până atunci, lăsându-l profund afectat. Distrugerile în urma celor cinci nopţi de bombardament eclipsau tot ce văzuse el până atunci. Cartiere întregi fuseseră şterse de pe hartă. În cartierul Portland Square, o lovitură în plin asupra unui adăpost antiaerian ucisese 76 de oameni într-o clipă. Churchill a vizitat baza navală a oraşului, unde mulţi marinari fuseseră răniţi ori ucişi. 40 dintre cei răniţi zăceau pe nişte paturi dintr-o sală de sport, în timp ce peste drum de această sală, în spatele unei perdele, nişte bărbaţi băteau în cuie capacele mai

multor sicrie pentru fraţii lor mai puţin norocoşi. „Zgomotul ciocanelor trebuie să fi fost oribil pentru cei răniţi", scria John Colville, care îl însoţise pe Churchill, „dar distrugerile fuseseră atât de mari, încât nu exista alt loc unde s-ar fi putut face asta."[3]

Când maşina lui Churchill a trecut pe lângă aparatul de filmat al echipei de ştiri de la British Pathe, el a privit în obiectiv cu o expresie ce părea să exprime un amestec de nedumerire şi de suferinţă.

S-a întors la Chequers la miezul nopţii, epuizat şi întristat de ce văzuse, şi a fost întâmpinat de un val de veşti proaste: unul dintre preţioasele distrugătoare ala Marinei Regale fusese scufundat în Malta, blocând acum intrarea în portul Valletta; problemele la motor întârziaseră un transport de tancuri către Orientul Mijlociu, iar o ofensivă britanică în Irak se confrunta cu rezistenţa neaşteptat de puternică a armatei irakiene. Cea mai descurajantă dintre toate era o telegramă lungă şi deprimantă de la Roosevelt, în care preşedintele părea să nu dea doi bani pe importanţa apărării Orientului Mijlociu. „Personal, nu mă afectează o mai amplă desfăşurare a Germaniei pentru teritorii suplimentare", scria Roosevelt.[4] „Luate toate la un loc, materiile prime de acolo sunt puţine – deloc suficiente nici pentru a întreţine, nici pentru a neutraliza forţele imense de ocupaţie."

Roosevelt încheia cu o replică puerilă: „Ţineţi-o tot

Lipsa de sensibilitate a răspunsului lui Roosevelt l-a uimit pe Churchill. Subtextul părea clar: Roosevelt era interesat să acorde sprijin doar dacă în felul ăsta ajuta direct la menţinerea siguranţei Statelor Unite în faţa atacurilor Germaniei, fără să-i pese dacă Orientul Mijlociu cădea sau nu. Churchill i-a scris lui Anthony Eden: „Mie mi se pare că s-a produs o retragere considerabilă dincolo de Atlantic şi că, extrem de inconştient, suntem lăsaţi foarte mult în voia sorţii".[5]

Colville observase că acumularea veştilor proaste din noaptea aceea îl lăsase pe Churchill „într-o stare de tristeţe cum nu am văzut vreodată la el".

Churchill a dictat un răspuns pentru Roosevelt în care a căutat să încadreze importanţa Orientului Mijlociu în raport cu interesele pe termen lung ale Statelor Unite. „Nu trebuie să fim prea siguri că pierderea Egiptului şi a Orientului Mijlociu nu va avea consecinţe prea grave", i-a spus el lui Roosevelt.[6] „Este o situaţie care va creşte serios primejdiile din Atlantic şi Pacific şi care mai mult ca sigur va prelungi războiul, cu toată suferinţa şi pericolele militare presupuse de aceasta."

Churchill începuse să se satureze din ce în ce mai mult de reticenţa lui Roosevelt de a angaja America în război. El sperase ca Statele Unite şi Marea Britanie să lupte deja umăr la umăr, însă acţiunile lui Roosevelt nu corespundeau niciodată cu nevoile şi cu speranţele lui Churchill. Era adevărat că distrugătoarele fuseseră un important dar simbolic şi că Programul de împrumut şi închiriere, precum şi îndeplinirea eficientă de către Harriman a mandatului său erau mană cerească.[7] Însă devenise limpede pentru Churchill că nimic din toate acestea nu era suficient — doar intrarea Americii în război putea garanta victoria într-un interval de timp rezonabil. Un rezultat al prelungitei curtări a lui Roosevelt de către Churchill fusese totuşi că măcar acum prim-ministrul se simţea capabil să-şi exprime îngrijorările şi dorinţele cu mai multă candoare, în mod direct, fără teama de a îndepărta complet America.

„Domnule preşedinte", scria Churchill, „sunt sigur că nu mă veţi înţelege greşit dacă vă voi spune exact ce gândesc. Singura contrapondere decisivă pe care o văd pentru a echilibra pesimismul tot mai mare din Turcia, Orientul Apropiat şi Spania ar fi dacă Statele Unite ni s-ar alătura imediat ca putere beligerantă."[8]

Înainte să plece la culcare, Churchill i-a adunat pe

Harriman, pe „Mopsul” Ismay şi pe Colville pentru o discuţie în miez de noapte la gura sobei, un fel de poveste geopolitică cu fantome, în care el a descris, cum îşi amintea Colville, „o lume în care Hitler domina toată Europa, Asia şi Africa, lăsându-le Statelor Unite, dar şi nouă, unica alternativă a unei păci forţate”.[9] Dacă Suezul ar fi căzut, le- a spus Churchill, „Orientul Mijlociu ar fi pierdut, iar maşinăria de stat nazistă, noua ordine mondială a lui Hitler, ar primi inspiraţia care i-ar putea da cu adevărat viaţă“.

Războiul ajunsese într-un punct decisiv, spunea Churchill – şi nu pentru victoria finală, ci mai degrabă pentru cât de mult, sau de puţin, mai avea el să dureze. Dacă Hitler avea să câştige controlul asupra petrolului irakian şi al grâului ucrainean, „nici toată stăruinţa «fraţilor noştri din Plymouth» nu va scurta calvarul”.

Colville a pus pesimismul lui Churchill în principal pe seama experienţei sale de la Plymouth. Din când în când, pe tot parcursul nopţii, Churchill a repetat: „Nu am mai văzut niciodată aşa ceva”.

Capitolul 91. Eric

Dimineaţa de sâmbătă a adus un soare orbitor, dar o vreme foarte rece. Acea primă săptămână de mai a fost neobişnuit de friguroasă, marcată de zile cu brumă în zori. „Frigul este incredibil”, scria Harold Nicolson în jurnalul său.[1] „Parc-ar fi februarie.” Secretarul lui Harriman, Meiklejohn, obişnuia să umple cada din apartamentul lui cu apă fierbinte, pentru ca aburul să ajungă în camera de zi. „Are un efect bun asupra psihicului”, remarca el, „dacă nu altceva.“[2] (Era frig şi în Germania. „Afară, totul este acoperit de o pătură groasă de nea”, se lamenta Joseph Goebbels. „Şi când te gândeşti că este aproape vară!”) Numeroşii copaci de la Chequers abia începeau să-şi arate primele frunzuliţe, aproape transparente, care dădeau peisajului un aspect mozaicat, ca într-o pictură neoimpresionistă de Paul

Signac. Cele două coline din apropiere, Coombe şi Beacon, căpătaseră o nuanţă delicată de verde. „Timpul este foarte întârziat", scria John Colville, „însă copacii încep, în sfârşit, să înfrunzească."[3]

Churchill era neobişnuit de ursuz. „Somnul insuficient l-a făcut pe premier irascibil toată dimineaţa", scria Colville. La prânz, a fost „posac". Cauza probabilă nu avea nimic de-a face cu războiul sau cu Roosevelt, ci mai degrabă cu faptul că descoperise că soţia lui, Clementine, folosise preţioşii lui bani, trimişi din Queensland, Australia, pentru scopul frivol al îndulcirii rubarbei.

În după-amiaza aceea sosise pretendentul lui Mary Churchill, Eric Duncannon, însoţit de sora lui, Moyra Ponsonby, tânăra cu care Colville studiase bombardierul german doborât la Stansted Park. Sosirea lui Duncannon a fost o surpriză pentru toată lumea, inclusiv pentru Mary, nefiind întru totul oportună. El fusese invitat doar la masa de prânz de a doua zi, duminică, dar acum pretindea că i se propusese să rămână tot weekendul.

Prezenţa lui a tensionat şi mai mult ziua. Era evident că Eric o curta pe Mary şi părea foarte probabil că o va cere de soţie la acel sfârşit de săptămână. Mary ar fi vrut, dar o necăjea lipsa de entuziasm exprimată de membrii familiei ei. Mama ei obiecta. Sora ei, Sarah, ridiculiza vădit ideea. Mary era pur şi simplu prea tânără.

După-amiază, Churchill s-a instalat în grădină, unde a lucrat la diverse note şi minute. Distrugerea oraşului Plymouth era încă vie în mintea lui. Il irita cumplit faptul că germanii reuşiseră să atace oraşul în cinci nopţi din nouă, cu intervenţie minimă din partea RAF. Îşi punea încă mari speranţe în minele aeriene ale Profului, deşi toţi ceilalţi păreau să le ridiculizeze. Evident frustrat, Churchill a dictat o notă pentru comandantul Statului- Major al Aviaţiei, Charles Portal, şi pentru John Moore- Brabazon, noul ministru al producţiei de aeronave, întrebând de ce escadrila RAF însărcinată cu lansarea minelor

aeriene nu avea încă efectivul complet de 18 avioane.

„Cum se face că numai şapte sunt gata de livrare, având în vedere că aproape niciodată nu li se permite să se ridice de la sol? De ce este un oraş ca Plymouth lăsat pradă unei serii de cinci raiduri aeriene în cinci nopţi succesive, sau aproape succesive, fără ca acest instrument să fie folosit?"[4] Şi de ce, întreba el, nu erau minele aeriene lansate peste fasciculele radio germane care ghidau bombardierele către ţintele lor? „Eu nu cred că acest instrument s-a eliberat încă de nenumăraţii ani de obstrucţie care i-au împiedicat perfecţionarea", scria el. „Recenta acţiune a Forţelor Aeriene [Regale] împotriva raidurilor nocturne a eşuat lamentabil şi nu vă permiteţi să neglijaţi o metodă care, de câte ori a fost utilizată, a produs rezultate într-un procent extraordinar de mare."

Nu este clar la ce se referea mai exact Churchill aici. Minele nu fuseseră încă folosite în exerciţii de rutină. Cercetătorii din Ministerul Aerului îşi concentrau atenţia mai mult pe îmbunătăţirea radarelor aer-aer pentru a ajuta avioanele de vânătoare să localizeze ţintele pe timp de noapte şi — sub conducerea doctorului R.V. Jones — pe perfecţionarea tehnologiilor de depistare şi de manipulare a fasciculelor germane. Aici, ei făceau progrese, până la punctul în care, conform rapoartelor interogatoriilor, piloţii germani deveneau tot mai neîncrezători în aceste fascicule. RAF deveneau tot mai pricepute la devierea fasciculelor şi incendierea unor ţinte false, Starfish, pentru a-i convinge pe piloţii germani că atinseseră ţintele corecte. Şansa continua să joace un rol extrem de important în a determina dacă aceste măsuri puteau fi desfăşurate cu suficientă precizie pentru a împiedica atacuri precum cel din Plymouth, dar se făceau progrese vizibile.

Minele aeriene se dovediseră însă a fi deosebit de problematice şi nimeni în afară de Churchill şi de

Prof nu părea să le considere utile. Numai entuziasmul lui Churchill – al său „releu de putere” – determinase realizarea lor continuă.

Starea de spirit a lui Churchill s-a îmbunătățit în seara aceea. La Tobruk, avea loc o bătălie aprigă și nimic nu reușea să-l entuziasmeze mai mult decât un război înfocat și perspectiva gloriei militare. A stat treaz până la 3:30 în zori, binedispus, „râzând, glumind și alternând afacerile cu conversația”, scria Colville. Unul câte unul, oaspeții săi oficiali, inclusiv Anthony Eden, au renunțat și au plecat la culcare. Churchill însă a continuat să reziste și publicul său s-a redus, până la urmă, la Colville și la potențialul pretendent al lui Mary, Eric Duncannon.

Mary se retrăsese deja în Temniță, conștientă că ziua următoare i-ar fi putut schimba viața pentru totdeauna.

între timp, la Berlin, Hitler și ministrul propagandei Joseph Goebbels făceau glume pe seama recent publicatei biografii a lui Churchill, care dezvăluia multe dintre ciudățeniile lui, inclusiv înclinația de a purta lenjerie intimă din mătase roz, de a lucra în cadă și de a bea alcool pe tot parcursul zilei. „Dictează mesaje din sala de baie sau îmbrăcat doar în chiloți, o imagine șocantă pe care Fuhrerul o găsește extrem de amuzantă“, scria Goebbels sâmbătă în jurnalul lui.[5] „Vede imperiul englez dezintegrându-se lent. Nu va rămâne mare lucru de salvat

Duminică dimineața, o ușoară anxietate a colorat întinderile cromwelliene de la Chequers. Din câte se părea, această zi avea să fie cea în care Eric Duncannon urma să-i ceară mâna lui Mary, și nimeni altcineva nu se bucura mai mult de asta decât Mary însăși. Însă nici măcar ea nu se simțea complet în largul ei cu această idee. Avea 18 ani și nu avusese niciodată o relație romantică, darămite să fi fost curtată serios. Perspectiva logodnei o făcea să se

simtă tulburată emoțional, deși adăuga niște sare și piper zilei.

Au sosit noi oaspeți: Sarah Churchill, Proful și nepoata de 20 de ani a lui Churchill, Clarissa Spencer-Churchill – „arătând foarte bine", nota Colville. Aceasta era însoțită de căpitanul Alan Hillgarth, un romancier de o frumusețe arogantă și pretins aventurier, care servea acum ca atașat al Marinei la Madrid, unde conducea operațiuni de spionaj, unele dintre acestea fiind puse la cale cu ajutorul unui locotenent din echipa sa, Ian Fleming, care ulterior avea să declare că Hillgarth era una dintre sursele de inspirație pentru personajul James Bond.

„Era evident", scria Colville, „că lumea se aștepta ca Eric să-i facă curte lui Mary și că această perspectivă era privită cu emoție și bucurie de Mary, cu încuviințare de Moyra, cu antipatie de doamna C. și cu amuzament de Clarissa."[6] Churchill era prea puțin interesat.

După masa de prânz, Mary și ceilalți s-au dus în grădina de trandafiri, în vreme ce Colville i-a arătat lui Churchill telegrame despre situația din Irak. Era o zi însorită și caldă, o schimbare binevenită după perioada de vreme rece. Curând, spre nedumerirea lui Colville, Eric și Clarissa au pornit singuri într-o lungă plimbare pe domenii, lăsând-o pe Mary în urmă. „Motivele lui", scria Colville, „au fost fie farmecul Clarissei, pe care ea nu încerca să-l mascheze, ori poate convingerea că era o mișcare bună să o facă geloasă pe Mary." După plimbare și după ce Clarissa și căpitanul Hillgarth au plecat, Eric a tras un pui de somn, cu intenția aparentă (după cum credea Colville) de a-și face ulterior o „intrare dramatică" în holul mare, unde familia și oaspeții, inclusiv Eden și Harriman, urmau să se adune pentru ceaiul de după-amiază. Colville scria: „Eu cred că totul este o agitație care satisface spiritul teatral al lui Eric și stârnește emoții juvenile în Mary, dar care va avea consecințe grave."

După-amiază, Churchill s-a instalat să lucreze în grădină, profitând de vremea caldă din acea zi, în timp ce trecea în revistă toate documentele secrete din cutia lui galbenă. Colville s-a aşezat lângă el.

Din când în când, Churchill se uita la el cu suspiciune, „având impresia că încercam să citesc conţinutul cutiilor lui speciale din piele de bivol".

Eric a luat-o pe Mary deoparte în Salonul Alb.

„În seara asta, Eric m-a cerut în căsătorie", a scris Mary în jurnalul ei. „Sunt şocată – cred că am spus «da» –, dar, Doamne, sunt confuză."

Churchill a lucrat până noaptea târziu. Colville şi Proful – palid, tăcut, prevestitor – l-au însoţit în camera lui, unde Churchill s-a urcat în pat şi a început să ia la mână toate rapoartele şi minutele strânse peste zi. Proful s-a aşezat lângă el, Colville rămânând la capătul patului, ca să preia materialele pe măsură ce Churchill termina cu ele. Toată povestea asta a durat până după ora 2 dimineaţa.

Colville s-a întors la Londra a doua zi, luni, 5 mai, „într- o stare de epuizare maximă".

CAPITOLUL 92. LE COEUR DIT

Mary, luni, 5 mai:

„M-am frământat toată ziua.

Mami s-a întors din nou – A venit Nana.

Trebuie să rămân calmă. Plimbări lungi în grădină- am izbucnit până la urmă în lacrimi dar sunt fericită."

Capitolul 93. Despre PANZERE ŞI PANSELE

Marea dezbatere parlamentară privind gestionarea războiului de către Churchill s-a deschis marţi, 6 mai, cu un discurs plictisitor al ministrului de externe Anthony Eden, care a început astfel: „Sunt multe

lucruri pe care aş dori să le spun şi pe care, vrând-nevrând, nu le pot spune în acest moment".[1] Apoi a continuat zicând puţin şi prost. „S-a aşezat înapoi la locul lui într-o linişte totală", scria Chips Channon, secretarul privat parlamentar al lui Eden.[2] „Nu am auzit niciodată un discurs important atât de prost susţinut." A urmat o succesiune de alocuţiuni ţinute de membri din tot regatul. O temă recurentă a fost consternarea provocată de faptul că Churchill făcuse din asta un vot de încredere, când Camera ceruse doar o dezbatere pe tema războiului. „De ce ar trebui distinsul meu prieten, prim-ministrul, să ne provoace cu această moţiune?", a spus un membru. „Oare consideră domnia sa critica drept necuviincioasă?"

Un membru socialist din Glasgow, John McGovern, a susţinut cel mai tăios atac al zilei, mergând până la criticarea practicii lui Churchill de a vizita oraşele bombardate. El a spus: „Când am ajuns la nivelul la care prim-ministrul trebuie să defileze prin fiecare zonă bombardată din ţară şi trebuie să stea în spatele unei căruţe, agitându-şi pălăria din vârf de băţ ca un măscărici la circ – ei bine, suntem într-un punct foarte trist al întregii poveşti, când reprezentanţii guvernului nu mai sunt siguri de opiniile cetăţenilor". McGovern a declarat că nu mai are încredere în război sau în guvern, adăugând: „Şi, deşi nutresc o admiraţie uriaşă faţă de talentul oratoric al domnului prim-ministru, care aproape te poate face să crezi că negrul este alb, nu am deloc încredere că dumnealui va realiza ceva trainic în beneficiul umanităţii".

Majoritatea vorbitorilor au avut însă grijă să-şi echilibreze criticile cu laudele aduse prim-ministrului, care aveau uneori tendinţa de a fi banale. „În viaţa mea", spunea unul, „nu-mi amintesc vreun ministru care să fi inspirat atâta încredere şi entuziasm precum actualul nostru prim-ministru." Un alt membru, maiorul Maurice Petherick, declarând că tot ce îşi dorea era un

guvern „puțin mai robust și foarte puternic", a oferit una dintre declarațiile cele mai memorabile ale întrunirii: „Noi vrem panzere, nu pansele în Guvern".

Principala critică pe parcursul celor două zile de dezbateri a fost aparentul eșec al guvernului de a duce un război eficient. „Să ai o forță extraordinară, dar să nu poți păstra ce cucerești nu folosește decât temporar", a spus Leslie Hore-Belisha, care condusese Cabinetul de Război al lui Chamberlain. El a criticat, de asemenea, dependența crescândă a lui Churchill de America. „Ne bazăm pe câștigarea acestui război prin forțe proprii", a întrebat el, „sau dăm deoparte tot ce se poate face, având convingerea că Statele Unite vor suporta minusurile? Dacă da, suntem induși în eroare. Ar trebui să-i mulțumim lui Dumnezeu pentru președintele Roosevelt în fiecare zi, dar este necinstit față de el și față de țara lui să exagerăm posibilul."

Deși Churchill solicitase un vot de încredere, îl irita la culme că trebuia să asculte, discurs după discurs, criticile despre presupusele eșecuri ale guvernului său. Avea pielea tăbăcită, dar numai într-o anumită măsură. Până și fiica lui Averell Harriman, Kathy, recunoscuse asta, după petrecerea unui sfârșit de săptămână la Chequers. „Urăște criticile", scria ea.[3] „Suferă ca un copil care este pălmuit fără motiv de mama lui." La un moment dat, el i-a spus bunei lui prietene Violet Bonham Carter: „Mă simt foarte maliţios şi duşmănos când oamenii mă atacă".[4]

Cel mai acid discurs avea să vină însă abia mai târziu.

Mary, marți, 6 mai:

„Mă simt mai liniştită azi.

Chiar nu pot scrie tot ce gândesc şi simt.

Ştiu doar că analizez în cel mai serios şi profund mod fiecare aspect.

Problema este că am atât de puține repere

după care să Şi totuși îl iubesc pe Eric, ştiu că

aşa este.

Familia a fost minunată. Atât de aproape şi de înţelegătoare.

Mi-aş dori să pot scrie în detaliu despre tot ce s-a întâmplat, dar nu ştiu cum, totul pare atât de ireal, de ciudat. Şi prea important şi controlat pentru a scrie cu

Atacul a venit în a doua zi a dezbaterilor, miercuri, 7 mai, şi de la nimeni altul decât David Lloyd George. Cu un an în urmă, acesta instrumentase susţinerea lui Churchill pentru obţinerea funcţiei de prim-ministru. Războiul, spunea el acum, intrase într-una „din fazele cele mai dificile şi mai descurajante". Lucrul acesta nu era surprinzător în sine, observa el. Impedimentele erau de aşteptat. „Dar am avut a treia, a patra mare înfrângere şi retragere. Avem probleme acum în Irak şi Libia. Germanii ocupă insulele" – se referea la insulele din Canalul Mânecii, dintre care Guernsey şi Jersey erau cele mai mari. „Situaţia privind transporturile noastre de mărfuri este dezastruoasă, şi nu mă refer doar la pierderi, ci şi la altele care nu au fost suficient luate în considerare." El cerea „să se pună capăt gafelor care ne-au slăbit şi discreditat".

Apoi a evidenţiat ceea ce considera a fi eşecul guvernului de a furniza informaţii adecvate despre evenimente. „Noi nu suntem o naţiune infantilă", a spus el, „şi nu este necesar să ni se ascundă faptele neplăcute, ca nu cumva să ne speriem." Apoi l-a acuzat pe Churchill că nu reuşise să formeze un Cabinet de Război eficient. „Nu se pot pune la îndoială calităţile sale geniale", a spus Lloyd George, „însă exact din acest motiv, dacă-mi va permite să mă exprim astfel, el mai are nevoie de câteva persoane cu calităţi obişnuite." Lloyd George a vorbit o oră, „slab uneori", scria Chips Channon, „alteori viclean şi subtil, şi adesea vindicativ la adresa

guvernului". Churchill, scria Channon, „a fost vădit zdruncinat, pentru că s-a cutremurat, a tresărit, iar mâinile nu i-au stat nici o clipă

însă acum, puțin după ora 16:00, era rândul *lui* să ia cuvântul. Emana energie și încredere, precum și un fel de voioșie agresivă. A cucerit Camera „din prima clipă", scria

Harold Nicolson în jurnalul lui: „Foarte amuzant... foarte

A fost de asemenea neîndurător. Și-a îndreptat focul de deschidere către Lloyd George. „Dacă a existat vreun discurs pe care nu l-am considerat deosebit de captivant", a spus el, „ei bine, acesta a fost discursul scumpului meu prieten, ales în Carnarvon Boroughs." Churchill l-a condamnat ca nefiind de vreun folos într-o epocă pe care Lloyd George însuși o descrisese drept descurajantă și deprimantă. „Nu a fost genul de discurs pe care l-ar fi așteptat cineva de la marele lider de război de odinioară, care era obișnuit să dea la o parte descurajarea și panica și să înainteze implacabil către obiectivul final", a spus Churchill. „A fost genul de discurs cu care îmi imaginez că ilustrul și venerabilul mareșal Petain ar fi putut însufleți ultimele zile ale Cabinetului lui M. Reynaud."[6]

El și-a apărat decizia de a solicita un vot de încredere, „deoarece, după înfrângerile și dezamăgirile noastre de pe front, Guvernul Majestății Sale are dreptul să știe cum stă în relația cu Camera Comunelor și unde stă Camera Comunelor în raport cu țara". Făcând o aluzie clară la Statele Unite, el a spus: „Mai mult, această cunoaștere este importantă de dragul națiunilor străine, în special al națiunilor care își cumpănesc politica în momentul de față și care nu ar trebui să aibă îndoieli cu privire la stabilitatea, sau nu, a acestui guvern de război ferm și temerar".

Apropiindu-se de final, Churchill a reluat cuvinte din discursul pe care îl susținuse cu un an în urmă,

cu ocazia primei cuvântări în faţa Camerei Comunelor ca prim- ministru: „Îţi cer, domnule vorbitor, să iei aminte că eu nu am promis niciodată nimic şi nici nu am oferit niciodată nimic în afară de sânge, lacrimi, trudă şi sudoare, la care voi adăuga acum partea noastră rezonabilă de greşeli, de neajunsuri şi de dezamăgiri, precum şi faptul că această perioadă s-ar putea să dureze încă mult de acum încolo, iar la sfârşitul ei, cred cu tărie — deşi nu este o promisiune ori o garanţie, ci doar o profesiune de credinţă — că va exista o victorie totală, absolută şi finală".

Afirmând că trecuse „aproape un an" de la numirea lui în funcţie, Churchill şi-a invitat ascultătorii să analizeze tot ce se întâmplase în tot acel timp. „Când privesc înapoi la pericolele peste care am trecut, la valurile uriaşe cât munţii prin care a navigat viteaza noastră navă, când îmi amintesc tot ce nu a mers bine şi îmi mai amintesc şi toate câte au reuşit, am certitudinea că nu avem de ce să ne temem de furtună. N-are decât să vuiască, n-are decât să se dezlănţuie. Noi vom răzbi."

Când şi-a încheiat discursul, Camera a izbucnit în urale, care au continuat şi în afara sălii, în holul membrilor.

A urmat votul.

În ziua aceea, Harriman a întocmit o scrisoare către Roosevelt, pentru a-i transmite câteva din impresiile sale despre Churchill şi capacitatea Marii Britanii de a susţine războiul. Harriman habar nu avea motivul pentru care Churchill îl ţinea atât de aproape, luându-l cu el în atâtea vizite ale oraşelor bombardate. „El consideră că este util să ai un american alături pentru moralul oamenilor", îi spunea Harriman lui Roosevelt.[7] însă Harriman considera acest motiv ca fiind unul secundar. „El mai doreşte, de asemenea, să vă dau raportul din când în când."

Ceea ce devenise de mult timp evident pentru Churchill era deja clar şi pentru Harriman, şi anume că Marea Britanie nu avea nici o şansă să câştige acest război fără intervenţia directă a Statelor Unite. Harriman considera că era rolul lui să servească drept lupa prin care Roosevelt să poată vedea dincolo de cenzură şi de propagandă în inima arhitecturii strategiilor de război ale Marii Britanii. Cunoştea numărul total de avioane, ritmul producţiei, rezervele de alimente, dispunerea navelor de război şi, graţie multor vizite în oraşele bombardate, cunoştea mirosul de cordită şi de leşuri în descompunere. La fel de important era că el înţelegea interacţiunea personalităţilor din jurul lui Churchill.

Harriman ştia, de exemplu, că Max Beaverbrook, nou- desemnatul ministru de stat al lui Churchill, era acum însărcinat să facă pentru producţia de tancuri exact ce făcuse pentru producţia de avioane. Marea Britanie neglijase chestiunea tancurilor şi plătea acum preţul în Orientul Mijlociu. „Campania din Libia în ambele direcţii a fost un şoc groaznic pentru mulţi şi va exista o presiune imensă pentru creşterea producţiei atât în Anglia, cât şi în America", scria Harriman. Tancuri mai multe şi mai bune erau de asemenea necesare pentru apărarea Angliei împotriva invaziei, dacă armata voia să poată ţine piept atacurilor unităţilor blindate ale lui Hitler. „Cei responsabili pentru tancuri îmi spun că este de-a dreptul ironic faptul că Beaverbrook a fost desemnat să-i ajute acum, el fiind cel mai mare hoţ al lucrurilor de care au avut nevoie" – cu referire la materiale şi echipamente. „Beaverbrook nu este agreat ca persoană, însă oamenii ştiu că este singurul om care poate reduce birocraţia şi este binevenit ca aliat."

Dar sănătatea lui Beaverbrook devenea acum un factor. „Nu se simte deloc bine, suferind de astm şi de o afecţiune oftalmologică", îi spunea Harriman lui Roosevelt. Cu toate acestea, Harriman se aştepta că Beaverbrook să-şi continue activitatea şi să

reușească. „Înțeleg din discuțiile atât cu prim-ministrul, cât și cu Beaverbrook că el va avea, în cele din urmă, rolul principal în rezolvarea problemelor."

Era evident pentru Harriman că Churchill spera din tot sufletul ca America să intre în război, dar că el și alții din guvern aveau grijă să nu întindă coarda prea mult. „Este normal că ei speră la o situa-ție de beligeranță", îi spunea el lui Roosevelt, „dar sunt surprins de cât de bine înțeleg cu toții psihologia situației din țară."

„M-am decis.
Eric a sunat după-amiază."

Decis în continuare să evadeze din Downing Street numărul 10, John Colville a încercat să-și creească și mai mult șansele, rugându-l din nou pe Brendan Bracken, omul cu relația, să intervină în numele lui, dar Bracken a dat greș din nou. Churchill pur și simplu nu voia să-l lase

Nimeni nu părea a fi dispus să-l ajute. Opoziția din partea Ministerului de Externe devenise mai fermă acum, că Eric Seal, principalul secretar privat al lui Churchill, era trimis în America într-o misiune specială, lăsând un loc gol în secretariat ce trebuia umplut. Nici măcar cei doi frați mai mari ai lui Colville, David și Philip, ambii cu responsabilități în armată, nu l-au încurajat. David, înrolat în marină, părea cu precădere ostil ideii. „Se opune din cale-afară înrolării mele în RAF", scria John Colville în jurnalul său.[8] „Motivele lui au fost în majoritate ofensatoare (cum ar fi nepriceperea mea la lucrurile practice, în care el și Philip cred cu fermitate, dar se înșală), dar eu nu m-am supărat, întrucât știu că, în realitate, ei nu nutresc decât afecțiune și teamă că aș putea fi ucis."

Hotărârea lui Colville crescuse și mai mult. Țelul lui era acum să devină pilot de avioane de vânătoare,

„dacă este omenește posibil". Primul pas era să înceapă pregătirea pentru lentilele de contact, un proces anevoios. Lentilele erau fabricate din plastic, dar erau încă lentile „sclerale", care acopereau mare parte a ochiului, fiind deosebit de incomode. Toată povestea asta – pregătirea, nesfârșitele modelări și remodelări ale lentilelor și procesul lent de adaptare la disconfort și senzația de iritație – cerea rezistență. Colville considera că merită.

Iar acum, că făcea pași concreți către înrolarea în RAF, s-a trezit prins în romantismul acestei povești, de parcă misiunea lui ar fi fost deja o certitudine. Mărturisea în jurnalul său: „Am capul plin de planuri pentru o nouă viață în RAF și, bineînțeles, de visuri improbabile pe această temă".[9]

Din momentul începerii procesului de pregătire și până când avea să poată, în sfârșit, purta lentilele de contact personalizate erau necesare două luni.

În Camera Comunelor, membrii s-au aliniat pe culoar. Persoanele însărcinate cu numărătoarea și-au ocupat pozițiile. Doar trei membri au votat nu. Chiar și Lloyd George a susținut rezoluția propusă de Churchill. În cele din urmă, rezultatul voturilor a fost de 447 la 3.

„Binișor", a spus Harold Nicolson în glumă.[10]

în noaptea aceea, după spusele lui Colville, Churchill s- a dus la culcare „în culmea fericirii".

CAPITOLUL 94. LE COEUR ENCORE

„Am dat o fugă la Londra.
Cu Eric la cină – m-am simțit foarte fericită.
Mami dorește ca nunta să fie amânată cu șase luni – e clar că nu este foarte încântată de Eric.
M-am dus la culcare simțindu-mă dezorientată, nesigură, somnoroasă."

Vineri, 9 mai:

„M-am simțit groaznic, nesigură.
Am fost la coafor.
A venit Eric și ne-am plimbat prin St. James' Park, superbă zi. «Îndrăgostiții iubesc primăvara»!
Alături de el, toate temerile și îndoielile au părut cumva să se spulbere. M-am întors la prânz fericită, încrezătoare, hotărâtă. Lordul și lady Bessborough la masa de prânz.
Familiile se consultă.
Logodna va fi anunțată miercurea viitoare.
Bucurie."

CAPITOLUL 95. RĂSĂRIT DE LUNĂ

La Berlin, Joseph Goebbels a criticat discursul lui Churchill în Camera Comunelor ca fiind plin de „scuze" și lipsit de informații. „Dar nici urmă de slăbiciune", recunoștea el în jurnalul personal în ziua de vineri, 9 mai, adăugând: „Voința Angliei de a rezista este încă intactă. Prin urmare, va trebui să continuăm să-i atacăm și să-i șterbim poziția de putere."[1]

Goebbels mărturisea în jurnal că nutrea un nou respect pentru Churchill. „Bărbatul acesta este un melanj bizar de eroism și de viclenie", scria el. „Dacă ar fi venit la putere în 1933, noi nu am fi unde suntem azi. Și cred că ne va mai pune încă probleme. Dar noi putem să le rezolvăm și le vom rezolva. În orice caz, trebuie să-l luăm în serios, nu cum facem noi de obicei."

Pentru Goebbels, fusese o săptămână lungă și obositoare, iar el făcea acum bilanțul în jurnalul său. Se confruntase cu probleme personale. Unul dintre oamenii lui de bază voia să plece și să se înroleze în armată. „Toată lumea vrea să meargă pe front", scria Goebbels, „dar aici cine va mai munci?"

Războiul împotriva navelor britanice mergea bine, la fel și campania lui Rommel din Africa de Nord, iar Uniunea Sovietică părea să nu știe că invazia

germană era iminentă, însă cu două nopţi în urmă, RAF lansase o serie de raiduri de proporţii împotriva oraşelor Hamburg, Bremen şi nu numai, omorând doar în Hamburg 100 de oameni. „Vom fi ocupaţi până peste cap cu problema asta", scria el. El se aştepta ca Luftwaffe să lanseze o ofensivă de retaliere.

Mai nota că ziarele britanice publicau o critică „acerbă" la adresa lui Churchill, dar se îndoia că asta avea vreo însemnătate reală. După părerea lui, Churchill rămânea ferm pe poziţie.

„Ce bine că o săptămână dificilă se încheie astăzi", scria Goebbels.[2] „Sunt obosit şi ostenit de luptă.

Nu există scăpare din această zarvă.

între timp, vremea a devenit superbă.

Lună plină!

Ideală pentru raiduri."

Vineri, 9 mai, la Londra, John Colville scria în jurnalul lui că Eric Duncannon şi părinţii lui, familia Bessborough, veniseră în Anexă să mănânce de prânz împreună cu Mary şi părinţii ei. După aceea Mary l-a anunţat pe Colville că se logodise.

„Am fost uşurat că a trebuit doar să-i urez fericire", scria el.[3] „Mă temusem că urma să-mi ceară părerea despre el."

În seara aceea, Mary şi Eric au luat trenul către Leatherhead, aflat la vreo 30 de kilometri sud-vest de Londra, ca să viziteze unitatea generalului A.G.L. McNaughton, comandantul trupelor canadiene din Marea Britanie. Eric era unul dintre ofiţerii sub comanda lui McNaughton. Prietena lui Mary, Moyra, sora lui Eric, era şi ea acolo, iar Mary consemna cu bucurie în jurnalul ei că Moyra păruse încântată de logodnă.

Mary a devenit şi mai încrezătoare.

Întrucât se anunţase lună plină, Churchill a plecat la Ditchley pentru un sfârşit de săptămână ce avea să

aducă un final strașnic, fantastic, primului său an în funcția de prim-ministru.

ftPREA A

Exact un an mai târziu 10 mai 1941

CAPITOLUL 96. UN FASCICUL PE NUME ANTON

Vineri noaptea târziu, pe 9 mai, un grup de ofițeri naziști de rang înalt și de persoane mai puțin importante cu care Hitler își completase cercul de apropiați s-au adunat la Berghof, în Alpii bavarezi. Hitler nu putea dormi.[1] Era, în acel moment, chinuit de insomnie. Și dacă el nu putea dormi, atunci nimeni nu dormea. Chelnerii lui Hitler – membrii SS, sau *Schutzstaffel,* trupele de elită ale lui Hitler – au servit ceai și cafea. Tutunul și alcoolul erau interzise. Un foc ardea cu flăcări mari în vatră. Câinele lui Hitler, Blondi, un alsacian – rasă cunoscută ulterior drept ciobănesc german – se bucura de căldură și de atenția lui Hitler.

Ca de obicei, Hitler ținea monologuri, pe teme de la vegetarianism la cele mai bune metode de a dresa unui câine. Timpul trecea greu. Invitații lui – inclusiv Eva Braun – ascultau cu obedienţă, aproape amorțiți de căldură și de lumina pâlpâitoare, în vreme ce el rostea un potop de cuvinte, iar ei erau obligați să-i țină piept. Cei mai de seamă slujitori ai lui Hitler absentau: Rudolf Hess, Heinrich Himmler, Goring și Goebbels. Însă Martin Bormann, ambițiosul lui secretar privat, era prezent, bucurându-se de încrederea tot mai mare pe care i-o arăta Ftihrerul și conștient de faptul că noaptea putea aduce o nouă

ocazie de a-şi promova campania de înlocuire a lui Hess în funcţia de adjunct al lui Hitler. Pe parcursul zilei următoare, Bormann urma să primească nişte veşti foarte bune în acest sens, deşi pentru Hitler şi pentru toţi ceilalţi din ierarhia lui avea să pară cea mai proastă veste cu putinţă.

Pe la ora 2 dimineaţa, Bormann a amintit grupului de recentele raiduri RAF din Germania, străduindu-se să evidenţieze că preţioasa Luftwaffe a lui Goring nu făcuse mai nimic pentru a respinge atacul şi că raidurile nu îşi primiseră replica. Germania trebuia să reacţioneze în forţă, a spus el. Un alt invitat, Hans Baur, pilotul personal al lui
Hitler, a susţinut ideea. Hitler s-a împotrivit. Voia ca toate resursele să se concentreze pe viitoarea invazie din Rusia. Dar Bormann şi Baur îşi cunoşteau şeful, prin urmare au spus că un raid de proporţii asupra Londrei era o necesitate pentru salvarea onoarei. Mai mult decât atât, un raid putea ajuta la camuflarea invaziei din Rusia, demonstrând dedicarea continuă a Germaniei pentru cauza cuceririi Angliei. În zori, Hitler era deja furios. Duminică, la ora opt dimineaţa, l-a convocat pe şeful de stat-major al Luftwaffe, Hans Jeschonnek, şi i-a ordonat un contraatac asupra Londrei, cu întrebuinţarea tuturor avioanelor disponibile.

Clementine era, într-adevăr, nemulţumită de logodna lui Mary cu Eric Duncannon. Sâmbătă, de la Ditchley, i-a scris o scrisoare lui Max Beaverbrook în care îşi mărturisea îndoielile. Faptul că i-a scris, ca să nu mai spunem de subiectul atât de personal, era un indicator al profunzimii îngrijorării ei, având în vedere cât de mult îl displăcea şi cât de puţină încredere avea ea în Beaverbrook.

„Totul s-a petrecut cu o rapiditate uluitoare", scria Clementine.[2] „Logodna va fi anunţată public miercurea viitoare, dar eu vreau să ştii dinainte, pentru că ţii mult la

„L-am convins pe Winston să fie ferm şi să le

spună că trebuie să aştepte şase luni..."

„Ea are doar 18 ani, este tânără pentru vârsta ei, nu a văzut mulţi oameni şi eu cred că pur şi simplu a fost copleşită de emoţii. Nu se cunosc deloc."

Clementine încheia astfel: „Te rog să ţii pentru tine îndoielile şi temerile mele".

În ziua aceea, Mary s-a întâlnit din întâmplare cu Beaverbrook şi au călărit împreună pe un drum de ţară. Moşia lui, Cherkley, se afla la vreo doi kilometri distanţă de unitatea trupelor canadiene comandate de generalul McNaughton. „Nu a părut foarte încântat", scria Mary în jurnalul ei. I-a telefonat mai târziu însă şi a fost „foarte drăguţ", un termen pe care puţini îl asociau vreodată cu Beaverbrook.

Pamela, care îşi petrecea sfârşitul de săptămână la Cherkley cu micul ei fiu, a trecut şi ea pe acolo, aducându-i în dar două broşe şi nişte sfaturi.

„A părut serioasă", nota Mary.

Mary nu dorea neapărat vreun sfat, însă Pamela i l-a dat oricum: „Nu te mărita cu cineva doar pentru că el vrea să se însoare cu tine, măritã-te pentru că ţu vrei să te căsătoreşti cu el".

Mary nu l-a luat în seamă. „Nu am dat prea multă atenţie în momentul acela", scria ea în jurnal, „... şi totuşi nu mi-a dat pace şi m-am tot gândit la el."

Generalul McNaughton şi soţia lui au organizat o mică petrecere după-amiază pentru Mary şi Eric, la care invitaţii au ţinut toasturi în sănătatea celor doi. Momentul logodnei, al petrecerii şi al toasturilor i s-a părut lui Mary a fi încărcat de o semnificaţie mai vastă, pentru că invitaţii, menţionând aniversarea de un an de la numirea tatălui ei, au închinat pentru el, urându-i să rămână sănătos. „Astăzi, în urmă cu un an, a devenit prim-ministru – şi ce an – pare atât de mult de atunci", scria ea în jurnal. „Şi stând acolo, cu toţi oamenii aceia în jurul meu, mi-am amintit cum am fost anul trecut la Chartwell şi am auzit vocea lui Chamberlain spunând lumii întregi că Papa era prim-ministru. Şi mi-am amintit livada de la Chartwell – şi florile, şi narcisele strălucind în lumina caldă a

asfinţitului şi cum am plâns şi m-am rugat în tăcere."

A avut o lungă discuţie cu Eric, între patru ochi, iar la finalul zilei a simţit cum încrederea începe să o părăsească.

În după-amiaza aceea, Escadrila 80, înfiinţată pentru a urmări utilizarea de către Germania a tehnicii de dirijare prin fascicul de raze şi pentru a concepe contramăsuri, a descoperit că germanii îşi activaseră emiţătoarele de fascicule, ceea ce indica iminenţa unui raid în acea noapte. Operatorii au redat grafic vectorii, apoi au notificat „camera de filtrare" locală a RAF, care a analizat şi a clasificat rapoartele aeronavelor ce se apropiau şi le-a transmis Comandamentului de Luptă şi altor unităţi care ar fi putut considera informaţiile importante. RAF a declarat „vânătoare nocturnă", ceea ce însemna că urma să trimită avioane de vânătoare cu un singur motor să patruleze spaţiul aerian de deasupra Londrei, restricţionând totodată tirul artileriei antiaeriene pentru a evita doborârea avioanelor proprii. Misiunea necesita o lună strălucitoare şi cer senin. Aparent paradoxal, în astfel de nopţi RAF ordona avioanelor sale de vânătoare bimotor echipate pentru zboruri de noapte să rămână la cel puţin 16 kilometri de zona de patrulare desemnată, din cauza asemănării lor cu bombardierele germane.[3]

La ora 17:15, un ofiţer din camera de filtrare a telefonat la sediul central al pompierilor din Londra.

„Bună seara, domnule", i-a spus ofiţerul adjunctului unităţii de pompieri.[4] „Fasciculul este deasupra Londrei."

Staţia de emisie a acestui fascicul era localizată în Cherbourg, pe coasta franceză, având numele de cod

Două minute mai târziu, adjunctul a cerut Ministerului de Interne să autorizeze trimiterea unui număr de 1 000 de autospeciale de pompieri la Londra.

CAPITOLUL 97. INTRUSUL

Vremea de sâmbătă, 10 mai, părea ideală. Erau nori peste Marea Nordului, la circa 500 de metri înălţime, însă cerul era senin deasupra oraşului Glasgow. în noaptea aceea, luna avea să fie aproape plină, răsărind la 20:45 şi apunând la ora 10. Lumina lunii avea să-i ofere o vedere clară asupra reperelor pe care le memorase de pe harta Scoţiei.

Dar nu numai vremea făcea momentul favorabil. în ianuarie, un membru al echipei lui Hess care întocmea adesea horoscoape pentru el prevăzuse că, la începutul lui mai, avea să apară o „conjuncţie majoră" a planetelor, moment ideal pentru toate proiectele personale ale lui Hess. Ideea zborului îi venise lui Hess într-un vis. Se afla acum, credea el, în mâinile unor „forţe supranaturale", o noţiune invocată şi când mentorul său, Karl Haushofer, îi povestise despre un vis al său, în care Hess apărea plimbându-se nestingherit pe holurile unui palat englezesc.[1]

Hess se pregătise pentru această călătorie.[2] Cunoscut drept ipohondru de primă clasă, care încerca tot felul de cure homeopate şi îşi atârna magneţi deasupra patului, Hess adunase o colecţie din remediile sale preferate, pe care le numea „alinările mele medicinale". Printre acestea se numărau:

- o cutie de tablă cu opt fiole de medicamente pentru calmarea spasmelor intestinale şi diminuarea anxietăţii, cu denumiri precum „Spasmalgin" şi „Pantopon";
- o cutie metalică în care se afla o seringă hipodermică şi
- 12 tablete pătrate de dextroză, „Dextro Energen";
- două cutii de tablă cu 35 de tablete de diferite mărimi şi culori, de la alb la maro cu pete, conţinând cafeină, magneziu, aspirină şi alte ingrediente;

- un recipient din sticlă marcat „Bayer", care conținea o pudră albă făcută din bicarbonat de sodiu, fosfat de sodiu, sulfat de sodiu și acid citric, folosită ca laxativ;
- un tub cu zece comprimate cu concentrație slabă de atropină, un remediu pentru colici și pentru a ameliora răul de mișcare;
- șapte sticluțe cu un lichid brun aromatic ce se administra cu o pipetă;
- un mic flacon cu o soluție de clorură de sodiu și alcool;
- 28 de tablete de „Pervitin", amfetamină pentru menținerea stării de veghe (un produs standard administrat soldaților germani);
- două sticle de soluții antiseptice;
- o sticlă care conținea 60 de granule mici albe cu diverse substanțe homeopatice;
- patru cutii mici cu 20 de tablete fiecare, etichetate variat cu „Digitalis", „Colocynthis" și „Antimon.Crud";
- zece tablete de ingrediente homeopatice, șapte albe,
- o cutie marcată „Aspirină", dar conținând opiacee, medicamente pentru rău de mișcare și somnifere; și
- un pachet marcat „Dulciuri".

Și-a mai luat și o lanternă mică, un aparat de ras și material pentru dopuri de urechi.

Și-a luat rămas-bun de la soția și fiul lui și a pornit cu mașina către aerodromul de la Augsburg, însoțit de Pintsch, aghiotantul său. În carlingă și-a pus un săculeț cu medicamentele și elixirele sale, plus un aparat foto Leica. Le-a spus oficialilor de la aeroport că zboară în Norvegia. Adevărata lui destinație era Scoția, mai precis o pistă de aterizare aflată la 33 de kilometri sud de Glasgow și la 1 327 de kilometri de Augsburg. I-a dat aghiotantului Pintsch un plic sigilat, spunându-i să-l deschidă abia după patru ore. De data aceasta, după cum va afla Pintsch mai

târziu, plicul conţinea patru scrisori, câte una pentru soţia lui Hess, lise, un tovarăş pilot de la care împrumutase echipamentul de zbor, pentru Willy Messerschmitt şi pentru Adolf Hitler însuşi.

Hess a decolat la aproximativ 18:00, ora Germaniei, de pe aerodromul Fabricii Messerschmitt din Augsburg şi a făcut o întoarcere largă pentru a se asigura că aeronava funcţiona corect; apoi s-a îndreptat către nord-vest, spre Bonn. A găsit apoi un nod feroviar-cheie, care i-a indicat că e pe traiectorie, apoi a văzut Darmstadt, în dreapta lui, şi curând un punct lângă Wiesbaden, unde se întâlnesc Rinul şi Mainul. A făcut o mică corecţie în cursul său. Siebengebirge a apărut exact la sud de Bonn. Peste Rin se afla Bad Godesberg, care i-a trezit lui Hess amintiri frumoase atât din copilărie, cât şi din perioadele petrecute acolo cu Hitler, „ultima oară când căderea Franţei era iminentă".

Hermann Goring aflase cumva de plecarea lui Hess şi se temea de ce putea fi mai rău. Fusese cumva alertat când, în seara aceea, puţin după ora 21:00, aghiotantul lui Hess, Pintsch, a sunat la sediul central al Luftwaffe din Berlin şi a solicitat ca un fascicul să fie emis de-a lungul liniei de la Augsburg la Dungavel House, la sud de Glasgow. Lui Pintsch i s-a spus că putea primi fasciculul, dar numai până la ora 22:00, deoarece toate fasciculele erau necesare în noaptea aceea pentru un raid important asupra Londrei.

În seara aceea, pilotul Adolf Galland, acum însărcinat cu întreaga sa escadrilă de avioane de vânătoare, a primit un telefon de la Goring însuşi. Reichsmarschallul era în mod evident agitat. El i-a ordonat lui Galland să-şi adune imediat toată escadrila – *Geschwader* – în aer. „Toată escadrila, s-a înţeles?", a repetat Goring.[3]

Galland a rămas perplex. „Mai întâi de toate, începuse deja să se întunece", scria el mai târziu, „mai mult, nu exista nici o raportare despre

apropierea vreunui avion inamic." El i-a spus asta lui Goring.

„Apropiere?", a întrebat Goring. „Care «apropiere»? Voi ar trebui să împiedicaţi un avion care se îndepărtează! Adjunctul Fuhrerului a înnebunit şi zboară spre Anglia cu un Me-110. Trebuie doborât. Şi, Galland, sună-mă personal când te întorci."

Galland a cerut detalii: când decolase Hess şi care era cursul probabil ales? Galland se confrunta cu o dilemă.

Cerul avea să se întunece în aproximativ zece minute, devenind aproape imposibilă găsirea altui avion cu un avans atât de mare. Mai mult de atât, era posibil ca multe avioane Me 110 să se afle în zbor la momentul acela. „De unde puteam şti noi care era cel pilotat de Hess?", îşi amintea Galland că se întrebase în sinea lui.

Galland a decis să se supună ordinului lui Goring – dar numai parţial. „Am ordonat, de formă, o decolare. Fiecare comandant de escadrilă urma să ridice de la sol una sau două aeronave. Nu le-am spus motivul. Au crezut, probabil, că înnebunisem."

Galland a consultat harta. Distanţa de la Augsburg până în Marea Britanie era prea mare. Nici măcar cu combustibil suplimentar, Hess nu ar fi reuşit să-şi atingă ţelul. În plus, pentru o bună parte din zbor, ar fi fost în bătaia forţelor aeriene engleze. „Chiar dacă Hess reuşeşte să ajungă de la Augsburg până în insulele britanice", şi-a spus Galland, mai devreme sau mai târziu, „avioanele Spitfire tot o să-l depisteze."

După un interval corespunzător, Gallant l-a sunat pe Goring şi i-a spus că avioanele lui nu reuşiseră să-l găsească pe Hess. L-a asigurat pe Goring că era puţin probabil ca adjunctul Fiihrerului să supravieţuiască zborului.

Când Rudolph Hess s-a apropiat de coasta nord-estică a Angliei, a renunţat la rezervoarele

suplimentare de combustibil, acum goale şi afectând fără rost aerodinamica aparatului de zbor. Rezervoarele au căzut în mare, lângă Lindisfarne.

În acea sâmbătă, la ora 22:10, Chain Home, reţeaua de radare britanice pentru descoperirea ţintelor aeriene, a detectat un avion singuratic deasupra Mării Nordului, care zbura în direcţia coastei engleze din Northumberland la altitudinea de aproape 4 000 de metri, cu viteză mare.[4] Avionului i s-a atribuit un identificator, „Raid 42". Curând după aceea, un membru al Royal Observer Corps (Corpul Regal de Observatori) din Durham a auzit avionul şi a recunoscut sunetul ca fiind la aproximativ 11 kilometri nord-est de oraşul de coastă Alnwick, Anglia, lângă graniţa cu Scoţia. Avionul a început să coboare rapid. Câteva clipe mai târziu, un observator din Chatton, aflat la 19 kilometri nord, a observat avionul care a trecut zgomotos de el la cel mult 15 metri deasupra solului. Observatorul l-a văzut clar în lumina lunii, identificându-l drept un Me 110 şi a dat imediat raportul.

Controlorul de serviciu la Durham nu l-a crezut, considerând acest lucru „foarte improbabil". Acel tip de avion nu fusese văzut niciodată atât de departe în nord şi nu ar fi avut niciodată suficient combustibil pentru a se întoarce în Germania.

Observatorul a insistat totuşi, spunând că îl identificase

Avionul a fost apoi văzut de observatorii din alte două avanposturi, Jedburgh şi Ashkirk, care au raportat că zbura la aproximativ 1 500 de metri altitudine.[5] Şi aceştia l-au identificat ca fiind un Me 110, notificându-şi superiorii. Rapoartele lor au fost înaintate Detaşamentului nr. 13 al Comandamentului Aviaţiei, care le-au considerat ridicole. Cu siguranţă observatorii se înşelaseră, au spus oficialii detaşamentului. Probabil văzuseră un bombardier Dornier, şi acesta un bimotor cu două aripioare în spate, capabil să efectueze zboruri pe o

distanţă atât de lungă.

Însă acum observatorii din Glasgow au calculat viteza avionului şi au descoperit că acesta zbura cu peste 480 de kilometri la oră, mult peste maximul unui bombardier Dornier. În plus, un avion de vânătoare RAF echipat pentru zboruri de noapte – un Defiant cu două persoane – trimis să intercepteze intrusul, rămăsese în urmă. Un adjunct din detaşamentul Corpului de Observatori, maiorul Graham Donald, a ordonat să se trimită un mesaj Comandamentului de Luptă în ideea că aeronava era imposibil să fie un Dornier. Trebuia să fie un Me 110. Oficialii RAF au primit acest mesaj cu „hohote de râs”.[6]

Avionul survolase între timp Scoţia şi părăsea coasta de vest a ţării pe la Firth of Clyde. S-a întors apoi şi a zburat din nou spre uscat, unde un observator dintr-un sat de coastă, West Kilbride, a văzut clar avionul când acesta a trecut ca o săgeată pe lângă el la numai opt metri de sol.

RAF au respins şi această identificare. Două avioane Spitfire i s-au alăturat unui Defiant în urmărirea intrusului. Între timp, operatorii de la staţiile radar din sud au început să urmărească ceva mult mai ameninţător. La prima vedere, sute de avioane se adunau deasupra coastei

Capitolul 98. Cel MAI NEMILOS RAID

Primele bombardiere au acoperit cerul de deasupra Angliei cu puţin înainte de ora 23:00. Acest prim grup era format din 20 de bombardiere ce însoţeau escadrila de elită KGr 100, deşi în noaptea aceea focurile de marcaj erau aproape de prisos, având în vedere luna strălucitoare şi cerul senin. Au urmat sute de bombardiere. Oficial, la fel ca şi în raidurile anterioare, ţintele urmau să fie cele de importanţă militară, inclusiv, de data aceasta, docurile Victoria şi West India şi marea Centrală Electrică Battersea, dar, aşa cum înţelesese fiecare pilot, aceste ţinte

garantau că bombele vor cădea peste toate cartierele civile ale Londrei. Planificat sau nu, în timpul acestui raid, aşa cum indica tiparul avariilor, Luftwaffe părea că intenţiona să distrugă comorile istorice cele mai de preţ ale Londrei şi să-i omoare pe Churchill şi pe membrii guvernului acestuia.

În următoarele şase ore, 505 bombardiere având la bord 7 000 de incendiare şi 718 tone de bombe brizante de toate mărimile au acoperit cerul de deasupra Londrei. Mii de bombe au căzut, spulberând fiecare ungher al oraşului şi avariind cu precădere Whitehall şi Westminster. Bombele au lovit Westminster Abbey, Turnul Londrei şi Curtea de Justiţie. O bombă a străpuns turnul în care se afla Big Ben. Spre uşurarea tuturor, clopotul uriaş al orologiului a bătut la numai două minute după aceea, la ora 2:00 dimineaţa. Focul a mistuit mare parte din faimosul acoperiş al Palatului Westminster, construit în secolul al XI-lea de regele William Rufus (William al II-lea). În Bloomsbury, flăcările au făcut ravagii la British Museum, distrugând aproape 250 000 de cărţi şi mistuind Sala Britaniei romane, Sala exponatelor greceşti din epoca bronzului şi Sala epocii preistorice. Din fericire, ca măsură de precauţie, exponatele din aceste săli fuseseră duse la loc sigur. O bombă a lovit fabrica de biscuiţi Peek Frean (care fabrica acum şi piese pentru tancuri). Două mine paraşutate au aruncat în aer un cimitir, împrăştiind oase vechi şi fragmente de monumente funerare peste tot şi făcând ca un capac de sicriu să ajungă în dormitorul unei case din apropiere. Furios, proprietarul casei, care se afla în pat cu soţia lui la momentul acela, a scos capacul din casă şi l-a dus unui grup de salvatori voluntari. „Eram în pat cu nevastă-mea când chestia asta nenorocită a intrat pe fereastră", a spus el.[1] „Ce să fac cu el?"

În Regent's Park, la York Terrace nr. 43, 99 de membri ai Grupului pentru Sacrificiu şi Slujire, filiala unui cult din California, se adunaseră într-o casă aparent abandonată pentru o slujbă întru

preaslăvirea lunii pline.[2] Acoperişul era din sticlă. În salonul central al casei fusese pregătit un bufet complet cu gustări pentru cină. La 1:45 dimineaţa, peste casă a căzut o bombă, omorând mulţi dintre credincioşi. Salvatorii au găsit victime îmbrăcate în robe albe ce păreau a fi veşminte preoţeşti. Pe albul veşmintelor, sângele părea negru. Arhiepiscopul grupului, Bertha Orton, adeptă a ocultismului, a fost ucisă. La gâtul ei încă atârna o cruce de aur incrustată cu diamante.

Era aproape ora 23:00. Avionul Me 110 pilotat de Rudolf Hess mai dispunea de foarte puţin combustibil. Hess avea acum doar o idee vagă despre locul în care se afla. După ce trecuse de coasta vestică a Scoţiei şi apoi se întorsese, a coborât din nou foarte aproape de sol, la mai puţin de 23 de metri, pentru a vedea mai bine împrejurimile. Piloţii îl numeau „zbor razant". Hess a zbura în zigzag, căutând un reper cunoscut, în timp ce combustibilul se termina. Era întuneric acum, deşi peisajul de jos era scăldat în lumina

Dându-şi seama că nu va găsi niciodată pista de aterizare de la Dungavel House, Hess a decis să renunţe. A luat altitudine. După ce a ajuns destul de sus pentru un salt sigur, a oprit motoarele şi a deschis capacul carlingii. Forţa vântului l-a ţintuit în scaun.

Hess şi-a amintit sfatul unui comandant german de aviaţie şi anume că, pentru a ieşi rapid dintr-un aparat de zbor, pilotul trebuie să răstoarne avionul şi să lase gravitaţia să-şi facă treaba.[3] Nu este clar dacă Hess a făcut sau nu astfel. Avionul a început o ascensiune abruptă, moment în care Hess a devenit inconştient. S-a trezit şi a căzut din carlingă, lovindu-se cu un picior de una dintre aripioarele gemene de pe coadă şi căzând în noaptea luminată de lună.

Secretarul lui Harriman, Robert Meiklejohn, îşi

petrecuse sâmbăta la serviciu. Harriman plecase la 13:30, întorcându-se la Dorchester, „singurul loc în care chiar putem rezolva orice", scria Meiklejohn în jurnalul lui. Meiklejohn a mâncat prânzul la birou, lucrând până la ora 17:00, spre nemulţumirea lui. După aceea, s-a dus la „un spectacol de cabaret" de la teatrul Prince of Wales numit *Nineteen Naughty One (Nouăsprezece neastâmpărate)*. Sperase să vadă ceva obscen şi indecent, dar avusese parte în schimb de un vodevil ce a durat de la 18:30 până la 21:00, după care s-a întors la birou ca să vadă dacă venise răspunsul la o telegramă pe care Harriman o trimisese în Statele Unite în acea dimineaţă. Meiklejohn se întorcea acasă, pe la ora 23:00, când au început să sune sirenele de atac aerian. A auzit tunurile, dar în rest era o noapte liniştită, oraşul strălucind în lumina lunii. A ajuns la apartamentul lui în siguranţă.

„Deodată, pe la miezul nopţii [am] auzit o ploaie de obiecte pe acoperiş şi lovindu-se de ziduri şi am văzut lumini albastre puternice prin perdelele trase", scria el în jurnal.[4] „M-am uitat afară şi am văzut zeci de incendiare sfârâind împrejur pe străzi şi în părculeţul de jos, producând o lumină albăstruie ca nişte scântei electrice, primul meu contact direct cu incendiarele." Cum privea el aşa, a auzit zgomote pe hol şi a aflat că vecinii lui coborau în adăpostul de la subsolul clădirii. Un pilot aflat în vizită le spusese că incendiarele erau invariabil urmate de bombe.

„Am ascultat sfatul", scria Meiklejohn. Şi-a pus nepreţuita haină de blană – „Nu aş fi vrut să mi-o strice" – şi a coborât ca să-şi înceapă prima noapte din viaţă petrecută într-un adăpost.

Curând au început să cadă bombele brizante. La ora 1 dimineaţa, o bombă a aterizat chiar într-un colţ al clădirii, aprinzând o conductă de gaz care a luminat atât de puternic în noapte, încât Meiklejohn spunea că puteai citi ziarul. „Asta a provocat agitaţie considerabilă printre cei care ştiau despre ce era vorba", scria el, „pentru că era aproape sigur că

bombardierele urmau să se concentreze asupra noastră având incendiile drept țintă."

Au căzut și mai multe incendiare. „Pe urmă au început să cadă bombele, rapid o vreme, în «serie» de trei și șase, sunând ca o salvă de mitralieră." Etajele superioare ale clădirilor vecine luaseră foc. Exploziile zdruncinau clădirea. De mai multe ori în timpul pauzelor bombardamentului, Meiklejohn și trei ofițeri din armata SUA au ieșit din clădire pentru a evalua pagubele, având grijă să nu se aventureze mai departe de o stradă distanță.

La scurt timp după ora 23:00, un observator din Eaglesham, Scoția, localitate aflată la aproximativ 40 de kilometri de coasta de vest, a raportat că un avion se prăbușise și izbucnise în flăcări.[5] A mai raportat și că pilotul se catapultase și părea că aterizase în siguranță. Acum era ora 23:09 minute. înspre sud, sute de bombardiere germane traversau linia de coastă a Angliei.

Pilotul misterios căzuse în apropiere de Floors Farm, în Bonnyton Moor, unde a fost găsit de un fermier care l-a dus în casa lui. Fermierul i-a oferit ceai.

Pilotul a refuzat. Era o oră prea târzie pentru ceai. A cerut în schimb apă.

A sosit poliția și l-a dus pe bărbat la postul din Giffnock, la aproximativ zece kilometri de centrul orașului Glasgow. L-au închis într-o celulă, lucru care l-a ofensat. Se aștepta la un tratament mai bun, precum acela oferit în Germania prizonierilor britanici de rang înalt.

Auzind cât de aproape de Glasgow era locul prăbușirii, maiorul Donald, adjunctul comandantului de divizie din Glasgow, s-a urcat în mașină, un Vauxhall, și a pornit în căutarea epavei, spunându-le superiorilor săi să transmită un mesaj către RAF: „Dacă ei nu sunt în stare să prindă un Me 110 cu un Defiant, merg eu acum să culeg rămășițele unuia cu un Vauxhall".[6]

Donald a găsit resturile avionului împrăştiate pe un hectar de teren. Focul era neînsemnat, ceea ce sugera că, la prăbuşire, rezervorul avionului fusese aproape gol. Avionul era într-adevăr un Me 110, ba mai mult, părea să fie nou-nouţ, arătând ca şi cum fusese scoasă toată greutatea excesivă de pe el. „Fără arme, stative pentru bombe şi, surprinzător (în acel moment), nu am găsit nici un aparat foto de recunoaştere fix", raporta maiorul Donald.[7] A găsit o bucată din aripa avionului pe care se afla o cruce neagră. A dus fragmentul în maşină.

S-a întors la secţia de poliţie din Giffnock, iar acolo l-a găsit pe pilotul german înconjurat de ofiţeri de poliţie, de membri ai forţelor locale de apărare şi de un translator. „Părea să nu fi făcut încă cine ştie ce progrese", scria el.

Pilotul s-a identificat drept *Hauptmann* Alfred Horn, *Hauptmann* fiind echivalentul german al gradului de căpitan. „A declarat pur şi simplu că nu fusese lovit, nu avea probleme şi că aterizase deliberat, cu un mesaj secret

Donald, subliniind ultima parte a frazei.[8]

Maiorul, care vorbea o germană rudimentară, a început să-i pună întrebări prizonierului. „Căpitanul Horn" avea 42 de ani şi era din München, un oraş pe care maiorul Donald îl vizitase. El spunea că spera că aterizase aproape de reşedinţa ducelui de Hamilton, apoi a scos o hartă cu poziţia localităţii Dungavel clar marcată. Pilotul ajunsese remarcabil de aproape: Dungavel era la numai 16 kilometri distanţă.

Maiorul Donald i-a explicat clar căpitanului Horn că nici măcar cu suficient combustibil avionul nu ar fi avut cum să reuşească să se întoarcă în Germania. Prizonierul a spus că nu plănuise să se întoarcă, repetând că se afla într-o misiune specială. Bărbatul avea un comportament agreabil, a scris maiorul Donald în raportul lui, adăugând: „... şi este, dacă un asemenea termen poate fi folosit în legătură cu un

nazist, de-a dreptul un gentilom".

Donald l-a studiat pe prizonier cât timp au stat de vorbă. Chipul lui i se părea cunoscut de undeva. Câteva secunde mai târziu, Donald şi-a dat seama cine era bărbatul, deşi concluzia lui suna prea incredibil pentru a fi şi adevărată. „Nu mă aştept să fiu crezut imediat, şi anume că prizonierul nostru este de fapt al treilea în ierarhia nazistă", scria maiorul Donald. „Se poate să fie una dintre «dublurile profesioniste» sale. Personal, eu nu cred asta. Poate că numele lui este Alfréd Horn, dar chipul este al lui Rudolf Hess."

Maiorul Donald le-a recomandat poliţiştilor să aibă „grijă deosebită" de prizonier, pe urmă s-a urcat în maşină şi s-a întors la Glasgow, de unde a sunat la sediul central al unităţii RAF comandate de ducele de Hamilton, spunându-i controlorului de serviciu că bărbatul pe care îl avea în custodie era Rudolf Hess. „Mesajul a fost întâmpinat, oarecum firesc, cu neîncredere", conform unui raport ulterior al RAF, „însă maiorul Donald a făcut tot ce a putut ca să-l convingă pe Controlor că vorbea cât se putea de serios şi că ducele trebuie anunţat imediat."

Ducele s-a întâlnit cu prizonierul pe la ora 10:00 a doua zi dimineaţă, într-o cameră dintr-un spital militar, unde fusese transferat între timp.

„Nu ştiu dacă mă recunoaşteţi", i-a spus germanul ducelui, „dar eu sunt Rudolf Hess."[9]

Marele raid asupra Londrei a continuat toată noaptea, până când oraşul a părut tot un incendiu, de la un capăt al orizontului la celălalt. „Pe la ora 5 dimineaţa, m-am uitat ultima oară în jur", scria secretarul lui Harriman, Meiklejohn, „şi am văzut luna plină strălucind roşie printre norii de fum ce reflectau focurile provocate de explozii pe pământ – o privelişte uluitoare."[10]

În dimineaţa aceea, Meiklejohn s-a bărbierit la lumina gazului care ardea din conducta din stradă. Apartamentul lui era la etajul opt.

Ultima bombă a căzut la 5:37 dimineaţa.

CAPITOLUL 99. O SURPRIZĂ PENTRU HITLER

Duminică dimineaţa, Colville stătea întins în pat fără vreun motiv anume, gândindu-se la un roman pe care tocmai îl citise şi a cărui intrigă era centrată pe o vizită- surpriză în Anglia a lui Hitler însuşi, ajuns acolo cu ajutorul unei parașute. Autorul era Peter Fleming, fratele mai mare al lui Ian Fleming. Colville consemna momentul în jurnalul său: „M-am trezit dimineaţa gândindu-mă în mod inexplicabil la cartea lui Peter Fleming, *Flying Visit,* şi visând cu ochii deschişi la ce s-ar întâmpla dacă l-am captura pe Goring în timpul unuia dintre presupusele lui zboruri peste Londra".[1] Umbla zvonul că Goring ar fi survolat oraşul în timpul unuia sau mai multor raiduri aeriene.

La ora 8, Colville a plecat din Downing Street numărul 10 şi a pornit pe jos spre Westminster Abbey, unde intenţiona să participe la slujba de dimineaţă. Afară era o superbă zi de primăvară, cu soare strălucitor şi cer azuriu, dar în curând au apărut nişte vălătuci groşi de fum. „Hârtia arsă, de la o fabrică bombardată, plutea în aer ca frunzele într-o zi vântoasă de toamnă", scria el.

La Whitehall era plin de oameni, mulţi dintre ei veniţi doar ca să vadă pagubele, alţii cu feţele înnegrite ce sugerau că stătuseră treji toată noaptea, luptând cu focul şi salvând răniţi. Un adolescent, unul dintre privitori, a indicat în direcţia Palatului Westminster şi a întrebat: „Acela este soarele?" Dar lumina strălucitoare era de la flăcările imense care încă se vedeau la sud de Tamisa în numeroase incendii.

Când Colville a ajuns la catedrală, a găsit drumul blocat de poliţişti şi de maşini de pompieri. „Nu se ţin slujbe în catedrală astăzi, domnule", a spus poliţistul. Colville a fost şocat de tonul lui, „ca şi cum

ar fi fost închis pentru curăţenia de primăvară".

Acoperişul Palatului Westminster încă ardea cu flăcări vizibile, iar de undeva din spate se înălţau coloane de fum.

Colville a stat de vorbă cu unul dintre pompieri, care a arătat înspre Big Ben şi i-a spus cu satisfacţie despre bomba care trecuse prin turn. În ciuda semnelor vizibile de distrugere, Big Ben încă indica ora Londrei, deşi, după cum s-a constatat ulterior, bomba costase Imperiul Britanic o jumătate de secundă.

Colville a luat-o pe Podul Westminster, care traversa Tamisa direct în faţa turnului. Chiar la sud-est, Spitalul St. Thomas era în flăcări. Ardeau focuri pe toată lungimea digului Tamisei. Era clar că raidul de peste noapte provocase pagube grave şi de durată, aşa cum oraşul nu mai cunoscuse înainte. „Nici un alt raid nu a afectat Londra ca acesta", scria Colville.

La întoarcerea în Downing Street numărul 10, Colville a luat micul dejun, apoi a telefonat la Ditchley ca să-i spună lui Churchill despre daune. „A fost foarte mâhnit", a remarcat Colville, „că acoperişul lui William Rufus de la Palatul Westminster nu mai era."

Colville s-a dus la Ministerul de Externe ca să stea de vorbă cu un prieten, care era al doilea secretar privat al lui Anthony Eden, şi, chiar când a intrat în birou, prietenul său a rostit în receptor: „Aşteptaţi puţin. Cred că a venit omul potrivit."[2]

Duminică dimineaţă, Mary şi Eric au pornit spre Ditchley, ca să petreacă ziua cu Clementine, Winston şi ceilalţi. Bombardamentele de peste noapte închiseseră gările, cuplul fiind obligat să aleagă o rută ocolitoare, ce implica transferuri neaşteptate. Astfel, călătoria s-a transformat dintr-un drum relativ scurt într-unul anevoios şi plictisitor, pe parcursul căruia îndoielile lui Mary au devenit şi mai evidente. „Mi-am dat seama", scria ea, „că am

îndoieli foarte serioase. »[3]

Sfatul Pamelei nu-i dădea pace: „Nu te mărita cu cineva doar pentru că el vrea să se însoare cu tine".

I-a spus lui Eric despre neliniştile ei. El a fost înţelegător şi tandru şi a făcut tot ce a putut pentru a o linişti. Cei doi au ajuns la Ditchley, unde era plin de invitaţi, printre care şi Averell Harriman. Clementine a luat-o imediat pe Mary în dormitorul ei. La Londra, la Ministerul de Externe, secretarul privat al lui Anthony Eden a pus palma peste receptor şi i-a spus lui Colville că apelantul se identificase drept ducele de Hamilton şi pretindea că are veşti ce nu puteau fi comunicate decât lui Churchill personal. Ducele – dacă apelantul era cu adevărat un duce – avea de gând să zboare până la baza aeriană RAF de la Northolt, lângă Londra, şi cerea să fie întâmpinat acolo de unul dintre oamenii lui Churchill, mai precis de Colville, care era de serviciu în Downing Street numărul 10 în acea zi. Ducele mai voia să fie prezent şi Alexander Cadogan, subsecretarul lui Eden.

Colville a luat receptorul. Ducele a refuzat să ofere detalii, dar a spus că veştile lui par scoase dintr-un roman fantastic şi implică un avion german care se prăbuşise în

„în clipa aceea", scria Colville, „mi-am amintit foarte clar gândurile mele de dimineaţă despre cartea lui Peter Fleming şi am fost sigur că sosise Hitler sau Goring."[4] Colville l-a sunat din nou pe Churchill.

„Păi, şi *cine* a sosit?", a întrebat Churchill iritat.[5] „Nu ştiu, nu a vrut să spună."

„Doar n-o fi Hitler?"

„Îmi închipui că nu", a spus Colville.

„Ei bine, gata cu închipuirile şi trimite-l pe duce, dacă într-adevăr o fi ducele, direct aici la Northolt."

Churchill i-a cerut lui Colville să se asigure, mai întâi de toate, că ducele era cu adevărat ducele de Hamilton.

în dimineaţa de duminică, 11 mai, arhitectul lui

Hitler, Albert Speer, a venit la Berghof pentru a-i prezenta niște schițe. În anticamera biroului lui Hitler, acesta a găsit doi bărbați agitați, Karl-Heinz Pintsch și Alfred Leitgen, ambii aghiotanți ai lui Rudolf Hess. Aceștia l-au întrebat pe Speer dacă sunt de acord să-i lase să intre primii la Hitler, iar Speer a consimțit.

Cei doi i-au dat lui Hitler scrisoarea lui Hess, pe care el a citit-o imediat.[6] *„Mein Führer",* începea scrisoarea, „când veți primi această scrisoare, eu voi fi în Anglia. Imaginați- vă că decizia de a face acest pas nu a fost una ușoară pentru mine, din moment ce un bărbat de 40 de ani are alte angajamente față de viață decât unul de 20."[7] El își explica în scrisoare motivul: încercarea de a aranja un acord de pace cu Anglia. „Și dacă, *mein Führer,* acest proiect – care, recunosc, are șanse foarte mici de reușită – va da greș și soarta va decide împotriva mea, lucrul acesta nu va avea consecințe dăunătoare nici pentru dumneavoastră, nici pentru Germania. Puteți nega oricând orice responsabilitate și să spuneți pur și simplu că sunt nebun."

Speer se uita peste schițe când, scria el, „am auzit deodată un urlet nearticulat, aproape animalic".[8]

Acesta a fost începutul unuia dintre accesele de furie, sau *Wutausbrüche,* de care se îngrozeau foarte tare oamenii lui Hitler. Un asistent și-a amintit că a fost „ca și cum o bombă ar fi lovit Berghof".

„Bormann, acum!", a urlat Hitler. „Unde este Bormann?"

Hitler i-a spus lui Bormann să-i convoace pe Göring, Ribbentrop, Goebbels și Himmler. L-a întrebat pe aghiotantul Pintsch dacă el cunoștea conținutul scrisorii. Cum Pintsch a declarat că da, Hitler a ordonat ca el și colegul lui aghiotant, Leitgen, să fie arestați și trimiși într- un lagăr de concentrare. Albrecht Haushofer a fost și el arestat și trimis la închisoarea Gestapoului din Berlin, pentru interogatoriu. A fost eliberat ulterior.

Au sosit și ceilalți lideri. Göring și-a adus ofițerul

care se ocupa de probleme tehnice, care l-a asigurat pe Hitler că era foarte puţin probabil ca Hess să fi ajuns la destinaţie. Navigaţia ar fi fost cea mai mare problemă a lui Hess. Mai mult ca sigur fusese deviat de la curs de curenţii de aer de înălţime şi probabil ratase complet arhipelagul britanic.

Această perspectivă i-a dat speranţe lui Hitler. „Măcar dacă s-ar îneca în Marea Nordului!", a spus Hitler (conform lui Albert Speer). „Atunci ar dispărea fără urmă, iar noi am putea elabora în tihnă o explicaţie inofensivă." Hitler se temea cel mai tare de ce ar fi putut face Churchill cu vestea dispariţiei lui Hess.

La Ditchley, în dormitorul lui Clementine, Mary îşi dădea seama acum prima oară profunzimea îndoielilor mamei ei cu privire la logodna cu Eric. Clementine i-a spus lui Mary că ea şi Winston erau foarte îngrijoraţi şi că regreta că lăsase acea iubire să ajungă până într-un asemenea punct fără să-şi exprime îndoielile şi temerile.

Era doar parţial adevărat. De fapt, Churchill, preocupat de chestiunile legate de război, nu era prea îngrijorat în privinţa logodnei, fiind mai mult decât mulţumit să o lase pe Clementine să gestioneze situaţia. Deocamdată, la acel sfârşit de săptămână, îl interesaseră mai ales raidul aerian de noaptea trecută – care părea să fi fost cel mai grav din tot războiul – şi Operaţiunea Tigrul, transportarea unui număr mare de tancuri în Orientul Mijlociu.

Clementine i-a cerut lui Mary să amâne logodna cu şase

„BOMBĂ", scria Mary în jurnalul ei.[9]

Mary a plâns. Dar ştia că mama ei avea dreptate, aşa cum şi mărturisea în jurnal: „... Printre lacrimi, am devenit conştientă mai mult ca niciodată de înţelepciunea ei şi toate îndoielile, reţinerile şi temerile pe care le-am avut în diferite momente din ultimele câteva zile au părut să se cristalizeze".

Clementine a întrebat-o pe Mary dacă este sigură

că vrea să se mărite cu Eric. „Cu toată sinceritatea", scria Mary, „nu am putut spune că da."

întrucât Clementine nu i-a putut capta atenţia soţului ei, l-a rugat pe Harriman să discute cu Mary, pe urmă s-a dus direct la Eric ca să-i comunice decizia ei de amânare a

Harriman a luat-o pe Mary în grădina pătrată de la Ditchley, unde cei doi s-au plimbat. Mary era „devastată şi nefericită şi cu ochii plini de lacrimi", iar Harriman încerca să o consoleze şi să-i ofere o perspectivă.

„A spus toate lucrurile pe care ar fi trebuit să mi le spun singură", scria ea.

„Ai toată viaţa înainte.

Nu ar trebui să accepţi prima persoană care îţi iese în cale.

Tu nu ai cunoscut mulţi oameni.

Să faci o alegere proastă în ceea ce priveşte viaţa ta este... o

Tot plimbându-se şi discutând, Mary a devenit tot mai sigură că mama ei avea, într-adevăr, dreptate, dar, pe lângă asta, s-a simţit „din ce în ce mai conştientă de propriul comportament prostesc. De slăbiciunea mea — de laşitatea mea morală."

S-a simţit totodată uşurată. „Ce s-ar fi întâmplat dacă Mami nu ar fi intervenit?... Slavă Domnului pentru raţiunea – înţelegerea şi dragostea – lui Mami."

Eric a fost drăguţ şi înţelegător cu Mary, dar a fost furios pe Clementine. Imediat, au fost trimise telegrame prin care părinţii lui Eric şi alţi invitaţi au fost informaţi că logodna fusese amânată.

Mary a băut nişte cidru cu rom şi s-a simţit mai bine. A scris scrisori până târziu în noapte. „M-am dus la culcare frântă – ruşinată, dar destul de liniştită."

Dar, înainte de asta, s-a uitat la un film împreună cu ceilalţi în sala de cinema de la Ditchley. Mary s-a aşezat lângă Harriman. Filmul nici că putea fi mai

nimerit: *World in Flames (Lumea în flăcări).*

Capitolul 100. Sânge, SUDOARE ŞI LACRIMI

Când Mary s-a întins în patul ei în acea noapte de duminică, în atmosfera liniştită de la Ditchley, pompierii din Londra se luptau cu ultimele incendii, iar echipajele de salvare căutau printre dărâmături supravieţuitori şi recuperau trupurile sfâşiate şi mutilate. Din proiectare ori din întâmplare, multe bombe nu explodaseră, ţinându-i acum pe pompieri şi pe salvatori la distanţă până când geniştii reuşeau să le dezamorseze.

În ceea ce priveşte comorile pierdute, daunele şi decesele provocate, raidul fusese cel mai grav din tot războiul. Ucisese 1 436 de londonezi, un record pentru o singură noapte, şi provocase răni grave altor 1 792 de oameni. Lăsase aproximativ 12 000 de oameni fără case, printre ei numărându-se şi romanciera Rose Macaulay, care s-a întors la apartamentul ei duminică dimineaţă şi a constatat că acesta fusese distrus de incendiu, împreună cu toată agoniseala de o viaţă, inclusiv scrisori de la iubitul ei bolnav incurabil, un roman la care tocmai lucra, toate hainele şi toate cărţile ei. Mai mult decât orice, pierderea cărţilor a îndurerat-o cel mai tare.

„Mă tot gândesc la toate lucrurile pe care le-am iubit şi simt de fiecare dată un cuţit în inimă", îi scria ea unei prietene.[1] „Mi-aş dori să pot pleca în străinătate şi să rămân acolo, aşa poate că nu mi-ar mai fi atât de dor de lucrurile mele, dar nu se poate. Mi-am iubit cărţile atât de mult şi nu le voi putea înlocui vreodată." Printre cele pierdute se afla şi o colecţie de volume publicate în secolul al XVII-lea – „Aubrey, Pliniu, Topsell, Sylvester, Drayton, toţi poeţii mei – plus o mulţime de scriitori ciudaţi şi necunoscuţi". Pierduse, de asemenea, o colecţie rară de ghiduri turistice Baedeker („şi, oricum, s-a terminat cu călătoritul, aşa cum s-a terminat cu cărţile oamenilor şi cu restul civilizaţiei"), însă

pierderea care i-a provocat cea mai mare tristeţe a fost cea a unui exemplar din *Oxford English Dictionary*. Căutând printre ruinele casei, a găsit o pagină carbonizată de la litera *H. A* scos de asemenea dintre dărâmături o pagină din ediţia faimosului jurnal din secolul al XVII-lea al lui Samuel Pepys. A făcut un inventar al cărţilor, cel puţin al celor pe care şi le-a putut aminti. A fost, scria ea ulterior într-un eseu, „cea mai tristă listă, o listă pe care n-ar trebui s-o facă nimeni". Din când în când, îşi mai amintea de câte un titlu omis, ca de un gest familiar al unui iubit pierdut. „Îmi tot vine în minte câte o cărţulie ciudată pe care am avut-o cândva. N-ai cum să ţi le aminteşti pe toate şi e mai bine să fie date uitării, acum, că sunt toate cenuşă."

Cea mai mare distrugere provocată de raidul din 10 mai – şi cea care a provocat cea mai mare furie – s-a petrecut când a fost lovită în plin sala de dezbateri a Camerei Comunelor, locul unde, cu doar patru zile în urmă, Churchill câştigase votul de încredere. „Camera noastră a fost făcută praf, îi scria Churchill lui Randolph.[2] „Nu ai mai văzut niciodată o asemenea privelişte. Nu a mai rămas nici o fărâmă din Cameră, cu excepţia câtorva ziduri exterioare. Din fericire, nemţii au ales un moment când nici unul dintre noi nu se afla acolo."

Duminica aceea a adus cu ea şi o stare ciudată şi binevenită de calm, după cum observa o scriitoare de jurnal de 28 de ani pentru Mass-Observation, o văduvă bogată cu doi copii care locuia în Maida Vale, la vest de Regent's Park, şi care nu văzuse nici unul dintre incendiile încă în desfăşurare în Westminster, la cinci kilometri spre sud-est. „Am tras perdelele şi afară era o zi extrem de însorită şi de liniştită", scria ea.[3] „Merii din grădină erau împodobiţi cu flori roz pe fondul albului abundent, seducător, al florilor de păr. Cerul era de un albastru cald, păsărelele ciripeau în copaci şi peste tot domnea o linişte deplină de duminică dimineaţa. Imposibil de crezut că noaptea trecută, de la aceeaşi fereastră, totul fusese de un

roşu sălbatic de la atâta foc şi fum şi o atmosferă asurzitoare de la zgomotul infernal."

Oraşul s-a pregătit pentru un nou atac duminică seara, când luna avea să fie plină, dar bombardierele nu au venit. Şi nici în următoarea noapte sau în cea de după. Liniştea era derutantă. „Se poate să maseze forţe pe frontul de est, ca parte din strategia de intimidare a Rusiei", scria Harold Nicolson în jurnalul lui în ziua de 17 iunie.[4] „Se poate ca toate efectivele forţelor aeriene să fie folosite pentru un atac masiv pe frontul nostru din Egipt. De asemenea, se mai poate să-şi echipeze aparatele cu vreun dispozitiv nou, cum ar fi un tăietor de cabluri" – pentru tăierea cablurilor de la baloanele de baraj. „În orice caz", conchidea el, „este de rău."

Schimbarea a fost vizibilă imediat în bilanţurile lunare ale morţilor ţinute de Ministerul Securităţii Interne.[5] În mai, în tot Regatul Unit, raidurile germane uciseseră în total 5 612 civili (791 dintre aceştia fiind copii). În iunie, totalul a scăzut la 410, o scădere de aproape 93%. în august, la 162. în decembrie, 37.

în mod destul de bizar, această nouă linişte a venit într- un moment în care Comandamentul de Luptă a crezut că deţinea, în sfârşit, controlul apărării pe timp de noapte. Escadrila 80, unitatea de contraacţiuni radio, devenise deja foarte preţuită la blocarea şi devierea fasciculelor germane, iar hotărârea Comandamentului de Luptă de a învăţa să lupte pe întuneric părea să dea roade în cele din urmă. Multe avioane de vânătoare bimotor apte să zboare noaptea erau acum echipate cu radare aer-aer. Piloţii avioanelor de vânătoare monomotor care zburau pe timpul „bombardamentelor de noapte" păreau să-şi intre în mână. în acea noapte de sâmbătă, sub o lună strălucitoare, o escadrilă combinată alcătuită din 80 de avioane Hurricane şi Defiant, ajutată de baterii antiaeriene, au doborât cel puţin şapte bombardiere şi au avariat grav un bombardier KGr 100, cel mai bun rezultat de până

atunci. Din ianuarie şi până în mai, rata la care avioanele de vânătoare monomotor ale RAF interceptaseră avioanele germane a crescut de patru ori.

La sol se observa de asemenea o nouă atitudine, în acord cu sentimentul general de care Anglia dăduse dovadă fără pic de îndoială că putea face faţă ofensivei lui Hitler. Acum era momentul pentru înapoierea favorului. Un colaborator al Mass-Observation, de profesie comis-voiajor, scria în jurnalul lui: „Spiritul oamenilor pare să treacă de la pasiv la activ şi, în loc să se ascundă în adăposturi, preferă să fie activi. Incendiarele par a fi abordate ca şi cum ar fi artificii, iar combaterea incendiilor din încăperile de la etaj cu pompe portabile este doar o parte din activitatea de seară. Unul dintre şefi mi-a spus că principala lui problemă este să-i împiedice pe oameni să se expună riscurilor. Toată lumea vrea să «şterpelească o bombă».”[6]

Şi apoi era Hess.

Marţi, 13 mai, Joseph Goebbels, a abordat chestiunea la şedinţa lui de propagandă din acea dimineaţă. „Istoria cunoaşte foarte multe exemple similare, când oamenii s-au pierdut cu firea în ultimul moment şi apoi au făcut lucruri care au fost poate extrem de bine intenţionate şi totuşi au făcut rău ţării lor”, a spus Goebbels.[7] El şi-a asigurat propagandiştii că, până la urmă, incidentul avea să revină în contextul său istoric ca un episod din lunga şi glorioasa istorie a celui de-al Treilea Reich, „chiar dacă, evident, nu este ceva plăcut în acest moment. Cu toate acestea, nu există motive să fim afectaţi în vreun fel sau să credem că nu vom reuşi să trecem peste asta.”

Dar Goebbels fusese în mod clar cutremurat de acest episod. „Exact când Reichul era pe punctul de a obţine victoria, a trebuit să se întâmple povestea asta”, a spus el la şedinţa de joi, 15 mai. „Este ultimul test dur al caracterului nostru şi al puterii

noastre de nestrămutat şi ne simţim totalmente pregătiţi să facem faţă acestei încercări ce ne-a fost hărăzită de destin." El şi-a instruit locotenenţii să reînvie o direcţie a propagandei care fusese folosită înainte de război şi care se baza pe mitul lui Hitler ca fiinţă mistică. „Noi credem în puterea de prorocire a Fiihrerului. Ştim că orice lucru care pare acum să fie împotriva noastră se va dovedi a fi cel mai prielnic pentru noi în cele din

Goebbels ştia, desigur, că în curând atenţia publică avea să fie deviată. „Pentru moment, vom ignora povestea", a spus el. „În plus, ceva se va întâmpla în scurt timp în domeniul militar ce ne va permite să distragem atenţia de la subiectul Hess către alte lucruri." Se referea la iminenta invazie a Rusiei de către Hitler.

Într-o declaraţie oficială, Germania l-a prezentat pe Hess ca pe un om bolnav aflat sub influenţa „hipnotizatorilor şi a astrologilor". Un comentariu ulterior îl numea pe Hess „acest veşnic idealist şi om bolnav". Astrologul lui a fost arestat şi trimis într-un lagăr de concentrare.

Goring l-a convocat pe Willy Messerschmitt la o întâlnire şi l-a mustrat pentru ajutorul acordat lui Hess. Comandantul Luftwaffe l-a întrebat pe Messerschmitt cum de putuse un individ în mod evident nebun ca Hess să primească un avion. La care Messerschmitt a dat o replică nemaipomenită: „Cum aş putea să cred că un nebun poate ocupa o funcţie atât de înaltă în al Treilea Reich?"[8]

Râzând, Goring a spus: „Eşti incorigibil, Messerschmitt!"

La Londra, Churchill a dat dispoziţie ca Hess să fie tratat cu demnitate, dar fără a uita că „acest om, ca şi alţi lideri nazişti, este un potenţial criminal de război şi că atât el, cât şi confraţii lui pot fi foarte bine declaraţi infractori la încheierea războiului". Churchill a aprobat propunerea Cabinetului de Război ca Hess să fie ţinut temporar în Turnul

Londrei, până va fi găsită o destinație permanentă.

Episodul îl încântase în mod evident pe Roosevelt. „De aici", i-a telegrafiat el lui Churchill pe 14 mai, „pot să vă asigur că zborul lui Hess a captivat imaginația americanilor și povestea va rămâne de actualitate mai multe zile sau chiar săptămâni."[9] Drept răspuns, două zile mai târziu, Churchill a comunicat tot ce știa el despre episod, inclusiv afirmația lui Hess că, deși Hitler era dispus să facă pace, nu avea de gând să negocieze cu Churchill. Hess nu prezenta „semne obișnuite de nebunie", scria Churchill. L-a atenționat pe Roosevelt să păstreze scrisoarea confidențială. „Aici, noi considerăm că cel mai bine este să lăsăm presa să se delecteze puțin, iar germanii să facă presupuneri."

Schema i-a reușit perfect guvernului lui Churchill. Întrebările nu mai pridideau. Un ziar scria în glumă: „Hess-plicația ta este la fel de bună ca a mea".[10] Au apărut speculații cum că Hess nu ar fi fost în realitate Hess, ci, mai degrabă, o dublură vicleană. Unii se temeau că ar fi putut chiar să fie un asasin, a cărui adevărată misiune era să se apropie suficient de Churchill ca să-l înțepe cu un inel otrăvitor. Publicul dintr-un cinematograf londonez a izbucnit în hohote de râs când crainicul unui jurnal de știri a spus că acum Anglia nu cir mai fi fost surprinsă dacă însuși Hermann Goring ar fi fost următorul venit.

Totul părea pur și simplu incredibil. „Ce episod dramatic în tot acest iad fascinant!!", scria observatorul american, generalul Raymond Lee în jurnalul său.[11] Lee constata că sosirea lui Hess era subiectul principal al discuțiilor de la White's, unde repetarea constantă a numelui lui Hess crease un efect ciudat, umplând barul, salonul și restaurantul clubului cu „sibilante", sunetul șuierător al consoanei s repetate.

„Suna ca un coș plin cu șerpi", a spus Lee.

Și uite așa, cu frământările din sânul familiei, trauma

civică și cu adjunctul lui Hitler căzut din cer, primul an al lui Churchill ca prim-ministru se încheiase. Contrar tuturor așteptărilor, Marea Britanie rămăsese neclintită, cetățenii ei – mai mult încurajați decât intimidați. Cumva, în ciuda tuturor lucrurilor, Churchill reușise să-i învețe arta neînfricării.

„Se poate ca oamenii să fi făcut față situației indiferent cine cir fi fost acolo pentru a-i conduce, dar aceasta este doar speculație", scria Ian Jacob, secretar militar adjunct în Cabinetul de Război în mandatul lui Churchill și ulterior general-locotenent.[12] „Ceea ce știm este că prim- ministrul a dat dovadă de calități remarcabile de lider, încât oamenii aproape s-au bucurat de pericolele situației și au fost mândri că s-au descurcat singuri." Edward Bridges, secretar al Cabinetului de Război, scria: „A fost singurul care a avut puterea de a face națiunea să creadă că poate câștiga".[13] Londoneza Nellie Carver, șefa a Oficiului Central Telegrafic, poate că se exprima cel mai bine când scria: „Discursurile lui Winston îmi dau tot felul de emoții și de senzații încât mă simt în stare să-l înfrunt până și pe cel mai mare nemțălău!"[14]

În unul din weekendurile cu lună plină petrecute de Churchill la Ditchley, Diana Cooper, soția ministrului informațiilor Duff Cooper, i-a spus lui Churchill că cel mai bun lucru pe care acesta îl făcuse fusese să le insufle oamenilor curaj.

El a contrazis-o. „Eu nu le-am insuflat niciodată curaj", a spus.[15] „Am reușit doar să-l trezesc pe al lor."

Până la urmă, Londra a rezistat, deși grav afectată. Între 7 septembrie 1940, când avusese loc primul atac de proporții în centrul Londrei, și dimineața zilei de duminică, 11 mai 1941, când blitzkriegul s-a încheiase, aproximativ 29 000 dintre cetățenii capitalei fuseseră uciși, iar 28 556 fuseseră grav răniți.

Nici un alt oraș britanic nu a suferit astfel de

pierderi, însă, pe teritoriul Regatului Unit, totalul civililor uciși în 1940 și 1941, incluzându-i pe cei din Londra, s-a ridicat la 44 652, numărul răniților fiind de 52 370.

Dintre cei morți, 5 626 au fost copii.

CAPITOLUL 101. SFÂRȘIT DE SĂPTĂMÂNĂ LA CHEQUERS

Era o seară de duminică în decembrie 1941, cu câteva săptămâni înainte de Crăciun, ca de obicei, o mulțime de chipuri cunoscute veniseră la Chequers pentru cină și pentru a rămâne peste noapte sau doar pentru cină. Printre musafiri se numărau Harriman și Pamela, precum și un nou musafir, fiica lui Harriman, Kathy, care împlinea 24 de ani chiar în acea zi. După cină, valetul lui Churchill, Sawyers, a adus un aparat de radio, astfel încât toți cei prezenți să poată asculta emisiunea obișnuită de știri transmisă de BBC. Atmosfera în casă nu era prea veselă. Churchill părea cam abătut, deși războiul, cel puțin momentan, mergea rezonabil de bine. Clementine era răcită și se afla sus, în camera ei.

Radioul era unul portabil, ieftin, un cadou primit de Churchill de la Harry Hopkins. Churchill a deschis capacul ca să-l pornească. Emisiunea începuse deja. Crainicul a spus ceva despre Hawaii, pe urmă a trecut la Tobruk și la frontul din Rusia. Hitler își lansase invazia în iunie, cu un atac masiv despre care majoritatea observatorilor presupuseseră că avea să zdrobească armata sovietică în numai câteva luni, dacă nu chiar săptămâni. Dar armata se dovedea mai eficientă și mai rezistentă decât s-ar fi așteptat oricine, iar acum, în decembrie, invadatorii se confruntau cu două dintre veșnicele arme ale Rusiei: dimensiunea și iernile geroase.

Dar Hitler încă se aștepta să câștige, iar Churchill știa că, după desăvârșirea cuceririi, avea să-și îndrepte toată atenția înapoi către Anglia. După cum anticipase Churchill într-un discurs ținut în vară,

campania din Rusia „nu este decât un preludiu al unei încercări de invazie a insulelor britanice".

Vocea crainicului BBC se schimbase. „Tocmai am primit ştirea", spunea el, „că avioane japoneze au bombardat Pearl Harbor, baza navală americană din Hawaii. Anunţul atacului a fost făcut printr-o declaraţie scurtă a preşedintelui Roosevelt. Au fost, de asemenea, atacate ţinte navale şi militare de pe principala insulă hawaiiană, Oahu. Deocamdată nu există alte informaţii."[1]

La început s-a produs confuzie.

„Am fost extrem de speriat", spunea Harriman, „şi am tot repetat cuvintele «Japonezii au bombardat Pearl Harbor»."

„Nu, nu", l-a contrazis asistentul lui Churchill, Tommy Thompson. „A spus Pearl River."

Ambasadorul SUA în Marea Britanie, John Winant, şi el de faţă, a privit spre Churchill. „Ne-am uitat unul la altul nedumeriţi", scria Winant.[2]

Churchill, după ce şi-a revenit brusc din şoc, a trântit capacul radioului şi a sărit în picioare.

Secretarul său privat de serviciu, John Martin, a intrat în cameră, anunţând că Amiralitatea era la telefon. „Vom declara război Japoniei", a spus Churchill, îndreptându-se către uşă.

Winant l-a urmat tulburat. „Doamne Dumnezeule", a spus el, „nu puteţi declara război pe baza unui anunţ făcut la radio." (Ulterior, Winant scria: „Nu există nimic lipsit de entuziasm ori de fermitate la Churchill – cu certitudine nu când se pune în mişcare".)

Churchill s-a oprit. Pe un ton calm a întrebat: „Ce-ar trebui să facem?"

Winant a mers să-l sune pe Roosevelt ca să afle mai

„Şi-am să vorbesc şi eu cu el", a spus Churchill.

Imediat ce a primit legătura cu Roosevelt, Winant i-a spus că are lângă el un prieten care doreşte, de asemenea, să vorbească. „Veţi şti cine este de

îndată ce-i veţi auzi

Churchill a luat receptorul. „Domnule preşedinte", a spus el, „care este treaba cu Japonia?"

„Este foarte adevărat", a răspuns Roosevelt.[3] „Ne-au atacat la Pearl Harbor. Acum suntem toţi în aceeaşi

Roosevelt i-a spus lui Churchill că avea să declare război Japoniei a doua zi. Churchill a promis că urma să facă la fel imediat după.

Târziu în noaptea aceea, la 1:35, Harriman şi Churchill i-au trimis o telegramă „EXTREM DE URGENTĂ" lui Harry Hopkins. „Ne gândim mult la dumneata în acest moment istoric. Winston, Averell."[4]

Semnificaţia era clară pentru toată lumea. „Inevitabilul se produsese, în sfârşit", spunea Harriman.[5] „Ştiam cu toţii ce viitor sumbru presupunea, dar măcar acum exista un viitor." Anthony Eden, care se pregătea să plece la Moscova, aflase despre atac în noaptea aceea în urma unui apel telefonic de la Churchill. „N-am putut să-mi ascund uşurarea şi nici nu a trebuit să încerc s-o fac", scria el.[6] „Am simţit că orice s-ar fi întâmplat acum, era doar o chestiune de timp."

Mai târziu în noaptea aceea, Churchill s-a retras, în sfârşit, în camera lui. „Satisfăcut după atâtea emoţii şi senzaţii", scria el, „m-am dus la culcare şi am dormit somnul celui mântuit şi recunoscător."[7]

Churchill s-a temut, pentru o clipă, că Roosevelt se va concentra numai asupra japonezilor, însă pe 11 decembrie Hitler a declarat război Americii, iar America i-a întors favoarea.

Acum, Churchill şi Roosevelt chiar erau în aceeaşi barcă. „Putea să fie zdruncinată rău de furtună", scria „Mopsul" Ismay, „dar nu putea fi răsturnată. Nu mai încăpea nici o îndoială cu privire la final."[8]

Curând după aceea, Churchill, lordul Beaverbrook şi Harriman au plecat la Washington, D.C., la bordul

unui nou cuirasat, *Duke of York,* expuşi unui mare risc şi în cel mai mare secret, pentru a se întâlni cu Roosevelt şi a coordona strategia de război. A venit şi medicul lui Churchill, sir Charles Wilson, şi încă aproximativ 50 de persoane, de la valeţi la cei mai de seamă oficiali militari britanici, feldmareşalul Dill, prim-lordul Amiralităţii, lordul Pound, şi comandantul Statului-Major al Aviaţiei, Portal. Numai lordul Beaverbrook adusese cu el trei secretari, un valet şi un hamal. Roosevelt era îngrijorat din cauza pericolului la care se expuneau, încercând să-l descurajeze pe Churchill, pentru că, într-adevăr, dacă nava ar fi fost scufundată, pierderea ar fi distrus guvernul britanic. Însă Churchill i-a spulberat preşedintelui american îngrijorările.

Charles Wilson era uimit de transformarea lui Churchill. „Este alt om de când a intrat America în război", scria doctorul.[9] „Winston pe care l-am cunoscut eu la Londra mă speria... Îmi dădeam seama că duce pe umeri povara lumii întregi şi mă întrebam cât poate să mai continue astfel şi ce se putea face în privinţa aceasta. Şi acum – într-o singură noapte, din câte se pare – un bărbat mai tânăr i-a luat locul." După cum spunea Wilson, totul devenise din nou plin de viaţă: „Acum, războiul este din nou ca şi câştigat şi Anglia este în siguranţă. Să fii prim- ministru al Angliei într-un mare război, să poţi conduce Cabinetul, Armata, Marina, Aviaţia, Camera Comunelor, Anglia însăşi, este mai presus chiar şi de visele sale. Iar el adoră fiecare secundă."

Primele câteva zile ale călătoriei au fost extrem de grele, chiar şi după standardele Atlanticului de Nord, forţând nava să nu depăşească viteza de şase noduri şi anulând astfel sperata siguranţă a călătoriei cu o navă capabilă să se deplaseze cu o viteză de aproape cinci ori mai mare. Toţi pasagerii au primit ordin să nu stea pe punte, pentru că valurile uriaşe măturau carena mult scufundată. Beaverbrook spunea în glumă: „Nu am călătorit niciodată cu un submarin atât de mare".[10] Churchill îi scria lui

Clementine: „Să fii pe un vapor pe o asemenea vreme este ca şi cum ai fi la închisoare, cu avantajul suplimentar că te poţi îneca”.[11] A înghiţit multe pilule Mothersill ca să scape de răul de mare şi le-a dat o mulţime şi secretarilor săi, ignorând protestele lui Wilson, care era precaut cu prescrierea medicamentelor de orice fel.

„Premierul este în formă şi foarte vesel", scria Harriman.[12] „Vorbeşte neîncetat la masă." La un moment dat, Churchill a dezbătut pe larg subiectul răului de mare – „găleţi pe punţile distrugătoarelor etc., etc.”, scria Harriman, „până când Dill, care nu se refăcuse complet, s- a făcut verde şi aproape că a plecat de la masă”.

Nava de luptă a ancorat în golful Chesapeake de lângă Maryland. Churchill şi grupul său au luat apoi avionul până la Washington. „Era noapte", scria inspectorul
Thompson.[13] „Cei din avion priveau hipnotizaţi pe geamuri spectacolul uimitor al oraşului luminat. Washington reprezintă ceva extrem de valoros. Libertate, speranţă şi putere. Nu mai văzusem un oraş luminat de doi ani. Am fost emoţionat.”

Churchill a rămas la Casa Albă, la fel şi secretarul Martin şi alţi câţiva, şi au cunoscut îndeaproape cercul intim al lui Roosevelt. Acesta, la rândul său, a putut să-l vadă de aproape pe Churchill. Churchill şi membrii delegaţiei sale şi-au petrecut prima noapte la Casa Albă. Inspectorul Thompson – şi el printre oaspeţii casei – se afla cu Churchill în camera acestuia verificând eventuale pericole, când cineva a ciocănit la uşă. îndemnat de Churchill, Thompson a deschis şi a dat de preşedinte, în scaun cu rotile, singur pe hol. Thompson a deschis uşa larg, apoi l-a văzut pe preşedinte schimbându-se la faţă când a privit în cameră, în spatele detectivului. „în momentul acela m-am întors”, scria Thompson.[14] „Winston Churchill era gol puşcă, cu un pahar de băutură într-o mână şi un trabuc în cealaltă."

Preşedintele a dat să plece.

„Intră, Franklin", a spus Churchill. „Suntem singuri."

Președintele „a ridicat stânjenit din umeri", scria Thompson, apoi a intrat, împingându-și singur scaunul cu rotile. „Vezi, domnule președinte", a spus Churchill, „eu

Churchill și-a aruncat un prosop pe umeri și în ora care a urmat a stat de vorbă cu Roosevelt, plimbându-se prin cameră gol, sorbind din băutură și umplând, din când în când, paharul președintelui. „Ai fi zis că este un senator roman la băi, relaxându-se după o ședință de succes în Senat", scria inspectorul Thompson. „Cred că domnul Churchill nu s-ar fi sinchisit nici chiar dacă doamna Roosevelt ar fi intrat în cameră. „

în ajunul Crăciunului, Churchill, cu Roosevelt stând lângă el, susținut de proteze, a vorbit din porticul de sud al Casei Albe în fața unei mulțimi de 30 000 de oameni care se adunaseră pentru aprinderea luminilor Bradului de Crăciun al Comunității Naționale, un molid care fusese transplantat pe peluza de sud a reședinței președintelui. La asfințit, după o rugăciune și discursurile a doi cercetași, o fată și un băiat, Roosevelt a apăsat butonul pentru a aprinde luminițele. A ținut o cuvântare scurtă, apoi i-a dat cuvântul lui Churchill, care a spus publicului că se simte la Washington ca acasă. A vorbit despre acest „ciudat Ajun al Crăciunului" și despre cât de important era să fie ocrotită această sărbătoare ca o insulă în mijlocul furtunii. „Să le oferim copiilor noaptea lor de joacă și de râsete", a spus Churchill.[15] „Darurile lui Moș Crăciun să le bucure joaca. Iar noi, adulții, să le împărtășim din plin nestăpânita bucurie" – aici a coborât brusc vocea, până la un mormăit profund, grav –, „înainte de a ne întoarce la îndatoririle serioase și la formidabilul an ce ne așteaptă. Alegeți! – ca prin sacrificiul și cutezanța voastră acești copii să nu fie văduviți de moștenirea lor și nici de dreptul de a trăi într-o lume liberă și

decentă."

Apoi a încheiat: „Şi astfel" – a ridicat mâinile spre cer – „şi astfel, cu mila lui Dumnezeu, Crăciun fericit tuturor."

Mulţimea a început să cânte colinde, începând cu „O, veniţi voi cei credincioşi" şi încheind cu trei versuri din „Noapte de vis", intonate în cor cu solemnitate de mii de americani înaintea unui nou război.

Inspectorul Thompson a fost profund emoţionat când, a doua zi, chiar înainte de a merge la dineul de Crăciun cu şeful serviciului secret al lui Roosevelt, o cameristă i-a oferit un cadou cu ocazia sărbătorilor, de la doamna Roosevelt. L-a despachetat şi a descoperit înăuntru un papion şi un mic plic alb cu o felicitare de Crăciun. „Inspectorului Walter Henry Thompson – Crăciun 1941 – Crăciun fericit vă urează preşedintele şi doamna Roosevelt."

Cameristă privea, fascinată, cum Thompson rămăsese cu gura căscată de uimire. El scria: „Pur şi simplu nu mi-a venit să cred că preşedintele unei naţiuni, în timp ce poporul lui se pregătea să intre în cel mai mare război din istoria lor, s-a putut gândi să-i ofere un papion unui ofiţer de poliţie cu ocazia Crăciunului".[16]

Ce îi aştepta pe toţi, desigur, erau încă patru ani de război şi, pentru o vreme, întunericul a părut impenetrabil. Singapore, bastionul Marii Britanii în Extremul Orient, a căzut, ameninţând totodată să doboare şi guvernul lui Churchill. Germanii au alungat trupele britanice din Creta şi au recucerit Tobrukul. „Traversăm, într-adevăr, Valea Umilinţei", scria Clementine într-o scrisoare adresată lui Harry Hopkins.[17] Au fost răsturnări peste răsturnări, însă la finalul lui 1942 soarta războiului a părut să se întoarcă în favoarea Aliaţilor. Trupele britanice l-au învins pe Rommel într-o serie de bătălii în deşert cunoscute sub numele de Bătălia de la El Alamein. Marina americană a învins Japonia la Midway. Iar

campania lui Hitler în Rusia s-a împotmolit în noroi, gheaţă şi sânge. În 1944, după ce Aliaţii invadaseră Italia şi Franţa, rezultatul părea cert. Războiul aerian împotriva Marii Britanii avea să se trezească din nou la viaţă pentru scurt timp odată cu apariţia, în 1944, a bombei zburătoare V-l şi a rachetei V- 2, armele „răzbunării" dezvoltate de Hitler, care au provocat un nou val de teroare la Londra, dar aceasta a fost o ultimă ofensivă începută cu unicul scop de a aduce moarte şi distrugere înainte de inevitabila înfrângere a Germaniei.

în 1941, în ajunul Anului Nou, Churchill şi grupul său – plus, desigur, inspectorul Thompson – se aflau la bordul unui tren, îndreptându-se către Washington, după o vizită în Canada. Churchill le-a trimis un mesaj tuturor, invitându-i să i se alăture în vagonul-restaurant. S-au servit băuturi, iar la miezul nopţii a ţinut un toast: „închin pentru un an de trudă, un an de luptă şi de pericole, şi pentru un mare pas înainte către Victorie!"[18] Apoi s-au prins cu toţii de mâini, Churchill luându-se de mâini cu un sergent RAF şi cu comandantul Statului-Major al Aviaţiei, Charles Portal, şi au cântat „Auld Lang Syne", în timp ce trenul lor străbătea întunericul spre acel oraş al luminilor.

EPILOG. ŞI TIMPUL A TRECUT ’

MARY

Mary, şoricelul de ţară, a devenit artilerist antiaerian, repartizată la bateria de artilerie din Hyde Park. Acest lucru i-a provocat mamei sale o imensă stare de anxietate, mai ales după ce un membru de 18 ani al unei baterii din Southampton fusese ucis în timpul unui raid aerian, pe 17 aprilie 1942, prima astfel de victimă din război. „Primul meu gând chinuitor a fost că ar fi putut fi Mary", îi spunea Clementine într-o scrisoare.[1] Dar i-a mărturisit în acelaşi timp că simţea „o mândrie personală că tu, scumpa mea, ai ales această muncă

dificilă, monotonă, periculoasă şi deosebit de necesară – mă gândesc la tine foarte des, dragă Şoricelule". John Colville îşi amintea cum într-o seară, când începuseră să sune sirenele de raid aerian, „premierul s-a urcat degrabă în maşina lui şi a plecat în mare viteză spre Hyde Park, ca să vadă bateria lui Mary în acţiune".[2]

Mary a fost promovată, iar în 1944, penultimul an de război, a ajuns să comande un detaşament de 230 de voluntare. „Deloc rău la 21 de ani!", scria cu mândrie tatăl ei într-o scrisoare adresată lui Randolph.[3]

Winston Junior a fost şi mai impresionat. El ştia că bunicul lui era un om important, însă o idolatriza pe mătuşa Mary. „Pentru un copilaş de trei ani, să aibă un bunic prim-ministru, care conducea tot acel război era un concept greu de înţeles", scria el în memoriile sale.[4] „... Dar să ai o mătuşă care avea patru mitraliere uriaşe numai ale ei – ei bine, aia era *mare grozăvie!*"

Eric Duncannon a suferit după eşecul logodnei cu Mary, aşa cum s-a dovedit sâmbătă, 6 septembrie 1941, când el şi John Colville au mers la vânătoare la Stansted Park împreună cu un grup de prieteni.

Colville scria: „Eric mi-a spus, în cel mai simplu şi fermecător mod, că încă nu se poate gândi la nimic altceva decât la Mary Churchill".[5]

COLVILLE

Churchill a fost, în cele din urmă, înduplecat. Joi, 8 iulie 1941, în toiul unui val de căldură cu temperaturi de peste 30 °C, John Colville a trecut pe la biroul lui Churchill chiar înainte ca acesta să tragă un pui de somn.

„Aud că plănuieşti să mă abandonezi", a spus Churchill.[6] „Ştii că te pot împiedica. Nu te pot face să rămâi împotriva voinţei tale, dar te pot pune altundeva."

Colville i-a spus că înţelege, dar speră să nu facă asta. I-a arătat una dintre lentilele lui de contact încă

nefinisate.

Churchill i-a spus lui Colville că poate pleca.

Întrucât putea, în sfârşit, să poarte lentilele de contact, Colville s-a prezentat la un nou interviu medical la RAF şi de data aceasta – „mare bucurie!" – a trecut. Curând după aceea a depus jurământul de nou membru al Rezervei de Voluntari RAF, ultima oprire înaintea călătoriei finale către statutul de pilot. RAF a insistat însă ca mai întâi să meargă să-şi plombeze două măsele, lucru de care stomatologul lui îi spusese anterior să nu se îngrijoreze. Intervenţia a durat o oră.

În cele din urmă, a sosit momentul plecării lui Colville din Downing Street numărul 10, urmând să înceapă pregătirile pentru a deveni pilot de avion de vânătoare. Putea să poarte lentilele de contact doar aproximativ două ore, iar acest lucru l-a împiedicat, din fericire, să se alăture unui echipaj de bombardier. Churchill „era de aceeaşi părere că lupta scurtă, precisă, a unui pilot de avion de vânătoare era mult mai bună decât îndelunga aşteptare a unui echipaj de bombardier până ajungea la obiectiv". El a fost însă indignat când a aflat că Colville urma să se antreneze nu ca ofiţer, ci ca echivalentul RAF al unui recrut, un pilot de grad inferior. „Nu face asta", i-a spus Churchill. „Nu-ţi vei putea alege camaradul."

Colville scria: „Nu-i trecuse prin minte că unul dintre secretarii lui privaţi, cu un salariu anual de 350 de lire, nu putea avea valet personal".[7]

Pe 30 septembrie, după ce şi-a făcut bagajul, Colville s-a dus în biroul prim-ministrului pentru a-şi lua rămas-bun în privat. Churchill a fost cordial şi amabil. „A spus că este doar «au *revoiv*>, căci spera că voi reveni frecvent să-l vizitez." Churchill i-a spus lui Colville că nu ar fi trebuit să-l lase să plece şi că Anthony Eden fusese enervat că trebuia să o facă. Dar a recunoscut că, prin gestul său, Colville făcea „un lucru foarte galant".

La încheierea întâlnirii, Churchill i-a spus: „Am

ținut foarte mult la tine. Cu toții am ținut, Clemmy și eu în mod special. La revedere și Dumnezeu să te aibă în pază."

Colville a plecat, simțind o mare tristețe. „Am ieșit din birou cu un nod în gât, așa cum nu mai simțisem de mulți

Colville *nu* a murit într-o epavă în flăcări după ce a fost spulberat de un Me 109. Și-a încheiat pregătirea și a fost repartizat la o escadrilă de recunoaștere care pilota Mustanguri americane, cu baza la Funtington, lângă Stansted Park, unde s-a îmbolnăvit de o boală numită impetigo. Lady Bessborough, mama lui Eric Duncannon, l-a invitat să stea la Stansted House, să se recupereze. Câteva săptămâni mai târziu, a fost chemat de Churchill.

„E timpul să te întorci aici", i-a spus Churchill.[9]

„Dar nu am făcut decât un zbor operațional."

„Ei bine, ai voie să faci șase. Pe urmă, înapoi la muncă."

După șase misiuni, s-a întors în Downing Street numărul 10 ca să-și reia activitatea de secretar privat. Când Ziua Z se apropia, a fost rechemat la unitate, în ciuda protestelor Profului că, dacă ar fi fost capturat și identificat, s-ar fi dovedit o comoară de preț pentru serviciile de informații germane. Churchill l-a lăsat să plece, chiar dacă împotriva voinței sale. „Am impresia că tu crezi că războiul ăsta se duce pentru amuzamentul tău personal", i-a spus el.[10] „Și totuși, dacă aș fi avut vârsta ta, aș fi simțit la fel, așa că primești o învoire de două luni ca să te lupți. Dar gata cu vacanțele pe anul ăsta."

Nu a fost deloc o vacanță. Colville a avut 40 de ieșiri deasupra coastei franceze, desfășurând misiuni de recunoaștere fotografică. „A fost fascinant când am traversat Canalul și am privit în jos, unde marea forfotea de nave de toate felurile îndreptându-se către plajele de debarcare", scria el în jurnal." „A fost de asemenea fascinant să fac parte dintr-o mare

armadă aeriană, bombardiere şi avioane de vânătoare, multe ca stolurile de grauri la ora de culcare, toate zburând spre sud." De trei ori a fost aproape doborât. Într-o scrisoare lungă pentru Churchill, el descria un incident în care un obuz antiaerian făcuse o mare gaură în una dintre ciripi. Lui Churchill i-a plăcut la nebunie.

Colville s-a întors din nou în Downing Street numărul 10. Înaintea mandatului de la RAF, Colville fusese foarte simpatizat la serviciu, deşi niciodată iubit din suflet, după spusele Pamelei Churchill, însă acum, că revenise din serviciul militar activ, prestigiul lui crescuse. „Nici unul dintre noi, cu excepţia lui Clemmie, nu l-a plăcut cu adevărat pe Jock", spunea Pamela mulţi ani mai târziu.[12]

Dar pe urmă el a plecat şi a intrat în aviaţia militară şi
cred că aceasta a fost o mişcare foarte inteligentă, pentru că, la revenire, toată lumea a fost foarte încântată să-l vadă." Nu mai era „molâu", aşa cum îl considerase Mary prima dată în vara lui 1940. „Nimic mai neadevărat", spunea ea ulterior.

În 1947, Colville a devenit secretarul privat al prinţesei Elisabeta, viitoarea reginâ. Oferta a fost surprinzătoare. „Este datoria noastră să acceptăm", i-a spus Colville. În cei doi ani în această funcţie, Colville a cunoscut-o şi s-a îndrăgostit de una dintre doamnele de onoare ale prinţesei, Margaret Egerton. Cei doi s-au căsătorit pe 20 octombrie 1948, la Biserica St. Margaret, de lângă Westminster Abbey.

Colville a devenit mai faimos decât toţi colegii lui secretari privaţi când, în 1985, şi-a publicat jurnalul, în formă editată, sub titlul *The Fringes of Power (Culisele puterii).* Lucrarea a devenit o piatră de hotar pentru oricine era interesat în mecanismele interne din Downing Street numărul 10 în vremea lui Churchill. A eliminat multe fragmente personale – „consemnări banale, care nu sunt de interes general", după cum spunea el în prefaţă — deşi oricine citeşte jurnalul propriu-zis, scris de mâna lui

Colville, păstrat la Churchill Archives Center din Cambridge, Anglia, va vedea că acele consemnări nesemnificative au fost de cea mai mare importanţă pentru Colville însuşi.

I-a dedicat cartea lui Mary Churchill, „cu afecţiune şi căinţă pentru o parte din referirile mai puţin laudative la adresa ei din prima parte a acestui jurnal".

BEAVERBROOK

În total, Beaverbrook şi-a depus demisia de 14 ori, ultima oară în februarie 1942, când era ministrul aprovizionării.[13] A preferat să demisioneze decât să accepte un nou post de ministru al producţiei de război. De data aceasta, Churchill nu a obiectat, iară îndoială spre încântarea lui Clementine.

Beaverbrook a plecat două săptămâni mai târziu. „Tot ce ţine de reputaţia mea ţi se datorează", i-a spus el lui Churchill într-o scrisoare din 26 februarie, ultima zi în funcţie.[14] „încrederea publicului vine cu adevărat de la tine. Iar curajul meu a fost susţinut de tine." I-a spus lui Churchill că este „salvatorul poporului nostru şi simbolul rezistenţei în lumea liberă".

Churchill i-a răspuns în acelaşi ton: „Am trăit şi am luptat umăr la umăr în aceste zile cumplite şi sunt sigur că această camaraderie şi activitatea noastră publică nu vor înceta. Tot ce aş vrea să faci acum este să-ţi recuperezi forţele şi stabilitatea, astfel încât să poţi veni în sprijinul meu când voi avea cea mai mare nevoie de tine."[15] El declara că triumful lui Beaverbrook din toamna lui 1940 a jucat „un rol decisiv în mântuirea noastră" şi îşi încheia astfel scrisoarea: „Eşti unul dintre foarte puţinii noştri luptători şi bărbaţi de geniu".

Şi aşa, Beaverbrook a plecat în cele din urmă. „Am resimţit acut pierderea lui", scria Churchill. Dar, în final, Beaverbrook reuşise acolo unde trebuia să reuşească, dublând producţia de avioane de vânătoare în primele sale trei luni ca ministru al

producției de aeronave și, poate la fel de important, fiind mereu la îndemână pentru a-i oferi sfaturi și bună dispoziție, lucruri ce l-au ajutat pe Churchill să supraviețuiască acelor zile. Ceea ce a prețuit cel mai mult Churchill a fost compania lui Beaverbrook și faptul că îl făcea să mai uite de gravitatea situației: „Am fost bucuros că m-am putut uneori baza pe el", scria Churchill.[16]

În martie 1942, Beaverbrook s-a simțit obligat să-i explice lui Churchill de ce amenințase de atâtea ori cu demisia în trecut. Recunoștea că folosise demisiile ca un instrument pentru rezolvarea întârzierilor și a opoziției – pe scurt, pentru a obține ce voia – și a crezut că Churchill înțelesese acest lucru. „Am avut tot timpul impresia", scria el, „că susținându-mi metodele, ai vrut ca eu să rămân în funcție, să tun și să fulger, să amenință cu demisia și să mi-o retrag apoi iar și iar."[17]

Cei doi bărbați au rămas prieteni, deși intensitatea prieteniei lor a scăzut. În septembrie 1943, Churchill l-a readus în guvernul său ca lord al sigiliului privat, o mișcare ce părea menită în principal scopului de a-și ține prietenul și sfetnicul aproape. Beaverbrook a demisionat și din această funcție, dar în momentul acela și Churchill părăsea funcția. Într-unul dintre volumele sale despre cel de-al Doilea Război Mondial, Churchill l-a lăudat pe Beaverbrook, scriind: „El nu a dat greș. Acesta a fost momentul lui."

PROFUL Proful a fost reabilitat.

În cele din urmă, judecătorul Singleton s-a simțit suficient de încrezător în diferitele statistici ale forțelor aeriene germane și britanice pentru a veni cu o părere. „Concluzia la care am ajuns", scria el în raportul final din august 1941, „este că efectivul Forțelor Aeriene Germane în raport cu cel al Forțelor Aeriene Regale poate fi estimat la aproximativ patru la trei pe 30 noiembrie 1940."[18] Asta însemna că în tot acest timp RAF se luptaseră cu ceva ce a

considerat a fi un dușman copleșitor, când, de fapt, cele două forțe aeriene nu erau foarte diferite din punctul de vedere al efectivelor, principala deosebire, conform concluziei lui Singleton, fiind numărul de bombardiere cu rază lungă de acțiune. Această veste liniștitoare venise un pic cam târziu, desigur, dar, într-un final, se prea poate ca RAF, considerându-se inferioare cu un raport de patru la unu, să fi luptat mai bine și cu mai multă dârzenie decât dacă ar fi împărtășit vanitatea Luftwaffe, care se crezuse mult superioară. Raportul a dovedit că instinctele Profului fuseseră, până la urmă,

Dragostea lui pentru minele aeriene nu a avut un rezultat la fel de salutar. În 1940 și 1941, el și Churchill au făcut lobby și s-au lingușit pe lângă Ministerul Aerului și Beaverbrook să producă și să folosească aceste mine și să le facă esențiale în arsenalul Marii Britanii de arme defensive. Au avut puține succese, multe eșecuri, iar într-un final s- au lovit de o tot mai mare împotrivire, minele fiind abandonate.

Lindemann și Churchill au rămas prieteni pe toată durata războiului, Lindemann venind în mod regulat la masă – cu preparate vegetariene, desigur – în Downing Street numărul 10, la Chequers și la Ditchley.

PAMELA ȘI AVERELL

O vreme, relația amoroasă dintre Pamela Churchill și Averell Harriman a înflorit. Fiica lui Harriman, Kathy, a aflat de relația lor curând după sosirea la Londra, dar nu a fost deranjată. Faptul că ea era cu câțiva ani mai mare decât iubita tatălui ei părea să nu o tulbure. Kathy nu era deosebit de apropiată de mama ei vitregă, Mărie, așa că nu avea sentimentul unei trădări.

Faptul că acceptat atât de repede realitatea nu a surprins pe nimeni. Cuplul nu se străduia prea tare să-și ascundă relația. Într-adevăr, la un moment dat, timp de vreo șase luni, Harriman, Pamela și Kathy au

împărțit un apartament cu trei dormitoare din Grosvenor Square numărul 3, în vecinătatea ambasadei Americii. Churchill știa de relație, dar o legătură atât de strânsă între un membru al familiei lui Churchill și emisarul personal al lui Roosevelt nu putea fi decât un avantaj. Clementine nu a fost de acord, dar nici nu a intervenit. Randolph i s-a plâns ulterior lui John Colville că părinții lui „au ignorat cu bună-știință adulterul de sub acoperișul lor".[19] Beaverbrook a știut și el, și tare i-a mai plăcut asta, asigurându-se că Harriman și Pamela petreceau weekenduri prelungite la reședința sa rurală, Cherkley, unde Winston Junior continua să locuiască în grija unei bone. Harry Hopkins știa și el de relație, la fel și Roosevelt însuși. Președintele era amuzat.

În iunie 1941, Churchill l-a trimis pe Harriman la Cairo pentru a evalua modul în care ajutorul american putea sprijini cel mai bine trupele britanice din Egipt, rugându-l pe fiul său, Randolph, să aibă grijă de el. Randolph fusese deja ridicat la gradul de maior, desemnat să se ocupe de relațiile cu presa la cartierul general al britanicilor din Cairo. El însuși avea o relație amoroasă cu o celebră amfitrioană pe nume Momo Marriott, soția unui general britanic. Într-o noapte, pe când discuta cu Harriman în timpul unui dineu despre o ambarcațiune indiană – *dhow* – închiriată pe Nil de Randolph doar pentru vizita americanului, Randolph a început să se laude cu propria relație.[20] Nu bănuia că Harriman se culca cu soția lui, chiar dacă asta era o sursă de zvonuri în cercul lui și la clubul White's din Londra.

Faptul că Randolph nu știa acest lucru s-a văzut într-o scrisoare scrisă Pamelei în iulie 1941, pe care i-a încredințat-o lui Harriman ca să i-o dea la întoarcerea de la Cairo. Scrisoarea îl lăuda pe Harriman: „L-am găsit absolut fermecător", scria Randolph, „și a fost minunat că am putut afla atâtea vești de la tine și de la toți prietenii mei. A vorbit foarte frumos despre tine și mă tem că am un rival serios!"[21]

Randolph a aflat în cele din urmă despre relație la începutul lui 1942, când se afla în permisie. Devenise deja desfrânat în comportament. Căsnicia lor, deja afectată de cheltuielile și de consumul lui de alcool, precum și de indiferența Pamelei, virase acum către o respingătoare fază a certurilor și a jignirilor. în Anexă izbucneau lupte furioase, în timpul cărora Randolph se lua la harță cu Churchill. Clementine, îngrijorată că soțul ei ar fi putut suferi o criză de apoplexie, l-a izgonit din nou pe Randolph din casă, de data aceasta pentru toată durata războiului. În vară, când Randolph s-a întors la Londra în convalescență din cauza rănilor suferite în urma unui accident de mașină din Cairo, era clar pentru toți că nu mai exista nici o șansă de salvare a căsniciei. Evelyn Waugh, unul dintre colegii lui Randolph de la White's, scria despre Pamela: „îl urăște atât de mult încât nici nu suportă să fie în aceeași încăpere cu el".[22] În noiembrie 1942, Randolph a părăsit-o.

Harriman a mutat-o pe Pamela într-un apartament și îi plătea o rentă anuală de 3 000 de lire (168 000 de dolari în prezent). Pentru a ascunde acest lucru, s-a folosit de un intermediar: Max Beaverbrook, care, veșnic devotat iubirii lui pentru drama umană, a acceptat cu bucurie, gândind o schemă pentru a ascunde faptul că Harriman era omul cu

Dar nici măcar acesta nu a fost întocmai un secret. „Spre deosebire de Paris, unde exista o mare piață neagră, aici toată lumea se mândrea că respecta cu destulă strictețe raționalizarea", spunea John Colville.[23] „Dar, dacă mergeai la masă la Pamela, aveai parte de cinci sau șase feluri, opt sau zece invitați și alimente pe care nu le vedeai în mod normal. Bănuiala mea este că toți cei din jurul mesei rânjeam pe sub mustăți și ne ziceam că Averell are mare grijă de iubita lui."

în octombrie 1943, Roosevelt l-a ales pe Harriman ca ambasador la Moscova, iar relația de iubire a

început, inevitabil, să se răcească. Distanța i-a eliberat pe amândoi. Harriman s-a culcat cu alte femei, Pamela, cu alți bărbați, inclusiv, la un moment dat, cu crainicul Edward R. Murrow. „Adică, atunci când ești foarte tânăr, vezi lucrurile altfel", spunea Pamela mai târziu, într-un interviu.[24]

Pe măsură ce războiul se apropia de sfârșit, Pamela a început să fie foarte îngrijorată pentru ce avea să urmeze. Pe 1 aprilie, ea îi scria lui Harriman la Moscova: „Se presupune că războiul se termină în următoarele patru sau cinci săptămâni. Acest gând mă cam înspăimântă. Este ceva ce am așteptat cu atâta nerăbdare atât de mult timp, încât știu că îmi va fi frică atunci când se va întâmpla, înțelegi ce vreau să spun? Viața mea de adult a fost toată doar război și știu cum să-i fac față. Dar mă tem că nu voi ști ce să fac cu viața asta pe timp de pace. Mă înspăimântă teribil. E o prostie, nu-i așa?"[27]

Anii au trecut. Harriman a devenit secretar al comerțului în America sub președintele Harry Truman, iar mai târziu a fost ales guvernator al New Yorkului. A avut diferite funcții înalte de consilier în administrațiile Kennedy și Johnson. A avut însă aspirații și mai mărețe – să devină secretar de stat, poate chiar președinte –, dar acestea s-au dovedit greu de atins. În ciuda numeroaselor relații amoroase avute, a rămas însurat cu soția lui, Marie, și conform părerii generale, căsnicia lor a devenit mai solidă cu trecerea anilor. Moartea lui Marie în septembrie 1970 l-a distrus pe Harriman, după spusele fiicei lui Marie, Nancy. „Stătea în camera ei și plângea."[26] În 1960, Pamela s-a măritat cu Leland Hayward, producător și impresar de vedete, coproducătorul versiunii originale de pe Brodway a musicalului *Sunetul muzicii*. Căsnicia lor a durat până la moartea lui Hayward, în martie 1971.

Pamela și Harriman au păstrat legătura, dar la distanță, în august 1971 au fost amândoi invitați la un dineu în Washington, D.C., oferit de o prietenă comună, Katharine Graham, editor la *Washington*

Post. Harriman avea 79 de ani, Pamela, 51. Şi-au petrecut seara împreună conversând. „A fost foarte ciudat", spunea ea, „pentru că în clipa în care am început să vorbim, ne-am adus aminte de atâtea lucruri la care nici unul dintre noi nu se mai gândise de ani."[27]

Opt săptămâni mai târziu, cei doi s-au căsătorit, într-o ceremonie privată la o biserică din Upper East Side, Manhattan, la care au participat doar trei invitaţi. Au vrut ca ceremonia să fie secretă – dar numai pentru moment.

Ulterior în aceeaşi zi, aproximativ 150 de prieteni s-au adunat la reşedinţa din apropiere a lui Harriman pentru un cocktail, aşa cum li se spusese.

Când a intrat în cameră, Pamela a strigat către o prietenă: „Am făcut-o! Am făcut-o!"[28] Le luase doar trei decenii. „O, Pam", scria o altă prietenă curând după aceea, „ce ciudată mai este şi viaţa asta!!"[29] Căsnicia lor a durat încă 15 ani, până la moartea lui Harriman, în iulie 1986.

GERMANII

La Procesele de la Nürnberg, Hermann Göring a fost găsit vinovat de o serie de infracţiuni, inclusiv crime de război şi crime împotriva umanităţii. Curtea l-a condamnat la moarte prin spânzurătoare pe 16 octombrie 1946.

În mărturia sa a declarat că dorise să invadeze Anglia imediat după Dunkerque, dar Hitler nu fusese de acord. I- a spus unui anchetator american, generalul american de aviaţie Cari Spaatz, că nu agrease niciodată ideea atacării Rusiei. El ar fi vrut să continue bombardarea Angliei şi să- 1 determine pe Churchill să capituleze. Momentul invadării Rusiei fusese fatal, i-a spus Göring lui Spaatz. „Doar redirecţionarea Luftwaffe către frontul din Rusia a salvat Anglia."[30]

Până în ultimul moment, Göring nu a dat nici un semn de căinţă. El a declarat în faţa curţii de la Nürnberg: „Bineînţeles că ne-am reînarmat. Regret

doar că nu ne-am reînarmat mai mult. Bineînțeles că am considerat tratatele simplă hârtie de toaletă. Bineînțeles că am vrut să fac Germania mare".[31]

Göring a încercat, de asemenea, să-și justifice furtul sistematic al colecțiilor de artă din întreaga Europă. În așteptarea procesului, el îi spunea unui psihiatru american: „Poate că una dintre slăbiciunile mele a fost aceea că ador să fiu înconjurat de lux și că sunt o fire artistică, iar capodoperele mă fac să simt că trăiesc și că radiez pe interior".[32] A afirmat că intenția lui fusese tot timpul să-și doneze colecțiile unui muzeu de stat după moarte. „Privind din această perspectivă, nu consider că a fost greșit din punct de vedere etic. Nu a fost ca și cum aș fi acumulat comori artistice pentru a le vinde sau pentru a mă îmbogăți. Eu iubesc arta de dragul artei și, după cum am spus, personalitatea mea a cerut să fiu înconjurat de cele mai bune exemple ale artei mondiale."

Anchetatorii au inventariat lucrările pe care le adunase de la începutul războiului și au numărat „1 375 de picturi, 250 de sculpturi, 108 tapiserii, 200 de piese mobilier de epocă, 60 de covoare persane și franțuzești, 7 5 de vitralii" și 175 de diverse alte obiecte.[33]

În noaptea de dinaintea execuției, Göring s-a sinucis cu cianură.

Joseph Goebbels și soția lui, Magda, și-au otrăvit cei șase copii – Helga, Hildegard, Helmut, Holdine, Hedwig și Heidrun – pe 1 mai 1945, în buncărul lui Hitler, când armata sovietică se apropia tot mai mult, cerându-i mai întâi unui medic aghiotant să administreze câte o doză de morfină fiecărui copil.[34] Apoi medicul personal al lui Hitler a administrat fiecăruia, pe cale orală, câte o doză de cianură. După aceea Goebbels și Magda s-au sinucis, de asemenea, cu cianură. Un ofițer SS, urmându-le instrucțiunile, i-a împușcat pe amândoi pentru a fi sigur că muriseră.

Hitler se sinucisese în ziua precedentă.

Rudolf Hess a fost judecat la Nürnberg, unde și-a mărturisit eterna loialitate față de Hitler. „Nu regret nimic", a spus el.[35] A fost condamnat la închisoare pe viață pentru rolul avut în război și a fost trimis la închisoarea Spandau, alături de alți șase oficiali germani.

Unul câte unul, ceilalți prizonieri, inclusiv Albert Speer, au fost eliberați, până când, pe 30 septembrie 1966, Hess a rămas singurul deținut al închisorii. S-a sinucis pe 17 august 1987, la vârsta de 93 de ani, folosind un cablu pentru a se spânzura.

Adolf Galland a supraviețuit în mod miraculos războiului, în ciuda numeroaselor situații în care fusese la un pas de moarte. Doar într-o singură zi el a fost doborât de două ori. A realizat ultima misiune pe 25 aprilie 1945 când, aflat la manșa celui mai avansat avion de vânătoare al Luftwaffe, un avion cu reacție, a doborât două bombardiere americane, ridicându-și scorul la 104.[36] După distrugerea celui de-al doilea avion, a fost interceptat de un P-47 american. Rănit, cu avionul grav avariat, a reușit să se întoarcă la baza sa aeriană exact când aceasta începuse să fie atacată, aterizând forțat sub o ploaie de bombe și de gloanțe. A supraviețuit doar cu o rană la un picior. Soldații americani l-au arestat zece zile mai târziu. Avea 33 de ani. Oricât de bun ar fi fost recordul lui, acesta fusese deja depășit de mulți dintre camarazii săi. Doi piloți au acumulat peste 300 de avioane doborâte de fiecare și alți 92 egalaseră sau chiar depășiseră recordul lui Galland.

După ce a fost mai întâi interogat în Germania, Galland a fost transportat cu un avion în Anglia, pe 14 mai 1945, pentru continuarea interogatoriului. Era prima oară când călca pe pământul acestei țări. În iulie, cei care îl capturaseră l-au dus la marea bază aeriană din Tangmere, lângă Stansted Park, unde l-a cunoscut pe pilotul olog Douglas Bader, cel cu care Mary Churchill dansase. Galland se întâlnise cu Bader și anterior în timpul războiului, după ce

Bader fusese doborât şi capturat. Galland insistase atunci să fie tratat bine.

Acum Bader i-a oferit trabucuri.

CHURCHILL ŞI RĂZBOIUL

Bărbatul rămăsese pururea un copil.

Într-o dimineaţă din vara lui 1944, când războiul era încă în toi, Clementine, aflată în patul din Anexa de la numărul 10, l-a chemat în camera ei pe un tânăr soldat pe nume Richard Hill, fiul secretarei personale a lui Churchill, doamna Hill. Un trenuleţ de jucărie tocmai sosise pentru Winston Junior, fiul Pamelei, şi Clementine voia să se asigure că avea toate piesele şi că totul funcţiona. L-a rugat pe Hill să-l asambleze şi să-l încerce.

Pachetul conţinea şine, vagoane de tren şi două locomotive care funcţionau pe baza unor mecanisme de ceas acţionate prin întoarcere.[37] Hill s-a aşezat în genunchi şi a început să monteze şina, când la un moment dat a observat venind spre el doi papuci de casă cu monograma „W.S.C". A ridicat privirea şi l-a văzut pe Churchill lângă el, în salopeta lui bleu, fumând trabuc şi urmărindu-i îndeaproape progresul. Hill a dat să se ridice în picioare, însă prim-ministrul l-a oprit. „Continuă-ţi treaba", i-a spus Churchill.

Hill a terminat de montat.

Churchill a continuat să privească. „Pune o locomotivă pe şină", a spus el.

Hill a făcut întocmai. Locomotiva a început să se deplaseze în cerc pe măsură ce mecanismul de ceas se

„Văd că ai două locomotive", a spus Churchill. „Pune-o şi pe cealaltă pe şină."

Hill a făcut din nou cum i se spusese. Acum pe şină erau două locomotive, una după alta.

Churchill, cu trabucul în gură, s-a aşezat în patru labe.

„Acum, hai să le tamponăm", a spus el, vizibil încântat.

Războiul din Europa s-a încheiat pe 8 mai 1945. În

acea zi, pe măsură ce vestea s-a răspândit în toată Londra, mulțimile au început să umple pieţele oraşului. Soldaţi americani ţanţoşi treceau prin mulțime, fluturând steaguri şi cântând din când în când „Over There". Capitularea Germaniei era oficială, Churchill urma să ţină un discurs public la ora 15:00 din Downing Street, difuzat de BBC la radio şi prin difuzoare, după care pleca la Camera Comunelor.

Când Big Ben a bătut ora 15:00, în mulțime s-a aşternut o tăcere desăvârşită. Războiul german, a spus Churchill, se încheiase. El a rezumat cursul războiului, explicând cum, la final, „aproape toată lumea s-a unit împotriva răufăcătorilor, care acum ni se închină". Şi-a temperat vestea cu observaţia sobră că Japonia încă nu se preda. „Acum trebuie să ne dedicăm toată puterea şi toate resursele definitivării sarcinii noastre, atât acasă, cât şi peste hotare. Tot înainte, Britannia! Trăiască libertatea! Dumnezeu să-l aibă-n pază pe rege!"

Personalul de la numărul 10 i-a creat culoar în grădina din spatele casei şi l-a aplaudat când se îndrepta spre maşină. Churchill a fost foarte emoţionat. „Vă mulţumesc mult", a spus, „vă mulţumesc foarte mult."[38]

La palatul Buckingham, când regele şi regina au apărut în balconul regal, o mulțime de oameni adunaţi pe Mall a izbucnit într-un strigăt de bucurie, continuând să aplaude, să ovaţioneze şi să fluture steaguri până când perechea regală a intrat înapoi în palat. Dar oamenii nu au plecat, au rămas acolo şi au strigat: „Îl vrem pe rege, Îl vrem pe rege". După un timp, regele şi regina au reapărut, apoi s-au dat deoparte pentru a mai face loc unei persoane, iar pe balcon a ieşit Winston Churchill, cu un zâmbet larg pe chip. Uralele au fost fantastice.

În noaptea aceea, deşi camuflajul era încă în vigoare, s- au făcut focuri de tabără în toată Londra, luminând cerul cu de acum familiara strălucire oranj

– doar că de data aceasta focurile erau semn de sărbătoare. Luminile proiectoarelor s-au jucat pe Coloana lui Nelson şi în Trafalgar Square şi, poate, cel mai emoţionant gest dintre toate a fost cel al operatorilor de proiectoare care şi-au concentrat fasciculele de lumină în aer exact deasupra crucii de pe Catedrala St. Paul, menţinându-le acolo sub forma unei cruci de lumină strălucitoare.[39]

Două luni mai târziu, într-un episod de ironie uluitoare, publicul britanic a votat împotriva Partidului Conservator, forţându-l pe Churchill să demisioneze. Fusese omul ideal pentru a conduce războiul, dar nu şi pentru a conduce redresarea Marii Britanii de după război. Churchill a fost înlocuit de Clement Attlee, liderul Partidului Laburist, care câştigase 393 de locuri. Conservatorii, doar 213.

Rezultatele finale ale votului au fost raportate pe 26 iulie, o zi de joi. Câteva zile mai târziu, familia Churchill şi câţiva prieteni s-au adunat la Chequers pentru ultimul lor weekend acolo. Casa s-a umplut ca de obicei. Au venit Colville, ambasadorul Winant, Brendan Bracken, Randolph, Mary, Sarah şi Diana, aceasta cu soţul ei, Duncan Sandys. Proful a venit la masa de prânz. Pastorul bisericii din Ellesborough, unde Churchill fusese atât de rar, a trecut pe acolo pentru a-şi lua rămas-bun.

În acea seară de sâmbătă, după cină şi după ce a urmărit jurnalul de ştiri şi un documentar despre victoria Aliaţilor în Europa intitulat *Adevărata glorie,* familia a coborât la parter. Churchill a devenit brusc trist. „Acesta este momentul în care eu nu mai sunt o ştire, nu mai am activitate, nimic de făcut", i-a spus el lui Mary.[40]

Mary consemna tristeţea tatălui ei în jurnal: „A fost un spectacol agonizant să-l privesc pe acest uriaş printre oameni – fiecare părticică din el suferind cumplit – mişcându-se nefericit de colo colo, incapabil să-şi folosească imensa energie şi infinitele-i haruri, nutrind în

inimă o mâhnire şi o deziluzie pe care eu le pot doar

A fost „cel mai prost moment de până acum", scria ea. Familia a pus discuri ca să-l mai înveselească, mai întâi Gilbert şi Sullivan, care, pentru prima dată, nu au avut efect, urmaţi de marşuri militare americane şi franceze, care au ajutat cât de cât. A urmat „Run Rabbit Run" şi, la cererea lui Churchill, un cântec din *Vrăjitorul din Oz,* iar acestea au părut să-şi atingă, în sfârşit, scopul. „În sfârşit, la ora 2, s-a simţit destul de alinat ca să i se facă somn şi să vrea să meargă la culcare", scria Mary. „L-am însoţit cu toţii sus."

Ea adăuga: „O, dragă Papa, te iubesc atât de mult şi mi se rupe sufletul că nu pot face mare lucru. M-am dus la culcare simţindu-mă foarte obosită şi moartă pe dinăuntru."

A doua zi, după masa de prânz, Mary şi John Colville au făcut o ultimă plimbare pe Beacon Hill. A fost o zi superbă, însorită. S-au adunat cu toţii pe gazon. Clementine a jucat crichet cu Duncan, aproape complet recuperat după accidentul de maşină. Au semnat cu toţii în cartea de onoare de la Chequers – „acea memorabilă carte de onoare", nota Mary, „unde poţi urmări intrigile şi stratagemele de război în funcţie de numele scrise acolo". Într-o notă de mulţumire pentru proprietarii domeniului, familia Lee, Clementine a scris: „Ultimul nostru sfârşit de săptămână la Chequers a fost trist. însă, când ne-am scris cu toţii numele în Cartea de Onoare, am reflectat asupra minunatului rol pe care această veche casă l-a jucat în război. La ce oaspeţi distinşi a găzduit, la ce întâlniri importante a fost martoră, la ce decizii cruciale au fost luate sub acoperişul ei."[41]

Churchill a semnat ultimul.

Sub nume, el a adăugat un singur cuvânt: „Finiş".[42]

SURSE ŞI MULŢUMIRI

Deşi mutarea mea la New York şi revelaţia concomitentă oferită de ziua de 11 septembrie au fost imboldul principal pentru înhămarea la proiectul acestei cărţi, a mai existat un element care a jucat, de asemenea, un rol important: faptul că sunt părinte. După cum vă pot asigura cele trei fiice ale mele, sunt genul acela de tată anxios, însă anxietăţile acestea generate de copiii mei au legătură cu problemele obişnuite ale vieţii lor de zi cu zi, cum ar fi slujbele şi iubiţii lor şi detectoarele de fum din apartamentele lor, nu bombe brizante şi incendiare care pică din cer. Acum, pe bune, cum au reuşit membrii familiei Churchill şi cercul lor să facă faţă?

Aceasta fiind întrebarea îndrumătoare, am început ceea ce a devenit o călătorie de durată prin vasta şi încâlcita pădure a lucrărilor despre Churchill, un ţinut al volumelor gigantice, al faptelor denaturate şi al unor teorii conspiraţioniste bizare, pentru a încerca să-l descopăr pe Churchill. Aşa cum am văzut în cazul cu cărţilor anterioare, când te uiţi la trecut prin nişte lentile noi, în mod invariabil *vezi* lumea diferit şi descoperi noi materiale şi informaţii chiar şi pe poteci foarte bine bătătorite.

Unul dintre pericole, când scrii despre Churchill, este că vei deveni copleşit de la bun început şi posibil descurajat să mai continui, de imensul volum de lucrări deja accesibile publicului. Pentru a evita acest lucru, eu am decis să încep cu un număr modest de lecturi pregătitoare, *Defender of the Realm*, de William Manchester şi Paul Reid, *Churchill*, de Roy Jenkins, şi *Finest Hour*, de Martin Gilbert – dar să mă cufund apoi direct în arhive pentru a experimenta universul lui Churchill într-o manieră pe cât s-a putut de inovatoare. Perspectiva aleasă de mine a însemnat că anumite documente îmi puteau

fi de mult mai mare folos mie decât le-au fost biografilor tradiționali ai lui Churchill – de exemplu, liste de cheltuieli gospodărești la reședința sa ca prim-ministru, Chequers, și corespondența despre cum să fie cantonați soldații pe terenul proprietății fără a copleși sistemul de canalizare, o chestiune de interes semnificativ la momentul acela, dar nu neapărat importantă pentru viitorii istorici.

Cercetările m-au purtat în numeroase arhive, inclusiv în trei dintre locurile mele preferate din lume: National Archives of the United Kingdom (Arhivele Naționale ale Regatului Unit), Kew, lângă Londra, Churchill Archives Center (Arhivele Churchill) de la Colegiul Churchill, Cambridge, și U.S. Library of Congress, Manuscript Division (Biblioteca Congresului SUA, Departamentul Manuscrise), din Washington. Când teancul meu de documente s-a mărit, am început să-mi construiesc planul narativ, folosind așa-numita diagramă Vonnegut, un dispozitiv grafic conceput de Kurt Vonnegut în teza sa de masterat de la Universitatea din Chicago, pe care departamentul său de antropologie a respins-o, deoarece, afirma el, era prea simplă și prea distractivă. Aceasta oferă o schemă pentru analizarea fiecărei povești scrise vreodată, fie ea ficțiune sau nonficțiune. O axă verticală reprezintă continuumul bine-rău, cu binele în partea de sus, răul, în partea de jos. Axa orizontală reprezintă trecerea timpului. O asemenea poveste scrisă de Vonnegut a fost „Omul din vizuină", în care un erou are parte de mare noroc, după care de un ghinion extrem, înainte de a se ridica și de a avea un succes și mai mare. Mi-am dat seama că aceasta era o reprezentare destul de bună a primului an al lui Churchill ca prim-ministru.

Cu arcul cu săgeți în mână, am pornit la vânătoare de povești, care sunt adesea lăsate deoparte în imensele biografii despre Churchill, fie pentru că nu este timp pentru a fi spuse, fie pentru că par prea frivole. Dar exact prin prisma acestei frivolități

Churchill s-a arătat adesea așa cum era, acele mici momente care l-au făcut îndrăgit de membrii personalului său, în ciuda pretențiilor extreme pe care le-a avut de la ei. Am încercat, de asemenea, să aduc în prim-plan personaje adesea lăsate în plan secund în marile istorii. Fiecare cercetător al lui Churchill a citat din jurnalele lui John Colville, însă mie mi s-a părut că John Colville a vrut să fie un personaj de sine stătător, așa că am încercat să-i fac pe plac. Nu cunosc vreo altă lucrare care să menționeze obsesia lui romantică dulce-amară pentru Gay Margesson, pe care eu o includ aici parțial pentru că mi-a amintit de un episod deosebit de patetic din propria viață de adult. Nu veți găsi povestea în versiunea publicată a jurnalelor lui Colville, *The Fringes of Power,* însă, dacă veți compara paginile jurnalelor cu versiunea manuscris aflată la Churchill Archives Center, așa cum am făcut eu, veți găsi toate episoadele romantice. El afirma că aceste episoade, plus altele similare omise, ar fi fost „consemnări triviale, care nu sunt de interes general". Însă în momentul în care el le-a făcut, evenimentele respective numai triviale nu erau. Ceea ce am considerat eu a fi atât de interesant la relația lui cu Gay a fost că ea s-a întâmplat în vreme ce Londra ardea, bombele cădeau zilnic și totuși cei doi au reușit cumva să aibă parte de ceea ce el a numit un „îndestulător extaz".

Mary Churchill pășește și ea în față. Și-a iubit foarte mult tatăl, dar i-au plăcut în același timp petrecerile dansante de la RAF, încântată fiind de practica „luării cu asalt", când piloții le amețeau, pe ea și pe prietenele ei, zburând razant peste vârfurile copacilor. Îi datorez mulțumiri îndeosebi Emmei Soames, fiica lui Mary, care mi-a permis să citesc jurnalul mamei ei.

Îi sunt, de asemenea, profund îndatorat lui Allen Packwood, directorul Churchill Archives Center, care a citit o ciornă a manuscrisului și m-a scutit de numeroase gafe. Recenta carte a acestuia, *How*

Churchill Waged War, s-a dovedit a fi un instrument nepreţuit pentru a mă pune la curent cu cele mai recente opinii despre Churchill. Le datorez mulţumiri, de asemenea, celor doi foşti directori ai Societăţii Internaţionale Churchill, Lee Pollock şi Michael Bishop, care au citit şi ei manuscrisul şi au sugerat tot felul de corecturi şi de ajustări, unele destul de subtile. La început, ambii au recomandat o varietate de resurse de consultat, în special o colecţie de calendare de birou păstrate la sediul central al societăţii din Washington D.C. Mi s-a părut deosebit de fascinant că pagina de calendar pentru septembrie 1939, când a început războiul, este deteriorată de o mare pată neagră, provocată, se pare, de răsturnarea unei călimări de cerneală.

Ca întotdeauna, îi datorez mii de mulţumiri, plus o rezervă de Chardonnay Rombauer, soţiei mele, Chris, pentru că m-a suportat, da, dar mai ales pentru că a citit cu atenţie prima ciornă a cărţii, pe care mi l-a înapoiat cu obişnuitele-i adnotări – emoticoane zâmbitoare, triste şi serii repetate de *zzzzzzz*-uri, când găsea textul plictisitor. Foarte recunoscător îi sunt, de asemenea, editorului meu, Amanda Cook, ale cărei adnotări au fost destul de exigente, dar întotdeauna inteligente şi edificatoare. Asistentul ei, Zachary Phillips, a călăuzit această carte până pe ultima sută de metri cu graţie şi entuziasm, deşi îmi imaginez că aproape a orbit pe parcursul procesului din cauza scrisului meu de mână oribil. Agentul meu, David Black, întotdeauna un tip de treabă, însă uneori şi un adevărat câine turbat, m-a încurajat pe tot parcursul acestei îndelungate călătorii, alimentându-mă periodic cu vin roşu şi mâncare excelentă. Julie Tate, geniala mea corectoare, a citit manuscrisul ca sub lupă, vânând greşelile de ortografie, datele greşite, cronologiile eronate şi citatele incorect încadrate, în acest proces îmbunătăţindu-mi incomensurabil somnul. Îi mulţumesc, de asemenea, prietenei mele Penny Simon, redactor la Crown, care a citit o primă

ciornă, complet conştientă de faptul că nu o voi putea răsplăti niciodată pentru generozitatea ei şi amintindu-mi acest lucru cu fiecare ocazie. Vechea mea prietenă şi fostă colegă Carrie Dolan, editor la *The Wall Street Journal*, a citit şi ea o ciornă, făcând simultan lucrul ei preferat: să zboare peste ocean. De fapt, urăşte să zboare, chiar mai mult decât mine, dar a pretins că i-a plăcut cartea.

O echipă de suflete inventive, creative şi energice de la Random House şi Crown au adus la viaţă această carte şi i- au dat un avânt grozav: Gina Centrello, preşedinte şi editor Random House, David Drake, editor la Crown, Gillian Blake, editor-şef, Annsley Rosner, editor adjunct, Dyana Messina, director de publicitate, şi Julie Cepler, director de marketing. Mulţumiri speciale lui Rachel Aldrich, expert în noile media şi noile metode de a atrage atenţia cititorilor distraşi. Bonnie Thompson a supus cartea unei riguroase redactări finale, Ingrid Sterner a aranjat notele de final, Luke Epplin a tradus scrisul meu de mână jalnic pentru a face să apară ca prin farmec foi pentru corectură în timp record, Mark Birkey a supravegheat tot procesul şi a fabricat cartea. Chris Brand a creat o supracopertă trăsnet, iar Barbara Bachman a transformat paginile interioare ale cărţii în ceva frumos.

Le datorez mulţumiri în special celor trei fiice ale mele pentru că m-au ajutat să-mi păstrez perspectiva în vâltoarea încercărilor obişnuite ale vieţii cotidiene, care pălesc în comparaţie cu oribilele lucruri cu care Churchill şi cercul lui s-au confruntat zi de zi.

O sursă anume de documente originale merită menţionată în mod special: *The Churchill War Papers,* colecţionate şi publicate de regretatul maestru al vieţii lui Churchill, Martin Gilbert, ca o mare anexă la biografia în mai multe volume a prim-ministrului. M-am folosit foarte mult de volumele 2 şi 3, ale căror telegrame, scrisori, discursuri şi minute

personale însumează laolaltă 3 032 de pagini. O altă sursă nepreţuită, din motive dincolo de aspectul romantic, au fost jurnalele lui Coliviile aşa cum apar ele în *Fringes,* în principal primul volum, care oferă o minunat imagine a vieţii în Downing Street numărul 10 în timpul războiului. Am dat peste multe lucrări secundare grozave. Printre favoritele mele: *The Holy Fox,* de Andrew Roberts, o biografie a lordului Halifax, *Five Days in London, May 1940,* de John Lukacs, *Troublesome Young Men,* de Lynne Olson, *TTie Roar of the Lion,* de Richard Toye, *The Love-Charm of Bombs,* de Lara Feigel şi *No More Champagne,* de David Lough, o biografie financiară a lui Churchill şi una dintre cele mai originale lucrări de cercetare churchilliană din ultimul deceniu.

În notele care urmează am citat şi am creditat în principal materiale pe care le-am citat din documente originale sau surse secundare. Am citat de asemenea lucruri care este posibil să li se pară cititorilor fictive sau controversate. Totuşi nu citez totul. Episoadele şi detaliile care sunt bine cunoscute şi complet documentate altundeva şi materialele ale căror surse sunt evidente, precum anumite consemnări de jurnal clar datate, am ales să nu le comentez, pentru a evita redundanţa. Acestea fiind zise, am condimentat notele cu istorioare care au fost eliminate din varianta finală, dar care, dintr-un motiv sau altul, par a merita să fie repovestite.

NOTE

SPERANŢE SUMBRE

1 Overy, *Bombing War,* p. 20.

2 „Examples of Large German Bombs", 7 decembrie 1940, HO 199/327, UKARCH. Şi „Types of German Bombs and Mines", 3 ianuarie 1941, HO 199/327, UKARCH. Greutatea exactă a unei bombe Satan înainte de rotunjire era 1,8 tone.

3 Fort, *Prof,* p. 130; Overy, *Bombing War,* pp. 14-15.

4 *Süss, Death from the Skies, p. 407.*
5 *Colville, Fringes of Power, 1:20; Harrisson, Living Through the Blitz,* pp. 24, 39.
6 Ryan, *Bertrand Russell,* p. 146; Field, „Nights Underground in Darkest London", p. 13.
7 *Harrisson, Living Through the Blitz, p. 24.*
8 „Mortuary Services", Department of Health, Scoția, martie 1940, HO 186/993, UKARCH.
9 *Ibid. –, Süss, Death from the Skies, p. 409.*
10 „Civilian Deaths due to War Operations", Department of Health, Scoția, 28 februarie 1939, HO 186/1225, UKARCH.
11 Stansky, *First Day of the Blitz,* pp. 101,102.
12 „World War II Diary", p. 49, Meiklejohn Papers; Bell, „Landscapes of Fear", p. 157.
13 Basil Collier, *Defense of the United Kingdom,* p. 69; Longmate, Air *Raid,* p. 78.
14 Ziegler, *London at War,* p. 73; Ogden, *Life of the Party,* p. 77.
15 „World War II Diary", p. 15, Meiklejohn Papers.
16 Longmate, *Air Raid,* p. 74; Manchester și Reid, *Defender of the Realm,* p. 104.
17 Nicolson, *War Years,* pp. 77, 84, 91.

PARTEA I

CAPITOLUL 1

1 Thompson, Assignment, p. 164.
2 Wheeler-Bennett, *King George VI,* 444n. Pentru mai multe despre sentimentele regelui față de Churchill, vezi *ibid.,* pp. 445-446.
3 Olson, *Troublesome Young Men,* p. 294; Andrew Roberts, *Holy Fox,* p. 196. (Trei semne de exclamație apar în Olson; Roberts include doar unul la finalul propoziției. Se pare totuși că a fost un moment încărcat emoțional.)
4 *Olson, Troublesome Young Men, p. 306.*
5 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 209.
6 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 208.

face o mică ajustare a spunelor regelui. Consemnarea reală este redată astfel „unfa[r]" - „nedrept."

8 Wheeler-Bennett, *King George VI*, p. 444

9 Thompson, *Assignment*, pp. 164–165

10 Winston Churchill, *Their Finest Hour*, p. 15.

11 Fowle, *War and Colonel Warden*, p. 39

12 Thompson, *Assignment*, p. 183.

13 Hickman, *Churchill's Bodyguard*, pp. 116–117.

CAPITOLUL 2

1 Seamus Clementine Churchill, p. 264

2 „World War II Diary", p. 342, Meiklejohn Papers

3 Kathleen Harriman către Mary Harriman Fisk, 7 iulie 1941, corespondență W. Averell Harriman Papers.

4 Purnell, *Clementine*, p. 152

5 *Daily Mail*, 4 septembrie 2019.

6 Ibid. The *Daily Mail* folosește expresia „too bad" – „mai rău de atât" – însă multe alte surse publicate au găsit de acord că formularea a fost „so bad" – „atât de rău"

7 Soames, *Daughter's Tale*, p. 143

8 *Ibid.*, pp. 145–146

9 *Ibid.*, p. 153. Decenii mai târziu, căminul ancestral al majorului Howard, Castelul Howard din Yorkshire, avea să fie cadrul pentru o populară adaptare pentru televiziunea publică a romanului lui Evelyn Waugh, *Brideshead Revisited*.

10 Jurnal, 9 mai 1940, Mary Churchill Papers.

11 *Ibid.*, 10 mai 1940

12 *Ibid.*

13 Soames, *Daughter's Tale*, pp. 111–112.

14 *Ibid.*, p. 153

15 Colville, *Fringes of Power*, 1:149

16 Pentru detalii despre educația lui Colville, vezi lucrarea lui, *Footprints in Time*

17 Colville, *Fringes of Power*, 1:126

18 *Ibid.*, p. 143

19 Manuscrisul Jurnalului, 11 mai 1940, Colville Papers. Consemnarea originală a lui Colville diferă mult de cea publicată în *Fringes of Power*, pp. 143–144. Această afirmație este corectă.

20 Dockter și Teye, „Who Constructed History?", p. 416.

21 Wheeler-Bennett, *King George VI*, p. 446

22 Lukacs, *Five Days in London*, p. 67

23 *Ibid.*

24 Olson, *Troublesome Young Men*, p. 328

25 Lukacs, *Five Days in London*, p. 81

26 Gilbert, *War Papers*, 2:2–3

CAPITOLUL 3

1 Gilbert, *War Papers,* 2:70-71.
2 *Lukács, Five Days in London, 72n.*
3 Sumner Welles, Memorandum, 12 martie 1940, FDR/Safe. În mod clar, Welles exagera când descria un trabuc lung de 60 de centimetri. Cel puțin așa sper.
4 Maier, *When Lions Roar,* p. 213. Chamberlain a folosit altă formulare: „Judecata sa nu s-a dovedit niciodată bună".
5 Andrew Roberts, *Holy Fox,* p. 268.

CAPITOLUL 4

1 Gilbert, War *Papers,* 2:13.
2 Wheeler-Bennett, *Action This Day,* p. 220.
3 *Ibid.,* p. 50.
4 *Nel, Mr. Churchill's Secretary, p. 37.*
5 *Ibid.,* p. 29.
6 Ismay, *Memoirs,* p. 169. Churchill acorda o atenție deosebită Ismay. Numele nu puteau fi triviale sau frivole. „Cum s-ar simți o mamă dacă ar auzi că fiul ei a fost ucis într-o misiune numită IEPURAȘUL IUBĂREȚ?", scria Ismay. *Ibid.,* p. 187.
7 Wheeler-Bennett, Action *This Day,* pp. 24-25.
8 *Ibid.,* p. 22.
9 *Colville, Winston Churchill and His Inner Circle, p. 161.*
10 Ismay, *Memoirs,* p. 116.
11 Wheeler-Bennett, *Action This Day,* p. 198.
12 Overy, *Bombing War,* p. 239.
13 Gilbert, *War Papers,* 2:22.
14 Colville, *Fringes of Power,* p. 150.
15 Gilbert, War *Papers,* 2:30-31.
16 Shirer, *Berlin Diary,* p. 274.
17 Winston Churchill, *Their Finest Hour,* p. 42.
18 Churchill către Roosevelt, telegramă, 15 mai 1940, FDR/Subject.
19 Gilbert, War *Papers,* 2:69.
20 *Kennedy, American People in World War II, p. 21.*
21 Gilbert, War *Papers,* 2:54.
22 Winston Churchill, *Their Finest Hour,* p. 50. De asemenea, în Gilbert, War *Papers,* 2:62.
23 Colville, *Fringes of Power,* 1:154.
24 Wrigley, *Winston Churchill,* p. 113.

25 Carter, Winston *Churchill,* p. 171.
26 Purnell, *Clementine,* p. 48.
27 Carter, *Winston Churchill,* p. 173.
28 Soames, *Daughter's Tale,* p. 156.
29 Purnell, *Clementine,* p. 177.
30 Soames, *Daughter's Tale,* p. 156.
31 Colville, *Fringes of Power,* 1:157.

33 Ibid.
33 Gilbert, *War Papers*, 3:53–89. Vezi și *Toye, Roar of the Lion*, pp. 45–47. Cartea lui Toye oferă povestea adesea surprinzătoare din spatele mărcilor discursuri ale lui Churchill
34 *Toye, Roar of the Lion*, p. 47
35 Jurnal, 22 mai 1940, Mary Churchill Papers
36 Moran, *Churchill*, p. 5
37 Colville, *Fringes of Power*, 1:162
38 Purnell, *Clementine*, p. 192
39 Colville, *Fringes of Power*, 2:216
40 Thompson, *Assignment*, p. 173.
41 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 211

CAPITOLUL 5

1 „British Strategy in a Certain Eventuality", 25 mai 1940, War Cabinet Papers, CAB/66/7, UKNARC31
2 Clayton, *Blitz Companion*, p. 57
3 Dalton, *Fateful Years*, p. 329.
4 Memorandum, 6 mai 1941, Writings File, Memoirs, W. Averell Harriman Papers
5 Cowles, *Looking for Trouble*, p. 112.
6 Lee, *London Observer*, p. 79. La pagina 84, Lee se referă de asemenea la Beaverbrook, spunând că acesta „era un elf răutăcios". După ce l-a cunoscut, în primăvara lui 1941, Kathleen Harriman l-a descris cu o caricatură din revista satirică *Punch*: „Mic chelbos cu o barbă mare, cu de toate în jos, totul se angrenează până la doi pantofi uriași foarte lustruiți. Defecțiu lui despre sport este să se încoroneze de curând mielogenți, după care să-i instige la inerții și contractări." Kathleen Harriman către Mary Harriman Fish, 30 mai 1941. Correspondență W. Averell Harriman Papers
7 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 215
8 Am dat peste această poreclă în numeroase surse, de exemplu, în Chisholm și Davie, *Beaverbrook*, pp. 339, 356–357, 373 și Colville, *Fringes of Power*, 2:85
9 Smith, *Reflected Glory*, p. 66
10 Moran, *Churchill*, p. 7.
11 A.J.P. Taylor, *Beaverbrook*, p. 411.
12 Purnell, *Clementine*, p. 194
13 Manor, *Where Lions Roar*, p. 211.
14 Potter, *Life in the Limit*, p. 11.
15 Ibid., p. 33
16 A.J.P. Taylor, *Beaverbrook*, p. 424.
17 Potter, *Life in the Limit*, p. 53.
18 Minute, Churchill către Beaverbrook. Idata albă lizibilă, dar pare a

s-a înfundat cu o bucată de tapiţerie. S-a recuperat, iar Churchill l-a primit înapoi. „Nu am nici o îndoială în privinţa dumitale, Thompson", a spus Churchill, conform relatărilor lui Thompson. „Eşti o persoană deosebit de grijulie. Continuă ca şi până acum." *Ibid.*, pp. 214-215.

20 Manchester şi Reid, *Defender of the Realm*, p. 124.

21 Nicolson, *War Years*, p. 88.

22 Ziegler, *London at War*, p. 82.

23 Hinton, *Mass Observers*, p. 191.

CAPITOLUL 6

1 *Boelcke, Secret Conferences of Dr. Goebbels, p. 59.*

2 Kesselring, *Memoirs*, p. 60. Vezi şi titlul incredibilei consemnări din jurnalul generalului de la înaltul Comandament al Armatei, Franz Halder, care conchide: „Anihilarea armatei inamice înconjurate va fi lăsată în seama forţelor aeriene!!" Halder, *WarDiary*, p. 165.

3 Trevor-Roper, *Blitzkrieg to Defeat*, pp. 27-29.

4 *Speer, Inside the Third Reich, p. 211.*

5 Air Ministry Weekly Intelligence Summary, nr. 51, 23 august 1940,
AIR 22/72, UKARCH.

6 „The Goring Collection", Confidential Interrogation Report No. 2,
15 septembrie 1945, Office of Strategic Services and Looting Investigative Unit, T 209/29, UKARCH. Acesta este un bilanţ impresionant şi detaliat al campaniei personale de jefuire a lui Goring. Amploarea operaţiunii şi profunzimea corupţiei lui îţi taie respiraţia. Materialul citat în acest paragraf se află la paginile 7, 14, 15,16,18,19,25, 28,35.

7 *Speer, Inside the Third Reich, p. 214.*

8 *Ibid.*, p. 385.

9 Interogatoriul lui Dietrich von Choltitz, 25 august 1944, WO 208/4463, UKARCH.

10 „Hermann Goring", Raportul interogatoriului, Military Intelligence Service, U.S. Ninth Air Force, 1 iunie 1945, Spaatz

11 Shirer, *Berlin Diary*, p. 468.

12 *Baumbach, Life and Death of the Luftwaffe, p. 55.*

13 „The Birth, Life, and Death of the German Day Fighter Arm (Related by Adolf

Galland)", Raport al interogatoriului, p. 28, Spaatz Papers.
14 *Ibid.*
15 Conversația dintre Galland și feldmareșalul Erhard Milch, 6 iunie 1945, Spaatz Papers.

CAPITOLUL 7

1 Consemnările adesea disperate ale lui John Colville despre Gay Margesson pot fi găsite în manuscrisul original al jurnalului său, Colville Papers, Churchill Archives Centre, dar saga, cu excepția *Fringes of Power.*
2 Manuscrisul jurnalului, 22 mai 1940, Colville Papers.
3 *Ibid.,* 26 mai 1940.
4 *Lukács, Five Days in London, p. 140.*

CAPITOLUL 8

1 Directiva către ministere, 29 mai 1940, Prime Minister Files, BBK/D, Beaverbrook Papers.
2 Dalton, *Fateful Years,* pp. 335-336. Vezi o versiune ușor diferită și mai puțin grafică, în Andrew Roberts, *Holy Fox,* p. 225.
3 Wheeler-Bennett, Action *This Day,* pp. 154,156.
4 „Private Life of a Prime Minister", MEPO 2/9851, UKARCH.
5 Colville, *Fringes of Power,* 1:171.
6 Wheeler-Bennett, *Action This Day,* p. 144.
7 Gilbert, War *Papers,* 2:243.
8 Halle, *Irrepressible Churchill,* p. 137; Maier, *When Lions Roar,* p. 256. Versiunea lui Maier este: „Și dacă vor veni, îi vom lovi în cap
9 Soames, Daughter's Tale, p. 157.
10 *Toye, Roar of the Lion, p. 70.*
11 Nicolson, *War Years,* p. 94.
12 *Ibid.,* pp. 89-90.
13 Pottle, *Champion Redoubtable,* pp. 224-225.
14 *Toye, Roar of the Lion, p. 53.*
15 *Ibid., pp. 54-55.*
16 *Ibid., p. 55.*

CAPITOLUL 9

1 Lukács, Five Days in London, pp. 192-193n.

CAPITOLUL 10

1 Colville, *Fringes of Power,* 1:177.
2 *Ibid.*

3 Thompson, *Assignment*, p. 217.
4 A.J.P. Taylor, *Beaverbrook*, p. 657.
5 Cadogan, *Diaries, p.* 296.
6 *Cockett, Love and War in London, pp. 93,95.*
7 Spears, *Fall of France*, p. 150. Într-o scrisoare datată 30 mai 1940, ambasadorul Americii în Franţa, William Bullitt, i-a spus preşedintelui Roosevelt: „În caz că mă va lovi vreo bombă înainte dumneavoastră şi vă mulţumesc din adâncul sufletului pentru prietenie". Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 62.
8 *Spears, Fall of France, p. 161.*
9 Kennedy către Hull, telegramă, 12 iunie 1940, FDR/Safe.

PARTEA A II-A

CAPITOLUL 11

1 Fort, *Prof,* p. 232.
2 *Ibid.*, p. 329.
3 Birkenhead, *Prof in Two Worlds,* p. 68.
4 *Colville, Winston Churchill and His Inner Circle, p. 48.*
5 Fort, *Prof,* p. 12.
6 Birkenhead, *Prof in Two Worlds,* p. 16.
7 Fort, *Prof,* p. 208.
8 *Colville, Winston Churchill and His Inner Circle, p. 46.*
9 Jones, Most *Secret War,* p. 135. Vezi pp. 135-150, pentru relatarea lui Jones despre munca sa de detectiv anulată pentru că nu se consumase. „După cum ştii, nu prea mi-a plăcut de ea la început", i s-a confesat Henric lui Thomas Cromwell, „dar acum îmi place mult mai puţin." Acest episod romantic poate fi găsit în lucrarea *Thomas Cromwell* a lui Robert Hutchinson, St. Martin's Press, New York, 2007, p. 253.
11 Harrod, *Prof,* p. 2.
12 Jurnal, 12 iunie 1940, Mary Churchill Papers.
13 Spears, *Fall of France*, p. 199. Vezi *ibid.,* pp. 198-220, pentru relatarea foarte detaliată a lui Spears despre acea fatidică întâlnire de la Tours, Franţa.
14 Vezi Jones, *Most Secret War,* pp. 135-150.

15 *Ibid.*, p. 137.
16 Ismay, *Memoirs*, p. 173.
17 Fort, *Prof*, p. 216.
18 Lindemann către Churchill, notă, 13 iunie 1940, F107/17, Lindemann Papers.
19 Jones, *Most Secret War*, p. 137.
20 *Pottle, Champion Redoubtable, p. 224.*
21 „No. 10 Downing Street: Expenditure, 1935-1936", Ministry of Works Report, WORK 12/245, UKARCH.
22 Jurnal, 15 iunie 1940, Mary Churchill Papers.
23 ibid., 18 iunie 1940.
24 Colville, *Fringes of Power,* 1:337.
25 Gilbert, War *Papers,* 2:337-338.
26 Colville, *Fringes of Power,* 1:183.

CAPITOLUL 12

1 Nel, Mr. *Churchill's Secretary*, pp. 60-61.
2 Thompson, *Assignment*, p. 3.
3 *Elletson, Chequers and the Prime Ministers, pp. 49-50.*
4 J. Gilbert Jenkins, *Chequers*, p. 7.
5 *Ibid.*, p. 130.
6 Când Lee l-a cumpărat, se crezuse că tabloul fusese pictat de Rembrandt însuşi. Ulterior, cercetătorii au stabilit că era pictat de unul dintre discipolii săi, Gerbrand van den Eeckhout. Major, *Chequers*, p. 128.
7 *Elletson, Chequers and. the Prime Ministers, pp. 25-26.*
8 *Ibid.*, pp. 59,61-62.
9 *Soames, Clementine Churchill, p. 256.*
10 Fort, *Prof*, pp. 164-165.
11 *Ibid.*, p. 165.
12 Colville, *Fringes of Power,* 1:184.
13 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 186.
14 J. Gilbert Jenkins, *Chequers,* p. 122.
15 Colville, *Fringes of Power,* 1:184.
16 *Ibid.*
17 *Ibid.*
18 Nu se ştie clar câte trabucuri fuma Churchill pe zi şi câte a fumat de fapt toată viaţa. „Obişnuieşte să aprindă un trabuc imediat după micul dejun", nota inspectorul Thompson, „însă la ora prânzului, acelaşi trabuc se poate să fie fumat

doar pe jumătate, după ce a fost aprins de nenumărate ori şi aproape de acelaşi număr de ori abandonat imediat după. El rumegă trabucurile, nu le fumează." Procesul de reaprindere presupunea mult foc şi fum. „Una dintre imaginile permanente care mi s-au întipărit în memorie cu domnul Churchill este aceea a reaprinderii trabucului său", scria secretara lui, Elizabeth Layton (ulterior, doamna Nel). Ea descria astfel secvenţa: „Se oprea din orice făcea: flacăra unui chibrit foarte lung agitată în sus şi în jos, în timp ce vălătuci de fum albastru îi ieşeau din gură. Pe urmă, agitarea rapidă a chibritului, ca să-l stingă şi înapoi la treabă." Trabucurile consumate, sau cele pe care Churchill le considera inferioare, erau aruncate în cea mai apropiată vatră. Mocnirea aproape constantă a trabucurilor lui l-a făcut pe generalul Ian Jacob, secretar asistent în Cabinetul de Război, să consemneze: „De fapt, el nici nu fuma cu adevărat". Vezi Thompson, *Assignment,* p. 251; Nel, *Mr. Churchill's Secretary,* p. 45; Wheeler-Bennett, *Action This Day,* p. 182.

19 Colville, *Fringes of Power,* 1:184-185.

20 *Ibid., p. 183.*

CAPITOLUL 13

1 Colville, *Fringes of Power,* 1:185.
2 Gilbert, War *Papers,* 2:346.
3 Jones, *Most Secret War,* p. 138.
4 *Ibid.*
5 *Ibid., p. 139.*
6 Fort, *Prof,* p. 261.
7 *Ibid.,* p. 262.
8 Colville, *Fringes of Power,* 1:189.
9 Gilbert, War *Papers,* 2:359.
10 Addison şi Crang, *Listening to Britain,* p. 123.
11 *Cockett, Love and War in London, p. 100.*
12 Wheeler-Bennett, *King George VI,* p. 460.
13 Cadogan, *Diaries,* p. 299.
14 Winston Churchill, *Their Finest Hour,* p. 194.
15 Addison şi Crang, *Listening to Britain,* p. 271.
16 Ismay, *Memoirs,* p. 180.

17 Beaverbrook către Churchill, 16 iunie 1940, BBK/D, Beaverbrook

CAPITOLUL 14

1 Gilbert, War *Papers,* 2:360-368.
2 *Toye, Roar of the Lion, p. 59.*
3 *Ibid.*
4 „Urgent Measures to Meet Attack", Raport al şefilor de stat-major, 19 iunie 1940, CAB 66/8, UKARCH.
5 Jones, *Most Secret War,* p. 144.
6 *Nel, Mr. Churchill's Secretary, p. 30.*
7 Fort, *Prof,* p. 227; Ismay, *Memoirs,* p. 172; Gilbert, *War Papers,* 2:402.
8 Fort, *Prof,* p. 227.
9 *Ibid.,* p. 242.
10 *Ibid.*
11 Jones, *Most Secret War,* p. 145.
12 *Ibid.*
13 Jones, *Most Secret War,* p. 153.
14 Winston Churchill, *Their Finest Hour,* p. 385.
15 Jones, *Most Secret War,* p. 153.
16 *Ibid., p. 146.*
17 Winston Churchill, *Their Finest Hour,* pp. 386-387.
18 Jones, *Most Secret War,* p. 148.
19 Lough, No *More Champagne,* pp. 288-289. *No More Champagne* a lui David Lough este o relatare excelentă a greutăţilor financiare pe care Churchill le-a avut mare parte din cariera sa.
20 Jones, *Most Secret War,* pp. 148-149.

CAPITOLUL 15

1 Jurnal, 23 iunie 1940, Mary Churchill Papers.
2 *Boelcke, Secret Conferences of Dr. Goebbels, p. 60.*
3 *Ibid.*

CAPITOLUL 16

1 Cadogan, *Diaries, p.* 306.
2 „Battle Summary No. 1: Operations Against the French Fleet at Mers-el-Kebir (Oran), July 3-6, 1940", Apendice A, ADM 234/317, UKARCH.
3 *Ibid.*
4 Gilbert, War *Papers,* 2:415.
5 *Cockett, Love and War in London, p. 109.*

6 Addison și Crang, *Listening to Britain*, p. 154.
7 Gilbert, War *Papers,* 2:433n3.
8 *Ibid.*, pp. 452-453; Lindemann către Churchill, minută, 30 iunie 1940, FI 08/21, Lindemann Papers.
9 Gilbert, War *Papers,* 2:444-445.
10 Note, „Home Defense", 28 iunie 1940, War Cabinet Papers, CAB 66/9, UKARCH.
11 Clementine către Winston, 27 iunie 1940, CSCT 1/24, Clementine Churchill Papers.

CAPITOLUL 17

1 War *Papers,* 3:555.
2 *Elletson, Chequers and the Prime Ministers, pp. 108-109.*
3 Colville, *Fringes of Power,* 1:207.
4 Smith, *Reflected Glory,* p. 57.
5 Colville, *Fringes of Power,* 1:207.
6 *Ogden, Life of the Party, p. 69.*
7 Kathleen Harriman către Mary Harriman Fisk, 30 mai 1941, corespondență, W. Averell Harriman Papers.
8 *Ogden, Life of the Party, p. 123.*
9 *Ibid.*, p. 86.
10 *Ibid., p. 85.*
11 Sarah Churchill, *Keep on Dancing,* p. 18.
12 Wheeler-Bennett, Action *This Day,* p. 264.
13 Purnell, *Clementine,* p. 139.
14 Cititorii vor găsi toate trei incidentele în *ibid.*, pp. 88,115.
15 *Ibid., p. 182.*
16 Winston Churchill către Randolph Churchill, 29 decembrie 1929, RDCH 1/3/3, Randolph Churchill Papers.
17 *Colville, Winston Churchill and His Inner Circle, p. 36.*
18 *Soames, Clementine Churchill, p. 315.*
19 Gilbert, War Papers, 2:231.
20 *Ogden, Life of the Party, p. 69.*
21 Winston S. Churchill, *Memories and Adventures, p.* 6.
22 Colville, Fringes *of Power,* 1:208-209.
23 fin'd., 209-210.

CAPITOLUL 18

1 Beaverbrook către Churchill, 30 iunie 1940, BBK/D, Beaverbrook Papers.

2 Colville, *Fringes of Power*, 1:214.

3 Gilbert, War *Papers*, 2:454.

4Young, Churchill and Beaverbrook, p. 150.

CAPITOLUL 19

1 Toate referirile la episodul Mers el-Kebir sunt extrase din „Battle Summary No. 1: Operations Against the French Fleet at Mers-el- Kebir (Oran), July 3-6, 1940", ADM 234/317, UKARCH. Este o

la Mers el-Kebir.
2 Manchester și Reid, *Defender of the Realm*, p. 107; Martin, *Downing*
Street, p. 31. Martin omite cuvintele „and painful" – „ar durerosă".
3 Young, *Churchill and Beaverbrook*, p. 155.
4 „Hitler's 'Programme' and the Genesis of Operation 'Barbarossa'", p. 496.
5 Halder, *War Diary*, p. 230.
6 Trevor-Roper, *Hitlerăștiințe Deleur*, p. 30.
7 Ismay, *Memoirs*, p. 142.
8 Winston Churchill, *Their Finest Hour*, pp. 233–234.
9 Colville, *Fringes of Power*, 1:215.
10 Jurnal, 3 iulie 1940, Mary Churchill Papers.
11 Gilbert, *War Papers*, 2:474.
12 Nicolescu, *War Years*, p. 100.
13 Colville, *Fringes of Power*, 1:219.
14 Addison și Crang, *Listening to Britain*, p. 139.
15 Manchester și Reid, *Defender of the Realm*, p. 110.
16 Ismay, *Memoirs*, p. 150.
17 „My Memory of the Lunch in the Downstairs Flat", n.d., Churchill Family și Mary Soames, Fisk, Pamela Harriman Papers.
18 Inspectorul Thompson era îngrijorat de această privire și o cunoaște foarte bine. El știa că prezența lui constantă putea fi enervantă „mai degrabă obositoare și supărătoare decât protectoare, cel puțin pentru mine", nu că o respecta pentru rutina și ținea deoparte pentru că „Acest inel e păzit de gărzi cu care se putea uita la cinema când bateria de ajungeau la limita suportabilului și, ca atare oricum, îmi displăcea de această idee să mă pui fără anvelopă până când [o] re-ceta". Thompson, *Assignment*, p. 85.

CAPITOLUL 20

1 Stafford, *Flight from Reality*, pp. 14–156–157.
2 *Ibid.*, p. 14.
3 Boelcke, *Secret Conferences of Dr. Goebbels*, p. 63.
4 *Ibid.*, p. 65.
5 „Evacuation of Civil Populations from East, South-East, and South Coast Towns", 4 iulie 1940, War Cabinet Memoranda, CAB 66/8, UKARCH.
6 „Immediate of a German Invasion of Great Britain" Raport întocmit de Joint Intelligence Sub-committee pe 4 iulie 1940, Apendice A, War Cabinet Memoranda, CAB 66/9, UKARCH. 7 Colville, *Fringes of Power*, 1:218.

CAPITOLUL 21

1 Manuscrisul jurnalului, 10 iulie 1940, Colville Papers. Este una dintre acele consemnări considerate de Colville „triviale" și, prin

CAPITOLUL 22

1 Panter-Downes, *London War Notes*, p. 62.
2 Nicolson, *War Years*, p. 100.
3 Panter-Downes, *London War Notes*, p. 71.
4 Numeroase astfel de telegrame se pot găsi în *Roosevelt's Papers* din President's Secretary's Files, FDR/Diplo. De exemplu, 13 şi 14 iulie 1940.
5 Soames, *Daughter's Tale*, p. 169.
6 Jurnal, 5 august 1940, Mary Churchill Papers.
7 *Cockett, Love and War in London, p. 124.*
8 *Ibid.*, p. 119.
9 Addison şi Crâng, *Listening to Britain*, p. 229.
10 *Ibid.*, p. 231.
11 Panter-Downes, *London War Notes*, p. 79.
12 Addison şi Crang, *Listening to Britain*, p. 231.
13 *Gilbert, War Papers, 2:533.*
14 Farrer, *Sky's the Limit*, p. 78.
15 *Ibid.*, p. 79.
16 Beaverbrook către Churchill, minută, 13 ianuarie 1941, BBK/D, Beaverbrook Papers.
17 Farrer, *Sky's the Limit*, p. 81.
18 Trevor-Roper, *Blitzkrieg to Defeat*, p. 34.

CAPITOLUL 23

1 Ogden, Life of the Party, p. 100; Smith, Reflected Glory, p. 71. CAPITOLUL 24

1 Shirer, *Berlin Diary*, p. 363. Shirer numeşte reşedinţa lui Goring „Karin Hall". De dragul consecvenţei, eu am schimbat în Carinhall.
2 *Boelcke, Secret Conferences of Dr. Goebbels, p. 67.*
3 Shirer, *Berlin Diary*, p. 362.
4 *Vezi* transcrierea discursului în Vital *Speeches of the Day*, 6:617-625, pe www.ibiblio.org/pha/policy/1940/1940-07-19b.html.
5 Shirer, *Berlin Diary*, pp. 363-364.
6 *Galland, The First and the Last, p. 8.*
7 Detalii despre educaţia şi cariera lui Galland se pot găsi în autobiografia sa, *The First and the Last* şi în materiale despre interogatoriile postbelice desfăşurate de oficiali ai Forţelor Aeriene ale SUA.

A se vedea în special ziua de 8 mai 1945, transcrierea unui
Death of the German Day Fighter Arm (Related by Adolf Galland)", Spaatz Papers.

8 Avionul acesta de luptă este adesea menţionat cu denumirea Bf 109,
după numele fabricantului iniţial, Bayerische Flugzeugwerke. Overy, *Battle of Britain,* p. 56.

9 Manchester şi Reid, *Defender of the Realm,* pp. 129-130.

10 Shirer, *Berlin Diary,* p. 362

11 Colville, *Fringes of Power,* 1:234.

12 Andrew Roberts, *Holy Fox,* p. 250.

13 *Boelcke, Secret Conferences of Dr. Goebbels, p. 70.*

14 *Ibid.,* p. 74.

CAPITOLUL 25

1 Gilbert, *War Papers,* 2:580.

CAPITOLUL 26

1 Winston Churchill, *Their Finest Hour, p.* 406.

2 Gilbert, *War Papers,* 2:667.

3 Winston Churchill, *Their Finest Hour,* p. 398.

4 Goodwin, *No Ordinary Time,* p. 49.

5 *Ibid.,* p. 52.

6 Churchill către Roosevelt, telegramă, 31 iulie 1940, FDR/Map.

7 *Goodwin, No Ordinary Time, p. 142.*

8 A.J.P. Taylor, *Beaverbrook,* p. 446.

9 Pentru o relatare completă a episodului, vezi transcrierile interviului
din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers. De asemenea, Ogden, *Life of the Party,* pp. 95-97.

CAPITOLUL 27

1 *Boelcke, Secret Conferences of Dr. Goebbels, pp. 37-38.*

2 Otto Bechtle, „German Air Force Operations Against Great Britain,
Tactics and Lessons Learnt, 1940-1941" (curs, 2 februarie 1944), AIR 40/2444, UKARCH.

3 Într-adevăr, la sfârşitul lui 1942, un ofiţer Luftwaffe luat prizonier le
spunea anchetatorilor că, dacă rapoartele serviciilor germane de informaţii erau corecte, RAF şi forţele Aliaţilor aveau „minus 500 de avioane". Vezi „Intelligence from Interrogation: Intelligence from Prisoners ofWar", 42, AIR

40/1177, UKARCH.
4 „The Birth, Life, and Death of the German Day Fighter Arm (Related by Adolf Galland)", Interrogation Report, 15, Spaatz Papers.

CAPITOLUL 28
1 Gilbert, *War Papers,* 2:636.
2 Colville, *Fringes of Power,* 1:251.
3 *Ibid.,* p. 252
4 *Ibid.,* pp. 253-254.
5 *Ibid., p. 254.*
6 Shirer, *Berlin Diary,* p. 373.

PARTEA A III-A

CAPITOLUL 29
1 Baker, *Adolf Galland,* pp. 109-111; Basil Collier, *Battle of Britain,* pp. 70-71; Basil Collier, *Defense of the United Kingdom,* pp. 184—188; Bekker, *Luftwaffe Diaries,* p. 151; Overy, *Battle of Britain,* pp.
2 *Galland, The First and the Last, p. 18.*
3 *Ibid.,* p. 24.

CAPITOLUL 30
1 Colville, *Fringes of Power,* 1:261.
2 Winston Churchill, *Their Finest Hour,* pp. 409-410.
3 *Ibid.,* p. 404.
4 Baker, *Adolf Galland,* p. 110.

CAPITOLUL 31
1 Baker, *Adolf Galland,* p. 157.
2 „War Diary of *Kampfgruppe* 210", Appendix to Interrogation Report 273/1940, AIR 40/2398, UKARCH.

CAPITOLUL 32
1 Ismay, *Memoirs,* p. 180.
2 Addison şi Crang, *Listening to Britain,* p. 331.
3 Cadogan, *Diaries,* p. 321.
4 Gilbert, War Papers, 2:679.
5 Air Ministry Weekly Intelligence Summary, nr. 51, 23 august 1940, AIR 22/72, UKARCH.
6 Cowles, *Looking for Trouble,* pp. 423-424.
7 Basil Collier, *Battle of Britain,* pp. 88-89.
8 Nicolson, War *Years,* p. 111. În jurnalul său, William Shirer a descris sunetul şrapnelului de la obuzele antiaeriene explodate: „Era ca şi cum ar fi căzut grindina pe un acoperiş de tablă. Îl auzeai căzând printre copaci şi pe acoperişurile magaziilor" (p. 389).
9 *Cockett, Love and War in London, p. 148.*

10 *Ibid.*, p. 143.

11 Colville, *Fringes of Power,* 1:264-265.

12 Air Interrogation Reports, 237/1940 şi 243/1940, AIR 40/2398, UKARCH. Raportul 237 notează însemnele bombardierului: „Blindaj albastru cu o stea-de-mare albă în centru, petic galben în centrul stelei-de-mare. Aripa superioară verde-închis deasupra, gri dedesubt".

13 Bessborough, *Enchanted Forest*, p. 118. Fiul şi coautorul lordului Bessborough, Clive Aslet, a publicat o minunată descriere a proprietăţii Stansted House şi a vieţii rurale din Anglia, sub titlul *Enchanted Forest: The Story of Stansted in Sussex*. De aici se pot afla

cranciuri de pe masă, din care ora, de altfel, ignorată" (p. 231.

CAPITOLUL 33

1 Bradley, *Secret Conferences of Dr. Goebbels*, pp. 78–79. Goebbels a venit cu un mod deosebit de viclean de a genera și mai multă ostilitate în Anglia împotriva tuturor celor răspândite că eventuala Colonare a Coroanei ar putea pentru pregătirea invaziei. El a ordonat directorului său însărcinat cu transmisiunile externe să realizeze acest lucru prin introducerea „unor mesaje care aveau misterios clar care erau teoriile lunii turbate" în programul obișnuit, acestea fiind alcătuite astfel încât să sune similar cu ceea ce „unele ar fi putut considera a fi niște mesaje secrete între spioni, precum următorul: vie augustinus că nu ținem legătura cu membrii Coloanei a Cincea din Marea Britanie". Ne și putem imagina o familie britanică cuviincioasă, ascultând o asemenea transmisiune între o seară de sîmbătă: „Ce ciudat – de ce-o fi pronunțat creatorul ăsta cuvântul ăsta de șase ori deja?" *Ibid.*, p. 79

CAPITOLUL 34

1 Colville, *Fringes of Power*, 1:266

2 Ismay către Churchill, 26 august 1940; Beaverbrook către John Martin, 26 august 1940, Correspondență, BBK/D, Beaverbrook Papers.

3 Beaverbrook către Churchill, 27 august 1940 BBK/D Beaverbrook Papers

4 Gilbert, *War Papers*, 2:697

5 Colville, *Fringes of Power*, 1:267

6 Miller *Occult Theocracy*, p. 8 Miller a scris, de asemenea, un fel de carte de bucate, publicată în 1918, intitulată *Common Sense in the Kitchen*, pentru a arăta cum se putea cel mai bine vorbi despre alimentele în gospodărie, sfaturile fiind adaptate unei gospodării „cu 12 servitori și trei bucătari". Vezi Edith Starr Miller, *Common Sense in the Kitchen: Normal Rations in Normal Times*, Brentano's, New York, 1918, p. 3

7 Colville, *Fringes of Power*, 1:299n.

CAPITOLUL 35

1 Overy, *Battle of Britain*, p. 67.

2 Basil Collier, *Battle of Britain*, p. 95

CAPITOLUL 36

1 Fort, *Prof,* p. 233; Birkenhead, *Prof in Two Worlds,* pp. 167, 272— 273; Notă, „D-na. Beard: O femeie în vârstă... ", 4 iunie 1959, AI 13/FI, Lindemann Papers. Vezi restul îndelungatei saga a fostei asistente – şi a nevoilor ei financiare tot mai mari – în F2-F15. Pentru alte exemple de fapte caritabile ale Profului, vezi fişierele AI 14-118.

2 Pentru diferite detalii despre ceai, vezi Overy, *Battle of Britain,* pp. 45-46; Stansky, *First Day of the Blitz,* p. 138; Harrisson, *Living Through the Blitz,* p. 78; Wheeler-Bennett, *Action This Day,* pp. 182-183.

3 Fort, *Prof,* p. 217.

CAPITOLUL 37

1 Bekker, *Luftwaffe Diaries,* p. 172; Basil Collier, *Battle of Britain,* p. 95; Colville, *Fringes of Power,* 1:270.

2 Am găsit transmisiunea lui Murrow pe www.Doynter.org/reDorting-editing/2014/today-in-media-history-edward-r-murrow- describes-the-bombing-of-london-in-1940/. Am ales aceste fragmente pentru a reflecta varianta ascultată de mine, deşi transcrierile disponibile în altă parte pot varia.

3 Bekker, *Luftwaffe Diaries,* p. 172.

4 *Cockett, Love and War in London, p. 159.*

CAPITOLUL 38

1 Shirer, *Berlin Diary,* p. 388.

2 *Ibid.,* p. 397.

3 *Boelcke, Secret Conferences of Dr. Goebbels, p. 82.*

CAPITOLUL 39

1 Colville, *Fringes of Power,* 1:270.

2 *Ibid., p. 271.*

3 „Home Opinion as Shewn in the Mails to U.S.A. and Eire", 5 septembrie 1940, War Cabinet Papers, CAB 66, UKARCH.

4 Jurnal, 26 august 1940, Mary Churchill Papers.

5 Soames, *Daughter's Tale,* p. 167.

6 *Ibid., p. 171.*

7 *Ibid.,* p. 172.

8 Jurnal, 28 august 1940, Mary Churchill Papers.

9 Andrew Roberts, *Holy Fox, p.* 268; Maier, *When Lions Roar,* p. 251.

10 Andrew Roberts, *Holy Fox,* p. 268.

11 Beaverbrook către Churchill, 2

septembrie 1940, corespondență, BBK/D, Beaverbrook Papers.

CAPITOLUL 40

1 *Stafford, Flight from Reality, p. 82.*
2 *Ibid.*
3 Goodwin, *No Ordinary Time,* p. 149.
4 Goodhart, *Fifty Ships That Saved the* World, p. 194.

CAPITOLUL 41

1 Manchester și Reid, *Defender of the Realm,* p. 152.
2 Shirer, *Berlin Diary,* p. 396.
3 Reprodus în Richard Townshend Bickers, *The Battle of Britain: The Greatest Battle in the History of Air Warfare, Batsford, Londra,* 2015. Vezi, de asemenea, online: „Plan of Attack", doc. 43, Battle of Britain Historical Society, www.battleofbritainl940.net/document-43.html.
4 Overy, *Bombing War,* p. 88.
5 Wakefield, *Pathfinder,* pp. 7-12.
6 *Ibid.*, p. 45.

CAPITOLUL 42

1 Alanbrooke, *War Diaries,* p. 105.

CAPITOLUL 43

1 „The Goring Collection", Confidential Interrogation Report No. 2, 15 septembrie 1945, pp. 3, 4, 9 și în anexe, „Objects Acquired by Goering", Office of Strategic Services and Looting Investigative Unit, T 209/29, UKARCH.
2 *Bekker, Luftwaffe Diaries, p. 172; Feigel, Love-Charm of Bombs, p.* 13. Remarci citate în Garry Campion, *The Battle of Britain, 1945-* 1965: *The Air Ministry and the Few,* Palgrave Macmillan, Basingstoke, Marea Britanie, 2019. Pentru o sursă simplă, vezi Battleof Britain Historical Society, www.battleofbritainl940.net/0036.html.

PARTEA AIV-A CAPITOLUL 44

1 Jurnal, 7 septembrie 1940, Mary Churchill Papers.
2 Cowles, *Looking for Trouble,* pp. 434^135.
3 Stansky, First *Day of the Blitz,* pp. 31-32.
4 Ziegler, *London at War,* p. 113.
5 Stansky, First *Day of the Blitz,* pp. 33-34.
6 Nicolson, War *Years,* p. 121.

7 *Stansky, First Day of the Blitz, p. 53.*
8 *Feigel, Love-Charm of Bombs, p. 129.*
9 *Cowles, Looking for Trouble, p. 435.*
10 „More About Big Bombs", Interrogation Report 592/1940, 22 septembrie 1940, AIR 40/2400, UKARCH.
11 Overy, *Bombing War,* p. 87.
12 *Cockett, Love and War in London, p. 165.*
13 *Cowles, Looking for Trouble, p. 439.*
14 *Feigel, Love-Charm of Bombs, p. 53.*
15 Wyndham, *Love Lessons,* pp. 113-116.
16 *Stansky, First Day of the Blitz, p. 72.*
17 Interogatoriul lui Adolf Galland, 18 mai 1945, Spaatz Papers.
18 Kesselring, *Memoirs,* p. 76.
19 *Farrer, G – for God Almighty, p. 62.*

CAPITOLUL 45

1 Ismay, *Memoirs,* p. 183.
2 Gilbert, War *Papers,* 2:788-789.
3 Ismay, *Memoirs,* p. 184.
4 „Diary of Brigadier General Carl Spaatz on Tour of Duty in England", 8 septembrie 1940, Spaatz Papers.
5 Ismay, *Memoirs,* p. 184.
6 *Young, Churchill and Beaverbrook, p. 152.*
7 Farrer, *Sky's the Limit,* p. 61.
8 *Stafford, Flight from Reality, p. 83.*
9 *Ibid., p. 141.*
10 Jurnal, 8 septembrie 1940, Mary Churchill Papers.
11 Soames, *Daughter's Tale,* p. 173.
12 Jurnal, 11 septembrie 1940, Mary Churchill Papers.
13 Gilbert, War *Papers,* 2:801-803.
14 „Air Defence of Great Britain", vol. 3, „Night Air Defence, June 1940-December 1941", pp. 56, 66, AIR 41/17, UKARCH.
15 *Feigel, Love-Charm of Bombs, p. 15.*
16 Martin, *Downing Street,* p. 25.
17 Addison şi Crang, *Listening to Britain,* p. 414.

18 Shirer, *Berlin Diary,* p. 401.

CAPITOLUL 46

1 Gilbert, War *Papers*, 2:834.
2 Addison şi Crang, *Listening to Britain*, p. 418.
3 *Harrisson, Living Through the Blitz, p. 102.*
4 *Ibid.,* p. 105.
5 *Cowles, Looking for Trouble, p. 440.*
6 Harrisson, *Living Through the Blitz,* p. 112. Field, „Nights Underground in Darkest London", p. 44nl7, notează că, în noiembrie 1940, doar aproximativ 4% dintre londonezi s-au adăpostit la metrou „şi mari adăposturi similare". În octombrie 1940, Serviciul Intern de Informaţii cita un studiu al organizaţiei Mass-Observation care arăta că aproximativ 4% dintre londonezi foloseau adăposturile publice. Un motiv important prezentat de oamenii pentru nefolosirea staţiilor de metrou ca adăposturi era „frica de a ii îngropaţi". Home Intelligence Weekly Report for September 30-October 9, 1940, INF 1/292,UKARCH.
7 Overy, *Bombing War,* p. 147.
8 Harrisson, *Living Through the Blitz,* p. 112. Estimarea de 71%, derivată dintr-un studiu al organizaţiei Mass-Observation, apare în raportul Serviciului Intern de Informaţii – Home Intelligence Weekly Report for September 30-October 9, 1940, INF 1/292, UKARCH.
9 Wheeler-Bennett, *King George VI*, p. 468.
10 *Ibid.,* p. 469.
U Ibid., p. 470.
12 Alanbrooke, *War Diaries*, p. 107.
13 Gilbert, *War Papers,* 2:810.

CAPITOLUL 47

1 J. Gilbert Jenkins, *Chequers, pp.* 26-30, 120-121; Soames, *Daughter's Tale,* pp. 176-177.
2 J. Gilbert Jenkins, *Chequers*, p. 28.
3 Jurnal, 15 septembrie 1940, Mary Churchill Papers.
4 *Ibid.,* 14 septembrie 1940.
5 Winston Churchill, *Their Finest Hour*, p. 332.
6 *Ibid., pp. 333-337.*
7 *Ibid.,* p. 336.
8 *Ibid.,* pp. 336-337.
9 Jurnal, 15 septembrie 1940, Mary Churchill Papers.

CAPITOLUL 48

1 Interogatoriul generalului A.D. Milch, transcriere,

23 mai 1945, Spaatz Papers.
2 Air Ministry Weekly Intelligence Summary, nr. 51, 23 august 1940, p. 7, AIR 22/72, UKARCH.
3 *Boelcke, Secret Conferences of Dr. Goebbels, p. 91.*

CAPITOLUL 49

1 Jurnal, 21 septembrie 1940, Mary Churchill Papers.
2 Gilbert, War *Papers,* 2:862.
3 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.
4 Colville, *Fringes of Power,* 1:292-293.

CAPITOLUL 50

1 Stafford, *Flight from Reality,* pp. 21, 88-89, 160-163. O copie a scrisorii se află în „The Capture of Rudolf Hess: Reports and Minutes", WO 199/328, UKARCH.

CAPITOLUL 51

1 Gilbert, War *Papers,* 2:839.
2 Kathleen Harriman către Mary Harriman Fisk, iunie f.d. 1941, corespondenţă, W. Averell Harriman Papers.
3 Panter-Downes, *London War Notes,* p. 26. Trucul cu portocala al

4 Cockett, Love and War in London, p. 188.
5 Harrisson, Living Through the Blitz, p. 81.
6 Cockett, Love and War in London, p. 195.
7 Ibid., p. 175.
8 Wyndham, *Love Lessons,* p. 121.
9 Elemente ale acestei saga se află la Churchill Archives Centre, la CHAR 1/357, Winston Churchill Papers.
10 Pentru depăşirea cheltuielilor, vezi „Chequers Household Account", iunie-decembrie 1940, şi C.F. Penruddock către Kathleen Hill, 24 martie 1941; Hill către Penruddock, 22 martie 1941, CHAR 1/365, Winston Churchill Papers. Dosarul conţine numeroase alte evidenţe, pentru alte perioade. Pentru a ajunge la cifra de 20 288 de dolari am folosit formulele prezentate de David Lough în *No More Champagne,* unde o liră din perioada 1939-1941 este echivalentul a patru dolari, care înmulţit cu 16 ajunge la o aproximare a valorii de astăzi. Churchil depăşise cu suma de 317 lire, în dolari, 1

268, la valoarea lirei sterline din 1940. înmulțiți această cifră cu 16 și veți obține 20 288 de dolari. Referitor la șoferi, vezi Elletson, *Chequers and the Prime Ministers,* p. 107.

11 Vezi „Wines Installed in Cellar at Chequers, 23rd October, 1941" și corespondența aferentă, CHAR 1/365, Winston Churchill Papers.

12 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 292.

13 Süss, *Death from the Skies,* p. 314; *Swiss Cottager,* Bulletin Nos. I- 3, colecția digitală, University of Warwick, mrc-catalogue.warwick.ac.uk/records/ABT/6/2/6.

14 *Cooper, Trumpets from the Steep, p. 44.*

15 Ziegler, *London at War,* p. 135.

16 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 248.

17 *Ibid., p. 247.*

18 *Cooper, Trumpetsfrom the Steep, p. 68.*

19 *Cowles, Looking for Trouble, p. 441.*

20 *Ibid.,* p. 442.

21 Field, *Nights Underground in Darkest London,* p. 17; Overy, *Bombing War,* p. 146; „On This Day: Occupation of the Savoy, 14th September 1940", Turbulent London, turbulentlondon.com/2017/09/14/on-this-day-occupation-of- the-savoy-14th-september-1940/.

22 Ziegler, *London at War,* pp. 122-123.

23 Nicolson, War *Years. p.* 120; „Animals in the Zoo Don't Mind the Raids", *The War Illustrated* 3, nr. 4 (15 nov. 1940). Vezi și, „London Zoo During World War Two", Zoological Society of

24 *Harrisson, Living Through the Blitz, p. 82.*

25 *Cowles, Looking for Trouble, p. 441.*

26 Kathleen Harriman către Mary Harriman Fisk, iunie f.d. 1941, corespondență, W. Averell Harriman Papers.

27 Stansky, *First Day of the Blitz,* pp. 170-171.

28 Ogden, *Life of the Party,* p. 122.
29 *Cockett, Love and War in London, p. 186.*
30 Ziegler, *London at War,* p. 91.
31 Fort, *Prof,* pp. 161-163.
32 *Ibid., p. 163.*

CAPITOLUL 52

1 Overy, *Bombing War,* p. 97.
2 *Galland, The First and the Last, p. 37.*
3 Shirer, *Berlin Diary,* pp. 411-413. Serviciile britanice de informații obișnuiau să-i ducă pe prizonierii cooperanți să vadă Londra, chiar și la teatru, pentru a le arăta cât din oraș supraviețuise bombardamentelor. „Prizonierii vedeau cu ochii lor că Londra nu

raport al serviciilor despre acest proces. Le era, astfel, zdruncinată

mai cooperanți. „Intelligence from Interrogation: Intelligence from Prisoners ofWar", p. 10, AIR 40/1177, UKARCH.

Un alt raport al serviciilor prezintă un fragment dintr-o conversație între doi prizonieri înregistrată de anchetatorii britanici care ascultau cu ajutorul microfoanelor, în care un prizonier spune: „Tot nu pot să înțeleg cum de Londra există încă!"

„Da", spune celălalt, „este inexplicabil, deși eu am fost dus cu mașina prin toate cartierele periferice, dar... în rest trebuie să fi fost distrusă!" Pasaj special nr. 57, WO 208/3506, UKARCH. (În mod interesant, acest dosar a fost păstrat secret până în 1992.)

4 Shirer, *Berlin Diary,* p. 448.
5 *Boelcke, Secret Conferences of Dr. Goebbels, p. 97.*
6 *Ibid.,* p. 98.

CAPITOLUL 53

1 Wheeler-Bennett, Action *This Day,* p. 118.
2 Gilbert, War *Papers,* 2:818-819.
3 *Pottle, Champion Redoubtable, p. 228.*
4 Lee către Neville Chamberlain, 4 aprilie 1940, PREM 14/19, UKARCH.
5 Ogden, *Life of the Party,* p. 95; Winston S. Churchill, *Memories and Adventures,* p. 10; Pamela C. Harriman, „Churchill's Dream", *American Heritage,*

octombrie/noiembrie 1983.

6 Ismay către P. Allen, 29 august 1940, PREM 14/33, UKARCH.

7 Ismay către generalul sir Walter K. Venning, 8 august 1940, „Protection of Chequers", pt. 3, WO 199/303, UKARCH.

8 J.B. Watney către GHQHome Forces, 22 septembrie 1940, şi „Note for War Diary", 14 septembrie 1940, „Protection of Chequers", pt. 3, UKARCH.

9 „Report on Cigars Presented to the Prime Minister by the National Tobacco Commission of Cuba", 14octombrie 1941, CHAR 2/434.

10 Gilbert, War *Papers,* 3:1238.

11 *Ibid.,* p. 1238n.

12 Colville către Churchill, 18 iunie 1941, CHAR 2/434, Winston Churchill Papers.

13 Farrer, *Sky's the Limit,* p. 63.

14 Beaverbrook către Churchill, 26 iunie 1940, BBK/D, Beaverbrook

15 *Farrer, Sky's the Limit, p. 65. Ib*

Ibid., p. 63.

17 Lindemann către Churchill, minută, 14 august 1940, F113/19,

18 Lindemann către Churchill, 20 august 1940, F114/12, Lindemann Papers.

19 Home Intelligence Weekly Report for September 30-October 9, 1940, INF 1/292, UKARCH.

20 Jurnal, 26 şi 27 septembrie 1940, Mary Churchill Papers.

21 *Ibid.,* 27 septembrie 1940.

22 Gilbert, *War Papers,* 2:902.

23 Jurnal, 8 octombrie 1940, Mary Churchill Papers; Soames, *Daughter's Tale,* pp. 179-180.

24 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.

25 Jurnal, 10 octombrie 1940, Mary Churchill Papers.

26 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers; Ogden, *Life of the Party,* p. 100; Smith, *Reflected Glory*, p. 72.

27 Colville, *Fringes of Power,* 1:307.

28 *Ibid.,* p. 309.
29 *Ibid.*
30 Nicolson, War Years, pp. 128-129.
31 Roy Jenkins, *Churchill*, p. 640.
32 Chisholm şi Davie, *Beaverbrook*, p. 445.

CAPITOLUL 54

1 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.
2 *Ibid.-, Ogden, Life of the Party, p. 92.*
3 Winston Churchill către Randolph Churchill, 18 octombrie 1931, RDCH 1/3/3, Randolph Churchill Papers.
4 Winston Churchill către Randolph Churchill, 14 februarie 1938, RDCH 1/3/3, Randolph Churchill Papers.
5 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.
6 Ogden, *Life of the Party,* pp. 102-103.
7 Winston S. Churchill, *Memories and Adventures*, p. 14.
8 Pamela Churchill către Randolph Churchill, 17 şi 18 septembrie 1940, RDCH 1/3/5 Dosarul nr. 1, Randolph Churchill Papers.
9 Pamela Churchill către Randolph Churchill, 9 septembrie 1940, RDCH 1 /3/5 Dosarul nr. 1, Randolph Churchill Papers.
10 Pamela Churchill către Randolph Churchill, [f.d., dar probabil la sfârşitul lui octombrie 1940], RDCH 1/3/5 Dosarul nr. 2, Randolph Churchill Papers.
11 *Pottle, Champion Redoubtable, p. 230.*
12 Nicolson, *War Years*, p. 121.
13 J. Gilbert Jenkins, *Chequers*, p. 146.
14 Colville, *Fringes of Power,* 1:318.
15 *Ismay, Memoirs, p. 175; Elletson, Chequers and the Prime Ministers,* p. 110.

CAPITOLUL 55

1 *Sherwood, Roosevelt and Hopkins, p. 198.*
2 *Ibid.*, p. 191.
3 Kershaw, *Nemesis*, p. 336.
4 Overy, Battle *of Britain*, p. 98.
5 „Air Defense of Great Britain", vol. 3, „Night Air

Defense, June 1940-December 1941", p. 82, AIR 41/17, UKARCH. Acest raport foloseşte expresia „small propositions", „mici propoziţii", cu siguranţă o greşeală neintenţionată, în loc de „proportions", „proporţii".

CAPITOLUL 56

1 Gilbert, *War Papers*, 2:979.
2 *Toye, Roar of the Lion, p. 80.*
3 *Ibid.*, p. 81.
4 *Ibid.*
5 Gilbert, War *Papers*, 2:980-982.
6 Jurnal, 21 octombrie 1940, Mary Churchill Papers.
7 *Boelcke, Secret Conferences of Dr. Goebbels, p. 108.*
8 „Intelligence from Interrogation: Intelligence from Prisoners of War", p. 42, AIR 40/1177, UKARCH.

CAPITOLUL 57

1 Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 189.
2 Nicolson, War Years, p. 126.
3 Jurnal, 6 noiembrie 1940, Mary Churchill Papers.
4 Gilbert, *War Papers*, 2:1053-1054.
5 *Ibid., p. 1147.*
6 Lindemann către Churchill, 1 noiembrie 1940, F121/1, Lindemann Papers.
7 Portal către Churchill, 5 noiembrie 1940, PREM 3/22/4b, UKARCH.
8 Wakefield, *Pathfinder,* p. 67.
9 Lindemann către Churchill, 13 noiembrie 1940, PREM 3/22/4b, UKARCH.
10 Churchill către Ismay, 18 noiembrie 1940, PREM 3/22/4b, UKARCH.
11 Ismay către Churchill, 21 noiembrie 1940, PREM 3/22/4b, UKARCH.
12 Vezi Wakefield, *Pathfinder,* pp. 64-67, pentru o relatare detaliată despre noaptea foarte proastă a pilotului Hans Lehmann.

CAPITOLUL 58

Toate rapoartele şi memorandumurile oficiale ale serviciilor de

la Coventry din acest capitol şi din următorul pot fi găsite în dosarul „German Operations 'Moonlight Sonata' (Bombing of Coventry) and Counter-plan 'Cold Water'", AIR 2/5238, de la The National Archives of the United Kingdom. Încă din momentul atacului,

faptul că Churchill ştia totul şi nu a făcut nimic pentru a evita să dezvăluie secretul existenţei organizaţiei de la Bletchley Park. Totuşi consemnările documentate, declasificate în 1971, arată foarte clar că, în noaptea aceea, Churchill habar nu avusese că ţinta era Coventry.

1 Colville, *Winston Churchill,* p. 85.
2 Aşa cum spunea inspectorul Thompson: „Nu putea sta departe de un raid la fel cum nu putea sta liniştit într-o dezbatere în Parlament". Thompson, *Assignment,* p. 126.

CAPITOLUL 59

1 Longmate, *Air Raid,* p. 73.
2 *Ibid.,* p. 79.
3 *Ibid., p. 102.*
4 *Ibid.,* p. 109.
5 *Ibid.,* p. 105.
6 *Ibid.,* p. 106.
7 *Ibid.,* p. 95.
8 *Donnelly, Mrs. Milbum's Diaries, p. 66.*
9 Süss, *Death from the Skies,* p. 412; Longmate, Air *Raid,* p. 156.
10 Longmate, Air *Raid,* p. 223.
11 A.J.P. Taylor, *Beaverbrook,* p. 454.
12 Longmate, Air *Raid,* p. 196.
13 „Note on German Operation «Moonlight Sonata» and Counterplan «Cold Water»„, p. 2, AIR 2/5238, UKARCH.
14 Longmate, Air *Raid,* p. 202.
15 *Harrisson, Living Through the Blitz, p. 135.*
16 *Ibid.,* p. 134.
17 Longmate, Air *Raid,* p. 212.
18 *Boelcke, Secret Conferences of Dr. Goebbels, p. 109.*
19 Fred Taylor, *Goebbels Diaries,* p. 177.
20 Kesselring, *Memoirs,* p. 81.
21 Bekker, *Luftwaffe Diaries,* p. 180.

CAPITOLUL 60

1 Jurnal, 17 noiembrie 1940, Colville Papers.
2 Pamela Churchill către Randolph Churchill, 19 noiembrie 1940, RDCH 1/3/5 Dosarul nr. 2, Randolph Churchill Papers.
3 Colville, *Fringes of Power,* 1:379.
4 Gilbert, *War Papers,* 2:1002.

6 Cowles, *Winston Churchill*, p. 327.
7 Beaverbrook către Winston Churchill, 2 decembrie 1940, BBK/D, Beaverbrook Papers.
8 Churchill către Beaverbrook, 3 decembrie 1940, BBK/D, Beaverbrook Papers.

CAPITOLUL 61

1 Gilbert, *War Papers,* 2:1169.
2 Churchill către Sinclair et al., 9 decembrie 1940, G 26/1, Lindemann Papers.
3 Churchill către Sinclair et ah, 12 ianuarie 1941, G 35/30, Lindemann Papers.
4 Gilbert, War *Papers,* 2:1204.
5 Churchill către Roosevelt, 7 decembrie 1940, FDR/Diplo. Și în FDR/Map.
6 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 272.
7 *Cooper, Trumpets from the Steep, p. 69.*
8 Jurnal, 12 decembrie 1940, Mary Churchill Papers.
9 Gilbert, War *Papers*, 2:1217.
10 *Sherwood, Roosevelt and Hopkins, p. 224.*

CAPITOLUL 62

1 Cockett, *Love and War in London,* pp. 181-182.

CAPITOLUL 63

1 *Sherwood, Roosevelt and Hopkins, p. 225.*
2 *Ibid.,* p. 229.

CAPITOLUL 64

1 A.J.P. Taylor, *Beaverbrook*, p. 58.
2 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 275.
3 *Hylton, Their Darkest Hour, p. 107.*
4 James R. Wilkinson către Walter H. McKinney, 27 decembrie 1940, FDR/Diplo.
5 *Harrisson, Living Through the Blitz, p. 313.*
6 *Cockett, Love and War in London, p. 149.*
7 *Ibid.,* p. 140.
8 Clementine Churchill către Winston Churchill, 3 ianuarie 1941; „The 3-Tier Bunk", „Sanitation in Shelter", „Shelters Visited in Bermondsey on Thursday December 19th 1940", toate în PREM 3/27, UKARCH.

Printre aceste rânduri, există o drăguță poveste de mic dejun: La începutul toamnei, jurnalistul Kingsley Martin a vizitat imensul adăpost Tilbury din cartierul East End, un depozit de margarină care atrăgea în fiecare noapte până la 14 000 de oameni. El a scris apoi un eseu elocvent despre

experiența sa acolo, intitulat „The War in East London". Locatarii adăpostului – „albi, evrei și nobili, chinezi, indieni și negri" – nu prea acordau mare atenție salubrizării, scria el. „Urinează și defechează prin toate colțurile clădirii. Procesul este înlesnit de cutiile de carton în care este ambalată margarina, care pot fi stivuite ca să formeze pereți, în spatele cărora oamenii se pot ascunde, dormi, defeca și urina în liniște." El nu a aflat dacă această margarină fusese ulterior distribuită în magazinele alimentare din oraș, dar a scris: „Pericolele faptului că mii de oameni dorm în margarina Londrei sunt, evident, de ajuns".

Mai doriți un pic de pâine prăjită? PREM 3/27, UKARCH.

9 Churchill către ministrul de interne *et al*, 29 martie 1941, PREM 3/27, UKARCH.

10 Cadogan, *Diaries,* p. 342.

11 *Ibid.,* p. 343.

12 Wheeler-Bennett, King *George VI*, p. 520.

CAPITOLUL 65

1 Fred Taylor, *Goebbels Diaries,* pp. 179-180.

2 *Ibid.,* p. 208.

3 Trevor-Roper, *Blitzkrieg to Defeat*, p. 49.

4 *Boelcke, Secret Conferences of Dr. Goebbels, p. 112.*

5 *Ibid., p. 110.*

6 Pentru această succesiune de consemnări din jurnalul lui, vezi Fred Taylor, *Goebbels Diaries, pp.* 201, 204, 215, 217, 209.

7 Stafford, *Flight from Reality,* pp. 126,127.

CAPITOLUL 66

1 Pentru aceste zvonuri și multe altele, vezi Rapoartele săptămânale ale Serviciului Intern de Informații pentru perioada 30 septembrie-9 octombrie 1940; 7-14 octombrie 1940; 15-22 ianuarie 1941; 12-19 februarie 1941, toate în INF 1/292, UKARCH. Referitor la zvonul despre Wimbledon, vezi „Extract from Minute by Mr. Chappell to Mr. Parker, September 23,1940", HO 199/462, UKARCH. CAPITOLUL 67

1 Colville, *Fringes of Power,* 1:383.

2. Lee, *London Observer,* p. 187.

3 *Martin, Downing Street, p. 37.*
4 Colville, *Fringes of Power*, 1:383.
5 Jurnal, 24 decembrie 1940, Colville Papers.
6 *Colville, Winston Churchill and His Inner Circle, p. 110.*
7 Soames, *Daughter's Tale*, p. 185.
8 Martin, *Downing Street*, p. 37.
9 Jurnal, 25 decembrie 1940, Mary Churchill Papers.
10 Nicolson, *WarYears*, p. 131.
11 Wyndham, *Love Lessons*, p. 166.

CAPITOLUL 68

1 Basil Collier, Defense of the United Kingdom, p. 274.

CAPITOLUL 69

1 *Sherwood, Roosevelt and Hopkins, p. 228.*
2 Fred Taylor, *Goebbels Diaries*, p. 222.
3 Cadogan, *Diaries*, p. 344.
4 Gilbert, War *Papers*, 2:1309.
5 Fred Taylor, *Goebbels Diaries*, p. 223.
6 Martin, *Downing Street*, p. 37; Colville, *Fringes of Pouter*, 1:386.

PARTEA A V-A CAPITOLUL 70

1 *Lee, London Observer, p. 208.*
2 Churchill către Beaverbrook, 2 ianuarie 1941, BBK/D, Beaerbrook Papers.
3 Beaverbrook către Churchill, 3 ianuarie 1941, BBK/D, Beaverbrook

4 Churchill către Beaverbrook, 3 ianuarie 1941, BBK/D, Beaverbrook

5 Gilbert, War *Papers*, 3:2-3.
6 *Ibid.*, pp. 4-6.
7 Colville, *Fringes of Power*, 1:387.
8 *Ibid.*
9 Singleton către Churchill, 3 ianuarie 1941, F125/12, Lindemann

10 Beaverbrook către Churchill, 6 ianuarie 1941, BBK/D, Beaverbrook Papers.
11 Gilbert, War *Papers*, 3:35.
12 Churchill către Beaverbrook, 7 ianuarie 1941, BBK/D, Beaverbrook Papers.
13 A.J.P. Taylor, *Beaverbrook*, p. 465.
14 *Sherwood, Roosevelt and Hopkins,*

p. 234.
15 *Colville, Fringes of Power, 1:393.*
Ib Ibid., p. 392.
17 Pamela Churchill către Randolph Churchill, 1 ianuarie 1941, RDCH 1/3/5 Dosarul nr. 3, Randolph Churchill Papers.

CAPITOLUL 71
1 Ismay, *Memoirs,* pp. 213-214.
2 Gilbert, *War Papers,* 3:58.
3 *Ibid.,* p. 59.
4 Jurnal, 10 ianuarie 1941, Colville Papers.
5 *Donnelly, Mrs. Milburn's Diaries, p. 72.*
6 Jurnal, 11 ianuarie 1941, Mary Churchill Papers.
7 Soames, *Clementine Churchill,* pp. 385-386.
8 Colville, *Fringes of Power,* 1:395.
9 Gilbert, War *Papers,* 3:68-69; Colville, *Fringes of Power,* 1:396.
10 Gilbert, War Papers, 3:69.
11 Colville, *Fringes of Power,* 1:397.
12 *Sherwood, Roosevelt and Hopkins, p. 243.*

CAPITOLUL 72
1 Moran, *Churchill,* p. 6.
2 *Nel, Mr. Churchill's Secretary, p. 78.*
3 Andrew Roberts, *Holy Fox,* p. 280.
4 *Lee, London Observer, p. 224.*
5 Ismay, *Memoirs,* p. 214.
6 *Lee, London Observer, p. 225.*
7 Gilbert, War *Papers,* 3:86.
8 *Ibid.,* pp. 86-87.

CAPITOLUL 73
1 Martin, *Downing Street,* p. 42.
2 *Lee, London Observer, p. 226.*
3 Ismay, *Memoirs,* p. 214.
4 *Sherwood, Roosevelt and Hopkins, p. 246.*
5 *Lee, London Observer, p. 227.*
6 *Martin, Downing Street, p. 40; Sherwood, Roosevelt and Hopkins, p.* 250.
7 Ismay, *Memoirs,* p. 215.
8 *Ibid.,* p. 216.
9 *Ibid.; Moran, Churchill, p. 6.*
10 Moran, Churchill, p. 6.
11 Jurnal, 18ianuarie 1941, Colville Papers.
12 *Sherwood, Roosevelt and Hopkins, p. 255.*

13 Gilbert, *War Papers,* 3:165.

CAPITOLUL 74

1 Trevor-Roper, *Blitzkrieg to Defeat,* pp. 56-58.
2 „Hermann Göring", Interrogation Report, Military Intelligence Service, U.S. Ninth Air Force, 1 iunie 1945, Spaatz Papers.
3 Interrogation Report, Generals Attig, Schimpf, et *al,* 20 mai 1945, Spaatz Papers.
4 Kesselring, *Memoirs,* p. 85.

CAPITOLUL 75

1 Gilbert, War *Papers,* 3:191.
2 Home Intelligence Weekly Report for February, pp. 5-12, 1941, INF 1/292, UKARCH.
3 Gilbert, War *Papers,* 3:192-200.
4 Fred Taylor, *Goebbels Diaries,* p. 229.
5 Wheeler-Bennett, *King George VI,* pp. 447, 849.
6 Gilbert, War *Papers,* 3:224.
7 *Ibid.,* p. 225.
8 Telegrame, 21 şi 23 ianuarie 1941, BBK/D, Beaverbrook Papers.
9 Wyndham, *Love Lessons,* p. 171.
10 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.

CAPITOLUL 76

1 Conant, *My Several Lives,* pp. 253-255.
2 „Memorandum for the Chief of Staff", War Department, 3 martie 1941, Spaatz Papers.
3 Trevor-Roper, *Blitzkrieg to Defeat,* pp. 58-59.

CAPITOLUL 77

1 Wyndham, *Love Lessons,* p. 160.
2 *Graves, Champagne and Chandeliers, p. 112.*
3 *Ibid., p. 115.*
4 Fred Taylor, *Goebbels Diaries,* p. 260.
5 Goodwin, *No Ordinary Time,* p. 213.

CAPITOLUL 78

1 Averell Harriman, Memorandum to Self, 11 martie 1941, „Harriman Mission", Chronological File, W. Averell Harriman

2 *Ibid.*
3 *Ibid.*
4 Smith, *Reflected Glory,* p. 259.
5 Gilbert, War *Papers,* 3:320-324.

CAPITOLUL 79

Cartea *Champagne and Chandeliers* a lui Charles Graves, o biografie a acelei cafenele, oferă o

relatare vie și detaliată a bombardamentului la paginile 112-125. La Arhivele Naționale ale Regatului Unit există o hartă realizată de anchetatori care prezintă planul clubului și amplasarea clienților răniți și a morților, incluzând această mențiune: „Șase persoane au fost găsite decedate, așezate încă pe scaunele lor de la masă. Nu s-au constatat răni superficiale." HO 193/68, UKARCH.

1 Jurnal, 8 martie 1941, Mary Churchill Papers.
2 *Graves, Champagne and Chandeliers, p. 116.*
3 Ziegler, *London at War,* p. 148.
4 *Graves, Champagne and Chandeliers, p. 121.*
5 Jurnal, 8 martie 1941, Mary Churchill Papers.
6 *Graves, Champagne and Chandeliers, pp. 118-119.*
7 Jurnal, 8 martie 1941, Mary Churchill Papers.
8 Soames, *Daughter's Tale,* p. 191.

CAPITOLUL 80

1 Gilbert, *War Papers,* 3:331.
2 *Ibid.,* p. 332.
3 Jurnal, 9 martie 1941, Mary Churchill Papers.
4 Alanbrooke, *War Diaries,* p. 145.
5 Colville, *Fringes of Pouter,* 1:433.
6 Alanbrooke, *War Diaries,* pp. 144-145.
7 Fred Taylor, *Goebbels Diaries,* p. 262.

CAPITOLUL 81

1 Waugh, *Diaries,* p. 493.
2 Smith, *Reflected Glory,* p. 75.
3 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.
4 *Ibid.*
5 *Ibid.*
6 Clarissa Eden, *Clarissa Eden,* p. 58.
7 *Ibid.,* p. 59.
8 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.

CAPITOLUL 82

1 „Atlantic Clipper Passenger List", New York-Lisabona, 10-12 martie 1941, „Harriman Mission", Chronological File, W. Averell Harriman Papers; Harriman, *Special Envoy to Churchill and Stalin,* p. 19.
2 „World War II Diary", p. 2, Meiklejohn Papers.
3 Meiklejohn către Samuel H. Wiley, 16 aprilie 1941, „Family Papers", W. Averell Harriman Papers.
4 Martin, *Downing Street,* p. 42.

5 Fred Taylor, *Goebbels Diaries,* p. 268.
6 *Harriman, Special Envoy to Churchill and Stalin, p. 21.*
7 *Ibid.,* p. 22.
8 Jurnal, „Luni & Marți", 17-18 martie 1941, Mary Churchill Papers.
9 „World War II Diary", p. 10, Meiklejohn Papers.
10 *Ibid., p. 12.*
11 Meiklejohn către Knight Woolley, 21 mai 1941, Public Service, Chronological File, W. Averell Harriman Papers. Harriman a avut de asemenea episoade de dispepsie, un termen pretențios pentru

12 Niven, *Moon's a Balloon,* p. 242.
13 Niven către Harriman, 16 martie 1941, „Harriman Mission", Chronological File, W. Averell Harriman Papers.
14 Christiansen către Harriman, 19 martie 1941, „Harriman Mission", Chronological File, W. Averell Harriman Papers.
15 Owen către Harriman, 19 martie 1941, „Harriman Mission", Chronological File, W. Averell Harriman Papers.
16 Kathleen Harriman către Marie Harriman, 19 martie [f.d., dar probabil 1942], corespondență, W. Averell Harriman Papers.

CAPITOLUL 83

1 Anthony Biddle către Franklin Roosevelt, 26 aprilie 1941. FDR/Diplo.
2 Gilbert, War *Papers,* 3:369.
3 „Air Raid Casualties", 3 aprilie 1941, Metropolitan Police Report, MEPO 2/6580.
4 „«Iubitule, am certitudinea că o iau iar razna» – biletul de adio al Virginiei Woolf înainte de sinucidere", *Advances in Psychiatric Treatment* 16, nr. 4 (iulie 2020),
[illegible]
woolf/8E400FBIAB0EEA2C2A61946475CB7FA3.
5 C.R. Thompson către Hastings Ismay, 26 martie, 1941, Protection
of Chequers, pt. 3, WO 199/303, UKARCH.
6 „Your Anderson Shelter This Winter", PREM 3/27, UKARCH.

7 Memorandum, „Yesterday evening... ", 1 mai 1941, PREM 3/27, UKARCH.
8 Jurnal, 28 martie 1941, Mary Churchill Papers.
9 Ibid.
10 „World War II Diary", p. 15, Meiklejohn Papers.
11 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.
12 Channon, „Chips", p. 385.
13 Gilbert, *Finest Flour,* p. 1048.
14 Colville, *Fringes of Power,* 1:440.
15 Jurnal, 30 martie 1941, Mary Churchill Papers.

PARTEA A VI A

CAPITOLUL 84

1 Aceste diverse consemnări de jurnal se pot găsi la datele indicate în
jurnalul lui Mary. Mary Churchill Papers.
2 Gilbert, *Finest Hour,* p. 1055.
3 Gilbert, War *Papers,* 3:460.
4 *¡bid.*
5 *Ibid.,* p. 470. Pentru discurs, vezi *ibid.,* pp. 461-470.
6Nicolson, *WarYears*, p. 162.
7 Harriman către Roosevelt, 10 aprilie 1941, „Harriman Mission", Chronological File, W. Averell Harriman Papers.
8 Jurnal, 9 aprilie 1941, Mary Churchill Papers.
9 Winston Churchill către Randolph Churchill, 8 iunie 1941, CHAR
1/362, Winston Churchill Papers.
10 Jurnal, 11 aprilie 1941, Mary Churchill Papers.
11 Colville, *Fringes of Power,* 1:443.
12 Jurnal, 12 aprilie 1941, Mary Churchill Papers; Soames, *Daughter's Tale*, p. 193.
13 Thompson, Assignment, pp. 215-216.
14 Jurnal, 12 aprilie 1941, Mary Churchill Papers.
15 „War Reminiscences", p. 12, 13 octombrie 1953, Memoirs, Harriman Recollections, W. Averell Harriman Papers.
16 Soames, *Daughter's Tale,* p. 193.
17 Gilbert, *War Papers*, 3:480.
18 „War Reminiscences", p. 12, 13

octombrie 1953, Memoirs, Harriman Recollections, W. Averell Harriman Papers.
19 Gilbert, *War Papers,* 3:486nl.
20 *Ibid.*, p. 486
21 Colville, *Fringes of Power,* 1:444.
22 Clementine Churchill către Harriman, 15 aprilie 1941, „Harriman Mission", Chronological File, W. Averell Harriman Papers.
23 Averell Harriman către Kathleen Harriman, 15 aprilie 1941, W. Averell Harriman Papers.
24 Smith, *Reflected Glory,* p. 90.
25 Așa cum nota Alexander Cadogan într-o serie de consemnări din jurnal, începând cu 7 aprilie 1941: „V. gloomy". („F. sumbră", n.tr.), „Altogether gloomy." („Absolut sumbră.", n.tr.), „Rather gloomy." („Destul de sumbră.", n.tr.). Cadogan, *Diaries,* p. 370.

CAPITOLUL 85
1 *Boelcke, Secret Conferences of Dr. Goebbels, p. 143.*
2 *At Hitler's Side, p. 93; Fred Taylor, Goebbels Diaries, p. 311.*
3 Gilbert, War *Papers,* 3:502.

CAPITOLUL 86
1 Roosevelt către Cordell Hull, 16 aprilie 1941, FDR/Conf.
2 „Greene, Ways *of Escape,* p. 112.
3 Colville, *Fringes of Power,* 1:445.
4 „World War II Diary", p. 23, Meiklejohn Papers.
5 *Lee, London Observer, p. 244.*
6 În *Life of the* Party, Christopher Ogden se bazează pe amintirile

apartamentul de la Dorchester al lui lady Emerald Cunard, o cunoscută a societății mondene londoneze (pp. 118-120). În această perioadă însă, lady Cunard nu se afla în Anglia. Sally Bedell Smith oferă în *Reflected Glory o* relatare mai convingătoare (pp. 84-85). Vezi și Anne Chisholm, *Nancy Cunard,* care o plasează pe Cunard pe o insulă din Caraibe la momentul dineului (pp. 159, 261). Ar trebui notat însă că rezultatul final a fost același.
7 Transcrierile interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.

8 Smith, *Reflected Glory,* p. 85.
9 Colville, *Fringes of Power,* 1:445.
10 Smith, *Reflected Glory,* p. 85.

CAPITOLUL 87

1 Lindemann către Churchill, 17 aprilie 1941, F132/24, Lindemann Papers
2 Colville, *Fringes of Power,* 1:449.
3 *Ibid.,* p. 472.

CAPITOLUL 88

1 Fred Taylor, *Goebbels Diaries,* p. 332.
2 Ibid., p. 331.
3 Ibid., p. 335.

CAPITOLUL 89

1 Cadogan, *Diaries,* p. 374.
2 Gilbert, *War Papers,* 3:548.
3 *Toye, Roar of the Lion, p. 95.*
4 Gilbert, *War Papers,* 3:556.
5 *Ibid.,* p. 577.
6 Fred Taylor, Goebbels *Diaries,* p. 337.
7 *Ibid.,* p. 340.
8 Gilbert, *War Papers,* 3:577.
9 Citată în Stafford, *Flight from Reality,* p. 142; „Studies in Broadcast Propaganda, No. 29, Rudolf Hess, BBC", INF 1/912, UKARCH.

CAPITOLUL 90

1 Beaverbrook către Churchill, 30 aprilie 1941, BBK/D, Beaverbrook Papers.
2 Panter-Downes, *London War Notes,* p. 147.
3 Colville, *Fringes of Power,* 1:452.
4 *Kimball, Churchill and Roosevelt, p. 180.*
5 Gilbert, *War Papers,* 3:592.
6 *Ibid.,* p. 600.
7 în cele din urmă, istoria celor 50 de distrugătoare pe care Roosevelt a dat-o Marii Britanii a fost diversă. Cel puțin 12 s-au ciocnit cu nave ale Aliaților, cinci dintre ele americane. Marina Regală Canadiană a primit două dintre distrugătoare, pe care a încercat să le dea înapoi în aprilie 1944. Distrugătoarele au doborât avioane, au scufundat cel puțin șase submarine și au ajutat la capturarea unui U-boot intact, pe care Marina Regală l-a integrat apoi în

propria flotă.

Pe măsura ce războiul a progresat, distrugătoarele americane au fost scoase din uz. 12 dintre ele au servit drept baze pentru antrenamentele pilcților în conducerea de tiruri navale. Opt, inclusiv Cheyenne, au fost transferate rușilor împreună cu un al nouălea care a fost folosit pentru piese de schimb.

Pe 6 ianuarie 1943, nava Churchill, rebotezată Dreadful – în traducere, Aghiotantul – a fost torpilată și scufundată de un submarin în timp ce escorta un convoi pe Marea Albă, în nord-vestul Rusiei. Căpitanul navei și 216 membri ai echipajului au pierit. Doar șapte au supraviețuit.

Pentru cea mai bună relatare a acestor evenimente vezi *Before Ships That Saved the World*, de Philip Goodhart. Titlul este hiperbolic, însă povestea este una bună.

7 Gilbert, *War Papers*, 3:609

9 Colville, *Fringes of Power*, 1:453

CAPITOLUL 91

1 Nicolson, *War Years*, p. 165

2 „World War II Diary", p. 58, Mackintosh Papers

3 Colville, *Fringes of Power*, 1:454

4 Gilbert, *War Papers*, 3:59b

5 Fred Taylor, *Goebbels Diaries*, p. 346

6 Colville, *Fringes of Power*, 1:454

CAPITOLUL 93

1 *Hansard*, House of Commons Debate, 6 și 7 mai 1941, vol. 371, col. 704, pp. 867–950.

2 Channon, „Chips", p. 303

3 Kathleen Harriman către Mary Harriman Fish, 10 februarie 1942, corespondență W. Averell Harriman Papers.

4 Pottle, *Champion Redoubtable*, p. 230

5 Nicolson, *War Years*, p. 184

6 *Hansard*, House of Commons Debate, 6 și 7 mai 1941, vol. 371, col. 704, pp. 867–950

7 Harriman către Roosevelt, 7 mai 1941, Public Service, Chronological File, W. Averell Harriman Papers

8 Colville, *Fringes of Power*, 1:463

9 *Ibid.*, p. 465

10 Nicolson, *War Years*, p. 164

CAPITOLUL 95

1 Fred Taylor, *Goebbels Diaries*, p. 353

2 *Ibid.*, p. 358

3 Colville, *Fringes of Power*, 1:457 În jurnalul său publicat, Colville omite ultimele două cuvinte ale lui Churchill despre el. Vă lăsăm pe voi să vă conving interesant.

PARTEA A VH-A

CAPITOLUL 96

1 Richard Collier, *City That Would Not Die*, pp. 24-25, 26, 28.
2 Soames, *Daughter's Tale,* p. 194.
3 *Basil Collier, Defense of the United Kingdom, p. 271.*
4 Richard Collier, *City That Would Not Die*, p. 44.

CAPITOLUL 97

Arhivele Naţionale ale Regatului Unit, unul dintre cele mai civilizate locuri de pe planetă, posedă materiale vaste despre saga lui Hess, unele puse relativ recent la dispoziţia cercetătorilor. Acestea conţin toate detaliile pe care şi le-ar dori cineva, dar şi în acest caz, la fel ca şi în cel al poveştii despre Coventry, documentele îi vor dezamăgi pe adepţii teoriilor conspiraţiei. Nu a existat nici o conspiraţie. Hess a zburat în Anglia în urma unei decizii spontane nebuneşti, fără

relatarea din următoarele:

- FO 1093/10.
- „The Capture of Rudolf Hess: Reports and Minutes", WO 199/328.
- AIR 16/1266. (Solicitat iniţial, secret până în 2019, dar pus la dispoziţia publicului mai devreme, prin „Accelerated Opening".)
- „Duke of Hamilton: Allegations Concerning Rudolf Hess", AIR 19/564.
- „Studies in Broadcast Propaganda, No. 29, Rudolf Hess, BBC", INF 1/912.

1 *Speer, Inside the Third Reich, p. 211; Stafford, Flight from Reality, p.* 168.
2 „Report on the Collection of Drugs etc., Belonging to German Airman Prisoner, Captain Horn", FO 1093/10, UKARCH. Horn a fost numele de cod temporar al lui Hess.
3 Toliver şi Constable, *Fighter General,* pp. 148-149; Galland, *The First and the Last,* p. 56; Stafford, *Flight from Reality,* p. 135.
4 Raport, „Rudolf Hess, Flight on May 10, 1941, Raid 42.J", 18 mai 1941, AIR 16/1266, UKARCH.
5 *Ibid.;* Notă, „Raid 42J", comandantul de zonă scoţian către Corpul

Regal de Observatori, Bentley Priory, 13 mai 1941, AIR 16/1266, UKARCH.

6 „Prologue: May 10, 1941", Fragment, AIR 16/1266, UKARCH. Aceasta este o relatare lucidă, detaliată şi imparţială a autorului Derek Wood; o copie este depusă în dosarele Ministerului Aerului.

CAPITOLUL 98

1 Richard Collier, *City That Would Not Die*, p. 157.
2 *Ibid.*, pp. 159-160; Ziegler, *London at War*, p. 161.
3 Stafford, *Flight from Reality*, p. 133.
4 „World War II Diary", p. 33, Meiklejohn Papers.
5 Raport, „Rudolf Hess, Flight on May 10, 1941, Raid 42.J", 18 mai 1941, AIR 16/1266, UKARCH. în acelaşi fişier, vezi şi „Raid42J —10/5/1941", No. 34 Group Centre Observer Corps către Corpul Regal de Observatori, Bentley Priory, 13 mai 1941, şi „Prologue: May 10, 1941", Fragment. Vezi şi „The Capture of Rudolf Hess: Reports and Minutes", WO 199/328, UKARCH.
6 „Prologue: May 10,1941", Fragment, AIR 16/1266.
7 Raport, maiorul Graham Donald către comandantul de zonă scoţian, Corpul Regal de Observatori, 11 mai 1941, AIR 16/1266, UKARCH. Şi „Prologue: May 10, 1941", Fragment, AIR 16/1266.
8 Raport, maiorul Graham Donald către comandantul de zonă scoţian, Corpul Regal de Observatori, 11 mai 1941, AIR 16/1266, UKARCH.
9 Stafford, Flight/rom *Reality,* p. 90.
10 „World War II Diary", p. 35, Meiklejohn Papers.

CAPITOLUL 99

1 Colville, *Fringes of Power,* 1:457; Fox, „Propaganda and the Flight of Rudolf Hess", p. 78.
2 Colville, *Fringes of Power,* 1:459.
3 Jurnal, 11 mai 1941, Mary Churchill Papers.
4 Colville, *Fringes of Power,* 1:459.
5 Colville, *Footprints in Time*, p. 112.
6 *Speer, Inside the Third Reich, p. 209.*
7 Douglas-Hamilton, *Motive for a Mission*, pp. 193,194.
8 Speer, *Inside the Third Reich*, pp. 209, 210.

9 Jurnal, 11 mai 1941, Mary Churchill Papers.

CAPITOLUL 100

1 Feigel, *Love-Charm of Bombs*, pp. 151-157.

2 Winston S. Churchill, *Memories and Adventures,* p. 19. Subsecretarul Ministerului de Externe, Alexander Cadogan, a avut altă abordare: „Nu-mi pasă de asta. Îmi doresc să fi nimerit mai mulţi dintre membri." Cadogan, *Diaries*, p. 377.

3 *Harrisson, Living Through the Blitz, p. 275.*

4 Nicolson, War Years, p. 172.

5 „Statement of Civilian Deaths in the United Kingdom", 31 iulie 1945, HO 191/11, UKARCH.

6 *Harrisson, Living Through the Blitz, p. 274*

7 *Boelcke, Secret Conferences of Dr. Goebbels, pp. 162,165.*

8 Stafford, *Flightfrom Reality,* p. 131.

9 Roosevelt către Churchill, [data probabilă este 14 mai 1941], FDR/Map.

10 Panter-Downes, *London War Notes*, p. 148.

11 Lee, *London Observer*, p. 276.

12 Wheeler-Bennett, *Action This Day,* pp. 174-175.

13 *Ibid., p. 236.*

14 *Toye, Roar of the Lion, p. 8.*

15 *Cooper, Trumpets from the Steep, p. 73.*

CAPITOLUL 101

1 *Harriman, Special Envoy to Churchill and Stalin, pp. 111-112.*

2 *Winant, Letter from Grosvenor Square, p. 198.*

3 Harriman, *Special Envoy to Churchill and* Stalin, p. 112. Roosevelt şi-a reiterat sentimentul într-o telegramă datată 8 decembrie 1941, în care îi spune lui Churchill: „Astăzi, suntem toţi cu dumneavoastră şi cu poporul Regatului în aceeaşi barcă, o barcă ce nu va voi şi nu va trebui să se scufunde". Roosevelt către Churchill, 8 decembrie 1941, FDR/Map.

4 Gilbert, War Papers, 3:1580.

5 Harriman, Special Envoy *to Churchill and Stalin,* p. 112.

6 Anthony Eden, *Reckoning*, p. 331.

7 Gilbert, War *Papers,* 3:1580.
8 Ismay, *Memoirs,* p. 242.
9 Moran, *Churchill,* pp. 9-10.
10 *Martin, Downing Street, p. 69.*
11 Winston Churchill către Clementine Churchill, decembrie f.d., 1941, CSCT 1/24, Clementine Churchill Papers.
12 Harriman, Memorandum pentru sine, „Trip to U.S. with 'P.M.', December 1941", W. Averell Harriman Papers.
13 Thompson, *Assignment, p.* 246.
14 Această poveste este spusă de diferite persoane în diferite moduri, dar cu același deznodământ. *Ibid.,* p. 248; Sherwood, *Roosevelt and Hopkins,* p. 442; Halle, *Irrepressible Churchill,* p. 165.
15 Pentru detalii de fond, vezi Hindley, „Christmas at the White House with Winston Churchill". Eu am urmărit un jurnal de știri al British Pathe despre discurs, pe care l-am găsit pe YouTube la
16 Thompson, *Assignment,* p. 249.
17 Hastings, *Winston's War,* p. 205.
18 Thompson, *Assignment,* p. 257.

EPILOG
1 *Soames, Daughter's Tale, pp. 232-233.*
2 Colville, *Fringes of Power,* 2:99.
3 Winston S. Churchill, *Memories and Adventures,* p. 32.
4 *Ibid.,* pp. 26-27.
5 Colville, *Fringes of Power,* 1:523.
6 *Ibid., p. 490.*
7 Wheeler-Bennett, *Action This Day,* p. 60.
8 Colville, *Fringes of Power,* 1:533.
9 *Ibid.,* 2:71.
10 *Ibid.,* p. 84.
11 ibid., p. 116.
12 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.
13 A.J.P. Taylor, *Beaverbrook,* p. 440.
14 *Young, Churchill and Beaverbrook, p. 230.*
15 *Ibid.,* p. 231.
16 *Ibid., p. 325.*
17 *Ibid., p. 235.*

18 Singleton către Churchill, [cca august 1941], G 36/4, Lindemann

19 Smith, *Reflected Glory,* p. 106.
20 Winston S. Churchill, *Memories and Adventures,* p. 247.
21 *Ibid., p. 20.*
22 Waugh, *Diaries,* p. 525.
23 Smith, *Reflected Glory,* p. 111.
24 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.
25 *Ibid.*
26 Smith, *Reflected Glory*, p. 260.
27 Notă, „William Averell Harriman", Biographies and Proposed Biographies, Background Topics, Pamela Harriman Papers.
28 Smith, *Reflected Glory,* p. 265.
29 „Barbie" [Mrs. Herbert Agar] către Pamela Digby Harriman, 19 septembrie 1971, Personal and Family Papers, Marriages, Pamela Harriman Papers.
30 „Interrogation of Reich Marshal Hermann Goering", 10 mai 1945, Spaatz Papers.
31 Overy, *Goering,* p. 229.
32 Goldensohn, *Nuremberg Interviews,* p. 129.
33 „The Goring Collection", Confidential Interrogation Report No. 2, 15 septembrie 1945, p. 174, Office of Strategic Services and Looting Investigative Unit, T 209/29, UKARCH.
34 Kershaw, *Nemesis,* pp. 832-833.
35 Douglas-Hamilton, *Motive for a Mission,* p. 246.
36 Baker, *Adolf Galland,* pp. 287-288, 290-292.
37 Winston S. Churchill, *Memories and Adventures,* p. 31.
38 Hastings, *Winston's War, p.* 460.
39 Nicolson, War Years, p. 459.
40 Soames, *Daughter's Tale,* pp. 360-361.
41 *Ellet son, Chequers and the Prime Ministers, p. 145.*
42 Soames, *Daughter's Tale,* p. 361.

BIBLIOGRAFIE

ARHIVE ŞI COLECŢII DE DOCUMENTE

Beaverbrook Lord (Max Aitken I). Papers. Parliamentary Archives. Londra

Burgis, Lawrence. Papers. Churchill Archives Centre. Churchill College Cambridge, Marea Britanie

Churchill, Clementine (Hozier Spencer-Churchill). Papers, Churchill Archives Center Churchill College, Cambridge, Marea Britanie

Churchill, Mary (Mary Churchill Soames). Papers. Churchill Archives Center, Churchill College Cambridge, Marea Britanie.

Churchill, Randolph, Papers. Churchill Archives Center. Churchill College Cambridge, Marea Britanie.

Churchill, Winston. Papers. Churchill Archives Center, Churchill College, Cambridge, Marea Britanie

Colville John R. Papers. Churchill Archives Center. Churchill College, Cambridge, Marea Britanie.

Eade Charles. Papers Churchill Archives Center Churchill College. Cambridge, Marea Britanie

Gallup Polls. (bibliotecă). University of North Carolina, Chapel Hill

Gilbert, Martin. *The Churchill War Papers* Vol 2. *Never Surrender May 1940–December 1940*. Norton. New York. 1995

——— *The Churchill War Papers* Vol 3. *The Ever-Widening War. 1941*. Norton. New York 2000

Hansard. Proceedings in the House of Commons. Londra

Harriman, Pamela Digby. Papers. Library of Congress. Manuscript Division, Washington, D.C.

Harriman, W. Averell Library of Congress. Manuscript Division, Washington D.C.

Ismay, General Hastings Lionel, Liddell Hart Center for Military Archives. King's College Londra

Lindemann, Frederick A. (Viscount Cherwell): Papers. Nuffield College Oxford.

Mendelsohn, Robert J. Papers Library of Congress. Manuscript Division, Washington, D.C.

National Archives of the United Kingdom. Kew, England (UKARCHI

Roosevelt, Franklin D. Papers as President: Map Room Papers, 1941— 1945 (FDR/Map).
Roosevelt, Franklin D. Papers as President: The President's Secretary's File, 1933-1945. Franklin D. Roosevelt Presidential Library& Museum. Colecţia digitală: www.fdrlibrary.marist.edu/archives/collections/franklin/?p=collections/findingaid&id=502.
. Confidential File (FDR/Conf).
. Diplomatic File (FDR/Diplo).
. Safe File (FDR/Safe).
. Subject File (FDR/Subject).
Spaatz, Carl, Papers, Library of Congress, Manuscript Division, Washington, D.C.

CĂRŢI ŞI REVISTE

Addison, Paul, Churchill on the Home Front, 1900-1955, Pimlico, Londra, 1993.
Addison, Paul şi Jeremy A. Crang, ed. Listening to Britain: Home Intelligence Reports on Britain's Finest Hour, May to September 1940, Vintage, Londra, 2011.
Adey, Peter, David J. Cox şi Barry Godfrey, Crime, Regulation, and Control During the Blitz: Protecting the Population of Bombed Cities, Bloomsbury, Londra, 2016.
Alanbrooke, Lord, *War Diaries, 1939-1945,* Londra, Weidenfeld & Nicolson, 2001.
Allingham, Margery, *The Oaken Heart: The Story of an English Village at War,* 1941, Pleshey, Golden Duck, Marea Britanie, 2011.
„The Animals in the Zoo Don't Mind the Raids". *War Illustrated,* 15 noiembrie 1940.
Awcock, Hannah, „On This Day: Occupation of the Savoy, 14th September 1940", *Turbulent London.* turbulentlondon.com/2017/09/14/on-this-day-occupation-of- the-savoy-14th-september-1940/.
Baker, David, *Adolf Galland: The Authorized Biography,* Windrow & Greene, Londra, 1996.
Baumbach, Werner, *The Life and Death of the Luftwaffe,* Ballantine, New York, 1949.
Beaton, Cecil, History Under Fire: 52 Photographs of Air Raid Damage to London Buildings, 1940-41,

Batsford, Londra, 1941.
Bekker, Cajus, *The Luftwaffe Diaries,* Londra, Macdonald, 1964.
Bell, Amy, „Landscapes of Fear: Wartime London, 1939-1945", *Journal of British Studies* 48, nr. 1, ianuarie 2009.
Below, Nicolaus von, At Hitler's Side: The Memoirs of Hitler's Luftwaffe Adjutant, 1937-1945, Greenhill, Londra, 2001.
Berlin, Isaiah, *Personal Impressions.* 1949, Viking, New York, 1980.
Berrington, Hugh, „When Does Personality Make a Difference? Lord Cherwell and the Area Bombing of Germany". *International Political Science Review* 10, nr. 1, ianuarie 1989.
Bessborough, Lord, *Enchanted Forest: The Story of Stansted in Sussex.* Cu Clive Aslet, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1984.
Birkenhead, Earl of, The Prof in Two Worlds: The Official Life of Professor F.A. Lindemann, Viscount Cherwell, Collins, Londra, 1961.
Boelcke, Willi A., ed. The Secret Conferences of Dr. Goebbels: The Nazi Propaganda War, 1939-43, Dutton, New York, 1970.
Booth, Nicholas, Lucifer Rising: British Intelligence and the Occult in the Second World War, History Press, Cheltenham, Marea Britanie, 2016.
Borden, Mary, *Journey down a Blind Alley,* Harper, New York, 1946.
Bullock, Alan, *Hitler: A Study in Tyranny,* Harper, New York, 1971.
Cadogan, Alexander, *The Diaries of Alexander Cadogan, O.M., 1938- 1945.* Editat de David Dilks, Putnam, New York, 1972.
Carter, Violet Bonham, *Winston Churchill: An Intimate Portrait,* Harcourt, New York, 1965.
Channon, Henry, *„Chips": The Diaries of Sir Henry Channon.* Editat de Robert Rhodes James, Phoenix, Londra, 1996.
Charmley, John, „Churchill and the American Alliance". *Transactions of the Royal Historical Society* 11, 2001.
Chisholm, Anne, *Nancy Cunard,* Sidgwick & Jackson, Londra, 1979.

Chisholm, Anne ?i Michael Davie, *Beaverbrook: A Life,* Pimlico, Lodra, 1993.
Churchill, Sarah, *Keep on Dancing: An Autobiography.* Editat de Paul Medlicott, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1981.
Churchill, Winston, *The Grand Alliance,* Houghton Mifflin, Boston, 1951.
. *Great Contemporaries,* Odhams Press, Londra, 1947.
. *Their Finest Hour,* Houghton Mifflin, Boston, 1949.
Churchill, Winston S., *Memories and Adventures,* Weidenfeld & Nicolson, New York, 1989.
Clapson, Mark, *The Blitz Companion,* University of Westminster Press, Londra, 2019.
Cockett, Olivia, *Love and War in London: The Mass Observation Wartime Diary of Olivia Cockett.* Editat de Robert Malcolmson, History Press, Stroud, Marea Britanie, 2009.
Collier, Basil, *The Battle of Britain,* Collins, Londra, 1962.
. *The Defense of the United Kingdom, Battery Press, Londra,*
Imperial War Museum, Nashville, 1995.
Collier, Richard, The City That Would Not Die: The Bombing of London, May 10-11, 1941, Dutton, New York, 1960.
Colville, John, *Footprints in Time: Memories,* Collins, Londra, 1976.

———. *The Fringes of Power. Downing Street Diaries, 1939–1955.* Vol 1: September 1939–September 1941, Hodder & Stoughton, Londra 1985

——— *The Fringes of Power. Downing Street Diaries, 1939–1955.* Vol 2: October 1941–1955. Hodder & Stoughton. Londra. 1987

Winston Churchill and His Inner Circle. Wyndham, New York, 1981. Original publication in Marea Britanie sub titlul *The Churchillians.*

Connant, James B. *My Several Lives: Memoirs of a Social Inventor.* Harper & Row, New York. 1970

Cooper, Diana. *Trumpets from the Steep.* Century. Londra. 1984

Costalola, Frank. „Pamela Churchill. Wartime London, and the Making of the Special Relationship" *Diplomatic History* 36, nr. 4 septembrie 2012.

Cowles, Virginia, *Looking for Trouble.* 1941, Faber and Faber, Londra 2010

——— *Winston Churchill: The Era and the Man.* Harper & Brothers New York. 1953.

Dalton, Hugh. *The Fateful Years. Memoirs. 1931–1945.* Frederick Muller, Londra, 1957

Danchev, Alex. „'Dilly-Dally,' or Having the Last Word: Field Marshal Sir John Dill and Prime Minister Winston Churchill" *Journal of Contemporary History* 22, nr. 1, ianuarie 1987

Davis, Jeffrey. „Atlero: The Atlantic Ferry Organization". *Journal of Contemporary History* 20, nr. 1, ianuarie 1985.

Dockter, Warren și Richard Toye, „Who Commanded History? Sir John Colville, Churchillian Networks, and the 'Cauliflower Affair'". *Journal of Contemporary History* 54, nr. 2, 2019

Donnelly, Peter, ed. *Mrs Milburn's Diaries. An Englishwoman's Day-to-Day Reflections, 1939–1945,* Abacus, Londra, 1998

Douglas Hamilton, James. *Motive for a Mission. The Story Behind Hess's Flight to Britain,* Macmillan, Londra, 1971

Rhert Hans J., Johann H. Kaiser și Klaus Peters, *Willy Messerschmitt Pioneer of Aviation Design,* Fo : Schiffer Atglen. 1999

Eden, Anthony. *The Reckoning: The Memoirs of Anthony Eden, Earl of Avon.* Houghton Mifflin. Boston. 1965.

Eden, Clarissa. *Clarissa Eden: A Memoir, from Churchill to Eden.* Edital de Cate Haste, Weidenfeld & Nicolson, Londra. 2007.

Eliteson, D H., *Chequers and the Prime Ministers,* Robert Hale Londra, 1970

Fierre, Daval, *G – for God Almighty: A Personal Memoir of Lord* Beaverbrook Weidenfeld & Nicolson. Londra. 1969

The Sky's the Limit. The Story of Beaverbrook at S.A.P. Hutchinson Londra, 1943.

Feigei, Lara, The Love-Charm of Bombs: Restless Lives in the Second World War, Bloomsbury, New York, 2013.

Field, Geoffrey, „Nights Underground in Darkest London: The Blitz, 1940-41", *International Labor and Working-Class History*, nr. 62, toamnă 2002.

Fort, Adrian, Prof: The Life of Frederick Lindemann, Pimlico, Londra, 2003.

Fox, Jo., „Propaganda and the Flight of Rudolf Hess, 1941-45", *Journal of Modem History* 83, nr. 1, martie 2011.

Fry, Plantagenet Somerset, *Chequers: The Country Home of Britain's Prime Ministers,* Her Majesty's Stationery Office, Londra, 1977.

Galland, Adolf, The First and the Last: The Rise and Fall of the German Fighter Forces, 1938-1945, Ballantine, New York, 1954.

Gilbert, Martin, Finest Hour: Winston S. Churchill, 1939^11, Heinemann, Londra, 1989.

Goldensohn, Leon, The Nuremberg Interviews: An American Psychiatrist's Conversations with the Defendants and Witnesses. Editat de Robert Gellately, Knopf, New York, 2004.

Goodhart, Philip, Fifty Ships That Saved the World: The Foundation of the Anglo-American Alliance, Heinemann, Londra, 1965.

Goodwin, Doris Kearns, No Ordinary Time: Franklin and Eleanor Roosevelt: The Home Front in World War II, Simon & Schuster, New York, 1994.

Graves, Charles, Champagne and Chandeliers: The Story of the Café de Paris, Odhams Press, Londra, 1958.

Greene, Graham, Ways *of Escape,* Simon & Schuster, New York, 1980.

Gullan, Harold I., „Expectations of Infamy: Roosevelt and Marshall Prepare for War, 1938-41", *Presidential Studies Quarterly* 28, nr. 3, vară 1998.

Haider, Franz, *The Haider War Diary, 1939-1942.* Editat de Charles Burdick $i Hans-Adolf Jacobsen, Greenhill Books, Londra, 1988.

Halle, Kay, The Irrepressible Churchill: Stories, Sayings, and Impressions of Sir Winston Churchill, Facts on File, Londra, 1966.

. Randolph Churchill: The Young Unpretender, Heinemann,

Londra, 1971.
Harriman, W. Averell, *Special Envoy to Churchill and Stalin, 1941- 1946,* Random House, New York, 1975.
Harrisson, Tom, *Living Through the Blitz,* Schocken Books, New York, 1976.
Harrod, Roy, The Prof: A Personal Memoir of Lord Cherwell, Macmillan, Londra, 1959.
Hastings, Max, *Winston's War: Churchill, 1940* 45, Knopf, New York, 2010.
Hickman, Tom, *Churchill's Bodyguard,* Headline, Londra, 2005.

Hinchley, Meredith. „Christmas at the White House with Winston Churchill", *Humanitas* 37, nr. 4, toamnă 2011

Hinsley, James, *The Most Observers: A History 1937–1946*, Oxford University Press, Oxford, 2013

Hitler, Adolf, *Hitler's Table Talk, 1941–1944*. Traducere de Norman Cameron și R.H. Stevens. Weidenfeld & Nicholson, Londra, 1953

Hylton, Stuart, *Their Darkest Hour: The Hidden History of the Home Front, 1939–1945*. Sutton, Stroud. Muzeul Britanic, 2001.

Ismay, Lord, *The Memoirs of General the Lord Ismay*. Heinemann, Londra, 1960

Jenkins, J. Gilbert, *Chequers: A History of the Prime Minister's Buckinghamshire Home*. Pergamon, Londra, 1965

Jenkins, Roy, *Churchill*. Macmillan, Londra, 2002

Jones, R.V., *Most Secret War: British Scientific Intelligence, 1939–1945*. Hodder & Stoughton, Londra, 1978

Kendall, David și Kenneth Poat, „The British 3 Inch Anti-aircraft Rocket, Part One: Dive-Bombers", *Notes and Records of the Royal Society of London* 50, nr. 2, iulie 1996

Kennedy, David M., *The American People in World War II: Freedom from Fear*. Oxford University Press, Oxford, 1999

Kershaw, Ian, *Hitler, 1936–1945: Nemesis*. Norton, New York, 2000

Kesselring, Albert, *The Memoirs of Field-Marshal Kesselring*. Presidio Press, Novato, Calif. 1989

Kimball, Warren F., *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*. Vol. 1. Princeton University Press, Princeton, N.J. 2015

Klingaman, William K., 1941. *On the Lives in a World on the Edge*. Harper & Row, New York, 1988.

Koch, H.W., „Hitler's 'Programme' and the Genesis of Operation 'Barbarossa'", *Historical Journal* 26, nr. 4, decembrie 1983.

———, „The Strategic Air Offensive Against Germany: The Early Phase, May–September 1940", *Historical Journal* 34, nr. 1, martie 1991.

Landemare, Georgina, *Recipes from No. 10*. Collins, Londra, 1956.

Lee, Raymond E., *The London Observer: The Journal of General Raymond E. Lee, 1940–41*. Editat de James Leutze. Hutchinson, Londra, 1971

Leahy, Anita, *Cousin Randolph: The Life of Randolph Churchill*. Hutchinson, Londra, 1985

Leutze, James, „The Secret of the Churchill–Roosevelt Correspondence: September 1939–May 1940", *Journal of Contemporary History* 10, nr. 3, iulie 1975

Lewin, Ronald, *Churchill as Warlord*. Batsford, Londra, 1973

Longmate, Norman, *Air Raid: The Bombing of Coventry, 1940*, Hutchinson, Londra, 1976

Longmate, Norman, *The Bombers: The RAF Offensive Against Germany, 1939–1945*. Hutchinson, Londra, 1983

Longmate, Norman, *How We Lived Then: A History of Everyday Life During the Second World War*. Hutchinson, Londra, 1971

Lukacs, John, *Five Days in London, May 1940*. Yale University Press, New Haven, Conn. 1999

Lukacs, John, *The Duel: Hitler vs. Churchill, 10 May–31 July 1940*. Bodley Head, Londra, 1990

Lukacs, John, *Churchill: Visionary, Statesman, Historian*. Yale University Press, New Haven, Conn. 2002

Lukacs, John, *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*. Vol. 2. Princeton University Press, Princeton, N.J. 2015

Lukacs, John, *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*. Vol. 3. Princeton University Press, Princeton, N.J. 2015

Lukacs, John, *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*. Vol. 4. Princeton University Press, Princeton, N.J. 2015

Lukacs, John, *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*. Vol.

Lukács, John, *Five Days in London, May 1940,* Yale University Press, Conn., New Haven, 1999.
Mackay, Robert, *The Test of War: Inside Britain, 1939*-1945, University College of London Press, Londra, 1999.
Maier, Thomas, When Lions Roar: The Churchilb and the Kennedys, Crown, New York, 2014.
Major, Norma, Chequers: The Prime Minister's Country House and Its History, HarperCollins, Londra, 1996.
Manchester, William ?i Paul Reid, *Defender of the Realm, 1940-19*65. Vol. 3 din *The Last Lion: Winston Spencer Churchill,* Bantam, New York, 2013.
Martin, John, *Downing Street: The War Years,* Bloomsbury, Londra, 1991.
Matless, David, *Landscape and Englishness,* Reaktion Books, Londra, 1998.
Miller, Edith Starr, *Occult Theocracy,* F. Paillart, Abbeville, France, 1933.
Moran, Lord, Churchill, Taken from the Diaries of Lord Moran: The Struggle for Survival, 1940-1965, Houghton Mifflin, Boston, 1966.
Murray, Williamson, *Strategy for Defeat: The Luftwaffe, 1933-1945,* Quantum, Royston, Marea Britanie, 2000.
Nel, Elizabeth, Mr. *Churchill's Secretary,* Hodder & Stoughton, Londra, 1958.
Nicolson, Harold, *The War Years, 1939-1945: Diaries and Letters.* Editat de Nigel Nicolson, Vol. 2, Atheneum, New York, 1967.
Niven, David, *The Moon's a Balloon,* Dell, New York, 1972.
Nixon, Barbara, Raiders Overhead: A Diary of the London Blitz, Scolar Press, Londra, 1980.
Ogden, Christopher, Life of the Party : The Biography of Pamela Digby Churchill Hayward Harriman, Little, Brown, Londra, 1994.
Olson, Lynne, *Troublesome Young Men,* Farrar, Straus and Giroux, New York, 2007.
Overy, Richard, The Battle of Britain: The Myth and the Reality, Norton, New York, 2001.
. The Bombing War: Europe, 1939-1945, Penguin, Londra,
2014.

. *Goering: Hitler's Iron Knight,* I.B. Tauris, Londra, 1984.
Packwood, Allen, How Churchill Waged War: The Most Challenging Decisions of the Second World War. Yorkshire, Frontline Books, Marea Britanie, 2018.
Panter-Downes, Mollie, *London War Notes, 1939-1945,* Farrar, Straus and Giroux, New York, 1971.
Phillips, Paul C., „Decision and Dissension—Birth of the RAF", *Aerospace Historian* 18, nr. 1, primăvară 1971.
Pottle, Mark, ed. Champion Redoubtable: The Diaries and Letters of Violet Bonham Carter, 1914-1945, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1998.
Purnell, Sonia, Clementine: The Life of Mrs. Winston Churchill, Penguin, New York, 2015.
Roberts, Andrew, „The Holy Fox": The Life of Lord Halifax, Orion, Londra, 1997.
. Masters and Commanders: How Four Titans Won the War in the West, 1941-1945, Harper, New York, 2009.
Roberts, Brian, *Randolph: A Study of Churchill's Son,* Hamish Hamilton, Londra, 1984.
Ryan, Alan, *Bertrand Russell: A Political Life,* Hill & Wang, New York, 1988.
Sherwood, Robert E., *Roosevelt and Hopkins: An Intimate History,* Harper, New York, 1948.
. The White House Papers of Harry L. Hopkins. Vol. 1, Eyre & Spottiswoode, Londra, 1949.
Shirer, William L., Berlin Diary: The Journal of a Foreign Correspondent, 1934-1941,1941, Tess Press, New York, 2004.
Showell, Jak Mailman, ed. *Führer Conferences on Naval Affairs, 1939- 1945,* History Press, Stroud, Marea Britanie, 2015.
Smith, Sally Bedell, *Reflected Glory: The Life of Pamela Churchill Harriman,* Simon & Schuster, New York, 1996.
Soames, Mary, Clementine Churchill: The Biography of a Marriage, Boston, Houghton Mifflin, 1979.
. A Daughter's Tale: The Memoir of Winston and Clementine Churchill's Youngest Child, Londra, Transworld, 2011.

. *ed. Speaking for Themselves: The Personal Letters of Winston and Clementine Churchill,* Toronto: Stoddart, 1998.

Spears, Edward, The Fall of France, June 1940. Vol. 2 din Assignment to Catastrophe, New York, A.A. Wyn, 1955.

Speer, Albert, *Inside the Third Reich,* New York, Macmillan, 1970.

Stafford, David, ed. Flight from Reality: Rudolf Hess and His Mission to Scotland, 1941, Londra, Pimlico, 2002.

Stansky, Peter, *The First Day of the Blitz: September 7, 1940,* New Haven, Conn., Yale University Press, 2007.

Stelzer, Cita, Dinner with Churchill: Policy-Making at the Dinner Table, Pegasus, New York, 2012.

. *Working with Churchill,* Head of Zeus, Londra, 2019.

Strobl, Gerwin, *The Germanic Isle: Nazi Perceptions of Britain,* Cambridge University Press, Cambridge, Marea Britanie, 2000.

Süss, Dietmar, Death from the Skies: How the British and Germans Survived Bombing in World War II, Oxford University Press, Oxford, 2014.

Taylor, A.J.P., *Beaverbrook,* Simon & Schuster, New York, 1972.

Taylor, Fred, ed. si trad. *The Goebbels Diaries, 1939-1941*, Putnam, New York, 1983.

Thomas, Martin, „After Mers-el-Kebir: The Armed Neutrality of the Vichy French Navy, 1940-43", *English Historical Review* 112, nr. 447, iunie 1997.

Thomas, Ronan, „10 Downing Street", *West End at War,* www.westendatwar.org.uk/page/10_downing_street.

Thompson, Walter, *Assignment: Churchill,* Straus and Young, Farrar, New York, 1955.

Toliver, Raymond F. ?i Trevor J. Constable, *Fighter General: The Life of Adolf Galland,* AmPress, Nev., Zephyr Cove, 1990.

Toye, Richard, The Roar of the Lion: The Untold Story of Churchill's World War II Speeches, Oxford University Press, Oxford, 2013.

Treasure, Tom ?i Carol Tan, „Miss, Mister, Doctor: How We Are Titled Is of Little Consequence", *Journal of the Royal Society of Medicine* 99, nr. 4, aprilie 2006.
Trevor-Roper, H.R., ed. Blitzkrieg to Defeat: Hitler's War Directives, 1939-1945, Rinehart, Holt, New York, 1965.
Tute, Warren, *The Deadly Stroke,* McCann & Geoghegan, Coward, New York, 1973.
Wakefield, Ken, Pathfinder: Luftwaffe Pathfinder Operations over Britain, 1940-44, Tempus, S.C., Charleston, 1999.
Wakelam, Randall T., „The Roaring Lions of the Air: Air Substitution and the Royal Air Force's Struggle for Independence After the First World War", Air *Power History* 43, nr. 3, toamna 1996.
Waugh, Evelyn, *The Diaries of Evelyn Waugh.* Editat de Michael Davie, Phoenix, Londra, 1976.
Wheeler-Bennett, John, ed. *Action This Day: Working with Churchill,* Macmillan, Londra, 1968.
. King George VI: His Life and Reign, Macmillan, Londra,
1958.
Wilson, Thomas, *Churchill and the Prof,* Cassell, Londra, 1995.
Winant, John G., A Letter from Grosvenor Square: An Account of a Stewardship, Hodder & Stoughton, Londra, 1948.
Wrigley, Chris, *Winston Churchill: A Biographical Companion,* ABC- CLIO, Santa Barbara, Calif., 2002.
Wyndham, Joan, *Love Lessons: A Wartime Diary,* Little, Brown, Boston, 1985.
Young, Kenneth, Churchill and Beaverbrook: A Study in Friendship and Politics, Eyre & Spottiswoode, Londra, 1966.
Ziegler, Philip, *London at War, 1939-1945,* Sinclair-Stevenson, Londra, 1995.